Отъ сжщия авторъ

1. **Майското сражение въ Завоя на Черна — 1917 год.** Действието на артилерията и поуки отъ тѣхъ. Стр. 110. Издание фондъ „Артилерийски прегледъ“, 1936 г.

2. **Боятъ на Малка-Нидже 12.—14. IX. 1916 год.** — Поуки за артилерията. Стр. 76. Сп. „Артилер. прегледъ“, т.т. 41—42 1931—32 год.

XXXIII. 5/601.

ПОЛКОВ. П. ДОШКИНОВЪ О. З.

ВОЕН. БИБЛИОТЕКА
СОФИЯ
№ 762
40 г.

ЧЕГАНСКАТА ОПЕРАЦИЯ

КНИГА I

ПОДГОТОВКА и ИЗПЪЛНЕНИЕ

НАСТЪПЛЕНИЕТО НА ДЪСНОТО КРИЛО НА I. БЪЛГ. АРМИЯ ЗА ОВЛАДЯВАНЕ М. НИДЖЕ-ЧЕГАНСКА ПЛ. СРАЖЕНИЕТО ОТЪ 17. ДО 27. АВГУСТЪ 1916 ГОД.

СЪ 1 КАРТА И 12 СХЕМИ
ПО БЪЛГАРСКИ, ГЕРМАНСКИ., ФРАНЦУСКИ И СРЪБСКИ ОФИЦИАЛНИ ДОКУМЕНТИ

НАГРАДЕНА ОТЪ БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТѢ И ИЗКУСТВАТА ПРЕЗЪ 1941 г.

ПЕЧАТНИЦА НА ВОЕННО-ИЗДАТЕЛСКИЯ ФОНДЪ—СОФИЯ

КНИГАТА Е ОТПЕЧАТАНА ВЪ **1000** ЕКЗЕМПЛЯРА

92535

ДОПЪЛНИТЕЛНИ ПЕЧАТНИ ГРѢШКИ

стр.	*редъ*	*Напечатано*	*Да се поправи*
34	33	53 батареи	58 батареи
245	32	2/8 к. дивизионъ	2/7 к. дивизионъ

ПОСВЕЩАВА СЕ

НА НЕГОВО ВЕЛИЧЕСТВО ЦАРЬ БОРИСЪ III—ТОГАВА ПРЕСТОЛОНАСЛѢДНИКЪ — КАТО ДѢЕЦЪ И УЧАСТНИКЪ ВЪ ЧЕГАНСКАТА ОПЕРАЦИЯ, СЪ 3/6. БРИГАДА ВЪ БОЕВЕТѢ НА 24. и 26. АВГУСТЪ 1916 Г., ПРИ ГОРНИЧЕВО.

НА ДѢЙЦИТѢ-РЪКОВОДИТЕЛИ И ИЗПЪЛНИТЕЛИ НА ОПЕРАЦИЯТА.

ЗА МОРАЛНАТА И МАТЕРИАЛНА ПОДКРЕПА ПО ИЗДАВАНЕТО НА ТАЗИ КНИГА I. ОТЪ ЧЕГАНСКАТА ОПЕРАЦИЯ — ИЗКАЗВАМЪ НАЙ-СЪРДЕЧНА ПРИЗНАТЕЛНОСТЬ И БЛАГОДАРНОСТЬ НА БИВШИЯТЪ ИНСПЕКТОРЪ НА АРТИЛЕРИЯТА— ГЕНЕРАЛЪ ТАНИНЧЕВЪ ВА.

АВТОРЪТЪ

Настоящиятъ трудъ представлява история и опитъ за анализъ на сраженіето презъ августъ (16—27.) 1916 год. между I. българска армия и цѣлата сръбска войска (три армии). Той е озаглавенъ **„Чеганската операция“** *по името на Чеганска планина (к. 1500), за и около която се разразиха боевете, както и по едноименното село (Чеганъ), което бѣ поставено като обектъ на 8-а българска дивизия. Нѣкои я нарекоха „Леринска операция". Това име нѣ не подхожда, поради факта, че Леринъ бѣ заетъ още презъ първия день и то безъ сериозенъ бой.*

Историческото изложение е съставено по официални български, френски и сръбски документи). При това, ржководната мисъль е била — да се даде една правдива картина на цѣлото сражение, съ цель — да се илюстрира подвигътъ, който българския войникъ, подъ палящитѣ августови слънчеви лѫчи, извърши въ борбата съ достойния си противникъ, по непристѫпнитѣ голи, каменисти и безводни планински вериги — Чеганска и Малка Ниджже. Сѫщевременно описаніето да послужи като основа за изследване и извличане поуки. Това следва въ книга II.*

---

*) ***Архива В.-И. К. при М-во на войната.***

Les armeés françaises dans la Grande Guerre, T. VIII. 1 vol.; Annexes 3 vol. и T. VIII, 2 vol.; Annexes 1 vol.

Велики рат Србије, Кн. XVI и XVII.

ЧАСТЬ I.

ПОДГОТОВКА НА ОПЕРАЦИЯТА

1. ВОЕННО-ГЕОГРАФСКА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ЮГО-ЗАПАДНА МАКЕДОНИЯ*)

Карта 1 : 200,000 австрийска.

Юго-западна Македония, въ границитѣ на меридианитѣ на Марианска-планина отъ изтокъ и на Мокра-планина отъ западъ; паралелитѣ на Бабуна отъ северъ и на Кожани отъ югъ, представляваше главния театъръ на военнитѣ действия на Македонския фронтъ, презъ августъ 1916 год. и до края на сѫщата година.

Въ центъра на тази предимно планинска область е обширното Битолско поле (Пелагония). Последното, чрезъ сѫществуващитѣ надлъжни и напрѣчни проходи и пѫтища, се свързва съ останалитѣ по-малки полета: Щипско, Велешко, Скопско, Тетовско, Стружко, Ресенско, Корчанско, Костурско, Леринско, Островско, Енидже Вардарско и Кайаларско и за това сѫществуваха всички условия за войскови съсрѣдоточавания и за развиване на военни операции съ по-голѣми войскови маси въ тази часть на Балканитѣ.

Веригата на Прилепско—Битолско—Леринско—Енидже-Вардарско полета очертаваше важното оперативно направление: Скопие—Велесъ (Тетово—Гостиваръ—Кичево) —Прилепъ—Битоля—Баница—Острово—Воденъ—Енидже Вардаръ —Солунъ (съ разклонение Баница—Кайалари—Кожани—Верия—Солунъ).

Това направление, съ краенъ обектъ гр. Солунъ, презъ 1916 г. се явяваше като помощно на главното оперативно направление по долината на Вардаръ и обхващаше едно единствено шосе съ желѣзо-пѫтната линия Битоля—Солунъ и известенъ брой странични планински пѫтища и пѫтеки върху единъ началенъ фронтъ повече отъ 130 клм.

Главнитѣ планински вериги, които се издигатъ тукъ, иматъ обща посока северъ – югъ. Тѣ очертаваха рамкитѣ, въ които можеха да оперираятъ войскитѣ, настѫпващи къмъ

*) Съ огледъ на военнитѣ операции презъ августъ 1916 г.

или отъ гр. Солунъ. Останалитѣ планински вериги съ подруга посока се явяваха като прегради, които се изпрѣчваха за преодоляване.

Разнообразниятъ видъ на района, съ огледъ на сѫществуващитѣ тогава съобщения, и направлението на главнитѣ планински вериги, позволяваше на една настѫпваща отъ северъ армия изъ този районъ да достигне Солунъ въ три групи:

Една по-силна — *западна група,* тръгвайки отъ Битолското поле, презъ Баница, Горничево, Острово и действуваща въ басеина на западна Черна, т. е. въ района между билото на Баба—Стара Неречка—в. Вичъ (Влахо-Клисура) отъ западъ и билото на Селечка—Каймакчаланъ—Низи-дагъ отъ изтокъ, съ първоначаленъ обектъ Островското и Кайаларско полета;

Друга по-слаба — *срѣдна група,* изходяща отъ басеина на източна Черна (Мориховско) презъ Добро-поле и Козякъ пл., къмъ Мъгленско, действуваща между източна Черна—Низи-дагъ отъ западъ и веригата Куманичево—Блатецъ—Кожухъ отъ изтокъ, съ обектъ гр. Воденъ.

Трета малка — *източна група,* изходяща отъ Кавадарското поле (Долна Черна и Вардара), презъ Конопище—Фущани—Паякъ пл., съ обектъ линията к. 550 (5 клм. източно отъ с. Слатина) — в. Байрактаръ тепе (к. 1360),*) действуваща въ района между билата Блатецъ—Кожухъ отъ западъ и Марианска пл.—Паякъ пл. отъ изтокъ.

Освенъ това за една малка охранителна група се очертаваше районъ за действие западно отъ билото на Баба-пл., съ краенъ обектъ Корча, Костуръ, Кайаларъ.

Зоната на западната (Пелагонийската) група обхващаше многобройни и добри пѫтища и имаше сравнително най-задоволителни условия за движение на всѣкакви родове войски и за снабдяване, но бѣше най-дългата; зоната на срѣдната (Морихово-Мъгленска) група, съ много оскждни съобщения, труднодостѫпна и високопланинска мѣстность, изключваща движение на возима артилерия и коларски обози, при крайно трудни условия за снабдяване, бѣ сравнително кѫса и зоната на източната (Марианска) група представляваше пакъ високопланинска мѣстность и условия за действия, като тѣзи на срѣдната група, сѫщо така кѫса и неудобна.

Районътъ за действие на войсковото съединение, което трѣбваше да охранява фланга на заходящитѣ на югъ и после на изтокъ войскови групи (западна, срѣдна и източна) обхващаше басеинитѣ на езерата Преспанско, Охридско, Маликъ и Костурско, съ следнитѣ пѫтища за *настѫпление:*

*) Вж. „Инструкция на армейската група Макензенъ", отъ 12. юлий 1916 год.

Охридъ—Старово (планински) — Корча (шосе);
Ресенъ—Звезда—Биклища—Рула—Костуръ (шосе);
Ресенъ—Ржмби—Буковикъ—Рула (планински пжть), и за маневриране въ тила — напрѣчния пжть,
Корча—Биклища—Рула—Леринъ (шосе).

Въ този районъ наи-важната посока за настжпление минаваше въ междината на езерата Охридско и Преспанско. Той се изпълва отъ масива на Галичица планина, чийто главенъ гребенъ се спуща постепено отъ в. Горица къмъ югъ и позволяваше движение на войски и планинска артилерия, а по шосето — и на колесни обози.

Това направление се прегражда ше най-тѣсната си часть отъ висотитѣ „Звезда" и „Иванъ", чийто стръмни склонове ги правѣха недостжпни за фронтална атака и затова представляваха естествено силна позиция за отбрана и въ дветѣ направления. Съ тѣхното завладяване отъ севернитѣ войски прекжсваха се съобщенията отъ Корча и Ресенъ за Леринъ и Костуръ.

По на юго изтокъ се изпрѣчваха други мѣстни прегради (при Капищица, Рула и Костуръ).

Втората посока въ сжщия районъ Старово—Корча се прегражда отъ висотитѣ при с. Маликъ и третата — по източния брѣгъ на Преспанското езеро — отъ множеството отрози на Баба-пл. и Стара Неречка-планина въ западна посока и главно при Ржмби, Оровникъ и Рула.

Районътъ за действие на *западната* (Пелагонийска) група обхващаше следнитѣ пжтища за настжпление отъ изходната линия:

Билото на Баба и Стара Неречка-планина къмъ в. Вичъ — за пехота и планинска артилерия;

С. с. Раково—Буфъ—Писодери — план. пжть за пехота и план. артилерия;

С. с. Холевенъ—Битуша—Леринъ—Невеска (и Леринъ—Айтосъ) — полски пжть за пехота и возима артилерия;

Битоля—Негочани—Дол. Върбени—Баница—Горничево—Острово—Воденъ (или Баница—Каяларъ) — шосе;

Кенали—Рахманлий—Вощаранъ—Горничево — обикновенъ пжть за пехота и возима артилерия;

Букри—Дол. Кремиянъ—Живойна—Крушоградъ (или Совичъ—Сетина) — планински пжть за пехота и товарна артилерия;

Бродъ—Скочивиръ—Попадия Кюлбелери—Джематиери—Чеганъ (или Техово—Воденъ) — план. пжть за пехота и товарна артилерия и обози.

Въ своя маршъ западната (Пелагонийска) група имаше да преодолява следнитѣ прегради (линии):

Писодери—Леринъ—Борешница—Чеганска-пл. — Горно Родиво;

Мала Рѣка-пл.—Малка Нидже-пл.—Чеганска-пл. и Масива между Горничевската рѣка и с. с. Чеганъ и Жерви.

Районътъ за действие на *срѣдната* (Морихово-Мъгленска) група обхващаше следнитѣ пжтища за настжпление:

Чанище—Зовикъ—Градешница—Пожаръ — Костуриянъ, планински пжть;

Каляни — Расимбей — Полище — Бахово — Сжботско — Слатина, планински пжть;

Триборъ — Рожденъ — Алчаръ — Преслапъ — Сборско, план. пжть въ усилена поправка.

Тази група имаше да преодолява незначителни прегради, именно линията: Пожаръ—Струпино—Бахово—Севриянъ, но затова трѣбваше да се справи съ извънредно труднопроходима планинска мѣстность, пжтищата презъ която още бѣха въ работа, за да се нагодятъ за използуване отъ возима артилерия и обози. (Коларскиятъ пжть Триборъ—Рожденъ—Алчаръ—Преслапъ—Сборско, а сжщо и пжтя Ветреникъ—Петерникъ щѣха да бждатъ готови къмъ 21. августъ).[1])

Този районъ бѣ най-достжпенъ въ междината Блатецъ—Козякъ.

Районътъ за действие на *източната* (Марианска) група обхващаше пжтищата:

Кавадарци—Магазинъ Алатини (коларски пжть)—Блатецъ—Дудоникъ—Сборско (незавършенъ)—Фущани и

ст. Демиръ капия—Богуля—колиби Дудица, планински пжть.

Движението на тази група трѣбваше да се извърши въ трудно проходима (планинска) мѣстность, съ преодоляване на следнитѣ прегради (линии):

Фущани—Ошинъ—(Купа);

к. 550—Байрактаръ махле (1360)—(к. 1150);

Погледъ—(Баровица).[2])

Цѣлиятъ оперативенъ районъ, съ малки изключения, е добре оросенъ отъ сжществуващитѣ голѣми и малки езера и рѣки (Черна, Деволи, Мъгленица) и планински потоци. Въ обикновено време рѣкитѣ не представляваха сериозни препятствия, съ изключение на р. Черна, която е проходима въ бродъ въ нѣкои само мѣста (с. с. Бродъ и Скочивиръ), а въ останалата си часть отъ с. Новакъ надолу — само по мостове, каквито имаше въ незначителенъ брой. Особено безводни сж Галичица-пл., Малка Нидже и Чеганска-планина.

Климатътъ — въ полето умѣренъ съ силни горещини и малария презъ лѣтото; въ планинитѣ (Галичица, Нидже) и

[1]) Телеграма отъ 3. дивизия до I. армия отъ 15. августъ 1916 г.
[2]) Инструкция щаба Макензенъ до I. армия отъ 12. юлий 1916 г.

особено високитѣ части и разклоненията отъ вододѣла на Черна и Мъгленица, отъ Старковъ гробъ на изтокъ до Хума, се отличава съ дъждовна и мъглива есень, дълга, студена и сурова зима.

Почвата въ планинитѣ — гола и камениста, силно затрудняваща окопаването, прокарването нови и поправка на стари пѫтища.

Растителностьта значителна въ езерния басеинъ, бедна въ Пелагонийското поле до Чеганска-планина и Островското езеро на изтокъ (изключая населенитѣ мѣста и дветѣ страни на вододѣлното било на Черна—Мъгленица достигаща на югъ до линията Горно Родиво—Струпино—Бахово—Ковилъ, които бѣха залесени).

Откъмъ срѣдства за продоволствие цѣлия районъ бѣ беденъ и за изхранване на войскитѣ се разчиташе само на подвозъ отъ вѫтрешностьта.

Населенитѣ мѣста — гѫсти въ равнината и около нея и рѣдки въ планинската область.

Въ *заключение* — най-удобното направление за настѫпление съ по-голѣми маси отъ Юго-западна Македония къмъ Солунъ бѣ това, което отъ Битоля презъ Баница и Острово водѣше за Воденъ и Солунъ.

2. ВОЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОТО ПОЛОЖЕНИЕ НА БАЛКАНИТѢ ДО 16. АВГУСТЪ 1916 ГОД.

ЦЕЛИТѢ НА СЪГЛАШЕНИЕТО И НА СЪЮЗА ПРЕЗЪ СѪЩАТА ГОДИНА

Отначалото на Свѣтовната война, Балканитѣ бѣха станали центъръ на особено внимание за силитѣ отъ Четворното съглашение и Централния съюзъ. И наистина, Дарданелската, а по-късно и Солунската експедиции, бѣха предприети отъ Англия и Франция, следъ като се бѣха съгласили върху *основната идея:*

1) Да се установятъ и запазятъ съобщенията съ Русия презъ Дарданелитѣ и Босфора или тѣзи презъ Сърбия и Румъния, за да се обезпечи господството на Съглашението на Балканитѣ и

2) Да се удари Съюза въ най-слабата му точка.

Следъ неуспѣха (октомврий и ноемврий 1915 год.) на Солунския експедиционенъ корпусъ — да помогне на сърбитѣ, последниятъ къмъ края на ноемврий се оттегли къмъ Солунъ, а българо-германскитѣ войски по политически причини (за запазване нарушения отъ Съглашението неутралитетъ на Гърция), бѣха спрѣни на самата гръцка граница, отъ Охридското езеро до устието на р. Мѣста.

Следъ намѣсата на България въ войната и особено въ първата половина на 1916 год. това внимание на дветѣ воюващи групировки на Близкия изтокъ бѣ засилено. Касаеше се за спечелването на останалитѣ две още неутрални държави: Румъния и Гърция.

Начело на заинтересуванитѣ тукъ отъ едната страна стоеха Франция и Англия, а отъ другата—Германия и България.

Липсваше, обаче, единомислие между съюзнитѣ държави по отношение срѣдствата и начинитѣ, чрезъ които трѣбваше да се окаже въздействие надъ неутралнитѣ.

По-точно между Франция и Англия, както и между Германия и България сѫществуваха сериозни разногласия по отношение мѣстото, гдето трѣбваше да се съсрѣдоточатъ усилията за постигане военни успѣхи: еднитѣ, за да привлѣчатъ неутралнитѣ, а другитѣ, ако не ще могатъ да ги спечелятъ, поне да ги отклонятъ отъ противницитѣ.

За четворното съглашение оценката върху военно-политическото положение на Балканитѣ най-ясно се обрисува отъ разговора, който стана на 14. февруарий 1916 год. между генералъ *Жофръ*[1]) и генералъ *Робертсонъ*[2]).

Генералъ Жофръ изнесе схващанията на французкото правителство така:

„Въпросътъ за Солунъ е повечето политически, отколкото военененъ. Моето правителство заявява: всѣки моментъ Румъния може да получи ултиматума на Германия. Тя се обръща къмъ Русия, Англия и Франция и иска отъ първата непосрѣдствена помощь, а отъ другитѣ две — посрѣдствена, като задържатъ на Солунския фронтъ находящитѣ се тамъ български сили, дори възможно повече."

И той запита „при тѣзи условия — какво ще стане, ако „Източната армия" не би била въ състояние да атакува?"

По-нататъкъ Жофръ смѣташе, че за успѣха тамъ ще сѫ нужни 600—700,000 войници, но се явявала сѫществена мѫчнотия — въпросътъ за тѣхното снабдяване; затова французкото правителство било на мнение да се събератъ при Солунъ само 400,000 войника,—сили, достатъчни да поставятъ българо-германската армия[3]) тамъ подъ заплахата на една близка офанзива и така да я задържатъ предъ себе си.

„Тогава Румъния ще тръгне съ насъ[4]) Това ще струва

[1]) Главнокомандуващъ франц. армии на изтокъ и с.-изтокъ. [2]) Началникъ щаба английската армия. [3]) Генералъ Сарай къмъ 7. мартъ смѣташе българо-германскитѣ войски на гръцката граница приблизително на 10 бълг. и 3 герм. дивизии общо 350,000, възможно да се засилятъ съ 80,000 австрийци. [4]) Румъния (Братиано) искаше Солунската армия да започне офанзива съ 500,000, за да се намѣси въ войната.

едно усилие (жертва) отъ 100,000 човѣка, които ще се прибавятъ къмъ находящитѣ се тамъ 325,000 (225,000 англо-френци и очакванитѣ 100,000 сърби), които очевидно сж недостатъчни за офанзива. Въ противенъ случай, ако не се даде съгласие за това усилие, румънитѣ ще се намѣрятъ подъ заповѣдитѣ на Централнитѣ сили и ще застрашатъ лѣвия руски флангъ. Последствията отъ такава възможность ще бждатъ неизмѣрими. Въ добрия случай 100,000 повече войници въ Солунъ ще ни доведатъ 450,000 румъни, които при лошия случай ще се намѣрятъ срещу насъ и крайната загуба срещу това, което бихме имали ще бжде 900,000 човѣка. 400,000 войника очевидно не ще ни стигнатъ, за да атакуваме, но тѣ ще могатъ да влѣзатъ въ допиръ съ противника, ще го приковатъ на позициитѣ му и това ще бжде достатъчно, за да спечелимъ Румъния. Обаче, ако дветѣ правителства вематъ такова решение, поради липса на войски, Франция не би могла нищо да изпрати при Солунъ, освенъ 17-а колон. дивизия, находяща се при Дарданелитѣ."

По тази причина Жофръ поиска щото недостига до 400,000 да се даде отъ англичанитѣ, като привлѣкатъ дивизиитѣ си отъ Египетъ[1]), а отъ своя страна Министърътъ на външнитѣ дѣла Бриянъ, ще убеди италианцитѣ да подпомогнатъ Солунскитѣ войски откъмъ Валона.

Генералъ Робертсонъ, обаче, се противопостави срещу засилването съ войски Солунската армия. Той подържаше, че румънитѣ никога не ще получатъ ултиматумъ отъ Германия. „Ако го получатъ, ще отидатъ ли срещу насъ или само ще допуснатъ германцитѣ да преминатъ?" Сжщиятъ добави „докато липсва сигурностьта, че ще бжде полезенъ всѣки новъ войникъ тамъ, нито единъ повече да не се изпраща." Съ огледъ на това и поради липса на достатъчни подкрепления въ Франция, споредъ него, налагало се — египетскитѣ дивизии да отидатъ именно тамъ (въ Франция), но не и въ Солунъ. „Ние сме разчитали, че щомъ сърбитѣ се устроятъ, ще смѣнятъ англійскитѣ войски въ Солунъ, тъй като се касае само до запазване на града (Солунъ). Ако е въпросътъ да се извърши една демонстрация дори съ 400,000 човѣка за не повече отъ 48 часа натискъ, ако не и нѣщо повече, противникътъ ще схване това за несериозно и ефекта ще се сведе до нула. Нека оставимъ сега една сериозна атака, за която — съгласенъ съмъ — ще сж необходими 600—700,000 човѣка най-малко. Но ний не ще можемъ нито да ги приготвимъ, нито да ги снабдяваме (въпросътъ е за морския транспортъ). Съ демонстрация не ще се постигне нищо. Играта не ще струва свещьта, и това ще донеса на моето правителство. Най-добриятъ начинъ, да се попрѣчи на германцитѣ да атакуватъ Румъния, е — да ги атакуваме, колкото е възможно енергично въ Франция, за да имъ попрѣчимъ да отдѣлятъ и най-малки части отъ тѣхнитѣ сили".

[1]) 6 отъ находящитѣ се тамъ 13 дивизии.

Това различие въ гледищата на французкото и англійско главни командувания, за необходимостьта отъ една офанзива на Балканитѣ, продължи до втората половина на юлий

Поради започнатата германска офанзива срещу Вердьонъ[1]) и невъзможностьта да се изпратятъ нови британски части на Балканитѣ, ставаше очевидно за френското главно командуване, че политическата и военна акция на Съглашението[2]), трѣбваше да се опре само върху Източната армия, засилена съ сърбитѣ и въ сътрудничество съ италианскитѣ окупационни войски въ областьта на Валона.

На *4. мартъ* генералъ Жофръ можа да издействува разрешение за демонстративни действия съ Източната армия, а на *10. мартъ*[3]) вече той замисляше една офанзива, която трѣбваше да започне на една по-късна дата.

Политическата цель на тази офанзива се заключаваше въ „разширение съглашенското влияние на Балканитѣ, съ огледъ да се спечелятъ за последното колебаещитѣ се още неутрални (Румъния и Гърция) и да се откжснатъ отъ Съюза, ако е възможно, Турция и България", а военната цель — „чрезъ активни действия да се задържатъ на Македонския фронтъ възможно повече германо-български сили и при възможность да ги бие и преследва въ посока на София".

На *20. мартъ* генералъ Жофръ съобщи на Главнокомандуващия „Източната армия"[4]) решенията на военната конференция въ Шантий[5]):

„Съглашенскитѣ армии ще предприематъ обща офанзива по всички фронтове, началото на всѣка една отъ които ще се съобщи повѣрително чрезъ специаленъ офицеръ. Източната армия ще запази сегашния си съставъ и ще бжде организирана по възможность за операции въ планината, като въ най-кжсъ срокъ ще бжде засилена съ сръбската армия. Сжщата, заедно съ италианскитѣ сили при Валона, ще трѣбва да създадатъ у противника страхъ отъ една близка атака, за да го заставятъ да не отдѣля нищо за другитѣ фронтове." Той (Жофръ) като одобряваше плана[6]) на генералъ Сарай за офанзивни действия, препоржчваше му да действува съ тактъ, който да отговаря на значителнитѣ неприятелски сили, които можеха да му се противопоставятъ.

[1]) На 21. февруарий (н. ст.). [2]) Въ източно Срѣдиземно-море. [3]) Ан. 1225, писмо отъ Жофръ отъ 10. III. до ком. Източната армия. [4]) Телеграма ан. 1245. [5]) Състояла се на 12. III. между съглашенскитѣ представители на генералнитѣ щабове. [6]) Отъ 7. мартъ.

На *29. априлъ* французкиятъ министъръ на войната уведоми Главнокомандуващия генералъ Жофръ за решението на правителството: „Източната армия съ разполагаемитѣ сили[1]), щомъ бѫде снабдена съ всичко необходимо и безъ да разчита на други подкрепления, да бѫде готова да премине въ офанзива въ момента, който той (Жофръ) ще счете за подходящъ". На *30. априлъ* Жофръ съобщи на Главнокомандуващия Източната армия горното решение на правителството и заповѣда: „Източната армия ще атакува противника на гръцката граница и при успѣхъ ще го преследва въ обща посока на София". Генералъ Сарай трѣбваше да представи планъ, а действията да почнатъ по друга заповѣдь.

Представениятъ отъ генералъ Сарай планъ[2]), (съгласно желанието на английското правителство отъ края на априлъ) на *14. май* бѣ изпратенъ отъ Жофръ въ щаба на английската армия въ Лондонъ за проучване, като молеше да се изпратятъ две нови английски дивизии въ Солунъ за образуване необходимия за операциитѣ общъ резервъ.

На *19. май* лондонския кабинетъ отхвърли това искане, а на *26. май* въ конференцията въ Beauquesne генералъ Робертсонъ съобщи мнението си — да се намалятъ ефективитѣ въ Македония до необходимия мнимумъ за отбрана на Солунъ, като се противопостави даже за една офанзива съ ограничена цель.

Решението на въпроса бѣ отнесено на една конференция, която се събра въ Лондонъ на *9. юний*. Разногласията между французкитѣ и английски представители по необходимостьта отъ сътрудничеството на Източната армия на офанзивитѣ по другитѣ фронтове[3]), бѣха непримирими. Наистина англичанитѣ се съгласиха, че ще бѫде грѣшка да се намалятъ войскитѣ въ Македония, тъй като положението при Солунъ ще стане несигурно, обаче безъ да отхвърлятъ за бѫдеще да се обсѫди възможностьта за една операция при Солунъ (тѣ не бързаха да се ангажират, предвидъ неготовностьта въ екипировката на английскитѣ войски при Солунъ), се противопоставиха[4]) на офанзивата, като мотивираха това съ редъ причини: малкия съставъ на Източната армия, незадоволителната екипировка на съюзнитѣ сили, мѣстнитѣ условия, малкия шансъ за успѣхъ и най-после недостига на флотски тонажъ, който щомъ се ангажира за Солунъ офанзивата на Балканитѣ щѣла да се отрази вредно на тази, която предстоеше да почне въ Франция.

[1]) 4 франц., 5 английски и 6 сръбски дивизии. [2]) Отъ 2 и 6. V. — ан. 1291 и 1296 (т. VIII). [3]) Руската започна на 24. май въ Галиция и отъ 15. юний трѣбваше да се разшири по цѣ-лия фронтъ; англо-френската съ начало 1. юлий; италианската 25. юний. [4]) На 12. юний.

Накрай английското правителство наложи своето мнение: преди едно ново изучаване положението, да не се предприема на Балканитѣ никаква офанзива отъ естество да насили положението и да принуди съюзнитѣ сили къмъ операции, по-други отъ тѣзи, които бѣха необходими за защитата на Солунъ[1]).

На *14. юний* французкото правителство се съгласи да отложи изпълнението на своя проектъ на Балканитѣ вземайки бележка отъ горното обещание на Лондонския кабинетъ, като заяви, че ще екипира своитѣ войски окончателно до края на юлий.

На *21 юний* британското правителство пожела отново да уточни своето становище и съобщи на французкото, какво офанзивата на Балканитѣ ще бѫде предприета само, когато започнатитѣ на Западния фронтъ атаки ще дадатъ своитѣ резултати. То заяви, че поради голѣмитѣ нужди за другитѣ театри и незадоволителния наличенъ тонажъ, екипировката на английската армия за планинска война вѣроятно не ще бѫде привършена преди края на септември и че тежката артилерия не ще бѫде готова преди ноември.

Французкото правителство продължаваше да стои на своитѣ позиции: „Източната армия има една единствена цель — като неутрализира българската армия да даде възможность на Румъния да влѣзе въ войната и съ това да се ускори нейното решение". То считаше, че „никога обстоятелствата не сѫ били така благоприятни за румънската намѣса". Сѫщевременно италианскиятъ и руски генерални щабове подържаха проекта за военни действия на Балканитѣ. За това генералъ Жофръ пожела да се покани британското правителство да оттегли декларацията си отъ 21. юний и при отказъ, французкото правителство да се счете свободно отъ поетото задължение да не предприема офанзива безъ предварително съгласие на Лондонъ; въ случай на румънска намѣса, Източната армия ще атакува българитѣ съ помощьта на сръбската армия безъ съдействието на англичанитѣ[2]).

Французкото правителство смѣташе, че рускитѣ успѣхи въ това време щѣха да улеснятъ Румъния да се намѣси въ войната. Руситѣ бѣха спечелили сражението въ Галиция и достигнаха Карпатитѣ; офанзивитѣ по всички съглашенски фронтове щѣха да започнатъ[3]); българската армия изцѣло се намираше на Македонския фронтъ (срещу Румъния по франц. сведения около 40 дружини), Австрия лишена отъ свободни резерви заемаше Трансилвания съ слаби части и

[1]) Писмо на французкия посланикъ въ Лондонъ отъ 12. юний. [2]) Писмо на генералъ Жофръ до Министерския съветъ отъ 25. юний. [3]) Италиянска контръ-офанзива въ Трентино на 25. юний, а французка на — Сома 1. юлий и италианска — при Изонцо на 5. VIII.

най-после Франция презъ Русия щѣше да осигури снабдяването на румънската армия. Всички условия поставени отъ Румъния можеха да бѫдатъ изпълнени. Поради това съглашенскитѣ правителства на 29. юний направиха една нова постѫпка въ Букурещъ за намѣсата ѝ.

Генералъ Сарай бѣ съгласенъ и готовъ да започне действията само съ французкитѣ и сръбски войски, съ огледъ да прикове срещу поставенитѣ му войски и следъ заемане неприятелскитѣ позиции по гръцката граница да се устрои върху тѣхъ.

Въпрѣки това на *1. юлий* французкото правителство направи нова постѫпка въ Лондонъ. На *10. юлий* британското правителство отговори, че румънската намѣса ще бѫде отъ естество да измѣни становището си отъ 21. юний, като е готово въ такъвъ случай да участвува въ една офанзива въ Македония, когато силитѣ и екипировката на британскитѣ войски ще позволятъ това и въ всѣки случай отъ момента на влизане на румънскитѣ войски въ действие или веднага следъ това.

По-нататъкъ преговоритѣ между Четворното съглашение и Румъния взеха благоприятенъ ходъ. На *15. и 17. юлий* генералъ Жофръ поиска отъ командуващия Източната армия да му представи оперативенъ планъ върху следнитѣ основи[1]):

Къмъ *1. августъ* офанзива съ съюзнитѣ армии при Солунъ съ всички разполагаеми сили и съ цель да осигурятъ мобилизацията и съсрѣдоточението на румънската армия; на 8. августъ една 200,000 руско-румънска армия ще започне настѫпителни действия на югъ отъ Дунавъ. Еднитѣ и другитѣ, следъ разбиване българската армия, ще се съединятъ въ най-кѫсъ срокъ.

На *4. августъ*[2]) Жофръ се отказа отъ руско-румънска офанзива на югъ отъ Дунава (за която Румъния искаше 150,000-на руска армия въ Добруджа и която заяви, че е въ невъзможность да измѣни своя планъ за съсрѣдоточение, въ който се предвиждаше отбрана на югъ), но той предвиждаше, че събитията по-късно ще въвлѣкатъ Румъния срещу България.

На *17. августъ*[3]) Сарай съобщи на Главнокомандуващия, че генералъ Милнъ, по поводъ искането му да подкрепи офанзивата на Източната армия, получилъ отговоръ: „Офанзивнитѣ действия ставатъ безпредметни, щомъ Румъния не ще обяви война на България", като обещалъ да не оставя французкия флангъ при Дойранъ въ въздуха.

---

[1]) Ан. 1377 и 1380, отъ 15. и 17. юлий. [2]) Телеграма отъ Жофръ до франц. воен. представитель въ Руската главна квартира (ан. 1428). [3]) Телеграма (ан. 1460).

Отговорътъ на Жофръ по този въпросъ отъ 20.[1]) гласѣше: „Английскиятъ главнокомандуващъ е съобщилъ на генералъ Милнъ, че за да се улеснятъ действията на румънската армия срещу Австрия, първиятъ обектъ на съюзнитѣ сили ще бѫде—да се задържатъ българитѣ на гръцката граница, което не изключва по-къснитѣ обекти, които ще бѫдатъ възлагани съобразно силитѣ и превознитѣ срѣдства; английската армия ще поддържи Солунската армия, като съедини своитѣ усилия съ другитѣ за достигане обектитѣ. Силитѣ и решенията ще се установятъ между Сарай и Милнъ".

Споредъ сключената на 17. августъ военна конвенция Източната армия ще атакува на 20. Румъния ще обяви война и ще атакува Австро-Унгария най-късно на 28. августъ. Русия ще изпрати въ Добруджа 2 пехотни и 1 конна дивизии за сътрудничество съ румънската армия срещу България.

За силитѣ отъ Централния съюзъ военно-политическото положение бѣ твърде неблагоприятно. Къмъ срѣдата на *юлий*[2]) поведението на Румъния създаваше сериозни безпокойства за Австро-Унгария, чието главно командуване бѣ увѣрено, че тя (Румъния) ще отиде къмъ Съглашението и ще се отбранява срещу България, а съ всички сили ще настѫпи въ Трансилвания.

Австрийското главно командуване[3]) заявяваше, че, поради сѫществуващето положение на Руския фронтъ, не могло да се мисли за една офанзива отъ австро-германскитѣ войски откъмъ Трансилвания и желаеше българското главно командуване да приготви възможния максимумъ сили за атака на румънитѣ, щомъ тѣ обявятъ мобилизация срещу Австро-Унгария, предлагайки на България дунавската си флотилия и нуждитѣ мостови срѣдства за минаване Дунава.

Що се отнасяше до метода, по който можеше да се упражни натиска върху Румъния, германското главно командуване желаеше и настояваше — българскитѣ сили въ Добруджа да се засилятъ, а на Македонския фронтъ се запази отбранително положение.

Генералъ Фалкенхайнъ предполагаше[4]), че генералъ Сарай само ще демонстрира и че „Румъния не би могла да се задържи още, ако не ѝ покажемъ, че ще действуваме срещу нея решително". Между другото той искаше съгласието на българското главно командуване, освенъ изпращането на нови войски на северъ[5]), но и за пренасяне на Добруджанската граница на 2 турски дивизии, както и за при-

---

[1]) Телеграма (ан. 1476). [2]) Телеграма полк. Тантиловъ отъ 13. юлий. [3]) Писмо отъ австр.-унг. воененъ аташе отъ 27. юлий до Щаба Д. Армия. [4]) Телеграма отъ полк. Ганчевъ отъ 21. юлий. [5]) Една българска дивизия въ околноститѣ на Неготинъ.

тегляне 1 австро-унгарски дунавски мостъ въ българско пристанище. Тѣзи искания бѣха приети и изпълнени (21. VII.) съ уговорката: „въ случай на мобилизация въ Румъния да не се чака, а веднага да ѝ се обяви война и се настжпи за овладяване на Букурещъ, като на първо време се предприеме стремително настжпление въ Добруджа за достигане линията Кюстенджа—Черна вода, съ цель — да се съкрати фронта и икономиса жива сила".

Българското главно командуване предпочиташе въздействието надъ Румъния да се изрази чрезъ офанзива и на южния фронтъ, съ цель, чрезъ постигнатитѣ успѣхи, да се покаже силата на съюзнитѣ войски на Балкана и освенъ това да се съкрати необикновено дългия Македонски фронтъ чрезъ изнасяне напредъ дветѣ крила на сжщия къмъ Островското езеро и р. Струма, за да се заематъ и по-изгодни позиции.

Въ конференцията, която се състоя въ Плесъ на *28. юлий* между Главнокомандуващитѣ германската, австро-унганска и българска армии за установяване плана на войната срещу Румъния, взе се решение:

Да се предупреди Румъния, че, ако тръгне съ Съглашението, тя ще бжде изложена на общитѣ енергични удари на цѣлия съюзъ.

Централнитѣ сили ще предприематъ решителни операции, за да се пренесе войната на румънска територия, като германци и австрийци настжпятъ отъ северъ, за да привлѣкатъ повече румънски сили, а българитѣ въ Добруджа, съ стремежъ — първоначално да завладѣятъ предмостовитѣ крепости Тутраканъ и Силистра.

При такива схващания къмъ 15. августъ се оформяваше общия планъ за действие на българскитѣ армии: настжпление на северъ срещу Румъния въ Добруджа и на югъ къмъ Струма и Острово—Воденъ съ дветѣ крила на Македонския фронтъ.

За Румъния, още неутрална, военно-политическото положение отъ *началото на юлий 1916 год.* бѣ извънредно благоприятно. То ѝ позволяваше свободно да направи своя изборъ, било за намѣса въ войната на едната или друга воюваща страна и въ моментъ, който ѝ изглеждаше най-удобенъ, или пъкъ да продължи своя неутралитетъ. Но следъ съглашенската дипломатическа постжпка въ Букурещъ на *29. юний* и въ първитѣ дни на юлий, както и благоприятното стратегическо положение на съглашенскитѣ армии, на *4. юлий* румънския министъръ-председатель Братиану отговори, че той е готовъ да подпише една военна конвенция, съ която ще се задължи да мобилизира румънската армия въ деня, въ който ще бждатъ изпълнени четири условия:

Първо — Румъния да бжде осигурена срещу едно българско нападение, като Източната армия привлѣче срещу себе си значителни български сили, недостатъчни да спратъ офанзивата, която съюзнитѣ армии щѣха да започнатъ въ Македония.

Другитѣ три условия, отнасящи се до водене операциитѣ и снабдяването ѝ съ муниции, бѣха изпълнени.

Преговоритѣ въ Букурещъ се водѣха между Русия и Румъния, но военната конвенция трѣбваше да бжде изработена въ Парижъ, съвмѣстно отъ военнитѣ пълномощници на Франция, Англия и Италия. Русия предлагаше на Румъния за съдействие въ Добруджа 1 пехотна и 1 конна дивизии и подръжката съ своята флота. Преговоритѣ вървѣха бавно.

Поради това на *23. юлий* въ Парижъ бѣ изработенъ отъ военнитѣ пълномощници на съюзнитѣ армии проектъ за военна конвенция[1]), съ която Румъния се задължаваше да почне на 7. августъ операциитѣ съ своята армия, а мобилизацията и съсрѣдоточението на сжщата ще бждатъ осигурени отъ офанзивата на съюзнитѣ армии при Солунъ, която следваше да започне на 1. августъ — дата посочена отъ румънското правителство. Румъния ще ангажира на югъ отъ Дунава 150,000-на армия, като следъ разбиване на българскитѣ армии сжщата ще постигне съединението си съ Солунскитѣ армии въ най-кжсъ срокъ. Англия и Франция се задължаваха да осигурятъ доставката и транзита на необходимитѣ ѝ муниции и материали.

На *25. юлий* Румъния отговори съ свой контъръ-проектъ, чрезъ който между другото тя желаеше да обяви война само на Австро-Унгария, съ огледъ въ началото на операциитѣ да се държи въ отбрана на българската граница, вмѣсто да атакува на югъ отъ Дунава (споредъ парижкия проектъ) и да се увеличи отъ 7 на 10 дни времето между офанзивата на солунскитѣ армии и тази на собствената ѝ армия.

Френзузкото правителство намѣри за приемливъ румънскиятъ контръ-проектъ. Руското главно командуване обаче не бѣ напълно доволно. Генералъ Алексеевъ отказа да изпрати въ Добруджа 50,000 души, т. е. три вмѣсто две дивизии, както и да подчини тѣзи войски на румънското главно командуване.

Освенъ това преговоритѣ по установяване съюзния договоръ, чието подписване трѣбваше да предшествува това на военната конвенция, се натъкнаха на сериозни затруднения. Макаръ Франция и Англия да направиха отстжпка, Русия и Румъния още не идваха до съгласие.

---

[1]) Която трѣбваше да се одобри отъ руското и румънско правителства.

За да се ускорятъ разискванията, генералъ Жофръ на *4. августъ* съобщи на руския генералъ щабъ, че отъ военно гледище той приема румънския проектъ. Сжщиятъ предложи офанзивата съ Източнитѣ армии да почне 72 часа следъ подписване на съглашението и румънската армия да атакува най-късно 13 дни следъ подписването.

На *5. августъ* и Поанкаре[1]) телеграфира на Царя, изразявайки мнението си за скоротечностьта на благоприятнитѣ условия отъ румънското сътрудничество и голѣмия интересъ на съюзницитѣ да не оставятъ румънитѣ да се изплъзнатъ.

Преговоритѣ напредваха бавно, макаръ съглашението да имаше сведения, че отъ края на юлий Централнитѣ сили насочваха къмъ България и Трансилвания войски, които засилваха наблюдателнитѣ елементи срещу Румъния.

Така, въ началото на августъ тѣ пресмѣтаха българскитѣ сили, наблюдаващи Добруджа и Дунавъ, на 4 дивизии и две войскови австро-турко-германски съединения въ Унгария (въ областьта на Мармарошъ Сигетъ едното и въ долината на Горни Марошъ другото) и че фелдмаршалъ Макензенъ току-що билъ натоваренъ съ главното командуване на дветѣ армии срещу Румъния.

Най-после Русия прие румънскитѣ предложения и на *17. августъ* съюзниятъ договоръ и военната конвенция бѣха подписани въ Букурещъ между Четворното съглашение и Румъния.

Съ този договоръ подписалитѣ сили гарантираха на Румъния тогавашнитѣ ѝ граници и правото да си присъедини Трансилвания и една часть отъ Буковина. Въ замѣна на това тя се задължи да атакува Австро-Унгария въ деня и условията установени въ военната конвенция, както и да прекъсне всѣкакви економически сношения съ съюзенитѣ противници и да не сключва отдѣленъ миръ. Военната конвенция опредѣляше *28. августъ* за дата, на която тя най-късно ще обяви война на Австро-Унгария и въ сжщия день ще започне офанзива съ армията си.

Съ подписване договора руситѣ ще почнатъ енергично настжпление срещу австрийския фронтъ и ще изпратятъ въ Добруджа две пехотни и една конна дивизии, а съ флота си ще пазятъ Черноморския брѣгъ и устието на Дунава.

Съюзницитѣ ѝ отъ своя страна се задължиха да предшествуватъ румънската намѣса съ офанзива на „Източната армия", която ще започне 8 дни по-рано, т. е. на 20. августъ.

На *18. августъ* генералъ Жофръ телеграфира на генералъ Сарай да започне подготвената офанзива на 20., като на последната дата му съобщи още, че английскиятъ експедиционенъ корпусъ ще го подкрепи въ изпълнение поставената му задача, а италианскитѣ войски отъ Валона (една усилена дивизия) на 26. августъ ще извършатъ демонстрация къмъ Тепелени (50 клм. юго-източно отъ Валона) и къмъ Клисура (15 клм. източно отъ Тепелени).

[1]) Председатель на фр. република.

Командуването надъ „съюзнитѣ армии на истокъ" бѣ уредено по взаимно споразумение между правителствата и главнитѣ командувания чрезъ следната формула:

Инструкциитѣ по започване офанзивата и общитѣ директиви за отпослешното развитие на операциитѣ ще бждатъ установени, по общо съгласие, между дветѣ главни командувания — французко и британско.

Въ изпълнение тѣзи инструкции, командуващиятъ англійскитѣ сили ще даде на французкитѣ подръжка и съдействие, пропорционално на ефективитѣ и срѣдствата на своитѣ войски.

Командуващиятъ французкитѣ сили ще съобщи на командуващия англійскитѣ предполагаемата употрѣба на британскитѣ сили: при тази резерва, той[1]) ще има като главнокомандуващъ свободата да установи задачата, обектитѣ за достигане, зонитѣ за действие и началнитѣ дати за всѣка операция.

По отношение сръбскитѣ армии, главнокомандуващиятъ съюзнитѣ войски въ Солунъ ще упражнява командуването отъ името на Принцъ-регента и на съюзницитѣ, като се опредѣлятъ на сръбското командуване: задачитѣ, обектитѣ, зони за действие, начални дати на всѣка операция. Сръбското командуване запазва избора на срѣдствата, за изпълнение поставенитѣ му задачи.

На *11. августъ* генералъ Кордоние бѣ назначенъ командуващъ франц. армия на истокъ, а Сарай стана главнокомандуващъ „съюзнитѣ армии на истокъ".

Кралска Гърция, въпрѣки постояннитѣ заплашвания и натискъ отъ Англия и Франция, продължаваше да пази нарушения отъ тѣхъ неутралитетъ. Сжщата бѣ заставена и съ декретъ отъ 28. юний обяви демобилизация, която започна на 1. юлий и завърши на 1. августъ.

Отъ тази дата гръцкитѣ войски започнаха да се оттеглятъ на югъ, като съ граничнитѣ си части се спрѣха задъ линията Капищица, Лабаница, Дреновени, Невеска Айтосъ. Любетино, Сотиръ, Нови градъ.

[1]) Генералъ Сарай.

3. ЗАДАЧИ И ПЛАНЪ ЗА ДЕЙСТВИЕ НА СТРАНИТѢ НА МАКЕДОНСКИЯ ФРОНТЪ

А. НА ИЗТОЧНАТА АРМИЯ (L' A. O.).

Първоначално на *4.* и *10. мартъ* 1916 год. Източната армия[1]) получи отъ генералъ *Жофръ* следната **задача**:[2])

Армията ще се укрепи въ полукржгъ на Солунъ и предвидъ започналата германска офанзива срещу Вердюнъ, която е начало на едно решително усилие върху французкия фронтъ, ще се постарае:

1) да създаде у противника възможно най-голѣмъ страхъ и грижи за запазване неговитѣ придобивки въ Македония, чрезъ постоянна заплаха съ атака изходяща отъ Солунъ;

2) да се подготви за предприемане атака, съ огледъ —

а) да задържи предъ себе си максимумъ германо-български сили, въ случай, че натиска отъ германцитѣ въ Франция ще наложи това и въ всички случаи, презъ време на общата съглашенска офанзива, или пъкъ

б) да бие противника и го преследва къмъ София, ако положението на наличнитѣ сили се измѣни въ собствена полза по начинъ, че да направи операцията изпълнима. Такъвъ ще бжде случая, когато румънската армия започне войната на страната на Четворното съглашение.

За горнитѣ цели даваха се нѣкои упжтвания, като:

Първата часть отъ задачата представлява едно продължително заблуждение (блъфъ), което ще следва да се проведе чрезъ действително приготовление за офанзива, която ще започне веднага, като:

Предприеме въ зоната заключена между преднитѣ охрани и мѣстонахождението си всички работи, които ще позволятъ една офанзива изходяща отъ Солунъ (постройка на пжтища, мостове и пр.) и

Установи единъ планъ за лжжливи новини за разпространяване у противника.

Втората часть отъ задачата ще се изрази въ установяване отъ командуващия I' A. O. единъ проектъ за офанзива и за двата случая. Въ втория случай обаче, само при помощьта и на сръбската армия, която ще извърши стоварването си въ Солунъ за около 2 месеца, начиная отъ 1. априлъ и ще се устрои най-малко 1 месецъ следъ това.

[1]) Въ съставъ 5 англ. и 4 франц. дивизии, очакващи да бждатъ засилени съ 6 сръб. дивизии: *225,000+160,000.* [2]) Телеграма отъ Жофръ отъ 4. мартъ (ан. 1211), писмо отъ сжщия отъ 10. мартъ (ан. 1225) и телеграма отъ 20. мартъ (ан. 1245).

Приготвенията отъ Главното командуване на Източната армия[1]) и одобренъ на *20. мартъ*[2]) **планъ за действие** се заключаваше въ:

Една серия отъ демонстративни или локални действия, безъ да се отива къмъ Битоля, поради неговото отдалечение и снабдителна линия на фланга, както и опасностьта отъ противника да нахлуе отъ Гевгели и Дойранъ и

Една заплаха къмъ Струма, съ която се разширява зоната за действие и която води къмъ българска територия.

Действията изобщо ще се изразятъ въ произвеждане бомбардировки съ самолети, съ влакъ, извършване общо съсрѣдоточаване напредъ, нѣколко нападателни разузнавания съ много артилерия и по възможность нѣколко удара къмъ граничния гребенъ между Дойранъ и Петричъ.

По-късно, на *30. априлъ* **задачата** на Източната армия[3]) бѣ поставена наново:

Армията ще атакува противника находящъ се по гръцката граница въ моментъ, който ще бжде опредѣленъ покъсно и ще го преследва въ обща посока на София.

На *17. юлий*[4]) Жофръ постави за трети пжть **задачата** на Източната армия:

Армията съ всички сили ще започне офанзива вѣроятно къмъ 1. августъ, за да прикове българската армия на гръцката граница и ѝ попрѣчи да извърши едно нападение срещу Румъния, съ огледъ да прикрие мобилизацията и съсрѣдоточаването на румънската армия. Последната на 8. августъ ще започне настжпателни действия южно отъ Дунава съ една 200,000-на армия. На английската армия ще се назначи една зона, дето всичкитѣ ѝ дивизии биха могли да бждатъ използувани за първоначалния бой, включително и тѣзи които не сж екипирани за планинска война и се държи смѣтка за напредването на българскитѣ войски въ долината на Струма. Солунската и руско-румънската армии ще иматъ за задача да разбиятъ противника и се съединятъ въ най-кжсъ срокъ.

Представенията по поводъ на това на *19. юлий*[5]), **планъ за действие** предвиждаше:

Сръбската армия, заедно съ руската бригада и една французка бригада, ще се ангажира на дѣсния брѣгъ на Вардара, съ тяжесть на усилията по меридиана на Воденъ, при главна атака на Хума и съ първи обектъ Люмница и българскитѣ позиции по на северъ.

[1]) Телеграма отъ ген. Сарай, отъ 7. II. до ген. Жофръ (ан. 1219). [2]) Телеграма отъ Жофръ отъ 20. III. до I' A. O. (ан. 1245). [3]) Телеграма отъ Жофръ отъ 30. IV. (ан. 1282) и 6. май (ан. 1295). [4]) Телеграми отъ Жофръ до главнокомандуващия Източната армия отъ 15. и 17. юлий (ан. 1377 и 1380). [5]) Телеграма отъ Сарай (ан. 1387).

Англичанитѣ ще бѫдатъ поставени на отбранителния или демонстративенъ участъкъ на Вардара отъ Чаушица (Чаушлий) до Измаилъ (Измаилий). Тѣ, макаръ, предвидъ полученитѣ инструкции, да не могатъ да мислятъ за офанзива и да не сѫ готови за планинска война, има вѣроятность, че ще участвуватъ въ действията.

Усилията на французитѣ, пръснати въ момента чакъ до Леринъ, ще се насочатъ въ една точка.

Въ резултатъ, общитѣ линии на плана се очертаваха така:

Едно привидно действие въ посока на Рупелъ и Порой;

Отбрана въ участъка Дова-тепе, и

Съ всички останали сили решителни действия въ зоната на Дойранското езеро, или направо къмъ Хума, Мачуково, за да се задържатъ максимумъ български сили, а следъ това,

Посока къмъ румънското настѫпление.

На *23. юлий*[1]) Жофръ одобри, въ главнитѣ му линии, представения му **оперативенъ планъ**, а именно:

Сръбскитѣ армии ще атакуватъ на западъ отъ Вардара.

Френзузката армия ще атакува, или въ долината на Вардаръ, или въ областьта на Дойранското езеро.

Английската армия ще атакува въ запазената ѝ зона, но да не се ограничи само съ отбранителни, или съ привидни операции.

Съюзнитѣ армии по-късно ще продължатъ действията чрезъ маньоврь, съобразно първитѣ резултати и общата задача.

На *30. юлий*[2]) Жофръ съобщи, че е вѣроятно офанзивата при Солунъ да почне на 4. августъ, а съ румънската армия — 14. августъ.

Предвидъ на това Сарай заповѣда[3]):

На *4. августъ*[3]) или по-късно, ако началото на офанзивата закъснѣе:

17. колониална дивизия, срещу Дойранъ, ще започне своята първа атака къмъ в. 227—с. Владая, а британската армия ще подкрепи действията ѝ съ силна артилерия, като свръзката се установи на к. 420. За по-къснитѣ атаки (когато Румъния влѣзе въ войната) британската армия ще съдействува на тази дивизия (17.) къмъ petit Couronné, le grand Couronné и к. 535 съ пехота и артилерия, споредъ директивитѣ, които ще ѝ бѫдатъ дадени отъ ген. Сарай, следъ като бѫдатъ установени между него и ген. Милнъ.

122. фр. дивизия[4]) ще бѫде готова отъ 4. августъ да заеме Люмница и вис. на северъ и се затвърди, за да прикрива установяване тежкитѣ батареи въ областьта на висотитѣ 2 клм. юго-източно отъ Люмница.

[1]) Телеграма (ан. 1392). [2]) Телеграма (ан. 1412). [3]) Телеграма отъ 1. августъ (ан. 1419). [4]) Телеграма отъ 2. августъ (ан. 1422).

Сръбската армия за сѫщата дата ще бѫде готова да заеме висотитѣ северно отъ пѫтя Люмница—Бориславъ, за да прикрие действията на 122. дивизия.

На *3. августъ*[1]) задачата на Източната армия бѣ окончателно установена:

Първоначално армията ще атакува българ. сили на гръцката граница, съ огледъ да ограничи свободата имъ на действие. Датата за започване действията оставаше въ неизвестность.

На *18. августъ*[2]) главнокомандуващиятъ Жофръ телеграфира за почване офанзивата съ Източната армия на *20. августъ*, като атакува българскитѣ сили на границата, съ огледъ да попрѣчи на тѣхната свобода, при което на *26. августъ*[3]) италианскиятъ експедиционенъ корпусъ при Валона ще предприеме съ 4 батальона и 2 ескадрона демонстративни действия къмъ Тепелени и Клисура.

Б. На ГЕРМАНО-БЪЛГАР. АРМИИ на МАКЕДОНСКИЯ ФРОНТЪ

Поради нееднаквость въ схващанията по военно-политическото положение на Балканитѣ отъ германското и българско главни командувания, до последния моментъ на започване настѫплението къмъ Чеганъ и Струма, липсваше решение и единъ цѣлостенъ планъ и подготовка за извършване на тази, отъ важно значение операция. Такъвъ се оформяваше, чрезъ размѣненитѣ писма и телеграми, между щаба на действуващата армия отъ една страна, германското главно командуване и армейска група Макензенъ отъ друга.

Така, на *25. юний* главнокомандуващиятъ действуващата армия генералъ *Жековъ*, съобщавайки[4]) на генералъ Фалкенхайнъ предположението си за възможность отъ офанзивни действия на Източната армия, изказа мнение, поради неизгодното положение на Македонския фронтъ, за „едно концентрично движение на всички армии, за да се съсрѣдоточатъ на по-тѣсенъ фронтъ“, като I. армия заеме Метеризъ тепе—Чеганъ.

На *1. юлий*, главнокомандуващиятъ, въ отговора си на Фалкенхайнъ, съобщаваше[5]) „навлизането на нашитѣ крила въ Македония да стане следъ гръцката демобилизация, следъ което ще може да се отдѣли по-голѣма маневрена група“.

На *7. юлий* генералъ Жековъ моли[6]) Фалкенхайнъ за бързо настѫпление отъ наша страна къмъ Леринъ, „поради засилване на неприятелскитѣ сили на това мѣсто“.

[1]) Телеграма отъ Жофръ (ан. 1424). [2]) Ан. 1462. [3]) Телеграма отъ Жофръ отъ 20. августъ (ан. 1477). [4]) Писмо № 3267. [5]) Съ №. 3308. [6]) Телеграма № 3339.

На *9. юлий*[1]) Фалкенхайнъ отговори на фелдмаршалъ Макензенъ, че „армейската група ще премине въ настжпление, когато:

Гръцката армия окончателно демобилизира;
Румъния обяви война на съглашението; и
Източната армия мине въ настжпление".

Това си решение Фалкенхайнъ обясняваше съ желанието „да се почака съ настжплението, за да не се предизвика спиране на гръцката демобилизация" добавяйки, че не допуща Сарай да предприеме офанзива.

Едва на *12. юлий* отъ Щаба на армейската група Макензенъ се получи въ Щаба на I. армия инструкция,[2]) която предвиждаше:

„Едно нападение въ тилъ и срещу лѣвия флангъ на Източната армия, което да се произведе съ всички сили и ненадейно."

То щѣше да се извърши съ 5. и 3. дивизии и една бригада (1/3.) отъ 8. дивизия, които ще достигнатъ и заематъ линията Маядагъ—к. 1150 (в. Гандачъ)—с. Баровица—в. Погледъ—к. 550 (сев. Еникьой)—Низи дагъ—Чеганъ—Жерви—Островското езеро, като съ останалата си часть 8. дивизия (1/8. и 3/8. бригади) остане на заеманитѣ си позиции, южно отъ Битоля и не минава границата до втора заповѣдь.

Инструкцията посочваше всички мѣрки по действията и по подготовката, които осигуряваха успѣха на операцията.

Тя препоржчваше:

Срещу най-важнитѣ точки да се напредва съ голѣми сили, но не на широкъ фронтъ, безъ нуждната дълбочина;

Артилерията ще подкрепя пехотата старателно. Последната да не предприема настжпление, докато не се убеди въ добрия успѣхъ на първата;

Всѣка група ще напредва, безъ да се грижи за това, което става отъ лѣво и отъ дѣсно. Артилерията ще се притегля своевременно напредъ, за да може да поражава отстжпващия противникъ;

Сигурность за бързо съсрѣдоточаване на нападателнитѣ войски въ изходнитѣ мѣста.

Единъ месецъ по-късно на *12. августъ*, българскитѣ I. и II. армии получиха съответно отъ групата армии ф. Макензенъ (за I.) и отъ Щаба на действуващата армия (за II.) задачи за предстоящитѣ операции:

I. армия[3]) да бжде готова за офанзива, споредъ инструкцията[4]) отъ 12. юлий, като бригадата Поповъ (1/3) се изнесе напредъ къмъ Чеганъ и дѣсното крило на армията къмъ Леринъ. Заповѣдь за изпълнението ще се даде допълнително отъ армейската група. Забраната за преминаване границата остава въ сила.

[1]) Телеграма отъ ген Ганчевъ. [2]) № 5889 отъ 12. VII. [3]) № 6339 отъ 7. августъ. [4]) Отъ групата Макензенъ № 5889.

Когато 8. дивизия достигне до Острово, тогава 3. дивизия съ всичкитѣ си сили ще премине въ настжпление за да излѣзе на линията Паякъ пл.—к. 550 (източно Слатина).

II. армия и 10. дивизия[1]): На *18. августъ* рано сутриньта армията ще настжпи и безъ да завладява Сѣресъ ще достигне линията к.к. 455, 651 и 1201, Боздагъ (Тулумбаръ тепеси) и ще прекжсне съобщенията на Сѣресъ презъ р. Струма.

Два дни следъ това на *14. августъ*[2]) фелдмаршалъ Макензенъ телеграфира на Главнокомандуващия генералъ Жековъ: I. армия не се наема да атакува, а иска значителни подкрепления, само за да се отбранява. Поради това армейската група счита въпроса за изчерпанъ, а именно — отбрана на Македонския фронтъ, възможното да се изтегли и изпрати на Добруджанския фронтъ (15. п. и 3. п. полкове).[3])

Това недоразумѣние между командуващия I. армия и армейската група Макензенъ стана известно на Главнокомандуващия действуващата армия още на *13. августъ* и сжщата нощь предизвика дългъ телеграфенъ разговоръ между генералъ Жековъ и Бояджиевъ, въ който първиятъ направи оценка на обстановката:

„Срещу противника I. армия ще има значително числено превъзходство въ пехота и артилерия. Положението на противника съ комуникации на фланга му не е добро. Действията да започнатъ най-късно 3 дни на четвъртия (17. августъ). Тѣзи действия сж отъ извънредно важно политическо значение и затова се даватъ подкрепленията, които имаха друго назначение.[4]) Сжществено е, достигането на първитѣ обективи.[5]) Въ случая важенъ е първия успѣхъ, който ще донесе и други ценни резултати. Обещанитѣ подкрепления ще се дадатъ". По-нататъкъ ген. Жековъ запита командуващия I. армия: какъвъ отговоръ да даде въ щаба на Макензенъ, понеже на другия день (14. августъ) до пладне най-късно трѣбваше да се вземе окончателно решение, съ огледъ, че тази необходима и важна операция трѣбва да се завърши съ сигуренъ успѣхъ, въ който той вѣрва, стига вой-

[1]) Телеграма Щ Д.А, № 3720, 16.VIII. [2]) Съ телеграма № 1570 по повдъ донесението № 6545 отъ 11, августъ на к-щия I. армия до арм група Макензенъ, съ която излагаше нуждитѣ на армията, съ огледъ вѣроятно настжпление на противника срещу 2/3. п. бригада и Битоля. [3]) Фелдмаршалъ Макензенъ не искаше да поеме отговорность по изложенитѣ въ писмото № 6545 отъ I. армия преценка и искания за засилване съ нѣколко герм. батальона. [4]) 15. п. полкъ срещу Румъния и 2 герм. батальона. [5]) До ез. Рудникъ, Мала рѣка, М. Нидже, Чеганска пл., Джематъ иери.

скитѣ да бѫдатъ добре насочени и съ сигурность командувани, и че при най-малкото съмнѣние по-добре е да се остане въ отбрана на сегашнитѣ позиции.

Генералъ Бояджиевъ, следъ като съобщи оперативния си планъ, отговори, че съ обещанитѣ подкрепления[1]) и при условие, че противникътъ ще остане до началото на действията съ сили около 2 дивизии на западъ отъ Островското ез., той разчита на сигуренъ успѣхъ до първитѣ обективи и че по-нататъкъ само Богъ знае какви ще бѫдатъ резултатитѣ.

Генералъ Жековъ одобри съобщения му по телеграфа планъ, като направи нѣкои препоржки.

Опер. заповѣдь[2]) за започване настѫплението бѣ изпратена отъ армейската група Макензенъ до I. армия на *14. августъ*, като армията започне действията на *16.* срещу *17. августъ*.

На 15. августъ ген. Жековъ телеграфира до Фалкенхайнъ: „Предвидъ започналитѣ атаки при Дойранъ, които изглежда, че сѫ начало на сериозна офанзива, време е да настѫпятъ I. армия къмъ Леринъ—Воденъ; II. армия източно отъ Струма, съ цель — да се облегчи положението на XI. армия. За избѣгване недоразумения съ гръцкото правителство, моли се германското — да предупреди въ Атина, че тази операция е наложена отъ чисто военни съображения и че на българскитѣ войски сѫ дадени строги нареждания да се отнасятъ приятелски съ населението, да пазятъ частната собственость и купуватъ всичко съ пари".

Заповѣдъта за настѫплението на II. армия бѣ дадена на *16. августъ*, съ начало на действията на *18.* рано сутриньта.

4. РАЗПОЛОЖЕНИЕ И ГРУПИРОВКА НА СТРАНИТѢ НА МАКЕДОНСКИЯ ВОЕНЕНЪ ТЕАТЪРЪ ДО НАСТѪПЛЕНИЕТО НА I. И II. АРМИИ КЪМЪ ЧЕГАНЪ И ДОЛИНАТА НА СТРУМА — КЪМЪ 16. АВГУСТЪ 1916 ГОД.

Карта 1 : 200,000 австрийска.

А. На Германо-българскитѣ армии

Германо-българскитѣ армии на Македонския фронтъ, къмъ срѣдата на августъ 1916 год., бѣха разположени:

I. българска армия. — Генералъ *Бояджиевъ* въ съставъ 8. и 3. дивизии, 3/6. п. бригада и 15. п. полкъ (отъ 6. дивизия), 58. п. полкъ (отъ 9. дивизия) и 3. конна бригада, *всичко 57 дружини, 128 картечници, 48 батареи, 11 ескадрона*, заемаше за отбрана сектора отъ Подградецъ (южно Охридското езеро) до в. Мала Рупа включ.; фронтъ 130 клм. Щабъ на армията гр. Битоля.

XI. германо-българска армия. — Генералъ *ф. Винклеръ*, въ съставъ 5., 101. германска, 9. и 2. п. дивизии, *всичко 62 дружини, 209 карт., 68 батареи, 6½ ескадрона*, заемаше за отбрана сектора отъ Мала Рупа изключително до Бѣласица (тригранична точка). Фронтъ 42 клм. Щабъ на армията въ с. Деделий.

II. българска армия — генералъ *Тодоровъ*, въ съставъ 11., 7. дивизии, 3/2. п. бригада и 3. п. полкъ, *всичко 58 дружини, 116 карт., 57 батареи, 5 ескадрона* заемаше за отбрана сектора Бѣласица (отъ тригран. точка), Али Ботушъ, Ченгелъ дагъ, до юго-източно отъ Неврокопъ. Фронтъ 100 клм. Щабъ на армията с. Левуново.

10. п. Бѣломорска дивизия — всичко 25 дружини, 24 картечници, 31 батареи и 5½ ескадрона заемаше граничната линия съ Гърция отъ р. Мѣста до устието на Марица.

Щабъ на армейската група фелдмаршалъ *ф. Макензенъ* — гр. Скопие.

Б. На Сръбско-франко-английскитѣ армии (А.А.О.)

Съюзнитѣ армии на изтокъ бѣха разположени:

Сръбскитѣ III., II. и I. армии подъ върховното командуване на престолонаследника князъ Александъръ, въ съставъ 6 пехотни и 1 конна (спешена) дивизии привършваше съсрѣдоточението си срещу I. българска армия въ сектора отъ гр. Корча[1]) до р. Коджа дере (с. Купа) съ 5 пех. дивизии въ първа линия и една пехотна (Вардарската) дивизия въ втора линия[2]), или *всичко 74 батальона, 288 картечници, 56 батареи, 7 конни и 12 пеши ескадрона.* Фронтъ 140 клм.[3]) Щабъ на командуващия гр. Солунъ.

Франко-английскитѣ армии: 4 франц. дивизии (А. F. O. — генералъ Кордоние) и 5 англ. дивизии (генералъ Милнъ), 1 руска п. бригада, съ *6 дивизии въ първа и 3 дивизии въ втора линии*, заемаха сектора отъ с. Люмница презъ Дойранъ, с. с. Палмишъ, Порой, Бутково и по дѣсния брѣгъ на р. Струма, до устието ѝ въ Орфанския заливъ, запазвайки лѣвия брѣгъ предъ мостоветѣ Коприва, Орлякъ и Комариянъ и съ единъ смѣсенъ отрядъ отъ 3 конни, 1 пех. полкове и 1 артилер. отдѣление въ района на Сересъ за разузнаване посокитѣ къмъ Демиръ Хисаръ, Броди и с. Порна.

Щабъ на Главнокомандуващия генералъ Сарай — гр. Солунъ.

[1]) 15. п. полкъ и 2. герм. батальона. [2]) № 6480.

[1]) По-точно отъ Баница. [2]) Вардарската при гр. Воденъ, конната при Седесъ. [3]) По-точно 70 километра.

Общо, Източната армия броеше *366,000* човѣка: *122,000* сърби, *115,000* французи, *119,000* англичани и *10,000* руси.

Демобилизираната гръцка армия въ Източна Македония остана въ гарнизонитѣ си, а въ юго-западна Македония — къмъ Кайаларъ.

5. СЪСТАВЪ И ГРУПИРОВКА НА I. БЪЛГАРСКА АРМИЯ ДО НАСТЪПЛЕНИЕТО КЪМЪ ЧЕГАНЪ (КЪМЪ 16. АВГУСТЪ). ТИЛЪ, СНАБДЯВАНЕ, СВЕДЕНИЯ ЗА ПРОТИВНИКА

(*Схема А.*)[1])

I. армия на *16. августъ* сутриньта заемаше за отбрана участъка по гръцката граница отъ Подградецъ на Охридското езеро до в. Мала Рупа включ., въ *четири групи.*

Въ първа линия

2/8. п. бригада[2]) — полковникъ *Пашиновъ:* 3 дружини[3]) отъ 23. п. полкъ, 6 картечници, 2 план. батареи[4]) (8 ор.), 2 ескадрона[5]) и 1 пионерна рота[6]) разположени върху граничната линия отъ к. 2150 на пл. Камия презъ вис. южно отъ Ремени, Пишкопия, в. Горица съ главнитѣ си сили между Охридското и Преспанско езера и 1 рота[7]) около Подградецъ. Фронтъ 40 (24 клм.). Командно мѣсто гр. Охридъ.[8])

8. п. дивизия — генералъ *Митовъ Т.:*

1/8. п. бригада: 3/23. др., 10. и 30. п. полкове, 8. и 18. арт. полкове,[9]) 1/8. пион. рота, герм. пион. рота.

3/8. п. бригада: 56. п. полкъ (2 дружини).

1/3. п. бригада: 3/56. др., 55. и 11. п. полкове, 6. арт. полкъ,[10]) 2/8. пион. рота.

Дивизионенъ резервъ: 1/10. и 4/30. дружини, 12. п. полкъ; *всичко 23 дружини, 36 картечници, 29 батареи (116 орждия) и 3+1 пион. роти,* разположени северно отъ линията: гребена южно отъ Д. Дупени, к. к. 2000, 2094, гребена южно отъ Градешница, южно с. с. Меджетлий[1]) и Кенали, к. 589, южно с. Рахманлий,[2]) гребена южно отъ с. Живойна и Совичъ, Старковъ гробъ, Каймакчаланъ до к. 1881 включ. Фронтъ 65 клм. Щабъ с. Бистрица (южно Битоля).

3. п. дивизия — генералъ *Рибаровъ:*

2/3. п. бригада: 29., 32. и 46. п. полкове (2 дружини), 5/3., 2/3. и 3/13. пл. батареи, 2/3. пион. рота.

24. п. полкъ (2 дружини).

3/3. п. бригада: 45. п. полкъ (2 друж.), 58. п. полкъ, 3. и 4. конни карт. ескадрони, 214. и 222. герм. карт. отдѣления, 7/1., 8/1., 4/1. пл. батареи, 1/16. пл. гауб. бат., 3/3. пион. рота.

Дивизионенъ резервъ: 1/24. и 2/24. роти,[3]), 2/46. и 3/45. друж.,[4]) 1 ескадронъ, 1/3. пион. рота.

Артилерия въ 2. линия[5]) — 16. артилерийски полкъ; = *всичко: 21 дружини, 68 картечници, 13 батареи (50 орждия), 1 ескадронъ, 3 пион. роти,* задъ укрепената позиция по линията: Пожарски ридъ (Гогово гумно), междинния гръцки постъ, Ветреникъ, Баховски ридъ, Димова поляна (Кукурузъ), Ковилъ, Биюкъ ташъ, Преслапъ, южно: с. Сборско, Тушинъ, Нонте, Мала Рупа включ. Щабъ в. Триборъ. Фронтъ 35 клм.

Въ втора линия. Армейски резервъ

3. конна бригада — полковникъ *Данаиловъ:* 7. к. полкъ[6]), 10. к. полкъ, 2. конна батарея, 1. колоезд. рота, 3/5. герм. ескадронъ, въ района Битоля, Търново.

3/6. п. бригада: 51. п. полкъ—с. Бистрица и 52. п. полкъ, 1/12. арт. отдѣление въ с. Новакъ.[7])

1/6. п. бригада: 15. п. полкъ[8]) въ Ращани (сев. Битоля);

Всичко 10 дружини, 18 картечници, 4 батареи (16 орждия) и 7 ескадрона.

Общо въ I. армия: 57 дружини, 128 картечници, 49 батареи (190 орждия), 10 ескадрона. Фронтъ 140 клм. Щабъ гр. Битоля.

УСТРОЙСТВО НА ТИЛА И НА СНАБДЯВАНЕТО ВЪ I. АРМИЯ[9])

Граница между етапната и оперативна зони, шосето

[1]) Схемитѣ сж приложени въ края на книгата. [2]) 12. п. полкъ се съсрѣдоточаваше между с. Негочани и Букри: Щаба, 1. и 2. дружини отъ Градешница (14. VIII.), 2 роти при Тополчани и 2 роти (15. и 16.) гарнизонъ Битоля, карт. рота отъ източния брѣгъ на Преспанското езеро при 3/23. дружина. [3]) Безъ 2 роти — гарнизонъ въ Кюксъ и Кичево. [4]) Две не с с. пл. орждия и 5/1. пл. бат. (2 ор.), 6/3. пл. бат. [5]) 2. дивиз. отъ 7. кон. полкъ. [6]) 3/8 пион. рота. [7]) 14/23. рота. [8]) Отъ 16. вечерьта въ Лѣсковецъ. [9]) 7/3. и 9/1. пл. бат., 2 герм. теж. бат. (10·5 и 15 см.), 8 и 18 арт. п. и 3/3 гаубич. бат. [10]) 6. арт. полкъ, 2/2. гауб. отдѣление, 2/8. герм. 105 мм. бат., 3/3. и 1/1. пл. бат.

[1]) с. с. Св. Петка и Негочани заети на 3. VIII. отъ охранителнитѣ части на 1/8. бригада. [2]) Заето на 7. VIII. [3]) На работа по пжтя между с. Алчаръ и в. Блатецъ. [4]) Идящи отъ Сърбия презъ Прилепъ пристигнаха въ Градешница на 17. августъ (19 ч.). [5]) На 4·5—7 клм. задъ предната линия. [6]) 2 ескадр. (1. дивизионъ). [7]) Изъ Стара Сърбия на 8. VIII. — Прилепъ на 15. VIII. вечерь. — Тополчани. [8]) Отъ гара Удово 14. VI I. до Градско, а на 15. съ камиони за Ращани. [9]) Опер. зап. по 8. дивизия, № 3, 24. VII.

Охридъ, Ресенъ, Битоля, с. с. Новакъ, Рапешъ, Мелница, Конопище, всички включени въ оперативната зона.

Етапни пжтища:

Армейски: Градско, Дрѣново, Прилепъ, Тополчани-шосе (и ж.-п. линия Градско—Дрѣново—24 клм.; вжжевисяща Дрѣново—Прилепъ готова въ края на августъ и тѣснопжтна Прилепъ—Битоля въ строежъ).

За 2/8. п. бригада: Битоля, Ресенъ, Охридъ, Струга.

За 8. дивизия: с. Тополчани—Битоля.

За 3. дивизия: Тополчани, Канатларци, моста Расимъ бей, Витолище — за 2. бригада.

Ст. Демиръ капия, с. Конопище — за 3. бригада:

Етапи. Армейски: началенъ Градско, междинни Дрѣново, Ханъ Топлица, Прилепъ, Тополчани.

За 2/3. п. бригада: междинни Битоля, Ресенъ, с. Буково, преденъ Охридъ.

За 8. дивизия: преденъ Битоля.

За 3. дивизия: междинни Каляни, преденъ Витолище — за 2. п. бригада.

Началенъ ст. Демиръ капия, преденъ Конопище — за 3. п. бригада.

Съ етапни войски заети още линиитѣ: Прилепъ, Крушево; Прилепъ, Бродъ, Кичево; Ращани, Прибилци, Кичево; Прилепъ, Велесъ; Струга, Дебъръ; Струга, Кюксъ; Струга, Кичево.

Пжтища за подвозъ и отвозъ:

Армейски: Градско, Дрѣново, Прилепъ, Тополчани.

За 2/8. п. бригада: Битоля, Ресенъ, Охридъ.

За 8. п. дивизия: Тополчани, Битоля.

За 3. п. дивизия: Тополчани, моста Расимъ бей, Витолище — за 2. п. бригада; и

Криволакъ, Конопище — за 3. п. бригада.

Интендантски складове

Армейски: главенъ Градско; междиненъ Прилепъ.

За 2/8. п. бригада: разходенъ Охридъ.

За 8. п. дивизия: разходенъ Битоля.

За 3. п. дивизия: разходенъ Витолище — за 2. п. бригада (Рапешъ, Градешница) и

Разходенъ Конопище — за 3. бригада.

Дивизионни интендантства: за 8. дивизия Битоля, за 3. дивизия Прилепъ.

Интендантски роти: за 8. дивизия Битоля, за 3. дивизия Градешница, Витолище, Конопище.

Дивизионни хранителни обози: за 8. дивизия Битоля, за 3. дивизия Градешница, Витолище, ст. Демиръ Капия.

Огнестрелни складове.

Армейски: главенъ Градско; междиненъ Прилепъ.

За 2/8. бригада, 8. дивизия и 3. дивизия: разходенъ с. Тополчани.

За 3. п. дивизия: разходенъ Каляни, Градешница,[1]) Витолище[1]) — за 2. бригада.

Разходенъ — Демиръ Капия, Рожденъ[1]) за 3. бригада.

Армейска артилер. работилница — гр. Прилепъ.

Огнестрелни обози.

8. армейски огнестреленъ обозъ — с. Тополчани.

3. армейски огнестреленъ обозъ — с. Муси оба и Кърнево.

8. дивиз. огнестр. обозъ[2]) — с. с. Бистрица, Жабени.

3. дивиз. огнестр. обозъ — с. Витолище.

Инженерни складове (депа).

За 2/8. п. бригада и 8. п. дивизия: гр. Битоля.

За 3. п. дивизия: { с. Канатларци — за 2. п. бригада; ст. Демиръ капия — за 3. п. бригада.

Армейски инж. обозъ — гр. Битоля.

Армейски телеграф. обозъ (паркъ), — гр. Битоля.

1. арм. автомобилно отдѣление и 2. санит. автом. отдѣление — гр. Битоля.

I. армейски разходенъ санитар. складъ — Велесъ.

Армейски болници.

1. евакуационна разпредѣлителна — Нишъ.
2/1. етапна — Нишъ.
1/1. етапна — Велесъ.
2/8. запасна етапна — Битоля.
2/3. запасна етапна — Прилепъ.
1/3. запасна евакуационна — Демиръ Капия.

Подкрепителни мѣста.

За 8. п. дивизия: с. с. Буково, Вашареица, Кожани; Дрѣново — (1/3. бригада).

За 3. п. дивизия: Мехмедова чешма, с. Кърнево.

За слабосилни: 1/8. запасна евакуационна болница — гр. Битоля.

---

[1]) По 200 снаряда на орждие и 50 патрона на пушка. [2]) Следъ предаване бойни припаси ще се попълва отъ дивиз. разх. огнестр. складъ въ Битоля, а следъ изчерпване на последния отъ 8. арм. огнестр. обозъ; 8. арм. огнестр. обозъ ще се попълва отъ 8. разх. огнестреленъ складъ въ Тополчани (опер. нар. 8. дивизия № 7. 14. VIII.).

Военно-полицейска служба.

1. арм. военно-полиц. ескадронъ — въ района Битоля, Крушево, Прилепъ, Расимъ бей, Рапешъ, Новакъ.

8. военно-полиц. ескадронъ на югъ отъ линията с. с. Сливница, Нижо поле, Битоля, Новакъ, Рапешъ до р. Черна.

3. военно-полиц. ескадронъ.

Военно-санитарна служба.[1])

Съ започване военнитѣ действия ще се откриятъ дивизион. превързъчни мѣста и развиятъ полскитѣ болници така:

Дивизионни превързъчни мѣста:

За 2/8. п. бригада: с. Царидворъ[2]) — Ресенско, мон. Св. Наумъ[3]).

За 8. п. дивизия: с. Бистрица,[4]) с. Скочивиръ[5]) (или по указание отъ к-ра 1/3. бригада).

За 3. п. дивизия: в. Перунъ, с. Конопище.

Дивизионни полски болници:

За 8. п. дивизия: 4/8. — Охридъ, 5/8. — Ресенъ, 2/8. — Тепавци, 1/8. и 3/8. — Битоля.

За 3. п. дивизия: 1/3. — Градешница, 3/3. — Бонче, 4/3. — Безвище, 5/3. — Мелница, 6/3. — Прилепъ.

Дивиз. санитаренъ обозъ: за 8. дивизия — Битоля, за 3. дивизия — Прилепъ.

Дивиз. ветер. лѣчебница: за 8. дивизия — Битоля, за 3. дивизия — Прилепъ.

Военно-инженерна служба.

Дивиз. инженерни обози: за 8. дивизия — Битоля, за 3. дивизия Расимъ бей и депа: Рапешъ и Витолище.

Пѫтно-строителни роти: за 3. дивизия: 1) пѫтя Рапешъ, Старовина, Градешница; Градешница, Бешище, мон. Св. Илия включ.; 2) с. Рожденъ, Витолище до моста р. Черна; 3) Демиръ Капия, Барово, Кърнево, Конопище, магаз. Алатини, Мрежичко.

* * *

Предвидъ на едно настѫпление откъмъ лѣвия й флангъ, командуващиятъ армията на 17. VII. поиска отъ армейската група, да се построи вѫжевисяща линия отъ гара Демиръ Капия до Конопище, дори до Блатецъ, съ огледъ—следъ на-

[1]) О. Нар. 8. п. див № 5., 7. VIII.; О. Нар. 3. див. № 2. 5. VIII. [2]) Отъ 2. отдѣл. 8. дивиз. лѣчебница (лазаретъ) отвозъ въ 5/8. пол. болница (Ресенъ), следъ това въ 3/8. пол. и 2/3. запасна (Битоля). [3]) Съ едно отдѣление и лѣкарь отъ 4/8. пол. болница, отвозъ съ лодки до 4/8. болница въ Охридъ. [4]) За 1/8. п. бригада отъ 1. и 3. отдѣления на 8. дивиз. лѣчебница отвозъ въ 3/8. пол. и 2/8. запасна болница въ Битоля. [5]) За 1/3. и 3/8. бриг. — отъ 3. дивиз. лѣчебница отвозъ въ 2/8. пол. бол. въ с. Тепавци, после — Новакъ, Битоля.

предването да се продължи до Суботско. Въ снабдително отношение — на армията липсваше храна, за което свидетелствува оставката на командуващия сѫщата, подадена на 2. VIII.; артилерията разполагаше по позициитѣ на орѫдие — за полскитѣ съ по 600 снаряда и въ тила (огн. обози и складове), общо още съ по 200—300 снаряда. Българскитѣ части бѣха снабдени само съ австрийски карти 1:200,000, които не даваха ясна представа за мѣстностьта.

Сведенията въ Щаба на I. армия за противника

Къмъ 1. августъ:[1]) 6 пехотни дивизии (сръбски); въ дивизията[2]) 4 пех. полка; полкътъ[3]) отъ 3 дружини; дружината отъ 4 роти; ротата по 150 човѣка или 130 пушки. Въ пех. полкъ 6[4]) картечници.

Артилерия въ дивизията: 6 полски, 2 план. и 2 гауб. батареи.

Пионери въ дивизията 2 роти.

Общо *75,000* човѣка (50,000 бойци), 144 картечници, 240 орѫдия.

До края на юлий сръбскитѣ дивизии прехвърлени западно отъ Вардара.

Привършена ж.-п. линия Вертекопъ—Костурианъ.

Къмъ 15. августъ:[5]) Предъ фронта на I. армия забелязани само сръбски части; въ района Корча—Леринъ около 2000 сърби; въ района Росна, Борещница, Вощаранъ, Баница — около 1 дивизия, вѣроятно Тимошката; северно отъ Островското езеро—Дринската дивизия:[6]) 17. п. полкъ на Чеганска пл., 4. п. полкъ—Метеризъ тепе, 5. п. полкъ—Низи дагъ, 6. п. полкъ въ втора линия. Въ Мъгленската долина изъ района Струпино, Бахово, Севриянъ, Суботско, Волчища — Шумадийската дивизия; въ района на Воденъ една дивизия, вѣроятно Дунавската, въ втора линия.

Артилерия: Звезда — 1 план. батарея; Биклища — 1 пол. батарея, Вощаранъ — 1 пол. батарея, Забърдани — 3 пол. батареи, Власена — артилер. бивакъ, Горничево — 2 орѫдия, Чеганска планина — 1 план. батарея, Метеризъ тепе — 3 план. батареи, Джематъ иери — 1 план. батарея, Низи дагъ — 3 пол. батареи, гара Острово — 1 гауб. батарея, с. Пребедище — 2 пол. батареи, с. Чернишево — 1 план. батарея, западно с. Габровци — 1 батарея, въ района Суботско, Волчища, Гостелюбе, Караладъ — 1—2 батареи, или *общо, 22 батареи.*

[1]) Изъ бюлетина на Щ. Д. А., № 39. [2]) 8000 човѣка. [3]) 2000 човѣка. [4]) По други сведения въ щаба I. армия — 2 карт. [5]) Изъ бюлетинъ Щ. Д. А., 15. VIII. и оп. зап. I. армия, № 25, 15. VII'. [6]) Пристигнала на 2. VIII.

Укрепяване. Предъ фронта на I. армия:

Окопни работи: западно с. Метово, кота 1550, Желево, източно отъ Гор. Каленикъ на гребена, западния край с. Долно Клещино, северно отъ Клещино, по сев. склонъ на гребена юго-западно отъ Вощаранъ, северно отъ Забърдани и източно отъ сжщото, източно отъ Росна, усилено укрепяване западнитѣ склонове на Чеганска пл., Метеризъ тепе, Джематъ иери и Низи дагъ, кждето се поставятъ телени мрежи; западно отъ Драгоманци, северно отъ Лесково, вис. южно Ошинъ, сев. склонове на Скрене, кота 1050 на Паякъ планина.

Пжтища. Извършватъ се поправки по пжтищата отъ Биклища за Прогри; Леринъ, Корча; Леринъ, Буфъ; Пребедище, Струпино; Чернишево, Ковилъ; Габровци, Чаконъ мах.; Вертекопъ, Драгоманци, Костурианъ, Суботско (по долината на Генишъ дере); Суботско, Пребедище, Бахово; Суботско, Севриянъ. Продължава се пжтя Островo, Жерви отъ к. 563 къмъ с. с. Батачинъ, Дол. Родиво, Тресино (презъ Низи дагъ). Строи се ж.-п. линия отъ Вертекопъ за Колодей чифликъ. Продължава строежа ж.-п. линия по долината на Генишъ дере.

Гърцитѣ охраняватъ линията Невеска, Екши-су, Суровичево.

Население.[1]) На 9. августъ изселени отъ сръбскитѣ войски пограничнитѣ села Клабучища, Клещино, Сетина, Крушоградъ и Вощаранъ; на 12. — Германъ, Ржмби, Метово, Нивица, Писодери.

Армейската група Макензенъ оценява[2]) силитѣ срещу I. армия „най-много 5 сръбски дивизии, новоформирани, лошо въоржжени, снабдени съ много малко тежка артилерия или общо около 36,000 човѣка и нѣколко доброволчески части" срещу които I. армия разполага съ 53 дружини и 1 конна бригада, т. е. 53,000 човѣка.

Командуващиятъ I. армия смѣта[3]) сръбскитѣ сили срещу армията на 4 слаби дивизии (западно Островското езеро 2 дивизии и въ долината на Мъгленица 2 дивизии). Резерви около Вертекопъ и Островo.

---

[1]) По заповѣдь к-щия III. сръбска армия евакуирани отъ 7. VIII.: Стара Попадия, Сетина, Крушоградъ, Вощаранъ, Неокази, Долно Върбени, Попължани, Гор. и Дол. Каленикъ, Петоракъ, Сакулево, Борешница и отъ 8. VIII. с. с. Ржмби, Метово, Германъ, Св. Петка, Обсирино и Клабучища, до линията южно отъ Корча, Леринъ, Воденъ. [2]) Телеграма № 6462, 13. VIII. [3]) О. № 6603, 14. VIII.

6. СЪСТАВЪ И ГРУПИРОВКА НА СРЪБСКИТѢ АРМИИ КЪМЪ 16. АВГУСТЪ ВЕЧЕРЬТА. ТИЛЪ, СНАБДЯВАНЕ, СВЕДЕНИЯ ЗА ПРОТИВНИКА.

(*Схема А.*)

Сръбскитѣ армии на 16. августъ вечерьта, при готовность по особена заповѣдь, да предприематъ привидно нападение на българскитѣ позиции по цѣлия фронтъ, привършваха съсрѣдоточението си[1]) срещу I. българска армия отъ Корча до Купа, *въ 5 групи:*

Въ първа линия

Батальонътъ сръбски доброволци — полковникъ Олимпи *Марианович* — въ района на Корча, като охраняваше посокитѣ откъмъ Охридъ, Ресенъ и Моско-поле къмъ Корча, по линията Моско-поле, Звезда. Съ една рота между езерата Преспанско и Маликъ и друга между ез. Маликъ и Кафа Бабикъ. Фронтъ 35 клм. Щабъ гр. Корча. Батальонътъ имаше насреща си 2/8. п. бригада (23. п. полкъ).

III. сръбска армия — генералъ *П. Юришичъ:*

Доброволческия отрядъ на подполковникъ Поповичъ (3 друж.—1500 човѣка[2]) — щабъ с. Писодери.

Дунавската дивизия: 7., 18. и 8.[3]) п. полкове, Дунавски арт. п.[4]) Щабъ — с. Баница.

Дринската дивизия: 6., 4., 5., 17.[5]) п. полкове, Дрински арт. полкъ[6]), 1 ескадронъ, 4 пион. роти. Щабъ — с. Батачинъ.

Армейски резервъ 9. п. полкъ.[7]) *Всичко 25 батальона, 96 картечници, 24 батареи (96 орждия), 2 ескадрона, 4 пион. роти,* съсрѣдоточени задъ линията Биклища, Германъ, к. 1906, Обсирино, Сакулево, Неокази, к. 1500, Метеризъ тепе, Джематъ иери, Низи дагъ до с. Тресино (изключено). Доброволческиятъ отрядъ, засиленъ съ 2/7. сръбски батальонъ при с. Клабучища, затваряше пжтищата водящи отъ северъ между Преспанското езеро и с. Петоракъ, а Дунавската и Дринска дивизии групирани задъ линията с. Росна, с. Тресино изключ., на фронтъ 35 клм. Щабъ — с. Островo.

Армията имаше насреща си 8. българска дивизия (усилена).

II. сръбска армия — генералъ *Ст. Степановичъ:*

---

[1]) Започнало на 17. юлий. [2]) 3. батальонъ отъ Попли до Гръцка коса; 1. батальонъ отъ Свилегъ, презъ Лажецъ до Каленикъ; 2. батальонъ въ резервъ: една рота въ Преспа и друга въ Клещино. [3]) Дивиз. резервъ въ с. Баница. [4]) 3 полски, 3 планински и 1 гауб. батареи) [5]) Дивиз. резервъ въ с. Жерви. [6]) 3 полски, 6 план., 2 гауб., 1 (65 мм., батареи. [7]) При к. 606 на пжтя Островo—Горничево.

Шумадийската дивизия: 19., 12., 10. и 11.[1]) п. полкове, Шумад. арт. полкъ,[2]) 1 еск., 2 пион. роти. Щабъ — Суботско.

Тимошката дивизия: 15., 20.[3]) п. полкове, Тим. арт. п.[4]) 2 ескадрона, 2 пион. роти. Щабъ — с. Капиняни.

Армейски резервъ: 13. и 14. п. полкове.[5]) *Всичко 24 батальона, 96 картечници, 20 батареи (80 орждия), 3 ескадрона, 4 пион. роти,* — съсрѣдоточени задъ линията с. Тресино сев. Струпино, Бахово, южно Сборско, до р. Сули дере. Фронтъ 25 клм. Щабъ — с. Драгоманци.

Армията имаше насреща си 3. българска дивизия.

I. сръбска армия — полковникъ *М. Васичъ:*

Моравската дивизия: отрядъ Бабунски, 3. п. п..[6]) 2. п. п.,[7]) 1. п. полкъ[8]) Морав. арт. полкъ.[9]) Щабъ — Гюменджа.

Армейски резервъ:[10]) 1.,[11]) 3.,[12]) 16. п. полкове,[13]) 2 пион. роти. *Всичко 12 батальона, 48 картечници, 3 батареи,* — съсрѣдоточени задъ линията Фущани, Ошинъ, Люмница между р. р. Сули дере и Коджа дере. Фронтъ 18 клм. Щабъ — Гюменджа.

Армията имаше насреща си 58. п. полкъ (отъ 3. дивизия) и часть отъ 5. дивизия.

Въ втора линия. Общъ армейски резервъ (на Главноком. — Сръб. престолонаследникъ):

Вардарската дивизия: 21., 22., 23., 24. п. полкове, Вард. арт. п., 2 пион. роти, 1 ескадронъ, *всичко 12 батальона, 48 картечници, 11 батареи,* — въ района Сендилъ, Вертекопъ, Мечеклий, Мандалъ.

Конната дивизия — 4 конни полка спешени въ Седесъ (при Солунъ).

Въздушни сили — една смѣсена ескадрила за бомбардиране и преследване при Вертекопъ, а за всѣка армия и Главната сръбска квартира по 1 франц. ескадрила (придадена).

Всичко сръбскитѣ армии броеха: 74 батальона, 288 картечници, 53 батареи (232 орждия), 7 ескадрона, като артилерията продължаваше да се засилва съ пристигащитѣ матер. часть и коне.

До 14. юлий сърбитѣ приели отъ французитѣ въ Солунъ: 120,000 пушки, 9000 карабини, 5000 автом. пистолети, 288 карт., 264 орждия [144 полски, 72 планински и 48 гаубични (120 мм.)], 35,000 коня, 4320 кола, 80,000,000 пех. патрони.[14])

Всѣка дивизия имаше 1 телегр. отдѣление, всѣка армия — телегр. отдѣл., прожекторно отдѣл., мостови екипажъ

[1]) Дивиз. резервъ с. Суботско. [2]) 6 полски, 8 план., 2 гауб. батареи. [3]) Дивиз. резервъ с. Севриянъ. [4]) 3 полски, 1 план. батареи. [5]) 1 бригада Тим. дивизия с. Слатина. [6]) 1 батальонъ. [7]) 3 батальона. [8]) 1 батальонъ. [9]) 3 план. батареи. [10]) с. Гол. Ливади. [11]) 2 батальона. [12]) 2 батальона. [13]) 3 батальона. [14]) Кн. 16, стр. 5, В. Р. С.

колон. типъ. Главното командуване — телегр. отдѣление съ 4 безжични станции.

Сръбската артилерия, чрезъ специални упжтвания и упражнения бѣ подготвена за произвеждане преградна артилер. стрелба при атака и отбрана; по свръзката между авиация и артилерия въ произвеждане стрелбата отъ последната.[1])

Устройство на тила и на снабдяването въ сръб. армии

Сръбскитѣ армии имаха близо и успоредно задъ своя фронтъ ж.-п. линия Солунъ—Суровичъ—Леринъ, около която бѣха устроенн тѣхнитѣ неподвижни и подвижни снабдителни източници.

Всѣка дивизия имаше:

Муниционна колона на двуколки съ отдѣление за артилерийски бойни припаси (по 280 на орждие) и 2 смѣсени отдѣления за артилерийски, пехотни и картечни бойни припаси (по 75 снаряда на орждие. 50 патрона на пушка и 4000 на картечница) и артилерийска работилница на двуколки.

Хранителна колона съ промѣнливъ брой камиони, по две отдѣления отъ по 150 двуколки и 2 отдѣления отъ по 100 товарни коня (20% за ранени).

Войсковитѣ части носѣха у себе си 3-дневенъ запасъ храна и 1 день за употрѣбление.

Въ дивизион. хранителна колона — храна и фуражъ за 2 дни.

Конната дивизия — безъ обозъ.

За раненн и болни въ всѣка дивизия — палатки алпийски типъ и 2 отдѣления полски болници на двуколки, всѣка по за 200 легла.

Газови маски 300,000 броя.

Сведения за противника (за I. българска армия)

Къмъ 4. августъ сръбското главно командуване имаше следнитѣ сведения за българскитѣ сили насреща си:

I. армия заема граничната линия отъ Охридското езеро до Мала Рупа. Щабъ—Битоля. Източно, до Вардара — 5. дивизия. Състава на армията: 3. и 8. дивизии и вѣроятно известни подѣления отъ 9. дивизия; части отъ 1., 2. и 3. план. артилер. полкове, нѣколко гаубични батареи и една конна бригада (7. и 10. конни полкове), сжщо и 9. коненъ полкъ. Има и нѣколко германски артилерийски единици калибъръ 105, 150 мм., нѣколко инженерни роти, ескадрони и картечни отдѣления.

[1]) Стр. 7, кн. 16—В. Рат. Србије.

Разположението на българскитѣ войски отъ Охридското ез. до Стара Попадия

Фронтътъ се заема до р. Сакулева отъ 8. дивизия, която сега го е продължила до надъ Стара Попадия, смѣнявайки нѣкои части отъ 3. дивизия. Силитѣ по границата отъ Бечаровъ мостъ (южно отъ Охридското езеро) до Преспанското езеро намалени.

8. дивизия — генералъ Митовъ съ щабъ въ Битоля.

2. п. бригада: щабъ—Битоля; 23. п. полкъ: 1. дружина около Подградецъ, 2. дружина около Горица, 3. — около Ресенъ и южно, 4. — около Охридъ съ 1 рота въ Кичево и 1 рота въ Дебъръ; 12. п. полкъ: една дружина въ Битоля, една въ околнитѣ села и две дружини въ движение отъ Битоля за Прилепъ.

1. п. бригада; щабъ—Бистрица, заема фронта отъ вис. Гарванъ до Битолското шосе. Вѣроятно е разширила фронта си на изтокъ къмъ 3. бригада.

10. п. полкъ — отъ к. 2094 до Меджетлий (1. и 2. дружини на граничната линия, 3. дружина укрепява 2. линия и 4. съ полковия щабъ при мон. Буково).

30. п. полкъ източно отъ 10. п. полкъ заема фронта на 3. п. бригада.

3. п. бригада:

55. п. полкъ отъ Сакулево до Ст. Попадия.

56. п. полкъ на 24. юлий смѣненъ на Каймакчаланъ отъ 11. п. полкъ и отишелъ при дивизията си, но неизвестно где.

Артилерия: въ 8. дивизия сж 8. и 18. арт. полкове, вѣроятно по 6 батареи и части отъ 1. и 3. план. арт. полкове и 3. гаубиченъ полкъ.

При Зерваска (южно Охрид. езеро), Пишкопия и Горица има по 2 план. орждия; южно отъ Любойна на к. 1150 — 4 орждия; на к. 2094 — 2 план. орждия; юго-западно отъ Острецъ 1 полска и 1 гауб. батареи; при Велушина — 2 полски батареи. На к. 1263 при Баришанъ и Буково нѣколко противовъздушни орждия, а въ Битоля 3. При мон. Св. Илия 2 орждия, при Лажецъ 1 пол. батарея, сев. Кенали 1—2 вѣроятно полски батареи; при Меджетлий 1 пол. батарея, източно Коняра 1 пол. батарея, западно Букри 1 батарея, източно Кремиянъ 1 пол. батарея, при Живойна 1 гауб. батарея, при Совичъ 1 полска и 1 гауб. батареи, при Велесело и Тепавци гаубици, вѣроятно изнесени напредъ.

Конница — една конна бригада (7. и 10. кон. п.) дошла отъ Кавадарци въ Битоля.

Инженерни части: 8. пион. дружина работи по укрепяване позициитѣ; безжична станция въ Битоля.

Германци: 1 ескадронъ отъ 5. хусарски полкъ се изтеглилъ отъ Битоля; две инженерни роти (2. и 11.) отъ 21. инж. п. около Битоля, а 1. инж. батальонъ по постройка на 0·60 м. ж.-п. линия Прилепъ—Битоля. При Велушина една гауб. батарея 105 мм., сев. Бистрица една гауб. (105 мм.) и въ Битоля две дълги орждия.

Въздушни сили. При Битоля 12 хангара (мон. Св. Недѣля). Една ескадрила въ Оризари и друга северо-източно Битоля (едната вѣроятно липсва). Въ Прилепъ 6—8 самолета до шосето северно отъ града. Една малка ескадрила източно отъ града.

Разположение на българ. войски отъ Стара Попадия до Дудица

Заематъ граничния гребенъ съ изнесени отдѣлни части южно отъ сжщия.

3. дивизия — генералъ Рибаровъ: щабъ—Прилепъ (или Суходолъ или Рожденъ).

1. п. бригада: 11. п. полкъ отъ Стара Попадия до Каймакчаланъ включ.—една дружина южно Каймакчаланъ, една дружина на Каймакчаланъ и две дружини въ резервъ.

2. п. бригада: 29. п. полкъ източно отъ 11. п. полкъ, южно отъ Добро поле до северо-източно отъ Ветреникъ (2. и 3. дружини на Добро-поле, 4. — на Кравица и Ветреникъ, 1. съ полковия щабъ на Градешница). 32. п. полкъ — северо-източно отъ Ветреникъ на Козякъ и източно близо до Кожухъ. Въ Сборско 1 рота. По сведения отъ бѣглеци отъ 29. юлий, полкътъ е дошелъ отъ граничната линия при Преслапъ (една дружина), една по на северъ и две на Блатецъ.

3. п. бригада: 45. п. полкъ съ две дружини на Кожухъ и една въ Прищина. Щабъ — колиби Дудица. 46. п. полкъ— две дружини около Кожухъ и една въ Призренъ.

Артилерия. Въ 3. дивизия влизатъ 6. и 16. арт. полкове, вѣроятно отъ по 6 батареи, части отъ 2. и 3. план. арт. полкове и отдѣлни гаубични батареи (планински и полски), които сж разположени: на Старковъ гробъ — 3 полски батареи отъ 6. арт. полкъ; на Каймакчаланъ—8 орждия изглеждатъ планински; на Добро поле — 2 батареи отъ 16. арт. полкъ (орждията превозени разглобени), на Кравица — 1 полска батарея; на Ветреникъ—2 план. орждия стреляли на 25. юлий (между Ветреникъ и Кукурузъ); на Козякъ нѣколко планински орждия; на Преслапъ—2 план. гаубици (стреляли на 25. юлий предъ Ковилъ); надъ с. Сборско 4 план. орждия; на Кожухъ — 2 план. орждия; около Градешница 3 батареи отъ 16. арт. полкъ.

Германци. Единични картечници съ германска прислуга, придадени къмъ полковетѣ отъ 3. дивизия: при 46. п. полкъ — 2 карт. отдѣления. Северно отъ Попадия 4 герм. гаубици 10·5; при Попадия Кюлбелери 2 герм. орждия 10·5,

превозени разглобени. Радиостанция въ Прилепъ и Градешница.

Разположение на българскитѣ войски отъ Дудица до Мала Рупа. Дудица и Джена се заематъ съ четници, а слаби отдѣления селата Нонте, Бориславъ и Лунзи. Тукъ се намира 58. п. полкъ (отъ 9. дивизия). който заема съ две дружини Дудица, Порта и Джена и две дружини при Конопище по поправка пѫтя. На в. Порта — едно планинско орждие. Тукъ има 300 българ. четници и въ Нонте 18 четници. На Джена 1 радиостанция.

Морално състояния на българскитѣ войски. Българитѣ смѣтатъ и вѣрватъ, че ги чака голѣма несполука. Войницитѣ сѫ изгубили довѣрието въ офицеритѣ си и не вѣрватъ въ победата на Германия. Успѣхитѣ на руситѣ сѫ известни на войницитѣ, у които духътъ е падналъ. Бѣглеци има постоянно и най-много отъ 24., 11. и 45. п. полкове; за 24. полкъ е искано смѣна, понеже въ него имало 804 бѣглеци. Храна дневно 600—800 гр. недоброкачественъ хлѣбъ (отъ кукурузъ и ечимикъ). Фасулъ съ зехтинъ и два пѫти седмично месо.

7. СЪСТАВЪ И ГРУПИРОВКА НА III. СРЪБСКА АРМИЯ КЪМЪ 16. АВГУСТЪ БЕЧЕРЬТА:

НА ДРИНСКАТА ДИВИЗИЯ[1])

Дивизията зае своя участъкъ на *20.* и *21. юлий* и бѣ разположена:

Дѣсенъ участъкъ — 1. п. бригада: 5. п. полкъ, 3/4. тальонъ, 1. и 3. полски, 1/1. и 6/2. план., 1. и 2. гауб. батареи, 2. пион. рота, *всичко 4 батальона, 16 картечници. 6 батареи* (24 орждия), *3 окопни орждия и 1 пион. рота,* разположени за отбрана на позиция отъ гребена източно отъ Горно Родиво, к. 854, Юрки Кюлбелери, Метеризъ тепе, до Жервенския превалъ изключенъ.

Срѣденъ участъкъ — 4. пех. полкъ,[2]) 3/1., 5/2., 46.[3]) план. батареи, 1 пион. взводъ,[4]) *всичко 2 батальона, 8 картечници, 3 батареи (12 орждия), 1 взводъ пионери,* отбранява позицията отъ източно Жервенски превалъ, к. 1850 включително.

Лѣвъ участъкъ — 2. п. бригада: 17. п. полкъ, 2. полска, 2/1., 4/2. планински батареи, конния ескадронъ, 1. пион.

[1]) Оп. № 1268 отъ 5. VIII. и № 367, 16. VIII. [2]) 1. и 2. батальонъ. [3]) 65 мм. французка. [4]) Отъ 2. пион. рота.

рота, *всичко 3 батальона, 12 картечници 3 батареи (12 орждия), 1 ескадронъ и 1 пион. рота,* отбранява позицията отъ превала западно отъ к. 1850, Чеганска пл. (к. 1500 изключена).

Тежка артилерия[1]) — 2 фр. 150 мм. батареи: една — 300—400 м. юго-западно Кюлбелери и една на Чеганъ.[2])

Резервъ — 17. п. полкъ, *всичко 3 батальона, 12 картечници* на бивакъ при с. Жерви.

Или *всичко* въ дивизията *12 батальона, 48 карт., 14 батареи (56 орждия), 3 окопни орждия, 1 ескадронъ, 2 пион. роти.* Всички обози на линията Чегански колиби, с. Жерви, Батачинъ.

Щабъ на дивизията — 2 клм. юго-западно Батачинъ.

Цѣлата позиция отъ Метеризъ до Чеганска пл. се надвишава отъ българ. позиция насреща, при разстояние 5—6 клм. Достѫпътъ отъ северъ къмъ Метеризъ е лекъ и възможенъ. На истокъ и западъ той е мѫченъ, поради дълбоки уврази предъ фронта. Задъ сръб. позиция стръмно безъ съобщения.[3])

НА ДУНАВСКАТА ДИВИЗИЯ[4])

Дивизията зае участъка си на *28. юлий* и бѣ разположена:

Дѣсенъ участъкъ — 18. п. полкъ, 1 план. арт. отдѣл.,[5]) 6. пол. батарея.[6]) *всичко 3 батальона, 6 картечници, 3 батареи (12 орждия),* отбранява позицията отъ к. 1500, Малка Нидже. Съ изнесени напредъ части заема с. с. Стара Попадия, южно отъ с. Сетина, и Крушоградъ. Връзка вдѣсно съ лѣвия флангъ на Дринската дивизия (к. 1800) и влѣво съ преднитѣ стражи на лѣвия участъкъ на гребена източно отъ Вощаранъ.

Лѣвъ участъкъ — 7. п. полкъ, 2. пол. арт. отдѣление,[7]) 2. план., 1. гауб. батареи и дивиз. ескадронъ, *всичко 3 батальона, 18 картечници, 4 батареи (16 орждия) и 1 ескадронъ,* отбранява позицията — Забърдански ридъ, с. Росна. Предни стражи (позиции) по Вощарански гребенъ и с. Борешница, а съ изнесени предни части — с. Вощаранъ, гребена сев. Неокази и Дол. Върбени. Връзка вдѣсно съ 18. полкъ, а влѣво съ Доброволческия отрядъ на подполков. Поповичъ, при к. 607 на ж. п. линия.

Резервъ — 8. п. полкъ, 1. пол. арт. отд., *всичко 3 батальона, 12 картечници, 3 батареи (12 орждия),* при с. Ба-

[1]) Отъ 14. VIII. [2]) За втората батарея се правѣше пѫть за да се изкара на позиция. [3]) *„Велики рат.“* кн. 16, стр. 172. [4]) Оп. № 278 отъ 5. VIII., стр. 310. [5]) 2 батареи (безъ 2. пл. батарея). [6]) Отъ 2. пол. арт. отд. [7]) 2 батареи (безъ 6. пол. батарея).

ница[1]) северно отъ мон. Св. Илия и при к. 769[2]) (гара Церово) за поправка пѫтя Горничево—Церово. 1. пионер. рота поправя пѫтя Горничево—М. Нидже.

Или *всичко* въ дивизията *9 батальона, 36 картечници, 10 батареи (40 орждия), 1 еск., 1 пион. рота.*

Дивизионни превързочни мѣста: ст. Баница, ст. Церово, Острово. Снабдяване съ храни гара Баница и Острово.

Муниционна колона — с. Острово.

Щабъ на дивизията — с. Баница.

НА ДОБРОВОЛЧЕСКИЯ ОТРЯДЪ НА ПОДПОЛК. В. ПОПОВИЧЪ[3])

1. батальонъ затваря пѫтищата въ участъка: Петоракъ, Каленикъ, Клещино, Лаче, Уши, Тумбасъ, Свилетъ, Гръцки ридъ, по линията к. 619, с. с. Клабучища, Буфъ.

3. батальонъ затваря пѫтищата въ участъка: Гръцкия ридъ, Попли, по линията Германъ, Ржмби.

2. батальонъ — една рота наблюдава участъка южно отъ Гол. и Малка Преспа отъ с. Остима до к. 842. Две роти въ резервъ на Бигла и една рота въ резервъ при с. Клещино. Щабъ — с. Писодери.

НА АРМЕЙСКИЯ РЕЗЕРВЪ

9. п. полкъ — всичко 3 батальона, 12 картечници, при к. 606 (Чаконъ).

Конната дивизия:[4]) Щаба и 1. бригада и др. въ Екши су[5]) — *3 конни полка (по 3 пеши еск.), 1 конна, 1 план. батареи, 12 картечници.*

Самолетна ескадрила — при Вертекопъ.

Или *всичко* въ армията *27 батальона, 96 картечници, 24 батареи (96 орждия), 3 окопни орждия, 2 ескадр., 4 пион. роти.*

ТИЛЪ И СНАБДЯВАНЕ НА АРМИЯТА

Дринската дивизия ще се базира на Острово; Дунавската на Острово; комуникационна линия—ж.-п. и пѫтя Острово, Воденъ, Енидже Вардаръ, Топчинъ, Солунъ.

Съ огледъ на особеното положение на армията, при случай на прекѫсване съобщенията при Владово и Острово, отъ възможно българско настѫпление, за всички войски и части западно отъ тѣзи точки, предвижда се възможността

[1]) 2. и 3. батал. [2]) 1. батальонъ. [3]) Оп. № 957, 8. VIII., III. армия (стр. 338). [4]) Оп. № 3591 Сръб. гл. квартира, 13. VIII., безъ щаба 2. бригада и 4. к. полкъ, който остава въ Воденъ и съ 1 ескадронъ въ Енидже Вардаръ. Превоза отъ Седесъ почва на 19. VIII. [5]) За защита лѣвото крило на Дунавската дивизия. Тя е пеша единица, безъ обозъ.

за промѣна на снабдителната линия (пѫть), къмъ Кожани, като сѫ приготвени храни за 3 дни въ Екши-су и за други 3 дни — въ Кайаларъ.

НА БАТАЛЬОНА СРЪБСКИ ДОБРОВОЛЦИ

Осигурява посокитѣ които отъ Охридъ и Ресенъ водятъ на Корча, както и направлението отъ Моско-поле.

8. СЪСТАВЪ И ГРУПИРОВКА НА II. СРЪБСКА АРМИЯ КЪМЪ 16. АВГУСТЪ ВЕЧЕРЬТА:

НА ТИМОШКАТА ДИВИЗИЯ

Отъ *3. августъ* дивизията започна съсрѣдоточението си въ района Слатина, Капиняни, а на 16. августъ вечерьта зае своя участъкъ, като смѣни части отъ Шумадийската дивизия.

Разположението на дивизията:

2. пех. бригада: 15. п. полкъ, Тимошкия и Шумадийски еск., 2. и 3.[1]) полски, 3. план. батареи, *всичко 3 батальона, 2 картеч., 2½ батареи (10 орждия),* отбранява позицията отъ р. Сули дере до р. Порой.

Дивизионенъ резервъ — 20. п. полкъ, 1. и 3.[2]) полски батареи, 2. пион. рота, *всичко 3 батальона, 22 картечници, 1½ батареи (6 орждия),* при с. Севриянъ, а пионерната рота работи пѫтя Капиняни—Севриянъ.

Всичко въ дивизията *6 батальона, 24 картечници, 4 батареи (16 орждия), 2 ескадрона и 1 пионерна рота.*

Щабъ на дивизията — с. Капиняни.

1. пол. болница, дивиз. хранителенъ складъ и дивиз. обозъ — при с. Слатина.

Муниционната колона — при с. Капиняни.

Огнестреленъ обозъ — южно с. Мечеклий.

Войскови обозъ—при с. Капиняни. Едно отдѣление отъ хранителната колона (на друколки) ще превозва храни отъ снабдителното мѣсто до войсковия обозъ (въ Капиняни). Другото отдѣление — двуколки — при Дреновъ чифликъ. Дивиз. разход. складъ — Слатина. Наблюд. мѣсто — при к. 228.

НА ШУМАДИЙСКАТА ДИВИЗИЯ

Тръгвайки отъ Солунския лагеръ на 17. юлий, дивизията зае своя участъкъ къмъ 24. сѫщи м. и се разположи:

Дѣсенъ участъкъ — 10. п. полкъ, 1 пол., 1 план.[3]) арт. отдѣления, *всичко 3 батальона, 12 картечници, 5 ба-*

[1]) и [2]) ½ батарея. [3]) 2 батареи (т.е. безъ 1 батарея).

тареи (20 орждия) заема участъка отъ р. Порой до Баховския ридъ.

Лѣвъ участъкъ — 12. п. полкъ, 19. п. полкъ, 1 пол., 1 план. арт. отдѣл., 1 пион. рота, *всичко 6 батальона, 24 картечници, 6 батареи (24 орждия), 1 пион. рота*, заема фронта отъ Баховска рѣка до потока при с. Тресино.

Гаубично отдѣление: 2 батареи[1]) — при лѣвия участъкъ.

Дивизионенъ резервъ — 11. п. полкъ, 1 план. арт. отдѣл., 1 пион. рота, *всичко 3 батальона, 12 картечници, 3 батареи (10 орждия), 1 окопна батарея, 1 пион. рота* — при с. Суботско.

Всичко въ дивизията: *12 батальона, 48 картечници, 16 батареи (64 орждия), 1 окопна бат., 2 пион. роти.*

Щабъ — с. Суботско. Наблюдателно мѣсто — с. Пребедище.

Дивиз. превърз. мѣста—Суботско, Костурианъ, Биджо мах.

Полска болница — Драгоманци.

Огнестрелянъ обозъ — Суботско и между Костурианъ и Драгоманци.

Хранителенъ обозъ между Костурианъ и Драгоманци.

Хранителенъ складъ — Костурианъ.

Армейски резервъ:

13. и 14. п. полкове, *всичко 6 батальона, 24 картечници, 1 пион. рота*, при с. Слатина.

Или *всичко* въ армията *24 батальона, 96 картечници, 20 батареи (80 орждия), 2 еск., 4 пион. роти.*

ТИЛЪ НА АРМИЯТА

Снабдителна гара — Вертекопъ.

Комуникационенъ пѫть за Тимошка и Шумадийска дивизии ж. п. линия и пѫтя Суботско, Вертекопъ, Енидже Вардаръ, Топчинъ, Солунъ.

Работи се 0·60 м. ж. п. линия Вертекопъ—Костурианъ. Започнато използуването на първитѣ й 10 клм.

9. СЪСТАВЪ И ГРУПИРОВКА НА I. СРѢБСКА АРМИЯ КЪМЪ 16. АВГУСТЪ.

Въ тази армия влизаше само Моравската дивизия.

НА МОРАВСКАТА ДИВИЗИЯ.

Дивизията зае участъка си на *31. юлий* и се разположи:

[1]) 2 гауб. орждия при Пребедище, 2 гаубични орждия при Струпино и 1 батарея при Костурианъ.

Дѣсенъ участъкъ — 2. п. полкъ, 1/1. батальонъ и 2 план. батареи, *всичко 4 батальона, 16 картеч., 2 батареи (8 орждия)*, заема участъка отъ Коджа дере до Ошинъ.

Лѣвъ участъкъ — 1 батал. отъ 3. п. полкъ, отрядътъ Бабунски и 1 план. батарея, *всичко 1 батал., 4 карт. и 1 батарея (4 орждия).* Заема участъка отъ Ошинъ до Сули-дере.

Дивизионенъ резервъ — 16. п. полкъ, 3. п. полкъ,[1]) 1. п. полкъ[2]) и 2 пион. роти, *всичко 7 батальона, 28 картеч. и 2 пион. роти*, около с. Гол. Ливади.

А *всичко* въ дивизията *12 батальона, 48 картеч., 3 батар. (12 орждия), 2 пион. роти.*

Щабъ — Гюменджа.

Армейска самолетна ескадрила — Вертекопъ.

Снабдителни източници — Топчинъ.

10. РЕЗЕРВЪ НА СРѢБ. ГЛАВНО КОМАНДУВАНЕ

Вардарска дивизия — 21., 22., 23. и 24. п. полкове, 2 плоски, 1 гауб.,[3]) 1 план. отдѣления, 1 окопна батарея, 2 пион. роти, 1 коненъ ескадронъ, *всичко 12 батальона, 48 картечници, 11 батареи (44 орждия), 1 окопна батарея, 2 пион. роти, 1 коненъ ескадронъ*, въ областьта Сендилъ, Вертекопъ, Мечеклий. 2 самолетни ескадрили. Движението си отъ Солун. лагеръ бѣ започналъ на 4. VIII.

А *всичко* въ сръбскитѣ армии *77 батальона, 288 картечници, 58 батареи*[4]) *(232 орждия), 10 ескадрона, 12 пион. роти.*

11. ЗАДАЧА И ПЛАНЪ ЗА ДЕЙСТВИЕ:

НА I. БЪЛГАРСКА АРМИЯ

На армията бѣ поставена *задачата*[5]): „да настѫпи въ нощьта на 16./17. августъ, съ цель — да затвори тѣснината между Метеризъ тепе и Островското езеро и събере значителни сили около шосето Леринъ—Чаконъ, като едновременно се осигури отъ югъ и заеме шосето Корча—Костурско езеро. Следъ постигането на това, армията да бѫде готова да настѫпи въ посоката: северния край на Островското езеро, Горно Родиво, Дудица, срещу лѣвия флангъ на противника въ долината на Вардаръ".

[1]) 2 батальона. [2]) 2 батальона. [3]) 2 гауб. бат. — 6 ор. [4]) Отъ тѣхъ 2 франц. теж. и 1 пл. батареи. [5]) Опер. зап. № 6480 отъ 14. VIII., отъ Щаба на армейската група *Макензенъ*, разяснена съ № 6525 отъ 16. августъ.

На командуващия армията се даваха следнитѣ *упѫтвания:*

Нападението ще се води чрезъ образуване силни нападателни групи, като:

Западната група (23. п. полкъ) ще почне настѫплението на 16. августъ, по шосето Ресенъ—Корча, съ задача да затвори тѣснината между Охридското езеро и езерото Маликъ и, като заеме прохода при Креспанъ, да достигне шосето Корча—Биклища, дето да остане, като се осигури откъмъ югъ.

Групата източно отъ Преспанското езеро (8. дивизия) въ нощьта на 16/17. ще настѫпи съ изненада по линията Преспанско езеро, Метеризъ тепе така, че сутриньта на 17. колонитѣ да бѫдатъ южно отъ неприятелскитѣ позиции, находящи се около граничната линия, като сѫщевременно се извърши удара съ главнитѣ сили на 8. дивизия презъ Леринъ и на усилената бригада Поповъ, за завземане тѣснината северно отъ Островското езеро.

Задачата на 8. дивизия е — да разбие окончателно неприятелскитѣ сили, западно отъ Островското езеро, безъ да настѫпи въ южно направление повече отколкото се изисква за закриване тѣснината между езерата Мала Преспа и Рудникъ, за последователното осигуряване на дѣсния флангъ на армията. Това ще се достигне, като се заеме линията на кръстопѫтя източно отъ Брезница, Мала-рѣка пл.

Следъ лѣвия флангъ на бригадата Поповъ (1/3.) ще следва непосрѣдствено силенъ ешалонъ, който да осигури връзката на лѣвия флангъ на тази бригада съ 3. дивизия.

Бригадата Поповъ ще постигне цельта си, когато следъ заемане Чеганска планина, достигне линията Жерви, Горно Родиво. Сѫщата на това мѣсто ще се окопае добре за да бѫде въ състояние да отблъсне вѣроятнитѣ удари на противника. За цельта да се подготви подвоза на материали за укрепяване на тази позиция.

3. дивизия съ дѣсния си флангъ ще настѫпи само дотолкова напредъ, щото да запази връзката съ бригадата Поповъ. Дивизията ще задържи противника отъ 17. августъ сутриньта и следъ това, чрезъ силенъ артилерийски огънь и патрулни предприятия.

15. п. полкъ ще се превози до Дрѣново, а следъ това съ камиони ще се подготви превозването на германски дружини при нужда.

Отъ голѣма важность е да се залови възможно повече ж.-п. материалъ по линията Леринъ — Битоля, особено локомотиви.

Самолетното отдѣление ще получи особени заповѣди.

Да се вематъ мѣрки за бързото предаване заповѣдитѣ до групитѣ на армията.

Споредъ плана[1]) на фелдмаршалъ Макензенъ, офанзивата на I. армия, трѣбваше да се развие въ два наскока:

Първиятъ до Островското езеро, в. Дудица и вториятъ на истокъ отъ тази линия къмъ Воденъ. За започването на втория наскокъ щѣше да последва нова заповѣдь.

Планътъ за действие на армията, одобренъ отъ главнокомандуващия генералъ Жековъ на 14. августъ 1 ч. сутриньта съ нѣкои препоржки[2]) и отъ фелдмаршалъ Макензенъ съ поправки[3]) и изразенъ въ оперативната заповѣдь на командуващия I. армия отъ 15. августъ[4]) 14 ч. имаше следния видъ:

Презъ нощьта 16/17. августъ, армията ще настѫпи, за да разбие сръбскитѣ сили и заеме линията запад. брѣгъ на Островското езеро, с. с. Жерви, Горно Родиво, Струпино, Сборско, в. Дудица, гдето ще се затвърди,[5]) като:

---

[1]) Телеграма отъ полк. Станчевъ до командуващия I. армия отъ 14. августъ. [2]) Телегр. разговоръ на 13. августъ 23 ч. между ген. Жековъ и Бояджиевъ: „ . . . Съ плана на действието напълно се съгласявамъ съ следната добавка: операцията противъ Чеганска план. е много важна и понеже върху усилената бригада Поповъ може да се насочатъ неприятелски войски и отъ Мъгленско, то за нейно облекчение, желателно е, отъ Балканската дивизия да настѫпи една колона, въ посока къмъ височината южно отъ Пожаръ, едновременно съ настѫпването на бригадата Поповъ. [3]) Въ смисъль: Групата намира противоречие въ задачата на 23. полкъ, която споредъ текста на опер. зап. № 25 предвижда, щото полкътъ съ достигане Креспанския проходъ да се окопае и поеме осигуряването му откъмъ югъ, вмѣсто да настѫпи до Вичъ. Това съ огледъ, че изт. отъ Корча се намира единъ сръбски полкъ и че 23. полкъ не може да се отклони на истокъ и съ това остави незащитено шосето Корча—Ресенъ; че затваряне шосето източно отъ Брезница ще отстане отъ 8. дивизия; че ако противникътъ източно отъ Корча се отегли въ източно направление ще има време за 23. полкъ и осигурителнитѣ части на 8. дивизия да бѫдатъ привлѣчени сѫщо на истокъ. Сѫщо противоречие има въ разпорежданията до 3. дивизия, която не бива да настѫпва къмъ линията Горно Родиво, Струпино, Сборско, Нонте, но се иска само дѣсния флангъ на дивизията да настѫпи и доколкото е необходимо, за да не се загуби връзката съ бригадата Поповъ; че едно общо настѫпление не е желателно, за да не принуди XI. армия да предприеме настѫпателни действия. 3. дивизия да прикове противника чрезъ настѫпление съ дѣсния флангъ, съ силенъ артилер. оънь и патрулни предприятия. [4]) № 25 и оп, № 6525 отъ 16. августъ, като командиритѣ на 2/8. бригада, 3. и 8. дивизии бѣха предупредени по телеграфа по този още не одобренъ планъ на 14. сл. пладне. [5]) Тази първоначална задача за 3. дивизия противоречеше на упѫтванията съ оп. № 6525 отъ арм. група и по-късно, по искане на последната, следъ започване действията, бѣ поправена.

Полковникъ Пашиновъ — 23. п. полкъ — 3 дружини,[1]) 6 картеч., $2^1/_2$ план. батареи,[2]) и 2 ескадрона[3])—ще настжпи къмъ с. Звезда и следъ като заеме Креспанъ и се затвърди тамъ[4]), заедно съ 3/23. дружина ще вземе мѣрки за осигуряване дѣсния флангъ на армията на линията Звезда, Биклища, Брезница, Жервени.

Генералъ Митовъ — 8. п. дивизия, въ съставъ 3/23. друж., 1/8. п. бригада, 3/6. п. бригада, 12. п. полкъ, 3/8. п. бригада, 11. п. полкъ, 3. конна бригада,[5]) 3/5. герм. ескадронъ, *всичко 29 дружини, 48 картечници, 31 батареи, 8 ескадрона* ще настжпи къмъ линията Соровичево, Чеганъ, Горно Родиво, съ цель — да разбие противника находящъ се западно отъ с. Острово и не му позволи да се оттегли на югъ. На гребена на Мала рѣка пл. ще се заслони откъмъ югъ, като заеме и в. Вичъ[6]) и потърси връзка съ 2/8. бригада (Пашиновъ) при с. Жервени.

Генералъ Рибаровъ — 3. п. дивизия, въ съставъ 2/3., 3/3. бригади, 24. п. полкъ и 58. п. полкъ, 3 герм. карт. отдѣления, 3. и 4. карт. ескадрони, *всичко 21 дружини, 62 картечници, 13 батареи и 1 ескадронъ* ще настжпи съ малки разузнавателни части и съ цель чисто демонстративна[7]) къмъ линията Горно Родиво, Струпино, Сборско, Нжте, съ задача да прикове находящия се предъ дивизията противникъ и подготви пжтища за спущане всичката си артилерия въ долината на Мжгленица, съ огледъ при първа заповѣдь да слѣзе въ тази долина.

За подпомагане атаката на лѣвия флангъ на 8. дивизия една колона отъ 2/3. п. бригада ще настжпи въ посока на височитѣ южно отъ Пожаръ.

Полковникъ Николовъ Ас. — Армейски резервъ:[8]) 15. п. полкъ, 2 теж. герм. батареи, 2 пол. не с. с. батареи,[9]) *всичко 4 дружини, 6 картечници, 4 батареи*, на 17. августъ ще тръгне отъ Битоля къмъ с. с. Меджетлий, Дол. Върбени, Баница, като остава въ разпореждане на командуващия армията.

За осигуряване тази операция нареждаше се:

[1]) Първоначално съ 3 друж., а когато 3/23. друж. достигне с. Рула (която ще излѣзе отъ състава на 8. дивизия и ще се присъедини къмъ полка си)—съ 4 дружини. Къмъ сжщия полкъ се прибиратъ 1 рота отъ Кюксъ за Подградецъ и 1 рота отъ Кичево за Охридъ, въ движение отъ 14. VIII. [2]) 5/1. пл., 6/3. пл. батареи. [3]) Отъ 7. к. полкъ. [4]) Въ оп. зап. по армията № 25 е казано: „и следъ като се заслони откъмъ Корча ще продължи движението си на истокъ по пжтя Биклища, Брезница, в. Вичъ да заеме линията Брезница—Вичъ, съ цель да осигури дѣсния флангъ на армията презъ време на движението ѝ." [5]) Безъ 2 еск. отъ 7. к. полкъ + 2. кон. бат. и 1. колоезд. р. [6]) Телегр. отъ Щ. I. армия, № 6708, 16. VIII., 20 ч. 52 м. [7]) Телегр. отъ Щ. I. армия, № 6695, 16. VIII., 15 ч. 15 м. [8]) Маневр. войски. [9]) 7/18. и 8/18. батар.

Командирътъ на 8. дивизия ще подържа връзка между своя щабъ и колоната полковникъ Пашиновъ; чрезъ хелиографъ съ в. Каймакчаланъ и съ телефонъ съ Щаба на армията въ Битоля.

За избѣгване спрѣчквания съ гръцкитѣ войски и власти, въ никакъвъ случай да не се минава линията Капищица, (ю.-и. Биклища), Лабаница, Дреновени, Айтосъ, Любетино, Сотиръ, Нови градъ, южно отъ която сж гръцкитѣ погранични постове и задъ която, по сведения, съглашенски войски нѣма.

Наблюдателно мѣсто на армията с. Меджетлий.

Този планъ за действие отъ 15. августъ, бѣ предшедствуванъ отъ едно *упжтване*,[1]) изпратено до частитѣ влизащи въ състава на армията, което въ общи черти се свеждаше до нѣкои препоржки, а именно:

Групировката на противника дава основание да се предположи, че той замисля една атака въ долината на Вардара.

I. армия ще атакува, за да разбие противника предъ фронта ѝ, като ось за маневриране ще послужи 3. дивизия.

Засилената 8. дивизия ще настжпи и бие противника предъ себе си и, заслонявайки се откъмъ югъ, ще има за краенъ обектъ гр. Воденъ.

Следъ като 8. дивизия мине Острово и се насочи къмъ Воденъ, 3. дивизия по допълнителна заповѣдь ще настжпи къмъ своитѣ обекти — к. 550 и Паякъ планина

Предвидъ близкото настжпление частитѣ ще трѣбва да иматъ, още преди началото на действията, хората си на лице, като на сегашнитѣ позиции ще се оставятъ отдѣлни постове отъ слабосилнитѣ.

Крайната цель на действията ще бжде — съвършенното разбиване на противника, за да не се оттегли на югъ и застраши фланга на 8. дивизия, при захождането ѝ къмъ Острово и съ това я принуди да се насочи на югъ, вмѣсто на истокъ. За тази цель настжплението ще се извърши бързо и внезапно. Всичко ще се подготви предварително, въ най-голѣми подробности до 16. августъ.

Нощнитѣ действия сж най-подходящи. 8. дивизия ще атакува преднитѣ неприятелски части на разсъмване. Всѣки ударъ ще се извършва само следъ една предварителна артилер. подготовка.

На успѣха въ предстоящитѣ действия ще се гледа, като една важна необходимость. Въ противенъ случай, собственото положение може да се влоши откъмъ Румъния и Гърция.

Освенъ това даваха се редъ указания за най-сърдечно и приятелско отнасяне на войскитѣ къмъ гръцкитѣ власти и мирното население.

[1]) Писмо № 6603, 14. VIII., Щаба I. армия.

НА 2/8. ПЕХ. БРИГАДА[1])

Бригадата получи *задача*[2]), да настжпи къмъ с. Звезда, а следъ като заеме с. Креспанъ и се затвърди тамъ, заедно съ 3/23. дружина да вземе мѣрки за осигуряване дѣсния флангъ на армията на линията Звезда, Биклища, Брезница, Жервени.

Върхътъ Вичъ ще се заеме съ части отъ 8. дивизия.

Южно отъ Подградецъ, да не се слиза до р. Деволи, а постоветѣ да останатъ на мѣстата си[3]).

За изпълнението й командирътъ на бригадата установи следния *планъ*[3]).

Дѣсна колона — майоръ Кабакчиевъ съ 1/23. друж.[4]) 5/1. пл. батарея[5]), 1 взводъ пионери[6]), ще настжпи отъ в. Горица по гребена на Галичица пл., ще завладѣе в. Звезда и безъ да минава р. Деволи, да се затвърди на линията Креспанъ, Звезда, к. 1309.

Лѣва колона — полков. Маневъ съ 2. и 4. друж. отъ 23. п. полкъ[7]), 6/3. план. батарея[8]) 3/8. пионерна рота[9]), $1^3/_4$ ескадронъ[10]) ще настжпи по шосето Ресенъ, Корча и съвмѣстно съ дѣсната колона ще завладѣе в. Звезда, като отъ Лаишица изпрати лева странична стража за обходъ на височитѣ (позициитѣ) Звезда и Иванъ.

14/23. рота — подпоручикъ Хиновъ, съ 2 не с. с. орждия ще охранява крайния дѣсенъ флангъ на бригадата, като заеме в. 2150 (Камия пл.), шосето Подградецъ, Корча до к. 1100 включ.

Настжплението ще почне на 16. августъ 24 часа.

При с. Рула 3/23. дружина ще се присъедини къмъ бригадата.

За продоволствие ще се използува моторната лодка между Охридъ и южния край на малкото Преспанско езеро.

Армейскиятъ огнестрелянъ обозъ за бригадата, следъ попълване, ще застане около пжтераздѣла Битоля, Ресенъ, Подмочани.

НА 8. П. ТУНДЖАНСКА ДИВИЗИЯ

Дивизията имаше *задача*[11]): съ 29 дружини, 48 картечници, $31^1/_2$ батареи и 8 ескадрона, презъ нощьта 16/17. августъ да настжпи къмъ линията Суровичево, Чеганъ, Горно Родиво, съ цель да разбие противника, находящъ се западно отъ с. Острово и не му позволи да се оттегли на югъ. На гребена Мала-рѣка и в. Вичъ ще се заслони откъмъ югъ и потърси връзка съ 2/8. бригада при с. Жервени.

Планътъ[1]) за изпълнение на тази задача:

Настжплението ще започне преди разсъмване на 17. августъ.

Конница — полковникъ Данаиловъ: 3-а конна бригада[2]), 3/5. герм. ескадронъ, 2. конна батарея и 1. колоязд. рота, въ 4 ч. ще се съсрѣдоточи северно отъ с. Негочани и на разсъмване ще изпрати разезди въ посокитѣ:

Леринъ — Писодери;
Леринъ — Неретъ — Турия;
Леринъ — Котори — Невеска;
Долно Каленикъ — Арменохоръ — Неговани — к. 993;
Долно Върбени — Баница — Суровичево — Пателн;
Негочани — к. 589 — Хасанъ оба — к. 735 — с. Вощаранъ.

Съ ядрото си бригадата ще настжпи по шосето Долно Върбени — Баница, като следи внимателно развитието на боя и вземе живо участие въ него.

1/8. п. бригада — полков. Серафимовъ: 3/23. др., 10 п. полкъ, 30. п. полкъ, 8.[3]) арт. полкъ, 1/8. пион. рота, *всичко 9 друж., 12 картечници, $8^1/_2$ батареи, 1 пион.рота,* ще тръгне отъ укрепената позиция въ 3 ч. 30 м., като настжпи въ 4 колони:

3/23. дружина съ 2 план. орждия[4]) въ посока на с. с. Оровникъ — Рула, като южно отъ последното се присъедини къмъ колоната на полков. Пашиновъ и влѣзе въ негово подчинение. При настжплението — свръзка съ 2/8. п. бригада.

Останалитѣ три колони ще настжпятъ:

По билото на Баба пл., Стара Неречка пл.

Острецъ, Кишево, Раково, Буфъ, Леринъ, Котори (билото на Мала-рѣка пл. за с. Невеска) и

Бистрица, Горно Клещино, Леринъ, следъ което тази колона се подѣля на други две: къмъ Неговани, к. 993 и къмъ Баница, Суровичево, Пателн.

При това състава на тѣзи (3) колони ще опредѣли бригадниятъ командиръ.

Следъ заемане билото на Мала-рѣка пл. бригадата ще остави отбранителни застави по всички пжтища, които водятъ оттамъ въ южна посока, а съ всички други сили бързо да се насочи къмъ Баница, за да вземе участие въ атаката

[1]) Полков. Пашиновъ съ 23. п. полкъ, (3 друж., 6 карт.), 2 бат., 2 ескадрона. [2]) Оп. зап. I. армия № 25; телегр. разговоръ полков. Азмановъ и подполк. Ганчевъ съ Н-къ щаба 2/8. бригада подполк. Нерезовъ на 15. VIII. и телегр. Щ. I. армия № 6706, 16. VIII. [3]) Телегр. разговоръ щаба I. армия и щаба 2/8. бригада на 15. августъ; [4]) 3 роти и 2 картечници; [5]) 4 орждия; [6]) отъ 3/8. пион. рота; [7]) 7 роти и 4 картечници; [8]) 4 орждия; [9]) 3 взвода; [10]) отъ 7. кон. полкъ; [11]) Оп зап. № 25. 15. VIII. на I. армия и телегр. 6708, 16. VIII, 21 ч. 50 м.

[1]) Оп. зап. № 12, 16. VIII. на 8. дивизия; [2]) 7. и 10. кон. полкове (6 еск.); [3]) 6 полски, 5/1. план. (2 оржд.), 7/3. план., 9/1. план. батареи; [4]) 5/1. план. батарея (2 ор.)

на Малка Нидже пл., въ участъка отъ Петърското езеро до „k“ отъ надписа „Malka nidze“ [1]).

3/6 п. бригада — полковникъ Тасевъ: 51, 52. и 12. п. полк., 18. арт. полкъ, 1/12. арт. отдѣление, 3/3. гауб. батарея, 1 герм. пион. рота, *всичко 10 дружини, 18 картечници, 10 батареи, 1 пион. рота,* ще тръгне въ 3 ч. 30 м. отъ укрепената позиция, съ задача да завладѣе билото на Малка Нидже, като настжпи въ две колони:

Дѣсна колона

51. и 52. п. полкове, щаба 18. арт. полкъ, 1/12. и 1/18. арт. отдѣления, 3/3. гауб. батарея, 1 герм. пион. рота, ще следва по шосето Битоля, Негочани, Долно Върбени, Баница, Горничево, като 52. п. полкъ остава [2]) въ разпореждане на дивизията, и

Лѣва колона

12. п. полкъ [3]) и 2/18. арт. отдѣление, ще следва въ посока Негочани, Букри, моста на р. Сакулева, Долно Кремиянъ, Вощаранъ къмъ билото на Малка Нидже северно отъ буква „i“ на „Nidze“.

1/3. п. бригада — полковникъ Поповъ Ал.:

55. и 56. п. полкове (3/8. бригада), щабъ 6. арт. полкъ 1/6. арт. отдѣление [4]), 2/2. гауб. отдѣл., 2/8. герм. 10·5 бат., 2/8. пион. рота ($^1/_2$) и

11. п. полкъ, 2/6. арт. отдѣление [5]), *всичко 10 дружини, 18 картечници, 12 батареи, 1 пион. рота,* на съмване на 17. да подготви съ арт. огънь атаката, следъ което да атакува и завладѣе Чеганска планина (к. 1500), Митеризъ тепе и Джематъ иери.

За осигуряване операцията на дивизията се нареждаше [6]): при движението напредъ пжтищата ще се предоставятъ на артилерията, а конницата и пехотата ще следватъ отвънъ, като се ориентиратъ по тѣхъ.

Бригадитѣ ще вематъ мѣрки за охранение фланговетѣ и запазване тѣсна свръзка помежду имъ. Всички телефонни и телеграфни станции, устроени за свръзка между щаба на дивията и тѣзи на бригадитѣ, ще останатъ да действуватъ до нова заповѣдь. 8. пион. дружина ще построи изолирана телефонна линия между щаба на дивизията въ Бистрица и наблюд. й мѣсто, югозападно с. Живойна.

Командирътъ на 2/8. п. бригада ще изпраща донесенията си по телеграфа презъ Ресенъ, Битоля, Бистрица. Сжщиятъ

[1]) Телегр. отъ к-ра 8. дивизия № 9038, 19 ч. 10 м., 16. VIII.; [2]) Въ маневр. войски; [3]) Картеч. рота (6 карт.) отъ изт. брѣгъ на Преспанското езеро и 15. и 16. роти отъ гр. Битоля въ движение за присъединяване къмъ полка. [4]) 1, 2, 3 и 8. батареи. [5]) 7/6. и 4/6. пол., 3/3. и 1/1. план. батареи. [6]) Опер. нар. № 8 на 8. дивизия, 16. VIII.

ще устрои телеф. свръзка съ 3/23. дружина и летяща поща между последната до съседната й колона отъ тази бригада.

Командирътъ на 8. пион. дружина ще продължи хелиограф. свръзка Каймакчаланъ, Бистрица до гр. Битоля — Щаба на армията.

При 1/8., 3/6. и 1/3. п. бригади ще се устроятъ подвижни инженерни депа (бодливъ тель, колове и др.) въ Велушина, Кенали и Попадия.

Съ настжплението, депата ще се движатъ, като не остават по-далечъ отъ 10—15 клм.

Мостовиятъ екипажъ ще следва задъ 3/6. бригада (35 м. мостъ на козли).

Презъ време настжплението:

8. дивиз. огнестр. обозъ първоначално ще застане разчлененъ задъ съответнитѣ полкове въ с. с. Бистрица, Жабени, Кравари [1]) и Бродъ, а после това ще следва частитѣ, държейки връзка съ тѣхъ. Ще поставятъ плакати на видни мѣста. Взводоветѣ на 1/3. бригада ще застанатъ по указание на командира на тази бригада.

8. арм. огнестр. обозъ, следъ попълване въ Тополчани, ще застане на северния край на Битоля (шосераздѣла).

Домакинскитѣ обози на частитѣ ще се събератъ северно отъ укрепената линия Лажецъ, Меджетлий, Кенали, вънъ отъ пжтищата, като вечерь ще се приближаватъ къмъ частитѣ си за предаване [2]).

Превързочни мѣста ще се открияатъ отъ 8. див. лѣчебница при с. с. Градешница, Бродъ, а за 3/6. и 1/3. бригади — по указание отъ командиритѣ имъ (с. Негочани).

Дивизионнитѣ болници: с. Бистрица (1/8.), с. Тепавци (3/8.), Букри (5/8.) и Жабени (2/8.), Кравари (1/6.), ст. Битоля (3/6.).

Наблюдателно мѣсто на дивизията презъ боя — висотитѣ юго-западно отъ с. Живойна.

— НА 3. П. БАЛКАНСКА ДИВИЗИЯ

Дивизията, въ съставъ 21 дружини, 62 картечници, 13 батар., 1 ескадронъ, получи *задача* [3]): презъ нощьта 16/17. августъ да настжпи съ малки разузнавателни части къмъ линията с. с. Горно Родиво, Струпино, Сборско, Нонте, съ цель чисто демонстративна, като открие кждето може арт. огънь отъ главната позиция, за да прикове намиращия отпреди си противникъ и подготви пжтища за спущане всич-

[1]) За 3/6. бригада. [2]) Попълване снабд. източници започна на 14. VIII., № 8982, 14. VIII. на 8. дивизия. [3]) Оп. зап. № 25 на I. армия; телегр. разговоръ на 15. VIII. между ген. Бояджиевъ и Рибаровъ и телеграма щаба I. армия № 6695, 16. VIII., 15 ч. 15 м.

ката артилерия въ долината на Мъгленица и съ огледъ да слѣзе съ всички сили въ последната. Сжщевременно дивизията ще изпрати една колона отъ дѣсната бригада за атака на височинитѣ южно отъ Пожаръ, съ цель да съдействува на бригадата Поповъ при спущането ѝ къмъ Чеганъ, Жерви, съ която да държи свръзка. Ядрото на дивизията, до втора заповѣдь, да не напуща главната позиция.

Изпълнението на тази задача трѣбваше да се извърши по следния *планъ* [1]):

2/3. п. бригада — полковникъ Бошнаковъ: 29, 32 и 46.[2]) п. пол.; 45. карт. рота, 216. и 220. герм. карт. отдѣления, 2/3. пион. рота, 16. арт. полкъ [3]), 3. минохв. команда, *всичко 10 дружини, 36 картечници, 9 батареи* [4]), *4 минохв. и 1 пион. рота*, ще настжпи на 17. августъ 3 ч. 30 м., съ малки разузнавателни части, съ цель чисто демонстративна, като, кждето може, открие артилерийски огънь отъ главната позиция и изпрати още презъ нощьта една колона, която да настжпи въ посока на в. в. южно отъ Пожаръ, за да съдействува на бригадата Поповъ при спущането ѝ къмъ с. Чеганъ и Жерви, съобразявайки се съ лѣвия флангъ на последната и подържайки свръзка съ нея.

24-и п. полкъ — полковникъ Писаровъ — *2 дружини* [5]), *6 картеч., 7/1. пл. батарея* [6]) остава на в. Преслапъ, съ предни части южно Сборско.

3/3. п. бригада — полковникъ Петровъ Ив.: 45. п. полкъ [7]), 58. п. полкъ [8]), 3-и и 4 карт. ескадрони, отъ 216. герм. карт. отд., 3. план. арт. отд. [9]), 2/16. план. гауб. бат. [10]), 3/3. пион. рота, *всичко 5 дружини, 20 картечници, 3½ батареи* [11]), *1 пион. рота*, ще настжпи на 17. VIII., 3 ч. 30 м. съ малки разузнавателни части, съ цель чисто демонстративна, къмъ линията р. Порой изключ., с. с. Изворъ, Тръстеникъ, Фущани, Нжте, като подържа тѣсна свръзка съ 24. пех. полкъ южно отъ с. Сборско и на достигнатата линия частитѣ се окопаятъ.

Дивизионенъ резервъ — 1/24. и 2/24. дружини около в. Блатецъ, ще продължи довършването на пжтя Рожденъ, Алчаръ, Блатецъ; 3/45. и 2/46. дружини на 16. августъ въ движение отъ Прилепъ за Градешница [12]).

За осигуряване действията:

[1]) Оп. зап. № 38 отъ 3. дивизия и телегр. № 7545 отъ 16. VIII. 16 ч. 20 м.; [2]) Две дружини; [3]) 6 пол б реи, 3/13. пл, 2/3. пл. и 5/3. пл. батареи; [4]) 24 полс. и 12 пл. орждия. [5]) 3. и 4. (споредъ зап. по 3. дивизия, № 38 — 4 дружини); [6]) 2 план. орждия. [7]) 2 дружини; [8]) 3 дружини; [9]) 4/1, 7/1, 8/1 батареи; [10]) 2 гаубици; [11]) 12 план. орждия и 2 план. гаубици; [12]) Пристигнаха въ Градешница на 17. VIII. вечерьта.

3/8. пион. рота съ 3 строителни (сборни) роти ще довършва пжтищата въ тила къмъ с. Рожденъ.

Телеграфната рота на в. Триборъ ще подържа връзката съ щаба I. армия, бригадитѣ и 24. п. полкъ.

Мостовата рота — при моста Расимъ бей ще подържа и охранява мостоветѣ на рѣката въ дивизионната зона.

3 полиц. ескадронъ на в Триборъ ще подържа летящата поща между щабоветѣ на дивизията, 3. бригада и гр. Прилепъ.

Командиритѣ на бригадитѣ ще наредятъ за непрекжснато наблюдение и разузнаване на противника и подържане свръзкитѣ.

Командно мѣсто — в. Триборъ.

НА АРМЕЙСКИЯ РЕЗЕРВЪ

15. п. полкъ, 2 теж. герм. батареи и 2 не с. с. батареи [1]) *всичко 4 друж., 6 карт. и 4 батареи*, на 17. VIII. ще следва задъ 3/6. бригада по шосето къмъ Дол. Върбени, Баница.

ОСИГУРЯВАНЕ

Нареждания та, които целѣха осигуряване действията на армията, се заключаваха въ:

Затрудняване въздушното разузнаване [2]) отъ противника презъ време на операциитѣ при хубаво време, което улеснява летенето, да не се строятъ палатки за войници и офицери. Надзорътъ върху това се възлагаше на дежурнитѣ и на специални разезди.

Охранението на дѣсния флангъ на армията [3]) (I.) да се извърши чрезъ изпращане неподвижни странични охрани.

Най-късно до 16. августъ вечерьта Тиловото управление ще складира [4]) въ разх. магазини въ Битоля хранит. и фураж. припаси за 5 дни (за 75,000 човѣка и 20,000 добитъкъ).

При все това, въпросътъ по снабдяването на армията съ хранителни припаси се намираше въ много тежко положение, за което още на 2. августъ командуващиятъ I. армия бѣ донесълъ въ Щ.Д.А. [5]).

НА СРЪБСКИТѢ АРМИИ [6])

Сръбскитѣ армии, които отъ 17. юлий започнаха движението си отъ Солунския лагеръ къмъ гръцката граница,

[1]) 7/18. и 8/18. [2]) Телегр. 6628 отъ 14. VIII. на команд. I. армия до дивизиитѣ и 2/8. бригада. [3]) Телег. 1289, 14. VIII. отъ щаба Макензенъ до I. арм. [4]) Телеграма на 14. VIII. отъ I. армия до Тиловото управление на I. армия. [5]) Телегр. № 6334, 2. VIII. [6]) Оп. № 2427. 12. VII. (124).

западно отъ Вардаръ, за смѣняване французкитѣ охранителни части, къмъ 19. с. м. съ най-първитѣ имъ елементи пристигнаха на своитѣ мѣста и пристжпиха къмъ заемане и утвърдяване върху позициитѣ си срещу тѣзи на I. българска армия. Първоначално *задачата* [1]) на тѣзи армии се състоеше: да преградятъ посокитѣ отъ които бѣ възможно едно настжпление на българскитѣ войски и които отъ Кавадарци, Прилепъ и Битоля водѣха въ басеина на Мъгленица, Воденъ и къмъ Острово, като се заеме линията Горничево, Чеганска пл., Митеризъ тепе, в. 854, Родиво, Пожаръ, Ковилъ, Кожухъ.

По-късно, на 31. юлий, за да се прикрие предстоящата мобилизация и съсрѣдоточаване на румънската армия, чрезъ задържане българскитѣ войски на гръцката граница, горната задача бѣ *допълнена*: На 4. августъ [2]) армиитѣ да бждатъ готови да предприематъ привидно нападение върху неприятелскитѣ позиции по цѣлия фронтъ, съ цель да задържатъ българскитѣ сили на тѣхнитѣ позиции, поради предстоящо румънска намѣса, а по-късно въ удобенъ моментъ ще преминатъ въ решителна атака, при следния *планъ за действие*:

Командуващитѣ I, II. и III. армии, всѣки въ своя секторъ, ще извърши привидно нападение, държейки връзка съ съседитѣ си. Размѣрътъ на действието и резултатитѣ ще се съобразятъ съ мѣстностьта, силитѣ и срѣдствата. като сжщевременно се заематъ упорни точки, които ще послужатъ като изходни за решителна атака, или срещу неприятелски нападения.

Доброволческиятъ отрядъ на подполков. Поповичъ ще действува енергично, дето му е най-удобно, между Преспанското езеро и Леринъ.

Батальонътъ сръбски доброволци на полковникъ Марияновичъ въ Корча ще направи възможното въ своя районъ, като извърши разузнавания и безпокои противника. Ще се избѣгватъ голѣми жертви.

На 13. августъ Сръбското върховно командуване *наново допълни задачата* на армиитѣ [3]): Общото положение може да наложи да се мине веднага отъ привидно нападение [4]), направо въ решителна атака по цѣлия сръбски и съюзнически фронтъ, и възможно първия начинъ на действие да не се предприеме, като се нареди да се извърши решителна атака.

Последната на първо време ще има за цель да се заематъ позициитѣ на граничния фронтъ, които биха послужили като основа за по-нататъшни операции спо́редъ развоя на действията по цѣлия съюзнически фронтъ.

[1]) О. зап. 227 на I' А. О., 15. VII., ан. 13⁷8 (739). [2]) О. № 3116, 31. VII., Ср. гл. кв., ан. 1420. [3]) О. № 3592, 13. VIII., Ср. гл. кв. . . . [4]) О. № 3116, 31. VII, Ср. гл. кв.

За изпълнение на тази задача се даваха *указания*, като:

Ще се опредѣли участъкъ отъ фронта на всѣка армия, кждето ще се произведе главната атака и то тамъ, гдето изгледитѣ за успѣхъ сж най-голѣми и съ най-малки жертви.

Вземане мѣрки въ избрания участъкъ своевременно да се съсрѣдоточи ударната маса, а на останалия фронтъ ще се остави най-необходимото.

Особено ще се осигури масиране на артилерията срещу главното направление на атаката.

По възможность да се заематъ отдѣлни точки и позиции, които биха послужили като изходни за успѣшно извършване решителната атака.

Артилерията ще се подготви мощно да подпомогне пехотата, като подържа тѣсна връзка съ нея, за което ще се продължи направата на пжтища къмъ неприятелския фронтъ, особено тамъ кждето полска и тежка артилерия не сж още изнесени.

Артилерията ще се осигори съ достатъчно муниции за предстоящата атака.

Съ разрешението на ген. Сарай, на гръцкитѣ власти е съобщено [1]), че всѣки гръцки войникъ, който се залови северно отъ линията Леринъ, Жерви, Ослопъ, Воденъ, Ячкей, южно отъ Ливади, ще се смѣта като гръцки дезертьоръ или неприятески агентъ и ще се арестува, а кметоветѣ да не разрешаватъ на населението да се отдѣля на повече отъ 6 клм. отъ своето мѣсто, безъ разрешение на сръбскитѣ военни власти.

На гръцкитѣ войски северно отъ Острово, Баница, Леринъ е даденъ срокъ да се оттеглятъ на югъ до 3-и августъ.

НА БАТАЛЬОНА СРЪБ. ДОБРОВОЛЦИ (ПОЛК. МАРИАНОВИЧЪ)

Задачата на този батальонъ, поставена на 10. юлий [2]) отъ Върховното сръбско командуване, бѣ: да затвори границата въ Корчанския край, за да се попрѣчи на шпионажа и контрабандата.

НА III. СРЪБСКА АРМИЯ [3])

Задачата на армията, поставена на 12. юлий, бѣ: да затвори посокитѣ, които отъ Битоля и Прилепъ водятъ къмъ Острово и Воденъ, като заеме линията Горничево (и южно колкото е необходимо за по-пълното затваряне тази посока),

[1]) О. № 3114 (260) 31. VII. [2]) О. № 2377. 10. VII. Сръб. върх. ком., (стр. 120), кн. 16. [3]) О. № 2427. 12. VII. (124.) Сръб. върхов. ком.

Чеганска планина, Метеризъ тепе, к. 854 включ. гребена източно отъ Горно Родиво. Да се осигури и фронта Баница Лесковецъ[1]).

Разположението на войскитѣ ще бѫде такова, че добре да се осигурятъ най-важнитѣ посоки, а сѫщевременно се задържи достатъчно силенъ резервъ. Особено внимание да обърне на посоката, която отъ Стара Попадия и Метеризъ тепе води къмъ Острово и Воденъ.

Съ резерва да укрепи линията Крунчелево, к. 1050 (на Чарико бачило), Батачинския гребенъ, височитѣ източно отъ Острово. Дринската дивизия ще се базира на Острово.

На 4. августъ да бѫде готова да извърши привидно нападение въ своя секторъ.

На 13. августъ задачата на армията бѣ *допълнена*[2]).

Армията да се подготви да премине отъ привидно нападение направо въ решителна атака, съ първоначална цель заемане главнитѣ позиции по граничния гребенъ.

На **Дринската дивизия**

Задачата на дивизията, получена на 5. августъ[3]) бѣ: да заеме и отбранява участъка източно отъ Горно Родиво, к. 854, Метеризъ тепе, Чеганска планина, като заедно съ командира на Дунавската дивизия уреди връзката и отбраната на допирнитѣ флангове. Освенъ това на 4. августъ трѣбваше да бѫде готова да извърши привидно нападение[4]) по следния *планъ*.

Ще се прикове неприятелския фронтъ съ силенъ артилерийски огънь, особено Каймакчаланъ и въ удобния моментъ изпрати слаби пехотни отдѣления въ посокитѣ:

Отъ северния край на Чарико-Бачило къмъ Каймакчаланъ,

Превала Жерви, Каймакчаланъ,

Източния край на Чеганска планина, Попадия-Кюлбелери,

Чеганска пл., ст. Попадия, Совичка позиция.

На **Дунавската дивизия**

На 5. августъ дивизията получи *задача*[5]): съ 2 полка да заеме и обранява участъка к. 1500, с. Баница, с. Лесковецъ и съ командира на Дринската дивизия уреди взаимното подпомагане на допирнитѣ флангове. Единиятъ (9. полкъ) да остави въ армейски резервъ.

[1]) О. № 2804, 24. VII., Ср. гл. ком. (ан. 1403). [2]) О. № 3592, 13. VIII. (259). [3]) О. № 890, 5. VIII. на III. армия, (309). [4]) О. З. № 811, 2. VIII. отъ II. армия, и о. з. № 1298, 7. VII, 19 ч. отъ дивиз. [5]) О. № 890, 5. VIII. на III. армия (309).

На 4. августъ дивизията трѣбваше да бѫде готова за привидно нападение върху противника по следния *планъ*:

Дѣсниятъ участъкъ съ силенъ артилер. огънь върху неприятелскитѣ окопи въ участъка между Стара Попадия и Совичъ, съ участието и на една полска батарея, изнесена на позиция западно отъ к. 1500;

Лѣвиятъ участъкъ ще предприеме настѫпление отъ заеманата позиция — Забърданския гребенъ, Борешница до линията Вощаранъ, Неокази, Долно Върбени; съ конния ескадронъ въ посока Петорашка вис., Сакулево; 1. гауб. батарея отъ очаквателно положение при с. Забърдани подъ прикритието на пехотата, ще заеме позиция на гребена източно отъ Вощаранъ и ще действува съ силенъ артилерийски огънь по неприятелската позиция на частьта северно отъ Сетина. 1. пол. арт. отдѣление (3 батареи) подъ прикритието на единъ батальонъ отъ дивиз. резервъ ще се изнесе на позиция при Долно и Горно-Каленикъ за енергично действие по неприятелската позиция на линията Кенали, Меджетлий, Негочани, като се приготвятъ предварително голѣмо количество снаряди при с. Церово.

На **доброволн. отрядъ подполков. В. Поповичъ**

На 28. юлий отрядътъ получи *задача*[1]): да осигури фронта Петоракъ, Преспанско езеро (Ржмби) и наблюдава пространството южно отъ Голѣма и Мала Преспа отъ с. Осима[2]) до кота 841[3]).

Въ случай на неприятелско настѫпление съ голѣми сили, което би причинило принудително отстѫпление, а отрядътъ не получи своевременно заповѣдь, последниятъ ще отстѫпи презъ Куколъ на Вичъ и Влахоклисура и по-нататъкъ на Кайаларъ, за Кожани и Беръ.

Батальонътъ отъ Дунавската дивизия при Леринъ[4]), ако не успѣе да се оттегли къмъ Горничево и Острово, да отстѫпи на линията Неговани, Орѣхово, Кирлидервенъ и по-нататъкъ около южния, брѣгъ на Островското езеро, къмъ Воденъ или Негушъ.

При отстѫпление на отряда и батальона да държатъ връзка.

За привидно нападение на 4. августъ, или по-късно, ще извърши енергични действия съ щурмови (бомбови) отдѣления върху неприятелската позиция.

[1]) Отъ III. армия (237). [2]) На пѫтя Корча—Леринъ. [3]) Ханъ Звезда. [4]) 2/7 батал., изпратенъ на 24. VII. за осигуряване посоката Битоля—Леринъ.

НА II. СРЪБСКА АРМИЯ

Първоначално [1]) *задачата* на армията се заключаваше: да затвори всички посоки, които отъ Битоля, Прилепъ и Кавадарци водятъ въ горния басеинъ на Мъгленица, къмъ Костурианъ и Сѫботско, като заеме линията Кожухъ, Ковилъ, Кукурузъ, Пожаръ, Долно Родиво и запази силенъ резервъ. Връзка съ съсѣдитѣ: вдѣсно при Ошинъ и Купа съ отряда Бабунски и влѣво съ Дринската дивизия при Дол. Родиво.

Първитѣ части ще заематъ граничната линия [2]) за да прикриятъ съсрѣдоточаването на останалитѣ. Заетитѣ линии ще се укрепятъ и освенъ това съ резервитѣ ще се укрепи линията: платото източно отъ Гостолюбе, к. 550, Костурианъ. Шумадийската дивизия ше се базира на Вертекопъ.

На 31. юлий тази задача бѣ *допълнена* [3]) — армията да бѫде готова на 4. августъ да предприеме привидно нападение въ своя секторъ, съ цель — да се прикове противника на граничното било.

На 13. августъ, командуващиятъ армията получи *нова задача* [4]): армията да се подготви да премине отъ привидно нападение направо на решителна атака, съ първоначална цель заемане главнитѣ позиции по граничния гребенъ.

Въ изпълнение на тази задача командуващиятъ армията се установи на следния *планъ* [5]):

Ще се извършатъ приготовления чрезъ които съ първия ударъ да се заеме позицията Голо-Било [6]), Ветреникъ, която да послужи като упора за по-нататъшния бой.

Шумадийската дивизия, съ придадената ѝ артилерия отъ Тимошката дивизия [7]), ще образува лѣва колона, която ще се групира въ участъка отъ р. Порой до потока на 1 клм. западно отъ с. Тресино, съ огледъ—главната атака да бѫде насочена въ участъка Голо било [8]), Ветреникъ, като най-напредъ се заеме Голо било и съ това се облекчи и подпомогне атаката и заемането Ветреникъ, а съ най-необходимитѣ сили се прикове противника по остиналата часть на фронта.

Тимошката дивизия (безъ 1 п. бригада и артилерията ѝ придадена на Шумадийската дивизия) засилена съ конния дивизионъ ще образува дѣсна колона, като се групира на участъка отъ р. Сули дере до потока Порой, съ задача, чрезъ натискъ върху неприятелската позиция, да облекчи Шумадийската дивизия за заемане обекта ѝ (Голо било, Ветреникъ), като възможно заеме, или приближи до в. Преслапъ и така прикове тамъ неприятелскитѣ войски.

---

[1]) О. № 2427. 12. VII. Ср. гл. ком. (124); [2]) Отъ франц. войски, които ще смѣнятъ; [3]) О. № 3116. 31. VII. Ср. гл. ком.; [4]) О. № 3592. 13. VIII. Ср. гл. ком. (359); [5]) О. № 1109, 16. VIII. 10 ч. 25 м., II армия; [6]) Кукурузъ; [7]) 2. пол. арт. отд., план. арт. отд. (безъ 3. батарея) и 2. гаубична батарея; [8]) Кукурузъ.

1. п. бригада отъ Тимошката дивизия остава въ армейски резервъ въ Слатина и до нареждане продължава укрепяването на позициитѣ (при с. Слатина).

Командиритѣ на дивизиитѣ ще вематъ мѣрки, атаката да бѫде подготвена и подпомогната съ артилер. огънь, като се вематъ мѣрки, всички заети точки да се удържатъ.

Ще се продължи енергично работене пѫтищата особено тамъ, гдето досега не е могло да се изнесе полска и тежка артилерия.

На Тимошката дивизия

На 16. августъ [1]) дивизията получи *задача* [2]) (безъ 1. п. бригада [3]) и артилерията придадена къмъ Шумадийската дивизия, а засилена съ конния дивизионъ) въ своя участъкъ [4]) да прикове противника върху неговата позиция, съ цель да облекчи атаката на Шумадийската дивизия върху нейния обектъ Голо било, Ветреникъ, и по възможность заеме или приближи Преслапъ.

Планътъ на действие бѣ следния [5]):

Дѣсна колона: конниятъ дивизионъ на II. армия, 2 пех. роти и 2 карт. отъ 1/15. батальонъ, 3. батарея ($^1/_2$), *всичко 2 еск., 2 роти, $^1/_2$ батарея* (2 орждия) *и 2 картечници* първоначално ще остане въ отбрана, като отбие всѣка неприятелска атака въ участъка р. Сули дере и линията Кожухъ (чело), с. Тръстеникъ (това село изключ.). Следъ това, споредъ напредването на съсѣднитѣ крила на Моравската дивизия и лѣвата колона, тя ще напредне запазвайки свръзка съ тѣхъ.

Лѣва колона: 2. п. бригада — 15. п. полкъ [6]), 2/20. батал. 2. батарея и 3. батарея, ($^1/_2$) отъ Тимош. арт. полкъ, 3. план. бат. и окопната батарея, *всичко $4^1/_2$ батальона, 18 картечници и 16 орждия*, ще атакува противника по юго-западния склонъ на Кожухъ, при с. Сборско и на Преслапъ, съ огледъ — да заеме последния (Преслапъ) и го задържи.

Дивизионенъ резервъ: 1 батал. отъ 20. п. полкъ, 1. полска батарея и пионер. полубатальонъ, *всичко $1^1/_2$ батальона, 4 картечници, 1 батарея* (4 орждия) *и 2 пион. роти*, ще остане юго-западно отъ к. 228 (батареята при с. Караладъ).

Командно мѣсто при к. 228.

Осигурителнитѣ мѣрки предвиждаха:

---

[1]) Въ тоя день вечерьта дивизията зае своя участъкъ, като смѣни части отъ Шумад. дивизия; [2]) О. № 1109, 16. VIII. 2. армия (373); [3]) Която е въ армейски резервъ. [4]) Отъ Сули дере до потока Порой; [5]) О. № 996, 16. VIII, 18 часа (376); [6]) Безъ 2 роти и 2 картечници отъ 1. батальонъ.

Свръзка между двете колони при с. Тръстеникъ (последното за лѣвата колона) и съ Шумадийската дивизия при потока Порой.

Лѣвата колона по възможность ще подкрепи съ огънь и съ атака дѣсното крило на Шумад. дивиз. къмъ Голо било [1]).

На **Шумадийската дивизия**

Първоначално [2]) дивизията имаше *задача* — да прегради слизането на българскитѣ войски въ басеина на Мъгленица, а на 4. августъ да бѫде готова да извърши при видно нападение на граничното било за да задържи находящитѣ се насреща ѝ войски.

На 16. августъ [3]) сѫщата [4]) получи *наново задачата* си — да бѫде готова за решително нападение въ своя участъкъ [5]) за овладяване неприятелската позиция, като главния ударъ се насочи срещу участъка Голо било [6]), Ветреникъ, и като най-напредъ заеме Голо било, за да се улесни заемането на Ветреникъ, а съ останалитѣ слаби сили, да се прикове насрещния имъ фронтъ [7]).

Планътъ за решителна атака [8]) бѣ следния:

Дѣсенъ участъкъ — 10. п. полкъ съ придаденитѣ му части: 1 пол. арт. отд., 1 план. отд. (безъ 1 бат.), *всичко 3 батальона, 12 картечници, 5 батареи* (20 орждия), $^1/_2$ *кон. взводъ и 1 хелиогр. станция*:

Ще осигури фронта отъ р. Порой до р. Баховска.

Ще атакува и заеме Ковилъ, Голо било [9]) и следъ като достигне тази линия, подържайки допиръ съ противника, ще се устрои на нея, като се затърди и създаде здравъ упоренъ центъръ срещу възможнитѣ български к.-атаки, а сѫщо и за сигурна упора за нападение главната неприятелска позиция, щомъ се нареди това.

Лѣвъ участъкъ — 12. п. полкъ, 19. п. полкъ, съ придаденитѣ къмъ тѣхъ: 1 пол. арт. отд., 1 план. арт. отд., 1 пион. рота, *всичко 6 батальона, 24 картечници, 6 батареи* (24 орждия), *1 пион. рота,* $^1/_2$ *взз. конница и 1 хелиогр. станция*:

Ще осигури фронта отъ р. Баховска до потока 1 клм. западно отъ Тресине.

---

[1]) Рида северо-западно отъ Ковилъ (Кукурузъ); [2]) 24. юлий; [3]) О. № 1109—16. VIII. 10 ч. 25 м. II. армия; [4]) Съ придадената ѝ артилерия отъ Тимошката дивизия (2. арт. отдѣл. отъ пол. арт. п., планин. дивизионъ, (безъ 3. батарея) и 2. губ. батарея; [5]) Отъ потока Порой до потока 1 клм. западно отъ Тресино; [6]) Кукурузъ. [7]) Тази задача бѣ изпълнена чрезъ разпореждания, които се отнасяха само до попълване на бойнитѣ припаси, понеже предния день — 15. VIII., 21 ч., бѣ отдадена опер. зап. за атаката на Голо-било, Ветреникъ; [8]) О. № 1039, 15. VIII., 21 ч. [9]) Кукурузъ.

Като се осигури върху позициитѣ при с. Горни Пожаръ и Струпинската висота Катунецъ и прегради достѫпа къмъ тѣхъ, ще се съсрѣдоточи къмъ лѣвото си крило, атакува и заеме Ветреникъ.

На Ветреникъ ще се установятъ главнитѣ сили на участъка, и държейки допиръ съ противника чрезъ предни части, веднага ще се затвърди добре, като създаде много силенъ упоренъ центъръ противъ вѣроятнитѣ неприятелски контъратаки, било откъмъ Козякъ или Добро-поле, а сѫщо така и надежна упора за нападение къмъ главната позиция, когато това се нареди.

Гаубично арт. отдѣление. Ще застане въ указания му районъ съ задача да подпомогне удара на Ковилъ — Голо било и на Ветреникъ и при нужда групира огъня си по коя да е точка отъ тази линия, кѫдето ще бѫде указано.

Дивизионенъ резервъ — 11. п. полкъ съ придаденитѣ: щабъ на план. арт. полкъ, 1 план. арт. отд., 1 окопна батарея, 1 рота пионери, *всичко 3 батальона, 12 картечници, 3 батареи* (10 орждия) *1 рота пионери, 1 хелиографна станция.*

За осигуряване действието нареждаше се:

За постигане единство въ действията на цѣлата дивиз. артилерия, когато ще бѫде нуждно, командирътъ на последната да бѫде готовъ да обедини командуването на артилериитѣ въ двата участъка и на гауб. отдѣление.

Съ две гаубици и потрѣбната часть полска артилерия отъ дѣсния участъкъ ще се постави подъ силенъ арт. огънь в. Преслапъ, за да се неутрализира действието на находящата се на това мѣсто непр. артилерия.

Ще се избѣгватъ голѣми загуби, чрезъ добра закрила на артилерията и подходящи строеве.

Ще се подържа добра свръзка въ участъцитѣ и между тѣхъ.

Готовность за атаката, деня и часа за която ще се съощи по-късно.

Наблюдателно мѣсто при с. Пребедище. Тамъ ще бѫде и командирътъ на дивизионната артилерия.

НА I. СРЪБСКА АРМИЯ

На **Моравската дивизия**

Въ изпълнение получената задача отъ Върховното сръб. командуване [1]) за предстоящата решителна атака на българскитѣ позиции, командуващиятъ I армия постави *задача* [2]): Участъкътъ за главенъ ударъ ще бѫде отъ Скра ди Легенъ [3])

---

[1]) О. № 3592, 13. VIII; [2]) О. № 904, 14. VIII., I армия; [3]) Яребична.

до Люмница. Дивизията ще се подготви така, че щомъ се заповѣда, своевременно, да съсрѣдоточи главнитѣ си сили съ масата отъ артилерията си въ посоката на главния ударъ, а на останалия фронтъ се запазятъ най-необходимитѣ сили, като артилерията енергично подпомогне пехотата, подържайки тѣсна свръзка съ нея.

Ще се продължи приготовление пѫтища за изкарване тежка и полска артилерия тамъ, дето е необходимо.

ЧАСТЬ II.

ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ОПЕРАЦИЯТА.

НАСТЪПЛЕНИЕТО НА ДѢСНОТО КРИЛО НА I. АРМИЯ ЗА ОВЛАДЯВАНЕ МАЛКА НИДЖЕ — ЧЕГАНСКА ПЛ.

СРАЖЕНИЕТО ОТЪ 17. ДО 27. АВГУСТЪ 1916 ГОД.

Карти: 1:200,000 австрийска и Б.

1. ДЕЙСТВИЯТА НА 17. АВГУСТЪ.

(*Схема № 1*).

Настъплението на 2/8. п. бригада къмъ с. Звезда. Боятъ за прохода Превтисъ.

Бригадата[1]) започна настъплението отъ укрепената позиция между Охридското и Преспанско езера къмъ с. Звезда, въ полунощь (0 часа), срещу 17. августъ.

Дѣсната колона — 1/23. дружина[2]) — имаше задача[3]): въ 0 часа на 17. да настъпи по гребена на Галичица пл., за да овладѣе с. Звезда, следъ което да остави заслонъ къмъ Корча, за осигуряване шосето Звезда—Биклища. Тя ще изпрати въ дѣсна странична охрана една рота, по западнитѣ склонове на Галичица и Малишатъ къмъ Звезда.

Дружината настъпи съ 3., 4. роти, 2 картечници, 5/1. пл. батарея[4]), 1 пион. взводъ[5]) по билото на Галичица, а съ 1. рота (дѣсна странична охрана) по западнитѣ склонове на планината. До границата движението изъ поправения пѫть се извърши безъ задръжки, ала следъ това то се затрудни, поради което пионеритѣ се заловиха съ направа на просѣки, за минаване план. орждия, картечницитѣ и товар. обозъ. Въ 11 ч. колоната стигна предъ височината северно отъ Звезда и започна боя съ 3. рота и план. взводъ, който зае позиция около к. 1863 и пристъпи къмъ обстрелване на сръбската позиция и караулката на седловината Превтисъ, заета отъ една рота сърби, добре прикрити въ скалитѣ.

[1]) Въ съставъ 23. п. п., 2/7. кон. дивизионъ, 5/1., 6/3. пл. б-реи и 3/8. пион. р., първоначално безъ 3/23. друж. (находяща се между Преспанското ез. и билото на Баба пл.) и безъ 15. р. (въ Нисторово, Речa, Гор. Яловци и Маврови ханчета). [2]) Въ съставъ 1., 3. и 4. роти, 2 карт. и 2 пл. ор. и 1 пион. взв. [3]) О. з. № 5, 21 ч., 15. VIII. на 2/8. п. бриг. [4]) 2 ор. [5]) Отъ 2/8. пион. р.

Лѣвата колона[1]) имаше задача [2]): да настжпи въ сжщия часъ (0) на 17. по шосето Ресенъ—Корча и заедно съ дѣсната колона да завладѣе Звезда, следъ което ще продължи настжплението си къмъ Биклища, Брезница. Отъ с. Лаищица (Лешка) ще изпрати лѣва странична охрана къмъ в. 1309, Биклища, за да обходи позицията при Звезда и Иванъ.

Колоната въ опредѣления й часъ настжпи по шосето Ресенъ—Корча, което минаваше презъ гористо дефиле, завършващо западно отъ Пустецъ, изъ съвършено безводна мѣстность. *Въ предна охрана:* 4. друж. (13. и 16. роти), 3 взв. пионери и 3 конни взвода. Задъ тѣхъ другия ескадронъ отъ 2/7. дивизионъ; *главни сили:* 2. друж., картеч. рота,[3]) 6/3. пл. батарея, 2. рота, следваха на 2 клм задъ предната охрана.

Къмъ 2 часа колоната премина граничната линия[4]) безъ съпротива отъ гранич. гръцки постъ и осъмна на в. Бигла.

Западно отъ Пустецъ предната охрана престоя около 20 мин., докато конницата отъ сжщата излѣзе напредъ, за да огледа мѣстността южно отъ изхода на дефилето. Но к-рътъ на бригадата заповѣда, цѣлия дивизионъ да се изнесе напредъ, а предната охрана да продължи движението си безспирно.

Поради това дивизионътъ, който получи задача да разузнае шосето Леринъ—Корча, изпревари предната охрана, премина западно отъ Пустецъ, после презъ Лешка (Лаищица) къмъ к. к. 1046 и 1734. Часть отъ разездитѣ бѣха насочени къмъ в. Малишатъ, но сърбитѣ не се обаждаха още. Южно отъ Лаищица разездитѣ бѣха спрѣни отъ пушечни изстрели. Тѣ се спешиха и въ 10 ч. 15 прогониха непр. стрелци, които се оттеглиха къмъ Превтисъ. Следъ това дивизионътъ се спеши и остана въ охрана на лѣвия флангъ.

Командирътъ на предната охрана отъ мѣстни селяни узна, че при Звезда и близкитѣ висоти имало около 1 рота (150 души) сърби.

Къмъ 9 ч. 15, при Пустецъ, отъ главнитѣ сили бѣ изпратена въ странична стража 5. рота, която презъ Лаищица да се яви въ обхватъ на в. Иванъ, откъмъ изтокъ.

Когато къмъ 10 ч. предната охрана (13. рота) пристигна около надписа „Превтисъ", сърбитѣ откриха пушеченъ огънь. Ротата се развърна, но поради стръмния, каменистъ и гористъ склонъ, голѣмата умора,[5]) непоносима жега и жажда, скоро спрѣ и следъ това отново се събра на шосето. Позицията на сърбитѣ се оказа много нависоко, недостжпна,

[1]) 2/23. друж., 4/23. др. (2., 13. и 16. роти), 3 взвода пионери (отъ 3/8. пион. р.), 6/3. пл. бат., 2/7. кон. дивизионъ (1¾ ескад.). [2]) О. з. № 5, 2/8. п. бриг., 15. VIII. [3]) 4 картеч. [4]) Глав. сили въ 3 ч. [5]) Колоната бѣ извървяла 30 клм. за 9 часа, безъ голѣма почивка и при голѣма горещина.

съ отличенъ обзоръ и обстрелъ, опрѣна съ фланговетѣ си на недостжпни отъ фронта върхове — с. з. отъ 1090 и 1734.

Челната стража, подъ изстрели, продължи движението къмъ к. 1090 и караулката, по склона на в. Иванъ, източно отъ шосето, стремейки се да се яви въ обхватъ отъ изтокъ на превала. Два взвода отъ 16. рота на западъ отъ шосето и единъ къмъ скалитѣ непосрѣдствено северно отъ Звезда, се насочиха за да влѣзатъ въ връзка съ дѣсната колона (1. дружина) и да се явятъ въ флангъ откъмъ билото на Малишатъ. Тукъ се събра цѣлата 16. рота, тъй като високата гора попрѣчи да се действува отъ фронта, който се обстрелваше и съ кръстосанъ огънь. По сжщитѣ причини 13. рота отъ фронта остана въ бездействие.

Поради това, на предната охрана се придаде едно план. орждие отъ 6/3. батарея[1]), което зае позиция, северно отъ к. 1090.[2]) Въ 13 ч. 05, последното започна да стреля по склона надъ с. Звезда и по в. Иванъ; въ сжщото време 1. дружина водѣше бой по билото къмъ Звезда, а 5/1. пл. батарея (2 орждия) продължаваше стрелбата.

Въ 14 ч. 15 въ боя се вкара още едно орждие отъ 6/3. пл. батарея стреляща на М. 1800, а въ 16 ч. 20 една полурота отъ 6. рота се насочи къмъ билото на Малишатъ, въ обхватъ на лѣвия сръбски флангъ.

Най-после въ 16 ч. 30, притиснати отъ 3. и 16. роти отъ западъ при скалитѣ северно отъ Звезда и отъ 13. рота отъ фронта срещу к. 1090 и в. Иванъ, подпомогната отъ 5. рота, сърбитѣ (1 рота) отстжпиха[3]), а въ 17 ч. 30, цѣлата позиция и с. Звезда бѣха овладяни.

До вечерьта съ охранителни части се зае линията Звезда, к. 906.

На крайния дѣсенъ флангъ, 14/23. рота[4]) съ две не с. с. пл. орждия имаше задача:[5]) да заеме и охранява линията отъ к. 2150 до шосето Подградецъ—Корча и на изтокъ к. 1100 вкл. Ще остави по-силни постове на вѣроятнитѣ пжтища и по важни точки, а съ останалото да наблюдава, като запази единъ взводъ при полубатареята. Въ случай че бѫде нападната съ превъзходни сили, постоветѣ ще се събератъ на главната позиция при полубатареята.

Ротата остана на заетата позиция въ отбрана на участъка: к. 2150 до 1100 вкл. и р. Черава.

Батальонътъ на полков. Марияновичъ напусна Корча и се оттегляше въ обща посока на Костуръ.

[1]) Къмъ 12 ч. 30. [2]) Задъ караулката. [3]) О. № 51, 21. VIII. 20 ч., батал. сърби добров., получ. 24. VIII. [4]) Безъ 1 взв. в. Кафа Сане и 1 взв. въ Кюксъ. [5]) О. з. № 5, 21 ч., 15. VIII. на 2/8. п. бриг.

Загуби: убити оф.[1]) — 1 и войн. — 2; ран. войн. — 4 и конници — 2.
Изстреляни: снаряди[2]) — 106, патрони — 1065.

За 18. VIII. к-ръть на бригадата постави следнитѣ *задачи*[3]) на колонитѣ:

1/23. друж. съ 4 роти, 2 картеч. и 2 пл. орждия, следъ като заеме Креспанъ, Мочорище, Прогри, да поеме охраната до к. 858 и се окопае при Звезда и по на изтокъ, като образува заслонъ къмъ Корча.

23. п. п.[4]) да продължи настжплението, за да овладѣе Биклища, Брезница, Жервени и при с. Рула си присъедини 3/23. друж. съ 2 пл. орждия. Отъ Биклища до Брезница ще се оставятъ заслони отъ една дружина, която ще отбранява и охранява този участъкъ. Отъ к. 762 (изт. Брезница) до Жервени участъкътъ ще се охранява и отбранява отъ друга дружина. Трета дружина въ полкови резервъ въ Биклища.

Настжплението на 8. п. дивизия[5]) къмъ Леринъ, Д. Вѫрбени, к. 1050, Метеризъ тепе.

1/8. пех. бригада Бригадата[6]) имаше задача[7]): на 17. VIII., *зае Леринъ—Арменохоръ* 3 ч. 30, да настжпи между Преспанското ез. и пжтя Битоля, Леринъ, Баница (включ.), Горничево (изключ.) въ *четири* колони, за да овладѣе билото Мала рѣка пл., къмъ което да изпрати силни разузнавателни отряди, които да дадатъ бързи сведения за силата на противника. Ако се окаже, че тамъ нѣма противникъ, сѫщото да се заеме съ отдѣлни отбранителни застави, а съ всички останали сили да се насочи къмъ Баница—билото на М. Нидже, за да вземе участие въ атаката на последното между Петърското ез. и „к" отъ надписа Малка Нидже.[8])

30. п. п. да застане така, че при липса на противникъ по М. рѣка, бързо да настжпи за Баница.

Настжплението трѣбваше да се извърши по следния *планъ*[9]):

10. п. полкъ:[10])

Дѣсна колона: 3/23. др., 5/1. план. взв. ще настжпи къмъ Оровникъ, с. Рула и южно отъ последното ще се присъедини къмъ 2/8. п. бриг., като остане въ нейно подчинение. Свръзка съ 2/8. п. бриг. въ дѣсно и съ срѣдната колона влѣво.

[1]) К-ръть на 13. р. [2]) Отъ 2 пл. батареи (6 ор.) (5/1. и 6/3.). [3]) О. З. № 6, 17. VIII., 18 ч. 30. [4]) 2. и 3. друж. [5]) 1/8., 3. конна, 3/6., 1/3. п. бригади и арм. резервъ — 15. п. п. (1/6. бриг.). [6]) Усилена съ 3/23. друж., 5/1. пл. взв., 7/3., 9/1. пл. бат., 8. арт. п. (6 бат.) и 1/8. пион. р. [7]) О. з. № 12, 16. VIII. 8. дивиз. [8]) О. № 9038, 19 ч. 10, 16. VIII., 8. дивиз. [9]) О. з. № 21, 16. VIII. 1/8. бр.; о. з. № 34, 21 ч., 16. VIII., 10. п. п.; о. з. № 21, 16. VIII., 30. п. п. [10]) Усиленъ съ 3/23. др., 5/1. пл. взв., 7/3. и 9/1. пл. б-реи.

Срѣдна колона: 1/10. и 4/10. друж., 2 карт. и 7/3. план. бат. ще настжпи по билото на Баба пл., ст. Неречка пл., к. 2065. Свръзка съ 3/23. дружина.

Лѣва колона: 2/10. и 3/10. друж., 4 карт., 9/1. план. бат. ще настжпи къмъ Кишево, Раково, Буфъ, к. 1279, Леринъ, Котори, Невеска.

30. п. полкъ:[1])

Предна охрана: две роти отъ 1. друж., 2 картеч., 1/8. пион. рота, 6/8. бат., ще настжпи по пжтя Бистрица, Клещино, Леринъ, Кучковени, Неговани, к. 993.

Главни сили: две роти отъ 1. друж., 2 картеч., 4. друж., 1/8. арт. о.[2]), 5/8. бат. ще следватъ пжтя на преднатa охрана.

Дѣсна странична охрана: 2. друж., 2 картеч. ще настжпи по пжтя Драгошъ, Обсирино, Горно Клещино, вис. западно отъ Кладоробъ и Клабасница, мон. Св. Марко, западно Леринъ и Кучковени, Плешвица, к. 993, като държи свръзка вдѣсно съ 10. п. п. и влѣво съ главнитѣ сили.

Лѣва странична охрана[3]) — 3. друж., 2/8. бат. ще настжпи по пжтя Лажецъ, Клабучища, Горно Каленикъ, Арменохоръ и държи свръзка съ главнитѣ сили вдѣсно и съ 3/6. бригада влѣво.

Колонитѣ на бригадата ще настжпятъ смѣло и бързо, за да прогонятъ слабитѣ сръбски части и следвайки по петитѣ имъ ще достигнатъ възможно по-скоро билото на Мала рѣка пл.—Вичъ, макаръ и съ слаби разузнавателни части. Колонитѣ ще вематъ надеждни мѣстни водачи. Наблюд. мѣсто на бриг. к-ръ вис. между Велушина и Градешница. Телефонната свръзка между с. Баришанъ и щабоветѣ на полковетѣ ще остане и съ настжплението всѣки полкъ ще я продължи на югъ.

Въ опредѣления часъ бригадата започна движението си къмъ даденитѣ й обекти:

10. п. полкъ:

Дѣсната колона (3/23. друж.)[4]) въ 3 ч. 30 настжпи въ боенъ редъ къмъ височината ю.-изт. отъ с. Ржмби — съ 9. рота и къмъ к. 1900 — съ 11. рота.

10. и 12. роти останаха въ дружин. резервъ, съ задача — първоначално да се установятъ задъ гребена ю.-зап. на к. 2000[5]); 5/1. план. взв., съ две пех. отдѣления за близка охрана, отъ дотогавашната си позиция[6]) ще подържа настжплението.

[1]) Усиленъ съ 8. арт. п. (6 бат.) и 1/8. пион. р. [2]) 1., 3. и 4. б-реи. [3]) Трѣгва $1/_2$ ч. по-късно (4 ч.) отъ с. Лажецъ. [4]) Получи предупред. зап. отъ 10. п. п., 16. VIII, $15^1/_2$ ч. и оп. № 34 въ $22^1/_2$ ч. [5]) ю.-изт. на 2 клм. отъ с. Долно Дупени. [6]) 10. р. вис. с.-з. отъ к. 1307, съ посока за следване къмъ к. 1201 и с. Германъ и 12. р. около пжтя за Ржмби, съ посока за следване отъ вис. западно отъ 5/1. пл. взв., къмъ вис. сев. отъ с. Ржмби.

Въ 6 ч. сърбитѣ откриха силенъ огънь по настжпващитѣ роти откъмъ с. Ржмби и к. 1900. Следъ като наближиха неприятелскитѣ окопи, настжплението на ротитѣ отъ първа линия бѣ спрѣно отъ друж. к-ръ, който реши да дочака резултата отъ боя на срѣдната колона срещу к. 1906.

Къмъ 15 ч., 9. рота, заедно съ два взвода отъ 12. рота, които удължиха лѣвия й флангъ, настжпи презъ Ржмби за Метово. Другитѣ два взвода останаха на вис. северно отъ Ржмби, за да приковатъ съ огънь сърбитѣ заемащи висо. южно отъ Германъ и не имъ позволятъ да се спратъ на нея. Сжщевременно единъ усиленъ офицер. патрулъ отъ 9. рота отъ западъ се яви въ флангъ и улесни напредването на ротата.

10. рота изпрати 1 взводъ, къмъ гребена западно отъ к. 1900. Последниятъ заедно съ 11. рота се явиха въ флангъ на сърбитѣ при к. 1900, които и поради успѣха на срѣдната колона започнаха отстжпление отъ к. 1906. 11. рота, подпомогната отъ план. взводъ, настжпи срещу к. 1900 и успѣ да я завладѣе.

Отстжпващиятъ противникъ се насочваше къмъ с. Щърково, срещу което настжпваше 9. рота.

Ротитѣ отъ дѣсния флангъ на дружината (9., 12. и 10.) продължиха напредването си къмъ непр. позиция, южно отъ Ржмби, съ обхватъ на дѣсния й флангъ, за да скжсатъ свръзката съ к. 1900. Сърбитѣ и тукъ започнаха отстжпление и наскоро следъ това цѣлата позиция, по южния брѣгъ на р. Германъ включ. и височината южно отъ Метово, бѣ завладяна, а окончателно — до 22 ч. 30 м.

Ротитѣ получиха заповѣдь да се окопаятъ на заетата позиция, като 10. рота завие фланга си къмъ к. 1900.

Сърбитѣ отстжпиха въ посока на с. Рула.

Загуби: ранени войници — 3.

Сръбски загуби: убити — 5, ранени — 12, пленени — 8.

Изстреляни: снаряди — 86, патрони — 6100.

Срѣдната колона[1]) съ 4/10. друж. въ *предна охрана* и 1/10. въ *главни сили*, започна настжплението си по билото на Баба пл. къмъ 4 ч.. 7/3. пл. батарея, която се намираше на бойната си позиция,[2]) отъ 6 ч. откри огънь по височата отъ главното било, южно отъ к. 1663, заета съ около една рота. Предната дружина се развърна въ боенъ редъ отъ дветѣ страни на главното било, но напредваше много бавно. Като виждаше това, к-рътъ на полка, който се намираше на к. 2094,[3]) даде заповѣдь за енергично настжпление и побързо се заеме височата. Сжщевременно той нареди: отъ 1. дружина да се изпрати една рота, която да обхване и ата-

[1]) 1/10, 4/10. друж., 2 карт., 7/3. пл. бат. [2]) На гребена сев. отъ к. 1906. [3]) Отъ 10 ч. 30.

кува сжщата височина откъмъ юго-изтокъ. За сжщата цель малко преди това к-рътъ на тази дружина бѣ изпратилъ 1. рота, на поруч. Влайковъ, която на боси крака (за да не се плъзгатъ по обрасналитѣ съ суха трева и стръмни ю.-изт. склонове), настжпи и съвмѣстно съ 14. рота[1]) действуваща откъмъ фронта, атакува сърбитѣ. Въ 12 ч. 30 височината бѣ завладяна. Заловенъ 1 пленникъ. Сърбитѣ отстжпиха къмъ Чечево,като оставиха нѣколко убити и 10—15 пушки.

Поради голѣмата умора на войницитѣ и бавното напредване на 3/23. дружина, к-рътъ на колоната спрѣ настжплението и частитѣ останаха да нощуватъ на заетата позиция.

Лѣвата колона[2]) започна настжплението си отъ Кишево къмъ Раково, Буфъ, к. 1279, въ 5 ч. 30.[3]) *Предната охрана*: 7. и 8. роти съ две картечници, въ 6 ч. 40 бѣ посрещната съ пушеченъ огънь отъ гребена южно отъ с. Раково, развърна се въ боенъ редъ и бѣ засилена съ останалитѣ две роти (5. и 6.).

Батареята (9/1. пл.) откри огънь по окопитѣ отъ дветѣ страни на пжтя. Но поради силно пресѣчената мѣстность и огневата съпротива на сърбитѣ настжплението отиваше бавно.

Къмъ 12 ч., подъ натиска на предната охрана, противникътъ отстжпи къмъ гребена южно отъ Буфъ. Колоната продължи настжплението си и около 16 ч. пакъ бѣ посрещната съ огънь отъ гребена южно отъ това село, окопанъ и заетъ отъ малки групички. Боятъ започна наново.

Батареята зае нова позиция, за да подкрепи настжплението, което продължи до смръчаване. Сърбитѣ се оттеглиха и отъ този гребенъ и отстжпиха на югъ къмъ к. 1279 и Писодери. Изпратениятъ къмъ котата (1279) единъ пех. взводъ следъ дълги усилия стигна около 23 ч. 30 м., атакува и прогони противника.

Презъ нощьта (2 ч. на 18. VIII.) предната охрана настжпи къмъ гребена северно отъ Писодери, атакува съ бомби, прогони сърбитѣ и зае гребена непосрѣдствено на северъ отъ шосето Леринъ—Корча, а една рота се изпрати да очисти височитѣ южно отъ шосето.

Въ срѣдната и лѣва колона (10. п. полкъ):

Загуби: убити — 2, ранени — 11.

Изстреляни: снаряди — 633 (7/3. — 447, 9/1. — 185); пех. патрони — 16.135.

Трофеи: пленници — 5, пушки — 13.

30. п. полкъ, въ 3 ч. се събра на началния пунктъ, шосето при с. Градешница. Съпровождани отъ мѣстни водачи, елементитѣ му тръгнаха:

[1]) На кап. Настевъ. [2]) 2/10., 3/10. друж., 4 картеч., 9/1. пл. бат. [3]) Понеже 3. друж. закъснѣ да пристигне на изход. си мѣсто.

Предната охрана[1]) настжпи по пжтя Драгошъ, Клещино, Леринъ, който се оказа изровенъ отъ дъждовете и поради това движението ставаше бавно;

Главнитѣ сили[2]) отъ 4 я. 30, следваха пжтя на предната охрана;

Дѣсната странична охрана[3]) — по пжтя Драгошъ, Обсирино, Гол. Клещино, вис. западно отъ Кладоробъ, мон. Св. Марко, западно Леринъ;

Лѣвата странична охрана[4]) — по пжтя Лажецъ, Клабучища, Гор. Каленикъ, Арменохоръ.

Когато колоната достигна граничната линия, поради близостьта на сръбскитѣ погранични постове, предната и дѣсната странични охрани се развърнаха въ боенъ редъ, като продължиха движението си: предната охрана съ дветѣ си роти въ бойна часть[5]), а дѣсната странична охрана съ 6. и 8. роти въ първа линия (последната за свръзка съ 10. п. п.). Лѣвата охрана—3/30. дружина съ 2 картеч. и 2/8. батарея, въ 3 ч. се събра с.-з. отъ Лажецъ и въ 4 ч. настжпи въ походенъ редъ. На 1·5 клм. ю.-изт. отъ селото премина въ боенъ редъ, съ две роти въ първа линия (9. и 10.), а останалитѣ, съ картечницитѣ и батареята, въ втора. За свръзка вдѣво съ 3/6. п. бригада се изпрати единъ взводъ отъ 12. рота. Изненаданитѣ сръбски постове първоначално отъ Клабучище, а после отъ гребена южно отъ Обсирино откриха честа пушечна стрелба[6]), но притиснати отъ смѣло настжпващитѣ вериги започнаха да се оттеглятъ. Въ 6 ч. Клабучища бѣ заето[7]). Сърбитѣ тукъ оставиха 20—25 убити и ранени.

Наскоро следъ това преднитѣ батареи заеха позиции и откриха огънь[8]). Веригитѣ минаха с. с. Обсирино и Клабучища, а по-късно и Битуша.

Отстжпващитѣ сръбски охранителни части се спираха почти на всѣки гребенъ, поради което полкътъ настжпваше бавно и батареитѣ въ охранитѣ често смѣняваха позициитѣ си[9]). Преследването въ полето се затрудняваше отъ високитѣ царевичаци, презъ които настжпваше лѣвата странична охрана, понеже пречеха на очната свръзка.

Командирътъ на 1/8 п. бригада наблюдаваше боя отъ Драгошкия монастиръ[10]). По-сериозна съпротива сърбитѣ оказаха на линията вис. южно отъ Дол. Клещино, но съ съдействието на 6/8. батарея[11]) и дветѣ картечници, настжпващитѣ роти, засилени съ 4. рота[12]) прогониха противника и

[1]) О. з. № 21, 16. VIII.; 2. и 3. роти, 2 карт., 1/8. дион. р., 6/8. бат. (4 ор.); [2]) 1. и 4. р., 4. друж., 2 карт., 1/8. арт. о., 5/8. бат. (16 ор.); [3]) 2. друж. и 2 карт., [4]) 3. друж. и 2/8. бат. (4 ор.); [5]) 2. р. отдѣсно, а 3. р. отлѣво на пжтя. [6]) 4 ч. 55; [7]) отъ 9. р., а отбранявано отъ 2/7. сръб. батал.; [8]) 2/8. въ 5 ч. 40 и 6/8. въ 6 ч. 20. [9]) До Леринъ 2/8. бат. зае 2 позиции, а 6/8. — 7. [10]) Отъ 8 ч. 30 м.; [11]) 9 ч.; [12]) Вдѣво отъ 3. р.

заеха[1]) селото и височинитѣ на западъ. Подъ непрекжснатъ натискъ сърбитѣ постепенно се оттегляха на югъ. Въ 12 ч. преднитѣ роти достигнаха с. с. Кладоробъ и Клабасница, когато въ сжщото време 10. п. п., останалъ значително назадъ, водѣше бой при с. Буфъ. Предвидъ на това, за да се попрѣчи на противника да се спустне отъ последното къмъ Клещино и създаде тревога въ тила, бригад. к-ръ нареди да се остави една рота отъ полка (30.) на вис. при с. Кладоробъ, а съ всички останали сили да продължи движението безспирно къмъ Леринъ.

Лѣвата странична охрана, съ съдействието на 2/8. батарея, прогони сърбитѣ[2]) отъ Гор. Каленикъ и въ 12 ч. го зае. Последнитѣ отстжпиха къмъ Леринъ. Въ 14 ч. 50 м. сжщата зае височината северно отъ гара Арменохоръ. Гарата обаче се обстрелваше отъ една непр. батарея откъмъ с. Вртоломъ, поради което друж. к-ръ не я зае и особено съ огледъ на това, че дружината му щѣла да бжде изложена откъмъ изтокъ, кждето 3/6. бригада водѣла бой. На тази линия дружината се окопа.

Малко по-късно[3]) предната охрана зае вис. северно отъ Леринъ и въ 16 ч. 45 превзе северната му окрайна.

Сърбитѣ се бѣха оттеглили на източната окрайна на Леринъ и по височитѣ южно отъ него. Следъ добра подкрепа отъ 6/8. батарея, 4. рота настжпи, прогони противника, премина презъ града, достигна южната му окрайна, а следъ това зае вис. на югъ отъ последния[4]). Останалитѣ роти на предната охрана и главнитѣ сили бѣха задържани на северъ отъ града.

Дѣсната странична охрана, при своето движение презъ множеството долове и гребени, спущащи се отъ Баба пл. къмъ полето, бѣ останала много назадъ, но на мръкване се присъедини къмъ полка. Въ този день съ бой последниятъ измина 18 клм.

Въ 17 ч. при Леринъ съ щаба си пристигна бригадния командиръ.

Въ града имаше 2 гръцки офицери и 50 войника за пазене реда. Въ сжщия влѣзе само герм. хусар. ескадронъ натоваренъ съ гарнизонната и комендантска служба.

Малко следъ това[5]) на север. край на града съ автомобилъ пристигна и командуващиятъ армията генералъ Бояджиевъ. Той съобщи, че споредъ въздушното наблюдение, 10. п. п. настжпвалъ успѣшно и водилъ бой за заемането на Бигла[6]) а презъ нощьта 17/18. щѣлъ да пристигне въ гр. Леринъ; че откъмъ Корча нѣмало никаква опасность, но по шосето Леринъ—Баница били отбелязани по-значителни

[1]) 9 ч. 45 м.; [2]) 4. р. отъ 2/7. батал. [3]) 16 ч. [4]) 20 ч.; [5]) Около $17^1/_2$ ч. [6]) Около пладне.

неприятелски сили. Сжщиятъ заповѣда да се продължи движението къмъ с. Арменохоръ и съобщи, че такава заповѣдь далъ лично и на к-ра 8. арт. полкъ.

Въ 18 ч. 30 м. на автомобилъ пристигна и Главнокомандуващиятъ генералъ Жековъ, на който бригад. к-ръ докладва за положението и за полученитѣ указания отъ командуващия армията.

Загуби въ полка: ранени офицери — 1, войници — 24.

Изстреляни снаряди: 2/8. батарея — 29, 6/8. — 249; пех. патрони — 27.550 (пушечни) и 3.150 (картечни).

Съ огледъ на получената заповѣдь отъ командуващия армията, липсата на сведения за изхода на боя въ планината, за силитѣ на противника насрещу 10. п. п. и въ равнината, голѣмата умора на войскитѣ и приближаващото смрачаване, бригад. к-ръ реши да преустанови настжплението на глав. сили на 30. п. п. и заповѣда[1]) на к-ра на сжщия:

Да остави една рота[2]) западно отъ Леринъ, за да пази тѣснината и влѣзе въ връзка съ 10. п. п., който се очаква да пристигне откъмъ в. Бигла;

Да изпрати разузнавателни части отъ по $^1/_2$ рота въ посокитѣ: Леринъ, Котори, Невеска и Леринъ, Неговани, к. 993, съ задача—да разузнаятъ има ли и какъвъ противникъ на Мала рѣка и ако нѣма, да останатъ на билото като отбранителни застави въ южна посока.

Съ останалитѣ си части и 6-тѣ батареи[3]) отъ 8. арт. полкъ да се разположи за нощуване около Арменохоръ, Ложани, гарата, съ линия на охранение Власена, Песошница, Гор. Неволяни и влѣзе въ свръзка съ 3/6. бригада.

На 18. августъ 5 ч. полкътъ[4]) да тръгне къмъ Баница, съ задача да атакува противника по билото на М. Нидже и съдействува на 3/6. бригада, която ще атакува северно отъ шосето Баница—Горничево. Да осигури на дѣсния си флангъ къмъ прохода.

Въ 21 ч. полкътъ (30.) тръгна по шосето Леринъ, Арменохоръ и въ 24 ч. пристигна на гарата[5]), кждето се присъедини и 3. дружина, за нощуване.

На сжщото мѣсто бѣха пристигнали въ (22 ч.) и батареитѣ отъ 8. арт. полкъ.

Въ охранение се изпратиха въ 23 ч. 30 м. 14. и 15. роти, които поставиха стражеви застави, но когато постоветѣ тръгнаха да заематъ мѣстата си[6]) единъ усиленъ сръбски патрулъ изпратенъ за разузнаване къмъ ст. Леринъ се натъкна

[1]) О. № 776 отъ 20 ч., 17. VIII., и 779, 17 ч. 50; [2]) Назначена 5. р. [3]) Безъ 1 взв. отъ 4/8. б-рея (противовъзд. с. Канино); [4]) Безъ 4. р. (При Леринъ) и 13. р. за разузнаване на югъ; [5]) Тя се оказа заета отъ 1 взв. герм. хусари; [6]) 1 ч., 18. VIII.

на тѣхъ[1]). Поради това завърза се оживена пушечна престрелка и пех. куршуми взеха да прелитатъ въ бивака край гарата. Настана голѣма суматоха, дори паника. Стреляше се съ пушки и хвърляха ракети изъ самия бивакъ. Безпорядъкътъ особено голѣмъ бѣ при предната батарея (1/8.), една значителна часть отъ хората и конетѣ на която се пръснаха. Въпрѣки това к-рътъ на батареята съ 1 орждие откри стрелба въ южна посока. Единствена 2/8. батарея, която бѣ на позиция северно отъ гарата, постави кордонъ отъ войници край селото и шосето за Леринъ и съ това успѣ да спре отклонилитѣ се. Но съ усилието и храбнокръвието на началницитѣ и главно на к-ритѣ 30. п. п. и на 8 арт. полкъ, следъ половинъ часъ паниката бѣ задушена.

Следъ като безпорядъка утихна, въ 4 ч. на 18., 3/30 друж. зае позиция ю.-изт. отъ гарата, по ж.-п. насипъ.

Щабътъ на бригадата остана да нощува на северния край на Леринъ.

За 18., к-рътъ на бригадата получи следната *задача*[2]): в. Вичъ ще се заеме отъ бригадата, като назначената часть ще влѣзе въ свръзка съ 2/8. бриг. при с. Жервени[3]).

Изпълнението на оп. зап. отъ 16. августъ[4]) остава въ сила.

Бригадата ще атакува билото на М. Нидже, по дветѣ страни на шосето Баница, Острово, а влѣво — 3/6. п. бригада.

Подъ прикритието на нощьта бригадата ще се подаде възможно повече напредъ, за да се подравни на лѣвия си флангъ съ 3/6. бригада. Настжплението ще се води енергично, за да вземе участие въ атаката на М. Нидже. Колонитѣ къмъ Невеска, в. 993, Суровичево и Вичъ ще охраняватъ фланга на дивизията.

3. конна бригада, Бригадата съ придаденитѣ и части[5]) *атакува при Д. Каленикъ* имаше *задача*[6]): на 17., въ 4 ч. да се съсрѣдоточи северно отъ с. Негочани, около шосето, отгдето на разсъмване да изпрати разезди въ посокитѣ къмъ Писодери, Турия, Навеска, к. 993, Пателi, Вощаранъ, а съ ядрото си настжпи по шосето Долно Върбени, Баница и следи внимателно за боя, за да вземе живо участие въ него.

Бригадата не биваше да чака настжплението на пехотата[7]) и подъ нейна охрана да настжпва въ назначената и посока, но това трѣбваше да извърши едновременно и самостоятелно, като излѣзе предъ линията на пехотнитѣ части, а разездитѣ

[1]) Отъ 8. сръб. полкъ [2]) О. № 3, 17. VIII., 7 ч., 8. дивиз., получ. 21 ч. и О. №. 13, 17. VIII., 18 ч. 15; [3]) съ О. №. 779, 17. VIII., 22 ч. 30., определена една рота. [4]) № 12 на 8. дивиз. [5]) 3/5. хусар. еск., 2. кон. бат., 1. арм. кол. р.; [6]) О. з. № 12, 16. VIII., 8 дивиз; [7]) Инстр. № 1. 16, VIII, 8. дивиз.

й проникнатъ дълбоко въ тила на противника, а не само да оставатъ въ допиръ съ него. Като важни обекти й се посочиха: ж.-п. линия, мостоветѣ по нея [1]), подвижния съставъ, шосейнитѣ мостове и не остава противника да се опомни.

Началницитѣ на самостоятелни разезди [2]), на 16. VIII., 16 ч., при с. Търново и на 17. VIII., 4 ч., при с. Негочани, отъ бригад. к-ръ лично получиха устни инструкции съ указание за взаимно съдействие помежду имъ, докато пѫтищата имъ за движение първоначално съвпадаха. Тѣ бѣха насочени [3]):

№ 1 отъ 7. кон. п. къмъ Леринъ, Писодери;

№ 2 отъ 10. кон. п. къмъ Леринъ, Неретъ, Турия;

№ 3 отъ 10. кон. п. къмъ Леринъ, Которъ, Невеска;

№ 4 отъ 10. кон. п. къмъ Долно Калениковъ, Арменохоръ, Неговани, к. 993;

№ 5 отъ 10. кон. п. къмъ Долно-Върбени, Баница, Соровичъ, Патели;

№ 6 отъ 7. кон. п. къмъ Негочани, к. 589, Хасанъ оба, к. 735, Вощаранъ.

Всички разезди трѣбваше да изпращатъ донесенията си къмъ пѫтя Негочани, Долно Върбени, Баница.

За настѫплението си бригадата бѣ разчленена: *Предна охрана* — 1/7. коненъ дивизионъ [4]), ще тръгне въ 4 ч. 20 м. отъ с. Негочани и настѫпи по пѫтя Долно Върбени, Баница. *Главни сили* — 3/5. хусар. еск., 10. кон. п., 2. кон. б-рея и 1 арм. колоязд. рота, ще тръгнатъ въ 4 ч. 35 м., следвайки пѫтя на предната охрана. *Задна охрана* — 1 отдѣл. отъ 10. кон. полкъ. Обозитѣ първоначално оставаха се верно отъ с. Меджетлий. Щабътъ на бригадата ще следва въ главата на главнитѣ сили. Пѫтищата (шосето) се оставаха само за движение на артилерията.

Частитѣ отъ бригадата, които презъ нощьта пристигнаха въ Негочани [5]), въ 3 ч. 30. бѣха готови за настѫпление. То започна половинъ часъ следъ тръгване на преднитѣ елементи на 3/6. бригада, а именно: въ 4 ч. съ самостоятелнитѣ разезди, въ 4 ч. 20. съ предната охрана и 4 ч. 35 съ главнитѣ сили.

До 2 клм. ю.-изт. отъ Негочани движението се извърши по шосето едновременно, първоначално съ главнитѣ сили, а после съ предната охрана на 3/6. бригада, по 2 и по 1, до като ги изпревари. Мѣстностьта въ страни бѣ осѣяна съ много канави. На това мѣсто главнитѣ сили спрѣха вънъ отъ шосето, за да вематъ нуждното разстояние отъ предната

[1]) На р. Сакулева; [2]) Съставъ 1 офиц., 1 подоф. и 12 конника (№ 5—14 конника); [3]) О. з. № 10, 16. VIII, 22 ч., 3. кон. бриг., [4]) 1. и 2. еск. и кон.-пион. взв. [5]) Въ 3 ч. на 17. VIII; щабътъ на 3. кон. бриг. и 7. кон. п. (2 еск.), 10 кон. п., 3/5. хусар. еск. отъ Битоля, 2. кон. бат. отъ гара Битоля, 1. колоязд. р. отъ с. Бистрица.

охрана, оставяйки батареята на шосето и колоязд. рота за нейно прикритие.

Преди разсъмване [1]) предната охрана премина неподвижното охранение и се построи източно отъ шосето при к. 619, въ линия отъ колони по двама, изпращайки напредъ и въ страни бойни разезди за собствено охранение.

Всички разезди, включително самостоятелнитѣ, и единъ взводъ отъ 3/5. хусар. еск. на $^1/_2$ клм. отпредъ се спрѣха [2]) задъ преднитѣ елементи на 3/6. бриг., срещу с. с. Горни и Долни Калениковъ.

Щомъ се разсъмна дивизиона (пред. охрана) тръгна на ю.-и., за да обхване противника при Долно-Калениковъ отъ фланга и го атакува.

Съ 2. ескадронъ отпредъ, построенъ въ линия отъ взводни колони, последванъ на 100 м. отъ 1. ескадронъ и на други 100 м. отъ конно-пионер. взводъ, като заобиколи и заходи съ лѣвото рамо, дивизиона се насочи къмъ височината южно отъ Дол. Калениковъ (к. 629). На 1500 м. отъ нея предния ескадронъ (2.) се развърна и понесе въ тръсъ и галопъ, а 1. ескадронъ повърна полу-налѣво, развърна се и сѫщо тръгна въ галопъ, следвайки брѣга на рѣката, въ посока на Сакулево, за да се яви въ флангъ и тилъ на сърбитѣ при Дол. Калениковъ.

Прикована по фронта отъ челнитѣ елементи на 3/6. бриг. и атакувана отъ изтокъ (к. 629) отъ 2. *ескадронъ* (3 взвода) *начело съ ротм. А. Симеоновъ*, сръбската рота и дветѣ картечници южно отъ Д. Калениковъ съ сѣчь бѣха унищожени [3]). Взвода на подпор. Кириловъ отъ този ескадронъ се яви 1 клм. пò на югъ, застигна и изсѣче една група отъ 20 човѣка. Ескадрона спрѣ с.-з. отъ Вакуфъ кьой.

1. ескадронъ, движейки се по дѣсния брѣгъ на Сакулева, атакува отдѣлни групи и с. Сакулево, като прогони Дунавския ескадронъ отъ селото (5 ч. 45), а после и отъ Дол. Върбени. Въ 7 ч. 30 м., ескадрона се намираше—часть на ю.-и. край на селото и 2 взвода на с.-западния.

На достигнатитѣ мѣста ескадронитѣ—1. сев. отъ Вакъвъ кьой (10 ч.) и 2. въ лозята с.-з. отъ сѫщото (8 ч. 30 м.), бѣха спрѣни, за да се устроятъ и починатъ. Следъ това 2. ескадронъ зае Петорашката височина, отъ която съ бой въ спешенъ строй отблъсна неприятелски конни части (11 ч.) и остана въ охранение и наблюдение на фланга на 3/6. бриг. до 16 ч.

Взвода отъ 3/5. хусар. еск., съ пор. Хайнцаинъ, изпратенъ отъ сутриньта едновременно съ самостоятелнитѣ ра-

[1]) Къмъ 5 ч, [2]) Дѣснитѣ петь самост. разезди събрани и спрѣли западно отъ шосето, чакаха изтласкването на преднитѣ сръб. постове, отъ предн. охрана на 3/6. бр. [3]) 2/7 еск. изсѣче 2 оф., 68 войн.; плени 10 войн. и взе 2 картеч. (отъ 7. сръб. полкъ) и 1 бомбохвърг. (5 ч. 45).

зезди къмъ Леринъ, следъ бой въ спешенъ строй въ 10 ч. 30, успѣ да изтласка сърбитѣ отъ гара Леринъ, като залови 13 вагона и 1 складъ съ припаси.

Конно-пионер. взводъ получи задача — да се насочи и бързо разузнае селата Орта оба, Хасанъ оба и Сакулево, като достигне височитѣ източно отъ тѣхъ. На 1—2 клм. ю.-и. отъ Хасанъ оба той срещна 20 пехотинци окопани. Взвода се спеши и завърза бой. Сърбитѣ скоро отстжпиха, взвода преследва, но като наближи к. 735, сръб. отдѣление се увеличи на 35 човѣка. Най-после к-ра на взвода пор. Томовъ Хр. поведе частьта си въ конна атака, унищожи часть отъ противника и залови 1 офицеръ и 18 войника. Продължавайки движението си къмъ с. Неокази, къмъ него се присъединиха единъ взводъ отъ 1. еск. и самостоятелния разездъ № 5 и преследва въ спешенъ и коненъ строй отстжпващия въ редъ противникъ (около 1 рота).

Самост. разездъ № 6, действуващъ въ посока к. 589, Хасанъ оба, к. 735, Вощаранъ, като срещна съпротива при к. 589, взе посока на с.-и. и презъ Рахманлий проникна къмъ Орта оба и Хасанъ оба спешавайки се на нѣколко пжти. Следъ това атакува моста на ж.-п. линия при Сакулево, зает отъ десетина човѣка, изсѣче 6 отъ тѣхъ и продължи къмъ Дол. Върбени, последванъ отъ 1. ескадронъ. По-късно, усиленъ съ 1. взв. отъ този ескадронъ (10 ч. 35) разпръсна два конни взвода западно отъ това село, следъ което се насочи къмъ Вощаранъ. Северно отъ него донесе, че сръбски пех. части заематъ сев. окрайна на Неокази.

Самост. разездъ № 4 проникна западно отъ Борешница, кждето намѣри незаети окопи, въ цѣлъ ръстъ за една рота, но застрашенъ отъ сръбски ескадронъ и една пехотна рота отстжпи [1]) на в. Петоракъ.

Самост. разездъ № 3, отъ вис. 2 клм. изт. на Арменохоръ, донесе [2]), че около 2 сръб. роти се устройвали задъ синури и лозята сев. отъ Леринъ.

Самост. разездъ № 2, отъ 3 клм. сев.-изт. отъ Леринъ, донесе [3]), че сърбитѣ следъ оттеглюването си се устройвали въ лозята сев. отъ града.

Самост. разездъ № 1, въ 9 ч. 40 пристигна на гребена с.-з. отъ Леринъ, обстрелянъ отъ сръб. полурота на к. 1100, с.-з. отъ града. Къмъ сжщиятъ гребенъ се оттегляли и други сръб. части. Разезда се измѣстилъ по на истокъ.

Главнитѣ сили на бригадата, на разсъмване, напустнаха шосето и настжпиха къмъ една точка 1 клм. ю.-з. отъ к. 589, минаха прелеза на ж.-п. линия (1 клм. сев. отъ Сакулево), после все край нея, къмъ 14 ч. стигнаха 2 клм. с.-и. отъ Дол. Върбени (с.-з. отъ к. 735).

[1]) 8 ч. [2]) 9 ч. 10, получ. 12 ч. [3]) 12 ч.

Конната батарея, съ колоезд. рота достигна с. Сакулево и следъ разузнаване, подъ огъня на една батарея отъ с. Забърдане, настжпи къмъ к. 735, на усиленъ алюръ и галопъ, по орждейно и на голъми разстояния. Въ 14 ч. 55. тя зае позиция задъ к. 735 съ първото орждие, последвано отъ другитѣ. Въ 15 ч. 20 тя откри огънь по батерея около Забърдени, като обсипа съ редове, презъ 25 метра, мѣстността задъ гребена. Следъ като я замълча, батареята стреля по непр. пехота и картечници сев. отъ Забърдени на мѣрн. 4—5 клм.

Въ 16 ч. пристигна и колоезд. рота изморена, носейки колелетата си на гръбъ.

Батареята изстреля 58 снаряда и понесе загуби: ранени войници 1; коне — убити 1, ранени 1.

Въ тѣзи действия 2/7. кон. дивизионъ, бѣ подъ началството на к-ра на полка подполк. Китанчевъ, който при атаката следваше съ 2. ескадронъ. К-ра на дивизиона подполк. Гешевъ следваше съ 1. ескадронъ. Съ своитѣ смѣли атаки дивизиона постигна блестящи резултати, произвеждайки силно морално въздействие надъ противника, и бързо разчисти пжтя на 3/6. бригада. Поради това последната съ 7 часа изпревари 1/8. бригада, при заемането на линията Дол. Върбени — Леринъ. Конната бригада постигна това при малко жертви и по-значителни такива у противника. Тя можеше да застраши фланга и тила на сръб. доброволч. отрядъ при Леринъ и северно; обаче това изгодно положение не бѣ използувано [1]).

До вечерьта бригадата остана: 10. кон. полкъ въ Сакулево; 1/7. кон. дивизионъ — Вакъвъ кьой; 3/5. хусар. еск. — въ Леринъ [2]) и кон. батарея съ колоезд. рота — на позицията.

Загуби въ бригадата (1/7. дивизионъ): ранени — 9 и контузени — 5 войници; коне: убити — 9, ранени — 12.

Загуби у противника: убити — 91 (съ 2 офицери), пленени —23 (съ 1 офицеръ). *Трофеи* — 2 картечници, 1 бомбохвъргачка и пр.

За 18. бригадата получи задача [3]): Изпълнението на о. з. № 12 продължава. Разездитѣ ще следватъ даденитѣ имъ посоки, а съ ядрото си ще настжпи въ посока Дол. Върбени, Баница, Горничево. При атаката на билото на Малка Нидже ще съдействува, придържайки се повече къмъ дѣсния флангъ на 1/8. бригада.

Командирътъ на бригадата донесе въ щаба на 8. дивизия за приближаването на единъ сръб. подкъ къмъ позицията Борешница, Власена, Кучковени, забѣлязани къмъ 16 ч. отъ самост. разездъ № 2.

3/6 бригада зае Дол. Върбени Бригадата съ придаденитѣ и части презъ нощьта 16/17. VIII. се съсрѣдоточи при Не-

[1]) Ср. добр. отрядъ нѣмаше артилерия. [2]) Влѣзе въ 20 ч. 20. [3]) о. № 14, 17. VIII, 8. див.

гочани [1]) и Дол. Кремиянъ [2]). Тя имаше задача, въ 3 ч. 30. да настжпи отъ укрепената позиция, въ две колони и завладѣе билото на М. Нидже, а именно:

Дѣсна колона — 51. п. п., Щаба 18. арт. п. 1/12. и 1/18. арт. отд-я, 3/3. гауб. бат., една герм. пион. рота, 52 п. п. [3]), — ще следва по шосето Негочани Дол. Върбени, Баница, Горничево и завладѣе билото между Церово и Горничево вкл. и

Лѣва колона — 12 п. п. съ 2/18. арт. отд., ще следва посоката Дол. Кремиянъ, Вощаранъ, билото на М. Нидже и завладѣе последното въ участъка между „*i*“ и „*z*“ отъ надписа *Nidze* включени.

Освенъ това, к-ра на бриг. нареждаше [4]): всѣка колона за себе си да вземе мѣрки за собствено охранение, за свръзка съ съседитѣ и даваше указания за мѣстото и задачитѣ на тиловитѣ служби.

Полковетѣ отъ бригадата пристигнаха на изходнитѣ си мѣста къмъ 3 ч. [5]) на 17.

До като частитѣ се съсрѣдоточаваха къмъ началния пунктъ, бриг. к-ръ полков. Тасевъ, който дотогава не бѣ ималъ възможность отблизу да се запознае съ предлежащата мѣстность, замина за с. Негочани, кждето отъ к-ра на охран. часть, въ дрезгавината на лунната нощь, отчасти се ориентира върху положението на противника и за пжтя на следване отъ дѣсната колона. Това по-рано не му се отдаде, тъй като задачата си той получи на шосето при Кравари (к. 596), едва на 16. пр. пл. А поради липса на началникъ-щаба, наложи се, лично да се справи съ написване на всички предварителни оперативни разпореждания.

Отъ к-ра на стражевата застава, той узна още, че на $1-1^1/_2$ клм. отъ охр. линия се намирали слаби сръб. постове.

Въ опредѣленията часъ (3 ч. 30.) колонитѣ на бригадата тръгнаха:

Дѣсната колона, отъ Негочани, започна настжплението въ походенъ редъ: *Предната охрана* — 1/51. др., 1/18. бат., (1 взводъ) [6]) и герм. пион. рота, (съ една рота въ *челна стража*) премина линията на неподвижното охранение [7]) въ 4 ч. 35, безъ съпротива. *Главнитѣ сили* — 2/51. др., картеч. рота, 1/12. арт. отд., 3/51. др., 3/18. и 4/18. батареи, 3/3. гауб. бат., 52. п. п. [8]) — следваха $1^1/_2$ клм. задъ предната охрана.

[1]) 51. и 52. п. п. съ придаденитѣ: 1/12. и 1/18. А.О., 3/3. гауб. бат., 1 герм. пион. рота [2]) 12 п. п. съ — 2/18. А.О., безъ 1/12. др., която временно остана на укреп. позиция при Сакулева отъ 22 ч. на 16. до 4 ч. на 17. и безъ картечната, 15. и 16. роти, които отъ Преспанското ез. и гр. Битоля тръгнаха да се присъединятъ къмъ полка, — въ 21 ч. 30. пристигнаха въ Д. Кремиянъ. [3]) Въ разпореждане на дивиз. к-ръ. [4]) О. № 2, 16. VIII. [5]) 12. п. п., въ 21 ч. 30. на 16. VIII. [6]) Другиятъ взв. противовъз. при Битоля. [7]) На 800 м., южно Негочани. [8]) Въ разпореждане на к-ра 8. п. дивизия.

За охранение на фланговетѣ се изпратиха отъ 3/51. друж.: *дѣсна странична стража* ($^1/_2$ рота), която да следва безъ пжть въ посока Негочани, Горно и Дол. Каленикъ, Петоракъ, Борещница, Росна; тя и за свръзка съ 30. п. п.; и *лѣва странична стража* ($^1/_2$ рота), която ще следва по ж.-п. отъ Кенали, к. 589, к. 735, Вощаранъ и държи свръзка съ 12. п. п.

Въ 4 ч. 35., стражевитѣ постове на сръб. доброволч. отрядъ отъ линията Дол. Каленикъ, Клабучища откриха пушеченъ огънь срещу патрулитѣ отъ челната стража и ведната се оттеглиха къмъ южното възвишение. Малко по, късно охран. елементи на бригадата (и на 1/7. к. дивизионъ) бѣха наново спрѣни предъ това възвишение, защото съ около 1 рота и 2 картечници. Вследствие на това полубатареята отъ предната охрана получи заповѣдь и въ 5 ч. 25, зае открита позиция до шосето, южно на к. 619. Въ 5 ч. 35, тя откри огънь по височината, западно отъ шосето. Прикована по фронта отъ предната охрана на 3/6. бригада, която отъ 6 ч. 10. завързва бои и изненадана съ атака отъ 1/7. дивизионъ откъмъ изтокъ. сръб. рота въ кжсо време бѣ избита, часть пленена, а друга незначителна едва можа да се спаси. Въ 6 ч. 35. предната охрана достигна и зае завладяната отъ дивизиона височина, на която спрѣ за да дочака главнитѣ сили. Последнитѣ, следъ това, се развърнаха западно по Калениш-ката височина.

Предната охрана продължи движението си задъ 1/7. ескадронъ и къмъ 7 ч. 50 [1]) достигна и зае к. 607 и южния край на Долно Върбени. Тукъ тя бѣ посрещната и спрѣна отъ силенъ арт. огънь. Малко по-късно 2. дружина излѣзе напредъ и зае гребена съ лозята източно отъ Д. Върбени, а 3. дружина застана въ полкови резервъ задъ дѣсниятъ флангъ.

Командиратъ на полка получи заповѣдь [2]): да не се увлича въ преследване на противника, да държи свръзка съ 1/8. бригада, която бѣ останала назадъ и даде възможность на конницата да разузнава.

Поради силниятъ огънь на една гаубична и две полски батареи откъмъ Забърданскитѣ висоти, които биеха север. и изт. окрайна на Д. Върбени шосето и около тѣхъ, 51. п. п. започна да се окопава и урежда на достигнатата линия. Полубатареята (1/18.), въ 10 ч. 20., подъ арт. огънь, по орждейно на голѣми разстояния излѣзе напредъ и зае маскирана позиция на ю.-и. окрайна на селото. Следъ това ведната започна стрелба по сръб. разположение на линията

[1]) Споредъ донесение отъ щаба на I. армия въ 9 ч., а споредъ щаба 8. дивиз. — въ 8 ч. 45. и 3/6. бр. — 7. ч. 30. [2]) въ 8 ч. 10.

Вощаранъ — Борешница, отъ двете страни на шосето, особено въ посока на Борешница и Росна.

При настжплението и единъ снарядъ попадна въ запряжката на една отъ раклитѣ и рани 2 коня.

За наблюдение и охранение на своя дѣсенъ флангъ к-ра на 3/6. бриг. поиска 1—2 еск-на отъ кон. бригада. За цельта бѣ назначенъ 2. ескадронъ, който застана на Петорашката височина, до излизане на 1/8. бригада на сжщата линия (16 ч.). Артилерията отъ главнитѣ сили на колоната въ продължение на 1 часъ трѣбваше да чака поправката на моста при Сакулево, разрушенъ отъ сърбитѣ, за да премине рѣката. Следъ това тя продължи движението си и въ непрекжсната колона [1]), къмъ 10 ч. наново спрѣ по шосето, между Дол. Върбени и Сакулево, въ очакване заповѣдь за развръщане. Но въ това време [2]) к-ръть на 51. п. п. получи заповѣдь [3]), да не вкарва артилерията въ Д. Върбени и да не я ангажира всичката въ бой. Малко следъ това [4]), внезапно се зададе отъ югъ 1 неприятелски самолетъ [5]), който летейки низко вдлѣжъ на шосето, върху арт. колона, пустна 4 бомби, парчета отъ които раниха нѣколко коня и войници и внесоха безпорядъкъ въ колоната. Ездачитѣ бѣха слѣзли и залегнали въ канавитѣ на шосето, та неуспѣха да задържатъ подплашенитѣ въ запряжкитѣ коне, които повлѣкоха орждия и ракли изъ нивитѣ. При тази суматоха конетѣ се объркаха, заплетоха тегличи, нѣкои бѣха повалени, но ездачитѣ скоро ги заловиха и порядъка възстановенъ.

За да се отстрани неудобното положение, въ което се намираше 3/6. бригада, чиято дѣсна колона бѣ излѣзла на 7—8 клм. по-напредъ отъ 1/8. бриг., която още водѣше бой сев. отъ Д. Клещино, (при 7 клм. незаета междина), к-ръть на бригадата нареди [6]): въ посоката Петоракъ—Борешница [7]) да се изпрати 1 друж. [8]) отъ 52. п. п., която да застане ю.-з. отъ Д. Каленикъ, съ задача — да охранява дѣсния флангъ на 51. п. п, а при отпослѣшното му настжпление — да следва въ дѣсно и въ отстжпъ.

Къмъ 9 ч. 20. бриг. к-ръ, като нѣмаше още сведения за положението при лѣвата колона (12. п. п.), съ щаба си, се отправи за височината ю.-и. отъ Д. Върбени, отъ кждето смѣташе да се освѣтли върху обстановката. Пристигайки на това мѣсто [9]), отъ личенъ огледъ установи следното:

Противника заема хребета южно отъ Вощаранъ и Неокази, кждето имаше окопи. Артилерията му отъ Забърданскитѣ височини и Росна усилено стреля по Д. Върбени и зелената височина ю.-и., на която се намира 2/51. друж. и щаба

[1]) отъ 6 б-реи. [2]) 10 ч. 10. [3]) № 25, 9 ч. 20. [4]) 10 ч. 30. [5]) отъ ескадрилата на 3. сръб. армия. [6]) 9 ч. 20. [7]) За тамъ следъ 8 ч. 30. бѣ насоченъ 2/7. еск. [8]) 3/52. др. [9]) Къмъ 11 ч.

на бригадата. Значителни неприятелски части се движатъ въ равнината отъ Росна къмъ Леринъ, а други — отъ изтокъ презъ уврага, за Росна.

51. п. п. съ 1/18. полубатарея заема Вакъвъ кьой и вис. ю.-и. отъ Д. Върбени; артилерията му, въ походна колона, между последното село и Сакулево.

52. п. п. съ 1 друж. по височината ю.-з. отъ Сакулево и 2 друж. въ дивиз. резервъ въ сжщото село.

12. п. п. съ 3 батареи не се вижда, но по изстрелитѣ се разбира, че води бой сев. отъ Вощаранъ.

Конната бриг. ю.-и. Сакулево, въ доловетѣ сев. на к. 735.

1/8. бригада води бой по височитѣ с.-з. отъ Клещино.

Горнитѣ обстоятелства доведоха бригадниятъ к-ръ къмъ решението — до устройването полковетѣ на достигнатитѣ мѣста и до развръщане на артилерията на 51. п. п., да преустанови настжплението на дѣсната колона и заповѣда:

Командирътъ на 51. п. п. да нареди, щото к-ра на артилерията въ колоната му, въ най-скоро време, да извърши разузнаване на подстжпитѣ за изкарване възможно повече батареи на височитѣ източно отъ Д. Върбени и на тѣзи още по на изтокъ, като позициитѣ се заематъ по възможность безъ забава [1]). Сжщиятъ да обърне внимание на югъ въ равнината, гдето предимно къмъ Леринъ настжпватъ значителни части и да заеме съ артилерия и височитѣ западно отъ Д. Върбени.

Дружината отъ 52. п. п. [2]), която охранява дѣсния флангъ, да заеме сжщата височина [3]).

До 12 ч. положението оставаше неизмѣнно: 1/8. бр. продължаваше боя къмъ Клабасница, а отъ 12. п. п. още нѣмаше донесение [4]).

Това неудобно положение, въ което се намираше дѣсната колона, създаваше сериозни грижи и безпокойство на бригадния командиръ, а особено поради активнитѣ действия на сърбитѣ срещу 1/51. дружина, които правили опити да преминатъ въ настжпление, съ стремежъ да обхванатъ дѣсниятъ флангъ на колоната.

Тѣзи факти дадоха своето отражение въ настроението на бригадния командиръ, което се рисуваше въ донесението му до к-ра на дивизията [5]) и до този на 7. коненъ полкъ [6]), отъ когото искаше грижливо наблюдение за фланга и желание последния да съобщи на к-ра 1/8. бригада, за необхо-

[1]) О. № 27, 11 ч. 20. [2]) 3/52. [3]) Западно Дол. Върбени [4]) Такова получи едва къмъ 15 ч., че полка се намиралъ на платото сев. Вощаранъ и завързалъ бой южно отъ селото, но нѣмалъ свръзка съ съседитѣ и чакалъ 2-тѣ роти отъ позицията при Сакулева. [5]) № 26 къмъ 13 ч, 30. [6]) № 28-б въ 14 ч. 10.

димостьта отъ по-бързо излизане на неговата колона напредъ, за да може да поднови настжплението на югъ. Следъ това, считайки за особено необходимо присжтствието си на дѣсниятъ флангъ, въ 12 ч. 30, той се отправи на западъ и, минавайки презъ Д. Върбени, лично заповѣда на к-ра 51. п. п.:

Да заеме височитѣ по лѣвия брѣгъ на р. Бродъ;

Артилерията бързо да изнесе на позиция две батареи отъ 1/12. арт. отдѣл. източно и други две на височинитѣ западно отъ Д. Върбени, за действие срещу настжпващия въ равнината противникъ.

Въ 12 ч. 35, к-рътъ на 18. арт. полкъ, при Д. Върбени разпореди: 1/18. арт. отдѣление (съ 3/18. и 4/18. батареи) да заеме позиции ю.-з. отъ селото, съ цель — да действува съ огънь по непр. части, движещи се отъ Баница къмъ Леринъ.

Следъ предварително разузнаване, батареитѣ настжпиха къмъ указанитѣ имъ позиции: 3/18. на усиленъ алюръ, въ разтегната колона и подъ огъня на неприятелската батарея отъ с. Росна, която биеше пжтя на движението и отъ Вакъвъ-кьой до Петорашката висота, следъ значителни усилия, зае избраната позиция (маскирана) [1]).

Тукъ тя намѣри дозорнитѣ на 7. к. п., но и пехотни части още нѣмаше. Поради това к-рътъ на отдѣлението поиска за охрана една рота, каквато наскоро се изпрати [2]). Тя застана близу и западно отъ батареята.

Поради голѣмата далечина на видимитѣ неприятелски части, следващи по пжтищата за Росна и Въртоломъ, липсата на подходящи близки такива, батареята пристжпи къмъ окопаване и отбелязване мѣстностьта съ изстрели. Около 15 ч. 15, тя влѣзе въ борба [3]) съ сръб. батарея разположена задъ група дървета, непосрѣдствено на югъ отъ Росна, която непрекжснато поражаваше фронта отъ Петоракъ до Армеохоръ и успѣ да я замълчи. 4/18. батарея, която зае позиция [4]) следъ 3/18., насочи своя огънь по окопитѣ въ посока на Забърдани. Въ резултатъ, поставената задача на това отдѣление (1/18.) не можа да бжде изпълнена, поради недостатъчна далекобойность.

До вечерьта, наблюдавайки зорко бойното поле отъ своитѣ близки наблюд. мѣста, батареитѣ пристжпиха къмъ укрепяване на позициитѣ съ окопи и ходове за съобщения, каквито се работиха презъ цѣлата нощь.

1/18. батарея въ 22 ч. се премѣсти отъ ю.-з. край на Д. Върбени, — въ лозята сев. отъ Петоракъ, получавайки задача за другия день да съдействува на атаката въ ю. посока.

1/12. арт. отд. още въ 10 ч. 30. бѣ изкарало на позиция единъ взводъ отъ 3/12. батарея, въ лѣво отъ 1/18. батарея,

[1]) въ 14 ч. 50. и южно отъ *Р.* на *„Petorak"*. [2]) 12/52. въ 13 ч. 15. [3]) На м. 5800 [4]) с.-и. отъ 3/18, на 300 м.

съ задача да действува по неприятелската пехота окопаваща се на 3 клм. ю.-и. отъ Д. Върбени, но скоро бѣ изтегленъ, поради невъзможность да изпълни това си поржчение.

Следъ пладне, въ 17 ч. 30, излѣзоха на позиция 1/12. [1]) и 2/12. [2]) батареи, а 3/12. остана въ разположение на к-ра 18. арт. полкъ въ очакване.

Само 1/12. и 2/12. батареи до вечерьта на 17., съ нѣколко изстрела провѣриха разстоянията до нѣкои точки предъ своя участъкъ и следъ това пристжпиха камъ укрепяване.

Въ 21 ч., 3/12. и 3/3. гауб. батареи получиха заповѣдь да заематъ позиции западно отъ Д. Върбени за противодействие на възможенъ обхватъ отъ противника въ посока на Петоракъ. Но късно презъ нощьта, тѣ бѣха премѣстени на изтокъ, като на другия день (18., 3 ч.) заеха позиции източно отъ 2/12. батарея.

К-рътъ на отдѣлението остана на наблюд. мѣсто при това на 51 п. п., до с. Д. Върбени, като чрезъ телефонъ се свърза съ 1/12. и 2/12. батареи. Не можа да установи жична свръзка съ к-ра на 18. арт. полкъ по недостигъ на кабелъ.

Лѣвата колона [3]) въ 21 ч. 30. пристигна на изходното си мѣсто—с. Д. Кремианъ и въ 3 ч. 30. (на 17.) настжпи въ *боенъ редъ*:

Въ първа линия — 1. дружина съ 3 картечници по пжтя за с. Вощаранъ, съ задача — да овладѣе височата *i* отъ *„M. Nidze"* и 3. дружина съ 2 картечници презъ с. Крушоградъ — да овладѣе вис. *z* отъ *„M. Nidze"*.

Въ втора линия — полкови резервъ — 2. и 4. дружини съ единъ карт. взводъ, като следва по пжтя на 1. дружина, и

2/18. арт. отдѣл., съ задача — да заеме позиция въ зоната сев. отъ Вощаранъ, между пжтищата: Живойна, Крушоградъ и к. 735, Вощаранъ.

Първоначално дружинитѣ отъ първа линия настжпиха въ походенъ редъ въ пространството между граничното било и потока западно отъ Живойна, съ отдѣлни предни охрани. Къмъ 5 ч. 30, командирътъ на колоната, придруженъ отъ к-ритѣ на дружинитѣ и на арт. отд., отъ граничната линия огледа мѣстностьта къмъ противника, който не се забелязваше.

[1]) Сев. отъ Д. Върбени. [2]) $1^1/_2$ клм. изт. отъ Д. Върбени, задъ гребена съ лозята. [3]) 12. п. п. съ 2/18. арт. отд., безъ 15. и 16. роти, на пжть отъ Битоля къмъ полка; безъ картеч. р., която отъ източ. брѣгъ Преспанското ез., на 16. сутриньта стигна Велушина, а вечерьта продължи за полка и безъ 2. друж., която временно остана на позицията при Сакулева. На 16. до 4 ч. полкътъ бѣ съсрѣдоточенъ въ с. с. Негочани и Букри, кждето дружинитѣ му пристигнаха, като бѣха тръгнали на 14. срещу 15: 1. и 2. друж. отъ Градешница (Мориховско). 3. друж. отъ Тополчани.

Патрулитѣ на преднитѣ охрани преминаха тази линия и скоро се натъкнаха на сръб. охран. елементи по дѣсния брѣгъ на Бродската рѣка, северно отъ Вощаранъ, които откриха пушеченъ огънь. 2/18. батарея излѣзе на позиция на граничното било, а 5/18. и 6/18. останаха въ очаквателно положение.

Дружинитѣ се развиха въ боенъ редъ и следъ кратка престрелка, сърбитѣ отъ северния брѣгъ и с. Вощаранъ се оттеглиха на гребена южно отъ рѣката, на който се очертаваха единъ редъ пех. окопи, безъ препятствия, заеманъ отъ неподвижното охранение на Дунав. дивизия.

Продължавайки движението си, дружинитѣ по-късно бѣха посрещнати съ арт. огънь на две полски и една гаубична батареи откъмъ Забърданскитѣ лозя, а следъ това и съ пехотенъ огънь отъ окопитѣ южно отъ рѣката. Въпрѣки това, тѣ достигнаха и се надвесиха надъ последнята срещу Вощаранъ и Крушоградъ.

К-рътъ на отдѣлението заповѣда: 5/18. батарея да заеме избраната преди това позиция[1]), отъ която наскоро откри огънь. Следъ като по-късно положението се уясни, излѣзоха на позиция[2]) на сжщата линия 2/18.[3]) и 6/18. батареи.

К-рътъ на колоната, като взелъ предвидъ издаденото си положение, спрямо съседитѣ на изтокъ (55. п. п.) и на западъ (51. п. п.), реши и заповѣда: преднитѣ роти да спратъ на достигнатитѣ мѣста и се окопаятъ. Презъ нощьта той изпрати специални патрули за разузнаване къмъ Вощаранъ, които донесоха, че насреща си колоната имала единъ батальонъ отъ 7 сръб. полкъ на предна позиция, а главнитѣ сили — на билото на М. Нидже и Чеганъ.

* * *

Въ 15 ч. к-рътъ на 3/6. бригада излѣзе на Петорашката височина. Тукъ следъ като даде указания на фланговата 3/52. друж. по изпълнение задачата ѝ, той наново се ориентира върху положението на дѣсния си флангъ, което му се рисуваше въ следнятъ видъ:

Неприятелска верига настжпва къмъ Власена и височината при Петоракъ (ю.-з.).

3/18. батарея наскоро заела позиция стреля по неприятелската батарея и пехотни части къмъ с. Росна; 4/18. батарея въ движение къмъ своята позиция.

Една дружина отъ 30. п. п. (1/8. бриг.) — лѣва странична охрана въ боенъ редъ, залегнала въ долината сев. отъ Арменохоръ (Вакъвкьойската рѣка). Той изпрати заповѣдь до тази дружина, да се изнесе напредъ и подравни съ 3/52. дружина. Другитѣ дружини отъ 30. п. п. водѣха бой къмъ Кладоробъ;

[1]) Въ 11 ч. [2]) Въ 17 ч. [3]) На 2-а позиция.

12. п. п. достигналъ и се окопалъ[1]) по вис. на дѣсния брѣгъ на р. Бродъ надвесенъ надъ последната. Тритѣ батареи на позиция, но противника съ силенъ огънь отъ една полска и една гауб. батареи бие бойното разположение, като изстрелялъ повече отъ 1000 снаряди. Полка ималъ свръзка съ 51. п. п. на западъ.

Надвечерь[2]) бриг. к-ръ получи *заповѣдь*[3]):

Да настжпи енергично къмъ Баница, Горничево, като се заслони въ дѣсно съ съответна часть;

Да не дочаква подравнение отъ 30. п. п.;

Да държи свръзка съ 12. п. п. и му съдействува при атаката южно отъ с. Вощаранъ, кждето противника има една дружина отъ 7. п. п. и друга къмъ с. Баница.

Понеже наближаваше да се мръкне бриг. к-ръ реши, да отложи изпълнението на тази заповѣдь за 18.

За настжплението на следния день, бригад. командиръ получи *нова заповѣдь*[4]), споредъ която:

За 18. оставя въ сила изпълнението на о. зап. отъ 16. VIII[5]).

12. п. п. ще атакува въ посока Вощаранъ, Голата височина отъ билото на М. Нидже, ю. з. отъ к. 1500, като остава въ подчинение на бригадата.

Съ останалитѣ си сили бригадата ще атакува по посока на Забърдани, вис. отъ билото на М. Нидже, 2 клм. южно отъ обекта на 12. п. п.

Подъ прикритието на нощьта бригадата ще се приближи къмъ с. Забърдани, а като постави на позиция всичката си артилерия и се окопае, на разсъмване па 18., следъ добра артилер. подготовка, да атакува противника при с. Забърдани, следъ което ще продължи въ указаната посока за завладяване билото на М. Нидже.

Настжплението ще се води, независимо отъ това на съседитѣ, енергично, смѣло.

Бригадата занощува: по височината запад. Петоракъ—3/52. дружина съ 1/18. арт. отдѣл.; по гребена и височ. ю.-и. отъ Д. Вървени — 51. п. п.[6]) съ 4 батареи (1/12, отд. и 3/3 гауб. бат.); северно отъ Вощаранъ — 12. п. п. съ 2/18 арт. отд.; южн. отъ Сакулево, въ 2. линия — 2 дружини отъ 52 п. п.

Щаба на бригадата продължава да работи безъ началникъ щаба, офицеръ за поржчки и конни ординарци.

На южния край на Леринъ 30. п. п. съ 8. арт. п. очаква дебушираното на 10. п. п.

[1]) Донесение отъ к-ра 12. п. п., отъ 17 ч. 25., получ, 19 ч. 40. [2]) Въ 19 ч 40. [3]) О. № 8. 14 ч. 30., 8. дивизия. [4]) О. № 12, 18 ч. 06, 8. див., получ. 21 ч. 20. [5]) о. з. № 12. [6]) 1. друж. отдѣсно, 2.—отлѣво и 3. въ резервъ, задъ дѣсния флангъ.

Къмъ полунощь, следъ получаване донесение отъ 7. к. п. за положението при 1/8. п. бриг. и бюлетина на щаба 1. армия[1]), за бригадния к-ръ положението се рисуваше[2]) така:

Противника съ 7. п. п. и 4 батареи[3]) заема Вощаранския гребенъ, с. с. Борешница, Власена и Забърданския гребенъ, с. Росна.

Въздушното разузнаване е отбелязало къмъ обѣдъ[4]) движение на пехотни колони, едната дълга 400 м. на 2 клм. западно Горничево и друга дълга 800—1200 м. по пѫтя за Горничево, опашката ѝ при к. 907. По пѫтя Баница, Забърдани много войски, повечето пехота. До гарата Баница малка пехотна колона.

Като изхождаше отъ получените заповѣди[5]), които повеляваха да не се чака подравняване на 1/8. бригада и да се действува енергично за достигане билото на М. Нидже, бригадният к-ръ прие, че идеята да не се позволи на противника да се оттегли на югъ е изоставена и за 18. *нареди*[6]):

Лѣвата колона — подполковникъ Янакиевъ (12. и п.) ще атакува въ посока на Вощаранъ, голата висота отъ билото на М. Нидже, ю.-з. отъ к. 1500;

Дѣсната колона — полковникъ Петровъ (51. и 52. п. п. безъ една дружина и всичката артилерия) ще атакува въ посока на Забърдани, височината отъ билото на М. Нидже, 2 клм. южно отъ обекта на 12. п. п.

Колонитѣ, подъ прикритието на нощьта, ще заематъ изходнитѣ си положения, ще поставятъ всичката си артилерия на позиция и като се окопаятъ добре, на разсъмване на 18., следъ добра артилер. подготовка, ще атакуватъ противника въ даденитѣ имъ посоки за завладяване билото на М. Нидже. Настѫплението да не се поставя въ зависимость отъ това на съседнитѣ колони, но да се извършва енергично и смѣло, като държатъ връзки помежду си и съ съседитѣ.

Първоначално к-ра на бригадата ще се намира на височината с.-з. отъ Вощаранъ, а следъ това, при настѫплението, ще следва около центъра на дѣсната колона.

Загуби: въ 51. п. п. — ?; въ 12. п. п. уб. войн. — 1; ран. оф. — 1, войн. — 14; въ 1/12. А.О. ран. войн. — 1. коне ран. — 5; въ 1/18 А. О. ран. войн.—1, коне уб.—2, ран.—8, (3/18—5 и 1/18.—3); въ 2/18 А.О. — нѣма; 3/3 гауб. батар.—нѣма.

Изстреляни снаряди: 1/18 А. О. — 243 (1/18—72, 3/18—84, 4/18—87); 1/12. А. О. — 7 (1/12—2, 2/12—5, 3/12—0); 2/18. А. О. — 241; 3/3 гауб. батарея — О.

---

[1]) № 6721, 17. VIII., 20 ч. 20 — за резултатитѣ отъ дневното въздушно разузнаване. [2]) 22 ч. [3]) едната гауб. [4]) 12 ч. 20. [5]) №№ 8 и 12., 14 ч. 30 и 18 ч. 05, 17. VIII, 8 дивизия. [6]) О. З. № 31, 22 ч. 20.

Тиловитѣ служби на бригадата се премѣстиха къмъ Негочани[1]), Каленикъ[2]) и Сакулево[3]).

1/3. пех. бригада[4]) Бриг. имаше *задача*[5]) следъ артилер. *се спустна къмъ р. Бродъ.* подготовка, която ще започне на разсъмване на 17., да атакува противника въ участъка Чеганска пл. (к. 1500), Метеризъ тепе, Джематъ ери[6]). Бригадниятъ к-ръ *реши*, да направи пробивъ въ неприятелския фронтъ, като съ изненада се овладѣятъ Метеризъ и Джематъ, следъ което да разшири успѣха на лѣво, за да се заеме и Сѣдлото; да се вземе подъ арт. огънь Островската гара и ж.-п. линия, край сев. брѣгъ на езерото, по които ставаше подвоза за войскитѣ действуващи на западъ.

Планътъ на действие предвиждаше:

Една дѣсна колона въ сила $^1/_4$ пехота и $^3/_5$ артилерия срещу лѣвия неприятелски участъкъ (на Чеганска планина), фронтъ 5 клм.;

Една лѣва колона въ сила $^3/_4$ пехота съ $^2/_5$ артилерия за главенъ ударъ срещу лѣвия непр. центъръ (Метеризъ тепе и Джематъ ери), фронтъ 2 клм.

Срещу дѣсния непр. центъръ, фронтъ 2 клм. — само предохранителни мѣрки.

Срещу дѣсния непр. участъкъ (Низи дагъ) — 6 клм., само наблюдение, понеже р. Родевска се считаше непроходима. За тази цель:

Дѣсна колона (3/8 п. бригада[7])) — получи *задача*[8]) да настѫпи въ свръзка съ 11. п. п. и атакува противника въ посока Рогачица, Стара попадия, Чеганска планина (к. 1500), която да заеме и се затвърди. Ще изпрати една рота отъ Совичъ презъ Сетина за в. Висина (z отъ M. Nidze), за да охранява дѣсниятъ флангъ и за свръзка съ 12. п. п.. и друга рота ще насочи презъ Ст. Попадия, по северния отрогъ на Чеганска планина (к. 1500) — (Шопа) за охрана на лѣвия флангъ и за свръзка съ лѣвата колона. Заедно съ напредването на пехотата ще се разузнаятъ и приготвятъ пѫтища за изнасяне полски и гаубични батареи на Чеганска планина.

Командиръ̀тъ на 3/8. п. бригада за действията на 17., постави на артилерията[9]) *задачата*[10]): да бѫде готова по осо-

---

[1]) Арм. огн. обозъ; 1 ешал. дивиз. хран. обозъ и 1/6. болница. [2]) 3/6 пол. болница. [3]) Дивиз. огн. обозъ, бриг. лѣчебница (отдѣл, отъ дивизионната). [4]) Съставъ 11., 55., 56. п. п., 6. арт. п., 2/2. гауб. отд., 1/1, 3/1. пл. и 2/8. 10·5 герм. б-реи, 2/8. пион. р., 1 радиотел. стан. [5]) о. з. № 12, 16. VIII, 8. див. [6]) о. з. № 44, 15 ч. 40, 16. VIII. на 1/3 бриг. [7]) 55 п. п. (3 др., 5 картеч.), 6. арт. п.: 1., 2., 3., 8. батареи (16 ор.) 2/2. гауб. отд.: 4., 5., 6. б-реи (10 гаубици не с. с.) 1 пион. взв. (отъ 2/8 пион. р.) [8]) въ 1 ч. 45 на 17. VIII. [9]) щабъ 6 арт. п. съ: дѣсна арт. група и срѣдна арт. група; лѣвата арт. група „Борисъ" влизаше въ състава на лѣвата колона (11 п. п.). [10]) о. зап. № 12, 17 VIII., 2 ч., на 3/8 п. бриг

бена заповѣдь да открие огънь и подготви атаката отъ заеманитѣ позиции, за да съдействува на настжплението на 55. п. п. Когато последниятъ премине на лѣвия брѣгъ на р. Бродъ ще изпрати една батарея къмъ Сетина, за да го придружава, до като ще бжде възможно. Освенъ това ще извърши и разузнаване на пжтищата за изнасяне всички батареи на Чеганска пл.

Артилерията на колоната бѣ сведена въ две артилерийски групи:

Дѣсна артилер. група: щабъ 1/6. арт. отдѣление съ 1/6., 2/6. полски и 6/2. гаубична батареи. която заемаше позиция за отбрана [1]) задъ гребена между Живойна и Добровени [2]) получи задача [3]) — да разузнае пжть и позиции къмъ Сетина за 1/6. и 2/6. батареи. Позициитѣ ще се заематъ щомъ 55. п. п. премине на лѣвия брѣгъ на р. Бродъ, за да подържа отблизу настжплението му, а 6/2. гауб. батарея, до заповѣдь ще остане на позицията. Ком. и н. м. на групата в. Рогачица [4]).

Срѣдна артилер. група: Щабъ 2/2. гауб. отдѣление, съ 4/2., 5/2. гаубични, 3/6., 8/6. полски батареи, която сжщо заемаше позиция за отбрана, задъ Совичкия гребенъ, между пжтя Живойна, Крушоградъ отъ западъ и в. Локва [5]) отъ изтокъ [6]), получи задача да остане на заетитѣ позиции и бжде готова за откриване огънь, за да подържа настжплението на 55. п. п. къмъ Чеганска пл. Командно и набл. мѣсто в. Рогачица.

Тази група отстоеше отъ неприятелската позиция на около 6—6·5 км. [7]) и, следователно, бѣ вънъ отъ досегаемостьта на гаубичнитѣ й батареи.

Командно и набл. мѣсто на к-ра артилер. въ 3/6 бриг. на в. Рогачица [8]).

Дивиз. огн. обозъ — въ с. Добровени.

Първоначално дѣсната група получи заповѣдь [9]) да бжде готова за действие, а следъ това [10]) за запрѣгане и движение. К-ритѣ на групата, и на 2/6. батарея се явиха въ щаба на 55. п. п. [11]) и тукъ получиха нареждание: батареята да тръгне къмъ в. Рогачица, отъ кждето ще настжпи за Сетина, а 1/6. да остане на позицията си, въ очакване, като к-ра й се премѣсти на в. Рогачица. Когато 2/6. батарея пристигна при височината, поради открития пжть и липса на позиции до

[1]) отъ 16. VI., като до 16. VIII. влизаха и 3/6. и 1 взводъ отъ 8/6. батареи — последния при с. Бродъ. [2]) съ 8 ор. и 4 не с. с. гаубици. [3]) о. з. безъ № отъ 17. VIII. на к-ра артил. въ 3/8. п. бриг. [4]) 1 клм. източно отъ Совичъ. [5]) 2·5 клм. сев.-изт. отъ Совичъ. [6]) Съ 8 ор. и 6 гауб. на фронтъ $2^1/_2$ клм. [7]) За 3/6. бат. до Висина 6·1; за 8/6. бат. до М. Висина 6·4, и до Жакъ 6·4 клм. [8]) При н. м. на 5/2 гауб. бат., зает отъ 5 ч. 40 на 17 VIII [9]) 1 ч. 30 на 17 VIII [10]) 3 ч. 30 на 17 VIII; [11]) 7 ч.

р. Бродъ, тя зае закрита такава [1]), а 1/6. до разсъмване, се премѣсти сев. отъ Совичъ, въ очакване и съ огледъ за настжпление къмъ Сетина, щомъ 12. п. п. заеме в. Висина.

Събранъ на Рогачица [2]), въ 8 ч., 55. п. п. бѣ готовъ за настжпление: 1. дружина съ 4 картечници, за да атакува въ посока западно отъ Ст. Попадия, между Кюнцитѣ [3]) и к. 1500; 3. дружина съ 2 картечници отъ Рогачица презъ Ст. Попадия да атакува к. 1500; и 2. дружина — въ резервъ. До 8 ч. 30, полкътъ чакаше излизането на 12. п. п. до линията Крушоградъ—Вощаранъ, за да започне настжпление [4]). Сжщевременно началника на колоната [5]) заповѣда да настжпятъ къмъ Чеганска пл. 2 разузнавателни роти и подъ тѣхно прикритие — и цѣлия полкъ. Командиръ̀тъ на бригадата (1/3.), обаче счете настжплението за нерешително и нареди [6]): 55. п. п., въ свръзка съ 12. п. п., да настжпи цѣлия, за да се подравни съ 11. п. п., които достигналъ до подножието на Метеризъ и Джематъ ери и очакваль подаването на 55. п. п.

Разузнавателнитѣ роти: 5. — за свръзка съ 11. п. п., тръгна въ 9 ч., а следъ това [7]) 10. рота. Последната, при минаването си презъ Ст. Попадия, бѣ посрещната съ силенъ артилер. огънь, откъмъ к. 1500 и Висина. Щомъ стигна на другия брѣгъ на р. Бродъ, последваха я [8]) останалитѣ три роти отъ 3. дружина и карт. взводъ. До мръкване дружината бѣ на югъ отъ рѣката. 1. дружина достигна рѣката съобразявайки се съ 12 п. п. отъ западъ.

Презъ този день отъ артилерията на колоната само срѣдната арт. група и то съ полскитѣ си батареи [9]) предприе огневи действия, като отъ 9 ч. до пладне съ изстрели отбеляза разстоянията до непр. батареи около М. Висина [10]) и в. Жакъ [11]) и отговори на сръб. батарея (в. Висина), която къмъ 10 ч. 30 биеше 55. п. п., достигналъ р. Бродъ. А следъ пладне [12]), сжщитѣ, следъ кратка стрелба, отново я замълчаха.

Отъ стрелбата на сръб. батареи [13]) бѣха засегнати Совичкия гребенъ и особено 8. батарея. За 18. групитѣ оставаха на мѣстата си, съ огънь да съдействуватъ на 55. п. п., който ще продължи настжплението къмъ даденитѣ обекти.

Загуби: 55. п. п. уб. — 2, ран. — 8.; артилерийскитѣ групи—нѣма.

Изстреляни: патрони 55. п. п. — 3000; артилер. снаряди: 3/6.—32, 8/6.—70.

Лѣва колона [14]) — 11 п. п. — получи *задача* [15]) до полу-

[1]) Източно отъ 8/6. батарея. [2]) 1. и 3. дружини [3]) 1·5 км. ю.-з. отъ к. 1500. [4]) оп. донес. № 1, 8 ч. 35, 17 VIII. [5]) К-ра 3/8. бригада, [6]) № 493, 9 ч. 25 м., 17 VIII. [7]) Въ 9 ч. 40. [8]) 10 ч. 10 м. [9]) 3/6 и 8/6. [10]) *z* отъ Nidže: 8. батар. 6.4 км. [11]); в. Жакъ ($1^1/_2$ км. ю.-з. отъ 1500)—6·4 км. [12]) 13 ч. [13]) около 10 ч. 30 и следъ пладне. [14]) 11 п. п. (4 др., 6 карт.) 1/1 пл., 3/3 пл. б-реи (8 ор.), 2/8 пион. р. [15]) о. з. № 44 16 VIII, 15 ч. 40 м., на 1/3. бриг., получено 1 ч. 15, на 17 VIII.

нощь на 16/17. да се съсрѣдоточи на изходнитѣ си мѣста — к. 2525 и безименната висота — и атакува противника на участъка отъ Метеризъ тепе до Джематъ ери включени (в. Сѣдлото, Папалазо). За цельта, до 3 ч. на 17., полкътъ ще изнесе бойната си часть въ политѣ на Метеризъ тепе (Сѣдлото, Папалазо) и застане въ боенъ редъ въ мъртвото пространство, като се запази отъ фланкиране окъмъ Чеганска планина (к. 1500) или Низидагъ. До сжщия часъ ще постави планинскитѣ си батареи [1]) на позиция върху чукитѣ, находящи се на 2 клм. южно отъ к. 2525: единия взводъ съ фронтъ къмъ Тресина, въ готовность да подържа колоната отъ 2/3 бригада)[2]. Полковиятъ резервъ ще застане въ готовность, при първа заповѣдь да атакува всѣка точка отъ опредѣления участъкъ. Ще изпрати: една рота отъ к. 1944 къмъ в. Шопа за охрана дѣсния флангъ и връзка съ дѣсната колона на бригадата, и съ друга рота къмъ Низидагъ, за охрана лѣвия флангъ и за свръзка съ 2/3. бригада. Щомъ заеме непр. позиция полкътъ ще се затвърди върху нея.

Бригадна артилерия: щабъ 2/6. арт. отдѣление, съ 4/6 [3]) и 7/6 [4]) батареи и 2/8 10·5 см. герм. батар. [5]), получи задача — да бжде готова на 17., 4 часътъ за откриване огънь.

На 16 VIII, 22 ч., 2. [6]) 3. и 4. дружини (отъ 11. п. п.), съсрѣдоточени задъ к. к. 1944 и 2525, очакваха заповѣдь за настжпление. 1. дружина, съ 1. 2. и 3. роти, заемаше източно отъ Каймакчаланъ и к. 2368, а 4. рота въ охранение — 2 км. на югъ. Поради късното получаване [7]) операт. заповѣдь на бригадата, полкътъ тръгна къмъ долината на р. Бродъ много на бързо. Нѣкои роти, както и картечната [8]) трѣбваше да догонватъ дружинитѣ си. До рѣката последнитѣ имаше да изминатъ 4 клм. [9]), презъ високо планинска мѣстность (денемъ открита за погледитѣ на противника, съ стръмни спускове, покрита съ скали, мочури и висока трева), отъ Пападия, к. 1944 и к. 2525 и да се изкачватъ по стръмнитѣ склонове, нѣкжде обрасли съ гора [10]), на Шопа, Метеризъ, Джематъ, Папалазо и Сѣдлото. Сръбскитѣ първи окопи на охранението отстоеха на 1 клм. отъ рѣката. Задъ тѣхъ. по склоноветѣ, въ 1—2 линии други окопи, а още по-южно, малко предъ

[1]) 1/1. на позиция на к. 2525 и 3/3. : I взв. ю.-и. к. 2368 и II взв. 500 м. ю.-и. к. 2525. [2]) Настжпваща отъ Пожаръ къмъ Тресино. [3]) На позиция на запад. склонъ к. 2525. [4]) Единия (I взв.) на позиция между безим. висота (ю.-з. отъ к. 2525) и к. 1944, а другия въ движение отъ с. Бродъ къмъ първия. [5]) На позиция: 1 взв. ю.-з. отъ Совичъ, 1 ор. на Попадия и 1 ор. на к. 2525. Подчинени направо на 1/3 бригада. [6]) 8. р. въ охранение отъ чешмата подъ политѣ на Старковъ гробь до сѣдлото 1 клм. с.-и. отъ к. 1944. [7]) 1 ч. 15. на 17 VIII. [8]) до тогава на позиция срещу самолети на к. 1944 и в. Попадия. [9]) За около 3 часа [10]) Нѣкжде изсѣчена или изгорена.

билото, окопитѣ на глав. позиция, защитени съ тел. мрежи.

Въ 3 ч. 30 дружинитѣ тръгнаха въ следния редъ [1]):

2. дружина съ 4 картечници, отъ к. 1944 се спустна предпазливо въ посока на Метеризъ тепе. Въ 6 ч. тя достигна коритото на рѣката, дето бѣ посрещната съ пушечни изстрели. Тритѣ й роти се спрѣха южно въ подножието на височината. Въ 9 ч. тя напредна 200—300 м., зае по-удобна линия, като прогони непр. охранителни постове. 8. и картечната роти, които осъмнаха по-назадъ временно се спрѣха на закрито, а на мръкване се приближиха къмъ дружината.

1. дружина съ 2 картечници и 2 пион. взвода отъ к. 2368 и западно се насочи къмъ Папалазо и в. Сѣдлото. Къмъ 5 ч. и тя спрѣ. Сърбитѣ заеха окопитѣ си, но не стреляха. Продължавайки следъ това настжплението си съ две роти въ първа линия, тя зае височитѣ южно отъ линията на „Острата" и „Плоската" чуки — на 600 м. отъ носа на „Сѣдлото". Тукъ, обаче, сжщата бѣ посрещната съ пушеченъ огънь отъ преднитѣ окопи и съ артилерийски откъмъ Низи дагъ, „Сѣдлото" и „Папалазо." На достигнатата линия дружината остана до нова заповѣдь. Въ 13 ч., тя попадна подъ силенъ арт. огънь на една гауб. батарея, който застави 16. рота да се оттегли 200—300 м. До мръкване се присъедини и последната отъ изостаналитѣ й полуроти.

Полковиятъ резервъ: 3. др. и дветѣ роти отъ 4. дружина достигнаха прикрито на $1^1/_2$ клм. южно отъ билото на к. 2525. Вечерьта получи заповѣдь да охранява междината на преднитѣ дружини, като за установяване свръзка между тѣхъ изпрати единъ взводъ отъ 11. рота къмъ „Остра чука."

13. рота (дѣсна охрана) се насочи къмъ скалистата височина. Патрула й за свръзка съ 55, п. п. се натъкна на сръбски патрулъ, а челната й стража, следъ като прогони други патрули, спрѣ се въ подножието на „Шопа" Едва въ 16 ч. тя установи свръзка съ 55. п. п.

4. рота (лѣва охрана) незабелязано достигна рѣката и изпрати по единъ взводъ за свръзка съ 1. дружина и съ 46. п. п. Такава бѣ установена до 6 ч.

Командирътъ на полка наблюдаваше действията отъ н.м. на к. 2525. Чрезъ телефонъ, при голѣма оскждица на кабелъ, той се свърза съ к-ритѣ на бригадата и на 1. и 2. дружини.

Батареитѣ, придадени на полка (1/1. пл. и 3/3.[2]) пл.), до разсъмване заеха предварително разузнатитѣ позиции на 2—3 клм. юж. к. 2525, съ задача, чрезъ огънь, да съдействуватъ при настжплението на 1. друж. срещу Седлистата височина, Папалаза и Джематъ ери. Единъ взодъ[3]) отъ 3/3. пл. батарея излѣзе на позиция на малката височина ю.-и. отъ к. 2368 за

[1]) о. з. № 599, 1 ч. 30, 17 VIII, на 11. п. п. [2]) 2. взводъ. [3]) 1. взв.

действие (отбрана) въ посока на Пожаръ и Биюкъ дере. Тѣ не трѣбваше да откриватъ огънь и почнаха да се окопаватъ.

Останалитѣ батареи отъ лѣвата група — 4/6. и 1. взводъ отъ 7/6. батарея — бѣха готови за стрелба. Втория взводъ отъ 7/6. батарея се движеше къмъ к. 1944. Но поради обширния фронтъ на групата, тя можеше да съсрѣдоточава стрелбата си по коя да е точка отъ неприятелската позиция най-много на две до три отъ батареитѣ си.

Артилер. стрелба започна въ 7 ч. 30, отъ 4/6. батарея, която обстреля пехотни части по сев. склонове на Джематъ ери,[1]) а отъ 8 ч. 30 последва я взвода отъ 7/6., който насочи стрелбата си по пех. групи, настжпващи къмъ сев. склонъ на Метеризъ тепе[2]). По-късно[3]) 4/6. батарея пренесе огъня къмъ Седлото по колона движеща се изъ военния пжть,[4]) и по друга[5]) западно Седлото[6]). Следъ пладне само 3/3. пл. батарея обстреля пехотни групи по север. склонъ на Низи дагъ, а съ 2. взводъ спрѣ[7]) пехотни групи изходящи отъ в. Папалазо.

Командирътъ на полка *бѣ решилъ* да започне атаката само следъ като пристигнатъ на Каймакчаланъ цѣлия 56. п. п. и взвода отъ 7/6. батарея, а така сжщо и подравняването на 55. п. п., когато получи устна *заповѣдь* да спре настжплението и да го поднови следъ пристигане на 56. п. п., който ще се вкара въ боя.

Това решение на бригадния командиръ, който смѣташе да продължи настжплението бѣ последица отъ токущо получената *заповѣдь*[8]) направо отъ щаба на 1. армия, съ която му се препоржчваше, да не се увлича при настжплението си и да се приготви да посрещне една контра-атака.

И така, 11. п. п. занощува на достигнатата отъ сутриньта линия.

Загуби: 11. п. п. контузени — 3. Лѣва арт. група — нѣма.

Изстреляни снаряди — 118 (4/6. — 69, 7/6. — 38, 1/1. — ?, 3/3. — 11,. *Патрони:* 11. п. п. — 8,000.

Къмъ 13 ч. 30 за бригад. к-ръ положението се очертаваше:[9])

Дѣсната колона на около 1 клм. южно отъ р. Бродъ върху сев. подножие на Чеганска пл. (к. 1500), но е обстрелвана съ мощенъ арт. огънь, включително и отъ тежки орждия. Срещу тѣхъ собствената артилерия била безсилна, а началника на колоната моли за подкрепа отъ герм. теж. батарея.

Лѣвата колона, на 1—2 клм. отъ Метеризъ и Джематъ, задепена въ подножието на много стръмнитѣ имъ склонове, съ телени мрежи срещу достжпнитѣ посоки.

Отъ 56. п. п. до това време пристигнали само 2 роти; на изтокъ 2/3. бригада не заела още вис. сев. отъ Пожаръ, а на западъ 12. п. п. не миналъ р. Бродъ.

[1]) Мѣрникъ 5·5—5·7 клм. [2]) Мѣрникъ 5·5—6·0 клм. [3]) 10 ч. 15. [4]) Мѣр. 5·7—5·9. [5]) 12 ч. 45. [6]) Мѣрн. 5·4—5·8. [7]) Къмъ 12 ч. 30. [8]) № 6714 10 ч. 40 м. [9]) О. № 495 на 1/3. бриг.

Съ огледъ на гореизложеното и заповѣдьта да не се увлича въ настжпление, въ този смисълъ той донесе и поиска указания отъ к-ра на дивизията — да разкрие ли тежката си артилерия, или да нареди колонитѣ да се затвърдятъ на изгодна позиция. Отговоръ, обаче, не получи.

При все това бриг. к-ръ заповѣда, частитѣ да се затвърдятъ на достигнатитѣ линии, при бойно охранение и непрекжснато патрулиране между колонитѣ, а при неприятелско настжпление да се мине въ контра-атака.

За 18., *задачата* на бригадата оставаше сжщата:[1])

Да атакува к. 1500 (Чеганска пл.), Метеризъ тепе, Джематъ ери, като къмъ Горно Радиво се изпрати часть за свръзка съ 2/3. п. бригада.[2])

Поради това, за този день, бриг. к-ръ *заповѣда*:[3]) Отъ всички дружини на 11., 55. и 56. п. п., като използуватъ дрезгавината, да се изпратятъ силни офицерски и подоф. патрули за влизане въ допиръ (на действителенъ пушеченъ огънь) съ противника. Да се изучатъ удобнитѣ за минаване мѣста презъ р. Бродъ и Родевска, скрититѣ подстжпи и точното разположение на теленитѣ мрежи и мѣста за прекжсването имъ. Батареитѣ на лѣвата група и германската 10·5 см. дълга, ще стрелятъ по особена заповѣдь.

Бригаденъ резервъ — 56. п. п. (3 дружини, 6 картечници) имаше заповѣдь[4]) до 3 ч. на 17, да се съсрѣдоточи северно отъ к. 2525. Радиостанция — на к. 2525, Свѣтлинна станция — в. Попадия, с. Бродъ. Наблюд. мѣсто на бригадата — к. 2525. (отъ 3 ч.)

1/56. и 2/56. дружини, които заемаха Кеналската позиция отъ ж.-п. линия до устието на Сакулева, на 16. августъ въ 22 ч. се отправиха за в. 2525[5]) (Каймакчаланъ), следвайки пжтя Бачъ, Добровени, Попадия. 3. дружина отъ позицията си южно отъ Бачъ и Живойна се присъедини къмъ полка при в. Попадия. Полкътъ измина повече отъ 40 клм. и пристигна въ 19 ч.

Снабдителнитѣ служби — оставаха на мѣстата си.[6])

Командирътъ на 8. арт. бригада още отъ началото на марша следваше съ к-ра на 3/6. п. бригада. Щомъ Д. Върбени бѣ заето и почна развръщането на тази линия, той напусна щаба на 3/6. п. бриг. и се насочи на изтокъ, за да

[1]) о. з. № 12, 16. VIII. на 8. див. [2]) О. № 15., 17. VIII. 18 ч. 30. на 8. див., получ. 18. VIII., 4 ч. 15. [3]) О. № 501, 4 ч. 50., 18. VIII. [4]) Запов. отъ 1/3. п. бриг. по телеф., предад. на 16. VIII. на мръкване. [5]) Разстояние за 15 часа, (опитъ съ 1 пех. взводъ отъ Живойна до к. 2525 — 13 часа непрекжснатъ походъ, съ малки почивки). [6]) Дивиз. огнестр. обозъ: с. с. Скочивиръ, Добровени и подъ к. 1944; Домак. обози: Скочивиръ, Бродъ, Добровени, отдѣл. дивиз. лечебница — Сливица; 3/8. пол. болница — Тепавци.

види разположението на артилерията въ дветѣ й колони. Сѫщевременно разпореди, дивиз. огнестр. обозъ да се подаде до с. Негочани. По-после, като огледа и разположението на неприятеля и батареитѣ му, съобщи на к-ра на пехот. бригада, за присѫтствието на една батарея, стреляща отъ позиция 2 клм. западно Забърдани, която задържа настѫплението и изказа мнението си: да се изпратятъ въ дола, с.-източно отъ Д. Върбени, 3/3. гауб. батарея, 1—2 пол. батареи и конната батарея. Около 13 ч., той продължи къмъ колоната на 12. п. п., а следъ това се върна и въ 17 ч. се яви при к-ра дивизията, на н.м., ю.-з. отъ Живойна, за да му докладва за положението. Тукъ последниятъ му заповѣда да отиде при к-ра 3/6. бригада, тъй като нѣмало нужда да стои при щаба на дивизията.

Поради това, той се отправи на западъ и, въ 22. ч., пристигна при к-ра 18. арт. полкъ, а следъ това въ 23. ч., при к-ра на 3/6. бригада — горичката на височината с.-з. отъ Вакъвъ кьой, кѫдето нощува.

Дивизионниятъ резервъ — 52. п. п., следваше по шосето Негочани за Д. Върбени, непосрѣдствено задъ 51. п. п. Въ 6. ч. достигна с. Негочани, а въ 7. ч. се развърна въ боенъ редъ: 1. и 2. друж. въ бойна часть, а 3. въ подържка задъ 1. Следъ отстѫплението на сърбитѣ отъ Каленицкитѣ височини походния редъ бѣ възстановенъ. Въ 9. ч. 50., 3/52. дружина мина въ подчинение на 51. п. п., като излѣзе на вис. западно Д. Върбени, съ фронтъ къмъ шосето Битоля—Леринъ, получавайки задача — охрана дѣсния флангъ на полка (51.) и за свръзка съ 1/8. п. бригада.

Въ 13 ч. 15, 11. и 12. роти застанаха въ прикритие на батареитѣ отъ 1/18. арт. отдѣление по южния склонъ на височината, а въ 14 ч. 30, щомъ колоната на 30. п. п. достигна на 1 клм. източно отъ Леринъ, цѣлата дружина (3/52.) зае Петорашката височина, като презъ нощьта постави стражево охранение. 1. и 2. дружина нощуваха при с. Сакулево.

Загуби: 52. п. п. ранени войници — 1.

Армейскиятъ резервъ — Щаба на 1/6. п. бригада, 15. п.п. и две тежки германски батареи (10·5 дълга[1]) и 15 см. гаубици[2]); 7/18. и 8/18. не с.с. б-реи. Полкътъ тръгна отъ Ращани въ 3 ч. 40. Къмъ 10 ч. 30. се установи на бивакъ около с. Лажецъ. Въ 16 ч. сѫщиятъ продължи движението: две дружини за с. Кенали, а останалитѣ две съ щаба на полка и на бригадата — въ Негочани, кѫдето и нощуваха.

Тежкитѣ батареи се дадоха на 3/6. бригада и въ 21 ч. се отправиха за Д. Върбени съ прикритие 2 роти отъ 15. п. п.

Не с. с. батареи останаха на позициитѣ си при Кенали.

[1]) 1/8. теж. пех. артил. на кап. Шутте. [2]) Теж. гауб. бат. № 491 на пор. Шнепфе.

Въ този день Главнокомандуващиятъ, Командуващитъ I. армия и Н-къ щаба му отначало наблюдаваха действията отъ с. Меджетлий.

Привечерь[1]) щаба на I. армия имаше следнитѣ по-важни сведения[2]) събрани отъ въздушното разузнаване:

По пѫтя за Корча нѣма движение. Конницата на полк. Пашиновъ (2/8. п. бриг.) въ 10 ч. 10, достигнала при моста на шосето Ресенъ—Корча, южно отъ ханъ Звезда. Пехотата сев. отъ Превтисъ. Отъ Капищица въ ю.-и. посока, къмъ Костуръ, въ 9 ч. 50., забелязана непр. колона 6—8 роти.

Една своя колона въ 10 ч. 30, при с. Буковикъ. При Писодери около 1—2 неприятелски роти. Северно отъ тѣхъ своя колона въ движение по билото на Баба къмъ Чечево. На 2 клм. сев. отъ Леринъ оть дветѣ страни на пѫтя за Битоля, въ 10 ч. 40., вѣроятно непр. пехота разгъваща се въ боенъ редъ. Една своя колона въ 10 ч. 45. съ главата си достигнала до с. Кладоробъ.

Колоната на полков. Тасевъ (3/6. п. бр.) въ 10 ч. 20, съ главата си при с. Долно Върбени. При Неговани и на изтокъ отъ него вѣроятно една непр. батарея. На пѫтя Кайаларъ Екши су и отъ Воденъ за Острово, между 11 ч. 20 и 11 ч. 30, никакво движение. По пѫтя Жерави—Горничево, въ 12 ч. 02, една пех. колона, дълга 800—1200 м., въ движение за Горничево. Опашката й при к. 907. По сѫщия пѫть въ 12 ч. 08, една пех. колона дълга 400 м., на 3 клм. западно отъ Горничево, вѣроятно за Баница. По пѫтя Баница—Забърдани много войски отъ разни родове, повечето пехота. До гара Баница една малка пех. колона.

Освенъ горнитѣ сведения, споредъ бюлетина отъ 19 ч.[3]) щаба на армията знаеше още, че:

Предъ бригадата Пашиновъ (2/8) има 6—7 роти, които отстѫпватъ по шосето Корча къмъ Костуръ.

Предъ дѣсния флангъ на 8. дивизия — Доброволческиятъ полкъ, който отстѫпва съ бой.

Предъ центъра въ равнината — сръбската дунавска дивизия, въ съставъ: 7,, 8., 9. и 18. пех. полкове.

Предъ бригадата Поповъ — Дринската дивизия отъ Низи дагъ до Чеганска планина вкл.

Въ днешния день 5 германски самолети хвърлиха[4]) 12 бомби надъ бивацитѣ на Вардарската дивизия и причиниха загуби: убити 1 и ранени 12 войници.

За операциитѣ на 18. августъ, Щаба на армията не направи разпореждания. Обаче командира на 8. дивизия, който напомни на бригадитѣ, че изпълнението на оперативната заповѣдь отъ 16 августъ[5]) продължава, въ 18 ч. на 17., съ редъ

[1]) 20 ч. 20. [2]) Бюлетинъ отъ Щ. 1. А., 17. VIII. [3]) На щаба I. армия. [4]) 5 часътъ. [5]) № 12.

частни заповѣди[1]), допълни и уточни *задачитѣ* на бригадитѣ така:

3. конна бригада, съ ядрото си ще настжпи въ посока на шосето Дол. Вървбени—Баница—Горничево, като при атаката на билото на М. Нидже ще съдействува, придържайки се повече къмъ дѣсния флангъ на 1/8. п. бригада.

1/8 п. бригада, следъ добра артилер. подготовка, ще атакува противника на М. Нидже по дветѣ страни на шосето Баница—Островo. Колонитѣ изпратени по посока на Невеска—к. 993—Сурувичево и в. Вичъ, оставатъ да изпълняватъ даденитѣ имъ задачи.

3/6 п. брагада, следъ добра артилерийска подготовка, на разсъмване ще атакува противника по посока на Забърдани, вис. отъ билото на М Нидже, 2 клм. южно отъ Висина.

12 п. п.[2]), презъ нощьта ще изнесе артилерията си поблизу до противника, окопае добре и следъ добра артилер. подготовка на разсъмване ще атакува въ посока на Голата висота отъ М. Нидже (в. Висина).

1/3. п. бригада, ще атакува к. 1500, Джематъ иери, Метеризъ тепе, като къмъ с. Горно Родиво изпрати части за свръзка съ 2/3. бригада.

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕТО НА III. СРЪБСКА АРМИЯ:

Разпореждания на Командуващия армията.

Настжплението на българитѣ стана известно въ Щаба на 3. армия въ 6 ч. 40, когато командиръть на Доброволческия отрядъ, подполковникъ Поповичъ, съобщи по телефона, че сж нападнали отъ фронта Кенали—Негочани, отхвърлили неговитѣ охранителни части, заели с. Клабучище (6. ч.) и продължили нападението си къмъ Габеръ. Сжщо така, че нападение имало отъ Гръцки ридъ до Гарванова стена (на билото Баба пл.).

Веднага следъ това командуващия армията лично по телефона предупреди к-ра на Дунавската дивизия и му заповѣда да изпрати въ помощь единъ пех. полкъ и една батарея.

По-късно (8. ч. 15.) подполковникъ Поповичъ сжщо по телефона, добави, че дѣсното му крило било обхванато отъ българската конница и всички части заедно съ тѣзи отъ 7. п. п. (2/7. батальонъ) се оттеглили къмъ с. Арменохоръ. Телефонната му връзка, съ станция Леринъ, била застрашена (споредъ чути телеф. разговори станцията била подъ огъня на българската конница и началника ѝ молилъ, да я вдигне и съ хората си да се оттегли на линията на желѣз. пжть редомъ съ останалитѣ части). Въ 8 ч. 50. връзката бѣ прекжсната.

[1]) № № 11—15, 17 VIII. [2]) Задачата получи направо отъ дивизията.

Въ 7 ч. ескадрилата на II. сръб. армия, съ 9 самолети (отъ 12), хвърли 25 бомби върху гр. Битоля: по летището, ж. п. станция, войскови сгради и българ. квартали[1]). А завърналиятъ се следъ успѣшна бомбардировка началникъ на армейската ескадрила съобщи по телефона (8. ч. 30.), че забелязалъ единъ непр. пехотенъ полкъ въ движение и боенъ редъ къмъ Д. Вървбени, и два конни взвода с.-з. отъ това село, на шосето. Поради това заповѣда му се да изпрати единъ самолетъ за разузнаване отъ Леринската ж.-п. станция къмъ Сакулево, долината на р. Бродъ и лѣвото крило на Дринската дивизия и да хвърли бомби върху неприятелската колона, което изпълни.

Въ 8 ч. 30 м., 9. п. п.[2]) получи заповѣдь да се премѣсти въ с. Горничево, като продължава да остава въ разпореждане на команд. армията. Полкътъ тръгна въ 10 ч. и въ 14 ч. пристигна на опредѣленото му мѣсто.

Дринскиятъ ескадронъ се даде[3]) на Дунавската дивизия, за да образува съ Дунавския ескадронъ коненъ дивизионъ, съ назначение да охранява лѣвия флангъ на дивизията и за свръзка съ добровол. отрядъ на подполковникъ Поповичъ.

Въ 12 ч., командуващия 3. армия съ н-къ щаба си пристигна на позициитѣ сев. отъ Баница.

Въ 16 ч. 35, сжщиятъ заповѣда да се заеме отново ст. Леринъ, като се употрѣби резерва, а 9. п. п. остане въ разположение на дивиз. к-ръ, за резервъ.

Въ 17 ч. 20. на армейската ескадрила се постави задачата — да излети и провѣри измѣненията въ положението, сравнително това предъ пладне, при посока на следване: ж. п. линия, ст. Баница, ст. Леринъ, гр. Леринъ, Петоракъ, Вървбени, Сакулево, Неокази, Вощаранъ. Какво движение има въ тила и на войски отъ северъ на югъ и обратно . . .

Въ 22 ч., к-щия армията напомни на к-ритѣ на дивизиитѣ, да се внимава добре презъ нощьта и утрото на 18.; резервитѣ да се привлѣкатъ по-близо за употрѣбление. 9. п. п. въ Горничево отново се подчини[4]) на Дунавската дивизия, за употрѣба на следния день (18.), като резервъ на сжщата.

Сведенията, за българската артилерия и за своитѣ части до пладне, гласеха,[5]) че една артилерийска група стреляла (11. ч.) по планинския взводъ на рида ю. Вощаранъ, а две орждия се окопавали на южния изходъ на Д. Вървбени подъ дръвчетата. Частитѣ на дивизията държали линията Сетина—Крушоградъ—Вощаранъ—Борешница. Една рота била изпра-

[1]) Жертви — 1 убитъ и 5 ранени граждани. [2]) Въ арм. резервъ около к. 606 (сев. Островъ. ез.). [3]) Въ 8 ч. 45 мин. [4]) О. № 1232, отъ 23 ч., 3. арм. [5]) О. № 384, 11 ч. 10., 17. VIII., Дун. дивиз., получ. въ 3. арм. 13 ч. 30.

тена да заеме ст. Леринъ, а 3/8. батальонъ, съ една полска батарея, заемалъ рида при с. Въртоломъ. Дивиз. резервъ — 8. п. п. (1. и 2. батал.) и една пол. батарея се намирали въ района Забърдани—Баница. Дивиз. к-ръ въ центъра на лѣвия участъкъ — с.-з. Забърдани.

На Дунавската дивизия.

Вследствие българското нападение (5 ч.) къмъ фронта Дол. Каленикъ—Клабучища и бързото отстжпление на Доброволческия отрядъ отъ този фронтъ, лѣвия флангъ на конния Дунавски ескадронъ, който заемаше с. Попължани (Вакуфъ кьой) и съ стражеви постове с. Сакулево, бѣ застрашенъ. Къмъ 5 ч. 45, той отстжпи отъ линията Сакулево—к. 629, а после и отъ к. 607—Петорашката височина, като изостави придаденитѣ му две картечници отъ 7. п. п.

Отъ 6 ч. 30, изнесенитѣ предъ стражевитѣ постове предни части на рида сев. отъ Неокази, подъ силния натискъ, отстжпиха на рида източно отъ Борешница.

Между 9 ч. 30, и 9 ч. 50, забелязана неприятелска колона (конница и артилерия) отъ к. 607 до Сакулево, която после се разгъна отъ Петорашката височина до Неокази. Две роти настжпиха къмъ Вощаранъ и стигнаха на 1 клм. отъ него, а други две — къмъ Крушоградъ, до 1·5 клм. отъ него, спрѣни отъ артил. огънь. Първитѣ се повърнаха въ безпорядъкъ; вторитѣ започнаха окопаване.

До пладне артилерията на дивизията усилено стреля върху неприятел. части на линията Петорашка височина—Д. Върбени—рида сев. Неокази.

Отъ 12 ч. 30, забелязани да се спущатъ къмъ ст. Попадия две роти и картечно отдѣление (до вечерьта срещу дѣсния у-къ се спуснаха 5—6 роти).

Въ 12 ч. 25, к-рътъ на дивиз. заповѣда, да се изпратятъ:

Единъ батальонъ (3.) отъ 8. п. п. съ една полска батарея къмъ с. Въртоломъ;

Една рота да заеме ст. Леринъ;

Конниятъ дивизионъ къмъ Арменохоръ, Кучковени.

Задачата на дивизиона се заключаваше:[1]) да държи линията ж.-п. станция Леринъ, с. Ложани, като осигури лѣвото крило на дивизията и държи свръзка съ Доброволч. отрядъ. Щомъ бѫде принуденъ къмъ отстжпление отъ голѣми неприятелски сили, ще действува въ посоката Ложани, Кучковени, като задържа позициитѣ между р. Сакулева и с. Кучковени (изключ. последното), ще продължава да запазва фланга на дивизията и свръзката съ доброволческия отрядъ. Първоначално ще държи връзка съ 7. п. п. при Борешница, а по-

[1]) О. № 385, 11 ч. 30, на Дунав. див.

късно, съ 3/8. батальонъ, заемащъ позицията с.-з. отъ Въртоломъ. Телефонна свръзка съ 3/7. батальонъ.

Въ 13 ч. 30, дивизията заемаше линията Сетина, Крушоградъ, Вощаранъ, Борешница, а българитѣ (до 19 ч. 35) не бѣха минали линията р. Бродъ, Петорашка височина и ж. п. станция Леринъ. Батареята при 3/8. батальонъ биеше Петорашката вис. и ж. п. станция. Друга батарея, отъ с. Росна, силно поражаваше станцията и с. Арменохоръ.

Въ 20 ч. 15, при привършване на боя, сѫщата се устройваше на позицията си: по лѣвия брѣгъ на р. Бродъ, Борешница, Песочница, Ложани, при следнитѣ сведения за противника:

Въ посока на Леринъ около 1 пех. п., Долно Върбени, Неокази 3—4 дружини; артилерия: на Петорашкия ридъ 1 батарея (група), южно отъ Д. Върбени 1 батарея, гребена сев. отъ р. Бродъ между Неокази и Вощаранъ 1 план. батарея.

Командирътъ на дивизията донесе въ армията, че за 18. *решилъ* да предприеме атака отъ линията Борешница, Ложани срещу фронта: рида сев. Вощаранъ и Неокази, Дол. Върбени, Петорашки ридъ, Арменохоръ, при следния *планъ* за действие[1]):

Презъ нощьта, дивизията ще бѫде готова да отбие всѣки неприятелски опитъ за нападение.

На 18. сутриньта, тя ще предприеме нападение съ лѣвото си крило, срещу фронта Неокази, Арменохоръ, като:

Дѣсниятъ участъкъ[2]) ще остане на позицията си[3]), съ *задача* да служи за опора на лѣвия участъкъ, като се стреми да задържи рида ю. отъ Крушоградъ и подържа тѣсна свръзка съ лѣвия участъкъ при Вощаранъ. Полскитѣ батареи ще подпомогнатъ действията на лѣвия участъкъ.

Лѣвиятъ участъкъ[4]) ще предприеме нападение отъ линията Борешница, Пѣсочница, Ложани срещу фронта Неокази, Дол. Върбени, Петорашки ридъ, Арменохоръ, съ *задача*, да отхвърли противника къмъ граничната линия и обърне особено внимание на лѣвия си флангъ.

Нападението ще се подготви отъ 5 ч. 30 м., съ силенъ артилер. огънь срещу ж.-п. станция Леринъ, а настжплението на пехотата ще почне следъ извършване на артилер. подготовка, като пехотната атака се води подъ закрилата на силенъ артилер. огънь.

Конниятъ дивизионъ ще действува въ посоката Ложани—тр. Леринъ, съ *задача*, да осигури лѣвия флангъ на атакуващитѣ части и при успѣхъ продължи преследването къмъ к.

[1]) О. № 395, 23 ч. 30. [2]) 18. п. п. (3 батальона, 12 картеч.), 2 план. и 1 пол. б-реи (12 орждия), 1 пион. р. [3]) к. 1500, М. Нидже. [4]) 7. п. п. (3 батальона), 8. п. п. (3 батальона), 22 картеч., 3 полски (1. пол. дивиз.), 1 гауб. и 1 план. батареи (20 ор.).

619, като разузнава фронта Горно Неволяни, гр. Леринъ, Арменохоръ. Ще държи тѣсна свръзка съ 1. пех. бригада отъ изтокъ и съ Доброволческия отрядъ на западъ.

Артилерия[1]) — 2. полски артилер. дивизионъ (2 батареи) ще остане на Забърданския ридъ, съ задача, да помогне 1. п. бригада на фронта Вощаранъ, Неокази, като всѣки неприятелски опитъ за нападение ще отбива съ най-силенъ огънь. По-после това отдѣление ще остане въ разпореждане на к-ра на дивизията.

Дивизионнията резервъ — 9. п. п.[2]), въ 1 ч., ще тръгне отъ Горничево, презъ Баница и ще се установи съ два батальона източно отъ Забърдани и съ единъ батал. южно.

Дивиз. превързочни мѣста: Баница, Церово, Горничево.
Дивиз. огнестр. обозъ: Баница, Горничево, Острово.
Щабъ с. Баница; набл. мѣсто — рида зап. с. Забърдани.

На **Дринската дивизия.**

Сутринята сж били забелязани: три роти, които отъ Каймакчаланъ се спуснали южно отъ Кара тепе—Плоча; една рота отъ Попадия Кюлбелери — въ дола на р. Бродъ и 1. друж. — отъ Совичката позиция къмъ Стара Попадия.

Съ разкриване българското настжпление къмъ Д. Върбени, командирътъ на дивизията замина[3]) за Забърданския ридъ, за да наблюдава действията, като остави помощника си. Въ 8 ч. 45, забелязана една рота въ движение отъ Каймакчаланъ къмъ в. в. Кара тепе—Плоча.[4])

Дейностьта на артилерията се изрази въ отбелязване съ изстрели разтоянията до по-важнитѣ точки на мѣстността,[5]) въ стрелба[6]) по 3/55. дружина при преминаването ѝ презъ Стара Попадия, въ която (стрелба) участвуваха планински и гаубич. батареи отъ Дунав. артилер. полкъ. При това отъ щаба на дивизията бѣ поискано, артилерията на съседната — Дунавска дивизия[7]) да бие бълг. дружина (1/55.), която отъ Совичъ се спущаше къмъ р. Бродъ. За попълването ѝ съ бойни припаси, сжщия щабъ поиска[8]) отъ армията бързо изпращане снаряди и главно шрапнели на гара Церово.

Надвечерь[9]) дивизията получи нареждане отъ Върхов. командуване, да обърне внимание на посоката Каймакча ланъ, кждето може да се очаква нощна атака.

За 18. к-ръть на сжщата, съ заповѣдь[10]) *нареди*:

До като противника не разкрие намѣренията си, да се брани добре предпозиционното пространство и се държи допиръ съ преднитѣ му части; да се наблюдава и разузнава

[1]) Въ разпореждане на к-ра дивиз. [2]) 3 батал., 12 картеч. [3]) 7 ч. 45. [4]) О. № 1447, 8. ч. 45, 17. VIII., Дрин. див. [5]) Отъ 8. ч. [6]) Отъ 10 ч. [7]) 12 ч. [8]) 10 ч. [9]) 20 ч. [10]) О. з. № 1463 20 ч., 17. VIII.

добре и не се забравя склонностьта на българитѣ къмъ нощни действия. Споредъ обстановката да се действува активно и съ противоудари . . . На лѣвия флангъ се изпратиха две окопни и 1 тежко орждия, взети отъ дѣсния и срѣдния участъци. За тѣхъ трѣбваше да се разузнаятъ мѣста до сутриньта.

На **Батальона сърби доброволци.**

Ротата, която пазеше прохода Звезда е била нападната въ 8. ч. Противникътъ е билъ оцененъ на 2 дружини, 1 ескадронъ и 2—4 орждия. Поради появяването на 2 български роти отъ с. Пояна, въ тилъ на ротата, последната, въ 16 ч. 30, напуснала прохода и отстжпила на югъ. Въ 18 ч., Корча била напусната, а гърцитѣ останали съвсемъ спокойни.[1])

На **Доброволческия отрядъ (подполк. Поповичъ).**

Отрядътъ, загубилъ свръзка съ командуващия 3. Армия, се оттегляше въ безпорядъкъ къмъ Леринъ—в. Бигла.

2. ДЕЙСТВИЯТА НА 18. АВГУСТЪ.

(*Схема № 2*).

Настжплението на 2/8. п. бригада къмъ Биклища, Брезница, Рула.

1/23. дружина зае опредѣлената ѝ за охранение линия: 1. рота съ 2 картечници отъ Креспанъ до шосето Корча—Ресенъ вкл., за да пази посоката къмъ Охридъ и Ресенъ; 2. рота отъ тамъ до к. 842, да пази посоката за Тодорица; 3. рота отъ тамъ до к. 849 и 4. рота отъ V на Ventrok до с. Тренъ, като влѣзе въ връзка съ 2. дружина на изтокъ. Взвода отъ 5/1. пл. батарея съ пион. взводъ — на к. 906, за да бие шосето за Корча.

Съ останалитѣ си части:[2]) *23. п. п.* продължи движението си презъ Голо бърдо, Мочурище, Прогри, Биклища, Връбникъ за Смърдешъ. Конниятъ дивизионъ, който бѣ изпратенъ напредъ за разузнаване, срещна при к. 862 (ю.-и. отъ Биклища) около 2 сръб. роти, които, следъ кратка престрелка, отстжпиха къмъ Капищица. Следъ това дивизиона достигна с. Брезница, кждето се разположи за нощуване, съ охранение по посока на Леринъ и Костуръ. Разездитѣ му, въ 19 ч. влѣзоха въ свръзка съ 3/23. дружина при к. к. 1400 и 1280

[1]) О. № 51, 21. VIII. 20 ч., на к-ра батальона Сърб. Добр., получ. на 24. VIII. въ Върх. ком. [2]) 2. др., 4. др. (13. и 16. роти), картеч. рота, 6/3. пл. бат. и 3. пион. р., 2/7. кон. дивиз.

на Горбецъ пл. и донесоха за неприятелски групи, отстжпващи къмъ Костуръ. Въ 19 ч. 30, колоната, съ щаба на бригадата и на полка, стигна въ с. Смърдешъ и се разположи на бивакъ, съ мѣрки за близка охрана. 13. рота съ 1 взв. пионери остана гарнизонъ въ Биклища, като единъ взводъ зае к. 862.

3/23. дружина[1]) въ 6 ч. настжпи отъ височитѣ южно отъ Германъ за с. Попли, съ предна охрана — 12. рота, Главни сили — 9. рота, 5/1. пл. батарея (взводъ), лѣва стр. охрана — 10. рота. 11. рота настжпваше къмъ с. Остима.

Движейки се на югъ, при Оровникъ, дружината срещна слаби непр. части, които отстжпиха безъ съпротива. Поради това, 10. рота се прибра въ колоната при с. Рудари, а 11. р. при Рула, кждето дружината пристигна въ 20 ч. 30, и се присъедини къмъ полка, като съ 12. рота зае за охрана отъ к. 762, презъ к. 756 до вис. $2^1/_2$ клм. източно отъ последната.

За 19. командирътъ на бригадата *заповѣда*[2]): една рота[3]) презъ Вамбели да заеме охраната до с. Брезница вкл.; 2. дружина съ 4 картечници и 6/3. батарея — охраната отъ к. 762, к. 1120, с. Жервени и влѣзе въ свръзка съ 1/8. бригада на Вичъ. 3/23. дружина ще се съсрѣдоточи въ с. Рула. Конницата да изпрати разезди къмъ Жервени и да разузнае — до кждe сж стигнали частитѣ отъ 1/8. бригада, следъ което да се съсрѣдоточи при с. Рула.

Срещниятъ бой на 8. п. дивизия при станция Леринъ, Борешница, Неокази, Вощаранъ.

1/8. пехотна бригада съ бой стигна с. Въртоломъ. На 18. сутриньта к-ръть на бригадата, отъ разузнавателнитѣ части на 30. п. п., получи сведения, споредъ които имало: 20—30 конници французи около с. с. Махала и Кучковени; на гребенитѣ южно отъ сжщитѣ пехотни части, неизвестно колко; една рота до с. Крапеща. Той знаеше още, че срещу 10. п. п. има по-слаби сили, поради което реши да остави при Леринъ и билото на Мала рѣка пл. незначителни сили за охрана дѣсния флангъ и тила, а съ всички останали, да се насочи срещу противника предъ 30 п. п. За това *разпореди:*

10. п. п. да изпрати една рота, за да заеме в. Вичъ, която ще влѣзе въ свръзка съ 2/8. бригада при с. Жервени, а останалитѣ сили да насочи по шосето за Леринъ и Баница;

30. п. п. (безъ дветѣ роти — за охранение на дѣсния флангъ и за разузнаване на югъ), съ 8. артилер. полкъ да настжпи къмъ с. Баница и атакува противника.

[1]) Отъ състава на 1/8. п. бриг. [2]) О. № 12, 24 ч., 18. VIII., 2/8. бриг. [3]) 16. рота.

3/23. дружина[1]) въ този день се присъедини къмъ полка си (2/8. п. бригада).

10. п. п. получи задачата[2]) си въ 3 ч. 15. Командирътъ на полка *разпореди:*

Срѣдната колона[3]) да настжпи веднага и завладѣе Чечево, следъ което ще изпрати една рота за в. Вичъ и като го заеме да влѣзе въ свръзка съ 2/8. п. бригада при с. Жервени. Съ останалитѣ си сили да се отправи по шосето Леринъ—Баница.

Настжплението на колоната почна въ 4 ч. отъ в. Сръбски наблюд. постъ[4]). Въ *предна охрана* 1. дружина, която изпрати напредъ единъ усиленъ офицерски патрулъ[5]) по билото да разузнава за противника. По пжтя на колоната се намѣриха много изоставени убити и тежко ранени сръбски войници и несъбранъ телегр. кабелъ, което свидетелствуваше за безпорядъчно отстжпление.

Офиц. патрулъ донесе, че в. Чечево се оказалъ не заетъ, поради което к-ръть на полка, който вървеше съ тази колона, замина при лѣвата колона[6]) (заела к. 1279 на 17. вечерьта). При по-нататъшното си движение патрула изненада сърбитѣ разположени на бивакъ южно отъ в. Бигла и се започна пушечна и картечна стрелба отъ дветѣ страни.

Въ негова подкрепа се изпратиха 2 взвода отъ 2. рота, а останалитѣ й два — настжпиха по канаритѣ въ обхватъ на сърбитѣ отъ западъ. Последнитѣ, преди това, почувствували се по-силни, бѣха минали въ контра-настжпление. Фелдфебеля отъ ротата Атанасъ Димовъ, съ патрулъ отъ 10 войника, посрещна контра атаката на цѣла сръбска рота на в. Бигла и въ ржкопашенъ бой загива. Следъ тѣхъ, к-ръть на 1. дружина развърна въ боенъ редъ 3. и 4. роти и около 9 ч., сжщата настжпваше къмъ в. Бигла.

К-ръть на полка, който наблюдаваше отъ к. 1279, разпореди 9/1. пл. батарея да заеме позиция около височината и съ фланговъ огънь по Бигла, да съдействува на атаката срещу сърбитѣ, застанали въ недостжпнитѣ откъмъ северъ канари. За сжщата цель и к-ръть на срѣдната колона разпореди: единъ взводъ[7]) отъ 7/3. пл. батарея да заеме позиция северно отъ Бигла.

Освенъ това, въ обхватъ на в. Бигла бѣха изпратени: отъ срѣдната колона 2 пл. орждия[8]), съ една рота — къмъ лѣвия и отъ лѣвата — последователно 9. и 11. роти — къмъ дѣсния, неприятелски флангове.

[1]) Дѣс. колона на 10. п. п. [2]) О. № № 776 и 779 отъ 20 ч. и 20 ч. 30, на 17. VIII., отъ 1/8. п. бриг. [3]) 1/10. и 4/10. друж., 2 карт., 7/3. пл. бат. [4]) в. 1·5 клм. ю. отъ к. 1663. [5]) На подпор. Илия Петковъ Илиевъ. [6]) 2/10. и 3/10. друж., 4 карт., 9/1. пл. бат. [7]) 2. взв. [8]) 1 взв. отъ 7/3. пл. бат.

9/1. и 7/3.[1]) батареи заеха посоченитѣ имъ позиции и следъ кратка арт. подготовка, дружината[2]) атакува височината. Въ 10 ч. 30., последната бѣ завладяна. Сърбитѣ, застрашени отъ три страни, отстжпиха на югъ, като изоставиха три камиона и значителни количества хранит. и др. материали, а въ окопитѣ бѣха намѣрени 68 трупа.

По на истокъ, 9. рота, която настжпи на югъ отъ Арменско, атакува една сръбска рота на гребена, разпръсна я и залови пленници.

Следъ този успѣхъ, к-рътъ на полка *разпореди*: една рота съ две картечници да преследва по билото на Стара Неречка къмъ Вичъ, а 9. рота да завладѣе гребенитѣ южно отъ Арменско. Останалитѣ части да се събератъ на шосето за движение къмъ ст. Арменохоръ.

Дветѣ роти настжпиха и прогониха сърбитѣ, които отстжпваха отъ гребенъ на гребенъ. Въ 17 ч., шосето Леринъ, Корча бѣ свободно за движение.

К-рътъ на полка възложи[3]) на 13. и 14. роти, съ единъ взводъ отъ 7/3.[4]) батарея, да продължатъ преследването,[5]) а полка се събра на шосето[6]) и въ 23 ч. тръгна[7]) за Арменохоръ, кждето пристигна въ 6 ч., на 19. VIII.

Загуби: убити войн. — 3, ранени войн. — 11. *Изстреляни* снаряди: 7/3. — 57, 9/1. — 147; пех. патрони — 6859.

30. п. п., въ 5 ч. бѣ готовъ да започне настжпление отъ станция Леринъ къмъ с. Баница, въ следния редъ:

Предна охрана: 2. друж., две картеч., 1/8. бат., 1/8.пион.рота.

Главни сили: 1. друж.,[8]) три картечници, 8. арт. полкъ,[9]) 4. дружина[10]), 3. дружина.

Дѣсна стран. охрана — една рота отъ 3. дружина ще тръгне въ 5 ч. 30., и следва по пжтя Пѣсочница, Въртоломъ, в. южно отъ Баница, к. 769 на височ. съ челото на глав. сили.

Лѣва стран. охрана — единъ взводъ, отъ 3. дружина, ще следва безъ пжть на 1 клм. въ страни отъ колоната и на височина съ челото на глав. сили, като държи връзка съ 3/6. бриг.

К-рътъ на полка, който щѣше да се движи въ главата на предната охрана, се намираше на станция Леринъ.

Но настжплението на полка по време и посока почти съвпадаше съ това на 8. сръбски полкъ, който, следъ силенъ арт. огънь[11]) по ж.-п. станция Леринъ, трѣбваше пръвъ да започне настжпление и атака срещу българската позиция отъ Неокази до Арменохоръ.

---

[1]) 2. взв. [2]) 1. [3]) Въ 18. ч. [4]) 2. взв. [5]) Съгл. о. № 793, 17 ч., 18. VIII., на 1/8. п. бриг. (получ. 18 ч.) [6]) Въ 21 ч. 30. [7]) Безъ 13., 14. роти и 2 пл. орждия. [8]) Безъ 4. рота (при Леринъ). [9]) $4^1/_2$ б-реи (безъ 1/8. и 1 взв. отъ 4/8., противовъзд. при с. Канино). [10]) Безъ 13. р. изпратена въ разузнав. къмъ с. Махала и Кучковени. [11]) Съ начало 5 ч. 30

И наистина, щомъ предната охрана започна походното движение, едва изминала 300—400 крачки, още не успѣла да се разчлени, бѣ посрещната откъмъ северната окрайна на Песочница съ честъ пехотенъ огънь, а следъ малко и отъ силна арт. стрелба откъмъ Росна, Въртоломъ, Лесковецъ. Артилерийскиятъ огънь се сипеше въ района на гарата, кждето, освенъ предната охрана, се намираха запрѣгнати батарейтѣ отъ 1/8. арт. отд., които чакаха да се влѣятъ въ колоната. Освенъ снаряди — и куршуми долитаха въ тѣхъ. Това създаде новъ безпорядъкъ между събранитѣ задъ горичката пехота, батареи и обози, които се разбъркаха. Отъ този огънь бѣха засегнати и другитѣ дружини, както и 2/8. отд., назначени въ главни сили и събрани недалечъ отъ предната охрана, тъй като арт. огънь се разшири на западъ до с. Арменохоръ. Дружинитѣ дадоха доста жертви.

Поради тъй неочаквано създадената обстановка, к-ритѣ на частитѣ направиха бързи разпореждания. Предната охрана преустанови движението си и въ окрайната на гората се развърна въ боенъ редъ: 5. рота въ посока на Пѣсочница и западно отъ ж.-п. линия, а 6. рота въ дѣсно; 7. и 8. роти въ дружиненъ резервъ. Придадената й батарея (1/8.) набързо зае почти открита позиция до пжтя предъ гарата и веднага откри огънь по неприят. пехота въ южна посока.[1]) Наскоро следъ това се развърнаха и останалитѣ дружини: 4. въ дѣсно, 3. влѣво отъ 2.; 1. дружина въ полкови резервъ задъ дѣснофланговата. 3. и 4.[2]) батареи[3]) последователно заеха позиции с.-и. отъ гарата, задъ ж.-п. насипъ и откриха огънь. К-рътъ на 2/8. арт. отд. получи разрешение и изтегли батареитѣ[4]) си назадъ, като ги прикри задъ височината сев. отъ Арменохоръ, следъ което съ батарейнитѣ к-ри излѣзе надъ селото за разузнаване. Отъ тукъ той видя настжплението на сърбитѣ срещу фронта на 30. п. п., които се бѣха приближили до завоя на ж.-п. линия и заплашваха дѣсния му флангъ, а батареитѣ отъ 1/8. артилер. отд. (1. и 3.), попаднали подъ силенъ и действителенъ арт. огънь, бѣха замлъкнали, дори прислугата напуснала орждията. Сжщиятъ веднага изкара 2.[5]) и 6. батареи на позиция задъ височината и бързо откри огънь по непр. пехота срещу дѣсниятъ флангъ, като успѣ да я прикове, въ посоката на с. Неволяни. 5. батарея, първоначално оставена въ очакване, следъ малко излѣзе на позиция между 2. и 6. И батареитѣ отъ 1/8. отд., заели случайни позиции, при незадоволително наблюдение и подъ гнета на неприят. арт. огънь, не можаха да развиятъ

---

[1]) Мѣрникъ 0·7—0·8 клм. [2]) Съ 2 ор. [3]) Отъ 1/8. арт. отдѣл. [4]) 2., 5., 6. [5]) Батар. к-ръ зае направо позицията си сев. отъ станцията, отъ която бѣ действувалъ предишниятъ день.

действителенъ огънь по неприят. пехота, въ посока на Власена и Пѣсочница, поради високитѣ кукурузи въ полето.

Разузнавателнитѣ роти: 4. презъ цѣлия день остана ю.-з. отъ Леринъ за охрана на прохода, като въ 8 ч. прогони една сръбска рота южно отъ Неволяни, а 13. — изпратена къмъ Мала рѣка пл., бѣ спрѣна на 2 клм. сев. отъ с. Махала и Кучковени. Въ 9 ч. донесе за една сръбска рота, която се спущала отъ с. Крапеща къмъ Горно Неволяни.

К-ритѣ на бригадата[1]), на 30. п. п. и 8. арт. полкъ, отъ 6 часътъ наблюдаваха боя отъ насипа на ж.-п. линия сев. отъ гарата, кждето се намираха преднитѣ вериги.

3. дружина съ две картечници, развърнала се по склона източно отъ гарата, имаше задача — да направи обхватъ на дѣсния неприятелски флангъ. Въ 8 ч., тя насочи 12. и 10. роти изт. ж.-п. линия, отъ фронта, а 11. въ обхватъ — презъ кантона Власена[2]) къмъ ж.-п. линия. 9. рота остана въ резервъ. Една сръб. рота въ това време се опита да настжпи отъ Пѣсочница, за да обхване 6. рота. Срещу последната к-ра на 2. дружина премѣсти 7. рота задъ дѣсния си флангъ, а отъ 4. дружина 14. и 15. роти бѣха удължили фронта въ дѣсно отъ 6., поради което този опитъ не успѣ.

1. дружина остана на гарата по-дълго и понесе повече загуби, но после се премѣсти при с. Арменохоръ, до рѣката.

Настжплението започна подъ силенъ пехотенъ и арт. огънь, който въ 10 ч. принуди веригитѣ да го преустановятъ. Така се завърза много силенъ огневи бой за дветѣ страни. По-късно картеч. взводъ, при 3. друж., на поручикъ Харитоновъ излѣзе въ веригитѣ и съ огънь обхвана фланга на сърбитѣ, които съ 3 батальона (8. п. п.) заемаха фронта отъ Власена презъ Песочница къмъ Кучковени. Батареитѣ отъ 8. арт. полкъ, подкрепени (съ огънь) отъ съседната 3/18. батарея, бѣха приковали стрелбата срещу Песочница.

Къмъ 11 ч., 11. рота на подпоручикъ Стефановъ Станчо настжпваше въ боенъ редъ. Тя бѣ минала кантона Власена и се хвърли въ атака на дѣсниятъ неприят. флангъ, който не издържа. Сърбитѣ тукъ започнаха да отстжпватъ, първоначално въ редъ, къмъ юго-изтокъ. Въ сжщото това време и 4. дружина съ 15. и 16. роти успѣ да обходи откъмъ югозападъ сръбския лѣвъ флангъ.

Притиснати отъ фронта, застрашени отъ фланговетѣ, отстжплението на сърбитѣ стана безпорядъчно, изоставяйки ранени, убити, оржжие и муниции. То бѣ засилено и поради силния огънь, съ който батареитѣ отъ 8. арт. полкъ преследваха отстжпващитѣ части.

[1]) Полковникъ Серафимовъ на галопъ съ щаба си мина отъ с. Арменохоръ за гарата, презъ непр. пехотенъ и артилер. огънь. [2]) с. Власена не сжществуваше.

За придружаване настжпващата пехота бѣ назначена (14 ч.) 3/8. батарея, която се спрѣ на позиция при с. Песочница (южния край) и откри огънь. 2/8. батарея, следъ като се попълни съ снаряди отъ съседнитѣ батареи, настжпи презъ равното и открито поле къмъ с. Баница. Като измина около 1 клм. отъ гарата, тя попадна подъ арт. огънь, поради което свърна къмъ р. Сакулева и се закри. 5. и 6. батарея отъ своитѣ позиции продължаваха да стрелятъ по настжпващия противникъ, който се оттегляше въ две посоки: къмъ Лѣсковецъ и къмъ Въртоломъ (Баница).

Въ 12 ч. 55, к-рътъ на бригадата лично бѣ *заповѣдал* на находящитѣ се при него к-ри на 30. п. и 8. арт. полкове[1]):

$1^1/_2$ дружини отъ 30. п. п. и 2 полски батареи да преследватъ противника въ южна посока и осигурятъ дѣсниятъ флангъ на бригадата и

Две дружини (отъ сжщия полкъ) съ $3^1/_2$ батареи да продължатъ настжплението и преследватъ къмъ Баница.

Сжщиятъ помоли[2]) к-ра на 3. конна бригада да подържа свръзката между дветѣ колони и да осигури дѣсния флангъ на колоната, настжпваща на югъ.

Преследването на отстжпващия противникъ, който зае отъ по-рано укрепената си линия, на рида изт. отъ Лѣсковецъ, Въртоломъ, се поде, но то бѣ посрещнато съ силенъ арт. огънь[3]) отъ източна и югоизточна посока. Все пакъ настжпващитѣ пех. части къмъ 18 ч. стигнаха предъ новата непр. позиция. Около 19 ч. 30, 1. батарея настжпи и зае позиция южно отъ Песочница (при 3/8.), отъ гдето до мръкване подържаше настжплението на 1/30. дружина къмъ Лѣсковецъ. Батареитѣ отъ 2/8. отд. (5. и 6.) въ 15 ч. прекратиха стрелбата отъ позицията сев. отъ Арменохоръ и се смъкнаха[4]) въ селото. Следъ това настжпиха и заеха нова позиция до ж.-п. линия. Къмъ това отдѣление се присъедини и 4/8. батар.

На мръкване, 30. п. п. достигна и зае рида изт. отъ Лесковецъ (4. др.), Въртоломъ (2. и 3. дружини) съ фронтъ на изтокъ, а отъ заловенитѣ пленници се узна, че насреща полка сж действували 8. и часть отъ 7. сръбски полкове.

Загуби: 30 п. п. убити: оф. — 1,[5]) войн. — 16; ранени: оф. — 4, войн. — 103. 8. арт. п.: ранени войн. — 7; коне: убити — 16, ран. — 9.

Изстреляни отъ 8. арт. п., снаряди—3069 (1/8. б.—145, 3/8.—475, 4/8.—238, 2/8.—953, 5/8.—672, 6/8.—586), и 30. п. п., пех. патр. — 106,520, карт. — 4,600.

3. конна бригада ***настжпи къмъ Лесковецъ. Набѣга на 2/7. ескадронъ.*** Бригадата трѣбваше да продължи изпълнението на *задачата* си, като настжпи въ 4 ч., по посока на Сакулево, Долно Върбени, Баница, Горничево. Въ *предна ох-*

[1]) Потвърдено съ о. з. № 792, 13 ч. 50. [2]) О. № 792, 13 ч. 50. [3]) Особено по кантона Власена. [4]) 17 ч. [5]) Подпоручикъ Дунковски Никола Ем. — к-ръ 6. рота.

рана[1]) — два ескадрона[2]) отъ 10. к. п., а останалитѣ части въ *главни сили.*[3]) Колоездачната рота излѣзе отъ бригадата и получи отъ армията друго назначение. Първоначално бригадата се насочи по пѫтя за Долно Върбени, но поради започналия бой отъ 3/6. п. бригада, срещу разположения за отбрана противникъ и вѣроятностьта да остане тукъ — въ бездействие, командирътъ ѝ реши да я премѣсти на дѣс. флангъ на дивизията, къмъ с. Арменохоръ, Ложани, отъ гдето ще следи боя, за да вземе участие въ него. Той възложи на предната охрана да установи фланговетѣ на лѣвата колона отъ 1/8. п. бригада (30. п. п).

Бригадата тръгна[4]) въ походенъ редъ отъ с. Сакулево и по скрития пѫть се насочи за Вакуфъ кьой, Леринъ. На 2 клм. отъ града, предната охрана промѣни посоката къмъ Кучковени, като изпрати нова челна стража, а на дотогавашната[5]) се възложи да охранява лѣвия флангъ на 1/8. п. бригада.

На 2—3 клм. с.-з отъ последното село, предната охрана спрѣ съ мѣрки за охранение и разузнаване.

Главнитѣ сили, като стигнаха на платото с.-и. отъ Леринъ, построиха се въ линия отъ колони — 10. к. п. въ първа линия, 7. к. п. въ втора, на голѣми междини, а влѣво — 2. конна батарея.

Въ това време боя, при станция Леринъ, бѣ започналъ.

Когато ескадронитѣ се изтеглиха въ линии отъ походни колони по двама, единъ неприят. самолетъ пусна две бомби, безъ да ги засегне. После тѣ свиха на югъ, пресѣкоха шосето между Леринъ и Арменохоръ и спрѣха прикрито въ горичката ю.-и. отъ Леринъ, при рѣкичката[6]) на с. Ложани.

Тукъ бриг. к-ръ узна[7]), че дѣсния флангъ на 1/8. п. бригада е непосрѣдствено до Арменохоръ и че западно отъ Леринскитѣ висоти е достигнала колоната на 10. п. п., къмъ който изпрати единъ разездъ за свръзка[8]). Малко по-късно той получи съобщение отъ к-ра на 1/8. п. бригада[9]), въ което излагаше положението на последната въ момента: че сърбитѣ заемали Песочница и Власена и че дѣсния му флангъ билъ откритъ. Молеше да го прикрива откъмъ Мала рѣка пл. и да изпрати една часть за свръзка между 1/8. и 3/6. п. бригади. На края известяваше му решението си — ще атакува противника и продължи къмъ Баница.

За свръзка между 1/8. и 3/6. п. бригади бѣ изпратенъ единъ коненъ взводъ[10]).

---

[1]) К-ръть 10. к. п. полковникъ Даскаловъ. [2]) 2. и 4. [3]) О. з. № 11, 23 ч., 17. VIII., на 3. к. бриг. [4]) Пред. охрана въ 4 ч. 20., и Глав. сили 5 ч. 30. [5]) Полуеск. отъ 2/10. еск. съ подпоручикъ Владовъ. [6]) при „L" на Lozani. [7]) Въ 7 ч. — донесение № 18 отъ 10. к. п. (предната охрана). [8]) Отъ 10 конника. [9]) 7 ч. 15 м., № 780. [10]) Подпор. Кириловъ.

Следъ това бриг. к-ръ съ главнитѣ сили продължи и въ 7 ч. достигна на 2 клм. южно отъ Арменохоръ[1]). После заповѣда[2]): Предната охрана да настѫпи на юго-изтокъ, за да пази фланга на 1/8. п. бригада и като следи боя, да вземе живо участие въ него. Главнитѣ сили ще следватъ.

Той узна[3]) сега, че веригитѣ на 1/8. п. бригада се намирали на 1500 м. ю.-и. отъ Арменохоръ, съ които се изравнила предната охрана; че позицията на сърбитѣ отпредъ се простирала до Гор. Неволяни включително, като висотитѣ южно отъ Калугерица се оказали заети отъ тѣхъ; че една сръбска рота се движила отъ Крапеша къмъ Горно Неволяни[4]); че въ Кучковени имало сръбски разезди; че една рота (4.) отъ 30. п. п. се намирала при черквата ю. отъ Леринъ и по една полурота (отъ 13. р.) къмъ Мала рѣка и Кучковени.

К-ръть на 1/8. п. бригада, като съобщаваше горнитѣ сведения, молеше този на конната бригада, да се изгонятъ неприятел. разезди и пехотни части, които се явявали на фланга и тила на бойния редъ и да узнае: има ли сръбски части и какви, по билото на Мала рѣка пл.; до кѫде се простира лѣвия флангъ на сърбитѣ и по-точно има ли противникъ по гребенитѣ източно и западно отъ с. Лесковецъ и Неговани.

Отзовавайки се на тѣзи искания, бриг. командиръ незабавно изпрати единъ ескадронъ (1/10.) отъ главнитѣ сили въ посока на Горно Неволяни — Махала, за да разузнае за неприятел. рота, съ която се водело престрелка и я прогони. Сѫщевременно, поради донесение отъ предната охрана за присѫтствие на сръбска рота с.-з. отъ Кучковени, съ която завързала престрелка, бриг. к-ръ я усили съ още единъ ескадронъ отъ 10. к. п., като въ главнитѣ сили останаха два ескадрона отъ 7. к. п. и 2. конна батарея.

Ескадрона (1/10.) се насочи по пѫтя Леринъ, Махала, Котори, Неговани, като изпрати разузнавателни разезди. Но щомъ се подравни съ Гор. Неволяни, бѣ обстрелянъ отъ висотитѣ ю.-з. отъ това село.

Следъ това бриг. к-ръ получи известие[5]) за започване артилерийска подготовка на неприятел. позиция, която ще се последва отъ настѫпление на 30. п. п., за което к-ра 1/8. п. бригада молеше да прикрива настѫпващия дѣсенъ флангъ. За тази цель той заповѣда, предната охрана да се подаде напредъ, съобразявайки се съ настѫплението на пехотата, като ѝ съдействува.

---

[1]) О. № 352, 7 ч. 30, до 1/8. бриг. и о. №№ 353 и 354, 7 ч. 30, и 7 ч. 45, до 8. див. и 3/6. бриг. [2]) О. № 355, 8 ч. 15 м. [3]) № 19, 8 ч. 50, отъ разезда за свръзка съ 1/8. бриг. и отъ пред. охр., 9 ч. 13. [4]) 10 ч. 10 м. [5]) О. № 787, получ. въ 10 ч. 45, отъ к-ра 1/8. п. бриг.

Но настжплението на 30. п. п. се развиваше успѣшно и когато зае с. Песочница, при главнитѣ сили на бригадата пристигна[1]) на конь въ галопъ, придруженъ отъ тржбача си, командира на 8. дивизия генералъ Митовъ, съ бодъръ видъ, а по усмивката му личеше успѣхъ. Следъ като поздрави и похвали строенитѣ конници за вчерашнитѣ имъ действия и изказвайки надеждата, че и днесъ ще се държатъ тъй храбро, той завърши съ думитѣ: „Хайде да ви видя, сърбитѣ бѣгатъ панически".

На този зовъ, бригадниятъ командиръ отговори, че веднага ще настжпи, но предварително ще заповѣда на пред. охрана, която е въ първа линия да усили разузнаването и настжпи, а следъ получаване донесения ще атакува[2]). Обаче к-рътъ на дивизията не одобри този начинъ на действие и твърдо забеляза: „Нѣма нужда отъ линии, а веднага ескадронитѣ да тръгнатъ напредъ и преследватъ, дори по групи, за да не се даде на противника време да се опомни, като конната батарея следва съ дадения й единъ взводъ за прикритие."

Въ сжщото време[3]) конникъ предаде донесение отъ к-ра 1/10. ескадронъ, споредъ което въ с. Неволяни имало противникъ, който стрелялъ по разездъ съ картечници; по височитѣ източно отъ Махала — групи отъ по десетина сърби; изъ храсталацитѣ около пжтя Леринъ, Махала — четници. Ескадрона ималъ убити единъ конникъ и единъ конъ и ранени нѣколко коня.

По този конникъ бригадниятъ к-ръ прати заповѣдь: „Бригадата настжпва, за да атакува. Ескадрона бързо да се присъедини къмъ нея."

Командирътъ[4]) на 7. к. п. се обърна къмъ събранитѣ при него командири[5]) за получаване заповѣди, съ думитѣ: „Сърбитѣ сж бити и отстжпватъ въ паническо бѣгство къмъ Лѣсковецъ. Трѣбва да се преследватъ бързо, по ескадронно, съ отдѣлни взводове, даже групи. Тръгвайте!"

Ескадронитѣ отъ главнитѣ сили тръгнаха отъ мѣстото си[6]) на тръсъ, избирайки удобни за минаване подстжпи, тъй като мѣстностьта до Кучковенн бѣ покрита съ разни култури (повечето царевица висока 2—2·40 м.), разграничени съ широки и пълни съ вода дълбоки канави, обрас ии съ гжста трева, която ги маскираше, а пò на истокъ, макаръ и гола, тя ставаше вълниста, пресѣчена съ множество уврази, като този 1 клм. западно отъ Лесковецъ бѣ непроходимъ. Поради това още въ началото тѣ се пръснаха по взводове, по

[1]) Къмъ 13 ч. 55. [2]) Този отговоръ е даденъ и отъ к-ра на 7. к. полкъ, когато дивиз. к-ръ на пжть къмъ к-ра на 3. к. бриг. е миналъ покрай полка. [3]) 14 ч. 10. [4]) Като к-ръ на глав. сили на бриг. [5]) На 1/7. дивизионъ, 1/7. и 2/7. ескадронъ [6]) 3 клм. ю. отъ Арменохоръ.

групи; много коне паднаха и изостанаха съ конницитѣ си, но на тръсъ и галопъ, тази конна вълна се носеше стремително на юго-истокъ.

Щомъ настигна предната охрана, бриг. командиръ предаде заповѣдьта на дивизионния, съ възгласа „напредъ!"[1])

Предната охрана възседна конетѣ и всичкитѣ петь ескадрони, почти въ една линия вече се носѣха къмъ противника.

Западно отъ Кучковени ескадронитѣ на *7. к. п.* бѣха за малко задържани, за да се поустроятъ, но продължавайки движението си, тѣ се раздѣлиха: 2/7. ескадронъ[2]), на крайния дѣсенъ флангъ на бригадата, напредваше къмъ ю.-и., въ междината Неговани—Лесковецъ. Скоро той изчезна отъ погледитѣ на своитѣ началници и съседа си отъ лѣво. 1/7. ескадронъ мина презъ селото (Кучковени) и южно. И до като движението до тукъ ставаше скрито, поради обраслитѣ съ върби брѣгове, по-нататъкъ, обаче, условията се промѣниха. Зачуха се пушечни и картечни изстрели отъ ю.-и. Изпрѣчиха се гребени и долове съ уврази — първитѣ изложени на погледа на сърбитѣ. Последнитѣ тукъ не само, че не отстжпваха панически, но продължаваха да оставатъ въ своитѣ окопи, на 1 клм. западно отъ Лесковецъ, добре осигурени непосрѣдствено отъ фронта, чрезъ дългия и много дълбокъ уврагъ.

Съ излизането си отъ Кучковени, конницитѣ бѣха обсипани съ градъ куршуми.

Командирътъ на полка (7. к.), който следваше съ тритѣ взвода на 1. ескадронъ, на първиятъ гребенъ източно отъ селото, видя спешени 2 взвода[3]). Той имъ заповѣда да възседнатъ и продължатъ движението напредъ. Преминаването презъ увразитѣ, обаче, причини отново падането на мнозина конници и офицери[4]).

Подъ вихровия огънь, конната вълна отъ 7. к. полкъ, доста огъната, наближи до 700—800 м. до сърбитѣ, които едва сега бѣха видени, но стоящи непоколебимо въ своитѣ окопи, до и надъ непроходимия дори за пехотата уврагъ.

Неочакваното препятствие принуди взводоветѣ отъ 1. ескадронъ и конно-пионерния взводъ, едни по свой починъ, други по заповѣдь да се спратъ, а следъ това да се събератъ въ предпоследния долъ до противника. Следъ това тѣ се смъкнаха пò на северъ на закрито, като се даде почивка. Тамъ пристигна и к-ра на 8. дивизия.

Ескадронитѣ на *10. к. п.*, които като лѣво крило на бригадата, стремително препускаха къмъ Кучковени, преминаха източно отъ сжщото: 2. ескадронъ[5]) презъ южния му край,

[1]) Къмъ 14 ч. 20. [2]) Безъ единъ взв. за свръзка между 1/8. и 3/6. бриг. [3]) Конно-пион. взв. на пор. Томовъ и взв. на подпор. Банковъ отъ 10. к. п. [4]) Въ това число и к-ра на 1. еск. и на конно-пион. взв. [5]) Два взвода съ еск. к-ръ.

4. — презъ северния и 3. — още по̀ на северъ, като малко преди това единъ полуескадронъ отъ последния[1]) бѣ насоченъ ю.-и. отъ селото, въ междината на 2/7. и 1/7. ескадрони.

Съ излизането си на изтокъ отъ Кучковени, тѣ се устроиха, преминаха въ разсипанъ строй и продължиха напредъ. Преминавайки презъ увразитѣ и тукъ падаха коне и ездачи, но устрема оставаше въпрѣки пищението на куршумитѣ. Полка мина първия и втория гребени безъ да види противника. Като наближиха третия гребенъ, конницитѣ съзрѣха сърбитѣ и източния брѣгъ на уврага, който го отдѣляше.

Очевидно стана, че атаката не ще може да се доведе до своя край съ ударъ върху противника. Получи се заповѣдь, полка да остане въ малката долина, кѫдето се спеши и завърза огневи бой.

Въ това време бѣ пристигналъ и 1. ескадронъ, който поради умора на конетѣ остана временно при Кучковени.

Щомъ веригитѣ на 30. п. п. приближиха до линията на конната бригада, к-рътъ на сѫщата остави два ескадрона, а останалитѣ се събраха[2]) въ долината въ готовность за настѫпление, но следъ това цѣлиятъ полкъ се отправи къмъ с. Кучковени, гдето временно остана на почивка.

Полуескадрона на поручикъ Недѣлчевъ достигна с. Плешвица и като видя завързалия се бой между 1. взводъ отъ 2/7. ескадронъ и една неприят. верига, спеши единъ взводъ и откри огънь. Следъ това въ коненъ строй атакува отстѫпващия противникъ, настигна го, една часть изсѣче, друга плени, следъ което се завърна при бригадата.

2. ескадронъ[3]) отъ 7 к. п., на *ротмистъръ Симеоновъ*, който бѣ се откѫсналъ отъ бригадата, продължи стремително своя *набѣгъ*, мина 1·5 клм. южно отъ Лесковецъ и плени срещнатитѣ неприятелски групи. Следъ това той се насочи на изтокъ, вече въ тила на сърбитѣ, достигна долътъ на потока[4]) и надолу по последния се отправи къмъ северъ. Тукъ, ю.-з. отъ М. Н. съгледа една *сръбска батарея* въ движение, на около 300 м. предъ себе си. Ротмистъръ Симеоновъ веднага тръгна съ ескадрона си *въ атака*, но когато наближи, прислугата безъ съпротива се предаде. Сѫщиятъ бързо нареди последната да се построи, за да се отведе съ орѫдията. Но въ тази минута единъ отъ дозорнитѣ съобщи за присѫствието на една *сръбска рота*[5]), която скоро се съвзе, а отдѣлни стрелци откриха огънь по ескадрона. Последниятъ се закри задъ отвесния брѣгъ на потока, а назначени конници отидоха при орѫдията и взеха затворитѣ на три отъ тѣхъ, за да ги отнесатъ[6]).

[1]) Съ пор. Недѣлчевъ къмъ 15 ч. [2]) Къмъ 15 ч. 15. [3]) Безъ 4. взводъ (за свръзка между 1/8. и 3/6. бригади). [4]) 3 клм. източно отъ Лѣсковецъ. [5]) На 500—600 м. ю.-з., на рида. [6]) После изоставени.

Сръбската рота, обаче, се устрои и откри честа стрелба.

За ескадрона настана моментъ на страшно изпитание, за изхода отъ което ротмистъръ Симеоновъ имаше две решения: отстѫпление назадъ по пѫтя, по който е дошълъ, съ разредени редове, на полски галопъ и при сигурни жертви, или бързо да се атакува ротата, като се мине откритата 100-метрова площадка. Той избра второто. Последователно хвърли взводоветѣ въ *конна атака*. Пръвъ тръгна взвода на подпоручикъ Стефановъ, обаче посрещнатъ съ силенъ огънь, зави съ дѣсното рамо и се върна въ уврага. Последва го втория взводъ съ вахмистъръ Найденъ Цаковъ. И той повърна. Следъ него третия взводъ, начело съ ескадронния командиръ, смѣло се понесе въ атака. Но още въ първия моментъ, *легендарниятъ ротмистъръ Ангелъ Симеоновъ* бѣ пронизанъ съ два куршума, въ гърдитѣ и челото. И този взводъ повърна.

Отъ този моментъ, цѣлиятъ ескадронъ се пръсна въ разни посоки, оставяйки безжизненитѣ трупове на своятъ командиръ и на падналитѣ край него конници.

По-късно, на малки групи оцѣлелитѣ конници отъ ескадрона почнаха да се събиратъ при взводния командиръ подпоручикъ Стефановъ, който къмъ 22 ч. пристигна въ бригадата при Кучковени, кѫдето се бѣ оттеглила за нощуване. Тѣ донесоха вестьта за̀ неизмѣримия коненъ подвигъ при станция Баница.

Конната батарея, до тръгването на главнитѣ сили за преследване, се намираше при тѣхъ. Нейниятъ командиръ, първоначално[1]) излѣзе напредъ, при предната охрана, за разузнаване, яви се на командира ѝ, който му съобщи, че нѣма нужда отъ артилерия, тъй като гѫститѣ върби и високи царевичаци пръчили на наблюдението. При това, положението не било сериозно. Щомъ главнитѣ сили тръгнаха напредъ, батарейния к-ръ получи заповѣдь да ги следва. Но поради непроходимата мѣстность, батареята не можа да настѫпи и скоро изгуби ескадронитѣ, безъ да получи указания за посоката, целта и въобще нѣкаква задача.

Поради това командиръть ѝ я повърна на изтокъ и по пѫтя презъ Ложани, Песочница, Кучковени, на тръсъ и галопъ, настѫпи отново на ю.-и. къмъ Лесковецъ. Като наближи 3/8. батарея, която (придружаваща) бѣ излѣзла напредъ, той се осведоми за положението. Въ това време к-ръть на 8. дивизия, минавайки, заповѣда на старшия взв. к-ръ, да настѫпи съ най-бързъ алюръ къмъ Лесковецъ, да заеме позиция и съдействува на конната бригада. Батарейния к-ръ настигна батареята си и зае избраната отъ к-ра на конното артилер. отдѣление позиция, на гребена сев. отъ с. Плешвица. Веднага

[1]) 12 ч.

откри огънь на мѣрникъ 3 клм. къмъ склоноветѣ на Мала река пл., по които се виждаха малки вериги.

Къмъ 17. ч. пристигна к-ра на 8. дивизия и заповѣда съ единъ ескадронъ да се заеме ст. Баница. За тази цель бѣ назначенъ 1/10. еск., който на тръсъ замина и зае сѫщата, а 2. к. батарея остана да нощува на позицията си, съ прикритие 1 взводъ.

Следъ кратка почивка въ Кучковени, бригадата наново тръгна къмъ Лесковецъ, съ предна охрана 7. к. п.[1]). Последната настигна сърбитѣ на 1 клм. източно отъ Лесковецъ, но тѣ скоро отстѫпиха къмъ Баница. К-рътъ донесе за отстѫплението на две роти отъ Въртоломъ къмъ Баница и че първото е опразднено.

Стъмняваше се вече. Въ 19 ч. 30, бригадата отново тръгна за с. Кучковени, кѫдето пристигна къмъ 22·30 часътъ. Тукъ тя се разположи на почивка и нощуване, съ мѣрки за близка охрана.

Презъ деня самостоятелнитѣ разезди направиха следнитѣ по-важни *донесения:*

Взвода за свръзка между 1/8. и 3/6. бригади, въ 14 ч. 20, донесе[2]) за безпорядъчно отстѫпление на противника къмъ Баница, но следъ това порядъка се възстановилъ (въ колони) и че опашката въ момента била на 3 клм. юж. отъ с. Росна. Въ 16 ч. му се заповѣда да се върне вечерьта при бригадата, поради завършване задачата си.

Разездъ № 1 достигна к. 1550[3]), при Писодери и донесе за отстѫпление на противника на югъ по билото на М. Рѣка пл., преследванъ отъ свои части.

Разездъ № 2, отъ с. Неволяни въ 17 ч. донесе, че противника продължава да държи височината ю. отъ селото, съ конници и пехота въ съставъ около 200 човѣка[4]).

Разездъ № 6, отъ 2 клм. ю.-и. отъ Вощаранъ, въ 11 ч. донесе, че въ момента сръб. пехота се намирала 3 клм. южно отъ селото и че се отправилъ къмъ Сетина и к. 1500.

Загуби: 7. к. п. — убити: оф. — 1, войн. — 7; ранени: войн. — 4; коне уб. — 22; изч. в. — 2; 10. к. п. — убити: войн. — 3; ран.: оф. — 1, войн. — 11; коне уб. — 10, ран. — 19. *Заловени пленници* — отъ 7. к. п.: оф. — 1, войн. — 9, коне — 3, изсѣчени — надъ 70. *Изстреляни* снаряди: 2. конна батарея — 52.

3/6. п. бригада атакува и зае с. Забърдани. Споредъ заповѣдьта[5]) отъ 17., на разсъмване, следъ добра артилерийска подготовка, колонитѣ на бригадата трѣбваше да атакуватъ противника въ опредѣленитѣ имъ посоки[6]),

[1]) 1. еск. и конно-пион, взв. [2]) Получ. въ 15 ч. 30. [3]) Въ донесението погрѣшно е отбелязано к. 1150. [4]) Сведения отъ мѣстното население. [5]) О. № 31, 22 ч. 20, 17. VIII. на 3/6. п. бриг. [6]) Дѣсната (52 и 51) къмъ Забърдани и лѣвата въ посоката Вощаранъ, височата ю.-з. отъ к. 1500 (3 клм.).

като настѫплението се извърши независимо отъ съседнитѣ колони. На първитѣ предстоеше, първоначално, да овладѣятъ линията Борешница, гребена южно отъ р. Бродъ, като действуватъ по равнинна и гола мѣстность, а следъ това по̀ на югъ срещу Забърданския ридъ, изъ хълмистъ теренъ.

Дѣсната колона[1]), съ 52. п. п.[2]) отдѣсно и 51. п. п. отъ лѣво, започна подготовка за настѫпление въ обща посока на Забърдани.

52. п. п. се уреждаше съ 3. и 2. дружини въ бойна часть и 1. въ резервъ, задъ дѣсния флангъ. До това време 3. дружина заемаше Петорашката височина, а 1. и 2. нощували южно отъ Сакулево. Отначало полкътъ трѣбваше да се подравни съ 51. п. п., находящъ се на вис. южно и юго-източно отъ Долно Върбени.

Въ 5 ч. дѣснофланговата 3. дружина настѫпи отъ дветѣ страни на ж.-п линия, съ 9. рота южно и 10. рота северно; 11. рота по р. Бродъ и 12. въ подръжка задъ 10.

Въ 6 ч. дружината се изравни съ бойния редъ на 2. друж. южно отъ Д. Върбени.

Следъ това полкътъ продължи на изтокъ и къмъ 7 ч. 30, когато 2. друж. заходи къма гребена юж. отъ Неокази, сръбскитѣ батареи започнаха да го обсипватъ съ шрапнелни урагани. Въпрѣки това той настѫпваше, макаръ и бавно, презъ царевичацитѣ.

12. рота усили бойната часть на 3. дружина и като заходи съ лѣвото рамо, тръгна по коритото на рѣката, течаща източно отъ Борешница, имайки 9. рота отъ дѣсно и 10. р. отлѣво. Следъ това тази рота достигна непиятелскитѣ окопи на линията Борешница—Вощарански гребенъ. Подъ силенъ пушеченъ и шрапнеленъ огънь, сѫщата рота настѫпи, а съседната полурота отъ 10. рота, следъ силна артилерийска подкрепа, въ 11 ч. 20, завладя непр. окопъ ю.-и. отъ к. 615, отбраняванъ отъ части на 1/7. сръбски батальонъ, които се оттегляха къмъ Забърданския ридъ.

Тукъ на склона ротата спрѣ, за да се устрои и отпочине, но върху ѝ попаднали 2—3 свои снаряди, като ѝ нанесли загуби[3]).

1. дружина настѫпи задъ дѣсния флангъ на полка (3. дружина), като дѣснофланговата ѝ рота трѣбваше да държи свръзка съ 30. п. п. Настѫпвайки въ разгънатъ строй следъ бойната часть, тя се насочи къмъ Борешница. Тукъ 2/7. сръбски батальонъ, заелъ гребена съ лозята южно отъ ж.-п. линия, между ст. Арменохоръ и Борешница, застрашенъ отъ

[1]) Първоначално съ н-къ, к-ра на 52. п. п. полковникъ Петровъ, който заболя и въ 15 ч. бѣ замѣненъ отъ к-ра 51. п. п. подполк. Жабински. [2]) Отъ 9 ч. 30, една друж. (1.) въ разпореждане к-ра 3/6. бригада. [3]) Убити 4, ранени 13.

къмъ к. 615 и отъ отстжплението на 8. п. сръбски полкъ при Песочница, напусна своята позиция и подъ ураганния огънь на 3/18. батарея се оттегли къмъ Власена и Росна.

К-рътъ на полка въ 12 ч. 40, донесе, че срещу дѣсния му флангъ сърбитѣ отъ къмъ Росна фланкирали бойния редъ и че полка спрѣлъ до пристигане 30. п. п. на тази линия, за да очисти селото.

Но и войницитѣ бѣха вече много изморени, ротитѣ размѣсени, горещината голѣма. Поради това самитѣ дружинни к-ри бѣха уговорили да преустановятъ настжплението, за да уредятъ и починатъ частитѣ.

К-рътъ на бригадата, обаче, забеляза това бездействие и заповѣда[1]) на дѣсната колона да продължи настжплението; частитѣ отъ дѣсно скрито да се прехвърлятъ къмъ лѣвата дружина, като срещу противника, който фланкира отъ дѣсно (с. Росна), се остави заслонъ и се задържи въ сжщата посока резерва на колоната.

51. п. п., въ 5 ч. 20, получи заповѣдьта на к-ра на дѣсната колона, споредъ която трѣбваше да продължи настжплението, за да атакува сърбитѣ въ участъка Забърдани, Вощаранъ, а следъ това билото на М. Нидже. К-рътъ на полка назначи[2]) 1. и 2. дружини и картеч. рота въ бойна часть, а 3. — въ полкови резервъ, да следва отзадъ и въ отстжпъ на дѣсния флангъ на полка.

Приготовлението за това настжпление се извършваше подъ усиления огънь на сръбскитѣ батареи, които отъ Забърданския ридъ още въ 5 ч. 30, бѣха почнали да действуватъ за подготовка нападението срещу 3/6. бригада.

Настжплението, назначено за разсъмване, почна едва въ 9 ч. 20, следъ като бѣ подготвено отъ батареитѣ на 1/12. арт. отд. и 3/3. гауб. батарея. То се извършваше въ стройни вериги, въпрѣки убийствения арт. и пехотенъ огънь.

Въ 11 ч., 2. друж. съ картеч. рота, подпомогната отъ артилерията, съ бой зае, незаетото още отъ 12. п. п., село Вощаранъ и рида юго-изт., отбранявани сжщо отъ 1/7. сръбски батальонъ, който напусна окопитѣ по гребена южно отъ р. Бродъ и се оттегли на истокъ и юго-изт., къмъ склоноветѣ на М. Нидже.

Но поради бавното напредване на 52. п. п. отъ дѣсно, сърбитѣ отъ Забърданския ридъ оставаха на фланга, а и закъснението на 12. п. п. отъ лѣво, който бѣ почналъ да минава р. Бродъ, наложили полка да остане за по-дълго на заетитѣ позиции и да вземе мѣрки за осигуряване фланговетѣ си, както и да изчака премѣстване на артилерията на нови позиции, отъ които да подпомогне съ действителенъ огънь атаката на Забърданския ридъ.

[1]) О. № 36, 14 ч., на 3/6 бриг. [2]) О. № 3, 6 ч., на 51. п. п.

К-рътъ на бригадата, недоволенъ отъ спиране настжплението и при този полкъ, чиято най-лѣва дружина отишла много на истокъ и застанала срещу най-силната часть отъ позицията, заповѣда[1]): „Гребена между Забърдани и Вощаранъ да се атакува последователно, пунктъ следъ пунктъ, за да се даде възможность на артилерията да съсрѣдоточава огъня си въ една точка, чрезъ което подръжката ѝ ще бжде по-резултатна и жертвитѣ по-малко. На полковетѣ да се указва последователностьта на атаката, а тѣ — на дружинитѣ . . .“

Понеже положението на 51. п. п. не се подобряваше и като виждаше, че полка настжпва въ една долина, безъ да си осигури фланговетѣ, чрезъ завладяване незаетитѣ командуващи я висоти, въ 16 ч. 20, к-рътъ на бригадата нареди[2]): да се заеме поне една отъ висоститѣ така, че като усили дѣснофланговата дружина, да завладѣе висоститѣ отдѣсно, начевайки отъ Зелената, която конникъ щѣше да посочи. Следъ това да действува споредъ обстановката и съ подкрепа на артилерията.

Но положението продължаваше да остава безъ промѣна. За това бригадниятъ к-ръ упрѣкна[3]) този на 3/52. дружина, за бездействието на частьта му, която не настжпвала подъ предлогъ, че била изложена на фланговия огънь на сръбска батарея. Това въ моментъ, когато сръбски части на групи се спущали по Забърдан. ридъ, за да заематъ висот. зап. отъ селото. Той му посочваше „прекраснитѣ подстжпи влѣво“ и че 51. п. п., който настжпвалъ въ долината, очаквалъ 3/52. дружина да заеме височинитѣ, за да настжпи. Понататъкъ въ заповѣдьта се подчертаваше, че артилерията много успѣшно обстрелва висотата, дори противника я напусналъ, обаче следъ това се връщалъ, щомъ липсва желание да се завладѣе. Накрай му заповѣда, заедно съ дружината отъ 51. п. п., която ще се насочи къмъ Зелената висота, да атакува съ 3/52. дружина, а следъ това да продължи.

За изпълнението на тази задача, к-рътъ на полка въ 19 ч. 30, насочи 1/51. дружина съ 4 картечници и 3/51. дружина[4]) (безъ 10. рота), въ флангъ на противника, въ посока на гребена с.-и. отъ Забърдани и атакуватъ, а 2/51. дружина, 10. рота и две картечници, отъ своята позиция сев. отъ селото, съ огънь ще съдействуватъ.

Обаче противникътъ бѣ отстжпилъ и дружинитѣ (съ 2/52. друж.) въ 20 ч. заеха висотата; следъ това тѣ продължиха на истокъ и до мръкване достигнаха гребена 2 клм. източно отъ селото, кждето почнаха да се затвърдяватъ. 2/51. друж. съ дветѣ картечници зае позиция сев.-и. отъ сжщото.

[1]) О. № 33, 13 ч. 35, на 3/6. бригада. [2]) О. № 37, 16 ч. 20, 3/6. п. бриг. [3]) О. № 38, 16 ч. 45, отъ 3/6. бриг. [4]) Полкови резервъ.

По този начинъ бригадата съ 51. п. п. и 3/52. друж. застана срещу обекта си — М. Нидже, а 52. п. п. (3. и 1. дружини) въ дѣсно при к. 653, съ фронтъ на югъ и юго-западъ.

Следъ това бригадниятъ к-ръ *кареди*[1]): колоната съ всичкитѣ си сили[2]) да настжпи енергично и до вечерьта да заеме поставения й обектъ — билото на Малка Нидже. Той преда даде това настойчиво искане отъ к-ра на 8. дивизия и обеща да подкрепи колоната съ още една дружина отъ 52. п. п.

Но настжпилата нощь попрѣчи за изпълнението на тази заповѣдь. Дѣсната колона нощува на достигнатитѣ мѣста, при мѣрки за бойно охранение и пристжпи къмъ окопаване.

Артилерията на дѣсната колона[3]), споредъ заповѣдьта на командира й отъ 17. вечерьта, за 18., трѣбваше да бжде готова за действие срещу линията Власена, Росна, Забърдани. К-рътъ на 8. арт. бригада и той се намираха на наблюдателни мѣста на лѣвия флангъ на 1/12. арт. отд. Последния преди това, съ к-ра на 3/6. п. бригада бѣ нощувалъ на Петорашката висота, отъ кждето бѣ уредилъ телефонна свръзка съ 1/18. и 1/12. арт. отдѣления[4]), но рано сутриньта премѣсти своето ком. и наблюд. мѣсто на изтокъ, при това на 1/12. арт. отд.

Батареитѣ отъ 1/18. арт. отд. оставаха на вчерашнитѣ си мѣста[5]), на височината с.-з. отъ Петоракъ, а тѣзи отъ 1/12. арт. отд., презъ нощьта (3 ч. 30) се бѣха измѣстили (3/12. и 3/3. гаубачна батареи) на изтокъ отъ 2/12. батарея, като бѣха заели закрити позиции, задъ гребена съ лозята.

1/12. батарея, откъсната отъ к-ра на отдѣлението, сама щѣше да съдействува на дѣсно-фланговата дружина на 51. п. п. Всички останали (и 3/3. гаубична) бѣха въ телефонна свръзка съ него.

Съ отиването му на лѣвия флангъ, к-рътъ на 18. арт. полкъ промѣни свръзката и за 1/18. арт. отд. тя стана съ конни разносвачи.

Поставената на отдѣленията *задача* се заключаваше въ „подпомагане пехотата, за да се заематъ височитѣ западно и източно отъ Забърдани."

Но началото на действията не бѣ установено отъ бригадата (3/6.) по часовника, а съ по-неопредѣленото понятие — разсъмване, и затова — кжде по свой починъ, кжде по заповѣдь, батареитѣ започнаха отблязване мѣстността съ изстрели по срещулежащитѣ и съседни участъци[6]).

[1]) О. № 39, 17 ч. 35.. [2]) 51. п. п. и 2/52. др. [3]) 1/18. и 1/12. артил. отдѣл. и 3/3. гауб. бат. [4]) Последното като много отдалечено използува кабела на близката пех. дружина и този на 51. п. п. до щаба на 3/6. п. бриг. [5]) 1/18. полубат. презъ нощьта се премѣсти отъ ю.-и. край Д. Върбени, на ю.-з. край, до ж.-п. линия. [6]) За 3/18. гребена съ лозята, ю.-з. отъ Борешница м. 3·6—3·8 клм.

А сръбскитѣ батареи отсреща бѣха започнали отъ 5 ч. 30, огневата подготовка срещу фронта гара Леринъ, Неокази.

Така батареята „Росна" биеше 3/52. дружина на Петорашката висота.

Батареитѣ отъ 1/18. арт. отдѣление (3/18. и 4/18.), въ телефонна свръзка съ к-ра на сжщото, първоначално (7 ч.) насочиха стрелбата си по сръб. батарея въ Росна[1]), която скоро замълчаха. Следъ това 3/18. батарея пренесе огъня по неприятел. вериги с.-и. отъ Песочница, въ помощь на батареитѣ отъ 8. арт. полкъ за спиране настжплението на 8. сръб. полкъ къмъ гара Леринъ. Съ навременната си и точна стрелба, цельта бѣ постигната. Това съдействие бѣ поискано и отъ к-ра на съседното 2/8. арт. отдѣление въ момента, когато, по починъ на батар. к-ръ, то се извършваше.

Щомъ опасността при 1/8. п. бригада бѣ отстранена, батареитѣ отъ отдѣлението отправиха изстрелитѣ си по окопитѣ на гребена, южно отъ Неокази, за да подпомогнатъ настжпващия 52. п. п., въ завладяване на гребена[2]).

Но въ разгара на боя при станция Леринъ и при Борешница, когато вниманието на артилериститѣ бѣ приковано предъ фронта на 52. и 51. п. п., конния взводъ на подпоручикъ Владовъ[3]), въ разсипанъ строй, смѣло препускаше къмъ гребена съ лозята. Щомъ го наближи, неочаквано и като по знакъ, една дълга пехотна верига, до тогава грижливо прикрита и неподозирана отъ артилериститѣ, се надигна и отъ положение стоишкомъ, започна честа стрелба по изненаданитѣ конници. Това бѣ 2/7. батальонъ, който скритъ въ лозята, очакваше резултата отъ настжплението на 8. сръб. полкъ къмъ гарата, за да настжпи и атакува Петорашката висота. А въ момента тя се заемаше отъ 1/18. арт. отдѣление.

К-рътъ на 3/18. батарея, щомъ забеляза тази застрашителна верига, която му се представи като доста благодарна цель и имайки готови данни за нея, веднага започна да я поражава.

Но конния взводъ повърна и въ кариеръ отстжпи къмъ гарата, като изгуби — ранени 16 конника, изчезнали 2; убити и ранени 7 коня.

Веригата на 2/7. батальонъ залѣгна, за да се запази отъ шрапнелнитѣ урагани, които 3/18. батарея почна да сипе върху й и които безспирно продължаваха.

Изложения на този огънь батальонъ, следъ непродължително време, когато съседнитѣ му сръбски части вече отстжпваха, на свой редъ започна отстжпление. Бойния му редъ, отначало въ стройни вериги, къмъ 12 ч. бѣ въ пълно

[1]) 3/18. батарея съ м. 5·8—5·9 клм. [2]) 3/18. съ м. 4·5 клм. [3]) Отъ 2/10. еск., изпратенъ отъ пред. охрана на 3. конна бриг., за разузнаване мѣстността между ст. Леринъ и Борешница.

отстжпление на ю.-и., преследванъ съ шрапнелни урагани на 3/18. батарея, която започна съ мѣрникъ 2·4 клм. и завърши съ 6 клм.

Стрелбата нанесе сериозни загуби и отстжплението се превърна въ безпорядъчно.

Енергичното действие на батареята предизвика противодействие отъ сръб. батарея при Росна, която съ доста точенъ огънь се опита да я замълчи, но безъ успѣхъ.

1/12. арт. отдѣление[1]) въ 7 ч. започна да поражава сръбскитѣ окопи, западно отъ с. Забърдани. Съ това то умишлено предизвика дълбоко закрититѣ сръб. батареи при селото[2]), които отговориха съ силенъ огънь по отдѣлението.

Така се завърза артилерийски двубой, който трая до 10 ч. Отъ него бѣха засегнати наблюд. мѣсто на к-ра на 18. арт. полкъ, кждето бѣ раненъ офицера за поржчки при 3/6. п. бриг. подпоручикъ Каназирски, току-що пристигналъ съ к-ра и полковникъ Тасевъ, а единъ снарядъ попадна до едно отъ орждията на 2/12. батарея, което повреди и нарани часть отъ прислугата.

Въ сжщото време, германски самолетъ летя надъ сръб. разположение и после спусна донесение, съ което известяваше за точната стрелба по неприятелскитѣ батареи.

Отъ 10 ч. огъня отъ батареитѣ се пренесе по сръб. окопи на Вощаранския гребенъ, къмъ който настжпваха 52. и 51. п.п.

Следъ заемане предната неприят. позиция (Борешница, Вощаранъ), к-ртъ на артилерията въ колоната счете, че разстоянието до новата отбранителна линия на противника (Росна, Забърдани) бѣ голѣмо (за 1/18. арт. отд. 5—6 клм. и за 1/12. арт. отд. 4 клм.) и за да укаже по-действителна подкрепа[3]), даде заповѣдь[4]): 1/18. — да настжпи, а 1/12. — да изпрати офицеръ за разузнаване нова позиция напредъ.

К-ртъ на 1/18. отд., съ тѣзи на батареитѣ, около 12 ч., презъ Д. Върбени тръгна на разузнаване къмъ Забърдани, последвани отъ батареитѣ, които начело съ 3/18. се източиха въ една колона, но при южния край на Д. Върбени трѣбваше да чакатъ.

Следъ бързъ огледъ, повиканитѣ батареи, безъ да спиратъ, южно отъ селото минаха въ разтегната колона и въ промѣнливъ алюръ, презъ стрънищата се насочиха и заеха избранитѣ позиции задъ гребена южно отъ р. Бродъ и около $^1/_2$ клм. изт. отъ шосето. Въ този моментъ 52. п. п. въ дѣсно наближаваше Росна и подножието на Забърданския ридъ, битъ отъ сръб. батареи при Забърдани.

[1]) Съ 3/3. гауб. бат. [2]) 1 гауб. и 2 пол. [3]) За което к-ра на 3/6. п. бриг. заповѣда да изкара 2 батареи ю.-и. отъ Неокази. [4]) О. № 165, 11 ч. 15, отъ 18. артил. полкъ.

Въ 16 ч., следъ като свръзката съ пехотата се уреди (отъ 52. п. п. пристигна офицеръ за свръзка при щаба на отдѣлението), батареитѣ започнаха стрелба по Забърданския ридъ[1]) и ст. Баница[2]). Противникътъ скоро напусна позицията си[3]). Но к-ртъ на отдѣлението получи съобщение[4]) за попадение на собствени снаряди въ настжпващата пехота и заповѣдь, да измѣсти огъня по-източно и като устрои добра свръзка съ пехотата, само тогава да стреля.

Въ 19 ч. 20, артилер. стрелба престана. Отдѣлението изпрати[5]) разузнавачи на пжтя къмъ Забърдани.

Настжплението на 1/12. арт. отд. започна въ 13 ч., подъ огневата закрила на 3/12. и 3/3. гаубична батареи.

2/12. батарея настжпи презъ Неокази, подъ огъня на сръб. батареи и следъ като мина рѣката, зае указаната ѝ позиция, маскирана отъ дърветата и храсталацитѣ юго-западно отъ Вощаранъ.

Едновремено съ нея настжпи и 1/12. батарея отъ Д. Върбени, която откачи въ дѣсно отъ 2/12. Щомъ започнаха огнево действие, 3/12. батарея на свой редъ настжпи и се спрѣ на позицията въ лѣво и напредъ отъ 2/12. Отъ новитѣ позиции отдѣлението започна борба съ неприятелскитѣ батареи, а следъ това отправи огъня (на 1/12. батарея) по картечници на Забърданския ридъ, които фланкирали отдѣсно 51. п. п. и го заставили да отстжпи. Следъ това—по окопитѣ на рида (2/12. и 3/12. б-реи) за подготовка на атаката.

Въпрѣки продължителната стрелба, която сърбитѣ не издържаха, веригитѣ на 51. п. п. не използуваха резултата, а продължиха да чакатъ въ подножието.

Къмъ 18 ч. сръб. батареи силно биеха набл. мѣсто на отдѣлението и батареитѣ (1/12. и 2/12.), и наново нараниха войници и коне.

По-късно (19 ч. 20), когато пехотата зае напуснатитѣ окопи (52. п. п. — к. 653, а 51. Зелената висота[6])), 1/12. батарея настжпи[7]) и излѣзе (20 ч.) на Зелената висота, съ цель да затвърди завладѣната позиция[8]).

3/3. гауб. батарея остана на в. по южния брѣгъ на р. Бродъ, за да прикрива изнасянето на артилерията, като отвлѣче неприятелскитѣ батареи.

Следъ свършване боя, къмъ 21 ч., на повиканитѣ к-ри (1/18. и 1/12. арт. отд.), к-ртъ на 18. арт. п., даде устна заповѣдь, споредъ която: за преследване отстжпилия отъ Забърданскитѣ висоти противникъ, още сжщата нощь да се зае-

[1]) М. 2·5 клм. [2]) М. 3·4 клм. [3]) 19 ч. [4]) 17 ч. 10, отъ к-ра 18. арт. п. [5]) 17 ч. 30. [6]) В. 1 клм. сев. к. 653. [7]) Батареята бѣ изпратена отъ к-ра на арт., който премѣсти наблюд. си мѣсто — на вис. зап. отъ Вощаранъ, при това на 3/6. п. бригада. [8]) О. № 165, 17 ч. 10, отъ к-ра 18. арт. п.

матъ позиции и на разсъмване на 19. да бждатъ готови за действие: 1/12. отд. (2 батареи) на вис. сев.-зап. до с. Забърдани, а 1/18. — южно по гребена зап. отъ селото. Отъ тѣзи позиции да съдействуватъ на атаката срещу противника, спрѣлъ се източно отъ Забърдани и Баница въ готови окопи. 3/12. и 3/3. гаубична батареи оставаха въ негово разпореждане, а първата — въ очакване заповѣдь въ с. Неокази.

К-рътъ на 1/18. арт. отд., следъ завръщането си при батареитѣ, нареди настжплението да почне въ 0 ч. 30 (на 19.), часъ, въ който луната щѣше да изгрѣе и да улесни нощното разузнаване на позиции.

Загуби: 52[1]). п. п. — убити: войн.—10; ранени: войн.—34; 51. п. п. — убити: войн.—8; ранени: войн.—39; 1/18. арт. отд. — ранени: войн.—1; коне: убити—2, ран.—8; 1/12. арт. отд. — ранени: войн.—5; коне: уб.—1, ран.—1. 3/3. гауб. б. — ранени: войн.—2.

Заловени пленници — 3 войника сърби.

Изстреляни: Снаряди: 1/18. арт. отд. — 1342 (1/18.—313, 3/18.—364, 4/18.—665); 1/12. арт. отд.—1898 (1/12—732, 2/12.—584, 3/12.—582). 3/3. гауб. бат.—143. Пех. патрони: 51. п. п.—35.000; 52. п. п.—32,500.

Лѣвата колона — 12. п. п. съ 2/18. арт. отд. — трѣбваше да извърши настжплението по следния *планъ*[2]): на разсъмване[3]). отдѣлението ще открие силенъ огънь по висотата южно отъ Вощаранъ и подъ негова закрила полка ще настжпи: въ *бойна часть* 1. друж. отъ дѣсно и 3. отъ лѣво; въ полкови *резервъ* 2. и 4. дружини — за да овладѣе висотата, на която ще се затвърди. Атаката ще се предшествува отъ усилени разузнавателни патрули, а к-рътъ на полка отначало ще наблюдава отъ н. м. на артилерията.

Въ 6 ч. 30, отдѣлението започна арт. подготовка, следъ която веднага щѣше да почне настжплението.

Но не минаха 15 минути отъ започване на стрелбата, к-рътъ на отдѣлението по телефона бѣ уведоменъ, че настжплението се отлага, за да се изчака дѣсната колона (51. п. п.), която била много назадъ.

Въ 7 ч. 30, к-рътъ на полка наново съобщи, че настжплението ще започне, като ще се атакува висотата ю.-и. отъ селото, гдето въ сжщия моментъ се виждали шрапнелни пръсквания отъ артилерията на дѣсната колона.

Предвидъ на това, артилерията поде[4]) подготовката съ бавенъ огънь, който постепенно се засилваше.

Пехотното настжпление започна въ 9 ч. Сръбскитѣ батареи енергично стреляха по батареитѣ на отдѣлението и по настжпващитѣ дружини, като биеха всѣка гънка, която можеше да послужи като прикритие или маска.

[1]) Сведения само за 3. дружина. [2]) О. з. № 30, 3 ч., 18. VIII., на 12. п. п. [3]) 6 ч. 30. [4]) 7 ч. 40.

Заедно съ полковиятъ резервъ трѣбваше да настжпи, като придружаваща, и 6/18. батарея, въ посока на 1/12. дружина.

Едва въ 10 ч. 30, веригитѣ на 12. п. п. тръгнаха. Въ стройни линии, въ 11 ч., тѣ преминаха р. Бродъ и селото, следъ което продължиха на югъ и се изкачиха на напусната отъ противника висота. Сръбската артилерия, която за известно време бѣ намалила силата на огъня, го засили, а заедно съ това се започна и оживенъ пехотенъ огънь.

Настжпващата, като придружаваща, 6/18. батарея, подъ арт. огънь и на тръсъ зае открита позиция сев. отъ селото по склона. Следъ нея к-рътъ на отдѣлението, съ останалитѣ бат. к-ри, излѣзе напредъ за огледъ на нови позиции на ю.-и. край на селото. На тѣхъ скоро излѣзоха[1]) и батареитѣ, едновременно съ навлизащитѣ въ сжщото 2. и 4. дружини, като полкови резервъ. Наблюд. мѣсто на к-ра 12. п. п. и на отдѣлението — църквата.

Отъ тукъ батареитѣ започнаха стрелба по противника, който подъ натиска на 51. п. п. бѣ напусналъ пех. окопи ю.-и. отъ селото и по една батарея, издаваща се съ блѣсъци.

Въ разгара на боя[2]) Главнокомандуващиятъ генералъ Жековъ пристигна на бойното поле и поздрави две роти отъ 4. дружина, които се готвеха да се спуснатъ въ селото. Сжщиятъ препоржча на к-ра на 12. п. п. да се действува безъ увлѣчение и завладянитѣ мѣста да се затвърдяватъ и запазватъ.

Отначало полка бѣ въ свръзка съ 51. п. п.[3]), като постепенно захождаше съ дѣсния флангъ, за да застане съ лице на истокъ срещу М. Нидже. Обаче 1/12. дружина почна да страда отъ огъня на Забърданскитѣ батареи. Сжщевременно 51. п. п., който вмѣсто на ю.-и. бѣ застаналъ съ лице на югъ къмъ Забърданския ридъ, станалъ причина за образуване междина повече отъ 1 клм., и открилъ фланга на 12. п. п.

Поради всичко това, 1/12. др. преустанови настжплението и удължи фланга си съ 2. рота, а отзадъ застана 16. рота (отъ полковия резервъ). Въ сжщото време, когато 3/12. друж. наближи преднитѣ окопи изт. отъ селото, сърбитѣ отстжпиха.

Следъ това отъ позицията си, по главното било, тѣ предприеха силно огнево нападение съ артилерия, картечници и пушки. Въ резултатъ 6/18. батарея[4]) бѣ замълчана, а въ другитѣ, макаръ да имаше повредени орждия и ракли, продължиха да действуватъ.

Особено страдаше 1/12. дружина отъ фланговия огънь на сръб. батареи при Забърдани и западно отъ Горничево. Това застави к-ра на 12. п. п. да изчака овладяване на Забърданския ридъ отъ дѣсната колона, а този на 1/12. дружина — да оттегли дѣсния си флангъ назадъ. Освенъ това първия,

[1]) 12 ч. 30. [2]) 11 ч. 30. [3]) 1/12. друж. съ лѣвофланговата 6/51. р. [4]) На 1 клм. източно отъ Вощаранъ.

като взе предвидъ препоржката на Главнокомандуващия — да не се увлича напредъ и да се закрепи и задържи на завладянитѣ мѣста, мимо заповѣдьта на к-ра на дивизията[1]), даде заповѣдь да се спре настжплението, като преднитѣ роти се окопаятъ и изпратятъ напредъ усилени патрули за разузнаване. Следъ заемането отъ съседния 51. п. п. на Забърданския ридъ, положението на 12. п. п. се облегчи, но той бѣ много изморенъ отъ 5 безсънни нощи[2]).

Съ настжпване тъмнината, 2. и 4. дружина смѣниха бойната часть (1. и 3. др.).

Загуби: 12. п. п. — убити: оф.—1, войн.—5; ранени: войн.—40. 2/18. арт. о. ранени войн. — 2. *Пленници* взети—3.

Изстреляни: Снаряди — 2/18. арт. отд.—828 (2/18.—162, 5/18.—354, 6/18.—312). Пех. патрони: 12. п. п.—10,000.

Привечерь к-ръть на бриг. (3/6.), възъ основа донесенията отъ полковетѣ и личнитѣ си наблюдения, оценяваше силитѣ на противника предъ бригадата, така: при Росна и източно — 2 дружини и 2 батареи; западнитѣ склонове на М. Нидже — 2 дружини и 2 батареи; в. Висина (ю.-з. отъ к. 1500) — 2—3 дружини, съ 2—3 батареи.

I/3. пех. бригада напредна къмъ к. 1500 и разузнава сръб. поз. Нощьта срещу 18. предъ фронта на бригадата се получиха отъ колонитѣ (3/8. бригада и 11. п. п.) никакви донесения, нито нареждания отъ щаба на дивизията (както и сведения за достигнатитѣ мѣста отъ другитѣ и отъ съседната 2/3. бригада).

Бригадниятъ к-ръ особено бѣ загриженъ отъ липсата на нареждания отъ дивизията и то при наличностьта на телефонна свръзка.

Едва въ 4 ч. 45, пристигна конникъ, който донесе заповѣдьта[3]) отъ дивизията, съ която накжсо се приповтаряха поставенитѣ за достигане отъ бригадата, обекти.

Отдадената заповѣдь[4]) за действията презъ настжпващия день, съ която се искаше отъ к-ритѣ на колонитѣ да донесатъ за резултатитѣ отъ разузнаването и плана за атаката на поставенитѣ имъ обекти, бѣ основана върху следнитѣ съображения на бригадния к-ръ:

Общото положение не бѣ му напълно ясно;

56. п. п. бѣ много изморенъ и едва на разсъмване се прибра на к. 2525;

[1]) О. № 23, 15 ч. 40 м., получ. 16 ч. 45 м. на 18. VIII., — за енергично настжпление и завладяване, още сжщата нощь, билото на М. Нидже, като се простре още по на югъ, къмъ вис. южно отъ Висина и като държи свръзка съ 3/6. бригада, безъ да се стреми да се изравнява съ нея. [2]) О. № 7, 20 ч. 30, 18. VIII., 12 п. п. [3]) О. № 15, 18 ч. 30, 17. VIII., на 8. див. [4]) О. № 501, 4 ч. 50, 18. VIII. 1/3. бриг.

Подстжпитѣ къмъ неприятелската позиция не бѣха напълно изучени и той желаеше това да се извърши по-грижливо;

56. п. п. да отпочине и се запознае съ предлежащата за действие мѣстность, като решителния ударъ съ него да се извърши вечерьта, или въ подходящъ моментъ, следъ завършване разузнаването.

Дѣсната колона — 55. п. п. (3/8. п. бригада). Изпратенитѣ отъ предния день, разузнавателни роти на полка, продължаваха да стоятъ на лѣвия брѣгъ на Бродската рѣка: тази отъ 1/55. друж. — на 500 м. и на 3/55. др. — на 1·5 клм. отъ рѣката, по сев. склонъ на к. 1500.

Още сутриньта к-ръть на колоната *нареди*[1]) за изпращане на силни офицерски разузнавателни патрули, които да изучатъ подстжпитѣ и влѣзатъ въ допиръ съ противника.

Но бриг. к-ръ, недоволенъ отъ бездействието на тази колона, къмъ 8 ч. *заповѣда*[2]) да настжпи енергично въ свръзка съ 12. п. п. и атакува противника по северницѣ склонове на к. 1500. Колоната веднага да изпрати ротата, въ лѣва странична охрана, по северния отрогъ на котата, за да влѣзе въ свръзка съ дѣснофланговата рота на 11. п. п., която още на 17. VIII. се е изкачила на с.-и. склонове на този отрогъ и имала среща съ сръб. разузнав. части.

К-ръть на колоната отъ своя страна *разпореди*[3]) за изпълнение на горното, като се изпратятъ напредъ патрули, които да се затвърдятъ до пристигане на следващитѣ задъ тѣхъ части и се осигури дѣсния флангъ.

Настжплението на 1. и 3. дружини започна къмъ 10 ч. 30, при съдействието на батареитѣ, които биеха с.-з. склонове на к. 1500. Преднитѣ сръб. части около една рота срещу 1. дружина и две роти срещу 3. дружина, около 13 ч., бѣха прогонени къмъ к. 1500.

Дѣсната стран. охрана за свръзка съ 12. п. п. (8. р.), като мина р. Бродъ при Сетина въ боенъ редъ, напредна единъ клм. южно и отблъсна непр. патрули.

Между това разузнавателнитѣ патрули донесоха[4]):

Отъ 1. друж.: че една сръбска рота заема отдѣлния гребенъ на ю.-з. отъ сев. отрогъ, по който се движи дружината — на 800 м. отъ трижгълната гора, друга рота — окопитѣ на най-високата точка отъ сжщия и $^1/_2$ рота на югъ отъ гората. Вѣроятно това били предни роти.

Отъ 3. дружина[5]): че по к. 1500 има доста прекжснати окопи и телени мрежи; че котата може да се атакува само откъмъ Висина и Метеризъ, но не и отъ фронта, понеже склона билъ обривистъ. Бродската рѣка се минавала навсѣкжде.

[1]) О. № 13 на 3/8. бр., получ. 7 ч. 10. [2]) О. № 504, 8 ч. 05, 18. VIII., 1/3. бриг. [3]) О. № 14, 8 ч. 30, 3/8. бриг. [4]) 11 ч. 30. [5]) О. № 101, (получ.) 11 ч. 20.

Но настжплението на дружинитѣ се извършваше много бавно. 1. друж., бита отъ Г. Висина съ пехотенъ и артилерийски огънь, прекрати напредването си до подаването на 12. п. п., а при 3. друж.[1]) противникътъ настжпи съ малки вериги срещу 10. рота, като бѣ отбитъ съ арт. огънь. Тукъ дружината намѣри много убити и ранени и залови 10 пленника, отъ които 2 офицери. Срещу лѣвия й флангъ се групираха сръб. части, вѣроятно за да настжпятъ, за което друж. к-ръ молеше артилерията да го наблюдава добре.

Артилерията на колоната:

Дѣсната арт. група[2]) (1/6. арт. отд.): 1/6. бат. остана въ очакване сев. отъ Совичъ, а 2/6. получи задача да отбележи съ изстрели нѣкои разстояния (ю.-з. отъ к. 1500 м. 30°). Къмъ 10 ч. 30, на сжщата се възложи да обстреля полурота, която се спущаше срещу 3/55. дружина (10. рота). Но се оказа, че не може да стреля въ тази посока, та получи заповѣдь да се премѣсти на в. Рогачица, отначало единия взводъ. Последния къмъ 12 ч. бѣ готовъ и оттамъ започна стрелба[3]) предъ фронта на 3/55. друж. и заедно съ срѣдната група участвува въ отблъсването на пехотни групи. Следъ пладне[4]) двата й взвода едновременно успѣха да замълчатъ едно орждие на открито върху гребена с.-и. отъ к. 1500, което стреляше къмъ Стара Попадия и да пръснатъ прислугата му. По-късно и другия взводъ се премѣсти на в. Рогачица.

Срѣдната арт. група[5]) (2/2. гауб. отд.) направи малки размѣствания, като: 8/6. бат. прибра орждието си отъ седловината сев. отъ Рогачица, а другото постави за стрелба срещу самолети на 400 м. изт. отъ позицията. Сжщевременно батареята се отдръпна назадъ и зае запасната си позиция, за по-добро маскиране отъ к. 1500.

Групата бѣ бита (особено 8. бат.) съ тежки снаряди откъмъ Кюнковетѣ и съ полски отъ М. Нидже.

Настжплението на 55. п. п.[6]) къмъ к. 1500 (отъ с.-з. склонове) и отчасти на 12. п. п. къмъ Висина, отъ групата бѣ подкрепено така:

Въ 11 ч. — 5/2. гауб. стреля по групи на зап. склонъ на к. 1500, м. 20°.

Въ 11 ч. 30, — 8/6., 4/6., 3/6. разпръснаха отстжпващи пехотни групи при монастира Крушоградъ на м. 5·8 клм., а 5/2. гауб. — по картечница предъ 3/55. друж. и пръсна пех. групи по с.-з. склонове на к. 1500.

Въ 12 ч. — 8/6., пакъ тамъ, по пръсналитѣ се изъ каньритѣ и храститѣ стрелци.

[1]) О. № 102, 12 ч. 40, на 3/55. др. [2]) 1/6., 2/6. и 6/2. (гаубична) б-реи. [3]) Подъ командване на к-ра 1/6. бат., който бѣ на Рогачица. [4]) 13 ч. 10. [5]) 4/2. гауб., 5/2. гауб., 3/6., 8/6. б-реи. [6]) Отъ 10 ч. 30.

Въ 12 ч. 30. — 4/2. гауб. по пех. групи и картечници въ уврага юж. отъ Сетина, които се оттеглиха въ долътъ зап. отъ Висина — кв. 22° 31′.

Въ 13 ч. — 8/6. разпръсна пех. групи по с.-з. склонъ на к. 1500 на м. 4·8—5·1.

Въ 15 ч. — сжщата — по пех. групи и картечници на с.-з. склонове на М. Нидже, ю. отъ Сетина на м. 6 клм.

Въ 18 ч. 30, — 5/2. гауб. разпръсна една рота на с.-з. склонъ на к. 1500 (м. кв. 20°), която после се скри въ голѣмия уврагъ: 3/6. — по окопитѣ на ю.-з. склонъ на Орлето, а следъ това — резерви между М. Висина и Орлето.

Въ 19 ч. 30, — 8/6., по взводъ стрелци на сев. склонъ на М. Нидже, юж. отъ Сетина, м. 5·7 клм.

За следния день к-рътъ на арт. въ колоната *разпореди*[1]): групитѣ оставатъ на сжщитѣ мѣста и ще съдействуватъ на 55. п. п. за овладяване к. 1500, като 1/6. бат. съ единия взводъ заеме позиция източно отъ 2/6., а другия, по липса на мѣсто, ще продължава да стои въ очакване[2]). Освенъ това да се изпратятъ разузнавачи за пжтя и за позиции къмъ Сетина и по̀ на югъ, къмъ к. 1500. На сжщитѣ, безъ коне, се опредѣли да завършатъ задачата си презъ цѣлия день на 19. и вечерьта да донесатъ за резултата.

За 19. VIII. полкътъ получи *заповѣдь*[3]): всички роти отъ бойната часть и въ странични охрани да се окопаятъ добре. Сжщевременно ще изпратятъ напредъ разузнават. части и патрули, които да се затвърдятъ и подъ тѣхно прикритие да се извърши напредването на 19., по следния *планъ:*

1. друж., въ свръзка съ 12. п. п., ще се подаде напредъ по отрога, който се възкачва къмъ Кюнцитѣ[4]) и се яви въ флангъ на позицията к. 1500. За осигуряване дѣсния флангъ, презъ нощьта ще се изпрати една рота отъ полковия резервъ къмъ дружината, за да образува заслонъ срещу Висина. Ротата ще започне настжпление, следъ като 12. п. п. се изнесе къмъ Висина.

3. друж. ще настжпи право къмъ обекта й — к. 1500.

Ротата, въ лѣва странична охрана, ще се подаде напредъ, за да съдействува на 3. дружина.

Презъ деня, въ резултатъ на направенитѣ разузнавания, к-рътъ на колоната (3/8. бриг.) *донесе*[5]), че сев. склонъ на к. 1500, по който 55. п. п. трѣбваше да продължи настжплението, е много стръменъ, съ обривисти брѣгове, пресѣченъ съ дълбоки увразі. По него голѣма часть не може да настжпи. Това по-удобно би могло да стане отъ къмъ Сетина,

[1]) 22 ч. [2]) На $1\frac{1}{2}$ клм. сев. при позиционния пжть Совичъ — Добровени. [3]) О. № 20, 19 ч. 30, 18. VIII., 3/8. бр. [4]) 1 клм. сев. отъ в. Жакъ. [5]) 11 ч. 30.

но понеже дѣсния флангъ е изложенъ, ще трѣбва да се изчака подаването къмъ висина на 12. п. п.

Къмъ 19 ч. положението на предните части на колоната бѣ[1]):

1/55. друж. на 1·5 клм. южно отъ р. Бродъ; 3/55. друж. на 2·5 клм. юж. отъ отъ сѫщата. Предъ нея 2 непр. роти съ картечници, а на Кюнцитѣ една друж. окопана. Ротата въ дѣсна охрана за свръзка съ 12. п. п., 1 клм. юж. Сетина.

Загуби: 55. п. п. убити войн.—1; ранени войн.—10. Артил.—нѣма.

Пленени: оф.—1, войн.—12[2]) — отъ 6. п. п. на Дрин. див.

Изстреляни снаряди: 2/6. бат.—79. Срѣд. арт. група—269 (4/2.—11, 5/2.—52, 8/6.—160, 3/6.—45). Пех. патрони: 55. п. п.—14,600.

Лѣвата колона — 11. п. п. — Нощьта предъ полка мина доста неспокойно. Още въ 1 ч. сърбитѣ започнаха буйна артилер. и картечна стрелба. Огневото действие бѣ съпроводено съ настѫпление на патрули, а по 2/11. друж. попаднаха и бомби. Малко следъ това[3]) бѣ отбелязанъ опитъ за настѫпление на по-значителни части, спрѣни съ пехотенъ огънь.

Въ 4 ч. 30 м., при добра артилерийска подкрепа, две сръбски роти безрезултатно настѫпиха срещу центъра на 2/11. друж., при което батареитѣ отъ групата (лѣва) оказаха слаба подкрепа, а нейни снаряди като че попадаха въ собствената пехотна линия. Така, 7/6. бат., следъ като изстреля 11 снаряда по заповѣдь на к-ра на 1/3. бриг., спрѣ огъня и въпрѣки нѣколкократни молби за подновяването му, повече не се обади.

Съ огледъ заповѣдьта на к-ра на бригадата[4]), за изпълнение поставената задача и за изпращане силни разузнав. оф. и подоф. патрули, к-ръть на полка разпореди[5]), такива да се изпратятъ отъ преднитѣ дружини (1. и 2.), а отъ полковия резервъ — срещу участъка Острата камениста чука, Сѣдлото.

Но напредването на патрулитѣ бѣ посрещнато съ пех. и артил. огънь откъмъ седловината на Низи дагъ и отъ в. Шопа. Затова к-ръть на отдѣлението възложи на батареитѣ да ги подкрепятъ, като обстрелватъ: 7/6. — Метеризъ и Джематъ иери и 4/6. — Папалазо и Седлото. Обаче указаната помощь бѣ съвсемъ незадоволителна. Силниятъ неприятел. огънь попрѣчи да изпълнятъ добре задачата си. Единственъ патрула на подпоручикъ Далакчиевъ сполучи да излѣзе достатъчно напредъ и като използува въ разузнаване цѣлия день, успѣ да събере сведения, за подстѫпитѣ къмъ неприятелската позиция.

К-ръть на полка, въ сѫщото време, възложи на 9/11. рота, да излѣзе напредъ и запълни празднината между 1. и

[1]) О. № 21; 20 ч., 3/8. бр. [2]) О. № 24, 19. VIII.—3/8. п. бриг. [3]) 3 ч. 30. [4]) Телефоногр. № 501, получ. 6 ч. [5]) О. № 616; 6 ч. 30.

2. дружини. Но посрещната съ силенъ артил. огънь, ротата спре движението си, за да изчака нощьта.

Къмъ 10 ч., сърбитѣ възобновиха настѫплението си срещу 1/11. друж., първоначално съ патрули, а следъ това съ единъ батальонъ и 2 картечници. Подъ неговия натискъ и бита съ мощенъ арт. огънь, дружината, при слабата подкрепа на 1/1. пл. и 3/3. пл.[1]) батареи, започна да се оттегля и къмъ 12 ч. окончателно се установи на близкитѣ висоти — 1 клм. по-назадъ.

Този фактъ, узнатъ въ щаба на бригадата, има своя отзвукъ, кѫдето считаха, че колонитѣ започнали деня съ бездействие, използувано отъ противника и че този маньовръ всѣлъ смущение, особено у артилериститѣ.

Следъ пладне[2]) единъ новъ опитъ за настѫпление срещу сѫщата дружина бѣ осуетенъ съ огънь, като, обаче, тя понесе значителни загуби отъ артилерийската стрелба, съ която бѣ подготвено нападението. То бѣ отбито съ съдействието на 4/6. и 3/3. пл. батареи. По-късно[3]), съ к.-атака, сърбитѣ бѣха отхвърлени, но 1/1. пл. и 3/3. пл. б-реи бѣха подложени на силенъ артилер. огънь (12 см. снаряди).

Такъвъ опитъ[4]), по-слабъ, бѣ направенъ и срещу 2/11. друж., кѫдето при помощьта на 7/6. бат.[5]), нападението бѣ отбито.

Изобщо презъ цѣлия день, неприятел. огнева дейность бѣ силна, и особено ефектна тази на фланкиращата батарея, стреляща отъ ю.-и. посока.

Въ 20 ч. боя затихна. Въ помощь на 2/11. друж. и по искане на к-ра й, отъ полковия резервъ се изпратиха две роти отъ 4. др. Полкътъ занощува на $1^1/_2$ клм. отъ Метеризъ и на 600 м. отъ Джематъ.

Загуби: 11. п. п. убити: оф.—1, войн.—16; ранени: войн.—1. Лѣва арт. гр. (2/6. отд.) ранени: войн.—1 (1/1. бат.).

Изстреляни: снаряди — 530 (4/6.—215, 3/3. пл.—24, 7/6.—76, 1/1. пл.—215). Пех. патрони: 11. п. п.—34,000.

Бригадниятъ резервъ (56. п. п.) съ тритѣ си дружини и картеч. рота[6]) се намираше на бивака, по с.-з. склонъ на Каймакъ-Чаланъ. Въ 14 ч. 30, 10/56. рота получи назначение да охранява 1/1. пл. бат. на позиция 2 клм. юж. отъ върхътъ, като наблюдава всички долове източно и държи свръзка съ 1/11. друж. Мѣстото си тя зае въ 22 ч. Това се мотивираше съ несигурното положение при 1/11. друж. и недостатъчната охрана отъ най-лѣвата — 4/11. рота. Последната достигнала изхода на р. Биюкъ дере и установила свръзка съ 46. п. п. (4/46. рота)[7]).

[1]) М. 2·5—3 клм. [2]) 13 ч. 30. [3]) 17 ч. 30. [4]) 16 ч. [5]) Която стреляше въ посока на Метеризъ тепе. [6]) 6 карт. [7]) О. № 52, 8 ч. 15, 19. VIII. на 4/11. р.

За разузнаване подстжпитѣ къмъ р. р. Бродъ и Родевска и за особенноститѣ на неприятел. позиция още сутриньта се изпратиха 4 офицерски патрули.

Споредъ донесенията на к-ра на лѣвата колона и на бриг. резервъ, резултата, отъ мисията на офицерскитѣ разузн. патрули, по изучаване подстжпитѣ и мѣстата за минаването на р. р. Бродъ и Родевска и къмъ сръб. позиция; състоянието на тел. мрежи, достжпа къмъ тѣхъ и проходитѣ имъ, бѣ следниятъ:

Срещу Метеризъ тепе, до р. Бродъ нѣма скрити подстжпи, а по̀ на югъ, къмъ западната му часть, мѣстността съвършено непроходима. Къмъ източната му часть мѣстността достжпна, но се бие кръстосано отъ западъ и изтокъ. Севернитѣ му склонове добре укрепени съ непрекжсната телена мрежа 1—2 реда. Проходи въ нея неоткрити.

Срещу Джематъ-иери денемъ достжпа до р. Бродъ възможенъ само по западния склонъ на Каймакъ-Чаланъ, източно отъ к. 1944. Окопитѣ опасани съ телени мрежи.

Достжпа къмъ долината на рѣката много труденъ и откритъ. Брѣговетѣ ѝ стръмни, непроходими. По̀ на югъ, предъ неприятелската позиция, гжста непроходима гора. Източнитѣ склонове на Седлото опасани съ нѣколко реда телена мрежа

Тѣзи сведения[1]) командиръть на 1/3. бригада донесе въ дивизията, съ мнение: к. 1500 може да се атакува отъ северъ, но следъ като 12. п. п. напредне достатъчно на югъ отъ р. Бродъ.

Сжщиятъ, за действието презъ деня, правеше такава оценка: дѣсната колона останала на сжщитѣ си мѣста достигнати на 17., съ изключение на дѣсната ѝ стран. охрана, която настжпила до 1 клм. южно отъ р. Бродъ. Успѣхъ нищоженъ.

До края на деня въ щаба на бригадата не се получиха никакви нареждания за следния день. Поради това, за да постави частитѣ въ течение на своитѣ намѣрения, бригад. командиръ отдаде оперативна заповѣдь[2]), съ която искаше готовность за решителна атака въ уч. Джематъ-иери (Джематъ—Метеризъ), при следнитѣ *задачи* на колонитѣ:

3/8. п. бригада (55. п. п.) съ две дружини и всичката си артилерия, въ свръзка съ 12. п. п. ще атакува противника по посока на Чеганска пл. (к. 1500), като третата дружина веднага насочи нагоре по р. Бродъ, за да влѣзе въ свръзка съ дѣсно-фланговата рота на 11. п. п. и едновременно съ нея атакува отъ с.-и., къмъ к. 1500.

11. п. п. съ три дружини и 4 картечници ще се съсрѣдоточи между р. Бродъ и сръбската позиция на Джематъ-иери (Джематъ и Метеризъ) и бжде готовъ въ всѣки моментъ да

[1]) Отъ началницитѣ на колонитѣ. [2]) № 45, 22 ч. 45, 18. VIII., получ въ частитѣ въ 24 ч. (и № 46, 2 ч. 40, на 19. VIII.) отъ 1/3. п. бриг.

атакува Метеризъ, а съ една дружина и 2 картечници се заслони отъ къмъ Метеризъ[1]) (Седлото и Папалазо).

56. п. п. съ две дружини[2]) и картечната рота (6 карт.) ще застане съ една друж. и картечницитѣ на 2 клм. ю.-з. к. 2525, въ готовность да атакува едновремено съ 11. п. п. и съ друга дружина — западно отъ сжщата висота, съ огледъ за действие на югъ. Ще атакува Джематъ-иери, прикриванъ отъ 1/11. дружина отъ къмъ Папалазо и Седлото.

3/56. дружина съ 2 планин. орждия ще заеме най-предницитѣ окопи на к. 2525 и подържа свръзка съ 2/3. п. бригада.

Атаката ще се води върху по-малки участъци, като се държатъ сгжстени части за развиване успѣха.

Артилерията ще открие стрелбата по особена заповѣдь и щомъ се засили пехотния бой върху атакувания участъкъ, следъ половинъ-часова подготовка, една батарея ще продължава огъня съ удължень мѣрникъ, споредъ донесенията на атакуващитѣ колони, а другитѣ ще биятъ неприятелската позиция влѣво и дѣсно, за да подпомогнатъ разпространението по гребена. Германската 2/8. батарея, съ 4 дълги орждия, въ готовность, по особена заповѣдь, за стрелба по участъка Джематъ-иери, Низи дагъ; по Островската гара (съ 2 орждия) и по Чеганска пл. съ 4 орждия.

При напредването, щабоветѣ на 56. и 11. п. п. ще продължатъ телефоннитѣ линии.

За началото на атаката щѣше да последва заповѣдь по телефона. То бѣ назначено най-напредъ за 3 часътъ[3]), а следъ това за 4 часътъ на 19.[4]). Въ този часъ атакуващитѣ колони да минатъ р. Бродъ.

Въ случай на неприятел. контра-атака, презъ нощьта отъ къмъ Джематъ иери, 11. п. п. веднага ще атакува. Това ще бжде знакъ за обща атака, за която ще последва нареждане.

Едновременно съ заповѣдьта си, командиръть на бригадата донесе въ дивизията, че при нощна атака разчита на успѣхъ, но за развиването му и затвърдяване върху неприятелската позиция, искаше още две дружини[5]).

Щабътъ на бригадата продължаваше да стои на к. 2525, на която, отъ 8 ч. 20, бѣ устроена германска радиостанция за свръзка съ Битоля. Въ сжщия имаше отъ сигурни наблюдения, сведения за 5 неприятелски батареи, отъ източния склонъ на к. 1500 до Низи дагъ.

Следъ като нареждания за атаката на 19. бѣха изпратени, едва въ 3 ч. 20, (на 19.), бригадата получи оп. запо-

[1]) По-право къмъ Джематъ. [2]) 1. и 2. друж. [3]) О. № 511, 1 ч. 15, 19. VIII. [4]) О. № 46, 2 ч. 40, 19. VII. на 1/3. п. бриг. [5]) Такива не се даваха отъ дивиз. (о. № 30, 8. див.), като се препоржчваше да не се увлича.

вѣдь[1]) на дивизията, съ която се приповтаряше поставената й задача — да атакува и завладѣе: съ дѣсната колона к. 1500, а съ лѣвата Метеризъ и Джематъ-иери.

Командирътъ на 8. артилерийска брагада, въ съгласие съ този на 3/6. п. бригада, още презъ нощьта, на 17. срещу 18., заповѣда на явилия му се к-ръ на 10·5 см. герм. батарея, да заеме позиция въ дола ю.-и. отъ Сакулево.

Следъ разсъмване, на самото мѣсто, той я посочи на батар. к-ръ, следъ което минавайки презъ батареитѣ на 1/12. арт. отдѣление, се отправи за новото си н. м., близу до това на отдѣлението[2]), кждето се установиха и командиритѣ на 3/6. п. бригада и на 18. артилерийски полкъ.

Въ това време 51. п. п. настжпваше къмъ Забърданския ридъ, подложенъ на силния непр. артилер. огънь и бригадниятъ к-ръ ясно чувствуваше липсата на тежки батареи за борба съ неприятелскитѣ, скрити въ гънкитѣ задъ височитѣ на рида и с. Росна.

Поради това той наново заповѣда на 10·5 см. герм. батарея, незабавно да излѣзе на позиция съ близко, до неговото, наблюдателно мѣсто.

Къмъ пладне, когато боя бѣ утихналъ, а сръбската пехота и артилерия отстжпваха къмъ гребена на М. Нидже, к рътъ на бригадата, заедно съ тѣзи на 3/6. п. бриг. и 18. артил. полкъ, премѣсти наблюд. си мѣсто на височината северно отъ Неокази, надъ р. Бродъ и изпрати (13 ч. 20,) адютанта си, съ заповѣдь — 10·5 см. герм. батарея да използува удобния моментъ, за да се изнесе въ дола източно отъ наб. мѣсто, кждето имаше позиции за 3/3. гауб. и 15 см. герм. гауб. батареи.

Въ 20 ч. 25, той заповѣда на 15 см. гауб. батарея, още тази нощь да излѣзе на позиция, гдето ще застане 10·5 см. дълга — въ дола източно отъ наблюд. мѣсто, между Неокази и Вощаранъ и сутриньта на другия день да бжде готова за стрелба.

Дивизионенъ резервъ — 52. п. п. още сутриньта бѣ даденъ на 3/6. бригада и вкаранъ въ боя. Набл. мѣсто на дивизията остана на к. 735, кждето въ 17 ч. пристигна Главнокомандуващия ген. Жековъ, а командира на дивизията, отъ 7 до 19 ч., обиколи 1/8. и 3. конна бригади.

Снабдителни служби — останаха на мѣстата си.

Армейски резервъ — 15. п. п. получи заповѣдь да достигне и се установи при северния край на Дол. Върбени, отъ дветѣ страни на ж. п. линия. Полкътъ тръгна отъ Кенали и Негочани, но презъ марша получи заповѣдь да се установи при Долно Каленикъ, кждето нощува. Не сс. батареи (7/18.

[1]) № 26, 19 ч. 45, 18. VIII. отъ 8. див. [2]) На гребена (сев. отъ междината Неокази, Вощаранъ) 1 клм. сев.-изт. отъ Неокази.

и 8/18.) останаха на позициитѣ при Кенали до получаване превозни срѣдства.

Вечерьта[1]) сведенията за противника бѣха следнитѣ:

Въ щаба на 8. дивизия: Срещу 30. п. п. сж действували 7. и 8. полкове съ по три батальона, като последния презъ нощьта на 17. срещу 18. пристигналъ на бойното поле, а до тогава билъ въ армейски[2]) резервъ на 3. армия.

Въ щаба на 1. армия: Въ равнината е действувала цѣлата Дунавска дивизия, съ 9—10[3]) батареи, която разбита отстжпвала — една часть презъ билото на Мала река пл. къмъ Невеска; друга къмъ Айтосъ; трета за Суровичево, а по-голѣмата часть отъ силитѣ й се оттегля къмъ Горничево[4]).

Сжщиятъ щабъ, за своитѣ части, знаеше: Споредъ въздушни наблюдения въ 10 ч. колоната на 2/8. п. бригада била на 5 клм. западно Биклища; 30. п. п. преследва отстжпващитѣ сръбски колони за Невеска и Айтосъ; 3/6. п. бригада атакува гребена на М. Нидже; 1/3. п. бригада води бой за завладяването на преднитѣ непр. окопи на Чеганска пл. и Метеризъ тепе.

За следния день[5]), като съобщаваше достигнатитѣ мѣста отъ дивизията, к-рътъ на сжщата, съ отдѣлни заповѣди даде[6]) следнитѣ *задачи* на бригадитѣ:

3. конна брагада[7]) да съдействува на атаката на 1/8. бригада, като се придържа къмъ дѣсния й флангъ, направлявайки се на с. Церово и изпрати 1 ескадронъ въ посока на Суровичево, Пателi, Чаконъ. Разездитѣ ще действуватъ въ даденитѣ имъ посоки, къмъ билото на Мала рѣка пл. и в. Вичъ.

1/8. п. брагада[8]) да атакува билото на М. Нидже южно отъ шосето Баница—Острово включено, до с. Церово и изпрати една дружина къмъ Суровичево. Начало на действието 4 ч. на 19. Билото на Мала рѣка пл. да се заеме съ отдѣлни отбранителни застави.

3/6. п. брагада[9]) да атакува северно отъ пжтя Баница, Острово и завладѣе билото на М. Нидже отъ Горничево до в. Висина. 12. п. п., като остава въ разпореждане на бригадния командиръ, да атакува в. Висина.

Следъ горнитѣ заповѣди, до бригадитѣ бѣ изпратена и следната *заповѣдь*[10]):

„Отечественитѣ интереси изискватъ, щото утре — 19. августъ, непременно да бжде завладяно билото на М. Нидже. Апелирамъ къмъ войнишкитѣ добродетели на всички офицери и войници за изпълнението на тази задача."

1/3. п. брагада не получи нареждания за 19.

[1]) На 18. VIII. [2]) Въ сжщность 8. п п. е билъ резервъ на Дунавската дивиз. [3]) Въ сжщность 10 б-реи. [4]) Телегр. [5]) 19. VIII. [6]) 19 ч. на 18. VIII. [7]) О. № 28. [8]) О. № 29. 19 ч. 40. [9]) О. № 27, 19 ч. 15, получ. 19 ч. 50. [10]) О. №№ 31—35 въ 22 ч. 30, 18. VI I.

12/21

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕТО НА 3. СРЪБСКА АРМИЯ:

Разпореждания отъ Върховното командуване

Командуващиятъ 3. армия получи предупреждение[1]), да бжде предпазливъ при нападение съ Дунавската дивизия и че може да предприеме такова само, когато е сигуренъ въ успѣха. Въ противенъ случай да се държи въ отбрана, като обърне особено внимание на посоката отъ Каймакъ Чаланъ.

По-късно[2]), по поводъ исканието[3]) отъ Командуващия армията за изпращане подкрепления[4]), върховното командуване съобщи, че се изпращатъ такива отъ Вардарската дивизия: една пехотна бригада, две полски и една гаубична батареи, които отъ Вертекопъ ще отстжпватъ съ влакове. Тѣзи подкрепления да се употрѣбятъ[5]), споредъ обстановката и по съображения на командуващия армията.

На полковникъ Марияновичъ бѣ заповѣдано[6]) да се задържи при Суровичъ 2—3 дни, до като обстановката се уясни.

Разпореждания отъ Командуващия армията

На командира на Дунавската дивизия се съобщи[7]), че: ще се изпрати единъ влакъ въ Церово за отвозъ на бойнитѣ припаси и др. материали отъ тази гара; стоваренитѣ хранителни припаси въ Екши су, ще бждатъ отвозени въ Острово; преустановява се подвоза на храни въ Невеска и Маврово за доброволческия отрядъ и за полковникъ Марияновичъ; изпратени сж съ влакове подкрепления (1 пех. бригада и 3 батареи).

По-късно командирътъ на дивизията получи съобщение, че заповѣдь за отстжпление била дадена[8]) и че бригадата отъ Вардарската дивизия съ тритѣ батареи се даватъ въ негово подчинение, които, щомъ пристигнатъ въ Острово и се стоварятъ, ще се отправятъ за Горничево[9]).

На Армейската ескадрила се даде задача[10]) за разузнаване въ посока ст. Баница, Кучковени (на югъ до Плешвица), гр. Леринъ, с. Борешница, с. Забърдани, с. Сетина, като види и отбележи всички движения.

[1]) Въ 9 ч. 45. [2]) Въ 13 ч. 30. [3]) Направено въ 12 ч. [4]) Щабътъ на 3. армия донесе въ върх. командуване, че „положението при Дунав. дивизия е тежко, че въ момента (12 ч.) борбата се води на линията. Въртоломъ, Забърдани и че българитѣ действуватъ най-малко съ 4 полка и много артилерия. Дивизията вѣроятно ще се оттегли на главната позиция Нидже, Церово, к. 950. Отстжплението ще прикрива 9. п. п." Сжщиятъ молеше за изпращане 3 пех. полка и нѣколко гауб. батареи. [5]) Телегр. 18 ч. 45, отъ Върхов. командуване, [6]) 18 ч. 20. [7]) 12 ч. 30. [8]) 13 ч. 35 [9]) 21 ч. [10]) 13 ч. 35.

Понеже презъ цѣлия день нѣмаше сведения отъ Доброволческия отрядъ, изпратенъ е единъ усиленъ офицерски патрулъ, за да влѣзе въ свръзка съ него, а за свръзка съ батальона на полковникъ Марияновичъ — насочени офицери ординарци отъ армейския щабъ.

Командуващиятъ армията съ началникъ щаба, отъ Забърданския ридъ, наблюдаваше боя и когато къмъ 10 ч. 30, видѣ превъзходството на българскитѣ сили и отстжплението при Борешница и Песочница, лично заповѣда на к-ра на Дунавската дивизия, постепенно да се оттегля къмъ своитѣ предни позиции за отбрана.

На Дунавската дивизия

Въ полунощь (17/18.) усиленъ патрулъ отъ 8. п. п. настжпи къмъ ст. Леринъ и причини силна стрелба отъ българскитѣ части, които заемаха гарата.

Отъ 5 ч. 30, дивизионната артилерия започна заповѣданата стрелба по ж.-п. станция (Леринъ), за да подготви решеното нападение (на фронта Арменохоръ, Неокази), съ което създаде за втори пжть и то по-значителенъ безпорядъкъ въ готвещия се за настжпление 30. п. п.

Подъ натиска на надмощни български сили отъ посокитѣ Долно Върбени и Неокази, при мощна артилерийска подготовка, въ 11 ч. 1/7. батальонъ безъ заповѣдь започна отстжпление[1]) отъ позицията си — рида източно на Борешница, което пъкъ стана причина за оттегляне и на лѣвото крило на 7. п. п., къмъ линията Росна, Забърдански ридъ.

Поради този фактъ и обстоятелството, че българитѣ[2]) почнаха да обхващатъ лѣвото крило на 8. п. п., който бѣ миналъ въ настжпление отъ Въртоломъ и достигналъ на 800 м. до ст. Леринъ, сжщиятъ бѣ принуденъ да се върне на позицията си[3]).

Конния дивизионъ изгуби свръзка съ доброволческия отрядъ, чиито две дѣснофлангови роти се пръснаха и отстжпиха назадъ.

Въ сжщото време[4]), заповѣда се на обозитѣ да се оттеглятъ къмъ Острово.

И като взе предвидъ широкия фронтъ на дивизията, превъзходящитѣ сили на противника и неуспѣха при 7. п. п., командирътъ на сжщата *реши* и заповѣда — отбраната да продължи по линията Въртоломъ, Росна, Забърдански ридъ, а главнитѣ сили на 1. п. бригада[5]) да се събератъ на позицията Баница, Горничево.

Отъ 14 ч. 30, дивизията вече заемаше за отбрана новата си позиция[6]), къмъ която българитѣ настжпваха, а резерва

[1]) О. № 407 на Дун. див. отъ 19 ч. 30. [2]) 30. п. п. [3]) При Въртоломъ. [4]) 11 ч. [5]) 7. и 8. п. п. [6]) Въртоломъ, Росна, Забърдански ридъ.

на 1. п. бригада — 1/9. и 2/8[1]) батальони — се движеше къмъ позицията Баница, Горничево.

Къмъ този часъ[2]) командирътъ на дивизията оценяваше българскитѣ сили така: между Крушоградъ и Вощаранъ една дружина; отъ Вощаранъ до Петоракъ 6—8 дружини, на фронта Песочница, Ложани 3—4 дружини и при ст. Леринъ 1 дружина. Освенъ това въ посоката Леринъ 1 пехотенъ и 1 коненъ полкъ. Или общо, на фронта Крушоградъ, Леринъ се пресмѣтаха[3]): 4 пех. полка, 4—6 ескадрона и 8—12 батареи[4]).

Сжщиятъ *реши*, за 19., да заеме и организира позицията к. 950, Баница, като задържи съ предни части линията Вртоломъ—Росна—Забърдански ридъ, до когато бжде възможно, а оттеглюването отъ последната позиция и заемане новата отбранителна линия ще се извърши презъ настжпващата нощь.

Силниятъ натискъ на значителни български сили на ново заемания фронтъ[5]) започна къмъ 15 ч. съ обхватни действия на българската конница отъ дветѣ страни на Вртоломския ридъ, отъ която единъ ескадронъ[6]) достигна източно отъ селото, а останалитѣ 3—4 действуваха въ посоката Ложани—Кучковени—Лесковецъ. При отбиване нападението на ескадрона изт. отъ Вртоломъ, върху 1. полска батарея отъ Дунав. арт. п. (17 ч.) отъ една сръбска пех. часть, последната освенъ убититѣ е заловила и 4 конника.

По-късно[7]), подъ този постояненъ натискъ, сръбскитѣ части западно отъ Забърдани и отъ Росна започнаха отстжпление и отъ линията Забърдани, ст. Баница, като заеха за отбрана рида ю. и. отъ първото, а батальона отъ 8. п. п. отъ позицията при Вртоломъ, въ 20 ч., се оттегли за к. 950, заедно съ конния дивизионъ, отъ къмъ с.-з. на Лесковецъ.

Въ 20 ч. 15, борбата утихна. Българитѣ заеха линията Вртоломъ, ст. Баница, Забърдани.

Презъ цѣлия день действията срещу дѣсния участъкъ на дивизията бѣха слаби.

За следния день (19.) командира на дивизията *реши*:

Съ дивизията да заеме и отбранява позицията — к. 1500, М. Нидже, Горничево, с. Баница, к. 950, при *планъ за действие и групировка*[8]):

Дѣсенъ участъкъ — 18. и 9. п. п., 2. пол. арт. отдѣл., планин. артил. отд. (безъ 1 батарея), 1. гауб. батарея и 1. пион рота — *всичко 6 батальона, 24 картечници и 24 орждия*, ще

[1]) Отъ Вртоломъ. [2]) 14 ч. 30. [3]) О. № 407 на Дунав. див. [4]) Въ сжщность 4 п. полка (безъ 10. — въ планината и 15. п. п. — въ арм. резервъ), 6 ескадрона и 16 б-реи (безъ 2 теж. въ арм. рез.). [5]) Вртоломъ, Росна, рида западно Забърдани. [6]) 2/7. на ротмистъръ Симеоновъ. [7]) 17 ч. 30. [8]) Съгласно о. зап. № 415, 20 ч., 18. VIII.

заеме позиция по линията к. 1500, М. Нидже, Горничево, съ задача упорно да я брани. Свръзка, въ дѣсно съ лѣвото крило на Дринската дивизия и налѣво, съ лѣвия участъкъ;

Лѣвъ участъкъ — 8. п. п., 1. пол. арт. отдѣление, 1. план. батарея — *всичко 3 батальона, 12 картечници и 16 орждия*, ще заеме позиция по линията Горничево, рида южно отъ с. Баница, к. 950, съ задача упорито да я брани. Ще заеме съ слаби части предна позиция Св. Илия и сжщо съ такива ще държи рида ю.-з. отъ станция Баница за свръзка съ конницата. Свръзка въ дѣсно съ дѣсния участъкъ.

Граница между дѣсния и лѣвия участъци — с. Горничево и потока западно отъ селото къмъ к. 824.

Конница — Дунавскиятъ и Дрински конни ескадрони — *всичко 2 ескадрони*, ще заеме и държи свръзка между лѣвото крило на дивизията и доброволческия отрядъ.

Въ случай на действие съ силни неприятелски части, конницата ще действува въ посока рида източно Неговани, рида западно Орѣхово, съ задача да затваря посоката за Екши-су, като пази лѣвия флангъ на дивизията и осигури свръзката на сжщия съ доброволческия отрядъ.

Дивизионенъ резервъ — 7. п. п. — ще се съсрѣдоточи при с. Горничево.

3/7. батальонъ ще заеме предна позиция предъ дѣсния участъкъ, на рида „Gor." отъ Gornicevo. Отъ тази позиция той ще отстжпи само при нападение на надмощни сили. Свръзка въ дѣсно съ дѣсния участъкъ на М. Нидже, а влѣво съ преднитѣ части на лѣвия участъкъ — на Св. Илия.

Тилови служби: Дивизионни превързъчни мѣста — източно Горничево, ж.-п. станция Церово и к. 606 (Чаконъ). Болнична рота — Горничево. Огнестреленъ обозъ — изт. Горничево (едно отдѣление) и огнестр. складъ — ж.-п. ст. Церово. Войскови обози — изт. к. 606 и ст. Островo.

Дивиз. щабъ — Горничево.

Оттеглюването на частитѣ и изпълнението на тази заповѣдь, започна отъ 21 ч.

На **Дринската дивизия**

Презъ нощьта, 17./18., дивизията се утвърдяваше сев. отъ Метеризъ-тепе. Французката 6·5 см. батарея оживено стреля[1]) българ. части, които сутриньта отъ Ст. Попадия се насочиха къмъ р. Бродъ, срещу лѣвия флангъ на дивизията и не имъ позволи да достигнатъ до рѣката. При това, една рота извърши усилено разузнаване къмъ Бродската рѣка, за да провѣри какво става тамъ. Въ резултатъ тя донесе[2]) за една българска дружина, следъ което постепенно се оттегли.

[1]) О. № 1477, 16 ч., на Дрин. див. [2]) 13 ч. 30.

Артилерията срещу Каймакъ Чаланъ съ огъня си бързо разпръсна[1]) една българска рота, настжпваща къмъ Метеризъ тепе[2]).

Единъ батальонъ отъ дивизион. резервъ (17. п. п.) и единъ гаубиченъ взводъ отъ дѣсния участъкъ презъ нощьта (18./19.)[3]) се изпратиха къмъ Чеганска планина (лѣвъ участъкъ) за усилване. Въ движение къмъ позицията си (отъ с. Чеганъ) се намираше французката 12 см. дълга батарея.

Командирътъ на дивизията остана на Чеганска планина.

Изобщо, презъ деня съ артилер., картеченъ и пехотенъ огънь, дивизията отби всички опити за приближаване на българитѣ отъ къмъ р. Бродъ и Каймакъ Чаланъ[4]), обаче на лѣвия флангъ преднитѣ части се оттеглиха на главната позиция.

За следнията день (19.), като съобщава, че се е разкрила българската полска, планинска (?!) и гаубична артилерия отъ Совичката позиция, която действувала срещу Чеганския участъкъ, к-рътъ на дивизията остави сжщата ѝ задача, но отбеляза слабото действие на артилерията отъ лѣвия участъкъ (съ изключение на планин. взводъ), дето пехотата била оставена на собственитѣ ѝ сили.

3. ДЕЙСТВИЯТА НА 19. АВГУСТЪ.
(Схема № 3).

2/8. п. бригада зае за охрана линията Звезда, Биклища, в. Бучъ

Презъ този день:

1/23. друж. се укрепяваше въ участъка Звезда, к. 858 (Тренъ).

2/23. дружина съ картеч. рота, 3/8. пион. полурота и 6/3. пл. бат. продължи движението отъ Смърдешъ за Брезница, кждето стигна въ 11 ч. и до 20 ч. се разположи за отбрана на участъка в. Бучъ—в. Вичъ, така: 8. рота на в. Бучъ; 7. р. съ 4 картеч. и 6/3. пл. бат., отъ шосето западно отъ к. 1120, до с. Поздевица[5]); 6. р. на в. северно Жервени, за да наблюдава тѣснината Бабшоръ, Дабо; 5. р. отначало въ резервъ на кръстопжтя Корча—Леринъ—Костуръ, а следъ това[6]) запратиха[7]) два взвода отъ 12. р., които застанаха до воденицата, при шосераздѣла.

Охранението съ стражеви застави, постове и патрули и разузнаване къмъ Жервени, Дреновени, Габрешъ.

[1]) Около 10 ч. [2]) 9/11. р. изпратена отъ полковия резервъ, за засилване бойната часть. [3]) О. № 1483, 22 ч., Дрин. див. [4]) О. № 1269 на щаба 3. армия. [5]) 2 картеч. ю.-з. отъ к. 1120, срещу църквата при Габрешъ и 2 картеч., на вис. западно отъ Поздевица, батареята (6/3.) на позиция източно отъ к. 1120, [6]) 17 ч. [7]) 24 ч.

Безъ да срещнатъ съпротива, частитѣ отъ бригадата окончателно заеха линията Звезда, Биклища, Брезница, Жервени, съгласно оп. заповѣдь на командуващия 1. армия, отъ 15. августъ. Съ това бригадниятъ командиръ счете, че е изпълнилъ възложената му задача — да осигури дѣсниятъ флангъ на армията[1]). Сжщиятъ, обаче, въ донесението си подчертаваше, какво при това положение, съобщението Звезда, Биклища, Рула не е осигурено и изказваше мнение — да се изпрати охранение на югъ отъ горната линия.

Но споредъ първоначално полученитѣ сведения въ щаба на бригадата, на групи, сръбски войници се оттегляли на югъ къмъ Костуръ, а по-късно се узна, че отряда сръбски доброволци се изтеглилъ отъ Костуръ за Хрупища[2]), обаче на Вичъ негови части указали съпротива на 13. и 14. рота отъ 10. полкъ.

Предвидъ на това бригадниятъ командиръ, презъ Жервени и к. 1415, насочи за в. Вичъ две роти отъ 3/23. дружина, въ помощь на Родопци и въ флангъ на сърбитѣ.

Боятъ на 8. п. дивизия при с. Баница

3. конна бригада Бригадата въ 4 ч. тръгна отъ бивака при *стигна вис. с.-з. Екшису*. Кучковени и презъ Лѣсковецъ, по тѣсния и неудобенъ пжть се отправи къмъ к. 950. Въ *предна охрана* 1/10. дивизионъ и *главни сили*: 2/10., 1/7. дивизиони, 2. конна батарея и 1. арм. колоездачна рота[3]), които следваха 1·5 клм. отзадъ[4]).

Но за конната батарея не бѣ възможно да се движи съ главнитѣ сили, поради което получи допълнителна заповѣдь — съ прикритието си (1 коненъ взводъ), да следва по севернитѣ склонове на Мала рѣка пл., къмъ с. Баница и вземе участие въ общия бой.

При с. Неговани[5]), главнитѣ сили (7 ч.) настигнаха и задминаха разузнавателнитѣ роти (на 1/8. бриг.), а по-късно презъ време престоя за разузнаването, пристигнаха 1/30., 4/30. дружини (6 роти) и 9/1. пл. батарея, образуващи обходната колона на майоръ Добревъ.

Командирътъ на предната охрана, въ резултатъ на разузнаването си, направи последователно нѣколко донесения:

Въ 6 ч. 50[6]), че единъ отъ разездитѣ му видѣлъ при гарата на Екши-су окопи, заети отъ една рота[7]) и че при изхода на дефилето срещу сжщата имало 30 души пехота;

[1]) Донесение № 15 въ 17 ч. 30, на 19. VIII. [2]) Около 1000 души. [3]) Която отново бѣ дадена на бриг., обаче въ 13 ч. 30, бѣ отнета отъ състава на дивиз. и бриг., и замина за Вакъвъ кьой, въ подчинение на н-ка инжен. отдѣлъ. [4]) О. з. № 12, 23 ч., 18. VIII. [5]) 2 клм. сев.-изт. [6]) О. № 5. [7]) III позивъ.

Въ 8 ч. 10, (отъ гребена западно пѫтя за Орѣхово), че по билото на к. 950 забелязалъ неприятелски разездъ и пехотни части (една рота).

Въ 9 ч., че цѣлъ сръбски батальонъ[1]) заемалъ к. 950 и гребена около нея, а сръбски патрули обстреляли разездитѣ му въ тази посока.

Но гористата мѣстность затрудняваше разузнаването.

Въ 10 ч., бригадата стигна на 5 клм. западно отъ к. 950, когато отъ к-ра на 3/10. ескадронъ се получи[2]) донесение, че по пѫтеката Неговани, Айтосъ противника е миналъ съ малки групи, а единъ неприятелски ескадронъ се движилъ по пѫтя Любетино, Айтосъ. Ескадронътъ се спешилъ, заелъ дефилето и молеше да му се изпратятъ два пехотни взвода, за да се задържи презъ нощьта. Но бриг. к-ръ счете, че ескадрона неправилно е изпълнилъ задачата си, поради което му изпрати заповѣдь, веднага да настѫпи въ посоката Соровичево, Пателi, Чаконъ. Ескадронътъ,въ 15 ч., достигна на 3 клм. изт. отъ Любетино, а неприятелскиятъ — отстѫпи къмъ Соровичево, кждето сърбитѣ заемаха с. Екши-су и съ една рота — гара Соровичево.

Съ пристигане колоната майоръ Добревъ[3]), бригад. к-ръ реши съвместно съ нея да настѫпи за овладяване к. 950.

Преднитѣ елементи на бригадата напреднаха къмъ линията к. 950, Екши-су, а въ 12 ч. 30, тя се съсрѣдоточи на вис. 3 клм. западно отъ котата (950). Следъ това пристигнаха и патрулитѣ на 4/30. дружина.

Отъ 15 ч. до мръкване, действията на бригадата се изразиха въ артилерийска стрелба, при което 9/1. пл. батарея[4]) стреля по сръбска конна часть[5]) южно отъ к. 950 и съ нѣколко изстрели я разпръсна.

Въ 18 ч. 50. командирътъ на предната охрана донесе, че гара Екши-су била заета съ пехота, а на мръкване — за пристигане на единъ влакъ, който спрѣлъ далечъ отъ гарата и стоварилъ 2 пехотни роти[6]).

2. конна батарея, следъ като се отдѣли отъ бригадата, още сутриньта по почвения пѫть настѫпи на изтокъ отъ Лѣсковецъ, като устрои свръзка съ конната бригада, чрезъ верига отъ конници, но която наскоро прекѫсна.

Когато батареята достигна гребена западно отъ Лѣсковецъ, влѣво първитѣ вериги на 3/6. п. бригада бѣха тръгнали и напредваха въпрѣки убийствения огънь на сръбскитѣ батареи, чиито снаряди издигаха високи гейзери отъ димъ и прахъ. Източно отъ Лѣсковецъ тя настигна и отмина стоящитѣ въ очакване батареи отъ 8. артил. полкъ. Следъ кратко

[1]) Въ сѫщность 1/8. батал. [2]) Въ 10 ч. 50. [3]) 8 ч. 40, 6 роти—отъ 1/30., 4/30. друж. и 9/1. пл. бат. [4]) На позиция 3 клм. запад. к. 769. [5]) Въ 16 ч. 20, по 2 еск. [6]) 1/22. батальонъ ($^1/_2$).

разузнаване, тя излѣзе на закрита позиция на обратния склонъ задъ втория гребенъ, източно отъ Лѣсковецъ, последвана отъ батареитѣ на 8. арт. полкъ. Отъ нея батар. к-ръ счете, че отлично ще може да съдействува на бригадата, която доближила до к. 950.

Въ 10 ч. 50, батареята първа започна стрелба по неприятелската батарея, която отъ позицията си западно отъ Церово, биеше въ флангъ настѫпващитѣ части къмъ Баница[1]). После пренесе изстрелитѣ си по пех. части западно отъ Церово и по самото село.

Въ 16 ч., тя получи задача[2]) — ако пѫтищата не ѝ позволяватъ да излѣзе по̀ на изтокъ и съдействува на бригадата при настѫплението къмъ с. Церово, то по възможность да подкрепи атаката отъ заеманата позиция.

Въ този день самостоятелнитѣ разезди донесоха:

№ 2 — че висотитѣ южно отъ Неретъ и Лагенъ били заети отъ четници, пръснати на групи и стреляли по най-малки групи. А по сведения отъ мѣстното население тукъ имало стотина сърби[3]); че противникътъ въ малки групи отстѫпва къмъ с. Невеска[4]).

№ 3 — че, въ 6 ч., единъ непр. взводъ отстѫпилъ отъ Которъ за Невеска и 5—6 души заемали вис. 2 клм., южно отъ Гор. Котори[5]).

№ 5 — че съ помощьта на телефонната команда на 30. п. п. скачилъ сръбската телеф. линия и подслушалъ разговоръ между два сръбски щаба, споредъ който, искало се за дѣсния флангъ 1 полкъ и че на фронта дошли три полка отъ 6. българска дивизия.

Вечерьта частитѣ отъ бригадата нощуваха:

Предната охрана (1/10. кон. дивизионъ) на висотитѣ западно отъ Екши-су; главнитѣ сили на висотитѣ 2 клм. с.-западно отъ Екши су; конната батарея — западно с. Баница, до ж. п. линия.

Изстреляни снаряди: 2. к. батарея — 140. Загуби — нѣма.

1/8. п. бригада ***(Кирли дервентъ).*** Командирътъ на бригадата постави следзае к. к. 950 и 769 нитѣ *задачи*[6]) на частитѣ:

Майоръ Добревъ съ 6 роти[7]), 2 картечници и 9/1. пл. батарея ще се насочи презъ Лѣсковецъ къмъ билото на Мала рѣка, к. 950 и като заеме прохода Кирли Дервентъ, ще охранява фланга и тила на бригадата отъ къмъ Соровичево.

[1]) Тази непр. бат. бѣ посочена отъ единъ ротенъ к-ръ, чрезъ войникъ, изпратенъ отъ настѫпващитѣ патрули и скоро отстѫпи къмъ Церово, [2]) О. № 364 отъ 13 ч. 10, на к-ра 3. конна бриг. [3]) № 4 въ 8 ч. 30 Отъ с. Лагенъ. [4]) О. № 5, 15 ч. 05, отъ 2 клм. с.-и. отъ Елево. [5]) № 15, 7 ч. 15, отъ Горно Котори, получ. въ 10 ч. [6]) О. № 804, 3 ч. 10, на 19. VIII. [7]) 1/30. друж. (безъ 4. р.), 4/30. друж. (безъ 13. р.).

Дѣсна колона — полковникъ Атанасовъ съ 6 роти[1]) отъ 10. п. п. ще атакува и овладѣе продълговатата висота южно отъ Горничево (отъ Церово до Горничево).

Лѣва колона — подполковникъ Бойдевъ съ две дружини[2]) отъ 30. п. п., 4 картечници и една пион. рота ще атакува и овладѣе височината сев. отъ Горничево, като назначи една рота[3]) за свръзка съ 3/6 п. бригада. Последната ще атакува височината сев. отъ Горничево.

Бригаденъ резервъ — подполков. Константиновъ Н. съ 6 роти[4]) отъ 10. п. п. и 2 планински орждия[5]) ще се движи задъ дѣсната колона.

8. артилерийски полкъ — $5^1/_2$ батареи — ще подържа настжплението на дветѣ колони и съдействува за овладяване неприятелската позиция.

Действията ще започнатъ въ 4 ч., като неприятелската позиция се завладѣе до вечерьта.

Домак. обози първоначално оставаха въ Песочница.

Наблюд. мѣсто отначало при артилерийската позиция.

Рано сутриньта, бригадниятъ командиръ, който нощува на гара Леринъ, заедно съ щаба си и командирътъ на 10. п. п. тръгна по пжтя за Песочница и въ 6 ч. стигна на 3 клм. източно отъ това село, кждето бѣха к-ритѣ на 30. п. п. и 8. артил. п. Тукъ той узна, че 10. п. п. наближавалъ гр. Леринъ, кждето първи пристигнали 2/10. и 3/10. дружини.

Колоната майоръ Добревъ трѣбваше да обхване лѣвия неприятелски флангъ. Тя се събра при Лѣсковецъ и рано сутриньта (5 ч.) настжпи въ походенъ редъ на югъ съ *предна охрана* 1/30. и 2/30. роти. Щомъ наближи к. 993, колоната се разчлени на две колони, които се насочиха: 4/30. друж. и 9/1. пл. батарея къмъ к. 993 и 1/30. друж. и 2 карт. къмъ к. 950.

Ала, поради пресѣчената мѣстность, прорѣзана съ много дълбоки уврази, дружинитѣ се движеха много бавно.

До вечерьта 4/30. дружина, съвмѣстно съ конната бригада, зае всички висоти до гара Екши-су, а именно: 16/30. рота — височината с.-з. отъ ж.-п. виадуктъ; 14/30. рота — височината надъ Екши-су, а 15/30. рота остана въ дружиненъ резервъ, задъ центъра.

1/30. дружина, безъ съпротива насреща си, въ 13 ч. достигна вис. 2·5 клм. ю.-з. отъ к. 950, чиито окопи преди това сърбитѣ бѣха опразднили[1]).

Командирътъ на колоната смѣтна, че е заелъ к. 950 и донесе[2]) за това, но бригадниятъ командиръ заповѣда[3]) веднага да продължи настжплението и заеме котата и височинитѣ отъ дветѣ страни на прохода. Следъ това върху тѣхъ да остави две роти съ фронтъ на югъ, а съ 4 роти и план. батарея (9/1.) да продължи по билото, между ж.-п. линия и Петърското езеро, къмъ Горничево, за да съдействува на атаката на височинитѣ сев. и южно отъ последното. После (16 ч.) тя продължи и съ 1/30., 2/30. и 14/30. роти, съ съдействие на 9/1. пл. батарея, завладя к. 950 и цѣлиятъ гребенъ надвисващъ се надъ прохода, който сърбитѣ преди това опразниха, поради успѣха на 30. и 52. п. п., при и източно отъ Баница. На достигнатитѣ мѣста друж. изстреля нѣколко ракети и занощува. Изпратенитѣ патрули донесоха, че сърбитѣ отстжпили презъ Церово и се установили на билото.

15. и 16. роти и 9/1. пл. бат. нощуваха на висотитѣ надъ селото (Екши-су).

Загуби: 1/30. друж.: уб. войн.—2, ран. войн.—3; 4/30. друж.: уб.—1, ран.—1, изчез.—1.

Изстреляни снаряди: 9/1. пл. батарея—197.

Дѣсната колона (10. п. п.) въ 23 ч., на 18. августъ, тръгна отъ Писодери и въ 6 ч. приближаваше гара Леринъ. Командирътъ ѝ, като я изпревари, въ 4 ч. 30, пристигна въ щаба на 1/8. п. бригада, на гара Леринъ и получи задачата за днешния день. Той докладва, че войницитѣ били много уморени и че едва къмъ 5 ч. 30, отъ него щѣли да пристигнатъ $1^1/_2$ дружини[4]) съ 7/3. пл. взводъ, а до 7 ч. 30, другитѣ две[5]), съ 9/1. пл. батарея.

Бригадниятъ командиръ разреши да се даде на гара Леринъ почивка най-много $^1/_2$ часъ, а следъ това движението да продължи и частитѣ заематъ мѣстата си въ бойния редъ. Въ 6 ч. 40, полкътъ (2. и 3. дружина) тръгна отъ гара Леринъ и следъ като мина сев. окрайна на Песочница, зае изходно положение на склона източно отъ селото. Тукъ, съ устна заповѣдь командирътъ съобщи крайнитѣ задачи на дружинитѣ:

3/10. дружина — най-високата точка отъ билото М. Нидже, юж. Горничево и 2/10. друж. — въ дѣсно отъ нея.

Така настжплението на колоната закъсня. То започна въ 7 ч., т. е. единъ часъ по-късно отъ това на съседния влѣво 30. п. п., който бѣ отишълъ доста напредъ. Презъ това време единъ низколетящъ неприятелски самолетъ, съ картеченъ огънь, обстреля напредващитѣ дружини, безъ особенъ

---

1) Две роти отъ 2/10. др. и 3. др. 2) 2/30. и 3/30. друж. 3) 9/30. р., която ще настжпи по ж. п. линия. 4) 1/10. друж. и две роти отъ 2/10. друж., пристигнали отъ гара Леринъ. По-късно, дветѣ роти отъ 2/10. друж. въ началото на боя се присъединиха къмъ дружината си, въ първа линия. 4/10. друж., сведена въ три групи, получи специално назначение да охранява фланга на дивиз. Групитѣ да заематъ Малка Нидже: 13/10. и 14/10. роти съ взв. отъ 7/3. пл. бат. — в. Вичь; 16/10. р. къмъ с. Невеска и 15/10. р. — въ Кучковени. 5) I. взв. отъ 7/3. бат.

1) Сръбскиятъ коненъ дивизионъ (Дун. и Дрин. еск-ни). 2) О. № 27, 13 ч., 1/30. друж. 3) О. № 811, 16 ч. 30, 1/8. бригада, 4) 1/10. др. и 4/10. др. (15. и 16. роти). 5) 2/10. и 3/10. друж.

резултатъ. Къмъ 9 ч., дружинитѣ достигнаха линията на с. Въртоломъ, когато 30. п. п., влѣво, бѣ наближилъ височитѣ западно отъ Баница, които сърбитѣ защищаваха съ артилерийски и пехотенъ огънь, а въ дѣсно, колоната на майоръ Добревъ, поради трудноститѣ въ планината, оставаше значително назадъ.

Следъ като достигнаха рѣкичката източно отъ Въртоломъ, дружинитѣ се прикриха въ дерето и продължиха по сѣвернитѣ склонове на Мала рѣка пл., насочвайки се къмъ к. 769 (южно отъ Баница). На 2/10. дружина, която следваше да държи свръзка съ колоната на майоръ Добревъ, предстоеше да очисти противника с.-з. отъ Орѣхово.

Но, поради преумора отъ тридневното денонощно бродене презъ гребени и долове на Баба пл., напредването въ този день изъ гънкитѣ на Мала рѣка пл. ставаше много бавно, а и една сръбска батарея биеше 3/10. дружина, макаръ безъ успѣхъ.

Къмъ 12 ч. 30, бойниятъ редъ достигна гребена северно отъ Орѣхово и установи свръзка съ колоната на майоръ Добревъ, спрѣла срещу к. 950 (сев. отъ Орѣхово).

По-нататъкъ дружинитѣ настжпваха още по-бавно. При това к-рътъ на 2/10. дружина бѣ загриженъ за своя дѣсенъ флангъ, поради закъснението на колоната майоръ Добревъ и фланговия огънь отъ тази посока, а и 3/10. дружина страдаше отъ артилерийски и картеченъ огънь, идващъ отъ фронта и къмъ дѣсниятъ ѝ флангъ.

До като 30. и 52. п. п. имаха задача да атакуватъ Гористата височина ю.-и. отъ Баница и вече се изкачваха по склона ѝ, 10. п. п. получи такава[1]), енергично да атакува и до вечерьта да заеме обекта си — гребена на М. Нидже. За цельта, въ 18 ч., придаде му се отъ бригадниятъ резервъ — 1/10. дружина[2]) и 7/3. пл. взводъ. Дружината, още въ 14 ч., настжпи съ задача, да увлѣче бойния редъ на полка. Батареята (2 ор.) настжпваще съ ротитѣ отъ втора линия. Преднитѣ роти, подъ огъня на сръбскитѣ батареи източно отъ Баница, въ стройни вериги напредваха, въпрѣки фугаснитѣ гранати, които падаха въ тѣхнитѣ редове. Планинскиятъ взводъ зае позиция и веднага започна да стреля по пехотни части между к. 950 и прохода Кирли Дервентъ и по отстжпващата планинска батарея, която отъ вис. южно на Баница се направляваше за височитѣ при с. Горничево. Той успѣ да я разпръсне. Следъ това наново насочи огъня си къмъ к. 950, а дружината[3]) успѣ да приближи 2/10. дружина. Въ 16 ч. веригитѣ на преднитѣ дружини се намираха предъ непр. позиция.

[1]) О. № 813, 18 ч., 1/8. п. бриг. [2]) Друж. и пл. арт. взв. бѣха тръгнали отъ Писодери въ 4 ч. 30. [3]) 1/10. друж.

Следъ една нова заповѣдь[1]), за настжпление и атака, безъ огледъ на жертви, 3/10. дружина, подпомогната отъ 1/10. друж., начело съ командирътъ на дружината, майоръ Поповъ Тачо, който поведе преднитѣ роти, атакува Черната височина южно отъ Баница и я зае, следъ като бѣ завладѣна гористата височина отъ 52. и 30. п. п.

2/10. дружина, която получи задача[2]), да атакува височината „Kirli" отъ надписа „Kirli Derbend," въ времето, когато сърбитѣ отстжпваха къмъ Церово, настжпи и зае опразднениятъ вече окопи, заемани дотогава отъ около 2 роти.

Поради настжпване на мракъ, умората, прекжсване свръзката съ съседа си отлѣво (3/10. др.) и заболяване на дружинния к-ръ, сжщата не можа да продължи по-нататъкъ къмъ своя обектъ.

Командирътъ на 10. п. п., който наблюдаваше боя, отиде при 3/10. дружина на каменистата височина, южно отъ Баница, кждето намѣри командиритѣ на 1/10. и 3/10. дружини, ориентира се върху положението и съседа си влѣво (30. п. п.). Тсй узна, че последния нѣмалъ заповѣдь за нощна атака, за това реши да преустанови настжплението. Следъ това замина къмъ 2/10. дружина, кждето пристигна доста късно и, като изучи положението и на това мѣсто, заповѣда на дружината да остане до разсъмване.

Взводътъ 7/3. пл. батарея, на мръкване, настжпи и нощува на височината между Церово и Баница с.-и. отъ ж.-п. линия.

Загуби: 10. п. п. (безъ 4. друж.) убити: войн.— 3; ранени: оф.— 1[3]), войници—16.

Изстреляни: пех. патрони—8800, карт.—3200; 7/3. пл. бат. —(128) 200 снаряди. *Трофеи:* 1 картечница, пленници —7.

Лѣвата колона — 30. п. п[4]), съ $3^1/_2$ дружини и $5^1/_2$ батареи осъмна на гребена източно отъ Лѣсковецъ[5])—Въртоломъ[6]) съ фронтъ на изтокъ, срещу сръб. позиция при с. Баница.

Командирътъ на полка опредѣли обектитѣ на дружинитѣ: 2/30. др.[7]) — 3 роти и 2 картечници — височината северно отъ Баница; 3/30. др. — влѣво отъ 2/30. дружина; 6/30. рота и 1/8. пион. рота — въ полкови резервъ; 9/30. рота за свръзка съ 3/6. п. бригада — северно отъ ж. п. линия.

Дружинитѣ се развърнаха въ боенъ редъ и въ 7 ч. безпрепятствено[8]) настжпиха на изтокъ, край и южно отъ ж.-п. линия до гара Баница. Следъ кратъкъ престой, за огледъ на мѣстността и противника, посочиха се обектитѣ на ротитѣ. Така: отъ 2/30. дружина — 8. рота да се насочи право на Ба-

[1]) О. № 315, 18 ч. отъ к-ра 10. п. п. [2]) О. № 319, 19 ч. [3]) Капитанъ Лопушновъ, к-ръ 3. рота. [4]) 2/30. и 3/30. друж. 4 картеч. и една пион. р.; 1/30. др. (безъ 4. р.), 4/30. др. (безъ 13. р.). [5]) 4/30. др. [6]) 2/30. и 3/30. друж. [7]) Безъ 6. р. [8]) Кждето пристигнаха въ 9 ч.

ница; 7. рота къмъ височината с.-з. отъ селото; 5. рота въ дружиненъ резервъ. Отъ 3/30. дружина — 12. рота отдѣсно и свръзка съ 2/30. дружина, 10. рота влѣво, а 11. рота резервъ задъ лѣвата. Въ дѣсно 10. п. п. още не бѣ пристигналъ, а влѣво 9/30. рота влѣзе въ свръзка съ 52. п. п. (3/6. п. бриг.).

Настжплението трѣбваше да се извърши по съвършено равното и открито поле, което отлично се наблюдаваше отъ отсрещнитѣ височини.

До като се организираше по-нататъшното настжпление, сръбската гаубична батарея, съ рѣдки изстрели, отбелязваше мѣстността. Но щомъ започна движението, сръбскитѣ батареи насочиха огъня въ равнината. Фугаснитѣ гранати съ страшенъ трѣсъкъ се сипеха въ изобилие въ стройнитѣ вериги на Шейновци, чийто устремъ остана непоколебимъ. Тѣзи, които наблюдаваха отъ височинитѣ при Забърдани стремителното, непрекжснато настжпление на този полкъ, засипанъ съ огънь, желѣзо и прахъ, удивляваха се на безстрашието и упоритостьта на бойцитѣ. Липсата на закритие подсказваше, че единственото убежище отъ необикновено силния, действителенъ арт. огънь, бѣ въ бързото приближаване и заемане Банишкитѣ висоти. И наистина, веригитѣ никжде не залѣгаха, а когато снарядитѣ попадаха въ тѣхъ, продължаваха движението косо, за да избѣгнатъ следващитѣ попадения, безъ да се разпръсватъ. Батареитѣ отъ 8. артилер. полкъ и тѣзи отъ 1/18. арт. отдѣление съ своя огънь подържаха настжплението, но сръб. батареи не можаха да бждатъ обезвредени, макаръ нѣкои да се разкриваха съ блѣсъцитѣ си.

Следъ като веригитѣ достигнаха рѣкичката, източно отъ гарата (11 ч. 45.), сърбитѣ откриха пушеченъ и картеченъ огънь и все пакъ настжплението продължи. Всѣко спиране въ равнината излагаше Шейновци на разстрелъ отъ сръбската артилерия.

Така ротитѣ отъ 2/30. дружина, за да избѣгнатъ артил. огънь, непрекжснато вървѣха полу-налѣво, до като се смѣсиха съ 3/30. дружина, а следъ това и съ веригитѣ на 52. п. п. (отъ 3/6. бригада), които настигнаха. Следъ това всички къмъ 12 ч. 30, атакуваха височината сев.-зап. отъ Баница и я заеха. Тукъ тѣ залѣгнаха по синуритѣ на лозята, край кжщитѣ и въ опразднените окопи, а сърбитѣ се оттеглиха на истокъ и юго-изт. и заеха височитѣ отстоящи на 300 м. изт. отъ селото.

Но настжплението бѣ преустановено, защото отдѣсно сърбитѣ заемаха флангово положение; 10. Родопски полкъ още не бѣ се изравнилъ; к. 950 не бѣ заета; артилерията не готова да подкрепи по-нататъшното напредване; а и войницитѣ, отъ непрекжснато движение и голѣма горещина, бѣха преуморени.

По това време, на гара Баница пристигна командуващиятъ I. армия генералъ Бояджиевъ и като изслуша доклада на

к-ра на полка, заповѣда — да продължи настжплението, като отдѣсно се остави прикритие до пристигане на 10. п. полкъ.

Следъ това настана затишие до къмъ 17 ч. 30, презъ което време се подготви атаката на предната сръбска позиция, по височитѣ непосрѣдствено на истокъ отъ Баница.

Загуби: 2/30. друж.—?: 3/30. др.: уб. в.—6, ран. в.—26.

8. артилер. полкъ, който нощува около с. Песочница, започна настжплението първоначално съ 1/8. и 3/8. батареи, които се присъединиха къмъ 1/30. дружина[1]). 6/8. зае позиция западно отъ Въртоломъ. Разузнаха се такива и за останалитѣ батареи (2., 5. и 4.).

До като настжплението на лѣвата колона се извършваше безпрепятствено, батареитѣ продължиха движението безъ да заематъ позиции, дори 6/8. се сне, безъ да е стреляла.

Къмъ 9 ч., 2/8. арт. отдѣление[2]) се движеше отъ Въртоломъ за Баница, а следъ това (10 ч.) въ опашката му пристигнаха батареитѣ отъ 1/8. арт. отдѣление[3]), чието назначение къмъ колоната на майоръ Добревъ бѣ отмѣнено.

Щомъ 30. п. п. наближи Баница и се почувствува нужда отъ артилерийска подкрепа, 5/8. батарея излѣзе на позиция на гребена ю.-з. отъ гара Баница и къмъ 13 ч. откри огънь. Другитѣ батареи последователно заеха (14 ч.) позиции на следнията по на истокъ гребенъ, южно отъ гарата и сжщо така започнаха стрелба по сръбската позиция при с. Баница. Тамъ вече действуваше и 2. конна батарея.

Въ 17 ч., когато започна артилер подготовка за атаката на гористата височина източно отъ с. Баница отъ 52. и 30. п. п., батареитѣ отъ полка, отъ разтояние надъ $5^1/_2$ клм. подпомогнаха артилерията на 3/6. п. бригада[4]), при бомбардировката на сжщата. При завладяването ѝ, 3/30. дружина, заедно съ 52. п. п., залови 2 офицери, 1 лѣкарь, 54 войници (40—50 ранени и убити)[5]).

Следъ това батареитѣ напуснаха позициитѣ си и се отправиха за с. Баница, за изборъ и заемане на нови.

При минаване край гарата[6]), Главнокомандуващиятъ и командуващиятъ I. армия дадоха нѣкои указания за по-нататъшнитѣ действия и кжде да се разположатъ батареитѣ.

Презъ нощьта командиритѣ на 1/8. п. бригада, 8. артил. полкъ и на отдѣленията избраха новитѣ позиции, които се заеха така: 1/8. въ 1 ч. (на 20. VIII.) съ помощьта на пехота се постави на най-високия връхъ ю.-и. отъ Баница; 5/8. на к. 726; 2/8., 3/8., 4/8. и 6/8.—задъ гребена източно Баница и северно отъ шосето за Горничево (Св. Илия).

---

[1]) На майоръ Добревъ. [2]) 2., 5., 6. и 4. б-реи. [3]) 1/8. 3/8. б-реи. [4]) 1/18. и 1/12. арт. отдѣл. и 3/3. гауб. бат. [5]) Отъ 2/7. р. на сръб. Дунавска дивиз. [6]) Гара Баница.

Загуби: 30. п. п. уб. войн.—9, ран. войн.—30; 8. арт. п. ран. войн.—1[1]), коне ран.—2[2]).

Изстреляни патрони — 30. п. п.: пушеч.—36,000, карт.—4,900; снаряди: 8. арт. п.—1028 (1/8.—137, 3/8.—136, 4/8.—102, 2/8.—53, 5/8.—265, 6/8.—336).

* * *

Частитѣ отъ 1/8. п. бригада които *охраняваха* дѣсниятъ флангъ на дивизията:

13/10. и 14/10. роти и 2. взв. отъ 7/3. пл. бат., подъ командуването на командира на 14/10. рота, още сутриньта настжпиха по билото на Стара Неречка къмъ в. Куколъ, кждето се бѣха спрѣли отстжпващитѣ сръбски роти отъ Доброволческия отрядъ. Къмъ 9 ч., план. взв. зае позиция и откри стрелба. Къмъ 10 ч. 30, сърбитѣ отстжпиха на югъ, а преследващитѣ ги роти съ батареята продължиха настжплението и къмъ 13 ч. заеха в. Куколъ, кждето останаха да нощуватъ. План. взв. изстреля 125 снаряди.

4/30. рота атакува височината южно отъ Калугерица, а 13/30. рота остана при Кучковени. За да осигури по-добре тилътъ си отъ възможни изненади откъмъ Мала рѣка, бригадниятъ командиръ (1/8. бр.) усили находящитѣ се тамъ два разузнавателни отряда (4/30. и 13/30. р.) съ 15/10. и 16/10. роти. Той възложи на командира 4/10. дружина да прогони остатъцитѣ отъ Доброволческия отрядъ въ южна посока, като му подчини всички разузнавателни отряди. При това, следъ като заеме билото на Мала рѣка, да остави две роти отъ дружината си съ 7/3. пл. взводъ на в. Вичъ, които да държатъ свръзка въ дѣсно съ 2/8. п. бригада при Жервени; една рота при с. Невеска и една на к. 993, и да освободи ротитѣ отъ 30. п. п. (4. и 13.), които да се прибератъ къмъ полка си.

16/10. р. нощува къмъ Неволяни, а 15/10. рота — при с. Кучковени.

Късно вечерьта (22 ч. 40) получи се заповѣдь[3]) отъ дивиз. к-ръ, бригадата още сжщата нощь да настжпи и заеме билото на Малка Нидже пл., но тя не се изпълни, тъй като за действията на следния день бѣ получена (20 ч.) друга заповѣдь, направо отъ командуващия I. армия.

Отъ разпита на пленници, въ щаба на бригадата се потвърди, какво срещу ѝ действуватъ 7. и 8. п. сръбски полкове отъ Дунавската дивизия и то: 8. п. п. отбранявалъ к. 950 и Кирли Дервентъ, а 7. п. п. — к. 740, с. Баница и вис. южно отъ него.

---

[1]) Отъ 1/8. бат. [2]) Отъ 1/8. бат. [3]) О. № 47, 17 ч. 40, 19. VIII., 8. див.

3/6. пех. бригада Бригадата трѣбваше да продължи по *атакува вис. с. Баница.* следния *планъ*[1]):

Дѣсната колона[2]) — 51. и 52. п. п., съ придадената артилерия[3]), ще настжпи и атакува противника въ участъка Горничево, Висина[4]) изключена;

Лѣвата колона — 12. п. п., съ 2/18. арт. отдѣление, ще настжпи и атакува вис. ю.-з. отъ к. 1500.

Артилерията на бригадата[5]) презъ нощьта ще се премѣсти и застане на позиция по устнитѣ указания на бригадния командиръ.

Командирътъ на дѣсната колона ще изпрати влѣво една рота за свръзка съ лѣвата и за охрана.

Ком. и набл. мѣсто — първоначално зап. отъ Вощаранъ.

Предъ фронта на бригадата, сърбитѣ, още презъ нощьта, се бѣха оттеглили и съ изнесени части заемаха „предна позиция“: в. Gor. отъ надписа Gornicevo и в. Св. Илия (сев. отъ Баница), к. 950, а по на северъ — главната позиция по билото на М. Нидже.

Командирътъ на артилерията въ бригадата, на 18. августъ въ 22 ч., заповѣда на повиканитѣ командири на 1/18.[6]) и 1/12.[7]) артил. отдѣления, да изнесатъ батареитѣ на нови позиции, 1 клм. западно отъ с. Забърдани, за да подпомогнатъ по-късно настжплението на бригадата, за която цель, още преди мръкване, пжтищата бѣха разузнати.

Следъ това к-рътъ на 1/18. арт. отдѣл. въ 0 ч. 30, пристигна при батареитѣ си и разпореди, движението да почне съ изгрѣване на луната, за да се заематъ позиции на височитѣ между Росна и Забърдани (1 клм. западно отъ последното), въ дѣсно отъ 1/12. артил. отдѣление. Движението на отдѣлението, придружено отъ мѣстенъ водачъ, започна въ 2 ч., първоначално по шосето и съ прикритие две роти отъ 52. п. п. Следъ кжсо разузнаване на лунно освѣтление, въ 3 ч. 30, то излѣзе на позиция (1 клм. източно отъ моста при Росна), гдето до разсъмване се окопа.

К-рътъ на 1/12. арт. отд., чиято 1. бат., още следъ мръкване на 18., бѣ изнесена на зеленатa височина западно отъ Забърдани, заповѣда на 2. батарея[8]), да се премѣсти при 1-а. Въ 1 ч. тя тръгна и, въ 3 ч. 30, пристигна, като се установи въ дѣсно отъ последната.

3/12. батарея остана въ Неокази, въ лично разпореждане на к-ра 18. арт. полкъ.

---

[1]) О. № 43, 22 ч. 18. VIII. [2]) Подполк. Жабински, [3]) 1/18. арт. отд. (1., 3. и 4. батареи), 1/12. арт. отд и 3/3. гауб. бат. [4]) 3 клм. ю.-з. отъ к. 1500. [5]) Полков. Дочевъ Д. [6]) $2^1/_2$ б-реи. [7]) Безъ 3/12. бат., оставена въ разпореждане на к-ра 18. арт. п. [8]) Останала съ три орждия.

Бриг. командиръ, полковникъ Тасевъ, още въ 5 ч. 30, излѣзе на височината западно отъ с. Забърдани. Отъ личнията огледъ той установи, че противника, съ предни пехотни части, заема в.в. при к. 740 и Баница и западнитѣ склонова на М. Нидже, западно и с.-з. отъ Горничево, а съ главнитѣ си сили в.в. източно отъ Баница и тия зап. и с.-з. отъ Горничево, на които имаше окопи. Една батарея сев. отъ Баница; две батареи източно отъ него и две батареи западно и с.-з. отъ Горничево. Общо, силитѣ му, той не можеше да опредѣли, защото мѣстностьта позволяваше на сърбитѣ да извършватъ движенията си скрито отъ земно наблюдение. Обаче съседа си въ дѣсно — 1/8. п. бригада, — която бѣ останала назадъ, той още не виждаше.

Вследствие на тази обстановка и многократнитѣ заповѣди на ком. 8. дивизия — да се бърза съ овладяване билото на М. Нидже — нуждата отъ което самъ бриг. командиръ чувствуваше; виждайки явното, отъ день на день, засилване на противника и като взе предвидъ, че настжплението на двата полка по Забърданския ридъ, преди завладяването на Банишкитѣ височи, които го фланкираха, ще бжде спрѣгнато съ голѣми загуби, *реши:*

Безъ да дочака пристигането на 1/8. п. бригада, съ собствени усилия предварително да завладѣе Банишкитѣ височи, а следъ това — дадения му обектъ.

За изпълнение на това, той заповѣда — 52 п.п. да се насочи къмъ Баница, за да завладѣе селото и височинитѣ източно отъ него.

Дѣсната колона: 52. п. п., който бѣ нощувалъ въ боенъ редъ по височата ю.-з. отъ Забърдани, следъ като премина южно отъ селото, съ 3/52. дружина се насочи къмъ обекта си — Голата висота из. отъ Баница, имайки 2/52. друж. отлѣво. Въ резервъ — 1/52. друж., чиято 1. рота трѣбваше да държи свръзка съ 30. п. п., отъ дѣсно.

Още въ началото (7 ч. 30), полкътъ бѣ срещнатъ съ огънь отъ батареята въ лозята на Баница. Въ 11 ч. 20, той премина вис. ю.-изт. отъ Забърдани, а по-късно (12 ч.) по уврага, сев. отъ Банишкитѣ лозя и по-южно, достигна в. Св. Илия (14 ч. 45), кждето преустанови настжплението.

51. п. п., който бѣ нощувалъ въ боенъ редъ, съ 1/51., 3/51. дружини и 2 картечници изт. отъ Забърдани, а съ 2/51. друж. и 2 картечници северо-изт. отъ сжщото, получи задача[1]), да настжпи и атакува сърбитѣ въ участъка буква "а" отъ Malka Nidje, като 1/51. дружина остана въ бригаденъ резервъ да се движи задъ дѣсния флангъ на полка.

Още въ 4 ч. 30, 2/51. дружина напусна позицията си и зае гористата висота източно отъ селото, за да се подправи съ 3/51. дружина, а 1/51. застана на сев. край на селото.

[1]) О. N. 43, 19 ч. 50, 18 VIII., 3/6 бригада.

Полкътъ започна настжпление въ 7 ч. 10, съ дветѣ дружини (3. и 2.), които веднага бѣха обсипани съ мощенъ артилерийски огънь откъмъ Горничево и Баница и въпрѣки голѣмитѣ си загуби (въ 3. дружина) успѣха да напреднатъ на изтокъ. Скоро следъ това, командирътъ на колоната заповѣда на дружинитѣ да спратъ на достигнатитѣ мѣста и изчакатъ подравняването на 52. п. п. Дружинитѣ пристжпиха къмъ окопаване и останаха до 17 часътъ.

Артилерията на колоната. Още отъ 6 ч. 45, неприятелската артилерия бѣ започнала честа стрелба по настжпващата пехота. Разкриха се съ блѣсъцитѣ една батарея сев. отъ Баница въ лозята, която биеше настжпващия 52. п. п.

По нея, въ 7 ч., започнаха стрелба 2/12. и 3/18.[1]) батареи; 1/12. батарея насочи изстрелитѣ си по пехотата въ лозята сев. отъ Баница, но, поради голѣмото разстояние, стрелбата на 3/18. — не продължи много. Сръбската батарея, по оржейно, отстжпи на с.-и. Батареитѣ на 1/18. арт. отд., следъ като изпратиха разузнавачи, въ 9 ч. наново настжпиха, за да се приближатъ още. Новитѣ позиции бѣха с.-и. отъ к. 653[2]).

3/18. батарея отъ тамъ започна стрелба по гребенитѣ и окопитѣ на к. 824[3]). Но и отъ това си мѣсто, отдѣлението оставаше значително далечъ отъ провивника. Поради това командирътъ на 3/6. п. бриг. лично заповѣда, сжщото да се изнесе непредъ и ако е необходимо, да излѣзе дори на открита позиция, но съ огъня си добре да подпомогне пехотата, при атаката на в.в. източно отъ Баница и южно к. 824.

Въ 11 ч. к-рътъ на отдѣлението (1/18.) и тѣзи на батареитѣ наново тръгнаха напредъ за разузнаване нови позиции източно отъ Забърдани, последвани на тръсъ отъ батареитѣ, на голѣми разстояния между оржиията.

Въ 11 ч. 50, новитѣ позиции, слабо маскирани върху полегатия склонъ въ лозята, бѣха заети: въ центъра 3/18., влѣво 1/18. и въ дѣсно 4/18. Налѣво отъ отдѣлението излѣзе 3/3. гауб. батарея. Наблюдателни мѣста: на отдѣлението въ лѣво на 3/18., а на батареитѣ близо напредъ и въ страни.

Първоначално, съ изстрели, се започна отбелязване разни мѣстни точки: сев. отъ к. 824[4]), южно отъ шосето, Гористата висота[5]).

Въ това време, 52. п. п. напредваше къмъ Баница, а 30. п. п., подъ най-силенъ артилерийски огънь, въ полето наближаваше бойния редъ на 52.[6]). 51. п. п. съ преднитѣ си части бѣ наближилъ линията на к. 824.

Въ 12 ч. 30, с. Баница бѣ заето отъ 52. п. п., задъ който следваха 2/30. и 3/30. дружини. Размѣсенитѣ части се спрѣха въ подножието на височинигѣ източно отъ селото,

[1]) На м. 5·150 клм. [2]) 9 ч. 40. [3]) Мѣрници 5 и 4·3 клм. [4]) 3/18. — мѣрн. 5 клм. [5]) 3/18. — мѣрници 3·1 и 3·2 клм. [6]) 11 ч. 30.

посрѣщнати отъ картеченъ и пушеченъ огънь. Нѣколкократнитѣ заповѣди на бригадния командиръ, за продължение настжплението, останаха неизпълнени.

Сръбскитѣ полски и гаубична батарея бѣха съсрѣдоточили изстрелитѣ си върху 1/18. артилер. отдѣление, което водеше рѣдъкъ огънь по сръбското разположение.

Около 13 ч. 40, 52. п. п. приближи гребена сев. отъ к. 824, но следъ това, по цѣлия фронтъ, частитѣ отъ колоната останаха приковани на достигнатитѣ мѣста. Настжпателниятъ порывъ на пехотата, тъй енергиченъ и стремителенъ до пладне, бѣ съвършено отпадналъ и тя вече не даваше признаци на животъ. Артилериитѣ и отъ дветѣ страни мълчеха. И бригадниятъ командиръ (3/6.), следъ като обиколи и видѣ разположението на 52. п. п., дойде до убеждението, че за да възстанови изчезналия устремъ на бригадата, е нуженъ единъ новъ и енергиченъ импулсъ, който можеше да се даде не съ станалитѣ вече неизпълними заповѣди, а единствено чрезъ дружната и мощна бомбардировка на непр. позиция, отъ достатъчно силната количествено артилерия на бригадата.

Командирътъ на 8. артил. бригада[1]) отъ сутриньта се намираше на набл. мѣсто — височината сев. отъ Неокази, при това на к-ра на пехотната бриг. и наблюдаваше настжплението къмъ Баница и Малка Нидже. Германската тежка група на капитанъ Хюте[2]) и 3/3. гаубична батарея, които преди разсъмване бѣха заели указанитѣ имъ отъ предния день позиции, не далеко отъ неговото наблюдателно мѣсто, още не бѣха взели участие въ боя. Тамъ бѣха дошли Главнокомандуващия генералъ Жековъ, командуващия армията генералъ Бояджиевъ, командира на дивизията, началника на артилерийския отдѣлъ въ армията и други висши началници, за да наблюдаватъ боя. При размѣната на мисли, установи се подчинението на германската тежка група, като за неинъ по-горенъ началникъ се опредѣли командира на арт. бригада. Последниятъ, въ личната си среща съ Начал. арт. въ армията, издействува, подвозътъ на бойнитѣ припаси отъ Битоля до гара Леринъ да се извършва съ влака[3]).

После той заповѣда, германската тежка група, на другия день сутриньта, да изнесе поне едно орждие на позиция окола Забърдани, за борба съ сръбскитѣ батареи и съ това да подкрепи настжплението на пехотата, а на 3/3. гауб. батарея — да настжпи заедно съ 1/51. др. (резервъ на колоната), което тя извърши, но за известно време изгуби свръзката съ батар. к-ръ, излѣзълъ напредъ за разузнаване.

Следъ пладне, той тръгна къмъ Забърдани, за да избере ново наблюдателно мѣсто и пристигна когато батареитѣ отъ 1/18. артилерийско отдѣление и 3/3. гаубична батарея бѣха

[1]) Полковникъ Русчевъ. [2]) 1/8. 10·5 см. дълга и 15 см. гауб. [3]) Заловенъ на 17. V.I.

излѣзли на новитѣ си позиции източно отъ селото, а тѣзи отъ 8. артил. полкъ — по рида, южно отъ гара Баница.

Като разгледа бойното поле, отъ наблюд. си мѣсто при това на 3/6. п. бригада, той видя, че части отъ пехотната бригада бѣха спрѣли предъ силната съпротива на противника, разположенъ по височитѣ изт. отъ Баница и южно отъ шосето за Острово. Следъ това, съ съгласието на командира на 3/6. п. бригада, заедно съ к-ра на 18. арт. полкъ, повика к-ритѣ на 1/18., 1/12. арт. отдѣления и на 3/3. гауб. батарея, и следъ като ги ориентира, заповѣда на к-ритѣ на 18. и 8. артилер. полкове да се подготвятъ и по даденъ сигналъ да съсрѣдоточатъ огъня на батареитѣ по посочената отъ командира на 3/6. п. бригада гориста височина, ю.-и. отъ Баница, която предстоеше да се атакува. Сигналътъ за почване артилерийския огънь — изстрелитѣ на 3/3. гауб. батарея, чийто к-ръ[1]) се намираше на сжщото набл. мѣсто.

Тази заповѣдь, въ 14 ч. 45, бѣ предадена и отъ командира на 3/6. п. бригада лично на к-ритѣ на 18. арт. п. и на 1/18. артил. отдѣление на н. м., северо-източно отъ селото, като поясни, че батареитѣ ще се пристрелятъ предварително и ще се подготвятъ да биятъ съ барабаненъ огънь височината въ продължение на двадесеть минути, начиная отъ 15 ч. 45. Щомъ пехотата почне настжплението, артилерийскиятъ огънь ще се премѣсти напредъ, за да се очистятъ последователно наредените една следъ друга три височи.

За горната цель огъньтъ бѣ разпредѣленъ така:

1/18. артил. отдѣление: 4/18. — дѣсната, а 3/18. и 1/18. — лѣвата половина на височата.

1/12. артил. отдѣление: 2/12. и 1/12. северния склонъ на височата, като наблюдаватъ сжщата, за да отблъснатъ възможни нападения.

3/3. гаубична батарея първоначално по центъра на височата, а следъ това да води борба съ сръбскитѣ батареи.

8. артилерийски полкъ[2]): 5/8. батарея дѣсната половина на Гористата височина, 3/8. и 4/8. лѣвата половина на сжщата, 6/8., 1/8. и 2/8. по окопитѣ ю.-и. с. Баница, 2. конна батарея — Кирли Дервентъ.

Бригадниятъ командиръ заповѣда, 51. п. п. да начене настжпление къмъ дадения му обектъ веднага, щомъ 52. п. п. започне да се изкачва по Банишкитѣ висоти.

Но въ това време, когато приготовленията за предстоящата атака бѣха въ своя ходъ и преднитѣ части на 30. п. п. приближаваха задъ 52. п. п., командирътъ на първиятъ, по телефона, докладва на полковникъ Тасевъ, че командуващиятъ армията, който билъ при щаба на 1/8. п. бригада, заповѣ-

[1]) Поручикъ Тодоровъ Василъ. [2]) О. №81, 13 ч. 30, 8. арт. полкъ.

далъ, 52 п. п. незабавно да се премѣсти влѣво, за да се освободи участъка за Шейновци.

Обаче времето за атака наближаваше. Оставаха едва 20—30 минути. Поради това бригадниятъ командиръ отговори, като поиска да се докладва на командуващия армията —причинитѣ за измѣстване въ дѣсно на 52. п. п.; за неизбѣжнитѣ загуба на време и жертви при изпълнение заповѣданото странично, въ тѣсно съприкосновение съ противника, движение и най-после, наближаващия моментъ за атака, за който всички приготовления бѣха направени. И като не получи друга заповѣдь, счете, че мотивитѣ му сж уважени и въ 17 ч. 30, даде заповѣдь за започване на арт. бомбардировка.

Първитѣ сигнални изстрели на 3/3. гауб. батарея бѣха последвани отъ дружната стрелба на 1/18. и 1/12. арт. отдѣления, чиито гранатни и шрапнелни пръскания въ единъ мигъ почнаха да се сипятъ върху Гористата висота и нейния тилъ и въ кжсо време я покриха съ гъстъ и обширенъ облакъ отъ димъ и прахъ. Отмѣрения по бързина огънь, върху височината продължи непрекъснато до 17 ч. 50. Въ сжщото време бѣха присъединили огъня си и батареитѣ отъ 8. артилерийски полкъ. Това бѣ единъ невиждань до тогава по скорость, гжстота и продължителность барабаненъ огънь, на който сръбскитѣ батареи отговориха съ необикновено силна стрелба по батареитѣ отъ 1/18. артилерийско отдѣление на подполковникъ Игнатовъ. Особено енергично стреляше сръбската гаубична батарея, чиито фугасни гранати въ изобилие и съ страшенъ трѣсъкъ попадаха между орждията на 3/18. батарея и около наблюдателното мѣсто на командира й, капитанъ Ддшкиновъ, който правъ, за да вижда по-добре, управляваше стрелбата.

Въ сжщото положение попаднаха и другитѣ две батареи отъ това отдѣление, на капитанъ Стоиловъ (4/18.) и на поручикъ Владевъ (1/18.), бити отъ сръбскитѣ полски батареи ю.-з. отъ Горничево.

Въ течение на борбата, позицията на отдѣлението толкова се задими, че мѣрачитѣ губеха мѣрнитѣ точки, а телефоннитѣ линии се изпокжсаха, та командуването продължаваше съ вериги отъ предавачи.

Това бѣха минути на необикновено морално и физическо напрежение и изпитание отъ страна на артилериститѣ, които, въпрѣки явната опасность, ни за моментъ не намаляха силата и точността на стрелбата. Артилериститѣ въ съседната 1/8. п. бригада, които действуваха на югъ, по рида оттатъкъ равнината, наблюдаваха картината на боя при 1/18. артил. отдѣление въ лозята, източно отъ Забърдани. Тѣ виждаха добре точността на сръбскитѣ фугасни гранати, които падаха по позицията на отдѣлението, непрекъснато обвита съ гжсти облаци димъ и прахъ и бѣха увѣрени, че

орждията сж унищожени, хората избити[1]). Но когато малко следъ това блѣсъцитѣ свѣтваха отново и чуваха гърмежитѣ на оцѣлялитѣ стоманени гърла, чувство на възторгъ ги завладяваше. До края на боя това отдѣление издържа геройски непрекъснатия неприятелски барабаненъ огънь, чийто оглушителенъ трѣсъкъ произвеждаше силни ефекти.

Но това отвличане огъня на сръбскитѣ батареи облегчи по-нататъшното приближаване на пехотата къмъ Гористата висота.

Сръбската пехота (3/8. батальонъ) не издържа барабанния огънь и въ 18 ч. напусна позицията въ моментъ, когато находящитѣ се задъ нея батареи прекратиха стрелбата, а дружинитѣ отъ 52., последвани отъ 30. п. п., необезпокоявани отъ противника, въ 18 ч. настжпиха и въ 19 ч. окончателно заеха Гористата висота, безъ усилия и безъ жертви. Следъ това 1/52. рота, на крайния дѣсенъ флангъ (за свръзка съ 30. п. п.) продължи на югъ, при Церово прехвърли ж.-п. линия и при тунела се натъкна на сръбска пех. часть, въ борбата съ която ротата загуби 11 убити и ранени. 3/52. друж. залови 1 картечница.

За артилерийската подготовка на атаката, командирътъ на 3/6. бригада, който следеше нейния ефектъ, прави следната оценка[2]):

„Стрелбата на артилерията бѣше извънредно сполучлива, толкова сполучлива, щото още въ самото начало вдъхваше вѣра, че непрятелската позиция непременно ще бжде завладѣна. И действително, щомъ опредѣленото за бомбардировка време изтече, 52. п. п. отначало въ малки групи, а по-късно съ цѣли роти се вдигна и почти безспиръ настжпи до заемане на първата висота. Артилерията постепенно пренасяше огневата завеса предъ настжпващата пехота."

За сжщата, к-ртъ на сръбската Дунавска дивизия донесе: „Неприятелската артилерия въ сила 1 арт. отдѣление и 1 гауб. батарея, отъ 17 ч., обсипа съ много силенъ огънь рида южно с. Баница[3])".

Следъ като завладя първата висота, 52. п. п. се спрѣ за малко, за да възстанови реда, артилерията пренесе огъня върху следната висота, която следъ малко бѣ заета. Съ настжпване на нощьта, той изпрати охранение къмъ билото. Полкътъ се спрѣ на най-източната висота.

Сърбитѣ отстжпиха на северо-изтокъ.

---

[1]) Въ 3/18. бат. ранени 5. контузени 2; наблюд. тржба и далекомѣра при н. м. побити. Малкото загуби се обясняваха съ слабото действие на фугаснитѣ гранати въ меката почва, въ която образуваха дълбоки ями и поглъщаха парчетата. [2]) Отъ реляцията на 3/6. п. бриг. за 19. VIII. [3]) О. № 430, 18 ч., на сръб. Дунав. див.

Презъ време на тази атака, 30. п. п. следваше задъ 52. и спрѣ на първата висота, т. е. на 3 клм. задъ 52. п. п.

Напредването на 51. п. п. по рида, въ посока на вис. „Gor." отъ надписа „Gornicevo", започна следъ като бѣ заета втората Банишка висота. Първоначално той достигна на 2 клм. източно отъ пѫтеката Вощаранъ—Баница, оставайки въ очна свръзка съ находящия се значително назадъ и въ страни 12. п. п. Тукъ той получи заповѣдь отъ бригадния командиръ — щомъ изгрѣе месечината, съ нощна атака да завладѣе сръбската позиция върху билото на Нидже. По-късно обаче (20 ч. 50), командирътъ на 3/6. п. бригада получи направо отъ щаба на I. армия заповѣдь[1]): „Частитѣ отъ бригадата да се приближатъ къмъ достигнатитѣ отъ преднитѣ елементи мѣста. Всичката артилерия, включително тежкитѣ и гаубични батареи да се изнесатъ напредъ така, че на следния день, съ разсъмване, веднага да започнатъ решителни действия за завладяване главното било на М. Нидже, безъ да става нужда, следъ това, да се мѣстятъ артилерийскитѣ позиции".

Но горната заповѣдь противоречеше на тази отъ командира на 8. дивизия за нощна атака[2]). Запитана—коя да се изпълни, отъ дивизията се съобщи — да се изпълни заповѣдьта на командуващия армията. Въ този смисълъ бригадниятъ к-ръ предупреди дѣсната колона.

На сѫщия се съобщи, че германскитѣ батареи отъ армейския резервъ се даватъ нему[3]).

Но зам. командирътъ на полка (51.), майоръ Тройчевъ, въ изпълнение дадената му заповѣдь, не получилъ друга за отмѣняване атаката, още преди мръкване бѣ възложилъ на адютанта си да разузнае подстѫпитѣ къмъ обекта на колоната — височината отъ билото, въ посока на Горничево (западно), която му посочи. Следъ като изпълни задачата си до вис. Gor, последниятъ се завърна.

На достигнатата линия полкътъ престоя до 22 часътъ, презъ което време се направиха всички разпореждания и взеха мѣрки за скритность и изненада.

Следъ това, *майоръ Тройчевъ*, поведе полка въ сгѫстена колона, съ 3/51. друж. отдѣсно и 2/51. отлѣво. Той прати заповѣдь и на находящата се въ бриг. резервъ, с.-з. отъ к. 824 — 1/51. друж., да следва задъ дѣсния флангъ.

Предшествувани отъ гѫста патрулна верига, дружинитѣ тръгнаха безшумно, но поради тъмнината и непознатата мѣстность, свръзката между тѣхъ често се губеше. 2/51. дружина отмина на страна отъ единъ сръбски постъ, часовоя на който не получи отговоръ на въпроса „Кой пук сте?"

[1]) Безъ №. [2]) О. №№ 31—35, 22 ч. 30, 18. VIII., съ които се заповѣдваше, на 19. VII., непременно да се завладѣе билото на М. Нидже. [3]) О. № 6718 на щаба 1. армия.

При една отъ почивкитѣ, които се даваха за привеждане въ редъ, изпрати се отъ тази дружина единъ офицерски патрулъ, за да огледа подстѫпа къмъ предлежащата висота (Gor). Но при завръщането си патрула изгубилъ първоначалната си посока и се озовалъ предъ другъ — непредупреденъ патрулъ отъ охранението. Последниятъ откри стрелба, която бѣ последвана отъ изстрели изъ самата колона, въпрѣки забраната.

Следъ като възстанови реда, майоръ Тройчевъ заповѣда, всички да изпразнятъ пушкитѣ, а да останатъ съ напълнени само взводнитѣ и отдѣлъонни командири и предупреди, че ще застреля всѣки единъ, който би издалъ и най-малкия шумъ, при по-нататъшното приближаване. Така, до полунощь, дружинитѣ преминаха въ подножието на в. „Gor."

Артилерийското разузнаване, за избиране на нови позиции къмъ билото, започна малко преди мръкване, но следъ като се стъмни, то стана невъзможно и се отложи за 3 ч. на другия день, когато щѣше да изгрѣе луната. Следъ тридневнитѣ боеве артилериститѣ се чувствуваха много изморени. Въ сѫщото състояние бѣха и пехотнитѣ полкове отъ дѣсната колона.

Загуби: 52. п. п. — нѣма сведения; 51. п. п.: убити войн.—14, ранени: оф.—1, войн. 31; 1/18. арт. отд.: ранени войн.—8 (3/18. бат. ран.—5, конт.—2, ран. коне—2): 1/12. арт. отд. — нѣма; 3/3. гауб. бат. — нѣма.

Изстреляни снаряди: 1/18. арт. отд. — 1266 (1/18.—270, 3/18.—302, 4/18.—614); 1/12. арт. отд. — 756 (1/12.—396, 2/12.—360); 3/3. гауб. бат. — 82; лек. патр.: 52. п. п.—неизвестно; 51. п. п.—24,800.

Бригадниятъ резервъ: До 15 ч. 30, 3/12. батарея остана при Неокази[1]), безъ да вземе участие въ боя. Въ 19 ч., тя пристигна при Забърдани и се присъедини къмъ отдѣлението си.

Лѣвата колона — 12. п. п., като съобразяваше настѫплението си съ това на 51. п. п. отъ 3/6. п. бригада (която отъ предния день бавно напредвала презъ Забърдани къмъ Баница), не успѣ да заеме поставения му за презъ нощьта на 18./19. обектъ[2]) — билото на М. Нидже, защото командирътъ на полка, до късно вечерьта, не знаеше резултата отъ боя при Забърдани и смѣташе, че ако това положение останеше и на следния день (19.), полкътъ щѣлъ да бѫде изложенъ на фланговия, дори тиленъ огънь на сръбскитѣ батареи при Горничево, както това се случило на 18. Сѫщиятъ, следъ като обходилъ ротитѣ въ първа линия, въ 22 ч. (на 18.) заповѣда — бойниятъ редъ да се премѣсти на около $2^1/_2$—3 клм. влѣво и да атакува в. Висина отъ с.-з. посока. Презъ

[1]) О. № 169, 5 ч. 20, 19. VIII., к-ра 18. арт. п. [2]) О. № 556, 15 ч. 40, на 8. п. дивиз., получ. 20 ч. 40.

нощьта полкътъ зае новото си изходно положение, когато получи задачата за следния день[1]): на разсъмване да настжпи и атакува в. Висина (ю.-з. отъ к. 1500).

За изпълнение на тази задача, командирьтъ на полка заповѣда[2]), настжплението да почне въ 4 ч., като:

4/12. дружина съ 2 картечници атакува височината ю.-з. отъ к. 1500 (Висина) отъ западна посока;

2/12. дружина съ 2 картечници атакува сжщата отъ северо-западна посока[3]);

1/12. и 3/12. дружини съ 3 картечници — въ полкови резервъ, задъ дружинитѣ въ бойна часть, като се окопаятъ;

2/18. арт. отдѣление съ 2 батареи[4]) заеме позиция на източния край на Вощаранъ, а съ 6/18. се изнесе напредъ въ уврага, $1^1/_2$ клм. източно отъ селото и се подготви за борба съ сръбскитѣ батареи, а сжщо и за съдействие на атаката.

Командно и набл. мѣсто при това на артилерията — вис. източно отъ Вощаранъ.

На полкътъ предстоеше да настжпи по добре наблюдаванитѣ отъ сърбитѣ голи, каменисти, стръмни склонове на М. Нидже и да овладѣе Малка Висина[5]) и вис. южно отъ нея — двѣтѣ раздѣлени съ широкъ и дълбокъ долъ (уврагъ), сжщо съ стръмни каменливи брѣгове.

Настжплението започна въ опредѣленията часъ (4 ч.). Ротитѣ бавно запълзиха по склоноветѣ на планината, но веднага бѣх посрещнати съ силенъ артилерийски, отчасти и пехотенъ огънь. 2/18. арт. отдѣление, въ 6 ч. 15, започна подготовка на настжплението, като всѣка батарея насочи огъня по означения й участъкъ отъ сръб. позиция на в. М. Висина.

Сръбскитѣ батареи нанасяха голѣми поражения на Балканци. Скрити задъ билото на Малка Нидже, тѣ оставаха невидими за българскитѣ батареи, отъ чиито наблюдателни мѣста, разположени въ низината, не можеше да се надникне оттатъкъ. И за това направенитѣ опити за борба съ тѣхъ отъ 5/18. батарея[6]) и отъ 6/18[7]), останаха безрезултатни. Обратно, сръбскитѣ батареи, съ наблюдателни мѣста по билото, имаха възможность отлично да наблюдаватъ батареитѣ и настжплението на 12. п. п. По тѣхъ стреляха едно далекобойно орждие, 1 гаубична, 1 планинска и 1 полска батареи.

Още отъ 8 ч, тѣхния огънь бѣ се засилилъ, но отначало не бѣ тъй действителенъ. Той засегна н.м. на 5/18. батарея, чиито жични свръзки постоянно прекжсваха и се

[1]) О. № 43, 22 ч., 18. VIII., получ. 23 ч. 45. [2]) О. з. № 31, 19. VIII. [3]) Въ сжщность: 4/12. др. отъ юго-западъ и въ лѣво отъ нея 2/12. др. отъ сев.-зап. [4]) 2/18. и 5/18. [5]) Наричана и Чучуритѣ. [6]) По една далекобойна батарея (2 орждия), която не можа да бжде достигната. [7]) По една план. батарея.

наложи батарейния командиръ да премѣсти н. м. при това на командира на отдѣлението — при църквата.

Около 10 ч. 30, последниятъ забеляза предъ лѣвия флангъ на 12. п. п. опитъ за контра-атака отъ сърбитѣ и колебание на собствената пехота. За това той насочи 5/18. и 6/18. батареи въ тази посока и въ кжсо време застави първитѣ да спратъ и повърнатъ назадъ.

Това даде поводъ на сръб. гауб. батарея да се нахвърли върху 6/18., като я обсипа съ фугасни снаряди, които издигаха гжсти облаци димъ и прахъ и въ едно кжсо време я застлаха съ непрогледна тъмна завеса. Позицията на батареята кипеше въ огънь, желѣзо и пръсть. Стрелбата продължи до 12 часътъ, като обхвана и предницитѣ. Последната въ началото отговаряше съ енергична стрелба, но скоро бѣ задавена и като понесе чувствителни загуби въ материална часть и хора, принудена бѣ да замълчи. Тя имаше вече 3 убити[1]) и 5 ранени, 1 жгломѣръ разбитъ, 1 ракла поразена и коне: 2 убити и 5 ранени.

Въ не по-малко тежко положение се намѣри и 5/18. батарея, заемаща слабо маскирана позиция, която привлѣче огъня на другитѣ сръбски батареи. Но макаръ и подложена на тѣхната продължителна и точна стрелба, въпрѣки трѣсъка на снарядитѣ, тя действуваше при образцова дисциплина. И взводниятъ й командиръ подпоручикъ Цончевъ, почернѣлъ отъ димъ и прахъ, съ личенъ примѣръ допринесе за изнасяне борбата, като запази способността на бойната часть на батареята, чиято свръзка съ своя командиръ постоянно прекжсваше. Последната имаше 3 ранени 3 контузени и 1 ракла разрушена.

2/18. батарея, поради по-добрата позиция, остана слабо засегната и имаше само 1 раненъ.

Къмъ 10 ч., ротитѣ достигнаха отрозитѣ на М. Висина, но, около 13 ч., настжплението бѣ преустановено, за да се изчака резултата отъ арт. подготовка върху сръб. окопи.

Командиръть на дивизията, като виждаше нерешителното действие на полка, въ 14 ч. 40, изпрати заповѣдь[2]) (направо до к-ра на полка) — да настжпи енергично, като приближи артилерията по-близу до пехотата, подчертавайки и желанието на командуващия армията — до вечерьта в. Висина да бжде завладянъ.

Къмъ 16 ч., полкътъ бѣ наближилъ М. Висина, но срещаше противодействие както отъ фронта, така и отъ фланкирващия огънь, изходящъ отъ незаангажирания сръбски фронтъ, срещу който се бѣ образувала близу 4 километрова незаета междина (между него и съседниятъ въ дѣсно 51. п. п.).

[1]) Отъ тѣхъ 2 ездачи. [2]) О. № 41. 14 ч. 40, отъ 8. див., наб. м. зап. с. Вощаранъ.

Командирътъ на полка, предвидъ слабата артилер. подкрепа на 2/18. арт. отдѣление и изолираното си положение, поиска[1]) да бжде засиленъ поне съ 2 гаубични батареи, за да се борятъ съ сръбскитѣ гаубици, противъ които полскитѣ снаряди не давали задоволително действие и защото една отъ батареитѣ (6/8.) била разстроена, а и другитѣ имали доста загуби.

Малко по-късно[2]) сжщиятъ получи писмена заповѣдь[3]), съ която бѣ упрѣкнатъ въ бавно настжпление; съобщаваше му се недоволството на главнокомандуващиятъ, който наблюдавалъ действията и му заповѣдваше да настжпи по-енергично.

Къмъ 18 ч., когато 7/12. рота се готвеше да атакува, следъ кратка огнева подготовка, сръбски отдѣления минаха въ контра-атака, поради което тя, заедно съ 5/12. рота, бѣ принудена да се оттегли малко назадъ до близкия гребенъ. Следъ като се устроиха, тѣзи роти атакуваха и заеха сръбския окопъ, на 1 клм. с.-з. отъ Висина, кждето на мръкване се затвърдиха.

При тѣзи действия, които бѣха подкрепени отъ батареитѣ на 2/18. арт. отдѣление и на 3/8. п. бригада отъ Старковъ гробъ, които съ шрапнели и гранати обсѣха сръбскитѣ окопи и мѣстността предъ фронта на полка, нѣколко собствени снаряди паднаха въ ротитѣ и причиниха спиране на напредването.

Бавното напредване на полка, бриг. командиръ оправдаваше съ условията, при които имаше да действува: трудно-достжпната нѣколкоетажна сръбска позиция, добре защищавана съ картечници и артилерия, която стреляла съ голѣмо изобилие на снаряди и парализирала действието на батареитѣ отъ 2/18. арт. отдѣление и най-после поради бавното напредване на съседниятъ влѣво 55. п. п.[4]), а 12. п. п. билъ изложенъ на фланговъ огънь отъ тази посока.

Въ това положение тъмнината завари полка. Сърбитѣ бѣха усилили пушечния и картеченъ огънь и командирътъ му реши да заеме Малка Висина съ нощна атака. За такава настояха к-ритѣ на 8. п. дивизия[5]) и на 3/6. п. бригада[6]), които опредѣлиха моментъ и сигналъ за почване — подаване на луната.

Командирътъ на полка, следъ това, замина къмъ бойната линия, за да организира атаката на самото мѣсто. Тамъ, следъ като даде своитѣ указания на к-ритѣ на 2/12. и 4/12. дружини, подчерта, че полка ще се пожертвува, но височината трѣбва да бжде завладяна, презъ сжщата нощь и, че при най-малкото колебание, ще заповѣда на артилерията да стреля въ редоветѣ на колебающитѣ се части.

[1]) О. № 560, 16 ч. [2]) 16 ч. 40. [3]) О. № 48, 15 ч. 50, отъ 3/6. п. бриг. (получ. 16 ч. 40) [4]). О. № 520, 9 ч. 55, 19. VIII., 1/3. п. бриг. [5]) О. № 45, 17 ч., 8. див., получ. 18 ч. 30. [6]) О. № 51, 19 ч. 10, на 3/6. п. бриг., получ. 19 ч. 40.

И, понеже 4/12. дружина била останала по-назадъ, той възложи командуването на атаката върху к-ра 2/12. дружина капитанъ Ботевъ Д., като му подчини 2., 3. и 4. роти отъ 1/12. друж. и 14. рота отъ 4/12. дружина.

Сжщиятъ опредѣли начало на атаката, 1 ч. на другиятъ день (20. VIII.).

Следъ като се организира атаката, въ опредѣленията часъ, започна изпълнението ѝ. Ротитѣ въ първа линия — 5/12. и 8/12., предшествувани отъ редка патрулна верига, въ взводни колони, настжпиха и въ 4 ч. завладѣха Малка Висина, както и следващата по на с.-и., предъ фронта на 55. п. п., висота. Сърбитѣ не издържаха удара, отстжпиха на ю.-и. и се спрѣха на Голѣма Висина, оставяйки около 50 убити, 20 пленници, много пушки, патрони и хранителни припаси.

Загуби: 12. п. п. — убити: оф.—2[1]), войн.—43, ранени: оф.—5, войн.—168. 2/18. арт. отд.: уб. войн.—3, ран. войн.—9.

Изстреляни патрони: 12. п. п. — 118.000; снаряди: 2/18. арт. отд. — 1995 (2/18.—713, 5/18.—927, 6/18.—355.,

1/3. пех. бригада зае кошаритѣ предъ Метеризъ тепе. Бриг. командиръ, който къмъ полунощь бѣ далъ заповѣдьта си за действията на следния день[2]), получи две такива отъ щаба на 8. дивизия[3]). Съ първата се упрѣкваше, че дѣсната колона (55. п. п.), на 18. VIII., настжпвала бавно и не държала свръзка съ 12. п. п. и съ втората, че, за 19., е заповѣдано да бжде заето билото на М. Нидже.

Сжщиятъ, видимо бѣ недоволенъ отъ късното получаване първата отъ тѣхъ и недоумѣваше, защо била изпратена съ коненъ ординарецъ, а не чрезъ телефона. Той считаше, че ако своевременно[4]) бѣ получилъ първата заповѣдь, би могълъ да засили устрема на настжплението, особено на дѣсната колона, разпорежданията си до която би трѣбвало да направи още на 18., вмѣсто на 19., и че въ първия случай тя могла да напредне малко повече отъ предния день (18).

При сжществуващитѣ условия, той *реши*, още сутриньта, да предприеме решителна атака срещу Метеризъ тепе, Джематъ иери и Чеганска планина, съ цель, да укаже възможното съдействие на бригадитѣ, деиствуващи срещу М. Нидже, въ чието настжпление той съзираше известна задържка.

За това, въ 1 ч. 15, *разпореди*[5]): атаката да започне въ 3 ч., като часовницитѣ се свѣрятъ съ телефонната станция

[1]) Подпоручикъ Тодоровъ и 1 оф. кандидатъ. [2]) О. № 45, 22 ч. 45, 18. VIII. [3]) О. № 25, 16 ч., 18. VIII. и о. № 44, 22 ч. 40, получ. 1 ч., 19. VIII. [4]) Къмъ 17 ч. на 18. VIII. [5]) О. № 511, 1 ч. 15.

на свързъчния центъръ в. Борисъ (2525), а последната — отъ щаба на дивизията.

Бригадниятъ командиръ смѣташе да нанесе главниятъ ударъ[1]) върху Метеризъ тепе и Джематъ иери и се стремеше да насочи тамъ повече сили, за което бѣ изпратилъ една дружина отъ 55. п. п. нагоре по р. Бродъ, за да усили 11. п. п. А като знаеше, че командира на дѣсната колона неохотно изпълнява заповѣдитѣ му, напомни му за това, съ указание — да се изпрати 2/55. дружина, дори по-ротно.

Но, въ 2 ч. 20, сѫщиятъ получи нова заповѣдь[2]) — да разчита на силитѣ си и не се увлича.

При все това, той остана на решението си, да извърши решителна атака, както бѣ замислилъ и далъ съответната заповѣдь[3]), съ която часа за начало на действията се измѣни отъ 3 на 4, съ огледъ — да могатъ да се извършатъ необходимитѣ размѣствания.

Въ резултатъ, 11. и 56. п. п., усилени съ 2/55. дружина, се насочваха на Метеризъ и Джематъ; 55. п. п. (две дружини) на Чеганска планина, а 3/56. дружина оставаше въ окопитѣ на в. Борисъ (к. 2525).

Пехотата трѣбваше да настѫпи въ тъмно, безъ шумъ, за да изненада сърбитѣ, съ огледъ, когато тѣ заематъ окопитѣ и се започне пехотния бой, артилерията да бѫде готова да действува.

Малко следъ това, бриг. к-ръ получи нова заповѣдь[4]), съ която, като се даваха сведения за действията срещу М. Нидже, за достигнатата (на 18. вечерьта) линия и задачитѣ на бригадитѣ за 19., нареждаше се: 1/3. п. бригада да атакува и завладѣе:

Съ дѣсната колона к. 1500 (Чеганска пл.) и съ лѣвата Метеризъ тепе и Джематъ иери, а за свръзка съ 3. дивизия къмъ Горно Родиво се изпрати войскова часть.

Съ телефонъ да свърже щаба на бригадата съ наблюд. мѣсто на дивизията и изпрати двама конни ординарци за свръзка.

Отъ тази заповѣдь, бригадниятъ командиръ бѣ недоволенъ, защото по свръзката съ 3. дивизия не знаеше и не му се съобщаваше, какво е направила тази дивизия и при липсата на кабелъ за собственитѣ си свръзки нѣмаше отъ кѫде да вземе 20 клм., за да се свърже съ н. м. на 8. п. дивизия.

И въпрѣки противоречията на заповѣдитѣ[5]), сѫщиятъ окончателно остана на решението си за атака и това донесе[6]).

Самата атака започна късно и се разви:

[1]) О. №№ 45 и 46, 1/3. п. бриг. [2]) О. № 30, 2 ч. 22, 8. п. дивиз. [3]) О. з. № 46, 2 ч. 40, 19. VIII. [4]) О. з. № 26, 19 ч. 45, 18. VIII., 8. дивиз., получ. 3 ч. 20, 19. VIII. съ конен ординарецъ, [5]) О. № 30 и о. № 26 на 8. п. дивиз. [6]) О. № 514, 3 ч., 19. VIII. 1/3. п. бригада.

— **Дѣсната колона**[1]) получи задачата си доста късно[2]), защото следъ 1 часъ[3]) трѣбваше да започне атаката. Затова и командирътъ на 55. п. полкъ не успѣ своевременно да предупреди дружиннитѣ командири.

За усилване 11. п. п. се изпратиха, нагоре по р. Бродъ, само 2 роти отъ 2/55. дружина[4]) (вмѣсто цѣлата дружина), съ задача — съвмѣстно съ крайната рота отъ 11. п. п., да атакува в. Пиперчица (к. 1500) отъ с.-и. посока.

Съ останалитѣ сили: 1/55., 3/55. дружини, 5/55. и 8/55. роти, при съдействието на артилерията въ колоната, на полка се възложи[5]), въ свръзка съ 12. п. п., да продължи атаката на к. 1500, по с.-и. и склонове, която да се води бързо и енергично, а артилерията точно въ 3 ч. (на 19.) да открие огънь по сръбската позиция и да съдействува на атаката.

Съобразявайки се съ 12. п. п., *55. п. п.*, въ 7 ч., възобнови настѫплението: 1/55. друж. настѫпи по с.-з. склонове на в. Кюнцитѣ, а 3/55. дружина — по с.-и. склонове на к. 1500. Подпомогната отъ огъня на артилерията, 3/55. друж. успѣ да напредне въ дълбочина 2 клм., като находящитѣ се насреща и сърби, отъ 6. п. п., се оттеглиха въ окопитѣ на платото, с.-з. отъ к. 1500. Тукъ дружината спрѣ напредването си, за да се запази отъ фланкиращия огънь, тъй като 1/55. друж. била останала назадъ. На 500 м. отъ теленитѣ мрежи на сърбитѣ, тя (3/55. др.) се окопа.

8/55. рота, въ заслонъ срещу Висина, остана на в. южно Сетина, съ задача, щомъ 12. п. п. се подаде достатъчно напредъ, ще настѫпи и атакува к. 1500 отъ юго-западъ. Сѫщата плени 5 души сърби.

2/55. дружина (6. и 7. роти), която се намираше между 3/55. дружина и 11. п. п., започна движението на с.-и. (нагоре по р. Бродъ), следъ 4 ч. 30[6]).

Командирътъ на 6. арт. полкъ получи задачата въ 4 ч. 20. Едва въ 6 ч. 40, той заповѣда да се започне стрелбата.

Веднага следъ това огъня бѣ открить така:

Дѣсната арт. група (1/6. арт. отд.), която отъ 5 ч. се намираше въ готовность, насочи изстрелитѣ си къмъ сръбскитѣ батареи, които вече стреляха и следъ кратка пристрелка, 1/6. бат. премина на поражение[7]) по батарея № 2. Следъ нея съ сѫщитѣ данни и по сѫщата батарея се на-

[1]) 3/8. п. бриг. (55. п. п., щаба 6. арт. п., 1/6. арт. отд. и 2/2. гауб. отд. и пр.). [2]) 1 ч. 55, 19. VIII. (о. № 45, 22 ч. 45, 18. VIII. и о. № 511, 1 ч. 15, 19. VIII. и дветѣ отъ 1/3. п. бриг.). [3]) 3 часътъ. [4]) Защото другитѣ две роти преди това бѣха изпратени: едната (5. р.) за свръзка съ 11. п. п. и за осигуряване лѣвия флангъ, а другата (8. р.) за усилване дѣсниятъ участъкъ. Останалитѣ две роти: 6. и 7, бѣха въ бриг. резервъ. [5]) О. № 22, 2 ч., 19. VIII., 3/8. п. бриг. [6]) О. № 236 на 55. п. п. [7]) 7 ч. 10, мѣрникъ 5 клм.

хвърли и 2/6. бат. Понеже сръб. батарея замлъкна, държането ѝ подъ огънь се възложи на едно орждие отъ 1/6.

Срѣдната арт. група (2/2. гауб. отд., включ. 3/6. и 8/6. б-реи) отначало започна[1]) да действува съ дветѣ си полски батареи предъ фронта на 1/55. др. и 12. п. п.: 8/6. въ посока на запад. склонъ на Висина, по окопитѣ.[2]) Къмъ нейнитѣ изстрели се присъединиха и тѣзи на 3/6.[3]). Сърбитѣ, отъ най-преднитѣ окопи, по с.-з. склонъ на Кюнковетѣ, предъ 1/55. друж., се оттеглиха къмъ к. 1500.

Така започнатото артилерийско съдействие, съ малки и чести прекжсвания, бавно продължи до пладне, като дѣсната група последователно биеше: батарея № 3, издаваща се съ слаби пушеци[4]); окопитѣ по ржба на терасата на сев. склонъ на к. 1500[5]); следъ това само 1/6. остана да подържа рѣдъкъ огънь по тѣхъ. Срѣдната група предимно предъ 12. п. п.: пехотнитѣ окопи по с.-з. склонъ на к. 1500 (5/2. гауб.)[6]); в. Орлето [3/6.[7]) и 8/6.[8])]; седлото М. Висина—Орлето [8/6.[9])] като разпръсна група стрелци; седловината ю.-з. к. 1500 [5/2.[10]) гауб., 8/6.[11]) и 4/2. гауб.]; долътъ М. Висина—Орлето по отстжпващи стрелци [8/6.[12])] и батарея № 3[13]); окопитѣ върху зап. склонъ на Орлето[14]), изт. и ю.-и. склонъ на Висина и долътъ на изтокъ [8/6.[15])]; окопитѣ на платото сев. склонъ к. 1500 и телени мрежи [5/2.[16])], тилътъ на Висина, ю. и ю.-з. склонъ по сгъстени части [8/6.[17])].

Следъ пладне, отъ 13 часътъ, арт. дейность продължи: *Дѣсната група* обстреля: скалистия, съ рѣдки дървета, склонъ предъ 3/55. дружина (2/6.)[18]), като разпръсна една пех. група; сръб. батарея (1/6.[19])), която поражаваше 4/2. гауб. и следъ половинъ-часово поражение замлъкна; височината съ дветѣ дървета и украйната на гората върху сев. склонъ (2/6.[20])). Въ 20 ч. групата прекрати огъня, а вечерьта изкара на позиция и другия взв. отъ 1/6., а повреденото, отъ собствени разриви въ канала, орждие сне отъ позицията.

Срѣдната група получи задача да съдействува на атаката на 12. п. п. по М. Висина. К-рътъ на групата насочи 3/8. и 8/6. б-реи и застави сърбитѣ да ги напуснатъ. Но полка не настжпи и сърбитѣ ги заеха наново. Следъ това, групата стреля: въ долътъ на сев. склонъ М. Висина по отстжпващи групи (8/6.[21])); окопитѣ на зап. склонъ на в. Кюнковетѣ (8/6.[22])) като разпръсна пех. група. Веднага следъ това батареята се нахвърля по батарея № 6, отъ която бързо излѣзоха на от-

[1]) 6 ч. 40. [2]) Мѣрникъ 5·7 клм. [3]) 7 ч. 30, мѣр. 5·35 клм. [4]) 9 ч. 50. [5]) 10 ч. 55. [6]) 8 ч. [7]) 8 ч. 30, мѣр. 6·1 клм. [8]) Мѣр. 6·05 клм. [9]) 9 ч. [10]) 9 ч. [11]) 9 ч. 20. [12]) 9 ч. 45, мѣр. 5·95 клм. [13]) 10 ч., мѣр. 6·08 клм, [14]) 10 ч. 30. [15]) 10 ч 55, мѣр. 6·8 клм. [16]) 10 ч. 55. [17]) 11 ч., мѣр. 7 клм. [18]) 13 ч. 40, мѣр. 43—46. [19]) 16 ч. 40, мѣр. 7·1 клм. [20]) 19 ч. 20, м. 6·7 клм. и 5·1—5·3. [21]) 13 ч., мѣр. 5·5 клм. [22]) 13 ч. 45, мѣр. 5·85—6·1 клм.

крито дветѣ ѝ (планински) орждия и започнаха да биятъ въ флангъ 55. п. п. Следъ нѣколко сполучливи урагани по открититѣ орждия, последнитѣ замлъкнаха, а прислугата се пръсна. По-късно сжщитѣ бѣха изтеглени; по батареи № 3 (8/6[1])) и № 6 (3/6.), издаващи се съ блѣсъцитѣ си; северниятъ склонъ на к. 1500, задъ платото съ телената мрежа (5/2. гауб.); в. Висина и батарея № 5 (8/6[2])), която бѣ замълчана; М. Висина (3/6.) и отстжпващи отъ Орлето (8/6.[3])); седловината на Орлето, М. Висина (8/6.[4]) и 3/6.); източниятъ склонъ на Орлето и западно на М. Висина (3/6. и 8/6[5])); настжпващи групи къмъ Орлето (3/6. и 8/6.[6])); седловината М. Висина—Г. Висина и задъ гребена 500 м. (8/6.[7])); батарея № 5 (8/6.[8])); по окопитѣ на Орлето (3/6. и 8/6.[9])), отъ които силенъ пехотенъ огънь бѣ насоченъ по настжпващиятъ 12. п. п. и причини паническото отстжпление на една рота на 200—300 м. назадъ. Тази своевременна и мощна огнева подкрепа позволи на отстжпилитѣ роти бързо да заематъ отново напуснатитѣ си мѣста. Въ 20 ч. групата прекрати стрелбата.

Презъ време на боя, силно бѣха засегнати отъ сръбския артилерийски огънь 5/2. гаубична и 8/6. батареи.

Изпратенитѣ презъ деня разузнавачи, за изучаване пжть за артилерията къмъ Сетина, к. 1500, вечерьта се завърнаха и докладваха, че изучили такъвъ до 2 клм. оттатъкъ селото, който се оказалъ коларски и следъ малки поправки могло да се мине по него.

Дружинитѣ замръкнаха: 1/55. и 3/55. на 500 м. отъ терасата по сев. скл. на Пиперчица (к. 1500)—1/55. въ отстжпъ на 200 м. отъ 3.; 2/55. др. съ 13/11. рота на с.-и. склонъ на к. 1500; 8/55. рота въ заслонъ къмъ Висина. Една рота за свръзка съ 12. п. полкъ.

Къмъ 23 ч., командиратъ на колоната нареди: презъ нощьта всички части да се затвърдятъ и вематъ мѣрки срещу изненади.

Загуби: 55. п. п.: убити войн.—1; ранени войн.—27. 6. арт. п. (дѣсна и сред. арт. групи)—нѣма.

Изстреляни патрони: 55. п. п.—35,000; снаряди: 6. арт. п.—1197 (1/6.—128, 2/6.—160, 3/6.—279, 8/6.—500, 4/2. гауб.—16. 5/2. гауб.—114).

Заловени пленници: войн.—8.

Срѣдната колона — 11. п. п[10]) и 2/55. дружина[11]). Презъ нощьта 2/11. дружина бѣ изложена на непрекжснатъ огънь, та командиратъ ѝ поиска огнева подкрепа, направо отъ 7/6. батарея. Бригадния командиръ разреши на последната да стреля периодически (подвозътъ билъ много труденъ), съ

[1]) 14 ч. 40, мѣр. 6·3—6·6 клм. [2]) 16 ч. 45,—17 ч. 15, мѣр. 6·4 клм. [3]) 17 ч. 30. [4]) 17 ч. 45. [5]) 17 ч. 45. [6]) 18 ч. [7]) 18 ч. 10. [8]) 19 ч. 05. [9]) 19 ч. 30. [10]) 2., 3. и 4. дружини. [11]) Две роти.

цель да се подържа духа на бойцитѣ, за които силно впечатлителниятъ дружиненъ к-ръ донесе, че войницитѣ страдали отъ бомбитѣ на надвисналиятъ се надъ тѣхъ противникъ.

К-рътъ на колоната (11. п. п.) на к. 2525, въ 24 ч. на 18. VIII., получи задачата[1]) за готовность и въ 2 ч. 30, съ цѣлия си щабъ, потегли за кошарата по южнитѣ поли на к. 1944. Въ 5 ч. 45, (на 19.) пристигна и съобщението[2]) за почване действията — въ 4 ч. Споредъ това той трѣбваше да атакува Метеризъ тепе, като влѣво отъ него ще действува 56. п. п. срещу Джематъ иери и че артилерията ще открие огънь по особена заповѣдь и то само, когато се засили пехотния бой.

Въ изпълнение тази задачи той подчини[3]) на к-ра 2/11. друж.: 10., 14. и 15. роти и 4 картечници и му възложи, съ тѣзи сили, да атакува и завладѣе Джемагъ иери отъ западна посока и в. Метеризъ, като съгласува действията си съ тѣзи на 56. п. п. и че въ долината на Бродъ откъмъ Попадия се очаква 2/55. друж. Полковиятъ резервъ — две роти — щѣше да застане задъ дружината (2/11.). Той заповѣда, следъ излизането имъ отъ окрайната на гората, ротитѣ веднага да се нахвърлятъ върху сръбскитѣ окопи.

Но, сръбската позиция, въ участъка на колоната (Метеризъ тепе), представляваше планински гребенъ, въ видъ на силно вдадена на югъ джга, въ краищата на която се издигаха: отъ западъ в. Шопа и отъ истокъ в. Джематъ иери. Тѣ обхващаха и добре фланкираха подстжпитѣ къмъ Метеризъ тепе. Отъ последното на северъ, къмъ р. Бродъ се спускаха три скалисти отрога, раздѣлени съ дълбоки долове, покрити съ гора, прошарена съ малки полянки. Командирътъ на полка считаше, че завладяването на височината и задържането ѝ бѣ възможно само при условие за едновременна атака на фланговетѣ (Джематъ иери и Шопа), които я командуваха.

Ала сърбитѣ добре бѣха укрепили тѣзи висоти. По самиятъ боенъ гребенъ имаше дълбоки окопи съ картечни гнѣзда и телена мрежа. Предъ тѣхъ, множество други окопи за по 10—15 души, добре маскирани. Участъкътъ се заемаше отъ 6. п. сръбски полкъ съ тежки картечници, бомбохвъргачки и минохвъргачки, а две батареи фланкирали — една тежка откъмъ Джематъ иери и друга полска, откъмъ Шопа.

При все това, този участъкъ бѣ избранъ за атака, поради гората, която позволяваше скрито приближаване до 300 м. отъ окопитѣ и сравнително по-слабото му укрепяване. При успѣхъ отъ тукъ се заплашваше и тила на к. 1500. Въ 7 ч., атакуващитѣ роти минаха р. Бродъ и заеха мѣстата

[1]) О. з. № 45, 22 ч. 45, на 1/3. п. бриг. [2]) О. з. № 46, 1/3. п. бриг. [3]) О. № 634, 4 ч. 30, на 11. п. п.

си срещу своитѣ обекти. Обаче съседниятъ влѣво 56. п. п. още не бѣ готовъ[1]).

Но, поради бавното движение изъ мжчно проходимата мѣстность на придаденитѣ къмъ 2/11. дружина роти (10., 14. и 15.), силниятъ артилер. огънь и закъснението на съседитѣ (2/55. друж. и 56. п. п.) началото на атаката се забави.

То почна едва въ 10 ч. 20, по уговорения сигналъ — картечна стрелба, и по заповѣдь на командира на полка[2]), но следъ подкана отъ бригадния командиръ[3]), който му напомни — че настжплението е закъснѣло и че действията на полка да не се поставятъ въ зависимость отъ 2/55. друж. К-рътъ на полка следъ това донесе[4]), че ще съгласува действията си само съ 56. п. п.

Къмъ сжщото, време частитѣ отъ колоната се намираха:

Въ първа линия — 3/11. рота на лѣвия брѣгъ на р. Бродъ, като разузнаваше, но още нѣмаше свръзка съ 2/55. дружина, съ която щѣше да действува едновременно.

Отъ 2/11. дружина: 7/11. рота по западния отрогъ на Метеризъ тепе въ разузнаване; 14/11. и 8/11. роти и 2 картечници (капитанъ Александровъ), по срѣдния отрогъ; 5/11. и 15/11. роти (капитанъ Инзовъ) по източния отрогъ и 2 картечници на позиция по дѣсния брѣгъ на рѣката.

Въ дружиненъ резервъ — 10/11. рота.

Въ полкови резервъ — 11/11. и 12/11. роти (майоръ Спасовъ[6])).

На пжть за друж. си, откъмъ Остра чука — 9/11. рота.

Сръбскитѣ батареи биеха долината на р. Бродъ и отрозитѣ на Метеризъ тепе.

Обаче, 56. п. п. още не бѣ готовъ. Командирътъ му не установи своето ком. и набл. мѣсто, при това на 11. п. п., както бѣ уговорено между двамата отъ по-рано, съ огледъ за лесно съгласуване действията, а остана на 500 м. по-назадъ.

Веднага, следъ сигнала за настжпление, движението започна. Но то се извършваше много бавно, по стръмнитѣ склонове на планината.

Въ 12 ч. 50, командирътъ на 11. п. п. поиска[6]), отъ командирътъ на 7/6. батарея, да подкрепи ротитѣ, следъ което помоли и другитѣ батареи да стрелятъ. Отговори му се — да донесе писмено, че се води пушечна стрелба. И въпрѣки, че това той направи, батареитѣ се обадиха съ рѣдки изстрели и то въ съвсемъ друга посока. А молбата му, да се изпрати при него артилеристъ, за да направлява стрелбата, остана безъ резултатъ.

[1]) О. № 641, 8 ч., 11. п. п. [2]) О. № 645, 10 ч. 10, на 11. п. п. [3]) О. № 516, 8 ч. 30. [4]) О. № 642. [5]) 1/11. друж. (1., 2., 3. и 6. роти и 2 картеч. придадени на 56. п. п.), а 4/11. рота — къмъ 3/56. друж. [6]) О. № 652, 12 ч. 50.

До 13 ч. 30, настжплението не бѣ усѣтено отъ сърбитѣ. Следъ това тѣ откриха адски пехотенъ и артилерийски огънь.

Преднитѣ взводове се разсипаха въ верига и залѣгнаха, а следъ това продължиха напредването. Къмъ 14 ч. 25, тѣ стигнаха до кошарата съ червения покривъ. Споредъ нареждания, батареитѣ отъ лѣвата арт. група мълчеха.

Дѣсната група роти — 7[1]., 10[2]. и 14[3]), се нахвърли на височината съ кошаритѣ, овладя я, запали едната и продължи къмъ Шопа.

Срѣдната група роти[4]), отначало бѣ задържана отъ силната съпротива на сърбитѣ насреща ѝ, които я дочакаха до 30 крачки, но успѣха да хвърлятъ бомбитѣ. Защитницитѣ бѣха избити и часть пленени. Ротитѣ продължиха къмъ главната пехотна позиция.

Лѣвата група роти[5]) бързо напредна, изгони сърбитѣ отъ преднитѣ имъ окопи и завладя конусообразната жълта висота. Но по-нататъкъ тя не можа да върви, поради фланговия огънь отъ Джематъ иери.

Сърбитѣ, по цѣлия атакуванъ участъкъ, бѣха разстроени. Тѣзи, които можаха да се спасятъ, отстжпиха въ по-заднитѣ окопи и, вече подъ закрилата на теленитѣ мрежи и необикновено силния кръстосанъ пехотенъ и арт. огънь, бързо се съвзеха. Къмъ 15 ч. 50, ротитѣ бѣха на 300 метра отъ гребена на Метеризъ тепе[6]).

Така, атакуващитѣ роти, попаднаха подъ непреодолимъ огънь отъ пушки, картечници, минохвъргачки и фугаснитѣ гранати на дветѣ фланкиращи батареи.

На този адски огънь се противопоставиха батареитѣ отъ лѣвата група въ 1/3. бригада. Отначало тѣ, съ шрапнели, преследваха отстжпващитѣ сърби къмъ главната позиция, но следъ като се прикриха, стрелбата имъ стана безвредна. Тѣ, обаче, не можаха да попрѣчатъ на сръбскитѣ батареи, които останаха неоткрити и незасегнати, въпрѣки, че за тѣхъ бѣ донесено отъ предния день.

Поради това, на достигнатитѣ мѣста — 300—400 м. отъ Метеризъ тепе — се окопаха, а две картечници се приближиха при групата роти на капитанъ Александровъ.

Въ сжщото време ясно се виждаше приижданото на групи отъ сръбскитѣ резерви, които заемаха окопитѣ, при незадоволителната стрелба на българскитѣ батареи. Поради това, к-рътъ на полка помоли, да се заповѣда на 56. п. п., да заеме Джематъ иери, чрезъ което да запази 11. п. п. отъ фланговия огънь[7]).

---

[1]) Поруч. Овчаровъ. [2]) Кап. Юрдановъ (отъ друж. резервъ). [3]) Поруч. Мечковъ. [4]) На кап. Александровъ. [5]) На кап. Инзовъ. [6]) О. № 655, 15 ч. 50, 19. VIII. на 11. п. п. [7]) О. № 657, 18 ч. 20 11. п. п.

Къмъ 18 ч. 30, сърбитѣ предприеха едно нападение откъмъ в. Шопа, срещу дѣсната група роти, но то бѣ отбито съ пехотенъ и артилерийски огънь.

Тукъ, въ подкрепа на групата, пристигна 15/11. рота, като застана въ резервъ на дѣсната и срѣдна групи.

Стрелбата продължи до 21 ч. За презъ нощьта се взеха мѣрки за охрана срещу изненади, като полковиятъ резервъ — 11. и 12. роти отъ 3/11. дружина — се приближи, а командиратъ на полка поиска, батареитѣ да стрелятъ сегизътогизъ, по сръбскитѣ окопи — 400 м. северно отъ изгорѣлата кошара.

Въ подкрепа на полка бѣха пристигнали и две роти отъ 2/56. дружина, но до полунощь още нѣмаше очакванитѣ две роти отъ 2/55. дружина, съ които дори и свръзка не можа да се установи.

Загуби: 11. п. п. — убити: оф.—1[1]), войн.—63; ранени: оф.—7, войн.—250; контуз.—14; изчез.—4.

Изстреляни пех. патрони: 11. п. п.—109,500.

Взети пленници—13.

Лѣвата колона — 56. п. п. К-рътъ на полка, следъ като получи първата задача[2]), не можа да разбере, какво назначение се даваше на дветѣ дружини и въ чие подчинение влизаха. За това изпрати адютанта си въ щаба на бригадата за разяснения, следъ което нареди — дружинитѣ да заематъ опредѣленитѣ имъ мѣста: 2/56. др. съ картечната рота (6 карт.) въ долината на р. Бродъ, 2 клм. ю.-з. отъ к. 2525, а 1/56. остава на бивака, готова за движение.

Въ 3 ч. — 2/56. друж. съ картеч. рота тръгна по долътъ, между безименната и в. 2525, и въ 5 ч., незабелязано пристигна при р. Бродъ. Но, неясностьта въ задачата на полка бѣ освѣтлена съ новата *задача*[3]), получена въ 5 ч., споредъ която полкътъ (1/56., 2/56. дружини и картечната рота) ще атакува Джематъ иери, като 1/11. дружина ще прикрива откъмъ Папалаза и Седлото, а артилерията ще открие огънь по особена заповѣдь и то щомъ се засили пехотния бой, върху атакувания участъкъ.

Предвидъ на това, к-рътъ на полка бързо разпореди[4]): 2/56. друж. (отлѣво) съ 6-тѣ картечници да се насочи къмъ Джематъ иери по посока на изгорѣлата гора, като застане влѣво отъ 3/11. друж., а 1/56. друж. (въ дѣсно отъ 3.) — къмъ в. Джематъ иери, по посока на изгорѣлата гора. Дружинитѣ да се свържатъ чрезъ телефонъ съ щаба на полка, щомъ заематъ мѣстата си.

---

[1]) Кап. Юрдановъ Дечко — к-ръ 10/11. рота. [2]) О. з. № 45, 22 ч. 45, 18. VIII. на 1/3. п. бриг., получ. 0 ч. 52, 19. VIII. [3]) О. з. № 46, 2 ч. 40, получ. 5 ч., но лично съобщена въ 2 ч. 30, на адютанта 56 п. п. [4]) въ 3 ч. 10 и 3 ч. 15, до 2/56. и 1/56. дружини.

Следъ като получи самата заповѣдь[1]) той постави задачитѣ на дружинитѣ[2]): 1/56. и 2/56. дружини съ картеч. рота ще атакуватъ и заематъ в. Джематъ иери, а 1/11. друж.[3]) съ 2-тѣ картечници ще прикрива полка откъмъ Папалаза и Седлото, като държи свръзка съ 2/56. дружина.

К-рътъ на полка установи командното си и набл. мѣсто на 1 клм. сев. отъ р. Бродъ.

За засилване охраната на лѣвия флангъ (откъмъ Папалаза и Седлото), предвидъ на това, че 1/11. дружина бѣ доста влѣво и назадъ, по дѣсния брѣгъ на р. Бродъ, се поставиха 2 картечници, които сжщевременно трѣбваше да подкрепятъ настжплението на дружинитѣ срещу Джематъ иери. Другитѣ 2 картечници се дадоха на 2/56. дружина.

Обектътъ на полка — в. Джематъ иери, е високъ 1786 м., севернитѣ му склонове стръмни и прорѣзани съ дълбоки долове и уврази, покрити тукъ-тамъ съ рѣдка гора, частъ отъ която бѣ изгоряла. Брѣговетѣ на рѣката — дълбоки скалисти, минаваха се на 2—3 мѣста. Единственото съобщение бѣ пжтеката, която отъ к. 1944 се спущаше къмъ рѣката. Коритото ѝ запълнено съ голѣми каменни блокове, които затрудняваха движението и то бѣ изложено на картеч. и артилер. огънь на сърбитѣ.

По височината — множество окопи за взводъ до полурота, добре маскирани.

Минаването на рѣката се извърши въ колона по единъ, подъ огънь и доста бавно. Тукъ се дадоха доста жертви. Въ 12 часътъ, дружинитѣ бѣха вече южно отъ нея и заеха изходното си положение, а въ 13 ч. 30, настжпиха по-нататъкъ.

1/56. друж., отъ дѣсно, се насочи срещу издадения гребенъ съ две роти въ първа линия, една (4/56.) въ друж. резервъ и една (3/56.) въ полкови резервъ. Въ дѣсно свръзка съ 2/11., а влѣво — съ 2/56. дружини.

2/56. др. се насочи къмъ втория гребенъ, западно отъ изгорѣлата гора: 5. и 6/56. роти съ две картечници, и задъ тѣхъ въ резервъ 7. и 8/56. роти — съ обектъ първия гребенъ (западно на изгорѣлата гора).

Настжплението се извършваше много трудно и бавно поради стръмнината, скалистата мѣстность, силния кръстосанъ артилерийски и картеченъ огънь и особено този, който идѣше откъмъ Папалазо и Седлото, кждето 1/11. дружина съ огънь трѣбваше да прикове сърбитѣ, но което не можеше да постигне поради това, че тя бѣ 1 клм. назадъ отъ лѣвия флангъ на полка, и далечъ отъ тѣхъ.

А сръбската гаубична батарея откъмъ Сѣдлото, съ фланкова стрелба, при изобилие на снаряди и необезпокоявана отъ българскитѣ батареи, добре поражаваше полка и доли-

[1]) О. з. № 46 на 1/3 п. бриг. [2]) О. № 9, 56 п. п. [3]) въ 6 ч.

ната на рѣката, както и единствения пжть за съобщение съ тила, по който движението бѣ възможно само нощемъ. Сжщата не остави незасегнатъ уврагъ и гребенъ, по севернитѣ склонове на Джематъ-иери. Наистина, германското 10·5 см. дълго орждие на к. 2525, на нѣколко пжти, съ изстрелитѣ си потърси сръбската батарея, но безъ видимъ резултатъ. Напротивъ, тя продължаваше да стреля и „съ такава артистична стрелба, която прави честь на противника", както я характеризира к-рътъ на 56. п. полкъ.

1/11. дружина[1]), назначена да прикрива лѣвия флангъ, отъ къмъ Папалаза и Седлото и подчинена на к-ра 56. п. п., трѣбваше да държи свръзка съ 2/56. друж.

За изпълнение задачата си, отъ 3 ч. 30, тя извърши нощно движение, отъ изтокъ на западъ, на 1 клм. разстояние до противника си. Едва въ 5 ч. пристигна и застана на линията 1 клм. сев. отъ „Каменистата чука" срещу междината на Джематъ-иери, Низидагъ, на 800 м. сев. отъ р. Бродъ.

Дружината устрои наблюдение отъ Остра чука и изпрати разузнавачи на предлежащата мѣстность и за установяване свръзка съ атакуващия 56 п. полкъ.

Настжплението на 56 п. п. се подържаше отъ 7/6. батарея[2]), която стреляше на предѣлното си разстояние (6 клм.).

Въпрѣки труднитѣ условия, дружинитѣ изтласкаха охранителнитѣ елементи на сърбитѣ, които се надвисваха надъ рѣката и, едва въ 17 ч., заеха първия обектъ, върху когото се организираха и утвърдиха, въ готовность да посрещнатъ възможно нападение. Съ патрули се потърси свръзка съ 11. п. п. въ дѣсно.

Обаче, к-рътъ на 11 п. п., който наблюдаваше действията на 56 п. п., отбелязва факта, какво този полкъ не заелъ напуснатитѣ отъ сърбитѣ окопи на Джематъ иери, поради успѣха на 2/11. друж., макаръ да билъ известенъ отъ него и които тѣ отново вечерьта заели.

Отъ събранитѣ презъ време на боя сведения, командирътъ на полка (56.) узна, че по северния склонъ на Джематъ иери, сърбитѣ се били добре укрепили и отъ изнесени напредъ окопи въ гората, грижливо маскирани, съ множество картечници и малки пехотни отдѣления фланкирали всички подстжпи къмъ главната позиция. А отъ заловенитѣ пленници установи, че Метеризъ тепе и Джематъ иери били заети съ 2 батальона отъ 6 п. сръбски полкъ, и задъ него въ резервъ 17 п. полкъ.

К-рътъ на полка нареди[3]): всѣка дружина да назначи гжста патрулна верига, като при опасность се подаватъ установенитѣ ракетни знаци. А за следниятъ день (20. VIII.) —

[1]) 1., 2., 3. и 16. роти съ 2 картеч. [2]) На позиция между к. 1944 и безименната отъ западъ. [3]) О. З. № 23, въ изпълн. № 47, 1/3 п. бриг.

съвмѣстно съ 11. п. п. ще продължи атаката, за завладяване Джематъ иери. Дружинитѣ ще подържатъ тѣсна свръзка, а картечн. рота, презъ нощьта, ще заеме удобни позиции въ дружиннитѣ участъци, за да подкрепи добре предстоящата атака. Набл. мѣсто канарата сев. р. Бродъ.

Презъ нощьта, сърбитѣ, съ рѣдка пушечна, картеч. и орждейна стрелба, държаха въ напрежение полка, а сжщо и пжтя, по който се извършваше снабдяването и отвоза на раненитѣ.

Загуби: 56 п. п.: убити войн. — 31; ранени: оф.—4, войници — 60.
Изстреляни пех. патрони — 16,000.

Лѣвата артилер. група[1]) получи задачата[2]) въ 2 ч. 40. Споредъ сжщата, атаката започваше въ 4 ч., когато колонитѣ ще минатъ р. Бродъ, а артилерията щя открие стрелба по особена заповѣдь, щомъ се засили пехотния бой. Следъ половинчасово обстрелване, една батарея ще удължи изстрелитѣ си, споредъ донесението на атакуващитѣ колони, а другитѣ ще обезвредятъ неприятелскитѣ окопи влѣво и дѣсно, за да подпомогнатъ разпространението по гребена.

К-рътъ на групата съобщи тази заповѣдь на батареитѣ по телефона и напомни да следятъ зорко за червенитѣ ракети, които пехотата ще подаде, при почване на атаката. Споредъ това, той постави целитѣ за биене:

7/6.—по Метеризъ тепе; 3/3. план. и 1/1. пл. „Шкода"— по Джематъ иери и 4/6. — по Папалаза, като огъня ще се открие по особена заповѣдь.

Когато, рано сутриньта, 1/11. друж. се премѣсти на западъ, за да застане срещу междината Джематъ иери, Низидагъ, и съ това оголи фронта предъ 3/3. пл. батарея, следъ донесение, к-рътъ на 1/3. п. бригада изпрати 10/56. рота[3]). Последната още не бѣ пристигнала и два пех. сръбски взвода, последвани отъ цѣла рота откъмъ Палалаза, настжпиха срещу батареята. Следъ като доближиха на 800 м., батар. к-ръ капитанъ Кирилъ Михаиловъ изпрати насреща имъ единъ взводъ отъ 16/11. рота и въоржженитѣ коневоди, следъ което съ енергиченъ арт. огънь ги принуди да се оттеглятъ задъ Каменистата чука.

Щомъ, къмъ 10 ч. 20, започна пехотния бой, к-рътъ на групата заповѣда, батареитѣ да открияТъ стрелба въ опредѣленитѣ имъ участъци. По-късно (12 ч. 15), 1/1. пл. бат. се пристреля последователно по Джематъ иери, Малката висота, Папалаза и Изгорѣлата гора на Метериза. Но къмъ 14 ч., сръбскитѣ батареи се нахвърляха върху нея (1/1. пл.) и по втория взводъ на 3/3. пл. и все пакъ безъ особени резултати.

[1]) 2/6 арт. отдѣл. — 4/6, 7/6, 1/1. пл. „Шкода" и 3/3. пл. б-реи. [2]) О. З. № 46, на 1/3. п. бриг. [3]) Тя пристигна и зае мѣстото си въ 11 ч.

Въ 13 ч. 05., по заповѣдь на бриг. к-ръ, групата съсрѣдоточи огъня си по Метеризъ, съ добъръ ефектъ.

Къмъ 16 ч., когато пехотния бой отново се засили, батареитѣ отъ групата, въпрѣки противодействието на сръбскитѣ, съсрѣдоточиха огъня последователно по Джематъ иери и Папалаза, а взв. 3/3. пл. бат. по Папалаза, съ огледъ, да се попрѣчи на резервитѣ да засилватъ предната линия.

При това съдействие отъ групата, две роти отъ 56. п. п. успѣха да минатъ теленитѣ мрежи и да се настанятъ въ единъ издаденъ окопъ на Джематъ иери. Обаче, по останалиятъ фронтъ срещу Метеризъ и Джематъ иери, веригитѣ останаха на 300—400 м. отъ главната отбран. линия.

Къмъ 19 ч., артилерийскиятъ огънь и въ дветѣ страни отслабна и следъ $^1/_2$ часъ българскитѣ батареи замлъкнаха.

За противодействие на нощни нападения, к-рътъ на групата нареди[1]) да се приготвятъ за стрелба:

7/6. бат. — отъ източния край на Шопа до най-високата могила на Метеризъ тепе, но да не засѣга по-долу отъ гората, на лѣвия склонъ на седловината.

4/6. батарея — отъ Метеризъ тепе, до срѣдата на Джематъ иери, като и дветѣ батареи ще следятъ, чрезъ телефона отъ 11 п. п., за ефекта на своитѣ изстрели.

1/1. пл. батарея — Скалистата чука и Джематъ иери и

3/3. пл. бат. (II взводъ) по Папалаза и Седлото. Освенъ това, отъ 24 ч. нататъкъ, батареитѣ ще стрелятъ по 1 изстрелъ въ минута, а при опасность стрелбата да се засили.

Германското далекобойно орждие отъ к. 2525, въ 6 ч., стреля по два сръбски батальона, които се движеха отъ бивака при гара Острово, на северъ[2]).

Загуби: Лѣва арт. група—нѣма.

Изстреляни снаряди: Лѣва арт. група—879[3]) (4/6.—385, 7/6. —270, 1/1. пл.—183, 3/3. пл.—41).

4/11. рота, която охраняваше крайния лѣви флангъ и служеше за свръзка съ 2/3. п. бригада, се подаде малко напредъ и приближи съединението на Биюкъ дере и р. Родевска.

Бригадниятъ резервъ — 3/56. друж., въ 1 ч. 30, зае окопитѣ на к. 2525 и влѣзе въ свръзка въ дѣсно съ 1/11. друж., а влѣво съ 4/11. рота. Ядрото ѝ остана задъ височината.

Въ 19 ч. 10, бриг. к-ръ получи *заповѣдь*[4]) за следния день — да атакува Чеганска пл., Метеризъ и Джематъ иери.

Сжщиятъ, въ 21 ч. 40, получи съобщение[5]) отъ к-ра на 3. дивизия, че му изпраща една дружина съ картечници, която презъ Будимирци, к. 1881 ще се яви въ полунощь на лѣвия му флангъ. Тя да действува къмъ Горно Родиво.

[1]) о. № 2900, 22 ч. 19. VIII, 2/6. арт. отдѣл. [2]) О. № 515, 6 ч. ,1/3. п. бриг. [3]) Отъ тѣхъ 261 шрапнели. [4]) О. № 49, 8. п. дивиз. [5]) О. № 7657.

Отъ пленници, въ щаба на 1/3. п. бригада вечерьта се знаеше[1]), че срещу нея има 4 батареи[2]) (отъ тѣхъ 2 гаубични), 6., 17., 2. п. п.[3]), а за своитѣ части, че сж достигнали: 55. п. п. — до първото плато на северниятъ склонъ на Чеганска планина, при свръзка съ 12. п. п. въ дѣсно; 11. п. п. — до седлото между к. 1500 и Джематъ иери и 56. п. п. — на 400 м. отъ последния.

Следъ затихване на боя, бриг. к-ръ заповѣда[4]): частитѣ да се затвърдятъ на заетитѣ мѣста и вематъ мѣрки срещу изненади, като батареитѣ действуватъ съ рѣдъкъ огънь, а при нападение, да се нахвърлятъ масово върху противника. Да се изтеглятъ въ резервъ поне половината отъ състава на сжщитѣ. Командно и наблюд. мѣсто — к. 2525.

* * *

Наблюд. мѣсто на 8. дивизия, още отъ 8 ч. се премѣсти на 2 клм. източно отъ Неокази, като тамъ отъ 9 ч. до 12 ч. се намираха: Главнокомандуващия и командуващия I. армия. Сжщитѣ до 19 ч. наблюдаваха боя отъ гара Баница.

Командирътъ на дивизията, още презъ деня изпрати до 1/8., 3/6. п. бригади и 12. п. п. следната заповѣдь[5]): „Ако до вечерьта не успѣете съ завладяване билото на М. Нидже, това ще сторите презъ нощьта. Изучете още отъ сега подстжпитѣ къмъ неприятелската позиция и съ изгрѣване на луната почнете настжплението.“ А на 1/3. п. бригада[6]) — на 20., да продължи изпълнението на възложената задача. По свечения отъ пленници въ дивизията се знаеше, че при Горничево сж взели участие два полка отъ Вардарската дивизия, а още два били въ Воденъ.

Дивизионенъ резервъ — нѣма.

Армейскиятъ резервъ — до 15 часътъ, щабътъ на 1/6. п. бриг. и 15. п. п. останаха при с. Долно Калениково. Следъ това, по заповѣдь на командув. армията[7]), полкътъ тръгна и съ щаба на бригадата вечерьта пристигна въ с. Росна.

Понеже позиционнитѣ батареи (7/18. и 8/18. не с. с.) бѣха готови за движение, получиха заповѣдь да се премѣстятъ въ с. Долно Върбени.

Къмъ 21 ч., две дружини отъ полка (1/15. и 4/15.) се придадоха на 1/8. п. бригада и заминаха за с. Баница.

---

[1]) О. з. № 47, 1/3. п. бриг. [2]) Въ сжщность 14 б-реи. [3]) Въ сжщность: 6., 17., 4., 5., но на 18. вечерьта се знаеше (отъ западъ на изтокъ): 6., 4., 5. и въ резервъ 17. п. п. при Острово (о. з. № 24, 3 ч. 50, 19. VIII.). [4]) О. з. № 47. [5]) О. з. № № 45, 46 и 47, 8. п. дивиз. [6]) О. № 49. [7]) О. № 8 въ 14 ч. 45, на 1. армия.

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕТО НА 3. СРЪБСКА АРМИЯ.

Разпореждания отъ Върховното командуване.

Сръбското Върх. командуване съобщи[1]) на командуващия 3. армия, че и остатъка отъ Вардарската дивизия ще се превози до Острово, като се поставя на разположение на армията.

Сжщото, още на 18. VIII., бѣ изпратило единъ влакъ съ муниции за гара Острово и съобщи, че на 19. и 20. ще пристигнатъ още по единъ влакъ. Тѣ не ще се стоварватъ, а единъ локомотивъ съ необходимитѣ приспособления ще стои на тази станция, за да бжде възможно, натоваренитѣ влакове да се отправятъ за кждето ще стане нужда.

Разпореждания на Командуващия 3. армия.

Въ 6 ч. командуващия армията, лично по телефона, съобщи на к-ра Дунавската дивизия своето решение: Главнитѣ позиции да се бранятъ. Що се отнася до липсата на вода, да се направи възможното. Водата отъ езерото ще се употрѣби само за добитъка.

Въ 9 ч. 20, сжщия получи шифрована телеграма[2]), съ която, му се съобщаваше, че Румъния е подписала военната конвенция съ Съглашението, за което на 20. VIII., 6 ч. да пристжпи къмъ изпълнение опер. заповѣдь на Върх. командуване, отъ 31. юлий[3]) и, че за началото на решителното нападение ще се съобщи допълнително.

Въ изпълнение на това, команд. армията разпореди[4]):

Дунавската дивизия, споредъ обстановката, да продължи действията на своя фронтъ, а Дринската да извърши заповѣданото съ о. № 811 отъ 2. августъ.

Сжщевременно, той помоли[5]) Върховното командуване, да му изпрати още една бригада съ артилерия, за да затвори посоката Баница, Екши су, Кайаларъ и да бжде въ положение да направи не само невъзможно по-нататъшното напредване на българитѣ, но и да предприеме нападение.

Той считаше, че Дунавската дивизия[6]), заедно съ изпратенитѣ до тогава подкрепления отъ Вардарската дивизия, съ огледъ на българскитѣ сили, предъ нея, ще може да затвори само посоката Баница, Горничево, Острово.

Къмъ 11 ч. арм. ескадрила донесе[7]) въ щаба на армията: „Западно отъ Въртоломъ, въ долътъ на потока, конницата спрѣла, а други части, раздвоявайки се вървятъ на югъ.

---

[1]) Шифр. телегр. о. № 3879. 15 ч. 30. [2]) О. № 3851 на Върх. командув. [3]) О. № 3116, 31. VII. [4]) О. № 1288 на 3. арм. [5]) О. № 1289, 10 ч. 30, 3. арм. [6]) Която заема фронтъ около 14 клм. [7]) О № 99, 19. VIII.

Източно отъ селото настжпватъ пехотни вериги. На станция Баница — никакво движение. С.-изт. отъ Забързани, северно отъ потока — стрелкови вериги въ движение на югъ, бити отъ сръбската артилерия. Две батареи въ движение източно отъ Забърдани. Артилерийска стрелба около потока северно отъ Баница. Между Песочница и Въртоломъ значителни групирвания на пехота. По пжтя Леринъ, Клещино много транспорти и войскови групи".

На к-рътъ 2. коненъ полкъ[1]), отъ щаба на армията, се заповѣда, при отстжпление да не се разрушава ж.-п. виадуктъ на клм. 167·600 при Екши су, като поставенитѣ мини се снематъ, за да не се възползува неприятеля отъ тѣхъ и че генералъ Сарай искалъ[2]) да се запази, поради важностьта му. Сжщевременно, к-щиятъ армията докладва въ Щаба Върх. командуване за положението при Дунавската дивизия; за движението и стремежа на българитѣ презъ с. Неговани да обхванатъ лѣвото й крило, находяще се на к. 950 (Кирли Дервентъ) и че изтеглили сили предъ нейния фронтъ. Накрай, той помоли да бжде засиленъ и съ другата бригада отъ Вардарската дивизия. Отговори му се[3]), че и тази бригада ще се изпрати веднага следъ първата, а дотогава само да се задържи позицията, а нападението се остави за по-късно.

Въ 17 ч. 20, се заповѣда[4]) на 1/22. батальонъ, който съ влака бѣ пристигналъ на гара Острово — да продължи съ сжщия влакъ за Екши су. Съ пристигането си, да задържи това село и затвори посоката, която отъ Неговани и Айтосъ води на Екши су. Въ негово разпореждание се даваха конницата[5]) и ротата (3. позивъ) — майоръ Петрашковичъ.

На батальонния к-ръ се съобщи, че лѣвото крило на Дунавската дивизия е на к. 950; ю.-з. отъ котата билъ дивизиона на подполковникъ Мостичъ, който охранява фланга на дивизията, а доброволческия отрядъ на подполк. Поповичъ, нѣгде по билото Куколъ—Вичъ; че българската конница (1—2 полка) и до 2 дружини още отъ сутриньта настжпвала отъ Въртоломъ къмъ Неговани; че селяни отъ Айтосъ презъ деня нападнали хранителния обозъ изпратенъ за подполк. Поповичъ къмъ Невеска. Накрай, съобщаваше му се, да възложи на майоръ Петрашковича (съ 2/2. ескадронъ и ротата 3. позивъ) непосрѣдствената защита на станцията и ж. пжть и обърне внимание на голѣмия ж.-п. виадуктъ, сев. отъ Екши су, когото въ никакъвъ случай да не разрушава. А въ случай, че бжде притиснатъ, да отстжпи къмъ Суровичево и по-нататъкъ, къмъ Острово по ж. пжть, като се снабдява отъ Екши су или Суровичево.

[1]) Който бѣ пристигналъ съ 2/2 ескадронъ. [2]) 12 ч. 20. [3]) Отъ генералъ Бойовичъ. [4]) О. № 1305, 17 ч. 20, Щ. 3. армия. [5]) 2/2. ескадронъ.

На Вардар. дивизия се заповѣда[1]) да ешалонира обозитѣ си успоредно пжтя Острово, Владово, на изтокъ отъ к. 551.

Въ 18 ч., командуващиятъ армията получи съобщение[2]) отъ Върх. командуване, споредъ което цѣлата Вардарска дивизия била изпратена[3]) въ негово разпореждане и му се заповѣдваше да обърне внимание на посоката — Екши су, Катраница, Острово, гдето противникътъ можелъ да насочи конница и облегчена пехота за действие въ тила на армията. За това, да употрѣби въ тази посока всичката конница, а при нужда ще бжде подпомогната отъ малко пехота и артилерия.

Въ сжщото време (18 ч.), на армейската ескадрила се даде задача да изпрати единъ самолетъ, който да разузнае района ст. Суровичъ, ст. Екши су, Орѣхово, с. Баннца, Горничево и узнае що става тамъ.

Въ резултатъ, ескадрилата донесе (23 ч. 20[4])), за настжпление на стрелкови вериги къмъ с. Церово и за усилена артилерийска стрелба въ областьта на Баница; за групиране войски при Баница и Забърдани, за артилерийски пръскания: южно отъ Сетина, по гребена изт. отъ Баница и особено по източния склонъ на к. 950, между ж.-п. линия и Петърското езеро.

Късно вечерьта (22 ч. 30), щабътъ на армията, по телефона, съобщи въ Върх. командуване, че батальона сърби добров. на полков. Марияновичъ се е обадилъ отъ Костуръ, кждето стигналъ на 19. VIII. и помоли съ него да се затвори пжтя Кожани—Беръ и да изпрати офицеръ-ординарецъ въ щаба на армията.

Върх. командуване отговори[5]), че е заповѣдано на полков. Марияновичъ, съ батальона да отстжпи къмъ Кайаларъ, Катраница, като се придава на 3. армия, която да отправи заповѣдьта си до него въ Кайаларъ и да нареди подполков. Поповичъ (сръб. доброволч. отрядъ) да се оттегли на лѣвото крило на армията.

На **Дунавската дивизия.**

Презъ изтеклата нощь, предъ фронта на дивизията малки патрулни схватки. Съ доброволческия отрядъ тя още нѣмаше свръзка[6]). Боятъ започна въ 6 ч. 15.

[1]) О. № 1303, 18 ч. 30. [2]) О. № 3880, 16 ч. 25, на Върх. Ком. (получ. 18 ч.). [3]) Въ следната последователностъ: полкъ пехота, часть отъ артилерията, полкъ пехота, остатъка артилерия и останалитѣ части (о. № 3879, 13 ч. 55.), а Вардарския еск-нъ по сухо за Острово. Частитѣ били насочени къмъ Вертекопъ веднага. [4]) Изпратено 17 ч. [5]) О. № 3897, 23 ч. 45, Върх. Ком. [6]) О. № 1282, 7 ч. 35, на 3. ср. арм.

Въ 8 ч. 20, к-рътъ на дивизията донесе[1]), че дължината на фронта му, отъ к. 1500 до к. 950, била около 22 клм. и като така, извънредно голѣмъ за решителна отбрана съ наличнитѣ сили. Изпратената 1. Вардарска бригада, току-що почнала да пристига, но нѣмало изгледи цѣлата да пристигне презъ деня. Особено това се отнасяло за артилерията, отъ която се чувствувало голѣма нужда, за мощно биене предлежащата мѣстность на така широкия му фронтъ. На край, молеше — да се засили фронта за решителни действия. На това щабътъ на армията отговори[2]) едва въ 18 ч. 50, че Върховното командуване ще постави въ разпореждане на 3. армия и остатъка отъ Вардар. див., която се превозва до гара Острово[3]).

За предстоящиятъ бой, дивизията бѣ *разположена*[4]):

Дѣсенъ участъкъ: 2. пех. бригада — 18. и 9. п. полкове съ 3 пол., 2 план. и 1 гауб. батареи — отъ к. 1500, М. Ниджe, до Горничево;

Лѣвъ участъкъ: 1. пех. бригада — 8. п.п., съ 3 пол. и 1 план. батареи, отъ Горничево до к. 950.

Дивизионенъ резервъ: 7. п. п. — при Горничево.

Дивизионниятъ щабъ — въ Горничево и н.м. — височината северно отъ селото (N отъ надписа Nidze).

Дивиз. превързв. мѣста: Горничево, стан. Церово и к. 606.

Горнитѣ сведения се дадоха на к-ра 1. Вардарска бригада, отъ която 2 батальона (отъ 21. п. п.) бѣха стигнали въ Горничево (8 ч. 30,). Нему се заповѣдваше, пристигналитѣ части да се групиратъ източно отъ селото, въ общъ резервъ, като се даде почивка на войницитѣ, а батареитѣ съ пристигането си ще получатъ назначение за бързо вкарване въ действие. Снабдяване на бриг.: храна — отъ ж.-п. стан. Острово и муниции — отъ дивиз. огн. обозъ, при Горничево.

Въ 9 ч. 15, к-рътъ на дивизията съобщи въ щаба на армията за развръщането на българитѣ за атака и че срещу лѣвото му крило действували 6 дружини, две отъ които се движили къмъ с. Неговани. Освенъ това, по сведения отъ пленници, потвърдявало се присжтствието на 15., 51. и 52. п. п., 3 батареи отъ 12. арт. полкъ и 2. конна бригада[5]).

Същевременно, на к-ра 2/2. коненъ ескадронъ[6]), засиленъ съ една рота 3. позивъ, се възложи[7]) да заеме за отбрана станция Екши су и наблюдава посоката, която отъ Неговани и Айтосъ води за Екши су. Малко по-късно[8]), въ щабътъ се узна, че конниятъ дивизионъ е влѣзълъ въ свръзка съ доброволч. отрядъ при с. Махала, когото дивиз. к-ръ

[1]) О. № 421, 8 ч. 20, Дунав. дивиз. [2]) О. № 1285, 18 ч. 50, отъ 3. армия. [3]) О. № 3879 на Върхов. ком., до 3. армия. [4]) О. № 422, 8 ч. 30, Дунав. див., до 1. Вардар. бриг. [5]) Въ сжщность 3. конна бриг. [6]) Майоръ Петрашковичъ. [7]) О. № 1290, 11 ч., 3. арм. [8]) 11 ч. 30.

предполагаше да групира въ пространството Орѣхово, к. 993 по гребена на Мала река пл.[1])

Следъ пладне, дивизията води силна артилерийска и пехотна борба[2]) на фронта Стара Попадия, Сетина, Крушоградъ, кждето тя спрѣ 55. п. български полкъ, на 500—600 м. отъ своята позиция и задържа положението до мръкване. На юго-зап., въ посоката Вощаранъ, Забърдани, Горничево, 3/6. българска бриг. (51. п. п.), съ силенъ кръстосанъ арт. огънь, бѣ спрѣна по източния край на Забърданския ридъ, на 800 м. отъ рида с.-и. на к. 824, отбраняванъ отъ 3/7. батальонъ, като предна позиция. По на югъ, предъ лѣвиятъ дивизионенъ участъкъ, българскитѣ сили въ гжсти вериги проникнали въ с. Баница (30. и 52. п. п.), на 600 м. отъ позицията (Св. Илия), бити съ артилерийски огънь. Най-после, въ посоката Въртоломъ — Орѣхово, българитѣ (3. к. бриг. и колоната майоръ Добревъ), излизайки на Мала рѣка пл., застрашаваха фланга на дивизията — к. 950, който здраво се отбраняваше отъ 1/8. батальонъ. Но конниятъ дивизионъ отстжпи отъ рида западно на Орѣхово къмъ Екши су, поради което, за осигуряване лѣвия си флангъ, дивизията зае и участъка Каг, с. Петърско[3]).

Въ 13 ч. 45, по телефона, начал. щаба на дивизията донесе въ щаба на 3. армия: „Неприятелската пехота е приближила позицията срещу центъра при с. Баница. Наредено е центъра на отбраната да се държи решително. Частитѣ се готвятъ да приематъ удара. Артилерията на Дринската дивизия, съ своятъ огънь блестяще помага дѣсното крило на дивизията (Дунав.). Общото положение изглежда сносно и съ помощьта на подкрепленията ще може да се предприематъ и нападателни действия."

Въ 16 ч. 40, сжщиятъ донесе[4]), че споредъ показанията на пленници, предъ фронта на дивизията и на добров. отрядъ, се намиратъ 6 ескадрона: 2 отъ 7. коненъ полкъ, 2 отъ 10. к. п. и 2 германски и че преди два дни дошли 51., 52. и 53[5]). п.п. Тукъ биль и 30. п. п., а останалитѣ ескадрони отъ 7. и 10. кон. полкове, не известно где се намиратъ.

Отъ 17 ч., 3/8. батальонъ, на рида южно с. Баница, бѣ обсипанъ отъ българската артилерия — 1 пол. арт. отдѣление и 1 гауб. батарея[6]).

Поради широкия фронтъ на лѣвия си участъкъ и обходното движение на българитѣ[7]), дивизионниятъ командиръ, който още сутриньта бѣ засилилъ лѣвия участъкъ съ единъ батальонъ отъ дивиз. резервъ, въ 17 ч. 30, изпрати още единъ батальонъ (последниятъ).

[1]) О. № 425, 11 ч. 30, Дунав. див. [2]) О. № 430, 18 ч., на к-ра Дунав. дивиз. [3]) Сжция о. № 430. [4]) О. № 426, 16 ч. 40, Дунав. див. [5]) Въ сжщность 15. п. п. [6]) 1/18. арт. отд. и 3/3. гауб. бат. [7]) 3. конна бриг.

Къмъ 18 ч., поради силната гаубична стрелба и появяването на много български вериги при в. Св. Илия, ротитѣ отъ 3/7. батальонъ на рида с.-и. отъ к. 824, въ 18 ч. 10, почнаха да отстжпватъ. Въ това време арт. огънь, по рида южно отъ Баница, продължаваше съ най-голѣма сила.

Въ 18 ч. 30, 8. п. сръбски полкъ не можа да издържи артилерийския огънь и 3/8. батальонъ напусна позицията, като започна безпорядъчно отстжпление. Следъ него мина въ отстжпление и 1/8. батальонъ отъ к. 950. Най-после въ 19 ч. 15, 2/18. батальонъ, изложенъ презъ цѣлия день на артилерийска стрелба, бѣ разколебанъ и на свой редъ, къмъ 19 ч. 45, частично напусна преднитѣ си окопи, като се отегли на главната позиция (гребена М. Нидже), безъ да бжде последванъ отъ противника. Борбата стихна въ 20 ч. 20[1]).

До краятъ на боя, всички батальони отъ Дунав. дивиз. бѣха вкарани въ първа линия, освенъ два батальона отъ 21. п. п. и единъ отъ 9. п. п.

К-рътъ на дивизията по телефона донесе, че войскитѣ се държали добре предъ силния неприятель, но че хората и добитъка били жадни и доста уморени, следъ тридневната борба.

Той оценяваше силата на противника си на 6—8 п. п., 8—10 еск-ни, 12 б-реи и заключи, че е много надмощенъ.

Сжщиятъ заповѣда, лѣвото крило да заеме нова позиция изт. отъ Баница и Церово, на преднитѣ склонове на М. Нидже, опирайки се на Петърското езеро.

Въ 20 ч., помоли щаба на армията да насочи единъ арт. взводъ отъ пристигналитѣ батареи, северно отъ Пателн, за да помогне 1/22. батальонъ, изпратенъ отъ к-щия 3. армия въ посока на Суровичъ.

Този батальонъ (половината му) пристигна въ Суровичъ (въ 19 ч.), а въ 20 ч. 15, въ Екши су. Командиръ̀тъ му донесе въ щаба на армията, че забелязалъ да се подаватъ ракети отъ к. 950 и че ротата 3. позивъ и конницата били още въ Екши су, а противника заелъ гребена „Река", като съ 1 план. орждие стрелялъ въ околностьта на виадукта, сев. отъ Екши су, който се пазилъ отъ 40 конника. Стрелбата спрѣла въ 20 ч. 15, а батальонътъ продължилъ.

До 23 ч., при Екши су и виадукта продължаваха да стоятъ ротата (3. позивъ), (2/2.) ескадр. и конния дивизионъ.

К-рътъ на дивизията, още въ 20 ч. 30, изпрати заповѣдь[2]) на батальона (1/22.), съ която съобщи за оттегляне на дивизията отъ к. 950 къмъ позицията източно на Церово и нареждаше да се задържи при Суровичъ, съ цель да затвори пространството Островското и Петърско езера, като северно отъ Пателн ще се постави 1 арт. взводъ, който ще помага и на батальона.

[1]) О. № 435, 23 ч., Дунав. див. [2]) О. № 1314, 20 ч. 30, Дунав. див.

Изхождайки отъ заповѣдьта на Върх. командуване[1]) и телеграмата на сжщото[2]), за следния день (20. VIII.), къмъ полунощь, к-рътъ на дивизията опредѣли *задачата*[3]) на сжщата: Засилена съ значителни подкрепления, които сж на пжть, дивизията ще остане на позицията к. 1500, гребена на М. Нидже, като лѣвото крило се опре на Петърското езеро, при следната *групировка* и *частни задачи*:

Дѣсенъ участъкъ — 18. п. п., 9. п. п., 1 батал. отъ 21. п. п., 2. пол. арт. отд., план. арт. отд. (безъ една батарея), 1 гауб. батарея, 1 батарея отъ Вард. арт. полкъ, 1 пион. рота — всичко 7 батальона, 28 карт., 28 орждия — ще останатъ на заеманата позиция к. 1500, М. Нидже, Горничево, като чуката западно отъ Горничево (сев. отъ шосето) се остави за лѣвия у-къ; една батарея ще се постави за фланкиране подстжпитѣ срещу лѣвия участъкъ.

Лѣвъ участъкъ — 7. п. п., 21. п. п. (безъ единъ батальонъ), 1. пол. арт. отд. — всичко 5 батальона, 17 картеч. и 12 орждия — ще заематъ за отбрана позицията източно отъ Баница и Церово, на преднитѣ склонове отъ гребена М. Нидже, съ упоръ на лѣвото крило въ Петърското езеро. Въ участъка ще се включи и рида сев. отъ шосето Баница, Горничево и долътъ сев. отъ шосето. Една батарея ще се постави, за да бие предтерена на лѣвото крило отъ дѣсния участъкъ. Около полунощь (23 ч.), въ участъка пристигна 2. Вардарска полска батарея.

Конница — Дунав. и Дрин. ескадрони (конни) и 1 план. батарея — всичко 2 ескадрони и 4 орждия — ще защищава лѣвия флангъ на дивизията, като затвори всички посоки отъ с. Петърско до Островското езеро и обърне особено внимание на посоката презъ с. Петърско. Влѣво ще влѣзе въ свръзка съ 1/22. батальонъ, находящъ се около Суровичево, който затваря посоката Екши су, Суровичево, Пателн. План. батарея ще тръгне отъ лѣвия участъкъ на 20. сутриньта, за да влѣзе въ състава на конницата.

Дивиз. резервъ — 8. п. п., 22. п. п. (безъ 1. батальонъ) — всичко 5 батальона и 20 картеч. — при Горничево.

Съ заповѣдьта се нареждаше още:

Оттеглянето частитѣ на 8. п. п. да се извърши преди зори, по нареждане отъ командира отъ лѣвия участъкъ.

Презъ нощьта, да се извърши затвърдяването на заетитѣ позиции, съ цель за упорита отбрана.

Артилерията презъ нощьта да се попълни съ муниции отъ дивиз. огнестрелеиъ обозъ въ Горничево.

Знакъ за разпознаване собственитѣ части, и за свръзка на пехота съ артилерия: махане въ кржгъ на кърпа или риза.

[1]) О. № 3116, 31. VII., на Върх. командуване. [2]) О. № 3851, 19. VIII
[3]) О. № 436, 23 ч. 30, на Дунав. дивизия.

Дивиз. превързъчни мѣста: при к. 907; на пжтя М. Нидже Чаконъ южно отъ к. 1500; и при Чаконъ (к. 606)

Дивиз. огнестр. обозъ—при к. 907, като часть отъ арт. б. припаси складира сев. отъ к. 906 на пжтя М. Нидже, Чеганъ.

Войсковитѣ обози — източно отъ к. 606 (Чеганъ); колонския обозъ между к. 606 и ж. п. станция Острово.

Дивиз. снабд. мѣста за хран. припаси — ст. Острово.

Дивиз. щабъ—Горничево; набл. м. — сев. отъ Горничево.

На Дринската дивизия

Презъ изтеклата нощь дивизията води престрелка въ долината на р. Бродъ, а отъ полунощь участъка отъ Жерванския превалъ до Чеганска планина (изключ.), отъ време на време, обстрелванъ отъ едно непр. орждие на к. 1944[1]).

Къмъ 16 ч., отъ щаба на дивизията бѣ донесено[2]) въ армията, че „неприятелската артилерия стреля отъ голѣми и полски орждия, по лѣвото крило на срѣдния и по дѣсното на лѣвия участъкъ и съ пехотни части напада откъмъ Стара попадия — Кюлбелери, като следъ пладне извърши и пехотна атака".

Дивизията постави две планински орждия за фланкиране.

Споредъ оценката[3]) на дивиз. к-ръ, срещу дивизията сж действували 2 дружини и 4 картечници, които били спрѣни на 700 м. отъ сръбскитѣ окопи, и били отбелязани следнитѣ батареи: 1 пол. и 1 план. батарея на Каймакъ чаланъ, вѣроятно тамъ и 1 тежко дълго орждие; 1 пол. бат. сѣверно отъ Бачия Попадия Кюлбелери, презъ деня три пжти била намѣрена и толкова пжти смѣнила позицията; 1—2 дълги орждия на Старковъ гробъ и Совичката позиция.

За 20. VIII., к-рътъ на дивизията постави *задачата*[4]): Частитѣ отъ дивизията ще произведатъ възможно силенъ натискъ върху противника, по следния *планъ*[5]):

Всичката артилерия ще прикове съответнитѣ участъци на противника, за да направи възможно извършването на по-долу посоченитѣ пехотни действия. Артилерийскиятъ огънь ще се открие на 20. VIII, 6 ч. и ще бжде достатъчно мощенъ за да произведе морално и материално въздействие. Той трѣбва да бжде изразъ на собствената мощь.

Въ подходящъ моментъ и когато действието на арт. огънь бжде проявено въ достатъчна сила, ще се изпратятъ пехотни части срещу противника на Плоча, Кара тепе, въ

[1]) О. №1488, 4 ч., 19 VIII, Дринска дивизия. [2]) О. №1495, 16 ч. 05, на Дрин. див. [3]) О. №1503, 23 ч., на Дрин. дивиз. [4]) О. №1502, 23 ч. на Дрин. дивиз. [5]) Съгл. О. №1193, отъ 2. VIII, на Дрин. див. и о. № 1280, 19 VIII, на III. армия.

Зеления потокъ, Чаланъ потокъ и въ долината на горното течение на р. Бродъ, а именно:

К-рътъ на дѣсния участъкъ ще насочи до единъ батальонъ пехота къмъ линията Плоча, Кара тепе, съ *задача* да се доберe до тази линия и по такъвъ начинъ извърши усилено разузнаване срещу противника на Каймакъ-чаланъ. Той ще установи сигурна и трайна свръзка съ частитѣ изпратени за усилено разузнаване.

Командиръ̀тъ на срѣдния участъкъ, отъ дѣсното крило, ще насочи една рота на дѣсния брѣгъ на р. Бродъ, съ задача — да осигури лѣвия флангъ на батальона, изпратенъ отъ дѣсния участъкъ.

Артилерията ще осигури, както напредването, така и възможното оттегляне на тѣзи части. Командиръ̀тъ ѝ ще направи потрѣбната поправка въ разположението на сжщата въ лѣвия участъкъ, съ огледъ на предстоящия бой и ще попълни бойнитѣ припаси.

К-рътъ на лѣвия участъкъ ще задържи своитѣ позиции и съ това осигури действията на дѣсния участъкъ и дѣсното крило на Дунавската дивизия. Съ стрелба и по възможность, съ слаби пехотни части, ще осигури лѣвото крило на ротата отъ срѣдния участъкъ отъ възможни неприятелски покушения.

К-рътъ на дивиз. до 6 ч. ще се намира въ дѣс. участъкъ

На батальона сърби доброволци

Батальонътъ[1]) стигна въ Костуръ, въ 11 ч.[2]). Понеже не можалъ да влѣзе въ свръзка съ доброволческия отрядъ (Поповичъ) къмъ Вичъ и вследствие полученитѣ сведения, че българитѣ били вече въ Габрешъ и Невеска, командиръ̀тъ на отряда решилъ да продължи оттеглянето си. Въ 17 ч., отрядътъ напустна Костуръ на пжть за Кожани.

ОБЩОТО ПОЛОЖЕНИЕ НА СЪГЛАШЕНСКИТѢ АРМИИ НА ИЗТОКЪ КЪМЪ 20. АВГУСТЪ.

„Французката армия на изтокъ" (на генералъ Кордоние) съ 57. и 17. франц. дивизии, въ свръзка съ 26. Англ. дивизия отъ западъ, извършваше демонстративни действия срещу бълг. позиции отъ Горни Порой до Вардаръ (между 13. и 19. VIII). На западъ отъ нея, французи и сърби привършваха приготовленията за офанзива и водеха боевете съ I. българска армия. На изтокъ отъ Бутково, Струмскиятъ отрядъ, тръгналъ отъ Сересъ за Демиръ Хисаръ, бѣ спрѣнъ на височитѣ при Бараклий, отъ значителни бълг. сили (7. дивиз.)

[1]) Съ една рота отъ добр. отрядъ. [2]) О. №51, 21. VIII, 20 ч. Батал. сърб. доброволци.

и зае отново дѣсния брѣгъ на Струма, презъ мостоветѣ Орлякъ и Комариянъ (18. VIII). Въ сѫщото време, генералъ Сарай получи нареждание за започване на 20. VIII. офанзивата, съ съюзнитѣ войски въ Македония.

На армиитѣ се постави *задача* — да атакуватъ непр. сили на гръцката граница, за да имъ отнематъ свободата на действие.

Генералъ Сарай нареди: Вардар. дивиз. да засили III. сръбска армия, като разчиташе, че „засилена, тази армия, като съгласува своето действие съ Доброволческия отрядъ Поповичъ, ще бѫде въ състояние не само да задържи противника, но маневрирайки и да го бие".

Той заповѣда и на II. сръб. армия, както и на всички французки сили, да започнатъ на 20. VIII. предвиденитѣ демонстративни действия, като остави 17. колон. дивизия да продължава атаката на Дойранъ, започната на 9. августъ.

Въ изпълнение на тази задача, генералъ Кордоние *заповѣда* за 20. августъ:

Струмскиятъ отрядъ — да заеме позицията при Сересъ, Чучулукъ и да се изнесе възможно оттатъкъ.

57. п. дивизия — съ артилерийско въздействие, да даде видъ за офанзива, въ областьта на Порой, а за 21. — изкачване на Бѣласица.

122. п. дивизия — да заеме вис. сев. отъ Люмница и да извърши привидно бомбардиране на издатъка при Мачуково.

И наистина, на 20. VIII. сутриньта, демонстративнитѣ действия на французката и сръбска армии започнаха съ една мощна бомбардировка на височинитѣ сев. отъ Порой, позицията на югъ отъ Дойранъ. Шумадийската дивизия зае нѣкои точки по вис. Кукурузъ, а Дринската излѣзе на в. Плоча и Кара тепе, южно к. 2525.

Обаче генералъ Сарай виждаше, че на лѣвия брѣгъ на Струма и въ Битолската равнина положението да се влошава. Така, на 19., българитѣ бѣха стигнали на 10 клм. отъ Кавала; къмъ Търлисъ, заели фортоветѣ при Лисе и Старчища; и ю-изт. склонове на Врунди Балканъ; минали ж.-п. линия при Просеникъ, достигнали Орманлий до Струма.

На 20., Струмскиятъ отрядъ се изнесе напредъ, сблъска се съ значителни сили по дължината на ж.-п. линия, между Сересъ и Просеникъ, а на лѣвия флангъ, английската кавалерия дебуширала презъ моста Коприва, бѣше спрѣла срещу Бараклии.

Съ огледъ на това и на новозъздаденото положение отъ българската офанзива, срещу дветѣ съглашенски крила, генералъ Сарай промѣни първоначалното си решение и плана за атака, като установи *ново решение*: продължавайки

да задържа противника си, да ограничи свободата му на действие[1]).

На 20. августъ, той събра командуващитѣ съюзнитѣ армии и съ тѣхно съгласие установи новия *планъ*:

Отбрана на дѣсното крило (задъ Струма); на северния фронтъ, между Бутковското и Островско езера — демонстративна офанзива и офанзива на лѣвото крило.

Една бригада, отъ 156. дивизия, незабавно ще се отправи къмъ лѣвия сръб. флангъ, за да спре българ. настѫпление.

35. италианска дивизия, въ очакване да се стовари въ Солунъ, ще смѣни 57. французка дивизия на Круша. Последната съ руската бригада ще засилятъ лѣвото сръбско крило, съ огледъ за по-късна офанзива.

Така генералъ Сарай смѣташе временно да се ограничи въ развиването на достатъчна активность, за да изпълни своята мисия — да попрѣчи на противника и съ това да улесни мобилизацията и съсрѣдоточението на румънитѣ. Сѫщевременно, той ще прехвърли на своето лѣво крило всички разполагаеми сили и ще ги тласне въ контра-офанзива, за да спре българитѣ въ областьта на Островското езеро. Следъ това, на свой редъ, ще предприеме офанзива къмъ Леринъ, Битоля.

4. ДЕЙСТВИЯТА НА 20. АВГУСТЪ.

2/8. п. бригада се затвърдява на достигнатата линия.

1/23. и 2/23. дружини се окопаваха на своитѣ участъци (5/23. рота въ Поздевица).

Въ 6 ч. 30, к-рътъ на 23. п. п. изпрати 12/23. рота и 2 взвода отъ 5/23. рота, съ *задача*: Да настѫпятъ въ посока на Поздевица, Жервени, к. 1415, в. Вичъ и въ свръзка съ дветѣ роти отъ 10. п. п. (13. и 14.), да се явятъ въ флангъ и тилъ на сърбитѣ на в. Вичъ. Следъ заемане на последния, ротата да се върне. До връщането ѝ нейното мѣсто при воденицата се зае отъ два взвода отъ 10/23. рота.

4/23. дружина (13. и 16. роти) и 1 взводъ отъ 5/1. пл. батарея заеха позиция на линията Тръстеникъ, Лабаница, за да се заслони Горбецъ планина и с. Биклища.

Останалитѣ роти отъ 3/23. дружина, съ щабоветѣ на бригадата и на полка — въ с. Рула.

---

[1]) Annexes № № 1478 и 1479, T. VIII. Франц.

8. п. дивизия овладя Малка Нидже отъ с. Горничево до с. Петърско.

3. конна бригада зае с. Екши су. Бригадата, която нощува: съ главнитѣ си сили между к. 950 и гористата височина на юго-западъ и съ $2^1/_2$ спешени ескадрони отъ 10. к. п. на височитѣ сев. отъ Екши су, за 20. VIII., не получи нова заповѣдь отъ дивизията. Имайки предвидъ досегашната задача — да действува въ свръзка съ 1/8. п. бригада, бриг. к-ръ *реши*[1]), да настжпи и заеме гара Екши су и следъ това да продължи къмъ с. Церово. За тази цель, въ 7 ч. 10, той назначи[2]) въ предна охрана 1/7. коненъ дивизионъ.

9/1. пл. батарея, на позиция върху билото на Екши су, още отъ 6 ч. 25, бѣ започнала да бие съ рѣдъкъ огънь гарата и съседнитѣ постройки, кждето не се забелязваше движение.

К-рътъ на 2. конна батарея, която нощува при с. Баница, въ 5 ч. поиска указания отъ бриг. к-ръ за предстоящитѣ действия. Но не дочака отговоръ, който щѣше да закъснѣе и знаейки, че бригадата е около к. 950, въ 6 ч. 30. съ водачъ българинъ отъ с. Баница, съ батареята си тръгна къмъ монастирището Орѣхово (к. 950), по лошъ, скалистъ, скритъ изъ гората пжть. Около 10 ч., батареята стигна билото на Мала ркѣа пл., въ време, когато влѣво 9/1. план. батарея, откъмъ к. 950 биеше гарата и с. Екши су. Поради липса на непр. артилерия, батареята (2. конна) излѣзе на открита позиция, южно отъ к. 950 и откри стрелба[3]) по сръб. вериги въ лозята, около селото.

Предната охрана на конната бригада, въ 10 ч. 30, започна настжплението. 1/7. ескадронъ последователно спеши два взвода около пжтя за селото, които започнаха огневи бой. Следъ това, до пжтя и висотата по на северъ, спеши и останалата часть на ескадрона.

Бити отъ дветѣ батареи, къмъ 11 ч., тритѣ сръбски роти започнаха да се оттеглятъ отъ селото и гарата и на групи се движеха за с. Суровичево. Следъ това ескадронътъ, въ разсипанъ коненъ строй, преследва къмъ селото и къмъ Сотиръ. При Суровичево, той бѣ посрещнатъ съ пех. огънь и спрѣ.

Главнитѣ сили последваха предната охрана и влѣзоха въ Екши су, а следъ тѣхъ и 16/30. рота съ 9/1. пл. батарея.

На гарата бѣ намѣрено малко фуражни припаси.

Въ 12 ч., бриг. к-ръ назначи отъ 10. к. п. единъ силенъ разездъ за посоката Суровичево, Пателi[4]). Разезда се отправи въ опредѣлената му посока, задмина предната охрана и като повѣрва на сведенията отъ гръцкитѣ стражари (които

[1]) О. № 367, 7 ч., 20. VIII., на 3. к. бригада. [2]) О. № 368. [3]) На мѣрн. 4 клм. [4]) Поручикъ Яневъ съ взвода си.

казали, че селото е свободно отъ противникътъ и само 15 души отстжпили преди $^1/_2$ часъ), съ дозорнитѣ си навлѣзе въ селото, за да го претърси. Последнитѣ, обаче бѣха посрещнати съ пушеченъ огънь отъ кжщитѣ и гарата. Взводътъ даде жертви 4 убити войници и нѣколко ранени, а сжщо и коне.

Конната батарея, около 14 ч. 30, се премѣсти на нова позиция, на около 1·5 клм. напредъ, за да достига гребена източно отъ Суровичево и Сотиръ, които добре виждаше. Но, до като се движеше къмъ новата си позиция, около 1 рота сърби, скрити на югъ въ лозята, навлѣзе въ селото.

Бриг. к-ръ, въ 15 ч., прати заповѣдь до батареята, съ която я предупреди за навлѣзлия противникъ (ротата) въ Суровичево, че въ тази посока нѣма сръбска конница и за това да не стреля противъ такава, тъй като собствената имала въ предна охрана — 1 ескадронъ и взвода на поручикъ Яневъ. Батареята обстреля гарата.

Но, още въ 13 ч. 20, предната охрана донесе[1]), че 2 сръбски роти отстжпвали презъ Сотиръ, а въ 14 ч. 45, — че[2]) хребета южно Суровичево билъ заетъ отъ сръбски вериги, които стреляли по челната стража; че разезда изпратенъ къмъ Церово намѣрилъ селото и с. Петърско напуснати отъ сърбитѣ; че въ първото имало единъ свой пехотенъ взводъ. Освенъ това — върху челната стража било стреляно и отъ прозорцитѣ на кжщитѣ въ Суровичево, заето съ около 1 рота.

Въ 15 ч. 20, поручикъ Яневъ донесе, какво въ селото имало слаби неприятелски части, пръснати по двороветѣ, а гара Соровичево (на изтокъ) заета съ 1 рота.

По-късно (17 ч.) съобщи, че 800 м. южно отъ селото имало 30 войника, които обстрелвали дѣснитѣ му дозорни и че на групи сърбитѣ отстжпвали къмъ Пателi.

Въ сжщото време, бриг. к-ръ получи донесение[3]) и отъ предната охрана, споредъ което дѣснитѣ разезди отъ вис. юж. Сотиръ забелязали 3 пех. групи, всѣка отъ по една рота и два взвода конница, които минали презъ Сотиръ въ южна посока.

Около 16 ч. 30, той бѣ уведоменъ отъ к-ра на 1/8. п. бригада[4]), че далъ заповѣдь на майоръ Добревъ: съ 4 роти и 9/1. пл. батарея, заедно съ конната бригада, следъ като изгони сърбитѣ находящи се около Екши су, да продължи презъ Суровичево, мон. Св. Спиридонъ, за да действува въ флангъ и тилъ на противника заемащъ М. Нидже, сев. отъ шосето Баница—Горничево и пресѣче пжтя на отстжплението му. Сжщиятъ молеше конната бригада да му съдействува, като му даде конна часть за разузнаване и свръзка и

[1]) Отъ изт. окрайна на Екши су. [2]) Отъ 2 клм. зап. Суровичево. [3]) Отъ 17 ч., изпратено отъ 2 клм. зап. Суровичево, а получено въ 17 ч. 25. [4]) О. № 827, 15 ч., 20. VIII.

осигури тила му, когато напредне въ северна посока, а сжщо така уговори взаимодействието и часа на тръгването.

Бриг. к-ръ заповѣда на 9/1. пл. батарея, заедно съ прикритието си, да заеме позиция изт. отъ Екши су, въ лозята; но той не успѣ да влѣзе въ свръзка съ майоръ Добревъ, а ротния к-ръ (16. р.) отказа да подпомогне бригадата за овладяване на Суровичево, защото ималъ изрична заповѣдь отъ к-ра на 4/30. дружина — да остане при гарата.

Въ донесението[1]) си, което надвечеръ изпрати, бригадниятъ к-ръ отбеляза: че отстжпващитѣ сърби (3 роти и 1 ескадронъ) безпрепятствено сж минали презъ гръцкитѣ постове и отстжпили въ запретената за насъ зона; че макаръ и подпомогнатъ отъ планинската батарея, съ пеши и коненъ бой не успѣлъ да изгони противника отъ Суровичево и гарата.

На мръкване (20 ч. 30), бригадата се оттегли за нощуване на 3 клм. с.-з. отъ Суровичево, до ж.-п. линия, охранявана съ постове отъ 16/30. рота и отъ пред. охрана (1/7. дивизионъ). 2. к. батарея нощува на позицията си сев. отъ Екши су.

Загуби 3. к. бриг. — ?

Изстреляни снаряди: 2. к. батарея—101; 9/1. пл. батарея—51; 7/3. пл. бат.—198.

1/8. пех. бригада зае с. Церово. За предстоящитѣ действия, бриг. к-ръ не получи нова заповѣдь. Оставаха въ сила заповѣдьта отъ 18. августъ[2]) и устнитѣ указания отъ командуващия 1. армия, дадени на гара Баница, на 19. вечерьта. Споредъ тѣхъ, предстоеше да се завладѣе билото на М. Нидже, южно отъ шосето за Горничево и да се изпрати една дружина къмъ Суровичево, Патели.

Съ огледъ на това бригадниятъ командиръ *реши:*

Съ всички сили да атакува и завладѣе височинитѣ между Горничево и Петърско езеро и да помоли к-ра на 3. конна бригада (усилена съ 15/30. и 16/30. роти) да прогони противника южно отъ Кирли Дервентъ и осигури прохода, следъ което да се насочи къмъ Суровичево, Патели, Чаконъ. Колоната на майоръ Добревъ, следъ вземане билото, сжщо да настжпи между езерата, презъ Суровичево, Патели.

Бриг. к-ръ постави *задачитѣ*[3]) на колонитѣ:

Начало на действията 5 ч.

10. п. п.[4]) съ придадената му 7/3. пл. батарея (2 ор.) ще атакува и овладѣе гребена отъ Петърското езеро, до висота k отъ „Malka Nidze", включена.

30. п. п[5]). — висотата южно отъ Горничево.

[1]) О. № 371, 19 ч., 3. конна бриг., отъ 500 м. изт. Екши су. [2]) О. № 29, 18. VIII., 8. див. [3]) О. № 814, 3 ч., 20. VIII., 1/8. п. бриг. [4]) 1., 2. и 3. дружини. [5]) 2. и 3. друж. и 1. пион. рота.

Майоръ Добревъ — ще продължи възложената му задача: съ 2 роти (15/30. и 16/30.) ще охранява фланга на бригадата, като заеме Кирли Дервентъ съ фронтъ на югъ, а съ 4 роти[1]), 2 картечници и 9/1. пл. батарея ще съдействува на атаката на 10. п. п., отъ югъ по билото на М. Нидже.

8. артилерийски полкъ, презъ текущата нощь, ще изнесе 2 батареи на позиция на вис. изт. отъ Баница, а останалитѣ $3^1/_2$ — на изтокъ въ лозята.

4/15. дружина ще прикрива батареитѣ въ лозята с.-и. отъ Баница, като заеме позиция изт. отъ тѣхъ и държи свръзка въ дѣсно съ 52. п. п., а въ лѣво съ 51. п. п. 1/15. друж. ще остане въ бриг. резервъ на ю.-и. край на с. Баница.

Бриг. набл. мѣсто, въ началото — изт. край на селото.

По-късно, бриг. к-ръ заповѣда[2]), щомъ батареитѣ бждатъ готови, да се открие огънь за подготовка настжплението. Той помоли[3]) к-ра на 3. конна бригада да съдействува за завладяване на М. Нидже, като осигури фланга южно отъ Кирли Дервентъ. За цельта да изпрати една часть, която да мине между Петърското и Островско езера, за да се яви въ тилъ на противника, като не му позволи да отстжпи.

За даденитѣ обекти бѣ уведоменъ[4]) и к-ра 3/6. бригада.

Колоната майоръ Добревъ[5]): 1/30. друж. въ боенъ редъ, отъ 4 ч. започна настжпление, мина ж.-п. линия при с. Церово и се покатери къмъ билото. Тя бѣ посрещната съ слабъ пехотенъ огънь отъ отстжпващи неприят. части. Въ 10 ч., зае гребена, оттатъкъ който отъ изт. страна се спущаше стръмна и много висока стена. На това мѣсто дружината спрѣ. Останалитѣ, 15/30. и 16/30. роти, на позиция сев. отъ Екши су, отъ 4 ч., завързаха престрелка съ сърбитѣ. Друж. к-ръ (4/30.) донесе[6]), че предъ себе си ималъ 2 сръб. роти, които се опитали да го атакуватъ. Но когато подъ натиска на конната бригада сърбитѣ опразниха Екши су, ротитѣ се спуснаха и заеха позиция въ царевичацитѣ ю.-з. отъ селото и въ лозята до него.

10. п. п., който имаше задача да овладѣе южната половина на билото, отъ Петърското езеро до шосето, въ 4 ч. 30, тръгна отъ висотитѣ ю.-и. отъ Баница съ 2. дружина отъ дѣсно и 3. друж. отъ лѣво, а 1. дружина съ 2 картечници и 7/3. пл. батарея (I. взводъ) въ полкови резервъ — задъ 2. дружина. К-рътъ на полкътъ следваше съ 2. дружина. Полубатареята зае позиция ю.-з. отъ с. Церово, надъ гарата и откри огънь по висотитѣ с.-и. отъ селото. Безъ да срещнатъ съпротива, поради отстжплението на сърбитѣ отъ този участъкъ, като резултатъ на смѣлитѣ нощни действия на 51. п. п.

[1]) 1., 2., 3. и 14. роти. [2]) О. № 816, 5 ч., 20. VIII. [3]) О. № 819 9 ч., 20. VIII. [4]) О. 818, 6 ч. 30, 20. VIII., 1/8. бриг. [5]) 1. и 4. дружини (безъ 4. и 13. роти) и 9/1. пл. батарея. [6]) О. № ..., 5 ч. 15.

западно отъ Горничево, въ 8 ч. 45, дружинитѣ овладяха[1]) билото. Батареята следъ това се изнесе на нова позиция въ седловината ю.-и. на Церово и насочи изстрелитѣ си на изтокъ по отстжпващи части, които се намираха около ж.-п. линия между езерата и по движущъ се влакъ. Въ Церово, полкътъ намери изоставени ранени сърби, между които 1 офицеръ, а при ж.-п. линия, ю.-з. отъ селото—лафети и ракли отъ гаубични орждия, което свидетелствуваше за безпорядъчно отстжпление.

30. п. п., който имаше за обектъ билото на М. Нидже, южно отъ с. Горничево, започна настжпление въ 5 ч., съ 2. дружина отдесно и 3. друж. отлѣво. Въ това време, 52. п. п., отъ съседната влѣво 3/6. п. бригада, се намираше на 3 клм. отпредъ въ сжщиятъ участъкъ. Той имаше заповѣдь да изчака 30. п. п., за да му предаде участъка и се премѣсти влѣво отъ 51. п. п.

Но поради успѣха на 51. п. п. при Горничево и закъснѣнието на 30. п. п., 52. п. п. бѣ настжпилъ и заелъ височината 1 клм. южно отъ Горничево. По тази причина, 30. п. п., къмъ 9 ч., когато достигна височината „k" отъ „Malka", спрѣ и остана въ подържка на 52. п. п., като бѣ обстрелянъ отъ сръбскитѣ батареи отъ с.-и. посока. Презъ нощьта, той зае билото до Петърското езеро.

8. артилерийски полкъ, рано сутриньта, трѣбваше да бжде готовъ отъ позициитѣ си на в. Св. Илия и в. източно с. Баница, да подържи настжплението на бригадата, за овладяване гребена на М. Нидже, южно отъ шосето, като започне стрелба[2]) щомъ батареитѣ бждатъ готови, а 10. и 30. п. п. ще настжпятъ следъ артилерийската подготовка.

Но още не разсъмнало се, върху гребенитѣ западно, южно и юго-зап. на Горничево се забелязаха силуети на отдѣлни хора. Какви бѣха не се знаеше. Все пакъ, батареитѣ отъ 1/8. арт. отд. започнаха пристрелка по височината западно отъ Горничево — сев. отъ шосето. Малко следъ това обаче, като се развидели повече и се разбра, че тамъ сж веригитѣ на 51. п. п., огъня веднага бѣ преустановенъ.

Бриг. к-ръ (1/8.), който съ щаба си, до 6 ч., се намираше на височината 1 клм. с.-и. отъ Баница при артилерийската позиция, въ 8 ч. се премѣсти на в. 2 клм. изт. отъ селото. Въ момента (9 ч.) следъ като сърбитѣ южно отъ шосето, заплашени отъ успѣха на 51. п. п. сев. отъ сжщото — бѣха напуснали позицията си, а 52. п. п. се изкачваше върху нея, той заповѣда[4]) лично на командира на 8. арт. полкъ:

Батареитѣ последователно да настжпятъ по шосето къмъ Горничево и заематъ позиции, отъ които да преследватъ съ огънь, като първоначално 1/8. и 5/8. батареи останатъ на заеманитѣ позиции.

[1]) О. № 327, 8 ч. 45, 10. п. п. [2]) О. № 816, 5 ч. 30, 1/8. п. бригада. [3]) О. № 816, 5 ч. 30, 1/8. бр. [4]) О № 821, 9 ч,. 1/8. бриг., получ. 10 ч.

Да се изследватъ и пжтища за изкарване такива на билото ю.-и. Горничево.

К-рътъ на този полкъ, полковникъ Ватевъ Ив., следъ като даде (10 ч.) съответна заповѣдь, указвайки и реда за движението на батареитѣ[1]), се отправи къмъ Горничево за огледъ на новата обстановка, като заповѣда да дойдатъ и к-ритѣ на отдѣленията. Въпрѣки силниятъ артилер. огънь, който въ изобилие се сипѣше въ седловината ю.-з. отъ селото, той пръвъ пристигна на това мѣсто.

Първа, отъ позицията „Св. Илия", настжпи на тръсъ 4/8. батарея[2]), начело съ взв. командиръ подпоручикъ Гочевъ Б[3]). Едва поела шосето, и изминала двеста метра, върху разреденитѣ по на 200 метра коли, започнаха да пристигатъ, отъ с.-и. посока, гранатитѣ на една сръбска батарея. Въ кжсо време, съ изстрелитѣ си тя отбеляза добре вижданото шосе и движещитѣ се вече на галопъ орждия и ракли. Съ страшенъ трѣсъкъ снарядитѣ попадаха до запряжкитѣ. Съобразителниятъ взв. к-ръ, следъ като измина 2 клм.. свърна и прикри взвода задъ изпрѣчилата се отпреде му, влѣво, могила. Задъ стръмния й склонъ, той намѣри единствено убежище. Но при движението, единъ снарядъ попадна въ 1-а ешалонна ракла, рани единъ прислужникъ и уби 2 коня.

Следъ 4/8., по шосето настжпи и 6/8. батарея на поручикъ Кусевъ Тр., която попадна подъ още по-точния огънь на непр. батарея. На усиленъ алюръ и по взводно, тя премина открититѣ мѣста на шосето. Батареята сжщо се закри задъ могилата, но при движението единъ снарядъ се пръсна въ 1 ешал. ракла, изби процепнитѣ: ездачъ и коне, рани други 2 войника и 6 коня. Като измина още 30 м. раклата спря, а ездачитѣ разпрѣгнаха и отведоха опръсканитѣ съ кръвь впрѣгове.

Така дветѣ батареи, запазени отъ погледи и изстрели, престояха до 13 часътъ, когато 4/8. получи заповѣдъ да продължи къмъ избраната позиция, — 500 м. западно отъ Горничево. Заповѣдьта гласеше — движението да става на разстояния 1 клм., кола отъ кола. Така предстоеше да се изминатъ по шосето още 3 клм., отначало съвсемъ открито.

Започналото отново, на тръсъ и галопъ, движение не остана незабелязано. То бѣ последвано съ чести фугасни изстрели, единъ отъ които попадна въ 2-а ешалонна ракла, възпламени я, изби 4 коня, рани всичката прислуга и ез-

[1]) 4/8., 6/8., 3/8., 2/8., а 1 часъ следъ това 1/8. и 5/8. (отъ к. 726). [2]) 1. взводъ; другиятъ взводъ при Канино (ю. Битоля). [3]) Батар. к-ръ поручикъ Владковъ бѣ я изпреварилъ къмъ Горничево за разузнаване.

дачи (6) и други два коня. Въпрѣки това, взводътъ продължи. Пристигналото 1-о орждие бързо зае избраната позиция, откри огънь по отстжпващитѣ сърби, отъ дветѣ страни на шосето, на м. 20—40. Когато пристигна и второто орждие, огъня бѣ засиленъ. Въ това време органитѣ на 1/8. артилер. отдѣление бѣха разузнали позиционния пжть, по който презъ Церово, скрито и лесно можеше да се достигне Горничево и височитѣ южно.

Станалото, при движението на батареитѣ, бѣ докладвано (12 ч. 30,) на к-ра на полка, отъ пристигналитѣ к-ри на отдѣления. Сжщиятъ донесе на бриг. к-ръ (1/8.) за преустановеното настжпление на артилерията, главно поради неясната обстановка и неразчистената отъ противника мѣстность. Той нареди[1]) — да продължатъ движението тѣзи, които сж вече тръгнали, а другитѣ да чакатъ втора заповѣдь.

Къмъ 14 ч., когато 1/8. п. бригада[2]) вече се намираше по М. Нидже, отъ к. 950 до 1 клм. ю. отъ Горничево, командуващиятъ 1. армия (който въ 11 ч. 45, е билъ въ Церово и видѣлъ само частитѣ изт. отъ това село), поиска сведения отъ бриг. к-ръ — дали височината южно отъ Караулката, при Горничево, е заета. Сжщиятъ *препоржча* да се поставятъ нѣколко орждия на югъ отъ нея, за да фланкиратъ непр. разположение въ сев. посока и особено срещу батареята на билото сев. отъ селото, а колоната на майоръ Добревъ да ускори марша между езерата и бие противника въ тила му[3]).

Той искаше[4]) още, решително настжпление къмъ Горничево и мон. Св. Спиридонъ, за да се заставятъ сърбитѣ да отстжпятъ цѣлия гребенъ на М. Нидже, сев. отъ шосето.

Въ отговорътъ си[5]), бриг. к-ръ, като донасяше, че вис. юж. отъ караулката е заета и се държи отъ 52. п. п., съобщаваше, че проекта да се изпрати дружина между езерата не се изпълнилъ, понеже сръб. пехота заемала околностьта на Екши су и не позволявала да се излѣзе отъ дефилето. Той добавяше, че конната бригада за тази цель е водила бой, но не могла да я прогони и молеше да му се помогне съ нѣколко роти. Другъ противникъ предъ бригадата нѣмало.

Къмъ 15 ч. Главнокомандуващиятъ Д. А. пристигна при 10. п. п. и колоната на майоръ Добревъ и изказа похвали за действията на 19., които се изразили въ „смѣло и самоотвержено настжпление подъ неприятелския гранатенъ дъждъ".

Все пакъ бриг. к-ръ заповѣда[6]) на майоръ Добревъ съ 4 роти и 9/1. пл. батарея, въ споразумение съ к-ра 3. конна бригада (който да му даде конници за разузнаване и

[1]) О. № 82, 10 ч. 40, 20. VIII., 8. арт. п. [2]) Безъ 4/10. друж., 4/30. и 13/30. роти. [3]) О. № 57, 11 ч. 45, 20. VIII., I. армия. [4]) О. № 58, 12 ч., 20. VIII., I. армия. [5]) О. № 824, 14 ч., 20. VIII., 1/8. п. бр. [6]) О. № 826, 15 ч., 20. VIII., 1/8. п. бригада.

свръзка), да изтласка противника около Екши су, а следъ това да настжпи къмъ Суровичево, билото между езерата и мон. Св. Спиридонъ, за да действува въ флангъ и тилъ на сжщия по Малка Нидже, като му пресѣче пжтя на отстжпление. Дветѣ роти — 15/30. и 16/30. оставаха да пазятъ входа на прохода (Кирли Дервентъ).

Изпълнявайки горната заповѣдь, 1/30. дружина се отправи за южния край на Кирли Дервентъ, съ огледъ, да се подготви за настжление на 21. въ указаната посока. Дружината[1]) пристигна на мръкване и се установи за нощуване до ж.-п. виадуктъ, сев. отъ Екши су. Къмъ нея се присъединиха 15. и 16. роти (14. рота застана въ охрана) и 4. рота, която пристигна отъ къмъ Леринъ.

Но тази задача за дружината бѣ отмѣнена[2]), тъй като командуващиятъ I. армия изпрати заповѣдь[3]) направо до к-ра на 1/8. п. бригада, споредъ която, съ огледъ дѣсниятъ флангъ на бригадата да се подаде къмъ Жерви, за да застави сърбитѣ да очистятъ Чеганска планина — да формира една силна колона въ съставъ 10. п. п[4])., 7/3. пл. (2 орждия) и 9/1. план. батареи и на 21. на разсъмване, да се отправи презъ Суровичево и Патели, за да излѣзе на к. 907 и Жерви. Съ останалитѣ сили да продължи настжплението къмъ Горничево, Чаконъ, въ която посока ще се насочатъ и другитѣ части на дивизията.

Съответна заповѣдь[5]) за това движение, до 10. п. п., бѣ дадена устно и писмено още вечерьта, като 9/1. пл. батарея на другия день, въ 5 ч., трѣбваше да се присъедини къмъ него. Освенъ това к-рътъ му бѣ уведоменъ, че 3. конна бригада ще му съдействува и охранява фланга и тила, за което да влѣзе въ свръзка.

Но положението при Горничево не изглеждаше сигурно. Тукъ къмъ 18 ч. сърбитѣ, спрѣли се на височината непосрѣдствено източно отъ селото, застрашаваха 4/8. батарея, която отъ разстояние 800 до 500 м. биеше сръбскитѣ предни части. Поради това последната получи заповѣдь и по ешалонно (орждейно) се изтегли на 1 клм. по-назадъ. Тукъ, отъ позиция до шосето, наново откри стрелба въ подкрепа на отпредъ разположената рота отъ 52. п. п. Въ 20 ч., боятъ затихна. Презъ нощьта 4/8. батарея се изнесе напредъ, на предишната си позиция, а до нея излѣзе и 6/8. батарея. 1/8., 3/8., 2/8. и 5/8. останаха на позициитѣ си при и изт. с. Баница.

Полковетѣ занощуваха: 10. п. п.[6]) — на позицията изт. отъ Церово; 30. п. п. — 1. и 4.[7]) дружини на южния изходъ

[1]) 1., 2., 3. и 14. роти. [2]) О. № 831, 17 ч. 30, 20. VIII., 1/8. бр. [3]) О. № 60, 16 ч., 20. VIII., 1. армия, получ. 17 ч. [4]) 1., 2., 3. дружини. [5]) О. № 845, 1/8. бриг. [6]) 1., 2., 3. дружини [7]) 14., 15. и 16. роти.

на Кирли Дервентъ, а 2. и 3. дружини[1]), ю.-з. Горничево. Но последниятъ получи заповѣдь за 21. да се събере при Горничево.

Командуващиятъ армията, като узна разпорежданията[2]) на бригадния к-ръ за 21., изказа[3]) съжаления, че за действията междужезерата не назначилъ 1/30. дружина, къмъ която да се присъединятъ още 3-тѣ дружини на 10. п. п. Въ своя отговоръ бригадниятъ съобщи, че дветѣ дружини отъ 15. п. п. му се отнематъ и се даватъ на 3/6. бригада, и границата между 1/8. и 3/6. п. бригади ще се опредѣли отъ командира на дивизията.

Презъ нощьта, дивиз. к-ръ заповѣда[4]) 15. п. п. да се събере при Баница и да мине въ подчинение на 3/6. п. бригада.

Батареитѣ: 1/8., 3/8. и 5/8. занощуваха на позицията изт. на Баница, а 2/8. на Св. Илия.

Охраняващитѣ дѣсния флангъ на дивизията части: 13/10. и 14/10. роти, съ 2. взв. отъ 7/3. пл. батарея, се намираха на в. Куколъ. Около 14 ч., вследствие раздвижване у сърбитѣ, артилер. взводъ откри стрелба, а 1/2 рота (отъ 14/10. р.) настжпи. Но тя бѣ спрѣна отъ огъня на 2 картечници по северния склонъ на в., при Бабшоръ кале. Отъ арт. огънь картечницитѣ замълчаха. Ротитѣ настжпиха и намѣриха позицията опразднена, и 1 разбита картечница. Ротитѣ и арт. взводъ нощуваха по сев. склонъ на Бабшоръ кале. Последниятъ изстреля 48 снаряда. Другитѣ части останаха: 16/10. рота — около Крапеща; 13/30. рота — около Горно Котори; 15/10. рота — около к. 993[5]).

Загуби: 10. п. п. — убити: войн.—3; ранени: оф.—1. 30. п. п. — ранени оф.—3. 8. арт. п. — уб. войн.—1 (отъ 6/8); ран. войн.—12[6]) коне: уб.—11[7]), ран.—25[8]).

Изстреляни: 10. п. п. — патрони: пех.—7,800, карт.—650. 30. п. п. — пех. патрони — 37,500. 8. арт. п.: снаряди—627 (1/8.—31, 3/8.—10, 4/8.—204, 2/8.—32, 5/8.—2, 6/8.—99, 7/3. пл. бат. (I пл.—150, II. пл.—48), 9/1.—51).

3/6. пех. бригада (51. п. п.) съ нощна атака стигна до Горничево. Споредъ дадената отъ командуващия армията заповѣдь[9]), частитѣ отъ бригадата, включително и артилерията, още презъ нощьта трѣбваше да се приближатъ къмъ достигнатитѣ отъ преднитѣ елементи мѣста и на следния день, на разсъмване, да почнатъ решителни действия. Но отговорътъ отъ дивизията (на запитването[10]), коя отъ дветѣ противоречиви заповѣди да изпълни) се получи въ бригадата късно[1]). По тази причина бригадниятъ к-ръ можа да даде своята заповѣдь[2]) едва въ 1 ч. 40, и до като се получи въ полковетѣ, остана въ сила първата, споредъ която атаката на билото трѣбваше да се извърши при изгрѣвъ на луната. Този фактъ стана причина да се наруши свръзката въ действията между 52., 51., 30. пех. полкове и артилерията (8. и 18. арт. полкове).

[1]) И 1/8. пионер. рота. [2]) О. № 832, 17 ч. 10, 20. VIII., 1/8. п. бриг. [3]) О. № 62, 20 ч., 20. VIII., 1. армия, направо до к-ра 1/8. п. бригада. [4]) О. № 79, 21 ч. 45, 8. дивизия, получ. 22 ч. 15. [5]) О. № 13, 22. VIII., 4/10. дружина. [6]) Отъ тѣхъ 4/8.—5, 2/8.—5, 6/8.—2. [7]) Отъ тѣхъ 3/8.—3, 4/8.—1, 2/8.—1, 6/8.—4. [8]) Отъ тѣхъ 3/8.—8, 4/8.—6, 6/8.—12. [9]) О. № ?, 20 ч. 58, на 1. армия. [10]) О. № 53, 22 ч. 45, 19. VIII., 3/6. бр.

Дѣсната колона:

52. п. п., който на 19. замръкна значително предъ 30. п. п. (отъ 1/8. п. бригада), се намираше не далечъ отъ гребена ю.-з. (1·5 клм.) отъ Горничево. Споредъ заповѣдьта[3]), още презъ нощьта, той трѣбваше да сдаде мѣстонахождението си на 30. п. п. и да се премѣсти влѣво на 51. п. п. Обаче заповѣдьта не се изпълни. 30. п. п. бѣ нощувалъ 2—3 клм. назадъ и не можа да го смѣни. За това 52. п. п. въ този день остана да действува въ чужди участъкъ — на 1/8. п. бригада.

Следъ като бѣ получилъ заповѣдьта за действията на 20., отъ 6 ч., полкътъ започна настжпление къмъ Горничево, съ 1/52. др. въ дѣсно, 2/52. — влѣво и 3/52. — въ резервъ. Въ това време, 51. п. п. се намираше на вис. с.-з. Горничево, като застраши дѣсния флангъ 7. п. сръбски полкъ, който заемаше гребена 1 клм. ю.-з. отъ Горничево[4]). Отъ 7 ч., последниятъ бѣ започналъ да отстжпва, а малко следъ това 52. п. п. зае гребена, безъ усилия и безъ жертви.

Продължавайки движението на изтокъ, въ 8 ч., полкътъ зае гористата висота 1 клм. южно отъ селото и преследва съ огънь. Тукъ пристигна и к-рътъ на колоната (на 51. п. п.). Сръбската пехота и батареята, току що излѣзла на позиция, на в. южно до селото, бѣха обхванати отъ паника. Първата отстжпваше въ безпорядъкъ, а втората захвърли въ пропастьта на Горничевския потокъ орждията (3) и раклитѣ (3). Въ 9 ч., полкътъ получи заповѣдь да спре преследването, за да се уреди и отпочине. 3/52. дружина, която бѣ напреднала и съ 12. рота заела Горничево, следъ 16 ч., се изтегли. Подчини се на 51. п. п.

51. п. п., и следъ полунощь (19./20.), продължаваше да стои въ подножието на в. Gor., съ 3/51. дружина въ дѣсно и 2/51. — влѣво, незабелязанъ отъ сърбитѣ.

Съ изгрѣва на луната, въ 1 ч. 30, 2/51. дружина, начело съ командуващиятъ полка *майоръ Тройчевъ*, се изкачи на височината.

[1]) О. № 85, 0 ч. 30, 20. VIII., щаба 1. армия, полученъ 1 ч. 20. [2]) О. № 54, 1 ч. 40, 20. VIII., 3/6. п. бр. — за нощно приближаване на пех. и артилерия и атака на разсъмване следъ артил. подготовка. [3]) О. № 52, 20 ч. 15, 19. VIII., 3/6 бриг. [4]) Южно отъ шосето, като съ 21. сръб. полкъ образуваше лѣвия у-къ на Дунав. дивизия.

Оттукъ, въ лунната нощь, той видѣ по̀ на истокъ очертанието на друга висота (с.-з. отъ Горничево), която въ сѫщность бѣ неговия обектъ. Недоволенъ отъ заблуждението, въ което бѣ внаранъ отъ своя водачъ, той го смъмри и реши веднага да продължи движението къмъ следващата висота. Следъ това, дружината се спусна въ предлежащия долъ и въ 4 ч. 30, неусѣтно се изкачи на височината, която се указа не заета.

Въ сѫщото време, единъ отъ патрулитѣ, миналъ безпрепятствено междината на дѣсния и лѣви сръбски участъци се яви на фланга на 5. полска сръбска батарея.

Командирътъ на 5/51. рота, находяща се на лѣвия флангъ на дружината, докладва на майоръ Тройчевъ за забелязани на северъ по билото огньове и фенери и за чутъ разговоръ на сръбски. Последниятъ заповѣда на дружината да се затвърди върху височината.

Следъ малко тукъ, неочаквано, пристигна на конь пионеренъ сръбски капитанъ, изпратенъ за укрепяване на височината и веднага бѣ плененъ.

Щомъ започна да се развиделява, по заповѣдь на майоръ Тройчевъ, 5/51. рота откри огънь по бивацитѣ на истокъ и сев.-изт., като внесе смутъ въ тѣхъ. Огньоветѣ загаснаха. Последва пушечна и артилерийска стрелба отъ тамъ, безъ да причини загуби.

Къмъ това време, въ дѣсно на дружината, пристигна и 3/51. друж. съ картечната рота. Тя получи заповѣдь да настѫпи и атакува сърбитѣ въ ю.-и. посока, а 1/51. — да приближи като полкови резервъ — задъ 2/51.

Въ 4 ч. 35. дружината (3/51.) съ картечницитѣ се развърна въ боенъ редъ и откри буйна стрелба по пехотния и артилерийски бивакъ, находящъ се въ широката седловина южно и ю.-з. отъ Горничево. На тази стрелба, сърбитѣ отговориха съ безпорядъченъ пехотенъ и артилерийски огънь. Картечната рота вече бѣ излѣзла напредъ, на открита позиция, и подъ управлението на командира ѝ капитанъ Петровъ, откри унищожаващъ огънь по току-що започналитѣ да запрѣгатъ сръбски батареи. Прислуга и ездачи се пръснаха, като изоставиха орждия и ракли съ конетѣ.

Отъ 5 ч. 30, фланговиятъ огънь бѣ насоченъ по билото на М. Нидже, южно отъ шосето.

Но около 5 ч. 35, височината, на която се намираше 51. п. п., за кѫсо време попадна подъ изстрелитѣ на 1/8. арт. отдѣление — на позиция върху вис. Св. Илия. Въ дрезгавината, то бѣ взело своитѣ за сърби. Това недоразумение за малко внесе смущение, дори разколеба веригитѣ и попрѣчи да се развие напълно постигнатия успѣхъ, всрѣдъ създадената паника у противника около Горничево.

Все пакъ, появяването на 51. п. на дѣсния флангъ на лѣвия сръбски участъкъ[1]), заеманъ отъ 7. сръбски полкъ, даде своятъ резултатъ. Отъ 7 ч., този полкъ започна отстѫпление отъ билото южно на шосето, безъ да може да изтегли матер. часть на 1. полско артил. отдѣление: 6 орждия*), 12 ракли, конетѣ съ сбруята, 6 автомат. пушки и др.

Неочакваното отстѫпление на 7. п. сръб. п. повлия върху командира на лѣвиятъ сръбски участъкъ, който реши и заповѣда на съсѣдния (южно), 21. п. п. да отстѫпи безъ бой гребена до Петърското езеро. И, въ 8 ч. 30, последва заповѣдь до сѫщия, да се спре на следващата позиция, източно отъ Горничевския потокъ, по Св. Спиридонския масивъ.

Положението на сърбитѣ, северно отъ шосето, срещу 2/51. дружина, бѣ твърдо. Наистина изпратенитѣ отъ резерва на дѣсния сръбски участъкъ части не успѣха да отблъснатъ дружината, но това принуди к-ра на 51. п. п., около 9 ч. 30, да изпрати 1/51. дружина въ бойна часть, влѣво отъ 2/51. и вмѣсто нея да изтегли въ резервъ 3/51. дружина. Освенъ това той заповѣда, завладѣната височина да се организира съ фронтъ на истокъ и на северъ.

Дружинитѣ пристѫпиха къмъ затвърдяването си, като, поради каменистия строежъ на височината, едва можаха да издигнатъ низки и слаби насипи — суха каменна зидария.

Заедно съ горнитѣ разпореждания, командирътъ на 3/6. п. бригада изтегли 3/52. друж., находяща се южно на Горничево и я изпрати въ помощь на 51. п. п. сев. отъ шосето.

За запълване образуваната празднина, южно на с. Горничево (9 ч. 30), 1/8. п. бригада изпрати[2]) 1/15. друж., която я зае[3]). А за да се запази отъ изненади, 4/8. бат. бѣ оттеглена.

Къмъ 10 ч. 20, боятъ утихна и войницитѣ можаха да отдъхнатъ, да се нахранятъ и снабдятъ съ вода, липсата на каквато, въ този безводенъ районъ, силно се чувствуваше.

Но следъ пладне, настѫпилото затишие бѣ нарушено. Възползувани отъ видимото отслабване на българския натискъ и бездействието на 51. п. п., подкрепени отъ силенъ артилерийски огънь, въ 17 часътъ, сърбитѣ предприеха усилено разузнаване съ 1/17. батальонъ[4]), срещу височината с.-з. отъ Горничево (51. п. п.). Въ продължение на $^1/_2$ часъ оживенъ бой, при който настѫпващитѣ сърби, въ нѣкои точки, успѣха да приближатъ до самитѣ окопи, дружинитѣ отъ първа линия (2/51. и 1/51.), подпомогнати отъ резервитѣ, въпрѣки убийствения неприятелски огънь, безъ артилер. под-

[1]) О. № 457, 20. VIII., на сръб. Дунав. дивизия. [2]) О. № 838, 22 ч. 15, 1/8. п. бриг. [3]) По-късно, на нейно мѣсто се изпрати 3/30. друж., а тя (1/15.) се изтегли къмъ Баница, въ разпореждане на 3/6. п. бриг. [4]) Отъ резервитѣ на Дринската дивизия. *) И два други 3, ю.-и. Горничево.

крепа[1]), успѣха да отблъснатъ противника и да го преследватъ съ огънь. Но к-рътъ на 51. п. п. донесе, че безъ артилерия положението било критическо[2]).

Въ 18 ч. 30, боя престана, а полкътъ продължи затвърдяването си и нощува съ охранение отъ гѫста мрежа стражеви постове и застави.

За неочакваната стрелба отъ 1/8. арт. отдѣление, командирътъ на полка донесе[3]): „Собственията арт. огънь (къмъ 5 ч. 35) попрѣчи на 51. п. п. въ момента, когато отбиваше удара на противника и войницитѣ търсиха прибѣжище на обратния склонъ; на това мѣсто ги обстреля артилерията и тѣ понесоха загуби въ убити и ранени." Той съобщаваше за разхвърляни и изоставени снаряжение и бойни припаси отъ противника; за нуждата да се удължи лѣвия флангъ съ единъ пехотенъ полкъ, при положението, че 10. и 30. п. п. почивали на югъ въ долината.

Артилерията на колоната[4]). Къмъ 2 ч. 30, при слабо лунно освѣтление, командиритѣ на: полка, отдѣленията и батареитѣ заминаха за изборъ на нови позиции и пѫть, за къмъ височината сев. отъ к. 824. Последваха ги батареитѣ[5]), които въ обща колона се движеха по военния пѫть, южно отъ Забърданската рѣка. Разузнаването се извърши въ полумракъ, набързо и въ 4 ч. батареитѣ заеха избранитѣ позиции: 1/18. арт. отд. слабо маскирано задъ каменистия гребенъ с.-з. отъ кота 824, на малки междини, съ наблюдателни мѣста на дѣсния флангъ, върху прикриващия гребенъ, а 1/12. арт. отд. — с.-з. отъ 1/18. отд. добре закрито, съ наблюдателни мѣста предъ батареитѣ, сѫщо върху прикриващия гребенъ. Поради каменистата почва, батареитѣ построиха насипи отъ камъни за закритие на прислугата.

До разсвѣтъ, отдѣленията бѣха готови за стрелба, но артилериститѣ нѣмаха свръзка и никакви сведения за напредналия близу до Горничево 51. п. п. Тѣ не знаеха за направеното отъ сѫщия къмъ разсъмване и за положението на сърбитѣ, предъ него и на дѣсния му флангъ.

Когато се разсъмна, батарейнитѣ командири отъ 1/18. арт. отд. видѣха движение на отдѣлни хора по гребенитѣ, западно и особено южно на Горничево. Но поради липсата на сведения за 51. п. п., който не се виждаше и съ нищо не бѣ означилъ мѣстоположението на най-предната си линия, тѣ се въздържаха да открииятъ стрелба.

[1]) Която стреляла въ пусто пространство. [2]) О. № (безъ №) 18 ч. 10, 51. п. п. [3]) Донесение безъ №, въ 13 ч. 40, до 3/6. п. бригада. [4]) 1/12., 1/18. арт. отдѣления и 3/3. гаубична батарея. [5]) 1/12., 2/12., 3/18., 1/18. (2 ор.) и 4/18., които се намираха: 1/12. арт. отд. западно на с. Забърдани, а 1/18. артилерийско отдѣление източно отъ него.

Обаче, следъ като батареитѣ на съседния въ дѣсно 8. артил. полкъ, на в. Св. Илия, започнаха да стрелятъ по гребена западно отъ Горничаво (сев. отъ шосето), следъ малко, когато добре се развидѣли, 1/18. арт. отдѣл. пристѫпи къмъ отбелязване съ изстрели гористата височина ю. отъ селото и окопитѣ на гребена на М. Нидже, по на югъ. Надъ тѣхъ вече ясно се виждаше движение на сръбски войници. Въ сѫщото време, на югъ отъ шосето, се забелязваше настѫплението на 52. п. п. и на следващия далечъ задъ него, 30. п. п.

Следъ това, къмъ 6 ч. 30, започнаха стрелба и дветѣ батареи (1. и 2.) отъ 1/12. арт. отд., но поради голѣмото разстояние наскоро я прекратиха.

По-късно, за съдействие на 52. п. п., 1/18. арт. отд. (съ 3/18. батарея) обстреля окопитѣ на М. Нидже южно отъ шосето и къмъ 7 ч. прекрати огъня. Гребена наскоро следъ това бѣ заетъ отъ този полкъ.

Въ това време, при артилер. позиция пристигна офицеръ отъ 51. п. п., който съобщи, че собствени снаряди сѫ попаднали въ преднитѣ дружини и поиска стрелбата веднага да спре по гребена зап. отъ селото и сев. отъ шосето. Това бѣ съобщено на 8. арт. полкъ, който своевременно бѣ прекратилъ огъня.

Чакъ следъ това отдѣленията изпратиха напредъ своитѣ органи за свръзка съ 51. п. полкъ.

Сръбската артилерия слабо отговаряше и само една батарея безуспѣшно се опита да намѣри 1/18. арт. отдѣление.

Между това, к-рътъ на 18. арт. полкъ, съ тѣзи на отдѣленията, замина за разузнаване. Той не намѣри к-ра на 51. п. п., но видя, че полкътъ бѣ отишълъ далечъ предъ батареитѣ. И като се убеди въ нуждата отъ смѣна на позицията, избра такава задъ гребена западно на Горничнво. Следъ това заповѣда на к-ра 1/12. арт. отд. да се върне при батареитѣ си и да бѫде упора въ участъка, а на 1/18. арт. отд. — да се снеме отъ сегашната си позиция и презъ с. Баница да настѫпи по шосето за Горничево.

Останалъ самъ, к-рътъ на полка съ адютанта се отправи на югъ къмъ шосето, за да наблюдава развитието на боя.

Къмъ 11 ч. 30, 1/18. арт. отд. тръгна за с. Баница, но щомъ пристигна въ селото, поради непр. артилер. огънь, който не позволяваше никакво движение по избрания пѫть за настѫпление — Баница, Горничево — получи заповѣдь, отъ к-рътъ на полка, да стори това на мръкване. Около това време, въ с. Баница пристигна офиц. за поржчки отъ щаба на I. армия[1]), изпратенъ въ посока на с. Горничево, за да се осведоми и донесе за положението. Но той не стигна до

[1]) Майоръ Ловчански Г.

тамъ и се задоволи да събере сведенията си съ разпитъ на артилериститѣ при Баница.

К-рътъ на 18. арт. п. полковн. Дочевъ се намираше зап. на Горничево, около шосето, при 4/8. батарея. Въ 15 часътъ, той се завърна при Баница. Следъ това, въ 20 ч., наново замина съ к-ра на 3/6. п. бригада за Горничево, при 4/8. батарея, кждето завариха и к-рътъ на 8. арт. полкъ. Тукъ трите *решиха:* по липса на достатъчно мѣсто за позиции, 1/18. арт. отд. да се върне сѣв. отъ Баница и да заеме такава на гребена — сев. отъ к. 824.

Презъ цѣлия день, 1/12. арт. отд.[1]) остана на своята позиция, а 1/18. — до полунощь на бивакъ при с. Баница. 3/3. гауб. бат[2]), къмъ 16 ч., зае позиция сев. отъ 1/12. арт. отд.

Командирътъ на 8. арт. бригада, който още отъ сутринѣта наблюдаваше бойното поле, очакваше германската далекобойна батарея да изкара на позиция поне едно орждие около Забърдани. Макаръ че много разчиташе на него, да помогне и на 12. п. п., въ преодоляване голѣмата съпротива и въпрѣки повторната му заповѣдь[3]) (6 ч. 20,), това не се изпълни. После, съ командирътъ на 3/6. п. бригада, излѣзе пешкомъ къмъ Горничево, а следъ пладне, по долътъ сев. отъ шосето, отиде при к-ра на 18. арт. п., зап. отъ Горничево.

Загуби: 52. п. п. — убити и ранени—?. 51. п. п. — убити: оф.—1[4]), войн.—66; ранени: оф.—3, войн.—258; изчез.—14. 18. арт. п. — убити: войн.—2; коне: уб.—1, ран.—1. Пленници сърби—5.

Изстреляни — 52. п. п.—? 51. п. п. — партони—49,400. Снаряди: 18. арт. п. — 193 (1/18.—55, 3/18.—100, 4/18.—0, 1/12.—24, 2/12. —10, 3/3. гауб.—4).

Лѣвата колона — 12. п. п.[5]) — следъ успешната нощна атака на Малка Висина и оттеглянето на сърбитѣ на Голѣма Висина, се установи върху първата така:

2. друж. — върху М. Висина: 1. друж.[6]) — върху гребена южно отъ М. Висина; 4. друж.[7]) — южно 1. друж.; 3. друж. — на гребена зап. отъ М. Висина.

Свръзката съ съседитѣ: влѣво, съ 55. п. п., чрезъ 2/55. рота, а въ дѣсно съ 51. п. п., липсваше.

Командирътъ на полка реши да продължи настжплението къмъ билото, по следния *планъ*[8]):

4/12. друж., засилена съ 2 роти отъ 1/12. друж. и 2 картечници, ще настжпи и атакува в. Висина отъ западъ.

[1]) Само 3/12. батарея получи заповѣдь (2 ч. 30,) отъ к-ра 18. арт. п. да се присъедини къмъ 8. арт. п., но въ 19 ч., отново се върна при отдѣлението. [2]) 1 взводъ. [3]) О. № 236, 20. VIII., 8. арт. бригада. [4]) Поручикъ Илиуцовъ. [5]) Съ 2/18. арт. отдѣление. [6]) 2., 3., 4. и 14. роти; 1. рота на гребена западно отъ Г. Висина — Орлето. [7]) Безъ 14. рота. [8]) О. № 564, 6 ч., 20. VIII., 12. п. п.

2/12. друж. съ 2 картечници (въ лѣво отъ 4. др.) ще настжпи и атакува сжщата висота отъ северъ[1]).

3/12. друж. и 2 роти отъ 1/12. друж., ще следва задъ средата на бойния редъ.

2/18. арт. отд. ще се приближи къмъ заетитѣ презъ нощьта висоти (М. Висина) и съдействува на дружинитѣ.

Н. мѣсто — вис. с.-и. отъ Сетина.

Подъ действието на непр. арт. огънь, дружинитѣ, които се уреждаха следъ нощната атака, до къмъ 15 ч. 20, продължаваха да стоятъ на своитѣ мѣста[2]). Но въ това време, к-рътъ на полка забелѣза, че и дѣсниятъ флангъ на 55. п. п. (1/55. др.) настжпваше къмъ в. Гол. Висина, която бѣ обектъ на полка му. Това породи у него съмнение върху мѣстонахождението на тази висота, което по картата не можа да опредѣли. Той допусна, че предлежащата висота не е Голѣма Висина, а кота 1500. И за да се увѣри, запита к-ра на съседната въ лѣво, 2/55. рота, който отговори[3]), че висотата срещу която настжпвалъ била обектъ на ротата и на цѣлата 1/55. друж. И за да не атакува сжщата висота, въведенъ вече въ заблуждение, заповѣда на к-ра 2/12. друж., по склоноветѣ ѝ (на истинска Висина) да настжпи и овладѣе висотата (трапецовидна), на 3 клм. юго-източно (отъ Гол. Висина), която прие за свой обектъ.

За осигуряване изпълнението на взетото решение, той го засили съ 3 роти отъ 1. дружина[4]) и 2 картечници.

Дружинниятъ к-ръ умѣло използува неравноститѣ и рѣдката джбова гора и премѣсти дружината на югъ, успоредно на сръбския фронтъ и така зае изходно положение за нощна атака, на разтояние 1000 м. отъ противника.

2/18. арт. отд., отъ вчерашнитѣ си позиции, безъ особенъ резултатъ, на далечни разстояния обстрелваше още отъ сутринѣта сръб. батареи[5]) задъ билото и пехотата[6]) на Висина. Адютантътъ на отдѣлението рано бѣ изпратенъ при к-ра на 12. п. п. и на 2/12. друж., за разузнаване и наблюдение. И като остави к-ра на 6/18. батарея да ржководи стрелбата на отдѣлението, командирътъ на отдѣлението съ к-рътъ на 5/18. батарея замина напредъ, за оглеждане на нови позиции. Но на в. М. Висина, к-рътъ на 5/18. бат. капитанъ Атанасовъ Д. бѣ раненъ[7]), а първиятъ следъ разузнаване на висотата, установи новитѣ позиции, които реши покъсно да заеме. Ала лишената отъ пжтища и мжчно достжпна мѣстность затрудняваше бързото смѣняване на артилерийскитѣ позиции, макаръ к-рътъ на полка, още отъ сутринѣта,

[1]) Въ сжщность отъ северо-западъ. [2]) О. № 566, 15 ч., 20. VIII., 12. п. п. [3]) О. № 7 (телефонограма), 15 ч. 20, 20. VIII., на к-ра 2/55. рота. [4]) 2., 3., 4. [5]) 6/18. бат. [6]) 2/18. и 5/18. батареи. [7]) Отъ пех. куршумъ.

да бѣ изпратилъ 11/12. рота, да помогне за изнасянето поне на една батарея.

Сѫщиятъ оправдаваше[1]) бавното настѫпление съ оставане съседнитѣ полкове много назадъ, съ които липсвало свръзка, труднопроходимата мѣстность, слабата артилерийска подкрепа отъ изостаналата назадъ артилерия, която немогла да заеме по-близки позиции и упоритостьта на противника.

Но преди мръкване, бригадниятъ к-ръ съобщи[2]), че срещу образуваната междина до 51. п. п., изпратилъ дружина отъ бриг. резервъ (1/15.), чието охранение трѣбвало да влѣзе въ свръзка съ двата полка. За сѫщата цель и една рота отъ 12. п. п. да постави гѫста верига отъ постове и силна подрѫжка, за да се свърже съ охранението на тази дружина. Той предупреди, какво ако не последва друга заповѣдь, изтласкването на противника да продължи и на 21.

Въ отговоръ, к-рътъ на полка донесе[3]), че още сутриньта изпратилъ 2 взвода за охрана на дѣсния си флангъ и за свръзка съ 51. п. п.; че влѣво 55. п п. останалъ много назадъ, като полковия резервъ (4/12. др. на М. Висина) билъ въ свръзка съ крайната рота на този полкъ; че продължаватия гребенъ, изходящъ отъ к. 1500 (разбирай изходящъ отъ Гол. Висина въ южна посока, понеже той означава последната — като к. 1500) се врѣзвалъ на една дължина отъ 3 клм., между лѣвия флангъ на бойната часть[4]) и полковия резервъ[5]) и билъ принуденъ да му срещупостави, въ заслонъ, 4/12. друж., 1/12. рота, а 4/12. рота за свръзка; и че ще се помѫчи презъ тая нощь да изнесе артилерията по-напредъ.

Загуби: 12. п. п. — убити—6, ранени—12; 2/18. арт. отд. — ранени оф.—1.

Изстреляни патрони: 12. п. п. — 60,000; 2/18. арт. отд. снаряди — 900 (2/18.—239, 5/18.—156, 6/18.—505).

Заловени пленници: войници—16 и убити—надъ 40 (съ 1 офиц.).

Поради активнитѣ действия на сърбитѣ, срещу 51. п. п. (17 ч.) въ разпореждане на к-ра на бригадата (3/6.) се дадоха две дружини отъ 15. п. п., а следъ това и другитѣ две, като цѣлия полкъ[6]) получи нареждане да се събере при Баница.

Вечерьта, по събранитѣ сведения отъ пленници, въ щаба на дивизията се знаеше, че въ боя при Горничево сѫ взели участие и 21. и 22. п. сръбски полкове[7]), а 23. и 24.

[1]) О. № 567, 22 ч. 30, 20. VIII., на 12. п. п. [2]) О. № 57, 18 ч. 35, 20. VIII., 3/6. п. бриг. [3]) О. № 567, 22 ч. 30, 20. VIII. [4]) Въ изходно положение за атака срещу височината „Трапецовидна“ (считана за Г. Висина), на 2·5 клм. южно отъ Гол. Висина. [5]) На Малка Висина. [6]) О. № 78, 20. VIII., 8. дивизия. [7]) За тѣзи полкове к-рътъ 4/30. дружина, въ 16 ч. 30, донесе, че по сведения отъ пленници били насочени презъ Суровичево, за да се явятъ къмъ Кирли Дервентъ, въ флангъ и тилъ на действуващитѣ къмъ Горничево части (О. № 21, отъ 20. VIII., на 1/30. дружина (колона Добревъ).

били още въ Воденъ и че сърбитѣ строятъ нова укрепена линия, източно отъ Горничево.

— *1/3. пех. бригада* Въ 4 ч. 50, бригадниятъ к-ръ отдаде *изгуби и си възвърна* заповѣдьта[1]) за действията презъ деня. *вис. Остра чука.* Съ нея, като съобщаваше за изпратената отъ 3. дивизия (1/46.) дружина и за решението си — да завладѣе гребена Метеризъ тепе и Джематъ иери, следъ което здраво да се затвърди върху него и да държи подъ артилерийски и пехотенъ огънь пространството отъ тамъ до езерото — постави *задачитѣ* на колонитѣ:

Дѣсната — ще продължи атаката на к. 1500 отъ северъ, действувайки въ свръзка съ 12. и 11. п. полкове.

Сръдната — ще се затвърди и отбранява заетия (?!) гребенъ отъ Метеризъ тепе, като бие пространството до езерото, съдействува на дѣсната колона за завладяване на к. 1500 и да заслони дѣсния си флангъ отъ тази посока;

Лѣвата — ще завладѣе гребена на Джематъ иери, а следъ това и този на Папалаза и Седлото;

1/11. п. дружина — ще прикове отъ фронта сърбитѣ на Папалаза и съдействува за разпространението на 56. п. п. по Джематъ иери и на изтокъ;

Лѣвата арт. група — ще съдействува на атаката съ 3 батареи по заповѣдь на бригадния к-ръ;

Бригадниятъ резервъ (3/56. др.) — ще остане на в. Борисъ (к. 2525) до пристигането на 1/46. друж., следъ което ще се насочи за завладяване на Низи дагъ.

Дѣсната колона[2]) — 3/8. бриг. (55. п. п.) премина нощьта въ пушечна престрелка и минна стрелба отъ противника. Задачата си тя получи въ 10 ч. Командирътъ на колоната *разпореди*[3]): настѫплението да продължи по северния склонъ на к. 1500 съ 3/55. друж.; 1/55. др. ще съдействува по с.-з. склонъ на сѫщата кота къмъ Кюнцитѣ, а 8/55. рота въ дѣсно отъ 1/55. др., ще следва по гребена, който води отъ Сетина за Кюнцитѣ, осигурявайки дѣсния флангъ откъмъ Гол. Висина. Следъ като 12. п. п. заеме последната, ще атакува к. 1500. 6. арт. полкъ ще съдействува на атаката и ще изучи условията за изнасяне една батарея на лѣвия брѣгъ на р. Бродъ.

При слабо съдействие на артилерията, която отъ 7 ч. 10 бѣ започнала бавна стрелба по сръб. позиции къмъ Висина, к. 1500 и източно, преднитѣ дружини изпратиха патрулни групи, които пъплеха къмъ терасата сев. к. 1500 и Кюнцитѣ. Неприятелската артилерия бѣ особено дейна, като между 9 и 11 ч. сутриньта и къмъ 15 ч. обсипа съ много снаряди

[1]) О. № 48, 4 ч. 50, 20. VIII., 1/3. п. бригада. [2]) 2/8. п. бригада: 55. п. п. (1/55., 3/55. друж.), 1/6. и 2/2. гаубични арт. отдѣления. [3]) О. № 13, 10 ч., 20. VIII., 3/8. п. бригада.

позициитѣ на арт. групи (дѣсна и лѣва), които принуди да замълчатъ. Тя обаче не засегна пехотата, при която царуваше относително затишие.

Около 13 ч., бѣ забелязана една сръб. рота, която отъ терасата на сев. склонъ на к. 1500 се спущаше къмъ гората, въ междината на 3/55. и 2/55. дружини. Поради това к-рътъ на колоната (3/8. п. бр.) помоли този на 1/3. п. бригада, да насочи една рота отъ 2/55. друж., която презъ гората въ посока на ю.-з. да противодействува къмъ к. 1500 и да подпомогне атаката на 3/55. дружина.

Това искане породи съмнение у к-ра на 1/3. бригада, който смѣтна, че 2/55. друж. (2 роти) не е изпратена още на 11. п. п. И за да провѣри мѣстонахождението на лѣвата (3/55.) друж. съ огледъ, при нужда да й съдействува съ лѣвата арт. група отъ Каймакъ-чаланъ, той заповѣда — на лѣвия флангъ (на друж.) да се запалятъ 2 огъня. Следъ запалването имъ тѣ не бѣха видѣни, поради което сжщиятъ допусна, че тя е много назадъ — въ долътъ на р. Бродъ. Оказа се, че и 2/55. друж. не заминала къмъ дѣс. флангъ на 11. п. п.

Поради труднодостжпната мѣстность и силното обстрелване съ пехотенъ огънь всички подстжпи, дружинитѣ почти не бѣха напреднали, освенъ съ нѣкакви 50—60 метра (10/55. и 11/55. роти).

Артилерията на колоната започна стрелбата въ 7 ч. 20.

Дѣсната арт. група (1/6. арт. отд.) имаше за обектъ окопитѣ по Кюнковетѣ и източния склонъ на к. 1500: 1/6. бат. между т. т. 1 и 4, а 2/6. бат. — т. 1. Следъ пристрелка тѣ обстреляха площади въ ширина и дълбочина (м. 5·350 и 5·4 клм.).

Групата поднови огъня и действува отъ 10 ч. 50, до 11 ч. 35, по сжщитѣ цели (батарея въ гората (2/6.) и гората — № 3), а отъ 22 ч. до 22 ч. 45, по окопитѣ предъ фронта.

Сжщата, отъ 9 ч. до 9 ч. 20, бѣ поражавана отъ непр. 12 см. бат., която съ точенъ огънь обхвана батареитѣ и н. мѣста. Тѣ (1/6. и 2/6.) прекратиха стрелбата, за да закриятъ прислугата. Тази стрелба се повтори за кратко и въ 15 ч, следъ което се пренесе по тила до $1^1/_2$ клм. назадъ.

Срѣдната арт. група (2/2. гауб. отд.) съ огъня си действуваше въ района на Г. Висина: въ 7 ч. 10, по отстжпващи части[1]) (3/6. и 8/6. б-реи); къмъ 10 ч. 30, пръсна настжпващи групи по с.з-. склонъ на к. 1500 (5/2. гауб.); въ 15 ч. — пех. групиране на ю.-з. склонъ и гребена на Г. Висина[2]) (3/6. бат.). Къмъ 16 ч., по донесение на пехотата — срещу картечница по сев. склонъ на к. 1500 (5/2. гауб.); 18 ч. и 19 ч. 30, — редка стрелба по ю.-з. склонъ и гребена на Г. Висина (8/6. бат.); 20 ч. 45,—21 ч. 30, по Висина (3/6. и 8/6.) и сев. склонъ на

[1]) М. 6·8 клм. [2]) М. 6·4 клм.

к. 1500 (5/2.). Последната стрелба за осуетяване готвящо се сръбско нападение.

Групата презъ деня (както дѣсната) бѣ бита отъ сръбска 12 см. батарея № 3[1]); въ 8 ч. — 8/6. бат., която прекрати своята стрелба и отъ 9 ч. 30, (3/6., 8/6., 4/2., 5/2.) като б-реитѣ 8/6. и 5/2., макаръ засипани съ урагани, продължаваха стрелбата. Около 16 ч. 30, при минаване за запасното набл. мѣсто бѣ раненъ леко к-рътъ на 4/2. гаубична батарея — капитанъ Христовъ Ив.

Загуби: 55. п. п. убити войници—2; ранени войн.—12. 6. арт. п. — убити войн.—1; ранени: оф.—2[2]), войн.—7; коне: убити—1, ран.—3. Повреди по матер. часть: 8/6. батарея — 1 орждие разрушено (лафета) и 1 щитъ изкривенъ. *Заловени* пленници—1.

Изстреляни патрони: 55. п. п. — 6,600; снаряди: 6. арт. п. — 587 (1/6.—92, 2/6.—175, 3/6.—95, 8/6.—173, 5/2. гауб.—52).

Срѣдната колона — 11. п. п., премина нощьта спокойно. Тя се опита да настжпи и въ 5 ч., 5/11. рота тръгна по дола. Скоро обаче ротата бѣ открита и посрещната съ огънь, който я застави да се оттегли стотина метра назадъ. Останалитѣ роти, отъ силния огънь, не можаха да мръднатъ.

Но отъ 6 ч., сръб. батареи въ участъка на Дринската дивизия започнаха ожесточено да обстрелватъ бойния редъ. Тѣ бѣха получили заповѣдь да приковатъ българскитѣ позиции, за да подготвятъ пехотни нападения срещу в. в. Плоча[3]), Кара тепе[4]) и горното течение на р. Бродъ: на единъ батальонъ отъ дѣсния сръб. участъкъ, който, като се добере до тази линия, да извърши усилено разузнаване къмъ Каймакъ-чаланъ и на една рота отъ срѣдния участъкъ, която ще осигури лѣвия флангъ на батальона. Батареитѣ следъ това трѣбваше да закрилятъ възможното оттеглюване на тѣзи части.

Освенъ на арт. огънь, полкътъ бѣ подложенъ и на силна картечна стрелба. Поради това командирътъ му поиска[5]) артилерийска подкрепа предъ 2/11. дружина и помоли една отъ план. батареи да се изнесе напредъ. Назначена[6]) бѣ 3/3. пл. батарея (1. взв.), която му се подчини, а на арт. група (лѣвата) бриг. командиръ заповѣда да открие стрелба съ полскитѣ батареи, предъ фронта на полка. Такава бѣ започната въ 7 часътъ по Метеризъ тепе и Джематъ иери.

Въпрѣки невъзможностьта да се скрие движението на батареята, молбата да се отложи оттеглянето й следъ мръкване, или въ случай на замъгляване, бригадниятъ к-ръ не уважи. Батареята (1. взв.) отъ 8 ч. натовари и по добре на-

[1]) Задъ Кюнковетѣ. [2]) Подпор. Пѣевъ (1/6. батар.) и к-ра 4/2. гауб. батар. [3]) Плоска чука. [4]) Остра чука. [5]) О. №№ 661 и 664 отъ 5 ч. 30, и 6 ч. 40, 11. п. п. [6]) О. №№ 526 и 527, 6 ч. и 6 ч. 50, на 1/3. п. бригада.

блюдаваната мѣстность, подъ изстрелитѣ на сръб. артилерия, която хвърли повече отъ 200 снаряда, въ разтегната колона (200—300 м. между конетѣ) се отправи къмъ к. 2525, кждето пристигна около 12 ч. Това движение струваше 4 коня ранени. Тукъ батареята остана до мръкване.

Стрелбата на сръб. батареи бѣ силна.

Къмъ 11 ч. 20, презъ силния непр. огънь, единъ взводъ отъ 8. рота, застрашенъ отъ близъкъ обхватъ, бързо отстжпи къмъ резерва (11. и 12. роти), кждето произведе смущение, но ефекта отъ огъня на 4/6. и 7/6. батареи бѣ слабъ, подкрепата имъ незадоволителна[1]). За това една нова заповѣдь за настжпление до 2/11. друж., въ 15 ч., поради силния непр. огънь не се изпълни.

Отъ предали се сутриньта сърби, к-рътъ на полка бѣ узналъ за близко нападение и предупреди дружиннитѣ к-ри. То започна къмъ 19 ч. Излизайки отъ окопитѣ си, сърбитѣ се спущаха срещу дѣсния флангъ на полка. По останалия фронтъ ротитѣ бѣха приковани отъ силенъ пехотенъ, миненъ и арт. огънь. Последниятъ, доста точенъ, се характеризираше съ думата „адски." Фланкирващитѣ батареи „бѣснѣеха."

Въ това време полковиятъ резервъ, по починъ на к-ра му, майоръ Спасовъ (11. и 12. роти), заедно съ 15. рота, се развърна, излѣзе на поляната предъ горичката и се влѣ въ междината на 7. и 6. роти. Той допринесе за отбиване сръб. нападение. Загубитѣ — значителни. Следъ мръкване — рѣдка стрелба отъ дветѣ страни.

2/55. дружина[2]), придадена къмъ колоната, презъ деня не пристигна на опредѣленото ѝ мѣсто — при 13/11. рота, на дѣсния флангъ на полка. Дружината продължаваше да стои на мѣстото си — западно отъ ротата, заела фронтъ 2 клм. на 500—700 м. отъ сърбитѣ. И вмѣсто да изпълни заповѣдьта, друж. к-ръ помоли[3]) к-рътъ на 11. п. п., 13/11. рота да се премѣсти къмъ него, за да го запази отъ обхватъ.

По поводъ на това, бриг. к-ръ заповѣда[4]): К-рътъ на 11. п. п. да вземе дружината въ ржцетѣ си, която да означи мѣстонахождението си съ три огъня — по единъ на фланговетѣ и въ срѣдата. Това се искаше, за да може артилерията отъ к. 2525 и в. Попадия да ги види, за да се избѣгне обстрелването на дружината отъ своитѣ батареи.

А на дружината се заповѣда, веднага да тръгне на изтокъ по р. Бродъ и се присъедини къмъ 2/11. друж., като остави свръзка съ 3/55. дружина.

[1]) Около 14 ч., за насочване огъня по непр. б-реи (особено по две непр. орждия, които отъ Каменистата чука силно биеха ротитѣ), изпрати се отъ 2. друж., до лѣвата арт. група, перспективна скица за мѣстата на непр. орждия. [2]) $1^3/_4$ роти. [3]) Донесение, получ. въ 17 ч. 30, въ щаба 11. п. п. [4]) О. № 530, 14 ч. 10, 1/3. бригада.

Следъ това 12/11. рота бѣ изпратена да заеме междината на 13/11. рота и 2/55. дружина.

Загуби: 11. п. п[1]).: убити войн.—73; ранени: оф.—7[2]), войн.—222.

Изстреляни отъ 11 п. п.: патрони—75000, бомби—30, ракети—50.

Пленени — 2 сърби

Лѣвата колона[5]) — 56. п. п. Презъ изтеклата нощь дружинитѣ попълниха бойнитѣ припаси, изнесоха раненитѣ и убититѣ и продължиха окопаването на достигнатитѣ мѣста, обстрелвани съ непрекъснатъ артилерийски и картеченъ огънь. Полкътъ трѣбваше да завладѣе гребена на Джематъ иери, а следъ това Папалазо и Седлото.

Въ 5 ч. 20, к-рътъ на полка заповѣда: 1/56. и 2/56. дружини съ 6 картечници да продължатъ настжплението, атакуватъ и завладѣятъ Джематъ иери (изгорѣлата гора), а 1/11. дружина[6]) — Папалазо и Седлото, като 1/56. дружина държи свръзка съ 11. п. п., чрезъ 5/11. рота, насочена на Метеризъ тепе, а 2/56. друж. влѣво съ 1/11. дружина[6]).

Въ 7 ч., при слаба арт. подкрепа, но енергична стрелба отъ картечницитѣ, 1/56. друж.[6]) и 2/56. друж.[7]) започнаха настжпление. Но въ самото начало, както веригитѣ, така и изходнитѣ окопи бѣха обсипани съ фугасни снаряди, чието действие се допълняше отъ това на минохв. и картечници.

Около 7 ч. 30, к-рътъ на 2/56. друж. донесе[8]), че сърбитѣ имали много картечници и минохвъргачки, че стрелбата имъ била силна и точна (фугаси и мини) и положението щѣло да стане критическо, понеже ротитѣ не могли да стоятъ въ окопитѣ. Тѣ били на закрито и ако противника контра-атакувалъ, не биха могли да стрелятъ. Освенъ това телефонната свръзка била прекъсната.

Командиръ̀тъ на полка, отъ своя страна, помоли бриг. к-ръ да се обезвреди неприятелската батарея.

На пладне, положението продължаваше да бжде тежко.[9]) Отъ 1/56. дружина се донесе, че сръбската батарея откъмъ Седлото успѣшно биела ротитѣ съ флангова стрелба; снарядитѣ ѝ попадали въ окопитѣ на 3/56. рота, която понесла значителни загуби[10]). Ротата се измѣстила на западъ — въ

[1]) Влизатъ и загубитѣ на 1/11. др.. подчинена на к-ра 56. п. п. [2]) К-рътъ 1/11. друж. подполк. Шивачевъ, капитанъ Кършовски, поруч. Недевъ, подпор. Ракладжиевъ, Войниковъ, Константиновъ и оф. канд. Мих. Поповичъ. [3]) 1/56., 2/56 др., 6 карт. и 1/11. др. [4]) О. з. № 24, 6 ч. 20. [5]) По-късно бриг. к-ръ имаше предвидъ да насочи 3/56. и 1/46. дружини (която се очакваше), за да завладѣятъ Низи дагъ. [6]) Съ 2. и 3. рота и 2 картечници въ бойна часть, а 4. рота въ резервъ. [7]) Съ 7. и 8. роти и 2 карт. въ бойна часть, а 6. рота въ резервъ: 5. рота въ дѣсно за свръзка съ 1/56. дружина, а 1. рота на лѣвия флангъ на 2/56. др., за да прикове сърбитѣ на Папалазо и Седлото. [8]) О. № 14, 7 ч. 30. [9]) О, № . . к-ра 1/56, дружина. [10]) Между които раненъ подпор. Димитровъ и контузенъ подпор. Захариевъ Ст

гората. Той съобщи, че отъ съседната въ дѣсно 5/11. рота, която при настжплението си била обсипана изобилно съ бризантни гранати отъ сжщата батарея, два нейни взвода се пръснали и се оттеглили къмъ р. Бродъ. И молеше, съ артилерията да се обстреля карт-ца по с.-з. склонъ на Джематъ.

Дружинитѣ продължаваха да стоятъ въ окопитѣ си, на 300—400 м. предъ теленитѣ мрежи на Джематъ иери, приковани отъ силенъ прегражденъ артилерийски и картеченъ огънь.

Подкрепата на собственитѣ батареи бѣ много слаба. На всички молби за по-мощна стрелба бриг. к-ръ отговаряше, че „артилерийското съдействие ще се даде само, когато частитѣ се понесатъ въ атака." Той препоржчваше, за запазване отъ артилер. огънь откъмъ Седлото, „да се атакува и заеме неприятелската позиция и батарея, за да не стреля".

Свръзка съ 1/11. друж. к рътъ на полка още нѣмаше.

I/II. дружина, която се намираше срещу Папалазо и Седлото, трѣбваше да прикове сърбитѣ предъ себе си, следъ това да съдействува на 56. п. п. при овладяване на Джематъ иери и да освободи 2 картечници на 56. п. п. и 16/11. рота, която да се отправи при дружината си.

Щабътъ на полка (56.) — при кошаритѣ.

Но въ 14 ч. 30, сръбскитѣ разузнавателни части бѣха започнали настжпление срещу дружината (1/11.), тръгвайки откъмъ Папалазо и Седлото и насочвайки се къмъ Острата чука.[1]) Други 4 роти се насочваха по на изтокъ. По тѣхъ откри огънь 1/1. пл. батарея.

Настжплението продължи. Въ 17 ч. 30, сърбитѣ завладѣха Остра чука на 1·5 клм. отъ 1/1. пл. батарея и пленихa 7 войника отъ 11. и 56. п. полкове.

Наблюдавайки действията, к-рътъ на 56. п. п. около 15 ч., по телефона докладва на бриг. к-ръ, че сърбитѣ предприели настжпление съ обходъ на лѣвия му флангъ. Пакъ по телефона бригадният командиръ бѣ уведоменъ направо и отъ командира на 2/56. дружина, че сръб. пехота настжпвала по юж. склонъ на к. 2525. Друго известие отъ този друж. к-ръ допълваше, че противникътъ наближавалъ теленитѣ мрежи на к. 2525, а собственитѣ части срещу тѣхъ отстжпвали. Подобни тревожни донесения зачестиха. Бриг. к-ръ поради това запита к-ра на 1/1. пл. батарея[2]) за положението. Последниятъ потвърди за предприетото настжпление отъ в. Седлото съ обща посока на батареята, но сърбитѣ били предъ нея на 2 клм. и ги обстрелвалъ. По-късно съобщи, че противника наближилъ 1 клм. до батареята.

Вземайки положението за сериозно, бриг. к-ръ заповѣда на к-ра на 3/56. дружина[3]), въ бригаденъ резервъ при

[1]) Сръбски — Кара тепе. [2]) На позиция 1 клм. южно отъ тел. мрежи на к. 2525. [3]) О. № 531, 15 ч. 50, на 1/3. п. бригада.

к. 2525, съ една рота[1]) отъ дружината да се отправи къмъ 10/56. рота, която е при батареята и съ нея да контъръ-атакува на ножъ, а другитѣ две роти да заематъ окопитѣ (преднитѣ) на к. 2525, подъ началството на замѣстника му, на когото следъ това се дадоха устни указания.

Следъ заминаване на друж. к-ръ съ ротата, къмъ 17 ч. 30, при бриг. к-ръ се яви адютанта на първия. Той докладва, че при движението имъ напредъ срещнали отстжпващи войници отъ 1/1. пл. батарея и отъ ротата при нея, които казвали, че единъ сръбски батальонъ настжпилъ и отхвърлилъ ротата, която отстжпила, та да бързали, за да не пропаднела батареята.

Бриг. к-ръ отговори: ако има нужда, к-ртъ на 3/56. дружина да вземе и останалитѣ две роти отъ дружината и съ помощьта на батареята да отхвърли противника.

И следъ като се поиска съдействието на лѣвата артилерийска група, 9/56. и 10/56. роти атакуваха Остра чука и я заеха отново[2]). Къмъ нея бѣха насочени още 3/11. и 16/11. роти, които минаха презъ огневата артилерийска преграда и едновременно се изкачиха на чуката[3]).

Сърбитѣ се оттеглиха по склона и останаха върху него. Къмъ 19 ч. тѣ усилиха стрелбата срещу 2/56. дружина. Една тѣхна рота настжпи срещу лѣвия дружиненъ флангъ, а други части и срещу 2/56. друж. Посрещнати съ арт. огънь, следъ като подадоха бѣли ракети и запалиха два огъня, тѣ започнаха силна стрелба. На нея отговориха дружинитѣ, сжщо съ огънь. Съ помощьта и на артилер. огънь опитътъ имъ за настжпление бѣ отбитъ.

Следъ мръкване, к-ртъ на 3/56. дружина (съ 9. и 10. роти) получи заповѣдь да влѣзе въ свръзка съ 1/11. дружина, а следъ пристигане на 1/46. дружина на в. 2525, бѣ усиленъ съ още една рота отъ дружината.

Въ 21 ч. 30, 1/11. др. контра-атакува сърбитѣ предъ себе си и ги отхвърли на югъ. Дружината нощува на достигнатата линия. Друж. к-ръ получи заповѣдь (22 ч.)[4]) да разузнава фронта Папалазо—Седлото и да отблъсне съ ротитѣ отъ 3/56. др. и батареята (1/1. пл.) всѣко нападение отъ тази посока и въ никакъвъ случай да не отстжпва. 16/11. рота и дветѣ картечници не можаха да се прибератъ при дружинитѣ си.

На крайния лѣви флангъ 4/11. рота[5]) донесе[6]), че ротата отъ 3. дивизия въ лѣво отъ него се оттеглила и при-

[1]) 9/56. рота. [2]) Ротитѣ отъ 3/56. др. дадоха загуби въ тази атака: убити—2, ранени—19, изчезн.—2. [3]) Друж. даде загуби: убити войн.—10; ранени: оф.—3, войн.—50. [4]) О. № 538, 22 ч., 1/3. п. бриг. [5]) За свръзка съ 3. дивизия [6]) О. № 64, 14 ч. 20.

съединила къмъ дружината си и за това свръзката била прекъсната, а фланга оголенъ. Той не можалъ да се свърже съ 29. п. п., съ който билъ отдѣленъ отъ скалистъ гребенъ. Предъ фронта на колоната стрелбата затихна къмъ 23 ч.

Загуби. 56. п. п. — убити: воин. — 19; ранени: оф.—1[1]), войн. —155. 1/11. др. — убити: войн.—10; ранени: оф.—3, войн.—50.

Изстреляни патрони: 56. п. п. — 15,000.

Заловени пленници — 1, отъ 6. сръб. полкъ.

Лѣвата арт. група[2]), презъ нощьта на 19. срещу 20., поддържаше рѣдка стрелба, а презъ деня насочваше огъня по указанието на бриг. к-ръ, споредъ нуждата и донесенията на пехотнитѣ к-ри. 1/1. пл. батарея сл. пладне разви самостоятелни огневи действия предъ фронта на лѣвата колона — 56. п. п. (1/11. дружина) и предъ к. 2525, главно при спиране сръбскитѣ разузнавателни части, които заеха Остра чука и въ отбиването имъ отъ нея. 3/3. пл. батарея не взе участие въ боя[3]). Полскитѣ батареи (4/6. и 7/6.) въ своитѣ участъци съдействуваха на 11. п. п. и 56. п. п. за атаката на Метеризъ тепе и Джематъ иери. Но, въ сравнение съ сръбскитѣ батареи, тѣхната стрелба бѣ много слаба, поради необходимость да се пестятъ бойнитѣ припаси за решителни моменти, тъй като подвозътъ имъ билъ труденъ и недостатъченъ по изложения на изстрелитѣ пѫтъ въ тази високо-планинска мѣстность. К-рътъ на групата помоли (6. арт. полкъ) да бѫде подпомогнатъ съ товарни коне отъ другитѣ батареи (дѣсната група). Освенъ това нареди за реквизиране мѣстни коне и за използуване всички свои коне.

Духътъ и дисциплината въ 1/1. пл. бат., при действията следъ пладне, не били на необходимата висота. Положението на набл. м. на бат. к-ръ — задъ позицията, било една отъ причинитѣ за неспокойството въ личния й съставъ.

Загуби въ групата — 1/1. пл. бат.: ран. войн.—6, коне—6. 3/3. пл. бат.: ран. коне—4. Щабъ отд.: ран. коне—1.

Изстреляни снаряди — 1124 (1/1. пл.—506, 4/6.—320, 7/6.—298).

Бригадниятъ резервъ. 3/56. др., следъ като изпрати на Остра чука две роти, презъ нощьта остана съ една рота. 1/46. друж. отъ 3. дивиз., съ единъ картеч. взводъ[4]), въ 19 ч. 30, достигна[5]) долината между к. 1881 и Нидже пл. Бриг. к-ръ изпрати ординарци съ заповѣдь да я доведатъ на с.-и. склонъ на к. 2525, безъ да се гледа на умората. На това мѣсто тя пристигна въ 23 ч., въ плачевно състояние. Безспирно тя бѣ

[1]) Подпоручикъ Куцаровъ. [2]) 4/6., 7/6., 1/1. пл. и 3/3. пл. б-реи. [3]) Тя напусна въ 8 ч. позицията (I. взв.) юж. отъ к. 2368 и къмъ пладне пристигна на к. 2525, а презъ нощьта зае позиция въ участъка и подчинение на к-ра 11. п. п. [4]) Отъ 45. п. п., но безъ 4/46. рота, за свръзка съ 4/11. рота. [5]) О. № 14, 19 ч. 30, на 1/46. дружина.

пѫтувала 2 денонощия, лишена отъ достатъчно храна, съ изпокъсани обуща. Състоеше се отъ възрастни хора, повечето изостанали изъ пѫтя. Ротитѣ й пристигнаха въ $^1/_2$ съставъ.

За 21., бриг. к-ръ получи заповѣдь[1]) — да продължи настъплението за заемане Чеганска пл., Джематъ иери, следъ което дѣсната й колона да се насочи сев. отъ Чеганъ.

Загуби — 3/56. др.: убити—2, ранени—19, изчезнали—2.

Армейски резервъ. Освенъ дветѣ дружини отъ 15. п. п., които бѣха дадени въ 21 ч., 19. VIII. на 8. дивизия (първоначално на 1/8. п. бригада, а вечерьта на 20., — на 3/6. п. бригада), придадоха се[2]) на последната (3/6. бр.) и останалитѣ две (2. и 3.), които въ 9 ч. 30, заминаха отъ с. Росна за Баница, кѫдето се събираше цѣлия полкъ.

Не с.с. батареи 7/18. и 8/18. нощуваха при с. Д. Върбени.

Командуващиятъ армията *донесе*[3]) въ Щаба на Действ. армия, че за втори пѫть установилъ, какво отстъпващитѣ сръб. части, отхвърлени въ южна посока, преминавали безпрепятствено гръцкитѣ постове и отстъпвали южно отъ запретената за българскитѣ войски зона.

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕТО НА 3. СРЪБСКА АРМИЯ.

Разпореждания отъ Върховното командуване.

Върх. командуване съобщи[4]) на командуващия 3. армия, че освенъ Вардарската дивизия, въ помощь на армията ще дойде една французка бригада съ артилерия и единъ руски батальонъ съ картечници. Конната дивизия ще отпѫтува за Вериа, за да осигури посоката, която отъ Кайаларъ води за Вериа и Негушъ. На армията то заповѣда: „да се задържи на сегашнитѣ позиции и не позволява на противника повече да напредва".

Сѫщото допущаше[5]) възможностьта, българитѣ да насочатъ конни части, съ четници или пешеходци, презъ Негушка планина, съ цель — да повредятъ ж. п. и за действия въ тила на сръбската армия. Поради това насочи конната дивизия[6]) презъ Топчинъ, Яйладжикъ за Вериа, за да осигури ж.-п. линия отъ с. Пископия до с. Колура. Ней се възложи да обърне внимание на пѫтищата: Кожани—Вериа, Хайдарлий—Доляни—Туркохори; Селе—Туркохоръ (и за Яворница) и Франковица—Негушъ.

[1]) О. № 74, 19 ч. 30, 8. дивиз. [2]) О. 64, 22 ч., 8. дивиз. [3]) О. № 6783, 3 ч. 30, 21. VIII. [4]) О. № 3904, 20. VIII., на Върх. сръб. командув., получ. 15 ч. 30. [5]) О. № 3901, 20. VIII., Върх. ком. [6]) Безъ 2. конен полкъ; дивизията тръгна въ 16 ч., на 20. VIII.

Разпореждания на командуващия 3. армия.

1/22. батальонъ, който на 19./20. се намираше въ Екши су, по телефона получи[1]) нареждание, да се задържи въ това село и да отстжпи къмъ Суровичъ само, когато бжде притиснатъ отъ голѣми неприятелски сили.

Батальонътъ имаше за задача да затвори пространството между езерата.

Сжщевременно на армейската ескадрила бѣ дадена[2]) задачата да разузнае положението на българскитѣ артилерийски позиции и пехотни сгрупирвания въ пространството: Каймакъ-чаланъ, Старковъ гробъ, Совичъ, Сетина, Забърдани, Баница, Кирли Дервентъ, к. 950, Орѣхово, Екши су.

Следъ разсъмване[3]), щабътъ на армията бѣ уведоменъ отъ н-къ щаба на Дунавската дивизия, за тежкото положение на последната. Поради липсата на резервъ, той помоли да се даде батальона отъ 17. п. п., който билъ на лѣвото крило на Дринската дивизия.

Понеже к-рътъ на последната даде съгласието си, батальонътъ се придаде на Дунавската дивизия (8 ч. 55,), а следъ него и се изпратиха и другитѣ два батальона отъ този полкъ (до тогава резервъ на Дрин. дивизия). Последнитѣ се отправиха презъ Чеганъ къмъ к. 1500, за дѣсното крило на Дунавската дивизия.

При нея, отъ 8 ч., се намираше команд. армията.

Около пладне, ескадрилата получи[4]) втора задача — да разузнае посоката Острово, с. Нови градъ, Соровичъ, Петърско езеро, Горничево, Сетина.

Въ сжщото време, на лѣвия флангъ на армията, вследствие натиска на българ. 3. конна бригада, още при първитѣ артилер. изстрели[5]), частитѣ около Екши су започнаха да отстжпватъ: 2/2. коненъ ескадронъ[6]) и сборния дивизионъ[7]) къмъ Соровичево. Заедно съ тѣхъ се оттегли и 1/22. батальонъ, който се спрѣ на дѣсния брѣгъ на рѣката, при Сотиръ[8]).

За ускорение транспорта на Вардарската дивизия, армията нареди[9]): пехотнитѣ части да се превозятъ съ влакове, артилерията по сухо, а дивизионния ескадронъ да влѣзе въ състава на армейската конница (подполковникъ Мостичъ).

Сжщевременно Дринскиятъ ескадронъ, заедно съ командира на арм. конница, бѣ изтегленъ[10]) къмъ Острово за ново назначение.

Надвечеръ въ армията се получи телеграма отъ Върх. командуване[11]), съ която, като се посочваше натиска на дѣсното българско крило въ посоката Баница, Соровичъ, подчертаваше се факта, какво посоката Соровичъ, Нови градъ, Катраница, Граматикъ и нататъкъ станала много чувствителна. То нареждаше да се вематъ всички възможни мѣрки за защита срещу казаната посока.

[1]) Въ 0 ч. 30. [2]) 1 ч. [3]) 6 ч. 35. [4]) 12 ч. 15. [5]) На 9/1. пл. батарея. [6]) На майоръ Петрашковичъ. [7]) Дунавския и Дрински ескадрони на подполк. Мостичъ [8]) О. № 7, 14 ч. 25, на к-ра 1/22. батальонъ. [9]) 17 ч. 50. [10]) О. № 1344, 18 ч., 3. армия. [11]) О. № 3933, 19 ч. 25, Върх. ком.

За цельта армията насочи армейската конница[1]), като разчиташе и на батальона сърби доброволци, който отъ Кайаларъ трѣбваше да се оттегли въ сжщата посока[2]).

К-рътъ на 1/22. батальонъ, следъ като оттегли ротитѣ въ Соровичево (17 ч. 20), реши — да се държи тукъ до тъмно, а следъ това, заедно съ Дунавския коненъ ескадронъ и конници отъ 2/2. ескадронъ, да се оттегли и нощува на линията к. 540, Петърско езеро. Той донесе, че насреща му имало една дружина и 4 планински орждия, $^1/_2$ ескадронъ конница, селяни-турци-комити и че никакви собствени, нито противникови части нѣмало зап. отъ Островското езеро. Сжщиятъ бележеше, че вѣроятно гръцки войници сж довели единъ български разездъ, който нападналъ резерва на батальона, а гръцки стражари махали съ флагове и че ималъ загуби — 3 убити, ранени: 1 офицеръ и 24 войници, все отъ артилерията.

Втората Вардарска бриг. още не бѣ пристигнала, а съ Добровол. отрядъ щаба на армията нѣмаше свръзка.

Въ донесението[3]) си до Върх. командуване, командуващиятъ армията съобщаваше, че „морала не билъ на голѣма висота, вследствие непрекъснатата борба, физическо напрежение и жегата, която ставала непоносима, поради безводието.“ Той добавяше, че ще гледа да удържи позицията, която заема и на 21. и че загубитѣ при Дринската дивизия били надъ 200, а при Дунавската надъ 400 — само ранени.

Сжщиятъ къмъ полунощь нареди[4]), командирътъ на армейската конница (Дринския и Вардарски к. ескадрони), на 21., съ ескадронитѣ да тръгне отъ Острово съ *задача:* Батальонътъ сърби доброволци[5]), който ще му се подчини, щомъ пристигне, ще затвори посоката която води за Острово, Воденъ и Негущъ[6]), а съ дивизиона — посоката, която отъ района Суровичъ, Кайаларъ води на Острово и Воденъ и още наблюдава движението на противника отъ Соровичъ за Кайаларъ.

На Дунавската дивизия.

Пристигналиятъ на 19.[7]) августъ и оставенъ при Горничево въ дивизионенъ резервъ, 21. п. п. до разсъмване на 20.,

[1]) Дрински и Вардарски конни ескадрони. [2]) О. № 1350, 2 ч., 21. VIII., 3. армия. [3]) О. № 1350, 22 ч., 3. армия. [4]) О. № 1354, 3. армия. [5]) На капитанъ Милутинъ Николичъ. [6]) Конната дивизия ще пази посоката за Вериа. [7]) Отъ 8 ч. 30. — 2 батальона.

трѣбваше да смѣни 8. п. п., заемащъ участъка южно отъ шосето, което вече се извършваше. Но около полунощь, 51. български полкъ, при напредването си въ тъмнината, съ 2/51. дружина бѣ успѣлъ да се изкачи на височината с.-з. отъ Горничево, а така сжщо и да се промъкне въ междината на дѣсния и лѣви участъкъ на дивизията. Въ 1 ч. 30, негови групи се явиха на фланга на 5. сръбска батарея. Последната за самоотбрана откри усилена стрелба до 2 ч. Батальонътъ, който се намираше отпреди и, по липса на свръзка не бѣ узналъ за станалото. Щомъ, обаче, узна отъ пленениτѣ 4 войници (отъ 51. п. п.) грозящата я опасность, батареята отстжпи на следната по на истокъ височина. Следъ нея отстжпиха и ротитѣ на 3/9. батальонъ, находящъ се на лѣвото крило на дѣсния сръбски участъкъ, както и частитѣ отъ 7. п. п., на височината с.-з. отъ Горничево, която остана напълно въ ржцетѣ на българтѣ (2/51. др.).

Обаче поради извършваното смѣняване дивизионния резервъ — 7. п. п. (съ 8. п. п., който трѣбваше да се изтегли отъ бойната часть въ лѣвия участъкъ), дивизионното командуване нѣмаше съ какво да парира българския успѣхъ.

Наистина отъ резерва на дѣсния участъкъ бѣха изпратени части, но тѣ не успѣха да отблъснатъ проникналия противникъ, който отъ 5 ч. 30, почна да бие въ флангъ позицията на лѣвия участъкъ, по рида източно отъ Баница.

Застрашени отъ този огънь, въ 7 ч. започнаха да отстжпватъ отъ рида източно на Баница и останалитѣ батальони на 7. п. п. съ батареитѣ на 1. полско отдѣление отъ Дунав. артил. полкъ. Последнитѣ попаднаха подъ много силенъ пех. огънь и въ кжсо време, като понесоха голѣми загуби, не можаха да отстжпятъ. Въ паника, личниятъ съставъ изостави 9 орждия съ раклитѣ, бойнитѣ припаси, конетѣ и пр.[1]).

Следъ отстжплението на 7. п. п., к-рътъ на 1. Дунавска бриг. (лѣвия Дунав. участъкъ) като видѣ, че съобщението съ тила е застрашено, заповѣда на 21. п. п.[2]) да отстжпи. Безъ да окаже нѣкаква съпротива, отъ 8 ч. 30, и този полкъ започна отстжпление къмъ св. Спиридонския масивъ.

Поради новосъзданата обстановка, дивизионниятъ к-ръ *реши* да организира дивизията за упорита отбрана на линията М. Нидже, к. 907, рида между Петърско и Островско езера и *заповѣда*[3]):

Дѣсенъ участъкъ — 2. Дунавска бригада; 1/21. батальонъ; 1/17. батальонъ, съ 4 полски, 2 планински и 1 гаубична батареи — ще остане на досегашнитѣ си мѣста, така

[1]) О. № 457, 20. VIII. на Дунав. дивизия. [2]) 2 батальона, които заемаха позиц. на югъ до Петърско езеро. [3]) О. № 442, 9 ч. 15, Дунавска дивизия.

че да опре лѣвото си крило на рида въ горната (изворна) часть на потока източно отъ с. Горничево.

Срѣденъ участъкъ — 22. п. п[1])., съ 2. пл. батарея ще заеме позиция отъ тамъ до шосето (Горничево—Островo).

Лѣвъ участъкъ — 1. Дунавска пех. бриг., 3. полска батарея ще заеме участъка отъ шосето до Островското езеро[2]), като заеме всички предни отрози на рида.

Дивизионенъ резервъ — 21. п. п.[3]), ще се събере задъ срѣдния участъкъ на рида сев. к. 907.

Конницата[4]) — ще действува въ посоката Суровичъ, Пателi и ще охранява лѣвия флангъ на дивизията.

Превързъчни мѣста и отдѣленията отъ дивиз. огн. обозъ: при к. 606; въ посоката М. Нидже—Чеганъ и станция Островo. Обози и снаб. мѣста за храна — ст. Островo.

Командно мѣсто к. 606 и набл. мѣсто сев. к. 907.

Новата позиция включваше к. 1500, Гол. Висина, рида с.-и. отъ Горничево, лѣвия брѣгъ на потока, който се влива въ Петърското езеро и рида между езерата. На нея борбата продължи само предъ дѣсния участъкъ, който се задържа. Предъ центъра, а сжщо и срещу лѣвия участъкъ имаше затишие.

Дивизионниятъ к-ръ, като видѣ бездействието на българитѣ и настжпилото мълчание, съ одобрение на командуващия армията *нареди*:

1/17. батальонъ, съ помощьта на силна артилерийска стрелба, да извърши *усилено разузнаване* срещу височината сев.-зап. отъ Горничево. Нападението на батальона започна въ 17 ч. и завърши къмъ 19 ч. 30, като успѣ да открие на тази височина една българска дружина, която презъ всичкото време бѣ бита съ силенъ артилерийски огънь. Отъ заловени пленници батальона узна, че въ посока на Горничево се намиралъ 51. п. п. и влѣво отъ него — 52. п. п.

На Дринската дивизия.

Дивизията премина нощьта въ рѣдка престрелка. Отъ 6 ч., артилерията на сжщата започна усилена стрелба по българскитѣ позиции, съ цель да подпомогне нападението съ разузнавателии части откъмъ дѣсния сръбски участъкъ.

По разпореждане на к-щия армията, следъ като бѣ изпратенъ цѣлия 17. п. п. (находящъ се въ дивиз. резервъ) въ помощь на Дунавската дивизия, к-рътъ на дивизията поиска да му се изпратятъ за такъвъ части отъ 3. позивъ. Освенъ това две гаубици отъ дѣсния участъкъ се премѣстиха въ лѣвия.

[1]) 2 батальона. [2]) Въ заповѣдьта погрѣшно е казано до Петърското езеро. [3]) 2 батальона. [4]) Конниятъ дивизионъ.

Следъ пладне, назначенитѣ пехотни части настжпиха и въ 17 ч. 30, заеха българскитѣ позиции по линията Кара тепе[1])—Плоча[2]).

Сръбскитѣ батареи успѣшно стреляха по българскитѣ подкрепления[3]), изходящи отъ Каймакъ чаланъ и Попадия Кюлбелери и по батареитѣ[4]). Презъ деня се вкараха въ действие и окопни орждия[5]).

При тѣзи действия сръбскитѣ отдѣления заловиха 7 войници отъ 11. и 56. п. п. Отъ тѣхъ следъ разпитъ бѣ узнато: 11. п. п. държи отъ Ст. Попадия до к. 2525; 56. п. п. — източно отъ последната кота. По масива на сжщата се намирали: 12 планински и полски орждия, 1 дълго герм. орждие, подбито отъ огъня на сръбскитѣ батареи.

Къмъ 20 ч., срещу дѣсното крило на лѣвия участъкъ, съ кръстосанъ огънь и бомби, бѣ отбито едно бълг. нападение.

За 21. задачата на дивизията оставаше сжща[6]): „Решителна отбрана на позицията."

5. ДЕЙСТВИЯТА НА 21. АВГУСТЪ.

2/8. п. бригада продължи затвърдяването си.

14/23. рота на крайния дѣсенъ флангъ на бригадата се изнесе на югъ и зае моста на Маликъ, сев. отъ Корча, безъ съпротива.

1/23. и 2/23. дружини се окопаваха на своитѣ участъци — Звезда, к. 858 и Вичъ, Поздевица, в. сев. отъ Жервени.

3/23. дружина (безъ 12. рота) съ щабоветѣ на полка и на бригадата — въ с. Рула. Тукъ пристигна и 1. ескадронъ отъ 2/7. к. дивизионъ.

4/23. дружина съ часть отъ ескадрона замина за разузнаване въ посока на Шенколасъ, Брачанъ и Св. Неделя. 16. рота съ по 1 вз. зае за охрана в. Бучъ и вис. сев. Лабаница.

15/23. рота пристигна въ с. Звезда (съ $^1/_2$ рота; другата $^1/_2$ рота на пжть за сжщото село).

Изпратенитѣ къмъ в. Вичъ 12/23. и 5/23.[7]) роти отиваха въ помощь на ротитѣ, които настжпваха за сжщата висота. Единъ взводъ отъ 5/23. рота замина отъ Поздевица за к. 1134, за да влѣзе въ свръзка съ 12/23. рота и й съдействува. 3. пион. рота прави пжтища по сев. склонъ на к. 1120.

Въ този день се получи *заповѣдь* отъ командуващия армията[8]): незабавно да се изпрати една дружина отъ 23. п. п. съ 1 планинска батарея въ посока Леринъ, Забърдани, Жерви и влѣзе въ разпореждане на к-ра 3/6. п. бригада. Но тази заповѣдь не бѣ изпълнена, тъй като две роти отъ полка бѣха вече изпратени къмъ Вичъ и защото въ бригаденъ резервъ имаше само две роти въ Рула, а батареитѣ се намираха далечъ, на позиция — отъ Звезда до к. 1120. Въ замѣна на това бригадниятъ к-ръ донесе[1]) въ щаба на армията *мнението* си: за да се облегчи положението на 8. дивизия по М. Нидже, да се изпрати всичката конница на армията къмъ Костуръ, Кайалари, та да се яви въ флангъ и тилъ на сърбитѣ. Отговоръ не последва, но и щаба на армията не настоя за изпращане на дружината.

[1]) Остра чука. [2]) Плоска чука. [3]) 3/56. друж. [4]) Включ. 3/3. пл. бат. при отстжплението й къмъ к. 2525. [5]) О. № 1523, 21. VIII., Дрин. дивиз. [6]) О. № 1519, 20. VIII., 23 ч. 30. [7]) $^1/_2$ рота. [8]) Чрезъ к-ра 8. дивиз., съ о. № 72.

8. п. дивизия настжпи къмъ с. Пателн. Съ нощна атака 12. п. п. завладя вис. Голѣма Висина.

3. конна бригада Въ 5 ч. 35, бригадниятъ к-ръ получи *зае с. Соровичево.* *задачата*[2]) — да настжпи, съвмѣстно съ дѣсната колона на 1/8. п. бригада (10. п. п.) и й съдействува, като остави $^1/_2$ ескадронъ за наблюдение посоката Екши су—Кайаларъ.

Съ огледъ на това *нареди*[3]):

Предна охрана: 1/10. кон. дивизионъ — да тръгне въ 6 ч. по пжтя Соровичево—Пателн—Чаконъ—Жерви, като изтласка противника предъ себе си.

Главни сили: 1/7. кон. дивизионъ, 2/10. кон. дивизионъ ($1^1/_2$ еск.), 2. конна батарея — да тръгнатъ въ 6 ч. 15, и следватъ следъ предната охрана.

Задна охрана — 1 отдѣление въ опашката на колоната.

$^1/_2$ *ескадронъ* отъ 10. к. п.[4]) — да наблюдава посоката Екши су—Кайаларъ, като изпраща разезди въ посокитѣ Айтосъ, Спанча, Кайаларъ, Сотиръ, Нови градъ, безъ да преминава южно отъ линията на гръцкитѣ постове (Айтосъ, Спанча, Сотиръ, Нови градъ) и следи преминаватъ ли въ гръцка територия разбититѣ сръбски части, въ коя посока, где се устройватъ и пр. Донесения ежедневно въ 16 часътъ.

Въ опредѣленията часъ бригадата започна движение. Но скоро следъ това предната охрана, отъ шосето западно на Соровичъ, донесе[5]) за присжтствието на противникъ въ окопи на к. 540. Следъ като влѣзоха въ селото (7 ч.), главнитѣ сили продължиха къмъ висотитѣ южно, а после това къмъ Пателн. Тѣ задминаха настжпващата въ сжщата посока колона на 10. п. п., обаче мѣстностьта затрудняваше действията на бригадата. За това, когато наново бѣ изпреварена

[1]) О. №. . , 3 ч. 25, на 21. VIII. [2]) О. № 75 — 8. дивиз. [3]) О. з. № 13, 5 ч. 45. [4]) Поручикъ Недѣлчевъ. [5]) О. № 8, 6 ч. 15.

отъ 10. п. п., тя се оттегли за да охранява тила на полка[1]), като му изпрати 10 конника за свръзка. Къмъ 12 ч. бригадата се намираше на 2 клм. ю.-з. отъ Пателн.

Въ донесението си до 8. дивизия, бригадниятъ к-ръ извести[2]) за находящитѣ се въ Соровичево гръцки околийски управитель и поручикъ съ 30—40 войници, които му съобщили, че нѣмали нареждане да не пропущатъ сръбски въоржжени войници въ своя територия.

Сжщото потвърди и командиръть на полуескадрона[3]). Последниятъ съобщаваше за минали на 20. VIII., презъ Спанча и Гюлюнчъ за Пателн, две групи по 50 войници сърби. А отъ находящата се на к. 993 — 15/10. рота узналъ, че на Вичъ имало единъ сръбски батальонъ отъ доброволческия отрядъ. Много отъ войницитѣ на последния, безъ пушки и преоблѣчени, бѣгали отъ върха презъ Прекопаня—Сребрено за Мокрени. По-късно той донесе, че сръб. артилерия отъ изт. брѣгъ на Островското ез. стреляла по Пателн и тила на 10. п. п.

Следъ мръкване[4]) бригадниятъ к-ръ получи заповѣдь отъ армията, да изпрати единъ отъ коннитѣ полкове при дефилето на Кирли Дервентъ, съ задача да охранява входа му. Той изпрати 7. к. п. (1/7. дивизионъ), още сжщата нощь.

Бригадата (10. к. п.) пренощува на 2 клм. ю.-з. отъ Пателн, съ охранение отъ западъ между езерата.

1/8. пех. бригада зае с. Пателн. За действията презъ този день бригадниятъ к-ръ имаше заповѣдь[5]), дадена му предния день, направо отъ командуващия армията.

За нейното изпълнение той *кареди*[6]): *дѣсната колона* — 10. п. п.[7]) да тръгне на 21., на разсъмване, като се движи по гребена на М. Нидже и презъ Соровичево и Пателн излѣзе на к. 907, Жерви, къмъ съобщенията и въ тила на сърбитѣ. *Конната бригада* ще съдействува и охранява фланга и тила на колоната; за което ще влѣзе въ свръзка съ сжщата На полка се дадоха 5 конника[8]), за да изпраща донесенията си направо на командуващия 1. армия и указания, да открие свѣтлинна станция по гребена западно отъ Островското езеро. *Лѣвата колона* — 30. п. п. — ще се разпростре и заеме мѣстото на 10. п. п., т. е. отъ Горничево до Петърско езеро, следъ което ще настжпи източно отъ М. Нидже. Тя щѣше да започне движение следъ добра артилер. подготовка[9]).

[1]) Сѣгл. о. № 844, на 1/8. п. бриг., полученъ въ 8 ч. — да осигури тила на 10. п. п., когато отиде въ сев. посока и прохода Кирли Дервентъ и да даде часть на 10. п. п. за разузнаване и свръзка. [2]) О. № 373, 12 ч. 30. [3]) Пор. Недѣлчевъ въ 13 ч. 30. [4]) 21 ч. 10. [5]) О. № 60, 16 ч., 20. VIII., 1. армия. [6]) О. № 845, 1/8. бр. [7]) 3 дружини, съ 7/3. и 9/1. пл. батареи и 1 свѣтл. станция. [8]) Изпратени отъ щаба на 1. армия. [9]) О. № 847, 12 ч. 30, 1/8. п. бригада.

Дѣсната колона (10. п. п.) въ 4 ч. 30, въ походенъ редъ започна движението отъ М. Нидже за Соровичево. Въ това време се получи очакваното съобщение отъ конната бригада, споредъ което въ Соровичево имало 3 роти сърби; други 3 роти и 1 ескадронъ — на гребена 3 клм. южно, а по к. 540 — окопани вериги — всички отъ 21. и 22. п. полкове.

Тя трѣбваше да изкачва стръмнитѣ скалисти и голи отрози на св. Спиридонския масивъ между езерата и да действува срещу сравнително по-слабъ противникъ, но който заедно съ прииждащитѣ съ желѣзницата подкрепления можеше да окаже сериозна съпротива.

Вънъ отъ това голѣми грижи създаваше на бригадния к-ръ факта, че единственото съобщение презъ Кирли Дервентъ, Соровичево и тилътъ на колоната между езерата, който не се охраняваха достатъчно, се застрашаваха отъ посокитѣ Кайаларъ—Баница и Катраница—Баница. Освенъ това флангътъ — и отъ артилерийски огънь, възможенъ отъ висотитѣ по източния брѣгъ на Островското езеро, при с. с. Келемешъ (разт. 4 клм.) и Коларка (разт. 6 клм.). Въ този районъ първоначално бѣ насочена армейската конница на 3. сръбска армия (2 ескадрона) и се очакваше французката усилена пех. бригада на полковникъ Филоно (отъ 156. див.).

Районътъ, свободенъ за сърбитѣ, бѣ забраненъ за преминаване и действия на частитѣ отъ 1. българска армия.

Прочее, появяването на сърби отъ югъ бѣ възможно и опасно. Освенъ презъ Соровичево, другъ пжть за снабдяване и отстжпление за колоната нѣмаше.

Съ огледъ на това, бригадниятъ к-ръ помоли[1]) к-ра на 3. конна бриг., да охранява фланга и тилътъ на колоната. Последниятъ отговори[2]), че не можелъ да пази прохода Кирли Дервентъ, тъй като нѣмалъ заповѣдь отъ дивизията а и силитѣ му били недостатъчни.

За сжщото бригадниятъ к-ръ (1/8.) се отнесе до щаба на 1. армия и 8. дивизия[3]), въ отговоръ на което армията разпореди 3. конна бригада да изпрати единия коненъ полкъ за охрана на южния изходъ на дефилето[4]).

Въ 6 ч., предната охрана[5]) премина презъ началния пунктъ — 2 клм. с.-з. отъ Соровичево, последвана отъ главнитѣ сили[6]), които се забавиха при минаване рѣката западно отъ селото, защото трѣбваше да газятъ.

Въпрѣки стрелбата отъ кжщитѣ по конната бригада отъ предния день, к-ръть на колоната, за да не губи време заповѣда, предната охрана да премине селото безъ да го

[1]) О. № 844, 1/8. п. бриг. [2]) О. № 14. 8 ч. 50, 3. конна бригада. [3]) О. № 848, 14 ч. 30, 1/8. бр. [4]) О. № 66, 20 ч., 1. армия. [5]) 1/10. друж. съ 2 картеч. и 7/3. пл. батар. — 1 взводъ. [6]) 2/10., 3/10. дружини, 2 картечници и 9/1. пл. батарея.

оглежда, следъ което да насочи една рота къмъ к. 540, която после, по гребена да се отправи за с. Пателн.

Въ 7 ч. 30, патрулитѣ, разездитѣ[1]) и челната рота навлѣзоха и преминаха Соровичево. Следъ кратка престрелка бѣ заета и к. 540, а въ 8 ч. 30, глав. сили пристигнаха при гарата.

Споредъ последнитѣ сведения к-рътъ на колоната установи, че насреща си има 4 роти[2]) съ 3—4 картечници, които заемаха гребена източно отъ селото. На тѣхъ се натъкна предната охрана и се завърза пехотна стрелба. Взвода отъ 7/3. пл. батарея зае позиция на с.-и. окрайна на Соровичево и започна да стреля по сръбски вериги въ с.-и. посока. Последнитѣ веднага отстжпиха къмъ Пателн. Предната охрана продължи марша и въ 10 ч. зае и това село[3]). Заловенитѣ пленници потвърдиха, че тукъ действува 1/22. батальонъ отъ Вардарската дивизия, съ 3 картечници.

До 7/3. пл. батарея излѣзе и 9/1. пл. батарея, но първата следъ това натовари и като настигна настжпващитѣ части, зае втора позиция — ю.-з. отъ Пателн.

Сърбитѣ се бѣха оттеглили на нова позиция върху масива с.-з. отъ Пателн.

К-рътъ на колоната реши безотложно да атакува противника и заповѣда 1/10. друж., а следъ нея и на 3/10. — да удължатъ бойния редъ влѣво, като иматъ за обекти: Каменистия масивъ сев. отъ Пателн за 1. друж. и масива с.-и. отъ Петърско езеро — за 3 дружина.

7/3. пл. батарея започна стрелба по прикрититѣ въ канаритѣ върху склона с.-з. отъ Пателн пехотни части и ги пръсна. До нея въ кариеръ излѣзе на открита позиция и 2. конна[4]), а следъ това и 9/1. пл. батареи.

Конната батарея обсипа съ снаряди височината сев. отъ Пателн, а после, по указание на изпратени отъ пехотнитѣ командири, войници — мѣстата на видени картечници, успѣ да ги обезврели и въ кжсо време да пръсне прислугата имъ. Следъ това тѣ не се обадиха.

Настжплението на дружинитѣ по камениститѣ и стръмни склонове се извършваше бавно и трудно. Тѣ търпѣха загуби главно отъ картеченъ огънь.

За да ускори движението, к-рътъ на 1/10. друж. бѣ заповѣдалъ, да се оставятъ раницитѣ на ж.-п. линия. Отъ тази дружина — 2/10. рота се насочи къмъ най-високата точка с.-з. отъ Пателн, а другитѣ й роти — покрай ж.-п. линия.

[1]) На 3. конна бриг. [2]) Въ сжщность 1/22. батальонъ съ 3 картечници (о. № 463, Дунав. див.) [3]) О. № 337, 10. п. п. [4]) 2. конна бат. въ 6 ч. бѣ получила заповѣдь да настжпи и съдействува, на 10. п. п; тя пое шосето за Кайаларъ, после презъ Соровичево къмъ Пателн, като измина на усиленъ алюръ 18 клм., за $2^1/_2$ часа.

Срещу тѣхъ сръбски части взеха да се спущатъ отъ канаритѣ сев. отъ селото. Тѣ, обаче, бѣха спрѣни съ огънь отъ планинската (7/3.) и 2. конна батареи.

Около 12 ч. дружинитѣ се намираха вече на изходнитѣ си за атака мѣста. Подкрепени отъ огъня на тритѣ батареи, чието командуване бѣ обединено отъ к-ра на 1/1. план. арт. отд., дружинитѣ атакуваха. Безъ да дочакатъ удара, сърбитѣ напуснаха височината и се оттеглиха на 500—600 м. по на северъ.

1/10. дружина въ 14 ч. 30, зае обекта си — първата височина отъ масива сев. отъ Пателн. Въ това време 2/10. рота отъ височината с.-з. отъ селото донесе за движение на сърби, които по долътъ на Петърския потокъ (вливащъ се въ Петърско ез.) се спущали на югъ. Поради това к-рътъ на колоната изпрати единъ взводъ отъ 7/10. рота и премѣсти отъ полковия резервъ 5/10. и 8/10. роти задъ 3/10. друж., сев. отъ Петърско езеро, а 6/10. и 7/10. — задъ преуморената 1/10. дружина.

Следъ заемане на височитѣ (с.-з. отъ Пателн), к-рътъ на колоната заповѣда на батареитѣ да се изнесатъ: 7/3. пл. на вис. с.-и. отъ Петърското ез., а 9/1. — на вис. с.-з. отъ Пателн.

Макаръ бавно и трудно, батареитѣ извършиха смѣната на позициитѣ. При това 7/3. пл. бат. бѣ бита (17 ч.) отъ две батареи (пол. и гауб.) откъмъ масива около к. 907.

Поради голѣмата умора и настжпилия мракъ, к-рътъ на колоната спрѣ настжплението, за да го поднови на другия день на разсъмване

Полкътъ занощува на линията „k“ (отъ Malka Nidze) и второто „o“ (на Ostrovo See).

Презъ деня за свръзка съ бригадата успѣшно бѣ използувана свѣтлинната станция.

Загуби: 10. п. п.: убити войн.—13, ранени войн.—35; 7/3. пл. батар.: ранени войн.—2, ранени коне—2.

Изстреляни — 10. п. п.: патрони — 94,000; артилерията: снаряди — 868 (2. конна—204, 7/3. пл.—410, 9/1. пл.—254).

Лѣвата колона[1]) (30. п. п.) къмъ полунощь разшири фронта си, като зае участъка отъ Горничево (смѣни 52. п. п.), до Петърско езеро, съ 2. друж. отдѣсно и 3. отлѣво. Едвамъ на сутринята се прибраха 1. друж. съ 2 картечници и 4. друж. откъмъ Кирли Дервентъ[2]).

Около 12 часътъ полкътъ бѣ съсрѣдоточенъ задъ билото на М. Нидже, когато отъ бриг. к-ръ получи устна *заповѣдь* — да продължи настжплението къмъ Чеганска пл., като действува южно отъ шосето, съ обектъ вис. св. Спиридонъ, к. 907. Последната височина той трѣбваше да атакува съвмѣстно съ настжпващия отъ югъ 10. п. полкъ.

[1]) 30. п. п. (безъ 4. и 13. роти), 8. арт. полкъ и 1/8. пион. рота. [2]) Безъ 4/30. и 13/30. роти, които не бѣха се прибрали отъ Мала рѣка пл.

За това настжпление к-рътъ на полка устно разпореди.

3/30. дружина отдѣсно ще настжпи на изтокъ, като се спустне по източния склонъ на М. Нидже въ посока на св. Спиридонъ и държи свръзка съ 10. п. полкъ;

4/30. дружина отлѣво ще настжпи презъ гористата височина южно отъ Горничево — сжщо къмъ св. Спиридонъ, като държи свръзка съ крайната дружина отъ 3/6. п. бригада.

1/30. и 2/30. дружини въ полкови резервъ.

Поради неизбѣжното стѣсняване фронта при настжплението, дружинитѣ постепенно ще изтеглятъ роти въ резервъ.

Сръбската артилерия, особено гаубици, оживено биеше изходитѣ на селото (Горничево), склоноветѣ и височинитѣ на М. Нидже и особено — батареитѣ на 8. арт. полкъ.

Настжплението започна въ 13 ч., въ присжтствието на бригадния к-ръ и при огневото съдѣйствие на часть отъ батареитѣ на 8. арт. полкъ.

3/30. дружина съ две роти въ бойна часть[1]) и две роти въ резервъ[2]) по скрити подстжпи и по единъ, презъ 20—30 крачки, започна да се прецежда, слизайки по много стръмнитѣ склонове на М. Нидже къмъ долътъ на Петърския потокъ.

Около 15 ч. преднитѣ роти достигнаха потока, а следъ това заеха (16 ч.) позиция 1 клм. източно отъ него[3]) въ дозята. Въ сжщото време 10. п. п. вече се изкачваше на височинитѣ северно отъ Патели. Ротитѣ отъ дружинния резервъ се приближиха едвамъ на мръкване.

4/30. дружина, която въ 10 ч. пристигна на вис. сев. Горничево, до къмъ 13 ч. зае изходно положение на изт. край на селото[4]), съ 15. и 16. р. въ първа линия и 14. въ резервъ.

Но щомъ 15. рота започна да настжпва, тя бѣ посрещната съ силенъ артил. огънь и принудена да спре непосрѣдствено източно отъ селото, кждето презъ нощьта се окопа.

Въ бриг. резервъ останаха: 5/30. рота задъ билото — на дѣсния флангъ и 1/8. пионерна рота, въ прикритие на батареитѣ при Горничево.

Командирътъ на 3/30. дружина реши на мръкване да атакува находящата се насреща му рота, която се окопаваше. И наистина, следъ като се стъмни дружината настжпи въ боенъ редъ, атакува сръбскитѣ окопи и ги зае. Изненаданитѣ сърби успѣха да се оттеглятъ 300 м. по-назадъ. Тукъ бѣ убитъ отъ 12. рота подпоручикъ Димитровъ Любенъ.

Отъ полковиятъ резервъ — 1/30. друж., която трѣбваше да последва 3/30. друж., посрещната съ силенъ артилерийски огънь, успѣ да прехвърли билото само съ два взвода отъ 2/30. рота. Въ това време една фугасна граната експлодира

[1]) 9. и 10. [2]) 11. и 12. [3]) Друж. к-ръ майоръ Мерджановъ бѣ раненъ. [4]) Съ 15. рота въ бойна часть, 16. р. влѣво и отстжпъ на нея и 14. р. въ резервъ.

до к-ра на полка подполковникъ Бойдевъ Т., силно го контузи и изби нѣколко телефонисти. 2/30. друж. пъкъ, следъ 4/30., трѣбваше да приближи къмъ Горничево. Но поради силния арт. огънь до мръкване и тя остана на мѣстото си.

Полкътъ замръкна на достигнатата линия, съ 3/30. друж. на 2 клм. сев. отъ Петърско езеро и съ 4/30. друж. до изт. окрайна на селото, като свръзката бѣ установена въ дѣсно съ 3/10. друж., а влѣво, едвамъ на разсъмване, съ 51. п. п.

8. артилерийски полкъ. Рано сутриньта к-рътъ на полка получи заповѣдь[1]) — съ часть отъ батареитѣ си да заеме нови позиции къмъ Горничево, за да подържи настжплението на 3/6. п. бригада. Поради това той веднага (6 ч.) нареди батареитѣ: 1/8., 3/8. и 5/8. да се снематъ отъ досегашнитѣ си позиции при Баница и по позиционния пжть, презъ Церово, се отправятъ за Горничево, кждето ще бждатъ пресрещнати съ нова заповѣдь. Следъ това замина къмъ последното село. Въ 11 ч. 30, сжщиятъ заповѣда[2]) и 2/8. батар. да настжпи презъ Церово за Горничево.

Тамъ пристигнаха и к-ритѣ на отдѣленията, на които заповѣда: батареитѣ отъ 1/8. арт. отд. (1/8. и 3/8.) да заематъ позиции южно отъ шосето отъ двете страни на позиционния пжть и заедно съ 4/8. и 6/8. да подържатъ настжплението. Тѣзи отъ 2/8. арт. отд. (2/8. и 5/8.) — да излѣзатъ на позиции по на югъ съ сжщата задача[3]) (5/8.—800 м. южно отъ пжтя).

Следъ като се установиха (12 ч. 30) близу задъ главното било, батареитѣ (1., 3. и 5.) започнаха (13 ч.) стрелба по сръб. позиция и по батареи изт. Горничево, на св. Спиридонския масивъ. Следъ това 30. п. п. настжпи.

Обаче, разстоянието се оказа голѣмо до батареитѣ, а мѣстностьта не позволяваше изнасяне по-напредъ. Вънъ отъ това за биене стръмнитѣ склонове и дълбоки долове липсваха гаубици и мощни снаряди.

До 16 ч. артилер. огънь бѣ сдържанъ и сръб. артилерия не реагираше, но следъ това тя внезапно съсрѣдоточи силенъ огънь по батареитѣ. Въ кжсо време тя изсипа повече отъ 1,000 снаряда, които съ голѣма точность и съ мощенъ трѣсъкъ се пръскаха около орждията. Слабо маскиранитѣ батареи 1/8. на кап. Вариклечковъ, 3/8. на кап. Козаровъ Т. и 5/8.[4]) на поручикъ Богдановъ Н. понесоха значителни човѣшки и материални жертви (особено 3/8.). Това наложи

[1]) Отъ к-ра 8. арт. бриг. [2]) О. № 87, 11 ч. 30, 21. VIII., 8. арт. п. [3]) Останалитѣ 4/8. и 6/8. б-реи се намираха на позиция западно Горничево. [4]) По настояване на бриг. к-ръ 5/8. бат. бѣ застанала на открито върху билото, „за да може по-добре да подържа пехотата." Но това неблагоразумие бѣ заплатено съ повредата отъ неприятелски снаряди на 1 орждие, 2 ракли, убити и ранени войници.

през нощьта да се измѣстятъ на 200—300 м. назадъ и въ страни. Вечерьта 2/8. батарея на капитанъ Разсукановъ А. зае позиция влѣво отъ 5/8.

Въ това време 30. п. п. бѣ спрѣлъ всѣкакво настжпление. И като виждаше инертностьта му, к-рътъ на 8. арт. полкъ, съ огледъ да пести снарядитѣ, отъ каквито се чувствувало липса и трудность въ подвоза, поиска разрешение отъ бриг. к-ръ[1]) да спре стрелбата. Последниятъ се съгласи да се отслаби, но не и да се прекрати.

И бригад. к-ръ бѣ недоволенъ отъ хода на настжплението и постигнатитѣ резултати. Той упрѣкна к-рътъ на 30. п. п.[2]) за бавни действия, което дало възможность на сърбитѣ да докаратъ подкрепления[3]) — 6 роти и 3 батареи, които наближили височитѣ, обектъ на полка и подчерта, че полковия резервъ още стоялъ на мѣстото си. И като го обяви за отговоренъ, заповѣда му, лично да се намѣси и още сжщия день да овладѣе поставенитѣ обекти, а презъ нощьта да вземе мѣрки за окопаване и бдителность, за отбиване възможни контъръ-атаки.

Полковиятъ командиръ, още не съвзелъ се отъ причинената му контузия, веднага поведе полковия резервъ (1/30. и 2/30. дружини).

Дружинитѣ прехвърлиха билото и слѣзоха въ долътъ. Следъ непрекъснато движение, презъ урви и скали по стръмнитѣ склонове, въ 3 ч. на другия день тѣ пристигнаха на сев. край на Петърското езеро. Тукъ вече съвършено изтощенъ, к-рътъ на полка заболѣ.[4])

Въ този день 1/15. друж., съ съгласието на к-ра 3/6. п. бригада, остана до 12 ч. въ разположение на к-ра 1/8. п. бригада при с. Баница[5]).

Загуби: 30. п. п.: убити: оф.—1[6]), войн.—2; ранени войн.—14. 8. арт. п.: убити войн.—2[7]); ран.: оф.—1,[8]) войн.—15[9]).

Изстреляни — патрони: 30. п. п.—4,700; снаряди: 8. арт. п. — 515 (1/8.—124, 3/8.—98, 4/8.—77, 2/8.—0, 5/8.—216, 6/8.—0.

Охраняващитѣ дѣсния флангъ на дивизията части (отъ 1/8. п. бригада) сутриньта се намираха[10]):

13/10. и 14/10. роти съ 7/3. пл. батарея (2. взводъ — на Бабшоръ кале. 16/10. рота — на гребена западно отъ Елево. 13/30. рота — на гребена ю.-и. отъ Бѣлкаменъ. 15/10. рота на билото Мала река, 1 клм. изт. отъ пжтя Которъ—Невеска, съ едно отдѣление къмъ Невеска. 12/23. рота и (1/2) 5/23. рота — на к. 1415.

Всички тѣзи части се насочиха[1]) къмъ вис. Вичъ[2]). На нея сърбитѣ имаха[3]) 1 батальонъ и 2 картечници. Следъ пладне артилер. взводъ откри огънь. Нападнатъ отъ три страни, батальонътъ не дочака удара и отстжпи на югъ презъ Загоричани на Влахоклисура. Когато излѣзоха на височината, атакуващитѣ части намѣриха: убити 1 офицеръ и 22 войника и заловиха ранени 1 офицеръ и 6 войника, 1 разрушена картечница, коне и припаси.

Ротитѣ трѣбваше да се окопаятъ на Вичъ и Мала рѣка и продължаватъ да събиратъ сведения за против., безъ да минаватъ границ. линия и навлизатъ въ неутралната зона.

На Вичъ останаха 13/10. и 14/10. роти, 2 орждия отъ 7/3. пл. батарея съ к-ра на 4/10. дружина. Ротитѣ отъ 23. п. п. се върнаха на к. 1415; 15/10. и 16/10. рота останаха ю.-и. отъ Бѣлъ каменъ и на к. 993, а 13/30. рота — за полка си.

Съ това Мала рѣка пл. окончателно бѣ очистена.

3/6. пех. бригада съ нощна атака зае вис. Голѣма Висина. Бригадниятъ к-ръ знаеше, че насреща бригадата сърбитѣ държеха билото на М. Нидже само въ най-северната й часть — Гол. Висина, следъ което линията на отбраната минаваше по височитѣ отначало на дѣсния брѣгъ, а после по лѣвия брѣгъ на Петърския потокъ. Тази позиция не бѣ силно укрепена. Приготвенитѣ окопи имаха профилъ до наколѣни, а телени мрежи още липсваха. Такива имаше по височитѣ върху гребена на лѣвия брѣгъ на сжщия потокъ.

Споредъ сведения отъ пленницитѣ, до 20. VIII. срещу бригадата сж действували 7.[4]) 8., 9. и 18. п. п., т. е. цѣлата Дунавска дивизия, а отъ новозаловенитѣ (на 20.) пленници се отбелязва пристигането на 21. и 22. п. п., които усилили тази дивизия.

Заключението на бригадниятъ к-ръ отъ набюденията му на 20. VIII. бѣше, че сръбскитѣ батареи действуватъ отъ закрити позиции, задъ гребена, по лѣвия брѣгъ на Петърския потокъ и откъмъ Голѣма Висина, при отлично наблюдение, като маневрираха добре съ огъня си и разполагаха съ изобилие на снаряди, действието на които се усилваше отъ каменистата почва.

---

[1]) О. № 88, 17 ч. 25, 8. арт. п. [2]) О. № 850, 19 ч. 30. [3]) Видени отъ бриг. к ръ на вис. „к“ (огъ М. Нидже) къмъ 17 ч., когато се снемали отъ Джематъ. [4]) Замѣсти го м-ръ Добревъ. [5]) За сжщото, следъ донесение отъ к-ра 1/8. бриг., последва нареждане и отъ щ. 1. армия. [6]) Пор. Любенъ Димитровъ — 12. рота. [7]) Отъ 3. бат. [8]) Пор. Савовъ Д., 3/8. б-рея. [9]) Отъ 1/8.—6 и отъ 3/8.—9. [10]) О. № 13, 22. VIII., 4/10. друж.

[1]) О. № 88 на 8. дивиз. и о. № 854 на 1/8. п. бриг. [2]) 13/10. и 14/10. роти и 7/3. пл. взводъ — по гребена на Неречка пл.; 16/10. рота — по Еловския гребенъ; 13/30. рота — по Бѣлокаменския гребенъ; 15/10. рота по гребена на Мала рѣка и 5/23. и 12/23. роти по гребена сев. отъ Вишени (к. 1415). [3]) По показания на заловени следъ боя пленници. [4]) 1—2 батальона.

Той смѣташе, че безъ достатъчно артилерия и подготовка, въ тази планинска мѣстность, по-нататъшното фронтално настжпление за завладяване на следващитѣ 4 планински гребени, между Горничево и Жерви ще бжде трудна, дори невъзможна операция. Още повече, че съ напредването на изтокъ сръб. фронтъ се стѣсняваше до наполовина, а фланговетѣ се опираха на Островското езеро и к. 1500.

За този день съставътъ на бригадата бѣ вече засиленъ до дивизия[1]), срещу единъ фронтъ отъ 6 клм. За това пъкъ нейния щабъ и технически срѣдства за свръзки не бѣха въ състояние да се справятъ съ голѣмата задача[2]).

Задачата на бригадата[3]) се получи предния день — 18 ч. 35. Възлагаше й се да настжпи енергично въ посока на Жерви, Чеганъ, въ свръзка съ 1/8. п. бригада, като й се придаде цѣлия 15. п. п.[4]).

Но малко следъ получаване първата заповѣдь, пристигна офицеръ отъ щаба на 1. армия[5]), който устно предаде заповѣдь отъ командуващия, че задачата се *измѣня*. Вмѣсто настжпление, заповѣдваше се упорна отбрана[6]).

При това положение — наличность на две противоречиви заповѣди, бриг. к-ръ запита щаба на дивизията[7]), коя отъ тѣхъ да изпълни? Отговорътъ[8]) последва едва въ 1 ч. 45, — да настжпи и овладѣе Чеганъ, Жерви.

Въ изпълнение на тази заповѣдь бриг. к-ръ *нареди*[9]):

Дѣсната колона[10]) — 51. и 52.[11]) п. п., 1/12. и 1/18. арт. отдѣления и $^1/_2$ герм. пион. рота — ще настжпи и атакува въ посока на Жерви, с. Чеганъ.

Лѣвата колона — 12. п. п.[12]), 2/18. арт. отд. и $^1/_2$ герм. пион. рота ще настжпи и атакува въ посока на с. Чеганъ[13]).

Тежкитѣ батареи[14]) — 3/3. гауб. и германскитѣ: 10·5 далекобойна и 15 см. гауб. — да излѣзатъ на позиция въ района Горничево и гората с.-з. и подържатъ настжплението.

---

[1]) Къмъ 51., 52., 12. п. п. 18. арт. полкъ, 1/12. арт. отд., 3/3. гауб. бат., придадоха се още 15. п. п. (О. № 78, 21 ч. 45, 20. VIII., 8. див.), който се намираше при Баница и 2 тежки герм. батареи. [2]) Така, освенъ бриг. к-ръ, щабътъ се състоеше: отъ 1 адютантъ — офицеръ отъ запаса, 17 посрѣдствени телефонисти, безъ телефонни материали и никакви коне. Това принуди бригадния к-ръ да използува слабитѣ срѣдства на полковетѣ, за да се свърже назадъ съ щаба на дивизията, на разстояние 30 клм. При тѣзи срѣдства бриг. к-ръ считаше, че не може да се справи успѣшно съ придадени му нови единици. [3]) О. № 73, 19 ч. 15, 20. VIII., 8. дивиз. [4]) О. № 78, 21 ч. 45, 20. VIII., 8. див. [5]) 19 ч. 55. [6]) За цельта се давали останалитѣ две дружини отъ 15. п. п. [7]) О. № 60, 22 ч. 55, 20. VIII., 3/6. п. бриг. [8]) О. № 85, 1 ч. 45, 21. VIII. [9]) О. № 61, 4 ч. 20, 21. VIII., 3/6. п. бриг. [10]) Подполковникъ Жабински. [11]) 1. и 2. дружини. [12]) 4 дружини. [13]) Защото съ о. № 569. к-ръть 12. п. п. донесе, че е заелъ в. Висина, което бѣ погрѣшно [14]) Съобщено по телефона.

Бригаденъ резервъ[1]) — 1/51. друж. и 15. п. п.[2]).

Настжплението ще се води най-енергично въ тѣсна свръзка съ съседитѣ. Действията ще почнатъ веднага следъ разсъмване. Н. м. — гребена източно отъ Забърдани, около батареитѣ на дѣсната колона.

Дѣсната колона премина нощьта подъ оживенъ артилерийски огънь, особено около Горничево, затвърдявайки се върху заетитѣ висоти.

Следъ като получи задачата, к-ръть й пристжпи къмъ подготовка на настжплението, но то започна едва въ 12 ч. 30.

51. п. п. съ 3/51., 1/51. и 3/52. дружини въ бойна часть и въ резервъ 2/51. съ картечната рота (6 картечници), задъ срѣдата на бойния редъ, настжпиха[3]) къмъ своя обектъ — висотитѣ сев. отъ шосето, по дѣс. брѣгъ на Петърския потокъ.

Настжплението се извършваше бавно, по стръмнитѣ скалисти и почти голи склонове и гребени на М. Нидже на изтокъ отъ главното било, отначало безъ подкрепа на артилерията въ колоната. Последната отъ своитѣ позиции не можеше да съдействува, вследствие липса на наблюдение и поради започналото разузнаване на нови позиции.

При това съпротивата на сърбитѣ съ артилерийски и картеченъ огънь бѣ значителна. Още съ тръгването имъ, веригитѣ бѣха посрещнати съ убийственъ огънь. Следъ като прибѣгнаха на 300 крачки, залѣгнаха, за да изчакатъ изравняване на дружинитѣ отъ 52. п. п., които настжпиха едва въ 18 ч., съ нѣкакви си 200 крачки.

Изложени на непрекъсната артилер. стрелба, която не остави до мръкване незасегната нито една гънка, полкътъ започна да строи закрития отъ каменни стени сев. на Горничево, като проучваше и подстжпитѣ къмъ противника.

---

[1]) Маневр. войски. [2]) О. № 65, 6 ч. 20, 21. VIII., 3/6. п. бриг.: Отъ 15. п. п. 4/15. др. бѣ временно дадена на к-ра 51. п. п., а 1/15. — на позицията при Горничево (въ 1/8. п. бриг.). Тѣзи две дружини трѣбваше да се присъединятъ къмъ полка следъ успѣшно настжпление и следъ смѣната имъ. Останалитѣ две дружини, рота по рота незабелязано трѣбваше да се премѣстятъ въ долината при с. Забърдани, като се прикриятъ отъ земно и въздушно наблюдение. Къмъ полка временно се придаде и 1/51. друж., находяща се при горичката на гребена Забърдани. Резервътъ трѣбваше да следи действията и да върви напредъ съобразно пехотното напредване, като при бърза нужда се притече на помощь, включително и на 12. п. п., безъ да чака заповѣдь. По-късно, 10 ч. 05, (о. № 67, 3/6. бр.) 15. п. п. получи заповѣдь да се премѣсти по уврага успоредно на шосето до 1 клм. източно чешмата с.-и. на лозята, при с. Баница, като се присъедини веднага и 1/52. друж., която да остави само 1 рота за охрана лѣвия флангъ на маневр. войски и която сжщо да се премѣсти напредъ, а 1/15. друж. по сжщия уврагъ да се присъедини къмъ 15. п. п. [3]) О. № 4 на 51. п. полкъ.

52. п. п., съ 2/52. друж.[1]) и картечната рота, следъ като се премѣсти на лѣво отъ 51. п. п., около 18 ч. настжпи и се подравни съ лѣвия му флангъ и занощува.

Артилерията на колоната — 18. арт. полкъ[2]): Батареитѣ отъ 1/12. арт. отд. и 3/3. гауб. нощуваха на вчерашнитѣ си позиции, 2 клм. сев. отъ с. Баница.

1/18. арт. отд.[3]) въ 1 ч. тръгна отъ с. Баница къмъ Забърдани. К-рътъ на полка, заедно съ тѣзи на отдѣленията[4]) и батареитѣ, излѣзоха напредъ и следъ кратко разузнаване на слабо лунно освѣтление, посочи позициитѣ на отдѣленията. Последнитѣ бѣха избрани задъ каменистия отрогъ сев. к. 824: 1/18. отд. — въ дѣсно, 1/12. отдѣл. влѣво и 3/3. гауб. батарея — още по-влѣво и въ отстжпъ. Набл. мѣста на дѣсния флангъ (за 1/18.) и отпредъ (за 1/12.).

Между 4 ч. и 4 ч. 30, позициитѣ бѣха заети, при малки междини между батареитѣ и орждията. Започна се окопаване въ скалистата почва, като отъ всички само крайната лѣва (3/12.) оставаше открита за наблюдение отъ к. 1500.

Но отъ н. м. на артилерийската позиция не се виждаха нито сръбскитѣ, нито собственитѣ предни линии. Поради това к-рътъ на 18. арт. полкъ заповѣда: 1/12. арт. отд. да настжпи напредъ къмъ пехотнитѣ части и заеме позиция отъ дветѣ страни на гората, западно отъ Горничево.

Въ 6 ч. 15, това отдѣление прикрито се сне отъ позицията, оттегли се единъ клм. назадъ и остана до извършване новото разузнаване.

За изучаване пжтя за настжпление к-рътъ на отдѣлението въ 8 ч. 30, изпрати 2 офицери (съ подофицери) разузнавачи. Следъ завръщането си, въ 12 ч. 30, докладваха, че липсвали пжтища, но движението било възможно.

Едвамъ въ 12 ч. това отдѣление настжпи въ разтегната колона — по батарейно, презъ 500—600 м. разстояние. Следъ бързо разузнаване, въ 15 ч. 30, батареитѣ заеха закрити позиции на 2 клм. зап. отъ Горничево, като поради ограничения фронтъ, 1/12. батарея се разположи въ отстжпъ и задъ линията на другитѣ две.

Отъ набл. мѣста на в. „Gor" — близкото наблюдение (на предната непр. позиция) бѣ незадоволително.

Оттукъ се започна огнево действие за подкрепа на пехотното настжпление и се изпратиха подофицери за свръзка.

Последователно, батареитѣ отъ отдѣлението откриха огънь[5]) — първоначално по батарея, ю.-з. отъ „Трапецовидната висота," която биеше настжпващитѣ вериги на колоната. Следъ това пренесоха по гаубичната батарея въ дѣсно.

[1]) 1/52. др. остана въ бриг. резервъ. [2]) 1/12. арт. отд., 1/18. арт. отд. ($2^1/_2$ батареи) и 3/3. гауб. бат. [3]) $2^1/_2$ батареи. [4]) 1/18. и 1/12. [5]) 3/12. — въ 3 ч. 30, следъ нея 1/12. и 2/12. — въ 4 ч. 30.

На тази стрелба отговориха сръбскитѣ батареи съ ураганенъ огънь, съ който обсипаха отдѣлението. Въ резултатъ бѣха подбити и доведени до негодность въ 1/12. бат. 1 ракла и 1 орждие (лъзгачитѣ на тѣлото), ранени 6 прислужници[1]) и 2 контузени и въ 3/12. бат. и щаба на отдѣлението ранени 2 войника[2]); коне[3]): убити—3, ранени—1.

Все пакъ артилерийскиятъ двубой продължи до като сръб. батареи замлъкнаха, а отдѣлението пренесе огъня по пехотата, съ помощьта на който 51. п. п. можа да заеме височината с.-и. на Горничево.

Презъ сжщото време батареитѣ отъ 1/18. арт. отд., не виждайки противника предъ своятъ фронтъ, до обѣдъ останаха въ бездействие. Едва следъ пладне, къмъ 14 ч., к-рътъ на 18. арт. полкъ заповѣда да съдействуватъ на 12. п. п., който настжпваше срещу Г. Висина.

3/18. батарея, а следъ нея и останалитѣ (1/18. и 4/18.), откриха огънь по южнитѣ отрози на к. 1500, които се наблюдаваха добре, отначало по батареи[4]), а следъ това по пехотни окопи[5]), но поради липса на свръзка и на наблюдение хода на боя, стрелбата се водеще съ малка скорость и незначителенъ ефектъ.

Въ $19^1/_2$ ч. стрелбата въ дветѣ страни затихна. Батареитѣ отъ 1/12. арт. отд. направиха малки размѣствания и се приготвиха за нощна стрелба.

Загуби: 51. п. п. — убити войн.—12, ранени войн.—81. 52. п. п. — ?. 3/52. др. — убити войн.—3, ранени войн.—14. Артилерия: 1/12. арт. отд. — ран. войн.—8; коне: уб.—3, ран.—1. 1/18. арт. отд. — ран. войн.—1. 3/3. гауб. бат. — 0.

Изстреляни — патрони: 51. п. п. — 6,000; 52. п. п. (3/52. др.) — 3,400. Артилерията: снаряди — 608 (1/12.—156, 2/12.—17, 3/12.—280, 1/18.—0, 3/18.—60, 4/18.—14, 3/3. гауб.—81).

Командирътъ на 8. арт. бригада, още преди разсъмване, съ к-рътъ на 1/8. 10·5 см. германска батарея, замина за разузнаване позиции за тежкитѣ батареи (10·5 см. и 15 см.). Първата въ 13 ч. 30, зае избраната позиция северно отъ Баница, край пжтя Забърдани—Баница и започна да действува по непр. батареи въ участъка на 12. п. п., а втората — южно отъ шосето задъ позицията на 2/8. батарея, на която излѣзе късно вечерьта.

Той остана да наблюдава на н. м. на 10·5 см. батарея.

Лѣвата колона — 12. п. п. — получи *задачата*[6]) едвамъ въ 10 ч. 45, — да настжпи и атакува въ посока на с. Чеганъ. Тази заповѣдь бѣ дадена така, поради това, че бриг. к-ръ знаеше по донесение отъ 12. п. п., че Голѣма Висина

[1]) 1/12. бат. — 6 войника. [2]) 3/12. бат. [3]) Щабътъ 1/12. арт. отд. [4]) 3/18. — мѣнр. 4·8 клм. [5]) 3/18. — мѣрн. 5 клм. [6]) О. № €1, 4 ч. 20, 21. VIII., 3/6. бриг., получ. 10 ч. 45.

била заета. Полкътъ се намираше: съ 1/12. и 2/12. дружини на терасовидната височина; съ 3/12. и 4/12. дружини на гребена западно отъ Висина и съ 11/12. рота и 2 картечници на Малка Висина. Въ сжщото време при командира на полка бѣ дошелъ командиръ на дивизията съ адютанта си и отъ размѣна на наблюдения се установи, че в. Гол. Висина е тази, която до момента се считаше отъ първия за к. 1500 и, следователно, тя не била обектъ на 55. п. полкъ.

На края к-ръ на полка докладва, че ще заеме височината, но помоли — да му се подчини крайната рота отъ 55. п. п. (2/55. р.) и да се заповѣда на 55. п. п. да настжпи и той. Това бѣ обещано.

Следъ горното, к-ръ на полка донесе на бригад. к-ръ (3/6.), че въ действителность в. Висина не била завладѣна и решението си, да я атакува. Той помоли за съдействие отъ артилерията на дѣсната колона и да му се изпрати единъ гауб. взводъ, тъй като по липса на пжтища артилерията му не могла да се приближи и помощьта й щѣла да бжде слаба.

Все пакъ, като имаше предвидъ слабата подкрепа на артилерията, на която можеше да разчита и за да избѣгне голѣмитѣ загуби, които щѣше да понесе при една дневна атака, срещу труднодостжпната, укрепена и силно заета позиция, реши да произведе атаката презъ предстоящата нощь, като действията започнатъ въ 18 ч. при следниятъ *планъ*[1]):

Бойна часть: 1/12. друж. съ 3 картечници — ще настжпи и атакува височината отъ ю.-з. посока[2]) (съ огледъ да се яви въ тилъ на Г. Висина); 3/12. друж.[3]) съ 2 картечници — ще настжпи и атакува сжщата отъ западна посока[4]), като нанесе главния ударъ; 11/12. и 2/55. роти[5]) — ще атакуватъ пакъ сжщата отъ с.-з. посока (по седловината между Малка и Голѣма Висина).

Полковиятъ резервъ: 4/12. друж.[6]) — ще остане на заетата височина (за да служи за свръзка между 3/12. др. и М. Висина), като изпрати една рота на М. Висина (за да смѣни 11/12. рота) и 2/12. друж. — ще остане на завладѣната на 20. (Трапецовидна) височина и осигури дѣсния флангъ на бойния редъ и подържа 1/12. дружина.

Артилерията — 2/18. арт. отд. отъ заеманитѣ позиции ще подготви и подкрепи атаката на Г. Висина.

Наблюдателно мѣсто — вис. с.-з. отъ Висина (М. Висина).

Приготовленията за предстоящата атака се извършваха при подкрепата на артилер. отдѣление, което отъ 18 часа до мръкване оживено биеше сръбската позиция.

[1]) О. з. № 32, 21. VIII., 12. п. п. [2]) Въ заповѣдьта погрѣшно е отбелязано ю.-и. [3]) Безъ 11. рота. [4]) Въ заповѣдьта погрѣшно е отбелязано юго-западно. [5]) Подъ началството на к-ра на 11/12. рота. [6]) Съ 3 роти.

При това сръб. батареи презъ цѣлия день обсипваха разположението на дружинитѣ, които бѣха подложени и на пушеченъ и картеченъ огънь, насоченъ по М. Висина, Орлето и Трапецовидната височина, отъ разстояние 600—1500 м.

Но дружинитѣ отъ бойната часть изгубиха много време до като се събератъ, устроятъ, изучатъ обектитѣ и организиратъ атаката, като установятъ свръзкитѣ помежду и съ съседиитѣ колони. Поради това тѣ настжпиха: лѣвитѣ две роти 11/12. и 13/12., (вмѣсто 2/55 рота, която не дойде) — въ 19 ч. средната (3/12.) дружина — въ 21 ч. 30 и дѣсната (1/12.) дружина — въ 24 часътъ.

Ротитѣ отъ 3/12. дружина (9. и 10.) незабелязано се доближиха на 200 м. до сръб. окопи по дветѣ обрасли съ храсталаци терасовидни височини. Но до като се устройваха, присжтствието имъ бѣ открито и последва силенъ артилерийски и пехотенъ огънь. На тази линия движението бѣ преустановено, за да се дочака удара на 1/12. дружина отдѣсно.

Въ сжщото време 4/12. дружина (отлѣво), отъ позицията си на Орлето, откри огънь срещу Г. Висина съ цель, да подпомогне атаката на 3/12. дружина.

По-влѣво, 11/12. рота, въ 19 ч. се опита да настжпи сама[1]), понеже 2/55. рота на позиция въ седловината не я последва дори и следъ второ напомняне заповѣдьта на дивиз. командиръ. Поради това именно, къмъ първата се придаде 13/12. рота съ 2 картечници, които бѣха на позиция на М. Висина, а вмѣсто нея се изпрати 14/12. рота (отъ полк. рез.).

Ала тѣзи роти (11. и 13.), следъ новъ опитъ за настжпление, бѣха посрещнати съ картеченъ огънь и съ стрелба отъ една планинска батарея върху изт. склонъ на Висина. Поради това тѣ останаха на мѣстата си върху седловината[1]).

Стрелбата на сърбитѣ достигна своя предѣлъ, до като отъ колоната стреляха само ротитѣ отъ 4/12. дружина. Малко следъ това, всрѣдъ непрестанната пукотевица, последва нѣколкократно „ура", най-напредъ отъ полковиятъ резервъ (4/12. др.), а подиръ него и отъ атакуващитѣ роти на 3/12. друж., които бѣха спрѣли предъ първитѣ сръб. окопи, зап. Г. Висина. Съ този викъ тѣ се нахвърлиха и ги завладѣха.

Не мина много време, последва опитъ за контра-атака. К-рътъ на дружината майоръ Велевъ засили бойната часть съ 12/12. рота (въ дружиненъ резервъ дотогава), която следваше отблизу. Начело съ ротния командиръ капитанъ Христовъ Т. следъ кратка схватка на ножъ, ротата отблъсна сърбитѣ. Една часть отъ тѣхъ загина, друга отстжпи въ бѣгъ къмъ самата висота Г. Висина.

Въ 4 ч. (на 22. VIII.) ново „ура" отъ тази висота оповести окончателното й заемане.

[1]) О. № 4, 1 ч., 22. VIII., на 11/12. рота.

1/12. дружина отдѣсно настжпи едвамъ въ 24 ч., къмъ дветѣ висоти ю. отъ Г. Висина въ две линии[1]). Тя се предшествуваше отъ тънка верига, съставена отъ доброволци, а на фланговетѣ патрули. Ротитѣ въ разгънатъ строй, на близки разтояния вървѣха смѣло напредъ. Но шумътъ отъ движението ги издаде. Атаката бѣ узната. Последва буйна стрелба отъ неприятелски орждия, картечници и пушки.

При все това преднитѣ роти се нахвърляха и овладѣха сръбскитѣ окопи южно отъ Г. Висина. Отъ смущението неприятелската стрелба утихна за малко и множество сръбски ракети освѣтиха настжпващитѣ вълни.

Съ ново „ура" атакуващитѣ роти се понесоха къмъ втората линия окопи, движението къмъ които по стръмнитѣ склонове ставаше безспирно, но трудно. Тѣ се нахвърлиха и върху нея и я завладѣха.

Едвамъ що се бѣха привели въ редъ, ротитѣ се отправиха къмъ върха срещу третата линия окопи. Тукъ произлѣзе последната кървава схватка съ сръбски подкрепления, които употрѣбиха и бомби, но бѣха отхвърлени. Ротитѣ се уредиха върху завладѣната висота.

Една набързо предприета контра-атака бѣ отбита съ огънь. Сърбитѣ (9. п. п.) отстжпиха и до разсъмване предприеха още три контра-атаки, всички отбити съ огънь.

2/18. арт. отдѣление, презъ нощьта на 20./21., съ 2/18. и 5/18. батареи, и на сутриньта съ 6/18. батарея — последната съ пехотна помощь се изнесоха на нови позиции (на 1700 м. отъ сръб. окопи), а въ 11 ч., 5/18. батарея наново промѣни позицията напредъ и въ дѣсно.

К-рътъ на отдѣлението указа зони за действие въ участъка на 12. полкъ, за всѣка батарея.

Следъ като се получи заповѣдьта за боя, отдѣлението започна (17 ч.) бавна стрелба по окопитѣ. Отъ 18 ч. стрелбата бѣ усилена и безъ прекъсване продължи до 21 ч. Следъ това спрѣ, безъ подновяване презъ и следъ завършване нощната атака.

Но снарядитѣ се привършваха. Такива нѣмаше въ дивиз. огнестр. обозъ, нито въ разходния армейски огнестр. складъ (Тополчани), та раклитѣ се отправиха за Прилепъ.

Поради това к-рътъ на колоната помоли 3/6. п. бригада[2]), да му се подвозятъ снаряди за доизкарване атаката. Такива — три пълни ракли изпрати 1/18 арт. отдѣление.

И така къмъ 5 ч. 30, (на 22. VIII.) Балканци бѣха господари на Г. Висина и съседнитѣ ѝ на югъ две висоти, т. е. на останалата до тогава незавладѣна северна часть отъ билото на Малка Нидже, която командуваше цѣлата мѣстность на югъ, северъ, западъ и истокъ.

[1]) 1. и 4. роти въ първа линия и 2. и 3. роти въ втора линия. [2]) О. № 572, 2 ч. 30, 22. VIII., 12. п. полкъ.

Загуби: 12. п. п. — убити: оф.—1, войн.—54; ранени: оф.—2, войн.—198, изчез.—6. 2/18. арт. отд — ранени войн.—1[1]), коне убити—1[1]).

Изстреляни — пех. патрони: 12. п. п. — 106,000. Снаряди: 2/18. арт. отд. — 1937 (2/18.—926, 5/18.—505, 6/18.—506).

На позицията бѣха преброени повече отъ 300 неприятелски трупа и заловени 3 картечници, много пушки, патрони, снаряжение.

1/3. пех. бригада неуспѣшно атакува вис. Джематъ цери. За изпълнение поставената му задача[2]), въ 1 ч., бригадниятъ к-ръ изпрати заповѣдьта[3]) си до частитѣ. Споредъ нея, въ 5 часътъ, бригадата трѣбваше да произведе ударъ по цѣлия фронтъ отъ к. 1500 до Седлото, по следния *планъ:*

Дѣсната колона[4]) — ще атакува и завладѣе с.-и. склонъ на Чеганска планина до к. 1500 включена, като насочи 3/55. дружина по-близу къмъ 2/55. друж. и съ артилерията поддържа силенъ огънь.

Срѣдната колона[5]) — ще се затвърди на Метеризъ и държи подъ огънь пространството на югъ до езерото.

Лѣвата колона[6]) — ще атакува и заеме в. Джематъ, и се затвърди.

1/11. друж. съ 2 карт. — ще атакува и заеме в. Папалазо.

3/56. дружина — ще атакува и заеме Седлото.

Бригаденъ резервъ — 1/46. дружина съ 2 картечници на с.-и. склонъ на к. 2525.

2/6. арт. отдѣлен. (4 батареи) — ще съдействува на разнитѣ колони по указание и по донесение на к-ритѣ имъ.

Въ случай на сръб. контра-атака презъ нощьта — тя ще бжде сигналъ за общо настжпление на всички колони. Въ противенъ случай атаката ще почне въ 5 ч.

Сутриньта гжста мъгла, прѣчеше на артил. стрелба.

Дѣсната колона[7]) — 3/8. бр. (55. п. п.), на която се подчини и 2/8. 10·5 см. герм. т. взводъ, премина нощьта безъ да предприеме заповѣданитѣ нападателни действия. Наистина, к-рътъ ѝ получи задачата въ 6 ч., този на 55. п. п. — въ 7 ч.[8]). Последния даде нареждадията си[9]) въ 8 ч.

На единицитѣ отъ колоната се *възлагаше*[9]):

[1]) Отъ 6/18. батарня. [2]) О. № 74, 19 ч. 30, 20. VIII., 8. дивиз. [3]) О. № 49, 1 ч., 21. VIII., 1/3. п. бр. [4]) 3/8. п. бриг.: 55. п. п. (1/55. 3/55. др.) — дѣсната и срѣд. арт. групи (1/6., 2/6. б реи и 4/2., 5/2. гауб., 3/6., 8/6. бат.). [5]) 11. п. п. (2., 3. и 4. др. и 2/55. др.). [6]) 56. п. п. (1., 2. дружини). [7]) О. з. № 14, 7 ч., 3/8. бр. [8]) О. з. № 58, 8, ч., 55. п. п. [9]) О. з. № 14, 6 ч., 21. VIII., 3/8. п. бриг.

1/55. друж. да продължи настжплението въ тѣсна свръзка съ 3/55. др. и съ 12. п. п., при когото ще изпрати единъ взводъ отъ 8. рота, за да смѣни 2/55. рота, която ще се прибере отзадъ въ полкови резервъ.

3/55. дружина ще се измѣсти малко влѣво, като съ лѣвиятъ си флангъ застане близу до 2/55. друж., следъ което ще продължи по северния и с.-и. склонове на к. 1500.

Артилерията да съдействува при настжплението на частитѣ, като подържа презъ всичкото време силенъ огънь по неприятелското разположение.

3/55. дружина, обаче, не се премѣсти на изтокъ, за да се приближи къмъ 11. п. п. и Метеризъ тепе.

При слабо и разхвърляно огнево съдействие отъ артилерията въ колоната, което се извърши презъ цѣлия день, тя не постигна успѣхи.

К-ртъ ѝ оправдаваше[1]) действията, тъй като 3/55. др. била прикована отъ пушеченъ и миненъ огънь, че общо дветѣ дружини заемали голѣмъ участъкъ; щѣло да се образува голѣма междина между тѣхъ (1/55. и 3/55.) и имало опасность отъ промъкване на противника. Последниятъ моженъ да действува върху фланговетѣ на дружинитѣ, при липсата на резервъ за противодействие. За това помоли 2/55. дружина[2]) да не се измѣства много на изтокъ, защото била прикована отъ непр. огънь и близу до теленитѣ мрежи; че ще се избѣгне голѣма междина съ 3/55. друж. и опасността за лѣвия флангъ на последната.

Все пакъ тази дружина удължи (8 ч.) фланга си на изтокъ съ 12. рота (отъ резерва) и прибра 2/55. рота задъ 1/55. друж. въ полкови резервъ, като я замѣни съ взводъ отъ 8/55. рота.

Бригадниятъ командиръ (1/3. бриг.) обаче отново заповѣда, 2/55. друж. (3 роти) да мине въ подчинение на 11. п. п. и да действува по-енергично[3]).

Така колоната мина деня въ бездействие, подложена на оживенъ неприятелски арт. и пех. огънь, а 3/55. дружина съ малки групи доближи теленитѣ мрежи на терасата с.-и. отъ к. 1500, но съ огънь бѣха повърнати.

Артилерията на колоната[4]). За подържка на атаката к-ртъ ѝ възложи на дѣсната група[5]) да действува източно отъ к. 1500 по платото[6]) а срѣдната[7]) — въ дѣсно отъ нея.

Стрелбата се води презъ цѣлия день, съ прекъсвания, така:

[1]) О. № 46, 8 ч., 3/8. бриг. [2]) Придадена на 11. п. п. [3]) О. № 543, 10 ч. 10, 21. VIII. и № 548, 16 ч. 30, 1/3. бригада. [4]) 1/6. арт. отд. (дѣсна група) съ 1/6. и 2/6. б-реи, 2/2. гауб. отдѣл. (срѣдна група) съ 3/6., 8/6., 4/2. гауб. и 5/2. гауб. б-реи. [5]) 1/6. и 2/6. б-реи [6]) Между №№ 3 и 4. [7]) 3/6., 8/6. пол. б-реи и 4/2. и 5/2. гауб. б-реи. 2/8. герм

Въ 8 ч. — Срѣд. група (съ 8/6.) — по в. Висина, срещу пех. групи. Отговори сръб. батарея отъ Кюнцитѣ (по 2/6. бат.). Ней отвърна 1/8. герм. батарея.

9—9 ч. 10, — Срѣд. група (съ 8/6.) по подкрепления на Висина (сгъст. части, съ мѣрн. 7·8 к. м.).

10—10 ч. 15, — Срѣд. група (съ 3/6. и 8/6.) по в. Висина, ю. и ю.-и. — отстжпващи групи (мѣрн. 7·8 клм.).

10 ч. 30, — Срѣд. група (2/8. герм. 105. взводъ) по батарея задъ Кюнцитѣ, която отговори съ огънь по 4/2. гауб. и 8/6. батареи.

11 ч. 30, — Срѣдната група — по терасата с.-з. к. 1500 — пехотни групи на с.-з. склонове.

12 ч. — Дѣс. група (съ 2/6. бат.) се пристреля по група дървета (ю.-и. № 2) (мѣрн. 6 клм.).

13 ч. 30, — Срѣд. група (съ 5/2. гауб.) — по скалитѣ на зап. склонъ к. 1500 — картечница.

Въ 14 ч. 20,: дѣсната група (съ 1/6. б.) — по окопитѣ[1]) предъ 3/55. дружина, предимно въ източ. край и (съ 2/6. бат.) по батарея въ седловината съ дръвчетата[2]). Ефекта на огъня отъ 1/6. бат. бѣ отличенъ, похвалена отъ к-ра 55. п. п. Стрелбата така продължи до къмъ 15 ч. 30, като единия взводъ отъ 2/6. бат. често пренасяше огъня къмъ пехотнитѣ окопи — по на изтокъ. Срѣдната група (съ 3/6. бат.) — по ю.-и. склонъ на Висина — отстжпващи пех. части (мѣрн. 7·2—7·8 к.м.).

Но отъ 15 ч. 15, непр. 12 см. батарея отъ ю.-з. к. 1500[3]) — съ точна стрелба започна да бие батареитѣ. Нейниятъ огънь продължи до 19 ч. 45. Отговориха ѝ 1/6. и 2/6. батареи, които въ продължение на $3^1/_2$ часа водиха борба, пренасяйки отъ време на време и по окопитѣ т. т. № № 3 и 4 (северно на платото).

Срѣдната група води стрелба:

Въ 16 ч. (съ 3/6 бат.) — по вис. Висина.

Въ 17 ч. 20, (съ 5/2. гауб.) — по батарея на сев. склонъ на к. 1500.

Въ 18 ч. (съ 5/2. гауб.) — разпръсна групи на платото.

Въ 18 ч. 40, (съ 5/2. гауб.) — повърна настжпващи групи на ю.-з. склонъ на к. 1500.

Въ 19 ч. 30, — (съ 3/6. и 8/6. б-реи) — по Висина, срещу опитъ за к.-атака и по стрелци на с.-з. склонъ на к. 1500.

Поради незадоволително наблюдение, набл. мѣсто на групата (2/2. гауб. отд.) се премѣсти южно отъ позицията на 5/2. гауб. батарея, при к-ра на артилерията. Стрелбата бѣ прекратена въ 20 ч. 30.

Загуби: 55 п. п. — убити: оф.—1[4]), войн.—5; ранени: войн. —14. Дѣс. арт. гр. — ранени войн.—4[5]). Срѣд. арт. гр. — ран. войн. —2, повредени ор.—1 (8/6.).

[1]) Т. № 3 и 4. [2]) Задъ т. № 2. [3]) Задъ т. № 2, дълбоко закрита. [4]) Подпор. Ботевъ Павелъ. [5]) Отъ 1/6. бат. и контузени 4, отъ 2/6. бат.

Изстреляни — пех. патрони: 55. п. п. — 14,000. Артилерия: снаряди — 1336 (1/6.—371, 2/6.—168, 4/2. гауб.—?, 5/2. гауб.—142, 3/6. —257, 8/6.—398).

Срѣдната колона — 11. п. п[1]). Презъ изтеклата нощь отби една контра-атака, насочена срещу 13/11. рота, охраняваща дѣсния флангъ на колоната, по с.-и. склонъ на Шопа. Сжщевременно 3/3. план. бат. (1. взв.) пристигна отъ къмъ к. 2525 и зае добре маскирана позиция южно отъ 7/6. б-рея.

Заповѣдьта[2]) за действията презъ настжпващия день бѣ изпратена въ 4 ч. Споредъ нея:

Ротитѣ отъ първа линая[3]) съ огънь ще приковатъ противника, а следъ овладяване на Шопа и Джематъ иери отъ съседитѣ, ще атакува Метеризитѣ и ги завладѣе.

12/11. и 13/11. роти,[4]) въ свръзка отлѣво, съ 2/55. друж. ще атакуватъ и завладѣятъ скалистата вис. (съ редки дървета) с.-и. отъ к. 1500.

2/55. друж. веднага да тръгне и се присъедини къмъ дѣсния фланъ на 13/11. рота и съ нея атакува и завладѣе скалистата висота.

9/11. и 11/11. роти[5]) — въ полкови резервъ — първата на дѣсния, а другата на лѣвия брѣгъ на р. Бродъ.

3/3. пл. бат. отъ новата си позиция ще подържа настжпващитѣ части, при готовность да настжпи къмъ Метеризитѣ.

Къмъ 4 ч. преднитѣ роти, приближени до теленитѣ мрежи, но изложени на фланговъ и тиленъ огънь отъ Шопа и Джематъ иери, щомъ се съмна започнаха оживена стрелба.

Дѣснитѣ две роти (12. и 13.), слаби сами да предприематъ атаката, чакаха идването на 2/55. друж., която все още не пристигаше. А и отлѣво, 56. п. п. сжщо не настжпваше.

Около пладне к-рътъ на полка донесе, че е много издаденъ и за да завладѣе Метеризъ, молеше заповѣдь — съседитѣ (55. п. п. и 56. п. п.) да се подадатъ напредъ.

Безъ да дочака тѣхното настжпление, к-рътъ на полка въ 14 ч. 30, заповѣда преднитѣ роти да атакуватъ. И подъ силенъ огънь две роти отъ 2/11. друж. (5. и 7.) приближиха горичката, но бѣха спрѣни тамъ.

Едва следъ това, 56. п. п. започна настжпление, но наскоро повърна, вследствие убийствения огънь.

По-късно (17 ч. 30,) дѣснитѣ роти (12/11. и 13/11. роти) започнаха настжпление къмъ Шопа. Щомъ обаче излѣзоха отъ гората, силниятъ арт. огънь въ фланга имъ откъмъ Джематъ и Папалазо ги принуди да спратъ и да се затвърдятъ на достигнатитѣ мѣста. Тѣ понесоха загуби.

---

[1]) 2/11., 3/11., 4/11., др. 2/55. др. и 3/3. пл. бат. [2]) О. № 687, 4 ч., 21. VIII., 11. п. п. [3]) К-ра на бойн. часть — капитанъ Кутевъ. [4]) Съ к-ръ подполков. Чолаковъ. [5]) Съ к-ръ майоръ Спасовъ.

Поради това к-рътъ на полка помоли бригадния—да се обезвреди батареята отлѣво.

На мръкване две роти отъ центъра (отъ 2/11. дружина — 6. и 8.) по инициатива и командуване на капитанъ Александровъ въ тъмнината настжпиха и достигнаха теленитѣ мрежи. Сърбитѣ ги освѣтлиха съ ракети. Бити отъ три страни, ротитѣ се оттеглиха на старитѣ си мѣста.

2/55. дружина, въпрѣки изпратенитѣ ѝ две заповѣди,[1]) не тръгна на изтокъ, за да се присъедини къмъ 13/11. рота. Дружиниятъ к-ръ донесе, че две негови роти се намирали при дѣсната колона, единъ взводъ при знамето и че съ $1^3/_4$ роти заемалъ фронтъ отъ 2 клм., въ бой съ противника на 450—600 м. отъ него.

Въ 22 ч. 15. полкътъ получи заповѣдь[2]) да нощува на достигнатитѣ мѣста, при бойно охранение.

Загуби: 11. п. п. — убити: оф.—1^3), войн.—7; ранени: оф,—2^4), войници—48.

Изстреляни — 11. п. п.: пех. патрони — 34,000, бомби — 15, ракети — 6.

Лѣва колона — 56. п. п. — получи заповѣдьта на бриг. к-ръ[5]) въ 1 ч. К-рътъ на полка заповѣда,[6]) въ 5 ч. да почне атаката на в. Джематъ иери съ 1. и 2. дружини и картечната рота, като се организира тѣсна и непрекъсната свръзка въ дѣсно съ 2/11. друж. и въ лѣво съ 1/11. друж. Освенъ това 2/56. друж. да изпрати единъ усиленъ патрулъ, който да заеме междината отъ лѣво до 1/11. друж., а всѣка дружина ще запази въ подържка поне по една рота. Картечницитѣ ще придружаватъ дружинитѣ, като следватъ веригитѣ.

Къмъ пладне на дружиннитѣ к-ри устно бѣха дадени следнитѣ упжтвания: 1/56. друж. ще се насочи срещу показаната на самото мѣсто отдѣлна висота, следъ заемане на която ще заходи съ дѣсния флангъ и съдействува на атаката на 2/56. друж. Последната ще се насочи презъ изгорѣлата гора и атакува Джематъ иери.

Обаче съ разрешение на бриг. к-ръ вмѣсто въ 5 ч., атаката започна въ 13 ч. 50.

До това време дружинитѣ, оставили въ окопитѣ малки групи съ катречници и бити съ арт. огънь, чакаха прикрити въ канаритѣ. Свръзката отлѣво съ 1/11. дружина — очна, но несигурна. Поради това къмъ нея се изпрати единъ взводъ отъ 7/56. рота.

Около 14 ч., когато сръб. артилер. огънь бѣ премѣстенъ къмъ Каймакъ-чаланъ (к. 2525), преднитѣ роти бавно настжп-

---

[1]) О. №№ 685, 687 отъ 4 ч., 21. VIII. на 11. п. п. [2]) о № 554, 1/3. п. бриг. [3]) Подпор. Томовъ Петръ. [4]) Подпор. Великовъ Александъръ и Чаевъ Атанасъ. [5]) О. № 49, 21. VIII., 1/3. бр. [6]) О. з. № 31, 4 ч. 30, 56. п. полкъ.

[illegible][1]). Нашия обкичили съ артилер. и картеченъ огънь, 1/56 друж. успѣ да заеме гористия склонъ и достигна на 120—150 м. отъ преднитѣ сръб. окопи, а 2/56. друж. зае окрайната на изгорѣлата гора. Тукъ, на 150 м. отъ противника, два взвода отъ 1/56. и два взвода отъ 8/56. роти, бѣха покосени отъ картеченъ и артилер. огънь. Най-голѣми загуби понесоха 7. и 8. роти. Поради това дружината се оттегли въ изходната си линия, а 1/56. др. получи заповѣдь да се затвърди.

Въ донесението си к-рътъ на полка, като подчертаваше голѣмия ефектъ на огъня отъ сръбскитѣ батареи откъмъ Чеганъ и Седлото, отбелязваше, какво при сѫществуващитѣ условия и сили, заемането на Джематъ иери било невъзможно, ако не се заставятъ тѣзи батареи да замлъкнатъ. Това не било постигнато до сега и се давали жертви безъ какъвъ да е резултатъ.

На мръкване постави бойна охрана, а презъ нощьта — окопаване подъ непрекъснатъ миненъ и пехотенъ огънь.

Загуби: 56. п. п. — убити войн.—54; ранени: оф.—4[2]), войн. — 190, изчезнали — 25.

Изстреляни — патрони—30,000, бомби—4.

1/11. п. дружина. Поради откритата мѣстность и по молба на друж. к-ръ, който получи задачата въ 8 ч. 05[3]), настѫплението срещу в. Папалазо бѣ отложено, за да се извърши на мръкване[4]), а до тогава се затвърди. Но къмъ 8 ч. 20, 3 сръбски роти подъ закрила на силенъ огънь отъ батареята на скалата между Чеганъ и Джематъ иери, се опитаха да настѫпятъ отъ Седлото и Папалазо. Къмъ 12 ч. тѣ бѣха прогонени. Дружината нощува съ 2., 3. и 16. роти въ първа линия.

Загуби: 1/11. дружина ранени войн.—2.

3/56. дружина, безъ да дочака съседа си влѣво (1/11. друж.), по долътъ между 1/1. пл. батар. и 1/11. др., въ 10 ч. 30, тръгна къмъ своя обектъ — Седлото. Тя напредна 2 клм., стигна на 1 клм. до него, но поради силния арт. огънь прекрати настѫплението си. Къмъ 13 ч. една сръб. рота настѫпи отъ ю.-и. срещу 1/1. пл. батарея. Срещу ѝ се изпрати 11/56. рота отъ друж. резервъ. Но тя бѣ спрѣна отъ силенъ арт. огънь, малко предъ батареята, а сръбската рота на скалистата чука ю.-и. отъ батареята.

Загуби: убити войн.—4, ранени войн. — 16.

4/11. рота бѣ загубила свръзката съ 3. п. дивизия, тъй като 4/46. рота се оттеглила при Влашки колиби. Вмѣсто нея билъ изпратенъ единъ взводъ отъ 10/46. рота къмъ к.

[1]) 1/56. др. съ 1., 2. и 4. роти въ бойна часть, а 3. р. съ 2 картеч. въ резервъ и 2/56. др. съ 5., 7. и 8. р. и 2 картеч въ бойна часть и 6. рота въ резервъ. [2]) Подпор. Христовъ Андрей и Боневъ Тодоръ. [3]) О. № 236, 8 ч. 20, 21. VIII., 1/11. др. [4]) О. № 547 на 1/3. п. бригада.

1881[1]), но и той щѣлъ да се оттегли, защото не могълъ да се прехранва. Настѫпилиятъ срещу ротата (4/11., охраняваща 7 клм. фронтъ) противникъ, допуснатъ на близко разтояние, билъ отбитъ.

Загуби: ранени войници—2.

Бригаденъ резервъ — 1/46. дружина[2]) презъ деня се устройваше и почива. Вечерьта назначи една рота за дежурна, която зае окопитѣ на к. 2525. Останалитѣ нощуваха на с.-и. склонъ на висотата.

Лѣва арт. група[3]). До пладне 4/6. и 7/6. б-реи съ умѣренъ огънь съдействуваха на пехот. полкове (11. и 56.), като биеха Метеризъ тепе и Джематъ иери. Но сръб. батареи, които отъ 6 ч. бѣха почнали да стрелятъ, сипѣха въ изобилие снарядитѣ си върху батареитѣ отъ групата. Така 1/1. пл. шкодова батарея бѣше задушена. 3/3. пл. батарея придадена на командира на 11. п. п., въ 14 ч. започна арт. подготовка на атаката срещу Метеризъ тепе. Въ сѫщото време и останалитѣ б-реи (4/6., 7/6.), насочени по Метеризъ и Джематъ, а 1/1. пл. по Папалазо и Седлото, подеха общата арт. подготовка. Огъня продължи до вечерьта съ значителна сила, но пехотата едва можа да се доближи на 300—400 м. до теленитѣ мрежи, спрѣна отъ мощенъ огънь на сръб. артилерия и отъ пех. окопи. Къмъ 20 ч. огъня стихна.

За нощна стрелба батареитѣ се насочиха по Шопа и Метеризъ (7/6.); по Джематъ иери (4/6.); по Папалазо и Седлото (1/1. пл.).

Впечатленията на к-ра на арт. група[4]) за този день бѣха: Настѫпателния духъ на пехотата билъ намалялъ. У противника се забелязвало активность. Машинитѣ му надвишавали срѣдствата на бригадата. Той разполагалъ съ дълги орждия и гаубици, а разхода на бойни припаси — изобиленъ. Всички долини били бити и това лишавало пехотата отъ свободата ѝ на действие.

Тежкото герм. орждие на к. 2525, поради свой разривъ въ канала, излѣзе отъ строя. Взводътъ (2/8.—10·5 см.) при Совичъ се подчини на командира на дѣсната колона.

За снабдяване съ бойни припаси, на групата се дадоха колата на батареитѣ отъ дѣсната колона (на 1/6. и 2/6. — за 7/6 батарея и на 3/6. — за 4/6. батарея), които трѣбваше да подвозятъ до чешмитѣ на Старковъ гробъ и дори до самитѣ батареи. Подпомогнатитѣ батареи използуваха за сѫщата цель и всички разполагаеми свои кола и товарни коне.

Загуби въ арт. група и повреди — нѣма.

[1]) На 8 клм. задъ 4/11. рота, при участъкъ за охрана 12 клм. [2]) Три роти и 2 картечници. [3]) Щабъ 2/6. арт. отд., 4/6., 7/6. пол. б-реи, 1/1. пл. бат. и 3/3. пл. бат. (подчинена на к-ра 11. п. п.). [4]) Подполковникъ Бояджиевъ Денчо.

Изстреляни снаряди — 1402 (4/6.—694, 7/6.—477, 3/3.—231, 1/1.—?).

Споредъ сведенията[1]) отъ бѣглецитѣ, въ щаба на 1/3. п. бригада се знаеше, че насреща си е имала: На Чеганска пл. и Метеризъ — 6. п. п.; на Джематъ и Низи дагъ — 4. п. п.; отзадъ — 5. п. п. и 17. п. п. Въ 17 ч. е забелязана една батарея на пѫть отъ Низи дагъ за Островo.

На к. 2525 температура 4° съ мъгла.

Задачата на бригадата за 22. VIII. остава сѫщата[2]) — да продължи атаката за завладяване на Чеганска пл. Джематъ.

Но бриг. к-ръ като се убеди въ безсилието и изтощението на 11. п. п., нежеланието на к-рътъ на 3/8. п. бригада да го усили съ 2/55. друж. и слабитѣ сили на сърбитѣ по Метеризитѣ, съобщи въ щабоветѣ на 8. дивизия и 1. армия *мнението* си: да бѫде усиленъ съ 12. п. п., който заедно съ 11. п. п. да завладѣе Метеризъ и Джематъ, за да отсѣче пѫтя за отстѫпление на всички сърби западно отъ 1/3. п. бригада. Това мнение не бѣ одобрено.

Армейски резервъ — 7/18. и 8/18. батареи.

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕТО НА 3. СРЪБСКА АРМИЯ.

Разпореждания на Върховното командуване.

За противодействие на обходното движение отъ дѣсното българско крило, Върховното командуване нареди[1]): командуващиятъ 2. армия да изпрати една пех. бригада отъ Тимошката дивизия, по най кѫсия пѫть за Островo, гдето ще влѣзе въ разпореждане на командуващия 3. армия. На последния се възлагаше да вземе мѣрки, щото линията к. 1500 —Пателиі да се запази и да се попрѣчи на противника да навлѣзе въ Островската котловина. Освенъ това да затвори и посоката презъ Катраница и да се събератъ точни сведения за частитѣ, които ще се събератъ тамъ.

По-късно, Върховното командуване добави[2]), че посоката презъ Катраница не била достатъчно осигурена и че съмнително било дали батальонътъ сърби доброволци ще стигне на време въ тази посока. То обръщаше внимание за голѣмата важность на последната, за което добре да се организира.

Следъ това то съобщи[3]) на командуващия армията (3.), че Главноком. съюзнитѣ армии е изпратилъ къмъ Островo единъ отрядъ въ съставъ 1 пех. бригада, 1 ескадронъ, 1 планинско и 1 полско арт. отдѣления, 1 пион. рота, $^1/_2$ телеграфно отдѣление, 1 безжична телеграф. станция и батальона югославски доброволци, съ командиръ полковникъ Филоно.

Задачата на този отрядъ бѣ — да действува въ лѣво отъ III. армия и да я защити отъ непр. обходъ отъ югъ, като остава въ подчинение на командуващия източната армия. Транспорта му почвалъ на 21. VIII.

На командуващия се заповѣдваше да държи здрава свръзка съ него и осигури единодействието[1]).

Върх. командуване съобщи въ щаба на Главнокоманд. генер. Сарай, че по сведения отъ пленникъ (отъ 51. п. п.) — срещу Дунавската дивизия, освенъ 52. п. п., били още: 3.[2]) и 15. п. п. — въ 2. линия (при Леринъ); 41. и 42. п. п. отъ 1. дивизия[3]); и че до сега отъ 8. дивизия били отбелязани само 30. и 56. п. полкове.

То предупреди щаба на III. армия (и I. и II.), че българитѣ сега, както и по-рано прибѣгватъ къмъ изненадитѣ на нощнитѣ действия, за което да се вематъ мѣрки[4]).

Разпореждания на командуващия III. армия.

Около 9 ч., командуващиятъ III. армия, отъ шосето изт. отъ Горничевския потокъ лично заповѣда на к-ра Дунавската дивизия, като запознатъ съ положението, да продължи командуването на цѣлия досегашенъ дивизионенъ фронтъ, а к-рътъ на Вардарската[5]) — да среща пристигащитѣ свои единици и да чака нареждане.

Следъ това, въ 11 ч. 40, нареди[6]) до Вардарската дивизия и извести Дунавската — ротата отъ 23. п. п. и 1 взв. картечници, които въ това време се стоварваха въ Островo, да се насочатъ къмъ 1/22. батальонъ[7]) при с. Пателиі, гдето се намираше и Дунавския коненъ ескадронъ. На ротата се възложи да затвори ж.-п линия, водяща за Островo.

Той заповѣда[8]) — Дунавската дивизия здраво да установи лѣвото си крило, като му изпрати необходимата артилерия, а к-рътъ на Вардарската дивизия да отиде тамъ и узнае какво става.

Той получи съобщение[9]), че к-рътъ на 1. Дунав. бригада (лѣвия участъкъ), съ два батальона отъ този участъкъ, се премѣстилъ на лѣвото крило.

При сѫщото крило, следъ пладне (13 ч. 05,) пристигна още единъ батальонъ,[10]) срещу Пателиі, но батареята (3 орж-

[1]) О. № 546, 21. VIII., 1/3. п. бриг. [2]) О. № № 74 и 107 на 8. п. дивиз. [1]) О. № 3940, 8 ч., 21. VIII., Върх. ком. [2]) О. № 3943, 9 ч. 43 21. VIII., Върх. ком. [3]) О. № 3976, 11 ч., 21. VIII., Върх. ком.

[1]) Гледай и о. № 3904, Върх. ком. [2]) Не вѣрно сведение. [3]) Не вѣрно сведение. [4]) О. № 3952, 10 ч. 10, 21. VIII., Върх. ком. [5]) Тази дивизия бѣше некомплектна, въ рота по 158. Общо болни отъ малария 2000, отъ които 100 въ болница. [6]) О. № 1369, 11 ч. 40, 21. VIII., 3. армия. [7]) На полк. Бесарабичъ. [8]) Въ 11 ч. 45, по телефона. [9]) 11 ч. 55, отъ Дунав. дивиз. [10]) Съобщ. отъ Дун. дивизия.

дия) мжчно се извличаше, а гаубичната (на дивизията) успѣшно помагаше съ огъня си това крило.

Командуващиятъ армията вече считаше, че на лѣвото крило има достатъчно войски[1]).

Обаче, положението при това крило не бѣ още затвърдено. То бѣ отстжпило[2]) отъ преднитѣ си позиции къмъ главната, българитѣ минали с.-и. отъ Пателн, а отстжпващитѣ сърби — задъ линията на Дунавския ескадронъ.

Въ 21 ч. армейската конница (Дринския и Вардарск. к. ескадрони) пристигнаха въ Катраница[3]). Тукъ тя получи съобщение[4]) отъ щаба армията, че на 22. VIII. ще бжде засилена.

Командуващиятъ армията телеграфира[5]) до Дунав. дивизия, че предвидъ идващитѣ французки подкрепления и на една бриг. отъ Тимошката дивиз., сегашната позиция да се задържи на всѣка цена.

За противника, въ щаба на III. армия имаше сведения[6]), отъ земно наблюдение, за движението къмъ Суровичъ на две колони, общо: 1 п. п., 2 ескадрона и 1 батарея, които въ 7 ч. 30, (съ 1 дружина и 1 ескадронъ) заели Суровичъ и продължили на изтокъ за Елевисъ и Нови градъ.

На **Дунавската дивизия.**

Преднитѣ позиции на 9. п. п., с.-з. отъ Горничево по билото на М. Нидже, следъ полунощь бѣха напуснати, поради българско нападение отъ югъ и западъ (откъмъ чуката с.-з. на Горничево). Следъ това подъ силенъ натискъ и неуспѣшно противодействие, въ 3 ч. 30, 9. п. п. напълно се оттегли отъ заеманата позиция.

При тази борба, въ която 9. п. п. излѣзе разстроенъ, бѣ вкаранъ и 17. п. п. отъ Дрин. дивизия, като зае лѣвия — източенъ — брѣгъ на Петърския потокъ.

По на северъ, дѣсното крило на дѣсния участъкъ продължаваше да държи северния дѣлъ на М. Нидже (Висина) [7]).

По сведения отъ пленникъ, по това време предъ дивизията се намирали следнитѣ български полкове: 51. при Горничево, 52. откъмъ Вощаранъ, 41. и 42. п. п. отъ страна и 3. и 15. п. п. отзадъ.

Понеже 1/22. батальонъ, действуващъ въ посоката Суровичъ, Пателн, бѣ поставенъ подъ заповѣдитѣ на дивизионния к-ръ, последниятъ съобщи[8]) на к-ра 1. Дунав. бригада, че е наредилъ този батальонъ да заеме позиция по

[1]) Съобщение въ 13 ч. 55, отъ к-ра Вардар. дивизия до щ. 3. арм. [2]) Въ 16 ч. 40, телеф. донесение отъ к-ра на Дунав. еск. въ щаба 3. армия. [3]) О. № 23, 21. VIII. [4]) О. № 1385, 3. армия. [5]) О. № 1362, 21 VIII., 3. армия. [6]) О. № 463, 10 ч. 10, Дунав. див. [7]) О. № 460, 6 ч. 21. VIII., Дунав. див. [8]) О. № 462, 9 ч., 21. VIII, Дунав. дивизия.

рида сев. отъ Пателн, съ задача да затвори тѣснината между двете езера, като се подчинява на бриг. к-ръ, съ напомняне, да обърне внимание на посоката по ж.-п. линия, която да се затвори съ силна часть и картечници. Освенъ това, за сжщата цель билъ назначенъ и дивизионния коненъ ескадронъ, който ще влѣзе въ свръзка съ частитѣ на бригадата. Той му съобщаваше, че въ участъка била изпратена една гаубична батарея и 3. полска Вардарска батарея, която да вземе подъ своя команда и да постави единъ взводъ на крайното лѣво крило. Последниятъ съ назначение — да улесни затваряне тѣснината между езерата.

Следъ пладне дивизионниятъ к-ръ устно нареди[1]), да се организира за отбрана запасната позиция к. 1500—чуката южно отъ нея.

Къмъ 15 часътъ, за дивизионното командуване *положението* предъ дивизията се рисуваше[2]): Стрелбата на българ. артилерия, по дѣсното крило (Чеганска планина) — рѣдка; по Г. Висина и южно — силна. Наблюдава се настжпление на гжсти стрелкови вериги въ нѣколко редици и въ сила до 1 пех. полкъ, срещу лѣвото крило на дѣсния участъкъ и срещу средния, т. е. къмъ Горничево и северно. Въ момента български части се спущатъ въ Горничево и излѣзоха на рида източно отъ селото, по западния брѣгъ на Петърския потокъ. Въ посоката Суровичъ, Пателн забелязано настжплението на 1 пех. полкъ, 4 ескадрона и 1 батарея, като 2 българ. роти, въ гжсти вериги приближавали сръбската позиция сев. отъ Пателн. Дунавскиятъ ескадронъ стрелянъ отъ артилерия и картечници, когато пристигнала ротата отъ 23. п. п. съ 1 картечница.

Следъ това отъ 18 ч.[3]), при засилена арт. стрелба, българскитѣ предни части срещу дѣсния участъкъ достигнаха на 1000—1200 м., но спрѣни съ арт. огънь; предъ центъра, въ посоката Горничево и северно, стигнаха върху рида на 700—800 м. западно отъ Петърския потокъ, подложени на силенъ артилер. огънь. При лѣвия участъкъ — срещу гребена „Malka", и на лѣвото крило — пехотата наближила новата позиция, която се бие съ силенъ и кръстосанъ арт. огънь отъ фронта и дѣсния флангъ. Една българска рота забелязана въ колона по единъ по източния брѣгъ на Петърското езеро. Дивизионния к-ръ наблюдаваше боя отъ височината южно на к. 1500.

Следъ засилване стрелбата на българ. артилерия по Г. Висина, между 19 ч. 30, и 20 ч., българ. пехота се приближи до височината на близко разстояние, а къмъ 19 ч. — срещу

[1]) 14 ч. 10. [2]) О. № 426? (462!) 15 ч., 21. VIII. на Дунав. див. [3]) О. № 464, 23 ч., 21. VIII., Дун. дивизия.

срѣдния участъкъ; предъ дѣсния му флангъ — достигнала на 500—600 м. Свръзката съ лѣвия участъкъ — прекъсната.

Борбата стихна въ 20 ч. 40.

Общиятъ брой на раненитѣ въ дивизията, изпратени отъ дивиз. превързъчни мѣста, възлизаха на около 500, а отъ план. отдѣление отъ 12 орждия, 8 повредени изпратени назадъ за поправка.

Следъ 5-дневна непрекъсната борба и липса на вода, дивиз. командиръ отбелязва умора у войскитѣ и намаление тѣхнитѣ физически сили и съпротива[1]).

На **Дринската дивизия.**

Около полунощь, по невъзможность да се усилятъ и бити въ флангъ, частитѣ на Кара-тепе и Плоча се оттеглиха.

Презъ изтеклата нощь дивизията води пехотенъ огънь. Призори забелязано спущане на една дружина по Чаланъ потокъ, къмъ р. Бродъ[2]). Сутриньта тя леко отби нападенията.

К-рътъ на дивизията *преценява* действията така[3]): „Неприятелската пехота и артилерия проявиха забележителна активность. Пехотни части на групи се спущаха отъ Каймакъчаланъ къмъ Метеризъ тепе. Съ арт. огънь и съ противонападение съ центъра на лѣвия участъкъ, българитѣ бѣха отхвърлени, макаръ да бѣха подпомогнати съ добра и интензивна артилерийска стрелба.“

По необходимость, две роти отъ 4. п. п., отъ дѣсния участъкъ, се изпратиха въ разпореждане на лѣвия участъкъ.

За 22. VIII. дивизионниятъ к-ръ разпореди[4]): частитѣ решително да бранятъ заеманата позиция.

На **конната дивизия.**

1. конна бригада[5]) съ 2 ескадрона (отъ 1. коненъ полкъ) заеха за защита ж.-п. линия отъ рида при с. Чорнова, презъ Костохоръ до р. Лиа-дере. Тя изпрати въ разузнавателенъ отрядъ гвардейския ескадронъ и картеч. отдѣление отъ 1. кон. полкъ, за разузнаване посоката Вериа, Кожани, до линията Чобанлий (или Джоваблий), Софуларъ, гдето ще се установи и образува наблюдателенъ отрядъ за разузнаване до Джума и Кожани.

Щабътъ на бригадата и главнитѣ сили оставаха при пжтя Вериа, Кожани — 5 клм. ю. отъ Вериа.

2. конна бригада[6]) пристигна на станция Негушъ (Няуста) въ 14 ч. и веднага изпрати 4. к. полкъ съ *задача:*

[1]) О. № 464, 23 ч., 21. VIII., Дун. див. [2]) О. № 1523, 9 ч. 30 21. VIII. [3]) О. № 1531, 23 ч., 21. VIII. [4]) О. № 1532, 23 ч., 21. VIII. Дрин. див. [5]) О. № 347, 20 ч., 21. VIII., 1 к. бригада. [6]) О. № 308 20 ч. 36, 21. VIII., 2. кон. бригада.

Единъ офицерски патрулъ на коне (6 човѣка) — да се отправи въ посоката Негушъ, Кара-ташъ, Катраница — за да влѣзе въ допиръ съ противника и свръзка съ конницата на III. армия.

Единъ ескадронъ отъ 4. к. п. — да пази ж.-п. линия и затвори посоката отъ Пископия до р. Арабица, като почне отъ Негушъ и влѣзе въ свръзка съ III. армия.

Едно картечно отдѣление съ 1 взводъ отъ 2/4. ескадронъ ще пази ж.-п. линия и затвори посоката отъ р. Арабица до потока между с. Горно Копанова и Рупана, като почне западно отъ Г. Копанова.

3/4. ескадронъ ще пази ж.-п. линия и затваря посоката отъ потока между Г. Копанова и Рупана до рѣката между с. Чорнова и Яворница, като почне отъ Дол. Копанова и влѣзе въ свръзка съ 1. к. бригада.

Резервъ — 3 взвода отъ 2/4. ескадронъ съ щаба на полка и на бригадата при монастира южно отъ Негушъ.

Командиръть на дивизията получи съобщение[1]) отъ III. армия, че дивизиона армейска конница сутриньта тръгналъ отъ Острово за Катраница и че лѣвото крило на армията завършва на Островското езеро при Патели.

На **батальона сърбски доброволци.**

Въ 20 ч., батальонътъ, съ една рота отъ доброволческия отрядъ (на подполковникъ Поповичъ) пристигна въ Кожани[2]). Изпратената му храна отъ Острово не получилъ. Много войници били безъ обувки. Имало доста болни. Отъ 17. VIII. ималъ убити войн.—1, ранени оф.—1 и изостанали—30 войн.

6. ДЕЙСТВИЯТА НА 22. АВГУСТЪ.

2/8. п. бригада зае гр. Костуръ и се затвърдява на линията: Звезда—Биклища—Баница—Бучъ.

Бригадниятъ к-ръ *донесе*[1]), че предъ фронта му нѣма никакъвъ противникъ и *заповѣда*[2]) на 2/8. к. дивизионъ да заеме гр. Костуръ. Това се извърши въ сжщия день. Указа се, че градътъ билъ изпразненъ на 19. VIII.

12/23. рота, която на 21. влѣзе въ свръзка съ заетия отъ 4/10. дружина в. Вичъ, въ 19 ч. се завърна въ Рула. 5/23. рота застана въ друж. резервъ при воденицата (Рула), като прибра взвода си отъ к. 1134. На височината остана едно отдѣление (отъ 6/23. рота) за свръзка съ 1/8. п. бригада.

[1]) О. № 1374, 16 ч. 40, 21. VIII., III. армия. [2]) О. № 51, 21. VIII., 20 ч., батал. сърбски доброволци, полученъ на 24. VIII. [3]) О. №№ 29 и 30, 22. VIII., 2/8. п. бриг. [4]) О. № 31, 22. VIII., 2/8. п. бригада.

15/23. рота се ,събра въ с. Капищица и получи назначение да придружава транспортитѣ по шосето до Рула.

1/23. и 2/23. дружини се укрепяваха по линията Звезда, к. 858, в. Вучъ, сев. Жервени, а 3/23. друж. — при с. Рула.

8. п. дивизия овладя южния дѣлъ на Св. Спиридонския масивъ. Атаката на Гола Чука. Нощната атака на Лесистата висота.

3. конна бригада охранява дѣсния флангъ и разузнава на юго-изт. Въ 0 ч. 40, бригадниятъ к-ръ заповѣда[1]) — 10. коненъ полкъ да изпрати въ воденицата при с. Пателн една застава. Тя ще наблюдава езерото, съ огледъ противникътъ да не стовари нѣкоя часть, въ тилъ на 10. п. п., понеже въ него имало много лодки.

Бригадата за този день трѣбваше да продължи изпълнението на поставената й задача[2]).

7. к. полкъ[3]), получилъ назначение да пази входа на Кирли Дервентъ, тръгна въ 2 ч. Така бригадата остана на бивака, въ съставъ $3^1/_2$ ескадрона[4]) (10. к. п.) и 2. конна батарея, а $^1/_2$ ескадронъ наблюдаваше посоката за Екши су. По-късно 10. к. п. получи заповѣдь[5]), вмѣсто половинъ, да изпрати цѣлъ ескадронъ въ Екши су. Сжщиятъ, освенъ посоченитѣ му по-рано направления, да изпраща разезди и къмъ Невеска, в. Вичъ, в. Куколъ и Писодери.

И понеже гръцки войници и стражари сновеха изъ селата северно отъ опредѣлената гранична линия, подъ предлогъ, че събирали държавни храни (Соровичево), бригадниятъ к-ръ поиска бързи указания.

Неговитѣ първоначални *сведения* за противника, събрани отъ мѣстното население, гласеха: на източния брѣгъ на Островското езеро, между Нови градъ и Коларка — пехотни патрули и два конни взвода; въ Елевисъ[6]) — 1 пех. рота и 2 взвода конница; въ Кьоселеръ — около 2 роти[7]), окопавали се на сев. край; въ Коларка, Келемешъ и Кочана — малки конни групи.

Къмъ 13 ч., при бригадниятъ к-ръ пристигна командуващиятъ I. армия, който следъ като изслуша доклада му и узна за присжтствието на сръб. части задъ граничната линия, разреши и нашитѣ да я минаватъ. Той заповѣда (устно), бригадата да се оттегли къмъ Кирли Дервентъ и Екши су и охранява тила на 8. дивизия отъ Пателн до Невеска вкл.

Поради това бригадниятъ к-ръ донесе въ дивизията за получената заповѣдь, за решението си да почне изпълнението й въ 16 ч. 30, и че ще се спре между Кирли Дервентъ и Екши су.

[1]) О. № 378, 22. VIII., 3. к. бриг. [2]) О. № 109, 22. VIII., 8. див., получ. 10 ч. 15. [3]) 2 ескадрона. [4]) Отъ 10. к. п. [5]) О. № 381, 11 ч., 22. VIII., 3. к. бриг. [6]) О. № 24, 10. к. п., получ. 13 ч. 55. [7]) 300 человѣка.

Полученията отговоръ[1]) гласеше: на югъ да се отива съ отдѣлни разезди и разузн. патрули, но да се избѣгватъ възможнитѣ недоразумения съ гръцкитѣ войници.

Но охраняващиятъ Кирли Дервентъ 7. к. п., по лична заповѣдь[2]) на командуващия армията, съ 1. ескадронъ се изнесе къмъ Екши су, следъ това къмъ Соровичево, а 2. ескадронъ — къмъ вис. сев. отъ Елевисъ и следъ престрелка прогони 40—50 сръбски конници къмъ селото.

Въ донесението си к-рътъ на полка, по сведения събрани отъ населението, съобщаваше за присжтствието на 2—3 роти въ Кьоселеръ, а въ Влахоклисура на 1000 души, които щѣли да минатъ край Нови градъ и Островското езеро. Той предаде заповѣдьта на командуващия армията, че му се разрешава да поиска отъ резерва на 1/8. п. бригада — 2 роти и план. артилерия и че намиралъ стоенето на 7. к. п. въ дефилето за излишно. На край, отбелязваше, че презъ изтеклата нощь полкътъ не е почивалъ и предвидъ опасностьта откъмъ Елевисъ и Нови градъ, сжщия и презъ настжпващата нощь ще остане пакъ безъ сънь.

По-късните *сведения* въ бригадата за противника гласеха:

Отъ 3/10. ескадронъ[3]), чийто разездъ № 1 достигналъ на 3 клм. западно отъ Елевисъ, — че въ това село имало около 20 конника, които при опитъ за разузнаване били повърнати съ огънь и че освенъ тѣхъ, по показания на селяни, въ сжщото имало 1 рота, а въ Кьоселеръ още 1. Пристигналъ селянинъ въ Екши су казалъ, че около 1000 души четници съ 3 картечници (или орждия) били разположени въ Влахоклисура, Загоричани, Ляхово и Прекопана. Ескадронътъ изпратилъ 6 разузнавателни разезди.

Отъ 7. к. полкъ[4]) — че въ Елевисъ имало 45 конника, къмъ които се присъединили (18 ч.) още 15; разезда южно отъ Сотиръ, на шосейния мостъ, къмъ 18 ч. забелязалъ 2 групи конници, а по сведения отъ гръцки войникъ, въ Чалджиларъ имало 3 дружини съ взводъ конница. Освенъ това отъ селяни избѣгали отъ Сребрена — че въ селото стигнали 2000 пехотинци, придружени отъ гръцки офицеръ—венизелистъ, но тѣзи сведения не били провѣрени.

Въ 16 ч. 30, бригадниятъ к-ръ тръгна отъ Пателн (2 клм. ю.-з.) и въ 18 ч. стигна на гара Екши су, кждето нощува (съ 10. к. п. и 2. конна батарея[5])). 7. к. п. — съ 1/7. еск. въ Суровичево и съ 2/7. — въ охранение отъ Елевисъ до Пателн.

[1]) О. № 114, 8. див., получ. 17 ч. 05. [2]) О. № 16, 7. к. п., получ. 17 ч. 05. [3]) О. № 51, 3/10. ескадр., 18 часътъ. [4]) О. № 18, 7. к. п., получ. 20 ч. 40. [5]) Батареята въ 18 ч. напусна позицията си южно отъ Пателн и въ 21 ч. пристигна въ Екши су (гарата).

I/8. пех. бригада атакува и завладя в. Гола чука.

Задачата[1]) на бригадата оставаше сѫщата — да продължи движението си за овладяване даденитѣ обекти и обкржжаване на противника, като съ разсъмване настѫпи най-енергично съ дветѣ си колони къмъ Чеганъ и овладѣе участъка между ж.-п. линия и с. Жерви. Подчертаваше се, че „посоката, въ която е насоченъ 10. п. п., е особено важна и че отъ енергичното настѫпление на този полкъ къмъ Жерви ще зависи твърде много блѣскавото завършване на операцията".

Но преди нейното получаване, бригадниятъ к-ръ бѣ далъ разпорежданията си за действията на 22. VIII. Тѣ обаче останаха въ сила, тъй като заповѣдьта не ги измѣняше.

Споредъ тѣхъ[2]) колонитѣ трѣбваше да продължатъ настѫплението на разсъмване, като действуватъ бързо и смѣло и овладѣятъ:

10. п. п. — к. 907, следъ това Чаконъ.

30. п. п. — влѣво отъ 10. п. полкъ.

Командиръть на 8. арт. полкъ—ще избере мѣста за изкарване на позиция 2/8. и 5/8. батареи, като се разучатъ пѫтища за смѣна на позициитѣ, щомъ пехотата се изнесе напредъ.

Дѣсната колона[3]) — 10. п. полкъ — при подкрепата на план. батареи[4]), трѣбваше да настѫпи по изт. половина на гранитно-скалистия масивъ „Св. Спиридонъ," изпълващъ пространството между езерата и Петърския потокъ. Източнитѣ му склонове, прорѣзани съ непроходими уврази, много стръмно се спущатъ къмъ Островското езеро. По срѣдата му — тѣсно голо каменисто плато, безъ гънки и безъ растителность, на изтокъ отъ което се спуща дълбокъ, съ стръмни стени, почти непроходимъ долъ. Задъ него се намираше главната позиция на сърбитѣ, а на юго-зап. — предната.

Въ цѣлиятъ районъ — нито едно изворче. Окопи можеха да се издигатъ въ видъ на стени отъ камъни.

Командиръть на полка още на 21. бѣ разузналъ за предстоящитѣ затруднения и донесе[5]) за необходимостьта отъ гаубична артилерия, за да задържи позициитѣ, следъ тѣхното завладяване.

За противника той знаеше, че заема позиция съ 6 роти и 4 картечници по вис. сев. отъ Пателн, като на най-високата ѝ часть се очертаваха окопи—каменни стени.

Въ 5 ч., той заповѣда — план. батареи да открияъ силенъ огънь по непр. окопи, а дружинитѣ отъ бойната часть да настѫпятъ.

[1]) О. № 104, 20 ч. 20, 21. VIII., 8. дивиз., получ. 23 ч. 20. [2]) О. №№ 852 и 853, 22 ч. 30, 21. VIII., 1/8. п. бриг. [3]) 10. п. п.. 7/3. пл. бат. (I. взводъ), 9/1. пл. бат. [4]) Щабъ 1/1. пл. отд. съ 7/3. пл. бат. (I. взводъ) и 9/1. пл. бат. [5]) О. № 343, 3 ч. 15. 22. VIII., 10. п. полкъ.

Въ опредѣления часъ арт. стрелба започна. 7/3. пл. батарея (взводъ) биеше въ флангъ, дори въ тилъ сърбитѣ на Гола чука, срещу дѣсното крило на полка. Отъ набл. мѣсто ясно се виждаха отдѣлнитѣ стрелци задъ окопитѣ и гнѣздата на картечницитѣ, бити на мѣрникъ 1·2 клм. Ефекта отъ изстрелитѣ бѣ поразителенъ, но сърбитѣ не отстѫпваха.

Батарейниятъ к-ръ, като остави взводния командиръ да продължи стрелбата, взе подъ свое командуване единъ взводъ отъ 9/1. пл. батарея, съ когото започна да бие батареитѣ въ областьта на к. 907, които силно жареха настѫпващитѣ роти. Но той бѣ безсиленъ да ги обуздае, защото липсваше добро наблюдение. Стрелбата на непр. артилерия се премѣсти по батареитѣ и особено се чувствуваше ефекта на гаубичната батарея. Другиятъ взводъ отъ 9/1. пл. батарея помагаше на лѣвото крило (3/10. др.). 2. конна батарея на позицията си южно отъ Пателн устрои летяща свръзка (поща) съ конници до 10. п. п. Въ 10 ч. 07. тя получи съобщение, че полкътъ ще атакува зап. склонове на висотитѣ. Съ своята стрелба, едновременно съ батареитѣ на 8. арт. п. тя засегна флангово неприятелскитѣ окопи на разстояния отъ 4—4·5 клм.

Дѣсното крило на полка — подполковникъ Константиновъ Н. — 1/10. дружина, засилена съ 6/10. и 7/10. роти, въ 5 ч. 45, следъ арт. подготовка стремително настѫпи къмъ най-високата точка на масива сев. отъ Пателн.

Най-смѣло, бързо и стройно напредваше крайната (отъ лѣво) 6/10. рота, която подъ силенъ пушеченъ и картеченъ огънь достигна до 150 м. отъ сръб. окопи на Гола чука. Следъ малъкъ престой ротниятъ к-ръ подпоручикъ Ангелъ Кириловъ Паскалевъ съ извадена сабя излѣзе предъ ротата, за да я поведе въ атака. Последваха го взводнитѣ к-ри, а следъ тѣхъ и веригитѣ. Обаче тази първа вълна, посрещната съ необикновено силенъ пех. огънь, бѣ принудена да залегне на 50—60 м. отъ непр. позиция. Следъ непродължителна стрелба, вълната се вдигна и съ викъ „ура" тръгна „въ ударъ." Огнената стихия, обаче, се указа по-силна отъ нейния устремъ.

Веригитѣ на преднитѣ взводове бѣха покосени отъ сръб. картечници. Въ този моментъ бѣха пронизани между другитѣ храбриятъ ротенъ подпоручикъ Паскалевъ и взводниятъ командиръ подпоручикъ Попивановъ Иванъ.

Една редица трупове на храбреци, легнали и заспали вѣчния си сънь изглеждаше, като че се готвеше за последния си наскокъ.

Но отзадъ следващитѣ взводове отъ сѫщата рота, заедно съ 7/10. рота отдѣсно прегазиха безжизненитѣ предни вериги и съ мощно „ура" се нахвърлиха въ каменната стена.

Упоритѣ до тогава защитници не издържаха удара. Наистина, едни продължаваха да стрелятъ съ картечници и

пушки, офицеритѣ хвърляха бомби, но голѣма часть захвърлиха пушкитѣ, защото следъ ожесточенъ ржкопашенъ бой височината Гола чука бѣ завладѣна (10 ч.).

Тукъ задъ каменната стена загинаха 12 сръбски офицери и 60 войници и се взеха 2 картечници.

Тази смѣла атака бѣ наблюдавана и отъ к-ра на 3. конна бригада, който чрезъ конникъ изрази своя възторгъ.

Лѣвото крило на полка — майоръ Поповъ Тачо — 3/10. дружина, едновременно съ дѣсното бѣ започнало атаката. Въпрѣки упоритото противодействие, 11/10. рота се нахвърли въ неприятелскитѣ окопи и следъ ржкопашенъ бой ги завладя.

Къмъ 10—11 ч. цѣлата неприятел. предна позиция, предъ 10. п. п., бѣ заета, при следнитѣ загуби отъ полка:

На дѣс. крило — убити: офицери—2, войници—43; ранени: оф.—2[1]), войн.—146.

На лѣв. крило: убити войници—13 и ранени войници—54.

Ротитѣ бѣха размѣсени и изморени. Чувствуваше се много липсата на вода. Последва заповѣдь за привеждане въ редъ и за продължение настжплението, а въ помощь на дѣсното крило се изпрати 8/10. рота.

Направи се смѣна въ командуването на дѣсното крило[2]).

Сжщевременно к-рътъ на полка поиска[3]) (отъ бриг. к-ръ): подкрепа отъ 8. арт. полкъ, който да съобразява стрелбата си съ тази на план. батареи и се обръща внимание на сигналнитѣ ракети—и пехотна часть за образуване изразходвания полкови резервъ[4]).

Той заповѣда на план. батареи да подкрепятъ настжплението, като откриятъ стрелба по находящитѣ се на 300—400 м. оттатъкъ заетитѣ окопи, други такива.

На тази стрелба сърбитѣ отговориха съ една гаубична, 2 полски и 1 план. батареи откъмъ к. 907, които обсипаха настжпващитѣ роти, получили заповѣдь да овладѣятъ всички окопи до края на масива.

Лѣвото крило настжпи отново. То бѣ посрещнато съ силенъ арт. и картеченъ огънь, но все пакъ успѣ да отхвърли сърбитѣ, които пакъ отстжпиха и заеха гребена южно отъ к. 907 и юго-западно отъ мон. Св. Спиридонъ.

Дѣсното крило, обаче, бавно напредваше въ трудно проходимата мѣстность. Непр. позиция не можеше да се обхване откъмъ езерото, поради непристжпния стръменъ скалистъ брѣгъ и дълбоки уврази. А и духътъ бѣ вече отпадналъ. Отъ друга страна 30. п. п. вече не настжпваше, та 3/10. дружина започна да страда отъ страничния огънь отлѣво.

[1]) Подпоручикъ Цаневъ Митю, офиц. канд. Славовъ Борисъ Теневъ. [2]) Подполковн. Константиновъ Н. получи назначение—к-ръ на 30. п. п. и сдаде на к-ра 2/10. друж. подполковн. Константиновъ А. [3]) О. № 344, 10. п. п. [4]) О. № 348, 10. п. полкъ.

За обезвредяването му, 9/10. рота настжпи срещу к. 907, като навлѣзе въ участъка на находящия се по-назадъ 30. п. п. Друж. к-ръ, за да предпази ротата отъ възможна контраатака отъ страна на по-силния отлѣво противникъ, изпрати въ тази посока и 12/10. рота. Така щото въ дружинния участъкъ останаха да действуватъ 10/10. и 11/10. роти.

Така разтегнатиятъ дружиненъ фронтъ започна да страда и отъ страниченъ огънь отдѣсно, тъй като дѣсното крило на полка продължаваше да остава назадъ. За това дружинниятъ командиръ поиска подкрепления. Такива не се дадоха поради изчерпване на полковия резервъ, а и нареждането на к-ра на полка до дѣсното крило — да се подаде напредъ — не можеше да се изпълни. На всичко това отгоре и частитѣ бѣха разбъркани, въ невъзможность да се уредятъ; пристигащитѣ подкрепления засилваха противника[1]), а неприятелския картеченъ и артилерийски огънь бѣ много действителенъ.

Вследствие на горното к-рътъ на полка, въ 14 ч., заповѣда на лѣвото крило (3/10. др.) да изтегли една рота за резервъ и да спре напредването, до като съседитѣ се подравнятъ.

Въ този смисълъ той донесе на бригадниятъ к-ръ — за причинитѣ по спиране настжплението.

Въ боятъ бѣ раненъ (11 ч.) командирътъ на планин. отдѣление (1/1. план.) майоръ Стаматовъ Стаматъ.

За противника оттатъкъ езерото, к-рътъ на полка *узна* отъ селяни на с. Пателн, че презъ изтеклата нощь 1 п. сръб. полкъ е миналъ презъ Острово за Нови градъ, за това помоли[2]) к-ра на 3. конна бригада да наблюдава добре за съобщението Пателн, Соровичево.

Загуби: 10. п. п. — убити: оф.—2, войн.—56; ранени: оф.—3, войн.—206. 1/1. пл. арт. отд. — ран. оф.—1. Едно орждие (9/1.) подбито отъ снарядъ.

Изстреляни — 10. п. п.; пех. патрони—88,710, картеч.—5570. снаряди: 1/1. план. отд. — 1131 (7/3. пл. бат.—389, 9/1. пл. бат.—605, 2. к. батарея—137. *Трофеи* — картечници—2.

Лѣвата колона — 30. п. п. — съ разсъмване трѣбваше да настжпи сев. отъ 10. п. п. Въ щаба на полка се знаеше[3]) за прииждащитѣ подкрепления на противника, за обадили се нови 3 негови батареи и че по показания на бѣглецъ, цѣлата Вардарска дивизия била отправена срещу бригадата. Сърбитѣ заемаха гребена — 300 м. предъ дѣсното крило на полка.

[1]) По сведения на 2/10. др.: 1 пех. п. съ 4—5 картеч, 2 план. и 1 гауб. б-реи. [2]) О. № 356, 19 ч. 30, 22. VIII., 10. п. п. [3]) О. № 852, 22 ч. 30, 21. VIII., 1/8. п. бригада.

К-ръть на дѣсната — 3/30. дружина, следъ като презъ изтеклата нощь бѣ влѣзълъ въ свръзка съ съседната на югъ (3/10.) дружина, реши едновременно съ нея да настжпи.

Преди разсъмване картеч. рота постави на позиция 4 картечници при дѣснофланговата рота (9/30.).

Подготовката на атаката се извърши съ силенъ пушеченъ, картеченъ и артилер. огънь съ часть отъ батареитѣ и на 8. арт. полкъ. Следъ това въ 5 ч., по долътъ настжпиха 9/30. рота и 2 взвода отъ 12/30. рота, последвани отъ останалитѣ роти (12., 11.). По-влѣво 10/30. рота отъ мѣстото си съдействуваще съ огънь.

Сърбитѣ посрещнаха настжпващитѣ роти съ огънь, но не дочакака атаката. Въ 6 ч. тѣ отстжпиха на с.-и., преследвани отъ дружината (3/30.), която последователно премина презъ три гребена.

Два взвода отъ 9/30. рота на дѣсния флангъ се увлѣкоха съ съседната 12/30. рота. Другитѣ роти влѣво останаха на достигнатата линия. Все пакъ, образувала се бѣ значителна междина (1 клм.) между 3/30. и 3/10. дружини. За нейното запълване по-късно се изпрати отъ полковия резервъ 1/30. друж., която се развърна съ 3/30. и 1/30. роти въ първа линия и 2/30. и 4/30. — въ друж. резервъ. Преднитѣ роти влѣзоха въ свръзка съ съседитѣ си — 3/10. друж. отдѣсно и 12/30. рота отлѣво.

Лѣвата — 4/30. дружина, до 11 ч., престоя на изходното си мѣсто предъ Горничево, временно подчинена на к-ра на дѣсната колона 3/6. бриг. (52. п. п.) и въ свръзка влѣво съ 3/51. дружина. Съ 14/30. рота и картечницитѣ тя заемаше окрайната на селото.

Следъ това, съ прецеждане, 16/30. рота по уврага източно отъ селото и последвана отъ останалитѣ роти (15/30. и 14/30.) до вечерьта прехвърли потока и зае каменистия гребенъ, $1^1/_2$ клм. източно отъ Горничево. На това мѣсто дружината започна да се затвърдява[1]).

2/30. дружина[2]), която отъ 5 ч. бѣ настжпила следъ бойната часть, остана въ полкови резервъ задъ лѣвия флангъ на 1/30. дружина.

Пристигналитѣ непр. подкрепления и особено силниятъ арт. огънь попрѣчиха на полка да настжпи повече, следъ като бѣ наближилъ на около 400 м. отъ неприятел. окопи.

Презъ време на боя бѣ убитъ к-ръть на 11/30. рота подпоручикъ Стефановъ Станчо, а новоназначениятъ к-ръ на полка подполк. Константиновъ Н. вечерьта пристигна и прие командуването му. Пристигна и се присъедини къмъ дружината си и 5/30. рота (отъ полковия резервъ).

[1]) Съ 16/30. рота отпредъ и 14/30. и 15/30. роти въ друж. рез.
[2]) Безъ 5/30. рота.

Загуби: 30. п. п. убити: оф.—1, войн.—4; ран. войн.—32; изчез.—3.
Изстреляни — патрони: пех.—24,000 и картечни—3200.

8. артилерийски полкъ остана на сжщитѣ позиции, като на разсъмване трѣбваше да подкрепи настжплението на бригадата и да има готови батареи да се изнесатъ щомъ пехотата се изнесе достатъчно напредъ. За цельта, назначиха се разузнавачи за пжтищата къмъ св. Спиридонския масивъ.

Съ разсъмване батареитѣ започнаха арт. подготовка, но стреляха на голѣми разтояния. 1/8. и 3/8. — по батареи с.-и. отъ к. 907, а 2/8. арт. отд. и 5/8. бат. — по окопи на Св. Спиридонъ и гребена и. отъ Горничево. По-дейно участие взеха полскитѣ 1/8., 4/8. и 5/8.

На к-ра на полка се подчини 15 см. не с. с. № 491 гауб. батарея, на позиция доста задъ батареитѣ. Тя получи заповѣдь да се премѣсти при 2/8. и да води борба съ непр. артилерия.

Загуби: 8. арт. п. убити войн.—1; ранени: оф.—1[1]), войници —3; коне: уб.—2, ран.—3.

Изстреляни снаряди: 8. арт. п. — 1850 (1/8.—286, 3/8.—65, 4/8.—627, 2/8.—15, 5/8.—844, 6/8.—13).

Къмъ 17 ч. бригадата бѣ преустановила всѣкакво настжпление и се намираше на линията Горничево, до 2 клм. сев. отъ Патели, разположена така:

10. п. п. — съ 11 роти и 2 план. б-ри — въ първа линия и 1 рота — полкови резервъ.

30. п. п. п. — съ 7 роти[2]) — въ първа линия и 6 роти — въ полкови резервъ.

Въ бриг. резервъ — 1 рота — задъ 3/30. друж. и 1/8. пион. рота — въ прикритие на артилерията.

8. артил. полкъ: 3/8., 1/8.[3]), 6/8. и 4/8. батареи — югозападно на Горничево, а 2/8. и 5/8. — по на югъ.

Въ сжщото време бриг. к-ръ поиска[4]) повече артилерия отъ голѣмъ калибъръ, за борба съ непр. батареи.

Въ донесението си[5]) той отбеляза, че сръб. батарея откъмъ изт. брѣгъ на Островското езеро е стреляла тила на 10. п. п., че били забелязани две колони отъ по една рота въ движение отъ Чеганъ срещу 10. п. п., а на Св. Спиридонския масивъ имало 4 батареи. Искаше 1/8. герм. 10·5 см. батарея Шуте, останала далечъ назадъ (при Баница), да се изнесе напредъ за борба съ непр. артилерия.

Охраняващитѣ дѣс. флангъ на дивизията части (отъ 1/8. п. бриг.) се намираха на М. рѣка и в. Вичъ, като: 4/10. друж. съ 7/3. пл. бат. (2. взводъ), трѣбваше[6]) отъ ротитѣ въ

[1]) Поручикъ Савовъ Дим. [2]) 3. и 4. друж. [3]) Задъ 2. гребенъ. [4]) О. № 871, 17 ч., 22. VIII., 1/8. бр. [5]) О. № 875, 20 ч. 40, 22. VIII., 1/8. п. бригада. [6]) О. № 873, 18 ч. 35, 22. VIII., 1/8. п. бригада.

отбр. застави да изпрати патрули на югъ отъ линията Невеска, Айтосъ.

За следния день, бриг. к-ръ *заповѣда*[1]), съ разсъмване полковетѣ да продължатъ настжплението къмъ даденитѣ обекти.

Той считаше[2]), че 8. арт. полкъ не може да се изнесе повече, преди 3/6. бригада да напредне още на истокъ и поиска тежката артилерия да се премѣсти напредъ, за да застави непр. батареи да замлъкнатъ.

Сведенията за противника събрани отъ пленници гласеха[3]), че срещу бригадата, на лѣвия флангъ се намирали 5 батальона отъ Вардарската дивизия; по на северъ отъ Дунав. дививия — 8., 7., 9. и 18. п. п., а още по-нататъкъ — Дринската дивизия. Всички образуващи III. сръбска армия.

3/6. пех. бригада Задачата[4]) на бригадата оставаше сжща: ***извърши нощна атака*** частитѣ ще продължаватъ настжпле- ***на Лесистата висота.*** нието за завладяване височитѣ между Чеганъ, Жерви, като 12. п. п. ще атакува Г. Висина, следъ което ще продължи къмъ с. Чеганъ. Заедно съ това отъ дивизията се нареждаше: две дружини отъ 15. п. п., презъ нощьта 21./22. VIII. и до разсъмване, да се отправятъ къмъ южния край на Вощаранъ, като едната отъ тѣхъ се даде на лѣвата колона (12. п. п.) за атаката на Висина, а дветѣ тежки германски батареи заематъ позиция и подкрепятъ 12. п. полкъ.

Сжщата нощь бриг. к-ръ даде своитѣ *заповѣди*[5]), съ които постави *обектитѣ*:

На дѣсната колона (51. и 52. п. п.) — височитѣ между Чеганъ, Жерви;

На лѣвата колона (12. п. п. и една друж. 15. п. п.) — в. Г. Висина, а следъ това къмъ Чеганъ;

Командирътъ на артилерията — да постави дветѣ герм. теж. б-реи на позиция, за да помогнатъ атаката на Висина, и

Командирътъ на 15. п. п. — да насочи дветѣ дружини къмъ указаното му мѣсто — едната въ помощь на 12. п. п., а другата въ разпореждание на дивизионния командиръ.

Но още преди разсъмване и преди да пристигнатъ дружинитѣ отъ 15. п. п., нощната атака на 12. п. п. срещу в. Гол. Висина завърши успѣшно. После действията се развиха:

Дѣсната колона — съ 51. п. п. и 3/52. др. (10. и 12. роти) отдѣсно и 52. п. п. отлѣво, бѣ повѣрена к-ру 52. п. п. полковникъ Петровъ, който следъ оздравяването си, отъ 7 ч., гдето команеуването й.

[1]) О. № 872, 18 ч. 30, 22. VIII., 1/8. п. бриг. [2]) О. № 876, 23. VIII., 5 ч. [3]) О. № 878, 22. VIII. 1/8. бриг. [4]) О. № 104, 19 ч. 15, 21. VIII., 8. дивиз. [5]) О. №№ 77 и 79, отъ 22 ч. и 23 ч. 30, 21. VIII., 1/8. п. бриг.

При слаба подкрепа на своята артилерия[1]) (1/18. арт. отдѣл. извършваше разузнаване и изнасяне на батареитѣ къмъ Горничево, та не взе участие) и при силното противодействие на сръбската артилерия, която отъ 6 ч. усилено биеше разположението на колоната и наказваше всѣки опитъ на отдѣлни бойци или групи, за настжпление, колоната презъ цѣлия день остана на мѣстото си[2]).

51. п. п. съ тритѣ си дружини (3., 1., 2.[3])) и 6 картечници въ бойна часть, на фронтъ отъ 2 клм., заемащъ билото на М. Нидже с.-з. отъ Горничево, съ 3/52. друж. (10. и 12. роти) въ полкови резервъ, не можа да настжпи по добре наблюдаванитѣ голи и обли скалисти височи, образуващи билото на планината и неговитѣ успоредни отрози, лишени отъ растителность и осѣяни съ много камъни. А жаждата за вода, която липсваше наоколо, мжчно се понасяше въ горещитѣ часове на деня.

52. п. п. — съ 1. и 2. дружини и две роти (9. и 11.) въ лѣво (последнитѣ за свръзка съ 12. п. п.), се намираше сжщо върху билото.

Насреща сърбитѣ охраняваха рида по лѣвия брѣгъ на Петърския потокъ — дветѣ обрасли височи ю.-и. отъ к. 1500, по които бѣха успѣли да построятъ окопи.

Поради това к-рътъ на колоната *донесе*[4]) за положението, че частитѣ били приковани и не могли да напреднатъ, а въ 51. п. п. ротитѣ останали въ половинъ съставъ. Той искаше да се противопостави по-мощенъ огънь срещу неприятелскитѣ батареи, които спирали всѣко настжпление, а артилерийскитѣ командири да излѣзатъ напредъ, за да огледатъ мѣстностьта и избератъ по-близки арт. позиции. По този начинъ биха могли съ по-резултатенъ огънь да се биятъ неприятелскитѣ батареи, като приближаването на батареитѣ ще може да се извърши безопасно нощемъ. Артилерийски позиции имало северно отъ Горничево.

Бригадниятъ командиръ, който смѣташе че сърбитѣ подъ закрилата на своята артилерия сж въ отстжпление къмъ позиц. к. 1500—Св. Спиридонъ, *нареди*[5]) да се изпра-

[1]) 1/12. арт. отд. и 3/3. гауб. бат. [2]) Споредъ заповѣдьта на к-ра на дѣсн. колона (№ 27) — 51. п. п. да не разчита на помощьта на артилерията. Мѣстностьта не й позволявала бърже да излѣзе на позиция. [3]) Отъ дѣсно на лѣво. [4]) О. № 26, 15 ч. 55, 22. VIII. на дѣсн. колона (52. п. п.). [5]) О. № 89, 16 ч. 45, 22. VIII., 3/6. бриг., изпратено отъ височата сев. к. 824. Бриг. к-ръ бѣ узналъ отъ пленницитѣ, че пристигнали подкрепления на противника (21. и 22. п. п.). Освенъ това отъ пленникъ изъ 17. п. п. на Дрин. дивиз., знаеше, че една негова дружина вчера дошла въ подкрепа на 18. и 21. сръб. п. п., които усилили Дунавската дивизия и която изглеждало, че се стреми да се задържи по лѣвия брѣгъ на Петърския потокъ.

щатъ напредъ разузнавателни части, а следъ тѣхъ по-силни за преследване, съ което ще се намали ефекта на неприятелския артилерийски огънь и предупреди, че на помощь отъ артилерията до утре сутриньта да не се разчита, понеже мѣстностьта не й позволява бързо да се постави на сгодни позиции.

Привечерь, споредъ дадената отъ к-ра на колоната заповѣдь[1]), 51. п. п. трѣбваше съвмѣстно съ съседитѣ си въ дѣсно (30. п. п.) и въ лѣво (52. п. п.) да *атакува* непр. позиция и като я завладѣе, да се укрепи.

Полкътъ, изложенъ на арт. огънь (наброяваха се 8 разни батареи добре прикрити), неокопанъ върху каменистия теренъ, не можеше безнаказано да направи размѣствания презъ деня.

Заповѣдьта[2]) на к-ртъ на полка (51.) опредѣляше, като направляваща 1/51. друж. (въ центъра), съ която другитѣ трѣбваше да влѣзатъ въ свръзка и да съобразятъ движението си.

Следъ бързо, но незадоволително оглеждане мѣстностьта, дружинитѣ къмъ 20 ч. 30, тръгнаха въ настжпилата вече тъмнина, предшествувани отъ гжсти патрулни вериги.

Пресѣчената съ множество долове и уврази мѣстность, затрудняваше, дори разстройваше ротитѣ и изморяваше войницитѣ, които нѣкжде „хванати ржка за ржка" минаваха изпрѣчилитѣ се препятствия. Откритигѣ за изстрели мѣста извървяваха съ ускорена крачка. Всичко това обаче кжсаше свръзката и внасяше безпорядъкъ въ неразузнатата и непозната мѣстность.

К-ртъ на полка съ полковия резервъ[3]), дотогава при височата сев. на Горничево, отъ 21 ч. тръгна напредъ, въ свръзка съ лѣвия флангъ на 1/51. дружина. Следвайки въ дружинна колона (20 м. между ротитѣ) премина два дълбоки дола и Петърския потокъ.

Той изпрати налѣво патрулъ, къмъ 2/51. друж., кждето се зачуха изстрели и другъ напредъ. Първиятъ не се върна, но се оказа, че полковиятъ резервъ, който свърналъ на ю.-и., излѣзълъ на охранит. линия на противника, изт. отъ потока.

Сърбитѣ, обаче, бѣха напуснали тази линия и заели Лесистата висота.

Тукъ се намѣриха разхвърляни въ окопитѣ патрони, ржчни бомби, сандъци, хранителни припаси и др. т.

Веднага следъ това, въ полунощь на другия день (23. VIII. къмъ 1 ч.), сърбитѣ откриха огънь.

Това смути войницитѣ, които като резервъ смѣтаха, че се намиратъ задъ свои части. Наистина, малко по-късно

[1]) О. № 27, 52. п. п. (получ. отъ 51. п. п. въ 17 ч. 50). [2]) О. № 6, 22. VIII., 51. п. п. [3]) 10/52. и 12/52. роти съ к-ра на 3/52 дружина

огъня спрѣ, но се появи съмнение, дали стрелбата не идваше отъ своитѣ (51. п. п.).

2/51. дружина зае съседната влѣво висота и даде установения сигналъ за свръзка. Въ дѣсно се долавяше движението на 1/51. друж., която къмъ 1 ч. 30, (23. VIII.) се изравни и зае напуснатитѣ неприятелски окопи.

Полковиятъ резервъ продължи съ охрана отъ патрули и достигна подножието на Лесистата висота.

Къмъ това време (около 3 ч.) сърбитѣ усѣтиха настжплението, започнаха да освѣтляватъ мѣстностьта съ ракети и откриха честа пех. и орждейна стрелба, отъ която имаше ранени.

Отъ този моментъ настана безпорядъкъ. Въ тъмнината началницитѣ изпуснаха войницитѣ си. Изненаданитѣ отъ внезапната и силна непр. стрелба, две роти, не можаха да се приведатъ въ редъ.

Само чрезъ личната намѣса и на офицеритѣ отъ щаба на полка[1]), войницитѣ бѣха спрѣни по-назадъ, предъ фронта на 1/51. дружина, на която к-ртъ на полка повѣри знамето.

Последната (1/51. др.) изгубила свръзка съ съседнитѣ дружини, нѣмаше ясна представа за обекта на своята атака.

Дѣснофланговата -- 3/51. друж., за 6 часа бѣ извървяла само 800 м., и се оказа предъ фронта на 30. п. полкъ.

Къмъ сжщото време (3 ч. на 23. VIII.) к-ртъ на полка (51.) получи донесение отъ друж. к-ръ (3/51. др.), че 30. п. п. нѣмалъ заповѣдь за настжпление и затова дружината му презъ нощьта се движила нерешително.

И като се убеди въ безпорядъчното и безрезултатно настжпление, въ бездействието на съседа въ дѣсно, а изобщо въ пропадане на недоизкараната атака и, считайки, че следъ разсъмване положението ще стане критическо за дѣснофланговата дружина, въ 4 ч. 30, *заповѣда*: 3/51. друж. да се оттегли на старата си позиция; 1/51. друж. да се окопае въ завладѣнитѣ неприятелски охранителни окопи; 2/51. друж. да остане на завладѣната висота, а самъ съ полковия резервъ (3/52. друж. — 2 роти) да се върне на вчерашното си мѣсто и започне укрепяване.

52. п. п. достигна и зае охранителната позиция по лѣвия брѣгъ на потока.

Загуби: 51. п. п. убити—9, ранени—25, изчезнали—3. 52. п. п.—?

Артилерията на колоната осъмна на вчерашнитѣ си позиции: 1/12. арт. отд. — около в. „Gor" — 2 клм. зап. Горничево; 1/18. отд. и 3/3. гауб. батарея северно на к. 824.

1/12. арт. отд. още въ 6 ч. започна огнева дейность — по една сръб. пол. батарея (съ 3/12. бат.) и по гауб. батарея

[1]) Поручикъ Пастърмаджиевъ; полк. адютантъ поручикъ Мицевъ, н-ка на телеф. команда подпор. Христовъ и капелмайстора Главчевъ.

(съ 1/12. и 2/12. бат.), открита презъ изтеклата нощь чрезъ блѣсъцитѣ ѝ.

Къмъ 9 ч. стрелбата орѣдя, следъ което на предѣлния си мѣрникъ съ нѣколко изстрели се опита да достигне една отдалечъ движеща се батарея, но безуспѣшно.

Презъ останалото време на деня отдѣлението води рѣдка стрелба по една батарея (съ 3/12.) и по пехотни отстжпващи части (съ 1. и 2. батареи).

Опитътъ на една сръб. батарея да намѣри отдѣлението остана безъ резултатъ. Снарядитѣ ѝ попадаха отпредъ въ долътъ, безъ да причиняватъ вреди.

К-рътъ на отдѣлението, като взе предвидъ отстоянието, запита к-ра на артилерията (18. арт. п.), да остане ли на позицията или да се изнесе къмъ с. Горничево. Отдѣлението обаче занощува безъ да се измѣсти.

1/18. арт. отд. и 3/3. гауб. бат. до пладне останаха на мѣстата си, но командиръть на отдѣлението и на батареитѣ отъ сутриньта заминаха къмъ Горничево, за да разузнаятъ нови позиции. Къмъ 12 ч. батареитѣ напуснаха позициитѣ си и, безъ пжть въ колона, тръгнаха на истокъ. Следъ това спрѣха около позицията на 1/12. отдѣл. и останаха до мръкване.

Следъ пладне (15 ч.) к-рътъ на полка указа позицията на отдѣлението (висотата зап. Горничево) и целитѣ за биене. Склонътъ, по който трѣбваше да се изтеглятъ орждията, се оказа стръменъ, каменистъ. Отъ наблюд. мѣста, върху сжщата висота, добре се виждаше цѣлата панорама на предлежащата мѣстность, включително непр. пех. позиция и гребенитѣ, задъ които действуваха сръбскитѣ батареи.

Веднага следъ огледа и установяване мѣстата на орждията, бѣше повикана прислугата съ инструментъ, която следъ пристигането си, още презъ деня, започна да окопава, така установенитѣ, сносно закрити позиции.

Следъ мръкване, въ 21 ч., батареитѣ заеха бойнитѣ си мѣста и продължиха укрепяването.

Поради понесенитѣ до сега загуби[1]) к-рътъ на полка поиска попълване.

Между това бѣ получена заповѣдь[2]), съ която бриг. к-ръ искаше, предвидъ отстжплението на противника и затрудненото преследване отъ силния непр. арт. огънь, да се направятъ усилия за изваждането възможно повече орждия на подходящи позиции, за противодействие на непр. артилерия. Отъ последнитѣ да се даде добра подкрепа на пехотата и за по-продължително време.

Самото поставяне върху избранитѣ презъ деня позиции да се извърши нощемъ на лунна свѣтлина. Такива имало и

[1]) Отъ 17. VIII.—22. VIII. убити и ранени хора—27 и коне—36.
[2]) О. № 90, 17 ч. 50, 22. VIII., 3/6. бригада.

северно отъ Горничево, които ще покаже командиръть на 52. п. полкъ.

Загуби: 1/12. арт. отд. ранени войн.:—1, контуз.—1; коне уб.—3. 1/18. арт. отд. ран. войн.—1 (3/18. б.). 3/3. гауб. бат. — нѣма.

Изстреляни снаряди: 1/12. арт. отд.—515 (1/12.—194, 2/12.—156, 3/12.—165). 1/18. арт. отд. — 0, 3/3. гауб. бат.[1]) — 0.

Командиръть на 8. арт. бригада се намираше на н. м. при това на 3/6. п. бригада. По негова заповѣдь 1/8. 10·5 см. герм. бат., при помощьта на специаленъ самолегъ, стреля по сръб. батареи срещу 3/6. п. бригада. И 15 см. гауб. герм. бат. № 491 сжщо действува съ огънь.

Той заповѣда на капитанъ Шюте (1/8.), да постави две орждия (10·5 см.) долу до шосето, а другитѣ две — до 15 см. гауб. батарея, при военния пжть (Церово—Горничево).

Лѣвата колона[2]) — 12. п. п. — сутриньта, следъ като зае Г. Висина и билото на югъ, започна да се урежда и затвърдява, до като въ сжщото време сърбитѣ, подъ закрилата на артилерията си, се оттегляха въ изт. и юго-източна посока. Но полкъть бѣ много разтегнатъ, частитѣ му разбъркани, а пристигналата въ това време (6 ч. 40,) отзадъ 1/15. дружина — много изморена[3]).

Вследствие на това к-ръть на колоната *реши* — да продължи настжплението, но следъ като батареитѣ заематъ новитѣ си позиции[4]), а до тогава преднитѣ роти да продължатъ затвърдяването си по билото, като 4/12. друж. (отлѣво) се подаде напредъ, за да спечели пространство и подържа допиръ съ противника. Освенъ това, той поиска бързо изпращане на планинска артилерия, предвидъ силно пресѣчената планинска мѣстность[5]).

Следъ пладне, за изпълнение възложената му задача, к-ръть на полка заповѣда[6]), въ 20 ч. да се поднови настжплението така:

1/15. дружина — 3 роти и 2 картечници[7]), като смѣни 2/12. друж. на в. Трапеца (ю.-з. отъ Висина) да настжпи къмъ Чеганъ;

4/12. дружина съ 3 картечници и 2 роти (отъ 3/12. друж.), ще смѣни 3/12. друж. на в. Висина и настжпи, за да завладѣе вис. източно отъ Г. Висина, а следъ това да продължи къмъ Чеганъ.

Полкови резервъ: 1/12. друж., 2 роти отъ 3/12. друж. съ 2 картеч. и 2/12. друж. — ще следва по пжтя на 4/12. друж.

[1]) Командуването ѝ пое поручикъ Богдановъ Св. — изъ отпускъ. [2]) 12. п. п., 2/18. арт. отд., 1/15. друж. [3]) Друж. к-ръ донесе, че войницитѣ трета нощь не спали и щомъ сѣднатъ — заспивали. Искаше 2 часа почивка (о. № 11). [4]) О. № 576, 15 ч., 22. VIII. [5]) О. № 574, 10 ч., 22. VIII., 12. п. п. [6]) О. № 33, 17 ч., 22. VIII., 12. п. п. [7]) Отъ 12. п. п.

и следъ заемане на вис. източно Г. Висина ще изпрати 2 роти и 2 картечници на нея за заслонъ на бойния редъ срещу к. 1500, до завладяването ѝ.

Артилерията — 2/18. арт. отд. — ще заеме позиция задъ дѣсния флангъ на бойния редъ и подържа настжплението, като обезвреди фланговия огънь откъмъ к. 1500.

Наблюдателно мѣсто височината сев.-зап. отъ Висина.

До вечерьта 1/15. друж. едва успѣ да смѣни 2/12. друж. и да заеме изходното си положение, кждето занощува, а 4/12. друж., следъ слаба съпротива отъ противника, успѣ да заеме една (разлата) височина 2 клм. изт. отъ Висина (по склона на в. Жакъ). Непр. артилерия биеше Висина и билото на югъ.

2/18. артил. отд. на разсъмване обстреля (съ 6/18. б.) отстжпващи сръб. части, но отъ 8 ч. стрелбата бѣ прекратена. К-рътъ на отдѣлението и тѣзи на б-реитѣ тръгнаха напредъ за изборъ на нови позиции. Такива — дълбоко закрити — се избраха къмъ дѣсния флангъ на полка и се заеха съ пехотна помощь. Наблюд. мѣста — въ дѣсно, върху голото и каменисто било. Следъ това батареитѣ отбелязаха разстоянията съ изстрели, включително и височината — к. 1500.

За предстоящето настжпление, к-рътъ на отдѣлението получи заповѣдьта въ 19 ч. Той обаче изказа *мнение*, това да се извърши безъ арт. подкрепа, за да се скриятъ намѣренията, а още повече, че нѣмало да се знае до кжде ще стигнатъ преднитѣ роти.

То бѣ възприето. Но отдѣлението не можа да набави изразходванитѣ снаряди, защото въ снабдителнитѣ източници (тила) нѣмало, и на другия день то осъмна общо съ 948 снаряда, вмѣсто следуемитѣ се (около 4000[1])).

Загуби: 12. п. п. убити: офиц.—1[2]), войн.—23; ран. войн.—214. 2/18. арт. отд. — нѣма.

Изстреляни патрони: 12. п. п. — ? снаряди: 2/18. арт. отд. — 215 (2/18.—90, 6/18.—125).

Презъ нощьта к-рътъ на полка получи известие отъ 55. п. п.[3]), че може да използува 2/55. рота за общи действия предъ фронта и че самъ ималъ за обектъ к. 1500, кждето действували 7 роти.

1/3. пех. бригада бомбардира к. 1500 и натиска цѣлия фронтъ. На 21. VIII., 20 ч., бригадниятъ к-ръ получи *задача* (досегашната): енергично да продължи настжплението за овладяване на Чеганска пл., Метеризъ тепе, Джематъ иери, следъ което да се насочи въ обща посока на Чеганъ, за обкржжване противника. За изпълнението ѝ, той даде *заповѣдь*[4]) споредъ която:

[1]) О. № 124, 22. VII. на 2/18. отд. [2]) Поручикъ Тачевъ — к-ръ I.9/12. рота. [3]) О. № 271, 22. VIII., 55. п. п. [4]) О. № 50, 22 ч. 30, 21. VII

Дѣсната колона — 3/8. п. бригада (55. п.) ще атакува противника на к. 1500 и я заеме.

Срѣдната колона — 11. п. п.[1]) — ще развие успѣха на 13. рота и заеме с.-и. гребенъ на к. 1500, кждето ще се затвърди; ще държи подъ силенъ арт. огънь пространството до езерото; ще съдействува на дѣсната колона, като излѣзе въ тила на насрещния ѝ противникъ, срещу 55. п. полкъ.

Лѣвата колона — 56. п. п. — съ тритѣ си дружини[2]) ще атакува и заеме Джематъ и се затвърди тамъ.

1/11. дружина съ огънь ще прикове противника на Папалазо и държи свръзка между 56. п. п. и 1/46. дружина.

1/46. дружина[3]) ще настжпи и атакува Седлото, като остави една рота въ окопитѣ на к. 2525 — въ бриг. резервъ.

До 4 ч. всички части ще заематъ изходнитѣ си мѣста.

Артилерията ще подготви и подържа атаката така:

Отъ 4 ч. до 4 ч. 30,: по с.-и. склонъ на к. 1500 (съ 7/6. бат. и тежкото орждие отъ в. Попадия); по Седлото и Папалазо (съ 4/6. пол. и 1/1. план. батареи).

Отъ 4 ч. 30, нататъкъ: по Джематъ (съ 4/6. пол. и 1/1. план. б-реи); по с.-и. склонъ на к. 1500 (съ 7/6. бат.); по Метеризъ (съ теж. орждие).

Отъ 4 ч. до 4 ч. 30, и нататъкъ ще стреля и артилерията на дѣсната колона.

Пехот. атака започва въ 4 ч. 30, едноврем. отъ всички.

Така опредѣлената огнева дейность на артилерията имаше за цель — да подпомогне усилията на 12. п. п., при атаката на в. Гол. Висина, която щѣше да се извърши на разсъмване (на 22. VIII.).

Дѣсната колона — 3/8. п. бриг. (55. п. п.). На частитѣ отъ колоната се *възлагаше*[4]):

1/55. дружина да настжпи стремително по с.-з. склонове на к. 1500 и до пладне да вземе в. Кюнцитѣ, следъ което ще продължи по-нататъкъ и съ фланговото си действие облекчи настжплението на 3/55. дружина.

3/55. дружина ще продължи настжплението по северните склонове на к. 1500, като изпрати крайната си рота да настжпи отъ сев.-изтокъ.

2/55. рота, въ полкови резервъ, въ началото ще се придържа къмъ дѣсния флангъ на 3/55. друж., като се съсрѣдоточи на юго-западния край на Ст. Попадия.

[1]) Съ 3/3. пл. бат. и 2/55. друж. [2]) 3/56. друж. получи заповѣдь (о. № 555, 23 ч. 20, 21. VIII.) на 1/3 п. бриг.) да сдаде участъка си на 1/46. др. и се присъедини къмъ полка си. [3]) Съ 2 картечници и 1/1 пл. бат. [4]) О. № 15, 0 ч. 15, 22. VIII., 3/8. бр. и о. №№ 268, 269, 4 ч. 10, и 5 ч., 22. VIII. на 55. п. полкъ.

Артилерията на колоната ще съдействува, като въ състава ѝ минава и Герм. (2/8.) 10·5 см. бат. (взв. при Совичь). Огънь ще открие въ 4 ч.. Атаката ще почне въ 4 ч. 30.

При настжплението подофицеритѣ ще вдигатъ бѣли флагове, за да се означава предната линия[1]), а 8/55. рота ще прикрива дѣсния флангъ на 1/55. дружина.

Арт. подготовка започна половинъ часъ по-късно (въ 4 ч. 30, вмѣсто въ 4 ч.), но дружинитѣ не мръднаха до пладне.

Това принуди бригадния к-ръ (3/8. бр.) да *заповѣда*[2]) к-ру на полка (55.): лично съ полковия резервъ да подтикне 1/55. друж. и ускори настжплението ѝ, като напомни, че днешния бой е решителенъ.

На свой редъ к-рътъ на полка изказа недоволството си на к-ра 1/55. др, за бездѣйствието му и *заповѣда*[3]), заедно съ 2/55. рота, която му се изпрати отъ полкови резервъ, смѣло да настжпи и завладѣе к. 1500.

Но следъ пладне (до 19 ч.) положението оставаше безъ промѣна. 3/55. друж. срещу к. 1500 се намираше върху стръмнитѣ склонове на 300 м. до теленитѣ мрежи. Друж. к-ръ узна[4]) отъ ранени пленници, че котата се заемала отъ 6. п. сръбски полкъ, който билъ въ окопитѣ на платото задъ теленитѣ мрежи, обаче къмъ дѣсния край и дѣсната Лесиста висота имало отдѣление съ 2 картечници, които били предъ телената мрежа и стреляли отъ канаритѣ Самитѣ мрежи били съ 3 реда колове, високи 2 м., нѣкжде закрепени за дърветата. Отъ фланговия огънь, особено откъмъ изгорѣлата гора, настжплението изглеждало невъзможно.

Въ 19 ч., при силната подкрепа на артилерията, особено по Терасата предъ 3/55. др., 55. п. п. поднови атаката и успѣ да наближи: 1/55. друж. до 500—600 м. отъ укрепл. на Кюнцитѣ и зап. склонъ на Жака, а 3/55. др. до теленитѣ мрежи[5]).

Артилерията на колоната получи заповѣдьта на 3/8. п. бриг.[6]) въ 4 ч. 15. За изпълнението ѝ бѣ наредено[7]): веднага да се почне арт. подготовка, като атаката ще почне въ 4 ч. 30. Участъци за биене: на изт. отъ к 1500 — за дѣсната група и на зап. отъ котата — за лѣвата група.

Стрелбата започна на 4 ч. 15, въ опредѣленитѣ участъци — по окопитѣ на Кюнцитѣ и на к. 1500.

Сжщевременно герм. взв. при Совичъ[8]) (отъ 2/8. дълга бат.) бѣ придаденъ на срѣдната арт. група, а 3/6. бат. поради липса на цели бѣ отнета отъ нея и се даде на дѣсната.

[1]) О. № 268, 55. п. п. [2]) О. № 63, 11 ч. 30, 22. VIII., 3/8. бриг. [3]) О. № 276, 13 ч. 55. [4]) О. № 130, 18 ч. 30, 22. VIII. на 3/55. друж. [5]) О. № 73, 19 ч., 22. VIII., 3/8. бр. [6]) О № 15, 0 ч. 15, 22. VIII., 3/8. бриг. [7]) Но писмената заповѣдь о. № 103 (8 ч. 10,) се отдаде по-късно. [8]) На позиция — 600 м. задъ 3/6. бат.

Тя се премѣсти[1]) и зае бившата позиция на 2/6. бат. (отъ 17. VIII, 500 м. назадъ и влѣво отъ 1/6. бат.).

Започнатата стрелба наскоро бѣ спрѣна отъ пехотни сигнали, но въ 6 ч. 30, се поднови съ намалена скорость.

Къмъ 9 ч. една сръб. батарея отъ с.-и. склонъ на к. 1500 обстреля 1/6. и 2/6. батареи, а друга — по 4/2. гауб. бат. На тѣхъ отговори 2/6. батарея.

Къмъ 11 ч. 45, лѣвата арт. група (съ 8/6. б. и герм. взводъ) насочи огъня си по в. Жакъ, кждето се забелязаха неприятелски групи да напущатъ Кюнцитѣ и да се настаняватъ въ окопитѣ на Жакъ.

Къмъ 16 ч. 45, групитѣ бѣха предупредени да се подготвятъ за започване *усилена* стрелба по терасата и по с.-и. склонъ на к. 1500, срещу които ще започне решителенъ бой съ крайна цель — заемането к. 1500—на всѣка цена.

Въ 19 ч., стрелбата започна[2]): Дѣсната група по окопитѣ на терасата (с.-и. склонъ на к. 1500), а срѣдната (съ 8/6.) — по тѣзи на Кюнцитѣ.

Усилената бомбардировка продължи до 20 ч.[3]), но отъ 1/55. др. атака не последва.

Въ *подробности*, групитѣ презъ деня стреляха така:

	Дѣсна	*Срѣдна*
4 ч. 15,—4 ч. 20,	окопи, плато сев. к. 1500 (т. 4)—(съ 1/6. и 2/6.)	Юго-зап. склонъ к. 1500 (съ 5/2. гауб. и 8/6. батареи.[4])).
6 ч. 30,	окопитѣ влѣво на т. 4.	
7 ч.		в. Жакъ (8/6.—м. 8·15 клм.) и сев. скл. к. 1500 (5/2 гауб.).
9 ч.—9 ч. 10,		Окопи Кюнцитѣ (8/6.—м. 6·4—6·6), пех. части сев. к. 1500 (5/2. гауб.) и батарея № 3 задъ Кюнцитѣ (герм. взв. м. 7·2 клм.)
9 ч. 10, 9 ч. 30, 10 ч., 10 ч. 30, 11 ч., 11 ч. 30, 12 ч.	усилено по окопи влѣво т. 4 и бат. задъ т. 2 (съ 1/6. и 2/6. —1 взв.).	Окопи зап. склонъ Кюнцитѣ (8/6. — м. 5·85—6 клм.) Пех. отстжп. части с.-з. скл. Жакъ (8/6.) и долътъ къмъ Кюнцитѣ. Канаритѣ с.-з. склонъ к. 1500, бомбохв. (5/2. гауб.) Окопъ съ карт., по съобщ. пех. (5/2. гауб.). Окопи на Жака (герм. взв. — м. 8·8 клм.). Окопи сев. скл. на Жака (8/6.—м. 7·4. клм).

[1]) Отъ 8 ч. зае позиция, а въ 16 ч., отбеляза съ изстрели неприятел. позиция. 8/6. батарея презъ нощьта смѣни позицията си въ дѣсно на 500 м., поради силното ѝ обстрелване въ предния день. Новата ѝ позиция — въ горичката южно отъ Совичъ. [2]) По сръб. източници въ 19 ч. 45. [3]) По сръб. източ. до 20 ч. 30. [4]) Не стреляха: 3/6. бат., поради прекжсване свръзката и 4/2. гауб. поради недосегаемость.

12 ч. 30, Задъ Кюнцитѣ прегр. огънь (8/6. б.—м. 7—7·2 к.м.) и скалитѣ (5/2. гауб. б.)

13 ч. огъня спрѣ.

15 ч. 20, С.-з. склонъ к. 1500 (изгорѣлата гора — пех. части (5/2. гауб. и 8/6.—м. 6 к.м.).

Въ 16 ч. 45, — Готовность за подкрепа удара на пехотата предъ 3/55. дружина, при участъци за биене: дѣс. група — влѣво на платото и срѣд. група — въ дѣсно отъ сѫщото.

17 ч. С.-з. склонъ на Жака (окопи) (герм. взв.)

18 ч. 20, Кюнцитѣ (окопи и ходове) (8/6. бат.)

18 ч. 40, Окопитѣ на Жака (герм. взв. и 8/6. б.)

Въ 19 ч.—20 ч. 10, усилена стрелба за завладяване к. 1500:

По батарея задъ т. 1 (2/6. — 1 взв.) и т. 4 (1 взв.) и окопитѣ предъ предния склонъ (1/6. — дѣсния и 3/6. — лѣвия) между т. т. 1 и 4. Окопи на Жака, после Кюнцитѣ (герм. взводъ) и 8/6. и с.-з. склонъ на к. 1500 (5/2. гауб. б.).

Следъ 20 ч. всички удължиха стрелбата, после тя орѣдя. За 2 часа се изстреляха повече отъ 2,000 снаряди. Стрелбата съвсемъ спрѣ въ 21 ч. 30.

Най-много бѣ засегната отъ непр. артилерия напуснатата позиция на 8/6. бат., на която се палеха димки (блѣсъци).

Загуби: 55. п. п. убити войн.—13[1]) ранени войн.—24; арт. — 0.

Изстреляни: 55. п. п. патрони — ? (3/55. др.—10,700); артилерията снаряди — 2799 (1/6.—627, 2/6.—623, 3/6. — 469, 5/2. — 247, 8/6.—549, герм.—284).

Срѣдната колона —11. п. п[2]). — Въ изпълнение дадената му заповѣдь[3]), командирътъ на сѫщата *нареди*[4]):

2/11. друж. съ 6 роти[5]) и 4 картечници да прикове противника съ огънь и съдействува на 4/11. дружина отдѣсно за завладяване височината върху гребена, изходящъ отъ в. Шопа въ с.-и. посока, следъ което ще атакува предъ фронта си и завладѣе Метеризитѣ;

4/11. дружина[6]), безъ да чака 2/55. друж., ще атакува и завладѣе вис. с.-и. на Шопа и съдействува на дѣсната колона (55. п. п.), като атакува нейния противникъ въ тилъ

Полковиятъ рез. (9. и 11. роти) — на досегашното мѣсто.

3/3. планин. батарея отъ заеманата позиция ще съдействува на 4/11. друж. за завладяване височината, после на Метеризитѣ, следъ което ще заеме позиция на тѣхъ и държи подъ огънь пространството до езерото.

2/55. дружина ще се присъедини къмъ дѣсния флангъ на 4/11. друж. и атакува сѫщата височина (обектъ на 4/11. др.).

К-рътъ на колоната отъ последнитѣ действия се *убеди*, че до като нѣ се овладѣятъ Джематъ, Шопа и фланкиращитѣ батареи, атаката на Метеризитѣ е невъзможна[1]). При това сѫщиятъ *донесе*, че е необходимо да се открияттъ тѣзи батареи и се ангажиратъ отъ собственитѣ и непременно да се стреля по неприятел. окопи. Ако това не стане и последната следа отъ намаления моралъ у войницитѣ ще изчезне и катастрофата — неминуема. А ако фланкиращитѣ батареи не бѫдатъ унищожени и следъ заемане на Метеризитѣ, задържането имъ било невъзможно.

Поради всичко гореизложено, *планътъ* за действие предвиждаше атаката да върви постепенно: най-напредъ 4/11. друж., а следъ това 2/11. др. К-рътъ на последната[2]) щомъ види, че фланговитѣ непр. батареи биятъ 56. п. п., а собственитѣ — Метеризитѣ, да се нахвърли на последнитѣ.

Боятъ започна въ опредѣления часъ (6 ч. 30,) при усилена стрелба на 2/11. дружина.

4/11. дружина съ 13. рота и полурота отъ 12. рота, при подкрепата отъ 3/3. пл и 7/6. и 4/6. батареи, безъ да чака 2/55. друж., решително настѫпи. Когато достигна до теленитѣ мрежи (60—70 м.), въ готовность да ги премине, дружината бѣ обхваната отъ масовъ огънь на сръб. фланкиращи б-реи.

К-рътъ на полка, който наблюдаваше атакуващитѣ роти и ефекта на непр. огънь, ясно виждаше пръсканията на снарядитѣ, които косеха атакуващитѣ вериги и резерви и „изхвърляха въ въздуха части отъ човѣшки тѣла.“ Въ едно кѫсо време тѣ бѣха разстроени и само себевладѣнието на командиритѣ и особено на тежко раненията к-ръ на 13/11. рота поручикъ Стамовъ[3]), помогна за предотвратяване паниката въ полка. Наистина 13/11. рота се разпръсна, а 12/11. и 14/11. доста пострадаха.

Дружината се оттегли назадъ въ гората и следъ като се уреди, остана до нова заповѣдь.

Находящата се влѣво 2/11. дружина къмъ 13 ч. можа да достигне 200 м. до противника, но изложена на силенъ огънь, който засегна и по-заднитѣ части, остана на това мѣсто[4]).

Въ 19 ч. к-рътъ на полка заповѣда да се поднови атаката. Но направения въ 20 ч. опитъ, отъ силното противодействие, не успѣ. Боятъ продължи до 21 ч., а стрелбата стихна къмъ 23 ч. 30.

---

[1]) Уб.—4, ран.—9 (отъ 3/55. др.). [2]) 2/11., 3/11., 4/11., 2/55. дружини и 3/3. план. бат. [3]) О. № 50, 22 ч. 30, 21. VIII., 1/3. бриг., получ. 23 ч. 35. [4]) О. № 680, 1 ч. 30, 22. VIII., 11. п. п. [5]) 5., 6., 7., 8., 10. и 15. [6]) 12., 13., и 14. роти. Тази друж. по липса на телеф. свръзка получила о. № 680, въ 6 ч. Следъ това се свърза съ отпуст. кабелъ.

[1]) О. № 675, 6 ч. 30, 22. VIII., 11. п. п. [2]) О. № 684, 11. п. п. [3]) Отъ ротата излѣзоха ранени всички офицери и повечето малки к-ри. [4]) О. № 683, 13 ч. 20, 22. VIII., 11. п. полкъ.

2/55. дружина презъ цѣлия день не прояви дейность и не влѣзе въ свръзка съ 4/11. дружина.

Загуби: 11. п. п. убити: офиц.—2[1]), войн.—6; ранени: оф.—3[2]), войн.—64; изч.—53.

Изстреляни — 11. п. п.: патрони—52,000, бомби—11, ракети—11.

Лѣва колона — 56. п. п.[3]). Споредъ получената заповѣдь[4]), к-рътъ на полка *кареди*[5]):

3/56. друж. следъ смѣната ѝ отъ 1/46. друж., да мине презъ бивака си (сев. к. 2525) и се спусне по долината за р. Бродъ, къмъ превързъчното мѣсто на полка (до рѣката), отъ кждето ще изпрати въ подкрепа: на 1/56. друж.—9/56. рота; на 2/56. друж.—10/56. рота; въ полкови резервъ (при превърз. мѣсто)—11/56. и 12/56. роти.

Всички части до 4 ч. да заематъ изходнитѣ си мѣста.

1/56. друж. ще държи свръзка въ дѣсно съ 2/11. друж., а 2/56. друж. ще изпрати усиленъ офицерски патрулъ за свръзка налѣво — съ 1/11. дружина.

Полкътъ ще съобразява движението си напредъ съ 11. п. п., за да избѣгне неприятелския фланговъ огънь.

Набл. мѣсто сжщо (вис. сев. р. Бродъ — до кошарата).

Но 3/56. дружина се отправи за полка си доста късно. Тя мина задъ к. к. 2525 и 1944, кждето осъмна. Затова участие въ боя не можа да вземе. По части тя пристигна на мѣстата си: К-рътъ на дружината съ 9/56. рота при 1/56. друж. въ 19 ч. 30; 10/56. рота при 2/56. друж. — къмъ 22 часътъ и 11/56. и 12/56. роти — на следния день (23., 4 ч.).

Въпрѣки това закъснѣние, поради настояването на бригадния к-ръ — да се употрѣбятъ всички усилия и съ решителни действия да се завладѣятъ даденитѣ обекти — *атаката* се извърши и то така:

Още преди предшествуващата нощь полкътъ бѣ подложенъ на силенъ огънь, който на разсъмване (на 22.) се засили много. Поради това и особено на фланговия огънь отдѣсно и лѣво (Папалазо), настжплението започна едва въ 9 ч. 30:

1/56. друж. съ 4/56., 3/56. и 2/56. роти и 2 картечници въ бойна часть и 1/56. рота въ резервъ и въ лѣво

2/56. друж., съ 6/56. рота и 2 картечници въ бойна часть и задъ тѣхъ — 7/56. и 8/56. роти.

5/56. рота — за свръзка съ 1/56. дружина.

Настжпващитѣ дружини бѣха посрещнати съ силенъ артилерийски и пехотенъ огънь.

1/56. друж. напредна малко (съ 4/56. р.), но бита съ кръстосанъ огънь, спрѣ подъ предлогъ, че останали на мѣс-

[1]) Подпоручици Кондевъ и Томовъ. [2]) Подпоручици Далакчиевъ, Пантофчиевъ, Великовъ. [3]) 1., 2., 3. друж. и 6 картечници. [4]) Задача съгл. о. № 50, 22 ч. 30, 21. VIII., 1/3. п. бриг. [5]) О. № 38, 1 ч. 32 22. VIII., 56. п. полкъ.

тата си съседнитѣ въ дѣсно роти отъ 11. п. п. (5/11. и 7/11.), които имали заповѣдь да не напредватъ поради фланговия, дори тиленъ непр. арт. огънь, а 5/11. рота щѣла да подържа само съ огънь. Но 2/56. рота изгуби единъ окопъ, който бѣ заетъ отъ сърбитѣ съ единъ взводъ и 1 картечница.

Вследствие на това дружинниятъ к-ръ реши да не настжпва повече.

2/56. друж., по скрити подстжпи, настжпи съ 6/56. рота, зае нѣколко окопи по Джематъ иери и достигна на 200 м. до главната непр. позиция, но бѣ спрѣна отъ силенъ пех., арт. и миненъ огънь.

Къмъ 12 ч. к-рътъ на полка заповѣда дружинитѣ да се затвърдятъ на мѣстата си.

Боятъ продължи до 21 ч., когато бѣ отбита една контра-атака. По-късно, за осуетяване нова контра-атака, лѣвата арт. група хвърли нѣколко снаряда къмъ Джематъ иери.

Загуби: 56. п. п. убити: офиц.—2[1]), войн.—30; ранени: оф. — 5[2]), войн.—160; изчезн.—3. *Изстреляни* — патрони — 28,000.

1/11. дружина — презъ изтеклата нощь има престрелка. Презъ деня обаче тя не настжпи, а съ огънь прогони доближилитѣ се неприятелски патрули.

1/46. дружина[3]). — въ 2 ч. 50, пристигна на позицията при 3/56. др., смѣни я и установи свръзката съ съседитѣ[4]).

— Въ 4 ч. 45, — 1/46. и 3/46. роти и 1 картечница настжпиха[5]) отъ позицията 3 клм. ю.-и. отъ к. 2525 и безпрепятствено, къмъ 9 ч. 30, достигнаха 700—800 м. на югъ. Но тѣ бѣха обстреляни отъ неприят. батареи и спрѣни. Следъ това патрулна верига отъ 1/46. рота наближи седловината между к. 2525 и Седлото и се озова предъ противника на седловината между Папалазо и Голото Седло — обекта на дружината.

Загуби: ранени—1. *Изстреляни* патрони — 500.

4/11. рота продължаваше да охранява лѣвия флангъ, безъ да възстанови още изгубената свръзка съ 2/3. п. бриг.

Бригаденъ резервъ — 2/46. рота сутриньта се изтегли на с.-и. склонъ на к. 2525, а вечерьта наново зае окопитѣ.

Лѣвата арт. група — 2/6. арт. отд. Следъ като отъ 5 ч. сръб. артилерия бѣ започнала огнево противодействие срещу настжпващата 1/3. п. бриг., к-рътъ на групата, въ 7 ч., нареди батареитѣ да започнатъ да действуватъ: по Джематъ иери и Папалазо (1/1. пл. батарея) и по Метеризъ тепе (4/6. и 7/6. батареи). 3/3. пл. батарея въ това време биеше вис. на сев.-изток. гребенъ на „Шопа."

Къмъ пладне бѣ обстреляна сръбската батарея (съ 1/1. пл. батарея) на седловината изт. отъ Седлото, открита презъ

[1]) Убитъ подпор. Маневъ. [2]) Поручикъ Подековъ. [3]) 1. и 3. роти, 2 картечници и 1/1. план. бат. [4]) Въ лѣво 4/11. рота. [5]) Друж. резервъ: 2 рзвода отъ 1/46. рота и 1 взв. отъ 3/46. рота и 1 картеч.

нощьта по блѣсъцитѣ ѝ. Следъ това батареята пренесе огъня по пехотни части на самото Седло.

Въ 13 ч. 30, за противодействие на контра-атаката срещу 2/11. друж., насочена срещу Метеризъ тепе, 7/6. батарея присъедини изстрелитѣ си къмъ тѣзи на 3/3. пл. батарея.

Къмъ 15 ч., за подкрепа на настжплението, батареитѣ започнаха да действуватъ: по Метеризъ (3/3. пл. и 7/6. б-реи) и по Джематъ иери и Скалиста чука (4/6. и 1/1. пл.). Но атаката започна едва въ 18 ч. и непредна едвамъ съ 200 м.

При отбиване контра-атака въ 21 ч., 56. п. п. бѣ подкрепенъ отъ 1/1. пл., 4/6. и 1 взводъ отъ 7/6. батареи съ стрелба по пех. окопи до 21 ч. 30. Следъ това групата води редка стрелба по Метеризъ и Джематъ въ опредѣленитѣ имъ зони.

Загуби: ранени — 2 (4/6.—1, 3/3.—1), отъ 3/3. пл батар.—едно орждие излѣзе за поправка.

Изстреляни снар.—974 (4/6.—133, 7/6.—379, 1/1.—123, 3/3.—339).

Дивизионенъ резервъ — 4/15. дружина въ Вощаранъ.

Армейски резервъ — 7/18. и 8/18. батареи и 2 роти (15. п. п.) въ Битоля.

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕТО НА III. СРЪБСКА АРМИЯ.

Разпореждания на Върховното командуване.

Поради неуспѣшнитѣ действия на Дунавската дивизия (17.—21. VIII.), Върх. командуване *смѣни* командуващия III. армия генералъ Павле Юришичъ, к-рътъ на Дунавската дивизия полковникъ Миливой Аранжеловичъ и Н-къ щаба на III. армия полковникъ Никола Стефановичъ.

Вмѣсто тѣхъ бѣха назначени: генералъ Милошъ Васичъ, който пристигна въ 6 ч. и прие длъжностьта въ 9 ч., артилерийския полковникъ Светомиръ Матичъ[1]) и полковникъ Миланъ Миловановичъ[2]) (дотогава н-къ оператив. отдѣление при Върх. командуване).

Разпореждания на командуващия 3. армия.

Командуващиятъ III. армия въ 1 ч. 45, заповѣда на дадената въ негово разпореждание 1. п. Тимошка бригада[3]) — да се отправи за с. Чеганъ[4]). Съ главата на колоната да мине презъ селото въ 9 ч., следъ което да се установи на 2 клм. западно отъ него и се постави на разположение на командира Дунавската дивизия. Бригадата да устрои телефонна станция въ с. Чеганъ, а к-рътъ ѝ, при минаването си презъ Острово, да се яви въ щаба на армията, за запознаване съ обстановката.

[1]) О. № 4007, Върх. ком., получ. 23 ч. 30, 21. VIII. въ щаба III. армия. [2]) О. № 11152, Върх. командуване (22. VIII.). [3]) О. №3940, 21 VIII. на Върх. ком. [4]) До което отъ мѣстонощуването имало 5 часа пжть.

Освенъ това, единъ батальонъ отъ бригадата (14. п. п.) съ 1 картечно отдѣление, 2 план. орждия, достатъчно муниции и съответния обозъ (останали на бивака), съ командиръ (пом. к-ра на 14. п. п.) подполковникъ Миушковичъ, въ 2 ч. получи *заповѣдь*:

Да тръгне въ посока на Острово, Катраница, съ *задача*, заедно съ находящата се тамъ армейска конница[1]) и батальона сърбски доброволци (ако е успѣлъ да се оттегли въ тази посока), които му се подчиняватъ, да затвори пжтищата, които отъ източна страна на Островското ез. водятъ къмъ съобщенията Острово, Воденъ. Главнитѣ сили да държи при Катраница и по-къснитѣ си действия да съобразява съ обстановката.

За сведение му се съобщаваше, че конната дивизия се намирала на източната страна на Негушъ планина, за осигуряване ж.-п. линия, съ резерви въ Воденъ, Негушъ и Беръ, а лѣвото крило на III. армия се опирало на брѣга на Остров. езеро сев. отъ Пателi. Снабдяване — г. Острово.

Следъ като пое армията, командуващиятъ съобщи на подчиненитѣ си войски своето *решение*[2]): Армията да удържи сегашнитѣ си позиции до преминаване на румжнскитѣ войски презъ Дунава, следъ което ще мине въ настжпление.

Той направи веднага следнитѣ *разпореждания*[3]):

К-рътъ на Вардарската дивизия незабавно да поеме и решително брани участъка отъ шосето Горничево, Острово включено на югъ до езерото. Да обърне внимание на самото шосе и държи на дѣсн. крило достатъчно силенъ резервъ.

К-рътъ на Дунавската дивизия решително да брани участъка отъ Горничево, Острово, на северъ до Дрин. дивизия.

Всички части (чужди) находящи се въ новитѣ дивизионни участъци да останатъ на мѣстата си. Никакво изтегляне или размѣна на такива да не се прави.

Сжщиятъ, следъ пладне, по телефона отправи до командиритѣ на тритѣ дивизии и отряда подполковникъ Миушковичъ следната *заповѣдь*[4]):

„Убеденъ съмъ, че частитѣ отъ армията не се бориха съ необходимата упоритость. Заповѣдвамъ позициитѣ да се удържатъ на всѣка цена. За това противника да се изчаква и като излѣзе на нашата позиция, съ противонападение да се отхвърли назадъ. Въ това време неговата артилерия да се постави подъ най-силна стрелба, отъ собствената арти-

[1]) Дрин. и Вард. кон. ескадрони. [2]) О. № 1410, 22. VIII., III. армия. [3]) О. № 1406, 9 ч. 20, 22. VIII., 3. армия. [4]) О. № 1427, 18 ч. 15, — въ резюме.

лерия. Положението на цѣлия Солунски фронтъ е такова, че следъ поражението на Дунавската дивизия, ние (сърбитѣ) не бива да отстжпваме повече нито крачка назадъ, защото нѣма кждe. Ако III. армия още единъ пжть отстжпи, нѣма повече кждe да се задържимъ и всичко ще пропадне. За това никой да не отстжпва; трѣбва да се боримъ на животъ и смърть. Всичко зависи отъ офицеритѣ. Тѣ трѣбва да се пожертвуватъ, но позициитѣ да се задържатъ безъ подкана, па после ще минемъ въ настжпление. Офицеритѣ да приложатъ крайна строгость къмъ всички, които не изпълнятъ тази заповѣдь . . . Запомнете добре: *Ние нѣма на кждe да отстжпваме; тукъ ще се боримъ до край*".

Освенъ това командуващиятъ армията помоли Върх. командуване[1]) — предвидъ моралното състояние на армията, французката бригада, която иде на фронта, да се употрѣби въ посоката Острово, Горничево, за задружна борба съ сръбскитѣ войски.

Отговорътъ на горното щѣше да донесе началникъ щаба на Върх. командуване, който по въпроса разговарялъ съ генералъ Сарай и щѣлъ да пристигне при армията сжщия день[2]).

За батальона сърбски доброволци въ щаба на армията се узна, че на 21. VIII. е стигналъ въ Кожани[3]).

Положението на фронта при III. армия се рисува и отъ телефоннитѣ разговори между щабоветѣ на III. армия и Върх. командуване, станали презъ деня, така:

Въ 6 ч. 45, — полковникъ Пешичъ (III. армия) докладва на полковникъ Миловановичъ (Върх. ком.[4])): „Отъ последния полкъ на Вардарската дивизия (24.) сж пристигнали само нѣколко роти. Артилериятa следва пешкомъ. Тимошката бригада (идяща отъ Слатина) пристигна източно отъ Островското езеро уморена, събира се. Войскитѣ сж изморени отъ петдневната денонощна борба и отъ горещината, поради липса на вода. Поради всичко това, ако днесъ не пристигне 24. п. п. и единъ полкъ французи, *катастрофата е неизбѣжна*. Съ огледъ на положението французитѣ не трѣбва да дойдатъ около езерото на фланга, а право на фронта, за да се задържи положението. Въ посоката Катраница нѣма противникъ. При Дринската дивизия всичко добре."

Въ 10 ч. 15, — полковникъ Димитриевичъ (III) — на полковникъ Маричъ (Върх. ком.):

„Отъ полунощь противника предприе нападение на дѣсния у-къ (Дун. дивиз.) срещу 18. и 17. п. п. и презъ но-

[1]) О. № 1418, 22. VIII., III. армия. [2]) О. № 4041, Върх. командуване, 22. VIII. [3]) О. № 4039, 22. VIII. отъ Върх. командуване — донесение отъ поручикъ Коичъ отъ 21. VIII. чрезъ атинския воененъ аташе. [4]) Стр. 170, кн. 17 — Велики Рат.

щьта успѣ да изтласка частитѣ на 18. п. п. отъ преднитѣ точки[1]) на главната отбранителна линия. Отъ сутриньта се води арт. борба и слаба пех. стрелба. Частитѣ на Вардарската дивизия пристигнаха; до 13 ч. ще пристигне и последния батальонъ на 24. п. п. 1. Тимошка бригада се събра. Къмъ Катраница още сутриньта насоченъ 1 батальонъ отъ Тимошката бригада. Отъ доброволческия отрядъ — Поповичъ, никакви известия".

Въ 15 ч. 45, — полковникъ Димитриевичъ (III. арм.) — полковникъ Калафатовичъ (Върх. ком.): „При Дринската дивизия, непромѣнено. Българитѣ нападатъ на цѣлия фронтъ, особено при Горничево и на лѣвото ни крило. Южно отъ езерото нѣма противникъ. Липсватъ сведения за доброволч. отрядъ и за майоръ Вуловичъ . . ."

На отряда подполков. Миушковичъ (и армейската конница) — южно отъ Островското езеро.

Въ 14 ч. отрядътъ[2]) пристигна въ Катраница. Въ състава му влѣзе и армейската конница, която се намираше:

Дринскиятъ ескадронъ[3]) — въ Кьоселеръ. Сжщиятъ съ разезди разузнаваше пространството отъ Елевисъ до Кайаларъ, а именно посокитѣ: Елевисъ, Сотиръ; к. 550, Ново село; Чалджиларъ, к. 633; Налбандъ-кьой, к. 577 (587!), Кайаларъ. Презъ нощьта всички разезди ще се оттеглятъ на лѣвиятъ брѣгъ на р. Налбандъ-кьой въ охранение.

Вардарскиятъ ескадронъ: 1 офицеръ съ 32 конника — въ Келемешъ. Отъ тѣхъ: 1 подофицеръ и 9 конника — въ Кочана и 1 подоф. и 8 конника — въ Коларка. Всички лодки отъ тритѣ села събрани въ с. Келемешъ. Движението по езерото — прекжснато.

1 офицеръ съ 30 конника — въ с. Нови-градъ, съ задача да наблюдава и запази к. 540 (вечерь).

Специаленъ офицер. разездъ изпратенъ презъ Кримше, к.к. 638, 609, 587, 604 за гр. Кайаларъ съ задача да разузнава и предаде нарежданията до батальона сърбски доброволци (тогава въ Кожани).

Движението къмъ Суровичъ забранено за селянитѣ.

Остатъка отъ конницата и командирътъ на армейската конница — на рида сев. Катраница.

Две пехотни роти съ 2 пл. орждия и картечното отдѣляние разположеии на линията: Уждана, Мораларъ, Кьоселеръ, Коларка. Остатъка отъ батальона — въ Картаница.

[1]) Г. Висина. [2]) 1 батаньонъ отъ 14. п. п., 1 карт. отд. и 2 пл. орждия, Дрински и Вардар. ескадр. [3]) О. № 24, 4 ч. 30, арм. конница, до щаба III. армия.

На **Вардарската дивизия**[1]).

Лѣвиятъ участъкъ на Дунав. дивизия[2]), който по-късно се отреди за участъкъ на Вардар. дивизия, прекара нощьта спокойно, при слаби патрулни схватки.

Но отъ 5 ч. 45, българскиятъ 10. п. п. бѣ започналъ действия срещу лѣвиятъ му подучастъкъ съ арт. стрелба и пех. настжпление, а по останалата часть на фронта имаше само артилерийска стрелба.

Цѣлиятъ този участъкъ къмъ това време се заемаше:

На дѣсниятъ подучастъкъ — отъ шосето (к. 907) до надъ изт. брѣгъ на Петърското езеро — съ 2 роти въ първа линия (2/21. батал.) и 3 роти (1/7. батал.) въ резервъ, съ к-ръ полковникъ Чед. Поповичъ;

На лѣвиятъ подучастькъ — отъ тамъ до с. Пателн — съ единъ батальонъ отъ 21. п. п. (3.) и единъ батальонъ отъ 7. п. п. (2.), съ к-ръ (този на 1. Дунав. бриг.) полков. Иованъ Иовановичъ. По влѣво—1/22. батальонъ.

Общъ резервъ на участъка — 3/7. и 3/23. батальони (6 роти).

Но понеже ротата отъ 21. п. п., поставена на предна позиция предъ дѣсното крило на лѣвия подучастъкъ, вследствие непр. арт. огънь, бѣ напуснала позицията и не била въ състояние, макаръ и засилена, да се повърне на предишното си мѣсто, наложи се, отъ общия резервъ — 3/23. батальонъ — да се притегли къмъ бойната линия, предъ тази часть на фронта, като развърна тритѣ роти[3]) и запълни образувалата се междина. Общия резервъ остана само съ 3/7. батальонъ.

Въ борбата дѣсниятъ подучастъкъ съ фланговъ огънь биеше българскитѣ части (10. п. п.).

За противника бриг. к-ръ знаеше, че предъ лѣвия подучастъкъ има около 2 дружини въ 1. линия, а цѣлата непр. колона възлиза на около 6 дружини съ 1 полска и 1 планинска батареи и предъ дѣсния — около 1 друж. въ 1. линия. На вис. с.-з. Горничево два арт. взвода.

Въ донесението си[4]) сжщиятъ съобщи за разпорежданието си — артилерията съ активни действия да парира фланговия непр. арт. огънь и за решението си на всѣка цена да задържи позицията.

Въпрѣки това той бѣ *песимистъ*[5]), предвиждайки много тежки последици, ако войскитѣ не се изтеглятъ.

[1]) Между шосето и Островското езеро. [2]) О, № 365, 7 ч. 25 на 1. Дунав. бриг. до щаба Дунав. дивизия. [3]) Една рота бѣ изпратена на ж.-п. линия за засилване конницата. [4]) О. № 365, 5 ч. 25, 22. VIII., 1. Дун. бриг. до щаба Дунав. див. [5]) О. № 376, 13 ч. на 1. Дунав. бриг. до Дунав. дивизия.

К-рътъ на Вардарската дивизия[1]) въ 10 ч., на шосето при к. 907, получи заповѣдьта на командуващия армията[2]), съ която му повѣряваше командуването участъка на Дунав. дивизия, южно отъ шосето, до езерото. Въ това време имаше незначителна стрелба въ нѣкои точки, но се забелязваше у противната страна общо групиране за нападение.

Отъ щаба на Вардар. дивизия, освенъ оперативното отдѣление друго нѣмаше. Телефонни свръзки липсваха. Въ това време (10 ч.), поради надмощна артилерийска стрелба, войскитѣ на лѣвото крило се оттегляха. Следъ тѣхъ се изтеглиха и тѣзи отъ дѣсното, за изправление на фронта.

За привеждане частитѣ въ редъ — артилерията да се групира, а пристигащитѣ единици правилно да се поставятъ въ боенъ редъ и се уредятъ размѣсенитѣ батальони, — дивизионниятъ командиръ въ 11 ч. 15, даде временна *заповѣдь,* споредъ която:

Командуването на войскитѣ[3]) на дотогавашния лѣвъ участъкъ отъ Дунав. дивизия[4]) временно ще се приеме отъ помощникъ дивиз. командиръ, полков. Душанъ Васичъ[5]), който да обърне внимание на посоката — шосето — и държи задъ дѣсното си крило силенъ резервъ. Заеманата позиция да се затвърди и се брани съ всички срѣдства.

Дивизион. к-ръ остана на наблюдателно мѣсто — височината при новопостроения военен пжть.

Полк. Васичъ получи горната заповѣдь въ 12 ч. 50, и завари войскитѣ, при следното положение:

Дѣсенъ подучастъкъ[6]) — единъ батальонъ отъ 21. п. п. (2.), 1/7. батальонъ — отъ шосето до Сухия долъ;

Лѣви участъкъ[7]) — 3/21., 3/23., 2/7. и 1/22. батальони и 3 орждия — отъ сев.-изт. край на Петърското езеро (сухия долъ и уврага) до с. Пателн.

Резервъ — 6 роти (3/7. и 1/24. батальони).

При това, лѣвия подучастъкъ бѣше напусналъ (въ 10 ч.) позицията на в. Гола чука, а при 21. п. п. се намираше командира на 1. Вардар. бригада[8]).

На позицията пристигнаха командиритѣ на 2. Вардар. бригада[9]) и на Вардар. арт. полкъ[10]), чиито части — едни

[1]) Полковникъ Мил. Тузаковичъ. [2]) О. № 1406, 9 ч. 20, 22. VIII., 3. армия. [3]) 7. п. п., 21. п. п. (само 2 батальона), 23. п. п., 1/24. батальонъ, полскитѣ батареи (6) отъ Вардар. арт. п., 1. Вардар. гауб. батарея — безъ 1/22. батальонъ, съ когото нѣмаше свръзка и не се знаеше — дали, следъ боя при Соровичево, се е оттеглилъ къмъ Пателн на Овча глава, или пъкъ къмъ Катраница. [4]) Отъ шосето до езерото. [5]) Той остана такъвъ до 18 ч. 20. [6]) Полков. Чед. Поповичъ. [7]) Полков. Иованъ Иовановичъ. — к-ръ 1. Дунав. бриг. [8]) Полков. Милутинъ Стефановичъ. [9]) Полков. Узунмирковичъ. [10]) Полков. Миланъ Иовановичъ.

бѣха въ движение отъ Острово къмъ позицията, а други наближаваха Острово.

Групирането и поставянето на артилерията и на приждащитѣ части се ржководеше на самото мѣсто.

Къмъ 13 ч. полков. Васичъ *преценяваше* положението така[1]): „Българитѣ настжпватъ отъ югъ и западъ и се намиратъ на мѣста на 600—800 м. Сръбскитѣ части сж размѣсени. Свръзката между тѣхъ слаба. К-рътъ на участъка (1. Дунав. бриг.) не е държалъ частитѣ въ ржце. Не се знае кой кои части командува и кой отговаря. Запазването на участъка съ наличнитѣ сили е много съмнително." Той завършваше донесението си съ увѣрението, че ще поправи грѣшкитѣ, ако спечели нуждното време отъ противника.

Малко по-късно (13 ч. 40.) сжщиятъ *донесе*[2]), че нѣкои части отъ сев. подучастъкъ, безъ натискъ и безъ заповѣдь отстжпили, подъ предлогъ, че позицията била бита съ артилерийски огънь и че (13 ч.) войскитѣ отъ лѣвия подучастъкъ (7. п. п.) изгубили позицията си — Овча глава. Последнитѣ били спрѣни отъ командира на 2. Вардар. бригада[3]) на следната по-назадъ линия, съставляваща главната позиция, която заелъ по свой починъ съ наличнитѣ части, преди да поеме подучастъка. К-рътъ на участъка *нареди*, полков. Стояновичъ да повърне отстжпилитѣ на предишнитѣ имъ мѣста и на всѣка цена задържи участъка, за която цель му изпрати 2 роти отъ общия резервъ, а за противодействие срещу дѣсния подучастъкъ, заповѣда на 4 батареи, които бѣха излѣзли на позиция, да започнатъ мощна стрелба срещу противника.

Все пакъ дѣсния подучастъкъ бѣше разстроенъ отъ непр. арт. стрелба и к-рътъ на участъка въ донесението си изказа *съмнение*, че то ще може да се задържи.

По на северъ свръзката на 1. Вардар. бригада съ съседа бѣ загубена отъ дѣсното крило; този флангъ остана открить, поради което глав. съобщение съ тила бѣ застрашено.

За този случай полковникъ Васичъ поиска нареждане веднага и своевременно да се заповѣда, всички войски въ неговия у-къ да отстжпятъ на следващата бждеща позиция.

Той молеше за бързо *указание:* желае ли се неговитѣ войски да се излагатъ на пълно отрѣзване отъ противника, или своевременно ще бжде осигуренъ съ навременно поставяне войски въ съседния отъ северъ участъкъ. Въ противенъ случай — да се укаже посоката и мѣстото на новата позиция за оттегляне на частитѣ отъ лѣвия подучастъкъ.

Следъ като получи това донесение дивизионниятъ к-ръ веднага отговори, като *заповѣда*[4]): Всички позиции трѣбва да се удържатъ, до като положението на лѣвото крило на

[1]) О. № 1. [2]) О. № 2. [3]) Полков. Узунмиркоаичъ. [4]) О. № 948.

Дунавската дивизия, кждето е пристигнала една бригада[1]), не се поправи. Той добавяше, че е поискалъ да се усили позицията на 22. п. п.[2]), за което отъ армията било обещано и самъ ще съсрѣдоточи задъ дѣсното си крило единъ батальонъ (2.) отъ 24. п. п., който пристигалъ. А понеже шосето и съобщенията били относително изложени, то съ пристигналата артилерия да обезпечи съобщението въ направлението близко до езерото.

Но съ прииждането на подкрепленията положението при дивизията се затвърдяваше.

Така, по-късно[3]) се *намираха:*

На дѣсния подучастъкъ — 2/21., 3/21. и 1/7. батальони — всичко 3 батальона.

На лѣвия подучастъкъ — 23. п. п. (3 батальона) и 1/22 батал. — всичко 4 батальона.

Въ общъ резервъ — задъ лѣвия флангъ — се събираха отстжпилитѣ два батальона отъ 7. п. п. (2/7. и 3/7.). А по сведения на полков. Васичъ, въ участъка пристигналъ и 1/24. батальонъ (3 роти), който смѣташе да присъедини къмъ общия резервъ — или всичко 3 батальона.

На цѣлиятъ участъкъ имаше 3 полски батареи[4]) и 3 гаубици[5]), — всичко 15 орждия

Съ Дунавския коненъ ескадронъ нѣмаше свръзка. Той оставаше отзадъ, по ж.-п. линия, безъ задача.

Въ сжщото време *сведенията* на полков. Васичъ гласеха[6]) — българитѣ, следъ като преди пладне заеха рида съ дветѣ безименни чуки предъ позицията на лѣвия участъкъ, се затвърдяватъ на заетата позиция. Споредъ донесенията, той оценяваше силата имъ на 2 пех. полка и 2 пол. батареи. Въ момента имало затишие, но се водѣла само арт. борба.

Въ 16 ч. 30, по телефона бѣ уведоменъ командуващия III. армия, че *положението се поправя* и че доста слабото и най-много изложено крило се засилвало съ пристигащитѣ батальони на 24. п. п. Увѣряваше се и се изказваше надежда, че позицията ще се удържи.

Въ 17 ч. 40, пристигна и окопната батарея, която остана въ подножието на к. 907 до като се приготвятъ окопитѣ на орждията.

Освенъ това пристигналото телефонно отдѣление получи задача (17 ч. 15,) бързо да устрои телефонна свръзка съ дѣсния и лѣвъ подучастъци, както и съ 1/22. батальонъ.

[1]) Отъ Тимошката дивизия (1. бриг.). [2]) Въ участъка на Дунав. дивиз. [3]) О. № 3 на полков. Васичъ — предава донесението на полк. Ст. Стояновичъ. [4]) Отъ тѣхъ 3 орждие. на Дунав. дивизия (оцѣлѣли отъ 1. Дунав. арт. отд.). [5]) Позиция при шосето въ дивиз. у-къ. [6]) Донесение отъ к-ра 2. Вардар. бригада.

Поради тежкото положение на дивизията и бързия развой на събитията, дивизионният к-ръ отъ 11 ч. 15, до 18 ч. 30, упражняваше командуването съ кратки устни заповѣди и писмени такива, съ които вкарваше въ борбата пристигащитѣ части.

Съ затвърдяването на бойния редъ и следъ пристигане подкрепленията, въ 19 ч. 30, той издаде обща *заповѣдь*[1]), споредъ която *задачата* на дивизията оставаше сѫща — да брани позицията отъ шосето включително до Островското езеро, която да се задържи[2]) до пристигане подкрепления, поради това, че нѣма кѫде да се отстѫпва.

Дѣсенъ участъкъ[3]) — 2/21., 3/21., 1/7., 2/24. (очаква се и 3/24.) батальони, 2. Вардар. арт. отд. и една гауб. батарея остава на заетата позиция отъ шосето на югъ до сухия потокъ.

Лѣвъ участъкъ[4]) — 23. п. п., 2/7., 3/7. и 1/24. батальони, 1. пол. арт. отд. и Дунав. коненъ ескадронъ — отъ тамъ до Островското езеро.

К-ртъ на артилерията отъ съответно ком. и набл. мѣсто ще се свърже съ к-ритѣ на участъцитѣ и съ дивизията.

Позицията ще се затвърди и съ втора линия и непрекѫснато укрепява презъ затишието.

Всички картечници ще се поставятъ на позицията. Участъковитѣ резерви ще се окопаятъ веднага и непосрѣдствено отзадъ, въ близость, за противонападение.

Офицери, които напуснатъ позицията безъ заповѣдь, да се застрелватъ отъ к-ритѣ имъ; въ противенъ случай отговарятъ тѣ.

К-ртъ на артилерията ще има грижата да обезвреди действието на неприят. артилерия. Той ще постави батареитѣ си така, че да могатъ *да поражаватъ склоноветѣ*, които се отбраняватъ, *чрезъ прегражденъ огънь*. Последното особено се препоржчва.

Снабдяване съ снаряди — около к. 606. Особени грижи за прехрана на войскитѣ, отъ страна на командиритѣ.

Голѣмъ брой войници се изпращатъ за вода. Такава да се носи само съ бъчви и бъкли. Превър. мѣсто — изт. к. 606.

Набл. мѣсто — задъ дѣс. участъкъ на вис. юж. отъ к. 907.

Въ 19 ч. 15, бѣ наредено 3/24. батальонъ да се премѣсти[5]) отъ к. 606 къмъ к. 907 и влѣзе въ своятъ полкъ[6]).

[1]) О. № 946, 19 ч. 30, 22. VIII., Вардар. дивиз. [2]) Каквото и да стане. [3]) Полк. Васичъ. [4]) Полков. Узунмирковичъ. [5]) Въ 21 ч. 45. [6]) И тъй въ състава на Вардар. дивиз. влѣзоха (отъ Дунав. дивиз.) — 7. п. п., 1. пол. арт. отд. (3 орждия) и конния ескадронъ; отъ Дунав. въ Вардар. дивиз. останаха 22. п. п. (два батальона), 1/21. батальонъ, 2. полска батарея и 2. план. батарея.

На Дунавската дивизия.

Между 0 ч. 25, и 1 ч. 05, при лѣвото крило на дѣсния дивиз. участъкъ, 17. п. п. отби едно нападение, което отначало бѣ много жестоко, но полкътъ запази позицията си[1]).

По-късно, около 5 ч.[2]), подъ ударитѣ на атакуващия 12. п. бълг. полкъ (на 3/12. дружина), лѣвото крило на 18. п. п. (единъ батальонъ съ 1/21. батальонъ), заемащо Г. Висина, напусна позицията, безъ да извести съседа си влѣво Появилитѣ се български части върху опразнената вис. на М. Нидже започнаха картеч. стрелба въ флангъ на 17. п. п.

Въ сѫщото време к. 1500 се намираше подъ артилерийски огънь на батереитѣ при Совичъ и М. Нидже.

Поради това отстѫпление, цѣлия дѣсенъ участъкъ, при подкрепата на своята артилерия, която отъ 5 ч. 15, започна да действува, се оттегли на линията к. 1500 и вис. южно отъ нея, както и по на югъ, по билото на източния брѣгъ на Петърския потокъ. Тази линия бѣ укрепявана презъ течение на изтеклата нощь.

Въ сѫщото време (6 ч.) к-ртъ на участъка[3]) по телефона получи нареждание, че ще има въ свое разположение 18. и 9. п. п., а 17. п. п.[4]) ще изтегли отъ участъка въ дивиз. резервъ. Сѫщиятъ по възможность да постави 1/21. батальонъ въ участъковъ резервъ.

При срѣдния участъкъ нощьта мина сравнително спокойно и тукъ частитѣ следъ отстѫплението на дѣсния участъкъ се оттеглиха по лѣвия брѣгъ на потока, съ предни части на чуката ю.-з. отъ височината Кат. на (Кат. Куру-чешме) северно отъ шосето. Въ състава на този участъкъ влѣзе и 8. п. п., чийто к-ръ получи заповѣдь (5 ч. 45,) да заеме позицията, която укрепяваше.

На лѣвия участъкъ[5]) — презъ нощьта, затишие.

Изтеглениятъ 17. п. п., въ дивизионенъ резервъ, застана задъ височината ю. отъ к. 1500.

Съгласно даденитѣ по телефона[6]) въ 6 ч. разпореждания, дивизията зае за отбрана новата позиция[7]), при следната *групировка* и *частни задачи:*

Дѣсенъ участъкъ[8]) — 2. Дунавска бригада: 18. и 9. п. п., 2. пол. арт. отдѣл., 2. Вардар. пол. батарея, 1. гауб. батарея, планин. арт. отдѣление — *всичко 6 батальона, 24 картечници и 20 орждия*, отъ к. 1500 до височината южно отъ нея. 1/21. батальонъ се събра задъ участъка въ временно разпореждане на дивизионния командиръ.

[1]) О. № 465, 1 ч. 15, 22. VIII., Дун. див. [2]) О. № 466, 6 ч. 30, 22. VIII., Дунав. див. [3]) 2. Дунав. бригада. [4]) Отъ Дрин. дивизия. [5]) Отъ шосето до езерото. [6]) После потвърдено съ о. № 480, 8 ч. 22. VIII. на Дунав. див. [7]) По линията к. 1500, рида по изток. брѣгъ на Горнич. потокъ, Мон. Св. Спиридонъ, Пателi. [8]) Полков. Ст. Милетичъ.

Срѣденъ участъкъ[1]) — 1. Вардар. бригада: 8. и 22. п. п.[2]), 2. план. Дунав. батарея (2 орждия), 1. Вардар. пл. батарея — *всичко 5 батальона, 20 картечници и 6 орждия*, отъ вис. южно к. 1500 (изкл.) (показано на мѣстото на к-ра 8. п. п.) по рида на източния брѣгъ на потока до чуката Каг. (Каг. Куру-чешме) до шосето (изключено). Ще държи вис. ю.-з. отъ чуката Каг. съ потрѣбнитѣ части до крайна възможность.

Лѣви участъкъ[3]) — 1. Дунав. бригада: 7. и 21.[4]) п. п., 1/22. батальонъ, 1. Дунав. пол. арт. отд. (3 орждия), 1. Вардар. гауб. батарея, Дунав. коненъ еск. — *всичко 6 батальона, 20 картечници, 11 орждия, 1 ескадронъ*, отъ шосето включ. до Патели, съ фронтъ на западъ и югъ, като лѣвото крило се опре добре на зап. брѣгъ на Островското езеро.

Дивизионенъ резервъ[5]) — 17. п. п., — *всичко 3 батальона и 12 картечници*, ще се събере източно отъ височината (южно отъ к. 1500) задъ лѣвото крило на дѣсния участъкъ.

Дивиз. превързъчни мѣста и огнестр. обозъ: при к. 606, с. Чеганъ (западно) и западно ж.-п. ст. Острово. Войсковия обозъ — при с. Острово. Армейски обозъ — източ. Острово на пѫтя за Воденъ. Снабдяване съ храна — ж.-п. ст. Острово. Телефонни свръзки: дѣсния у-къ и 8. п. п. — съ дивиз. линия, 2. п. бриг. — с. Чеганъ; срѣдния и лѣви участъци — съ дивиз. линия отъ к. 907—к. 606.

Дивизионенъ щабъ — с. Чеганъ. Набл. мѣсто — позицията ю.-и. отъ к. 1500.

Въ 3 ч. 30, бѣ получено съобщение[6]) за придаване 1. Тим. бригада въ състава на дивизията[7]).

Следъ като бѣ заета новата позиция, дивизионниятъ к-ръ получи[8]) заповѣдьта на командуващия армията[9]), съ която лѣвия дивиз. участъкъ, заедно съ находящитѣ се тамъ части, се даваше на Вардарската дивизия, а за Дунавската се опредѣляше участъка отъ к. 1500 до шосето изключено. Ней се възлагаше решително да брани дадения й участъкъ, като обърне внимание на дѣсното крило, задъ което да държи потрѣбния резервъ.

Сѫщевременно[10]) той бѣ уведоменъ по телефона отъ к-ра на 1. Тимошка бригада за пристигане на сѫщата въ с. Чеганъ — главата къмъ 10 ч. и опашката около 14—15 часътъ.

Поради новосъздаденото положение дивиз. к-ръ направи нѣкои малки поправки[11]) въ организацията на отбраната, като срѣдния участъкъ стана лѣвъ, а Тимошката бригада се събра на рида, който отъ к. 1800 се спуща къмъ с. Чеганъ, около пѫтя отъ това село за к. 1500. Бригадата въ съставъ 5 батальона и 10 картечници[1]) оставаше въ разпореждане на дивизионния командиръ.

Бригадата — 13. и 14. п. п. — дотогава въ резервъ на 2. армия при с. Слатина, бѣ пѫтувала 20 часа и като много изморена можеше да бѫде употрѣбена едвамъ на другия день.

На бригадния к-ръ се възложи да разузнае за укрепяване резервна позиция по рида к. 1800—с. Чеганъ.

Къмъ 13 ч. положението[2]) на дивизията бѣ *тежко*. Частитѣ, които бранеха *к. 1500*, се намираха подъ силния огънь на батареитѣ при Совичъ и на М. Нидже. А поради издаденото положение на котата и липсата на естествени закрития, *войскитѣ едва се държеха*. Дивизионниятъ к-ръ молеше за подкрепа предъ тази точка, отъ тежката артилерия, находяща се въ лѣвия участъкъ на Дринската дивизия. Това той искаше поради невъзможностьта да се направи отъ дивизионната артилерия.

Лѣвото крило на дѣсния уч. сѫщо бѣ подъ артил. огънь.

И до 17 ч.[3]) въ този участъкъ борбата продължаваше, съ сѫщото напрежение, когато срещу лѣвия дивизионенъ участъкъ въ 14 ч. бѣ осуетенъ единъ български опитъ (51 п. п.) да прехвърли части отъ вис. източно на Горничево, на източния брѣгъ на потока.

Къмъ сѫщия моментъ българитѣ се намираха предъ к. 1500 (18. п. п.): отъ северъ на 500, а нѣкѫде и до 200 м. разстояние; отъ западъ на 800 м. при усиленъ пехотенъ бой, а котата подъ кръстосанъ артил. огънь. По на югъ, предъ лѣвото крило на участъка (южната висота — 9. п. п.) — на 800 м. Височината сѫщо се намираше подъ артилер. огънь. Предъ лѣвия участъкъ, кѫдето имаше затишие, българитѣ се намираха на 1200 м.

Дивизионниятъ к-ръ при телефонния разговоръ съобщаваше, че се чувствува *силна умора*, войницитѣ непрекъснато се сражавали отъ 6 дни, при липса на вода, а за добитъка—липса на сѣно. Необходими били 2—3 дни за отдихъ.

Сѫщиятъ съобщи намѣрението си — да изпрати 1. Тим. бригада въ 1. линия и съ съгласие на командуващия армията, следъ почивка, да премине въ нападение.

Загубитѣ въ ранени, минали презъ дивиз. превърз. мѣста, надминаваха 500, а убититѣ и тежко ранени — останали неприбрани на бойното поле. Каменистия теренъ затруднявалъ укрепяването. Той искаше за попълване 4 батал. к-ри, 10 ротни, 4 картечни и 20 взводни к-ри.

[1]) Полков. М. Стефановичъ. [2]) 2. и 3. батальони. [3]) Полков. Ст. Стояновичъ, който отъ 9 ч. изцѣло образува участъкъ на Вардар. дивизия. [4]) 2/21, и 3/21. батальони. [5]) Полковникъ А. Стоишичъ. [6]) О. № 1392, 2 ч. 30, на 3. армия. [7]) И по телефона въ 8 ч. 40, за новитѣ граници на дивиз. у-къ. [8]) 9 ч. 45. [9]) О. № 1406 на 3. армия [10]) 9 ч. 30. [11]) О. № 482, 10 ч. 30, на Дунав. дивизия.

[1]) 13. и 14. п. п. [2]) Телеф. разговоръ, 18 ч. 20, на дивиз. к-ръ съ к-щия армията. [3]) О. № 489, 19 ч., Дун. дивизия.

Командуващиятъ армията искаше позицията да се задържи на всѣка цена[1]).

Отъ 19 ч. 45, българ. батареи наново съсрѣдоточиха силенъ кръстосанъ артилер. огънь по к. 1500[2]). 18. п. п. обаче бѣ изтеглилъ бойцитѣ си, като остави въ окопитѣ само наблюдатели. Следъ 45 м. бомбардировка българ. пехота (55. д. п.) тръгна въ атака. Но веднага изтегленитѣ отдѣления заеха окопитѣ и съ силенъ пех. и картеченъ огънь отбиха нападението, отхвърляйки атакуващия противникъ. Следъ една нова, кратка, артилер. подготовка по изпразднените наново сръбски окопи, българ. пехота за втори пѫть тръгна въ атака. Съ помощьта на свѣтящи ракети удара бѣ открить навреме и наново осуетенъ съ пехотенъ огънь.

Борбата стихна въ 21 часътъ, но въ 21 ч. 45, последва нова артилерийска бомбардировка на окопитѣ при к. 1500[3]). Въ 22 ч. 30, новиятъ к-ръ на дивизията[4]) пое командуването.

На **Дринската дивизия.**

Едно пехотно нападение предприето между 0 ч. 30, и 1 ч., подпомогнато отъ артилерията на Каймакъ-чаланъ и насочено срещу съседнитѣ крила на срѣд. и лѣвъ у-ци, бѣ отбито[5]).

До пладне, непр. артил. огънь бѣ особено силенъ по лѣвия участъкъ, придруженъ отъ пехотна стрелба. Такава имаше и по срѣдния участъкъ.

Привечерь, отъ 19 ч. 45, българската артилерия отъ Каймакъ-чаланъ и Совичъ започна артил. стрелба по срѣдния и лѣвъ участъци, която продължи до 20 ч. 30, следъ което последвалитѣ нѣколко опити за атака бѣха отбити съ огънь.

Презъ този день се направиха следнитѣ размѣствания:

Тежката батарея, действуваща по Совичъ, смѣни позицията, за да действува по М. Нидже, а гаубичния взводъ отъ к. 1608, който биеше Каймакъ-чаланъ, бѣ поставенъ задъ седлото на Чеганска планина и к. 1500, съ задача — да бие Совичъ. Една полска батарея насочи огъня си предъ к. 1500[6]).

Отъ дѣсния участъкъ се изпрати една рота въ подкрепа на лѣвия, а въ 19 ч. 45, последва нареждане да се изпрати още 1 рота отъ 4. п. п. за сѫщата цель[7]).

Батареитѣ презъ деня стреляха по противникъ—1½ рота (3/56. друж.), която на групи се спущаше отъ вис. сев. на Попадия Кюлбелери въ долината на р. Бродъ[8]).

Въ този день бѣ отбелязана стрелба на едно нѣмско орждие — 12 см. (?!) отъ Совичката позиция.

---

[1]) О. № 490, 19 ч., 22. VIII. [2]) О. № 492, 22 ч., 22. VIII., Дунав. див. [3]) О. № 493, 22 ч. 15. [4]) Полковникъ Матичъ. [5]) О. № 1535, 5 ч. 40, 22. VIII. [6]) О. № 1536, 13 ч., 22. VIII. [7]) О. № 1544, 19 ч. 45, 22. VIII., Дрин. див. [8]) О. № 1547, 22 ч. 30, Дрин. дивизия.

На **конната дивизия.**

2. конна бригада нѣмаше свръзка съ частитѣ на III. армия, по липса на сведения где се намираха. Тя изпрати единъ далеченъ пеши патрулъ презъ Кара-ташъ за Катраница и другъ къмъ Граматикъ, които сутриньта тръгнаха за тази цель[1]).

1. конна бригада донесе, че далечния оф. патрулъ въ посоката Вериа, Кожани се обадилъ отъ к. 1620. Въ 20 ч. 25, достигналъ ю.-з. отъ котата безъ да открие противникъ. Патрула узналъ отъ единъ французинъ, че батальона сърбски доброволци занощувалъ въ с. Ернебасти (Ерневести!).

На **доброволческия отрядъ (подполков. Поповичъ).**

Нощува въ Кайаларъ[2]) и ще отпѫтува на изтокъ.

---

7. ДЕЙСТВИЯТА НА 23. АВГУСТЪ.

2/8. п. бригада се затвърдява на линията Звезда—Биклища—Бучъ.

Бригадата остана на достигнатата линия. 5/23. рота прави пѫтека по изток. склонъ на в. Бучъ до главния караулъ на 8/23. рота; 6., 7., 8. роти, картечната рота и 6/3. пл. бат. укрепяватъ позицията. 3/23. друж. на бивакъ при Рула.

8. п. дивизия натиска сръбската позиция по северния дѣлъ на Св. Спиридонския масивъ и приближава лѣвия брѣгъ на Петърския потокъ[3]).

3. конна бригада охранява дѣс. флангъ и разузнава на югъ.

Въ 4 ч. 30, бригадата получи *задачата*[4]). Възлагаше ѝ се да се съсрѣдоточи между Кирли Дервентъ и Екши су, за да охранява фланга и тила на 8. дивизия отъ Пателе до Невеска включени, като изпраща разезди и къмъ в. Вичъ, в. Куколъ и с. Писодери.

Въ 5 ч. бригадниятъ командиръ *нареди*[5]):

Отъ 7. к. п. единъ ескадронъ да заеме, охранява и наблюдава участъка отъ Невеска (вкл.) до Гюлюнчъ (изкл.), като ядрото му застане сев. до с. Айтосъ.

Отъ 10. к. п. единъ ескадронъ да заеме, охранява и наблюдава участъка отъ Гюлюнчъ (вкл.) до Пателе (вкл.), ядрото му да застане южно отъ Соровичево.

---

[1]) О. № 315, 22. VIII., 2. кон. бригада. [2]) О. № 4133, 24. VIII., Върх. командув. и № 1093, 8 ч., 24. VIII., конна дивизия. [3]) Време облачно, следъ това слабъ дъждъ. [4]) О. № 129, 8. дивиз. [5]) О. з. № 14, 23 VIII., 3. конна бригада.

Отъ сжщия (10. к. п.) да се изпратятъ разезди въ посока на в. Вичъ (к. 2065), в. Куколъ, с. Писодери.

Останалитѣ части — единъ ескадронъ отъ 7. к. п., три ескадрона отъ 10. к. п. и 2. конна батарея да се разположатъ на в. между Кирли Дервентъ и Екши су — 2 клм. сев. отъ последното.

К-ритѣ на полковетѣ ще провѣряватъ участъцитѣ си и ще опредѣлятъ числото и силата на постоветѣ и на разездитѣ.

Ком. и набл. мѣсто — 2 клм. сев. отъ Екши су.

Като имаше предвидъ събранитѣ сведения за противника (отъ мѣстното население), препоржката на командуващия армията отъ предния день (чрезъ к-ра на 7. к. п.) и голѣмия районъ за охрана, бригадниятъ к-ръ поиска отъ този на 1/8. п. бриг. да му изпрати поне 1 рота въ Екши су.

Но въ 11 ч. 30, той получи *нова задача*, направо отъ командуващия I. армия[1]), споредъ която — за да се внесе паника въ тила на противника около ст. Островo, да насочи единъ полкъ по изт. брѣгъ на Островското езеро, отъ Нови градъ, презъ Коларка, Келемешъ, Кочана къмъ Островo, но предварително да прогони слабитѣ непр. части при Елевисъ.

Изпълнението на тази задача бригадниятъ к-ръ възложи на 10. к. п. Но понеже 3/10. ескадронъ и дивизиона отъ 7. к. п. бѣха пръснати въ охранение, то се забави до 13 ч. 30.

Освенъ това, той заповѣда единъ взводъ отъ 2. конна батарея да излѣзе на позиция на к. 540, за да подкрепи 10. к. п. и поиска[2]) отъ I. армия връщането на 2/7. коненъ дивизионъ (отъ 2/8. п. бригада), съ огледъ за по-добро охранение тила на 8. п. дивизия.

Въ сжщото време (13 ч. 30,) той получи нова заповѣдь[3]) отъ 8. дивизия, съ която му се съобщаваше за движението на 1 сръбски полкъ (по непровѣрени сведения) отъ Островo по източ. брѣгъ на Островското ез., за Нови градъ, и му се заповѣдваше, ако това се окаже вѣрно, да поиска отъ к-ра 3/6. бригада една дружина отъ 15. п. п., съ която бригадата да срещне и спре противника.

Следъ като донесе въ дивизията за получената задача отъ команд. I. армия и за слабитѣ сили, които оставаха около Кирли Дервентъ ($1^1/_2$ еск. отъ 7. к. п. и $^1/_2$ еск. за прикритие на артилерията), бриг. к-ръ поиска подкрепление отъ пехота, въ ст. Екши су.

Следъ това възложи[4]) (15 ч. 20,) к-ру 7. к. п.[5]) службата по охрана и наблюдение на граничния участъкъ и замина южно на Соровичево.

[1]) № 82, щ. 1. армия. [2]) О. № 386, 11 ч. 35, 3. к. бр. [3]) О. № 133, 23. VIII., 8. дивиз. [4]) О. № 388, 3. к. бриг. [5]) Съ к.-артил. взводъ и охранението му — на позиция 2 клм. сев. Екши су и самъ той тамъ да остане.

По-късно (18 ч.) той се отправи къмъ Елевисъ, при 10. к. п., който разузнаваше бродоветѣ на Налбандъ-кьой дере.

Но поради напредналото време и като счете, че до вечерьта задачата не ще може да се изпълни, заповѣда полкътъ да нощува на к. 540 и на другия день рано да продължи.

Следъ това бригадниятъ к-ръ съ щаба си се оттегли презъ Соровичево за гара Екши су.

Тукъ той получи *сведения*[1]), че отъ дветѣ страни на пжтя при Кьöселеръ имало окопи заети съ непр. пехота. Сръбски вериги имало и по висотитѣ южно отъ с. Коларка, а между дветѣ села сновели конници и че всичко имало 200 души (конници). Рѣката била проходима само при Елевисъ, но напредването невъзможно безъ помощьта на пехота и артилерия.

Бригадниятъ к-ръ *нареди*[2]) — наблюдението да продължава и да се събератъ по-положителни сведения за противника срещу брода на рѣката и за този южно отъ Коларка. Следъ мръкване 10. к. п. скрито да се оттегли за нощуване до Соровичево и вземе мѣрки за собствено охранение, а на следния день рано да настжпи и разузнава.

Следъ това поиска[3]) отъ армията една пехотна дружина за форсиране брода на другия день.

Въ 22 ч. командирътъ на 10/15. рота се обади, че ротата пристигнала въ селото Екши су.

Конната батарея (2.), която въ 8 ч. зае позиция на с.-и. край на с. Екши су, въ 11 ч. 15, излѣзе на нова позиция въ южния изходъ на Кирли Дервентъ.

I/8. пех. бригада атакува безъ успѣхъ Св. Спиридонския масивъ.

Бригадниятъ к-ръ получи *задачата*[4]) предния день въ 24 ч., следъ като бѣ далъ нарежданията си въ сжщия смисълъ[5]). Тя гласеше — бригадата да продължи действията къмъ Чаконъ за овладяване участъка отъ Островското езеро и източно отъ Чаконъ до с. Жерви изкл., като презъ нощьта изкара батареитѣ на близки позиции и завърши обкржжването на противника на 23. августъ.

Начало на действията опредѣли — „на разсъмване."

Нощьта премина въ пушечна и картечна стрелба, главно отъ сръбска странъ.

Следъ разсъмване, отъ 6 ч., сръб. батареи започнаха усилена стрелба по бригадата, нанасяйки загуби на бойцитѣ, застанали слабо запазени задъ изграденитѣ презъ нощьта каменни насипи.

[1]) О. № 25, 23. VIII., 10. кон. п., получ. 19 ч. 20. [2]) О. № 389, 23. VIII., 3. кон. бриг. [3]) О. № 390, 20 ч., 23. VIII., 3. кон. бриг. [4]) О. № 124, 22 ч., 22. VIII., 8. дивизия. [5]) О. № 872, 18 ч. 30, 22. VIII., 1/8. бриг.

Подъ закрилата на 8. арт. полкъ, дружинитѣ отъ бойната часть се опитаха да настжпятъ, но силния непр. огънь ги прикова въ изходнитѣ мѣста.

Къмъ 7 ч. падна гжста мжгла. Макаръ и раздухвана отъ вѣтъра, тя затуляше наблюдението.

Вследствие на това бригадниятъ к-ръ изпрати (7 ч.) до к-ра 10. п. п. *заповѣдь*[1]), споредъ която: „Подъ прикритието на мъглата и на силенъ артил. огънь, 10. п. п. да настжпи. Знакъ за това — силния огънь на планинскитѣ батареи. Тѣхния огънь ще бжде последванъ отъ този на 8. арт. полкъ (флънговъ). Пехотата ще се подаде напредъ и ще овладѣе насрѣщния й гребенъ. Поради трудната свръзка, к-рътъ на полка да действува по инициатива, имайки предъ видъ обекта — дѣсната половина на висотитѣ между Жерви и Островското езеро. Полкътъ да се свърже съ телефонъ (съ бригадата) ако има кабелъ, тъй като свѣтлинната станция нѣма да работи. Пехотата трѣбва да напредне, за да се покаже сръбската и така артилерията да я бие. Иначе ще липсва цѣль за стрелба. Артилерията не може цѣлъ день да стреля и така да разходва много снаряди. Ако пехотата не напредне, сърбитѣ оставятъ само по нѣколко стрелци, а другитѣ се оттеглятъ назадъ, за да отбѣгнатъ артил. огънь. Следъ заемане срещния гребенъ, полкътъ ще се утвърди и приведе въ редъ; ще се притеглятъ планин. батареи, които навсѣкжде да придружаватъ пехотата. Следъ това да продължи къмъ дадения обектъ. За да не страда пехотата отъ собствения фланговъ арт. огънь, да се даватъ по-често сигнали, за да се види до кжде е стигнала, защото мжглата пречи на наблюдението."

Такива указания се дадоха и на к-ра 30. п. п. Последниятъ сжщо трѣбваше да настжпи по знака — силния огънь на планинскитѣ батареи около Патели.

Дѣсната колона — 10. п. п. получи заповѣдьта[2]) въ 11 ч. Настжплението започна следъ установения знакъ — ураганенъ огънь отъ план. батареи. Обаче полкътъ бѣ посрещнатъ съ силенъ арт. огънь, който засегна и батареитѣ (планински). Тѣ бѣха задавени. Отъ 9/1. пл. батарея падна убитъ взв. к-ръ поручикъ Ангеловъ[3]).

Ротитѣ — 4/10. и 8/10., настжпващи по голото плато, едвамъ напреднаха 100-тина метра, бѣха спрѣни отъ арт. огънь. Сжщата участь имаха и другитѣ роти.

Взв. отъ 7/3. план. батарея, който още въ $9^1/_2$ ч. бѣ настжпилъ и заелъ нова позиция на вис. с.-з. отъ Пателн за по-добъръ обстрелъ къмъ дѣсния флангъ, застави една батарея да замлъкне.

[1]) О. № 877, 7 ч., 23. VIII., 1/8. бриг. [2]) О. № 877 на 1/8. бриг. [3]) Отначало тежко раненъ.

Вследствие незадоволителна арт. подкрепа, тежкитѣ загуби,[1]) липсата на резерви и невъзможностьта да се настжпи срещу силния въ пехота, картечници, минохвъргачки и артилерия противникъ, к-рътъ на колоната *донесе*[2]) на команд. I. армия и на 1/8. бригада, че не може да настжпи. И поиска да бжде подкрепенъ: отъ батареитѣ на 8. арт. полкъ, които да обезвредятъ (ангажиратъ) неприятелскитѣ и отъ пехота, като 30. п. п. настжпи и прикрие дѣвия му флангъ.

На това бригадниятъ к-ръ по телефона *отговори* (16 ч. 30,) — да преустанови настжплението до като 30. п. п. се подравни съ него, следъ което въ 18 ч. 30, и двата полка ще продължатъ къмъ к. 907 и по-нататъкъ.

Въ сжщото време (16 ч. 30,), когато к-рътъ на 10. п. п. полковникъ Атанасовъ даваше нарежданията си въ този смисълъ, една граната избухна на 2—3 крачки до него, нарани го тежко,[3]) сжщо така и началника на телефонната команда поручикъ Теневъ, 1 войникъ и контузи адютанта му.

По-късно, когато 30. п. п. се изравни, колоната повече не можа да напредне, поради силното огнево противодействие.

За по-удобно управление полкътъ бѣ разпредѣленъ на *групи: дѣсна* — отъ 1., 3., 6. и 7. роти; *срѣдна* — 2., 4., 5. и 8. роти и *лѣва* — 3. дружина.

Чувствуваше силно липсата на вода и трудно се получаваше храната, поради силния непр. огънь и план. мѣстность.

Презъ нощьта — силенъ непр. огънь отъ всички оржжия.

Загуби: 10. п. п. убити войници—5; ранени: оф.—3, войн. — 41. 1/1. пл. отд. убити офиц.—1[4]) (9/1. пл.); ранени войн.—1 (7/3.пл.); коне: уб.—2. ран.—2.

Изстреляни патрони 10. п. п.: пушечни — 25,600, картечни —5050; 1/1. пл. отд.: снаряди — 591 (7/3.—144, 9/1.—447).

Лѣва колона — 30. п. п. Съ започване артилер. огънь, въ 5 ч., дружинитѣ настжпиха:

1/30. друж., подкрепена отъ две картечници, съ 2/30. рота, при силно огнево противодействие, зае една точка на масива. Сърбитѣ отстжпиха 200 м. и заеха по-заднитѣ окопи.

Повече дружината не можа да напредне. 4/30. рота въ дѣсно остана на мѣстото си, а 3/30. рота зае участъка на 12/10. рота, която се прибра при полка си[5]).

3/30. друж., подкрепена отъ 2 картечници, съ 11/30. и 12/30. роти въ бойна часть и 9/30. и 10/30. въ резервъ, достигна и зае предния гребенъ. По-нататъкъ дружината отъ силния непр. огънь и слабата арт. подкрепа[6]) не можа да

[1]) Ротитѣ отъ 1/10. друж., 6/10. и 8/10. роти бѣха останали въ $^1/_2$ съставъ. [2]) О. №№ 364 и 362, 10. п. п. [3]) Замѣсти го подполков. Константиновъ Ап. [4]) Поручикъ Ангеловъ, взв. к-ръ 9/1. пл. бат. [5]) 1/30. рота въ друж. резервъ. [6]) Собственитѣ батареи, вмѣсто сръб. окопи, биели сръб. тилъ и б-реитѣ му, оставяйки пех. части безъ огънь.

върви и се окопа. Дружината не успѣ да установи телефонна свръзка. Кабела се късаше отъ артилер. огънь.

4/30. друж. съ предната си 14/30. рота, въ 8 ч. зае предлежащия гребенъ при кошаритѣ. Тамъ се прехвърлиха и заднитѣ 15/30. и 16/30. роти. Дружината повече не настжпи, понеже лѣвия й флангъ билъ открит[1]).

Къмъ 18 ч. 30, полкътъ се изравни съ 10. п. п., но опита му да настжпи по-нататъкъ пропадна.

2/30. дружина, въ полкови резервъ, остана задъ 1/30. дружина. Къмъ нея се присъедини и щаба на полка.

Вечерьта дружинитѣ останаха на мѣстата си, но изтощението, умората, гладътъ и жаждата бѣха голѣми; вода се взимаше отъ Петърското езеро — на нѣколко километра, подъ артилер. и пех. огънь.

Полкътъ се устрои въ *3 групи*: *дѣсна* — 1/30. дружина; *срѣдна* — 3/30. друж. съ 4 картечници; *лѣва* — 4/30. друж. съ 2 картечници, а 13/30. рота, идваща отъ равнината, пристигна въ с. Петърско.

Въ нощьта силенъ огънь. Несгодитѣ—понижили духътъ.

Загуби: 30. п. п. убити войници—15, ранени войн.—106.

Изстреляни патрони 30. п. п.: пуш. — 42,000, карт. — 5100.

8. артилерийски полкъ се намираше на позиция:

2/8. и 5/8. батареи — ю.-з. отъ Горничево (задъ втория гребенъ) съ задача — съ фланг. стрелба да помагатъ 10. п. п..

1/8. и 3/8. батареи — ю.-з. отъ Горничево около позиц. пжть (задъ първия гребенъ) съ задача — да помагатъ на 3/6. бригада (51. и 52. п. п.).

4/8. и 6/8. батареи сев. и южно отъ и до шосето—на $^1/_2$ клм. западно отъ Горничево, съ задача да подържатъ 30. п. п.

№ 491 — 15 см. герм. гауб. батарея — при 2/8. бат. съ задача — борба съ непр. батареи.

Пионерната рота — въ прикритие на батареитѣ, поправяше пжтищата за изнасянето имъ напредъ.

Рано сутриньта (6 ч.) батареитѣ: 1/8. и 3/8. започнаха огнева дейность по пех. окопи и особено по непр. артилерия около завоя на шосето, която отговаряше. Борбата взе видъ на арт. двубой, който продължи цѣлия день. Мѣстата на повечето батареи отсреща бѣха открити и успѣшно бити. Вечерьта пристигна и се присъедини къмъ 4/8. батарея — 2-я й взводъ (отъ с. Канино).

Но бригадниятъ к-ръ и артилериститѣ не бѣха доволни отъ инертността на своята пехота, която „не мръдна отъ мѣстото си, когато отъ силния огънь защитницитѣ напущаха своитѣ окопи." Натякваше й се, че „оставяше всичкото да

[1]) 3/6. бриг. била на 1 клм. зап. отъ гребена на лѣвия брѣгъ на Петърския потокъ.

свърши артилерията и на даванитѣ й заповѣди за настжпление не реагираше."

15 см. гауб. батарея не участвува въ огъня, като не готова съ даннитѣ си.

Къмъ полка се придадоха[1]) 2 орждия отъ 1/8. герм. батарея (кап. Шуте), които не успѣха да излѣзатъ на позиция (около 15 см. батарея).

Загуби: 8. арт. п. ранени войници—2, коне убити—2.

Изстреляни: 8. арт. п. снаряди — 2463 (1/8.—426, 3/8.—88, 4/8.—539, 2/8.—238, 5/8.—653, 6/8.—519).

Късно презъ нощьта бригадниятъ к-ръ *нареди*[2]): полковетѣ да се затвърдятъ на заетитѣ позиции и до разсъмване да заематъ удобно положение за продължение атаката[3]). При това батареитѣ, назначени да помагатъ на пехотата, да изпратятъ разузнавачи при дружиннитѣ к-ри, които ще имъ указватъ прѣчкитѣ, спъващи движението напредъ. Сжщиятъ поиска засилване съ още тежка артилерия.

3/6. пех. бригада неуспѣшно настжпи. Изнасяне артилерията й. Приближаване къмъ к. 1500.

Следъ неуспѣшната нощна атака и отеглянето на 51. п. п. отъ подножието на Лесистата височина, къмъ изходната позиция — близкитѣ височини (по лѣвия брѣгъ на потока), къмъ 3 ч. 15, бригадниятъ к-ръ получи *задачата*[4]) за настжпващия день:

Бригадата да настжпи за овладяване участъка Жерви—Чеганъ, като съ 12. п. п., който ще се насочи къмъ Чеганъ, ще се движи и дружината отъ 15. п. п. (1/15.), а другата (4/15.) отъ сжщия ще остане въ дивиз. резервъ при Вощаранъ.

Презъ нощьта батареитѣ да се поставятъ на близки до пехотата позиции за добрата й подкрепа. Настжплението ще се води енергично и въ този день трѣбва да се постигне обкржжването на противника.

Вследствие на горното, бригадниятъ к-ръ *нареди*[5]):

Дѣсната колона (дѣс. боенъ участъкъ) [6]) да настжпи и овладѣе вис. при с. Чеганъ (изкл.)—с. Жерви (вкл.).

Лѣвата колона (лѣвъ боенъ участъкъ) — 12. п. п., съ придадената му 1/15. дружина, да настжпи къмъ с. Чеганъ.

Бригаденъ резервъ — $1^1/_2$ друж.[7]) отъ 15. п. п. и 3/52. друж. (10. и 12. роти) съ началникъ—к-ра 15. п. п. ще следва задъ дѣсната колона.

Ком. и набл. мѣсто въ началото — вис. с.-з. Горничево.

[1]) О. № 25, 7 ч. 15, 23. VIII., 8. арт. бриг., полученъ 11 ч. 35. [2]) О. № 883, 22 ч., 23. VIII., 1/8. бриг. [3]) Часътъ за която ще се съобщи допълнително и че ще бжде подготвена отъ всички б-реи вкл. 10·5 см. и 15 см. германски. [4]) О. № 125, 22 ч. 30, 22. VIII., 8. дивиз. [5]) О. №№ 100 и 105, 3/6. бриг. [6]) Безъ 10. и 12. роти отъ 3/52. друж. [7]) 2/15. друж. (2 роти) и 3/15. друж. (безъ 10/15. рота).

Дѣсната колона. Въ 5 ч. сръб. артилерия започна да действува. При слабата стрелба на своята артилерия (1/12., 1/18. арт. отдѣления и 3/3. гауб. бат.) колоната (51. и 52. п. п.), която чакаше[1]) напредването на съседитѣ — 30. п. п. отдѣсно и 12. п. п. отлѣво — продължаваше да стои на изходната позиция. Добре наблюдаваният арт. огънь на противника успѣшно поражаваше бойния й редъ и действувайки угнетяваще, понижаваше морала на полковетѣ. „Войницитѣ не можеха да повдигнатъ глава."

Така колоната остана на мѣстото си до пладне, засилвайки слабитѣ закрития, когато 12. п. п. се подравни.

Бригадният к-ръ *реши* повече да не чака (30. п. п.) и *заповѣда* — настжплението да се подеме.

Подъ прикритието само на 1/18. арт. отд., полковетѣ почнаха движение къмъ непр. позиция, по високия гребенъ източно отъ потока.

Силният непр. арт. огънь отъ три страни биеше всички подстжпи и гънки, забавяше настжплението и принуждаваше бойния редъ грижливо да търси и използува малкото закрития.

Скоро настжплението замрѣ, за да се поднови къмъ 13 ч. 30, и все пакъ бавно. Силният артилерийски огънь разстройваше частитѣ.

И понеже се отбелязаха случаи на отклонение отъ боя, на турския елементъ, който бѣ въ голѣмъ процентъ, бригадният к-ръ постави въ тила конници за събиране отклонившитѣ се.

Сжщиятъ, като имаше предвидъ постояннитѣ оплаквания отъ к-ритѣ на пехот. полкове, че съседитѣ били изостанали, което излагало фланговетѣ имъ, въ 14 ч. възложи на пристигналия презъ изтеклата нощь началникъ щаба — ротмистъръ Златевъ П., (по негово искане), да излѣзе напредъ и се ориентира върху положението.

Следъ огледъ на бойното поле, последния на мръкване се завърна и докладва:

Съседният въ дѣсно 30. п. п. останалъ назадъ. Колоната се издавала напредъ, фланкирана отъ Св. Спиридонскитѣ висоти, които не били заети отъ 30. п. полкъ.

Безъ силна арт. подкрепа трудно ще се извърши напредването, затова предложилъ на к-ра на артилерията да изнесе батареитѣ напредъ, съ задача — да масира огъня на поголѣма часть отъ тѣхъ по всѣка точка отъ сръб. позиция въ сектора отъ шосето до к. 1500, която ще бжде посочена.

Да се обедини командуването на артилерията въ дветѣ колони.

Да се уреди телефонна свръзка между дветѣ артилерии и съ пехотата.

[1]) О. № 30 на 52. п. полкъ.

Доклада завършваше съ искането отъ к-ра на артилерията да му се даде време, до 24. августъ следъ пладне, за изпълнение тази задача.

Той бѣ одобренъ[1]). Следъ пладне пехотата остана на сжщитѣ си мѣста.

Артилерията на колоната:

1/18. арт. отд. отъ новата си позиция — вис. с.-з. Горничево, на разсъмване бѣ готово да подкрепи настжплението. Съ изстрели, отъ 6 ч., то провѣри даннитѣ до разни точки отъ сръбската позиция[2]) и нѣкои батареи.

1/12. арт. отд. (10 ор.) и 3/3. гауб. батарея, отъ позицията си около в. „Гог", отъ 6 ч. започнаха стрелбата. Полскитѣ му батареи, съ предѣлния мѣрникъ, се насочиха по една батарея, но не я достигнаха.

Следъ това, отъ 7 ч. и дветѣ отдѣления съ бавенъ огънь обстреляха сръб. позиция и понеже пехотата не мина въ настжпление, къмъ 8 ч. 10, замлъкнаха.

Отъ 1/18. отд. батареитѣ изпратиха предни наблюдатели при пехотнитѣ дружини отпредъ, за наблюдение между позиционния участъкъ. Съ тѣхна помощь бѣха стреляни[1]): едно орждие задъ Лесистия гребенъ (съ 3/18 б.), пех. окопи и една батарея въ Лесистата седловина[3]).

Въ 8 ч. 30, к-рътъ на 1/12. арт. отд. съ к-ритѣ на батареитѣ[4]) замина напредъ при к-ра на артилерията за разузнаване. Такова, обаче, не се извърши. Всички се върнаха обратно, като се изпрати отъ отдѣлението единъ взв. командиръ, за да узнае—има ли около 51. п.п. позиции за сжщото. Въ 17 ч. той се върна и докладва, че намѣрилъ позиция до сев. край на Горничево, която к-рътъ на артилерията заповѣдалъ да бжде разгледана.

Заедно съ сжщитѣ лица, к-рътъ на отдѣлението се отправи за тамъ и следъ огледъ посочи мѣстата на батареитѣ — на сев. край на селото. Позициитѣ бѣха дълбоко закрити отъ к. 1500.

Следъ това, въ 21 ч., отдѣлението и 3/3. гауб. батарея въ разтегната колона тръгнаха по позиционния пжть и шосето и въ 24 ч. заеха новитѣ позиции сев. Горничево.

Наблюд. мѣста — на 1200 м. предъ батареитѣ, върху висотата сев. на селото, задъ единъ слабъ насипъ отъ камъни.

Телеф. свръзка — до батареитѣ двойна и до 51. п. п.

Специални органи за свръзка при пехотната дружина.

[1]) За изпълнението му последва заповѣдь о. № 121 отъ 24. VIII., 3/6. бриг. [2]) 3/18. бат.: до конусообраз. вис. — м. 4·5 клм., гористата седловина — м. 5·2 клм., подковообразния гребенъ—4·75 клм. [3]) М. 4·75—5·2 клм. [4]) К-рътъ на 3. б-рея остана за замѣстникъ и вмѣсто него отиде взв. к-ръ.

Предницитѣ предъ орждията, по склона на прикриващата висота.

1/18. арт. отдѣление, къмъ полунощь, получи заповѣдь, да изнесе напредъ две отъ батареитѣ си (3/18. и 4/18.). Тѣхната позиция, върху низкия гребенъ, непосрѣдствено източно отъ потока — на 2 клм. с.-и. отъ Горничево и позиционния пжть къмъ тѣхъ, още презъ деня бѣха разузнати отъ адютанта на 18. арт. полкъ, който докладва, че намѣрилъ „отлична позиция въ видъ на венецъ, която обхваща неприятелската."

Загуби: 51. п. п. убити войн.—3; ран.: офиц.—1,[1]) войн.—16; изчез.—2. 52. п. п. (3/52. др.) убити войн.—1, ран. войн.—1. 18. арт. п. ран. войн.—1 (3/18. бат.); коне ран.—1. 1/12. арт. отд.—нѣма.

Изстреляни пех. патр.: 51. п. п. — ? 52. п. п.: — ? снаряди 18. артилер. п. — 2077 (1/18.—?, 3/18.—479, 4/18.—?, 1/12. — 180, 2/12.—48, 3/12.—38, 3/3. гауб.—136).

Презъ деня, бригадниятъ к-ръ получи *нареждане*[2]), да изпрати една рота отъ 15. п. п. въ Екши су, на к-ра 3. конна бригада и ако поиска усилване — да му изпрати до цѣла дружина. За цѣлта замина 10/15. рота[3]).

Сжщиятъ отъ заловенъ пленникъ изъ 22. сръб. полкъ *узна*, че предъ дѣсния флангъ на бригадата се намиратъ 21. и 22. полкове, а 7. п. п., претърпѣлъ много загуби, билъ оттегленъ назадъ. Общо, срещу 1/8. и 3/6. бригади действували Дунав. дивизия (безъ 7. п. п.), 1 бриг.[4]) отъ Вардар. дивизия и 17. п. п. отъ Дринската дивизия — заемащи сектора отъ к. 1500 до езерото.

Лѣвата колона — 12. п. п. Още въ 7 ч. 15, к-рътъ на полка получи *заповѣдь*[5]), да настжпи веднага, за да облегчи атаката на дѣсната колона (51. и 52. п. п.), която следъ артилерийска подготовка щѣла да атакува Лесистата висота.

Но полкътъ продължаваше започнатото отъ предната нощь настжпление. Въ 6 ч., съ 4/12. друж. той се намираше на заетия първи близъкъ гребенъ предъ в. Висина — ю.-з. к. 1500. 1/15. дружина, която оставаше въ дѣсно и назадъ, съ подкрепата на 2/18. арт. отд., но при силното противодействие на сръб. артилерия, съ прецеждане, бавно се движеше презъ долътъ източно отъ Висина, за да се подравни съ 4/12. дружина.

Лѣвиятъ флангъ на колоната имаше свръзка съ 55. п. п., който напредваше по с.-з. склонъ на Жакъ, а дѣсния — съ 52. п. п. Но къмъ 10 ч. собствени снаряди отъ артилерията на дѣсната колона, попаднали въ веригитѣ между 12. и 55. п. п., въпрѣки даванитѣ съ флагове знаци. Поради това на

[1]) К-рътъ 7. рота подпоручикъ Поповъ Тодоръ. [2]) О. № 104,12 ч. 30, 23. VIII., 8. див. [3]) О. № 107, 12 ч. 30, 23. VIII., 3/6. бригада. [4]) Въ сжщность дветѣ й бригади. [5]) О. № 103, 3 ч., 23. VIII., 3/6. бригада.

к-ра 2/18. арт. отд. бѣ възложено да уведоми съответния артил. к-ръ, което по липса на телефонна свръзка се забави.

Въ 13 ч. 30, се получи *заповѣдь*[1]) — колоната най-енергично да настжпва, за да помогне въ завладяването на к. 1500. Въпрѣки това, настжплението ставаше бавно. Къмъ 15 ч. частитѣ (4/12. др.) се намираха до политѣ на лесистата висота южно к. 1500[2]), когато влѣво 55. п. п. билъ изостаналъ, а 1/15. дружина — достигнала до южнитѣ склонове на разлатата висота, изт. отъ Висина. Последната бѣ изложена на силенъ огънь и подъ предлогъ, че 52. п. п. въ дѣсно останалъ на билото на М. Нидже, к-рътъ на колоната спрѣ настжплението. Той *реши*[3]) завладяването на обекта му (лесистия гребенъ) да извърши съ нощна атака, на 24. VIII. въ 1 часътъ, съ огледъ да намали жертвитѣ.

Това си решение съобщи на бригадния к-ръ и на съсѣдитѣ, които помоли да му съдействуватъ[4]). Освенъ това на първия извести, че 2/18. арт. отд. нѣмало снаряди[5]).

2/18. арт. отдѣление (12 ор.) на позиция при Висина, отъ 6 ч. започна да действува. До 9 ч. то обстреля пех. окопи къмъ к. 1500 и една сръб. батарея. Все пакъ сръб. батареи оставаха неузнаваеми и като дълбоко закрити, не можеха да бждатъ открити и при нощната имъ стрелба.

Къмъ 11 ч., когато сърбитѣ взеха да напущатъ окопитѣ на Жака, вследствие натиска на 55. п. п., 2/18. батарея ги обстреля. Сжщата стреля и разпръсна сгжстени части въ долътъ по-южно, които разпръсна.

Сръбскитѣ батареи обсипаха набл. мѣста и батареитѣ. Надвечерь снарядитѣ на 2/18. арт. отд. привършваха[6]).

Въ 22 ч.[7]) к-рътъ на полка (съ огледъ на решението си за нощна атака) *кареди*: атаката да почне въ 1 ч., на 24. VIII и се извърши отъ 1/15. друж. съ 2 картечници; 4/12. друж. и 2 роти отъ 3/12. друж. съ 2 картечници. Освенъ това, въ втора линия на Облата висота, източно отъ Висина, се намираха 2/12. друж., 2 роти отъ 1/12. друж. и 2 роти отъ 3/12. друж. съ 2 картечници. Тѣзи части въ 3 ч. щѣха да повторятъ атаката, ако първата не успѣеше. Тя, обаче, трѣбваше да се води настойчиво и до край.

Загуби: 12. п. п. — (показани общо на 24. VIII. следъ нощната атака). 2/18. арт. отд. — нѣма.

Изстреляни патрони: 12. п. п. — ?. снаряди: 2/18. артил. отд. — 1944 (2/18.—587, 5/18.—546, 6/18.—811).

[1]) О. № 129, 8 ч. 40. 23. VIII., 8. дивиз. [2]) О. № 580, 15 ч., 23. VIII, 12. п. п. [3]) О. № 582, 21 ч. 45, 12. п. п. [4]) О. № № 580 (15 ч.), 581, (19 ч. 30,) и 582 (21 ч. 45,) отъ 23. VIII., 12. п. п. [5]) О. № 580, 15 ч. 23. VIII., 12. п. п. [6]) О. № 126, 23. VIII., 2/18. арт. отд. [7]) О. № 583, 22 ч., 23. VIII., 12. п. п.

— 1/8. пех. бригада[1]) ***атакува и зае височината Жакъ и Кюнцитѣ.***

Въ 0 ч. 30, бригадниятъ к-ръ *нареди*[2]): днесъ въ 5 ч. да се поднови атаката и се завладѣятъ даденитѣ обекти[3]).

Дѣсната колона — 3/8. п. бригада (55. п. п.). К-рътъ на колоната заповѣда[4]) на 55. п. полкъ да се затвърди, а отъ 5 ч. съ помощьта на артилерията да поднови атаката и завладѣе к. 1500.

Още презъ нощьта полкътъ бѣ извършилъ две атаки[5]) срещу Кюнцитѣ (1/55. др.) и Терасата (3/55. друж.). И дветѣ обаче бѣха отбити съ картеченъ и пушеченъ огънь. При това 11/55. и 12/55. роти, следъ като успѣха да доближатъ теленитѣ мрежи, се върнаха въ окопитѣ си. Отъ заловени пленници се установи, че 18. и 9. сръб. п. полкове действуватъ отъ Кюнцитѣ на ю.-и., а срещу 3/55. друж. — 1 батальонъ отъ 6. п. п. Тукъ бѣ заловенъ пленникъ и отъ 21. сръб. п. полкъ. К-рътъ на колоната помоли да се заповѣда на 12. п. п. да настжпи, за да облекчи положението на 55. п. п., чиито дружини изнемогвали и нѣмало съ какво да ги подкрепи. Той изказа мнение, да се насочи една по-силна часть да атакува откъмъ с.-и. склонъ на к. 1500 и да бжде подкрепенъ поне съ 1 друж. и 1 план. батарея[6]).

Въ 5 ч. започна арт. подготовка на заповѣданата атака на в. в. Жака, Кюнцитѣ и Терасата.

Следъ нѣколко прекжсвания на стрелбата, 1/55. друж. едновременно съ 8/55. рота, която държеше свръзка съ 12. п. п. отдѣсно и се явяваше на фланга на сърбитѣ на Жака, атакува окопитѣ на Кюнцитѣ и скалистия гребенъ по-южно и въ 9 ч. 40, ги зае. Следъ малко (9 ч. 50,) 8/55. рота[7]) зае в. Жакъ[8]). Сърбитѣ не дочакаха удара и по ходоветѣ отстжпиха по изт. склонъ на Жака, къмъ к. 1500 и гребена на югъ.

Но къмъ 12 ч., следъ силна арт. стрелба, сърбитѣ преминаха въ контра-атака срещу 1/55. дружина. Вследствие на това, ротитѣ отъ Жака се оттеглиха 200—300 м. и следъ като се устроиха, пакъ атакуваха (12 ч. 30,) и отново го заеха.

К-рътъ на колоната, за втори пжть, помоли за бързото настжпление на 12. п. п. къмъ Жака, за да се задържи добития успѣхъ. Той отбелязваше, че собствената артилерия не могла да окаже съдействие, понеже недостигала, и единствена помощь могълъ да даде само германския взводъ (2/8.—10·5 см.). Но той действувалъ до сега бавно и често следъ като минела нуждата.

3/55. дружина, която до 18. ч. не предприе сериозни действия, следъ това насочи 11. рота и 12. р. (2 взвода) къмъ северната и с.-и. страна на Платото, а 9., 10. роти, 2 взвода отъ 12. рота и 2 картечници — по с.-з. склонъ, съ задача — да обходятъ лѣвия флонгъ на сжщото. Тѣ едва можаха да достигнатъ дѣсния лесистъ склонъ при Горнитѣ канари.

Въ 21 ч. 30, последва заповѣдь[1]): дружинитѣ да се затвърдятъ, като 1/55. др. влѣзе въ свръзка съ крайнитѣ части на 12. п. п., по зап. склонъ на съседната юж. на Жака висота.

Презъ нощьта — силенъ непр. огънь по Жака и Кюнцитѣ, като 8/55. рота подкрепена отъ 2 взвода (4/12. друж.) отби нѣколко сръбски нападения.

Артилерията на колоната.

Къмъ 1 ч. 15, вследствие извършеното нощно нападение отъ полка срещу к. 1500 и подаденитѣ ракетни знаци за съдействие, артилерията откри стрелба:

По окопитѣ на Жака и Кюнцитѣ (герм. взводъ и 8/6. бат.);

По скалитѣ на с.-з. склонъ на к. 1500 (5/2. гауб. бат.) и

По терасата на с.-и. склонъ на к. 1500 (дѣсната група — 1/6. отд.) Тази огнева дейность продължи до 2 ч. 30.

Сжщата бѣ възобновена отъ 3 ч. до 3 ч. 40, при второто нападение отъ 55. п. полкъ.

За подготовка на заповѣданата атака отъ 55. п. п., въ 5 ч., артилерията на колоната започна да действува, при разпредѣление на огъня:

По в. Жака — германския 10·5 см. д.-взводъ; по окопитѣ на Кюнцитѣ (8/6. б.); по скалитѣ на изгорѣлата горичка на с.-з. склонъ к. 1500 (предъ 9/55. р.) — (5/2. гауб. батарея на предѣлно разтояние); по Терасата — (2/6. и 3/6. батареи); по дветѣ могили ю.-и. отъ изгорѣлата гора — прибѣгващи пех. групи — (1/6. бат.).

Отъ 7 ч. 30, часть отъ батареитѣ се насочиха:

По скалитѣ и могилитѣ (300—400 м.) южно на изгорѣлата гора по пех. части (8/6. бат. и герман. взводъ);

По голѣмия долъ и изгорѣлата гора на предѣлно разстояние (5/2. гауб. б.).

Отъ 8 ч. стрелбата продължи:

По Платото, отъ т. № 4 до скалитѣ въ рѣдката гора, ю.-и. на изгорѣлата (2/6. бат. изт. половина и 3/6. бат. зап. на платото); по скалитѣ ю.-и. отъ изгорѣлата гора (1/6. батарея).

Отъ 8 ч. 45, — за съдействие на атаката върху Жака и Кюнцитѣ започна усиленъ огънь:

По окопитѣ на Жака (герм. взводъ); по окопитѣ на Кюнцитѣ (8/6. бат.).

Тази стрелба принуди защитницитѣ на Жака и Кюнцитѣ по ходоветѣ да се изтеглятъ въ безпорядъкъ, отъ който моментъ батареитѣ пренесоха огъня въ тила (5/2. гауб. недостигна).

---

[1]) Време мъгливо и дъждовно. [2]) О. № 568. 0 ч. 30, 23. VIII., 1/3. п. бригада. [3]) Споредъ о. № 50 на 1/3. п. бриг. [4]) О. № 75, 2 ч. 30, 23. VIII., 3/8. бриг. [5]) Въ 1 ч. и 3 ч. 30. [6]) О № 75, 5 ч. 20, 23. VIII., 3/8. бриг. [7]) Поручикъ Петкозъ Ради. [8]) О. № 86, 18 ч., 23. VIII., 3/8. бригада.

[1]) О. № 289, 21 ч. 30, 55. п. п.

Следъ заемането на двете висоти стрелбата бѣ премѣстена по седловината между Жака и к. 1500, а на 1/6. б-рея — къмъ с.-и. склонъ на к. 1500 — по отстжпващи части, които не можа да достигне. Отъ 10 ч. огъня спрѣ.

Следъ това, къмъ 11 ч., на герм. взводъ се възложи да обстреля една отстжпваща колона по голия южен отрогъ на к. 1500. Това той не изпълни, понеже взвода почивалъ. Въ 12 ч. 30, за противодействие на сръб. контра-атака къмъ Жака и Кюнцитѣ срещу 8/55. рота и 1/55. друж. взеха участие съ огъня си:

По гребена ю.-з. отъ к. 1500, пех. вериги — герм. взв. (2/8. 10·5 см.). Задъ Кюнцитѣ — 8/6. б-рея съ рѣдка стрелба. Другитѣ батареи, поради недосегаемость, не взеха участие.

Следъ пладне батареитѣ водиха рѣдка стрелба по разни точки: по изгорѣлата горичка, скалитѣ, платото на сев. склонъ к. 1500 и задъ него, задъ Кюнцитѣ и могилитѣ с.-и. отъ последнитѣ (8/6. бат.).

Презъ този день се направиха следнитѣ размѣствания:

Въ 9 ч. 30, 1/6. батарея получи заповѣдь да изнесе 1 взводъ на позиция по лѣвия брѣгъ на р. Бродъ — ю.-и отъ Сетина[1]; а другия взводъ (1 ор.) да се присъедини къмъ 8/6. бат. Въ 11 ч. 30, — 3/6. батарея да заеме позицията на 1/6. батарея. Къмъ 18 ч. 30, тя бѣ готова.

6/2. батарея, за която липсваха цели, до вечерьта се премѣсти и зае позицията на 8/6. бат. — западно 5/2. гауб. Тя се подчини на срѣдната група (2/2. гауб. отд.), съ участъкъ за биене „отъ Платото до долътъ сев. отъ Кюнцитѣ."

Въ 19 ч., к-рътъ на артилерията получи нареждане да устрои нощно наблюдение къмъ 55. п. п. и по тревоженъ знакъ да открие огънь.

На батареитѣ се дадоха зони, въ участъка: изгорѣлата горичка и платото сев. к. 1500 (5/2 гауб.); Жака, Кюнцитѣ и ю.-з. склонъ к. 1500 (8/6. бат. и герм. взв.).

Изпратенитѣ кола за снаряди, не намѣриха такива въ дивизионния огнестр. обозъ. За това тѣ бѣха отправени въ с. Суходолъ и ако не намѣрѣли — да отидатъ въ Прилепъ.

Загуби: 55. п. п. убити: офиц. — 1,[2]) войн.—91; ран.: оф.—4,[3]) войн.—285; артил. — нѣма; взети пленници—15.

Изстреляни 55. п. п.: патрони — 170,000, бомби — 8, ракети — 6. Артилерията: снаряди — 943 (1/6.—? 2/6.—101, 3/6.—159, 8/6.—408, 4/2.—0, 5/2.—119, 6/2.—0, герм. взв.—156).

[1]) Тази позиция бѣ заета презъ нощьта. [2]) Подпоручикъ Драгановъ Д. [3]) Подпоручикъ Танковъ.

Срѣдната колона — 11. п. п. Къмъ 2 ч., к-рътъ на полка получи *заповѣдь*[1]) — частитѣ да се затвърдятъ на достигнатитѣ мѣста, а въ 5 ч. атаката да се поднови енергично и се завладѣятъ поставенитѣ обекти[2]).

За изпълнението на това, той *нареди*[3]) за започване атаката, като 2/55. друж. се присъедини къмъ 4/11. друж. и заедно съ нея да заеме обекта си, а 3/3. пл. батарея да й съдействува, като първоначално поддържи 4/11. дружина.

4/11. дружина[4]), която се намираше на 70—80 м. до сръбскитѣ окопи, поради силенъ арт. огънь откъмъ фланговетѣ, се оттегли 700—800 м. и почна да се урежда.

Възползувани отъ падналата мъгла дружинитѣ започнаха: 2/11. дружина, следъ като видѣ условния знакъ — 2 бѣли ракети — въ 5 ч., настжпи къмъ скалистия връхъ. До пладне, тя едва се бѣ изнесла 100-тина метра и доближила на толкова теленитѣ мрежи, когато мъглата се вдигна. Противникътъ почна много силенъ огънь отъ всички страни. Положението на дружината стана тежко и подъ прикритието на 10/11. и 15/11. роти и на картечницитѣ, тя се оттегли въ изходното си мѣсто.

Полковиятъ резервъ (9/11. и 11/11. роти) остана на мѣстото си и съ огъня си съдействуваше (11/11. рота).

Въ 14 ч. 30, колоната получи *нареждане*[5]) за подновяване атаката. К-рътъ й заповѣда, атаката да почне веднага, съ подържката на артилерията и заедно съ съседния 56. п. п.

Макаръ още и неустроени следъ неуспѣшната сутришна атака, съ подкрепата на артилерията дружинитѣ се опитаха да настжпятъ наново, но съ силенъ огънь бѣха повърнати.

Този огънь, обаче, погрѣшно взетъ за такъвъ отъ своитѣ батареи, смути духътъ и осуети атаката.

Въ 20 ч. 40, се получи заповѣдь[6]) — частитѣ да се затвърдятъ.

2/55. дружина продължаваше да остава на мѣстото си, между 55. и 11. п. полкове. Тя не се присъедини къмъ 4/11. дружина, защото предъ фронта й противникътъ билъ активенъ. Изпрати й се нова заповѣдь[7]), да се присъедини къмъ 4/11. дружина. Отъ нея, обаче, пристигнаха само нѣколко взвода. Другитѣ останали, тъй като насреща имъ имало противникъ. Къмъ 22 ч. борбата стихна.

Загуби: 11. п. п. убити войн.—3, ранени. войн.—15, изчезн.—2.

Изстреляни: патрони — 25,000, бомби — 11, ракети — 12.

Лѣвата колона — 56. п. п. Презъ нощьта огневи бой съ прекжсвания. На дѣсния флангъ 4/56. рота, въ свръзка съ

[1]) О. № 568, 1/3. п. бриг. [2]) Съ о. № 50, 1/3. бриг. [3]) О. №№ 689, 690 и 691, 11. п. п. [4]) 12/11., 13/11. и 14/11. роти. [5]) О. № 577 23. VIII., 1/3. бриг. по телефона. [6]) О. № 578, 23. VIII., 1/3. бриг. по телефона. [7]) О. № 694, 7 ч. 15, 23. VIII., 11. п. полкъ.

7/11. рота се подаде напредъ и осуети неприятелската контра-атака. 2/56. др. се доближи до теленитѣ мрежи, обсипана съ силенъ фронталенъ и фланговъ огънь.

Въ 2 ч. 30, когато преднитѣ роти се намираха на 50—300 м. отъ теленитѣ мрежи на главната сръб. позиция, получи се *заповѣдь*[1])—полкътъ да се затвърди на достигнатитѣ мѣста и въ 5 ч. да поднови атаката.

Ала заповѣданата за 5 ч. атака не се извърши.

Подъ тормоза на силния артил. и картеч. огънь, дружинитѣ се оттеглиха въ изходнитѣ си окопи и презъ цѣлия день прекараха подъ огънь, който орѣдя едва къмъ 15 ч. 30.

Къмъ сѫщото време 3/56. друж. бѣ пристигнала и смѣни 2/56. друж., която се оттегли въ полкови резервъ.

Следъ като взе изходно положение, съ подкрепата на артилер. и пех. огънь, въ 18 ч. 20, полкътъ отново настѫпи[2]) съ 1/56. и 3/56. дружини. Подъ силенъ фронталенъ и фланговъ огънь отдѣсно, той напредна само 150 м., като 1/56. рота бѣ на 100 крачки отъ телената мрежа. Полковиятъ резервъ (3/56. др.), силно поражаванъ, се премѣсти 200—300 м.

Въ 20 ч. 30, к-ртъ на полка заповѣда — частитѣ да се окопаятъ на достигнатитѣ мѣста.

Загуби: 56. п. п. убити: оф. — 1 [3]), войн.—3; ран. оф. — 4[4]), войн. — 22; изчез. — 30. *Изстреляни* — патрони — 15,000.

1/11. дружина [5]) (подчинена направо на 1/3. пех. бриг.) остана на линията Остра-чука, до потока, който се влива въ р. Бродъ срещу Камениста-чука. Ротитѣ — въ заслони до позицията, а единъ взводъ по коритото на р. Бродъ, въ свръзка съ 56. п. п. (въ дѣсно).

Въ 12 ч., сръб. разузнав. части отъ Седлото и Папалазо настѫпиха срещу дружината, но бѣха прогонени съ огънь.

Презъ деня дружината се даде[6]) въ подчинение на к-ра 56. п. п., за да осигури лѣвия му флангъ.

1/46. дружина,[7]) като се възползува отъ мъглата, настѫпи. Между 7 ч. 30, и 9 ч. 30, 1/46. рота, подъ пушеченъ и арт. огънь достигна долътъ и зае сръбскитѣ окопи, напуснати отъ охранителнитѣ имъ елементи. И 3/46. рота напредна, но бѣ принудена да се спре отъ артилер. огънь и насоченитѣ срещу лѣвия и флангъ сръбски патрули, които къмъ 11 ч., въ мѫглата се спуснаха отъ Седлото къмъ долътъ между к. 2525 и к. 2368. Тѣ успѣха да се промъкнатъ въ потока. Дружината занощува на мѣстото си, следъ като къмъ 18 ч. патрулитѣ на 1/46. рота съ огънь бѣха повърнали

[1]) О. № 568, 23. VIII., 1/3. бр. [2]) Въ изпълнение на получената въ 14 ч. 10, заповѣдь (о. № 577, 1/3. п. бриг.) — полкътъ да атакува решително. [3]) Подпоручикъ Априловъ. [4]) Майоръ Сейрековъ (2/56. др.) пор. Ивановъ, подпор. Стойковъ, подпор. Людскановъ. [5]) 4. колона. [6]) О. № 578, 1/3. бриг. [7]) Съ 2 картечници.

една сръбска рота. Картечниятъ взводъ, поради досегашнитѣ си загуби, бѣ негоденъ за действия. Дружината имаше свръзка съ 1/11. др. чрезъ придадената ѝ 16/11. р., останала по назадъ.

Загуби: 1/46. др. — ран. войн.—7. *Изстреляни* патр — 7,200.

4/11. рота — въ охрана на лѣвия флангъ на бригадата продължаваше да търси свръзка съ 2/3. п. бриг. Загуби—нѣма.

2/46. рота—въ бриг. резервъ заемаше окопитѣ на к. 2525.

Лѣвата арт. група. Въ 3 ч., за подкрепа на 11. п. п., 7/6. батарея стреля по Метеризъ, а следъ разсъмване батареитѣ действуваха въ даденитѣ имъ участъци по забелязани пехотни групи, но много икономично. Такива указания получиха отъ к-ра на групата.

Въ 15 ч., за подкрепа заповѣданата атака на 11. и 56. п. п., батареитѣ (7/6. и 3/3. планински) стреляха по окопитѣ на Метеризъ, а 4/6. и 1/1. планинска по Джематъ, безъ резултатъ. Отъ 20 ч. огъня спрѣ; поднови се къмъ 23 ч. 30, отъ 5/6. и 7/6. батареи, които въ течение на 20 минути стреляха по Метеризъ и Джематъ, въ отговоръ на непр. пех. стрелба.

Липсата на снаряди въ групата вече се чувствуваше, а въ дивиз. огнестр. обозъ такива нѣмаше[1]).

Загуби — нѣма.

Изстреляни снар.—1201 (4/6.—515, 7/6.—438, 1/1.—148, 3/3.—100).

Презъ деня въ бригадния секторъ валѣ силенъ дъждъ съ градъ, който покри земята 3—5 см. Температурата — 1°С. Телефоннитѣ свръзки прекѫснаха.

Бригадниятъ к-ръ получи отъ командуващия I. армия *телеграма,*[2]) съ която му обърна вниманието, че „бригадата действува пръснато, безъ да има чукъ“ и че „55. п. п., неумѣстно насоченъ, е ангажиранъ срещу 500 сърби.“ Сѫщиятъ заповѣда — „за да се образува чукъ, дветѣ дружини отъ 55. п. п. (3/55. и 2/55.) да се насочатъ къмъ дѣсния флангъ на 11. п. п., като се използува нощьта, а 1/55. друж. да се разреди и заеме участъцитѣ на другитѣ дружини, та у противника да остане впечатление, че срещу к. 1500 е цѣлия 55. п. п.“

Той получи отъ 8. дивизия две *съобщения*[3]) — че 12. п. п. съ 1/15. друж. ще настѫпи най-енергично, за да помогне завладяването на Чеганска планина (к. 1500) и че подкрепление на бригадата не могатъ да се изпратятъ, а частитѣ да се затвърдятъ добре и бѫдатъ готови да отблъснатъ нападението на противника. Тѣ да предприематъ настѫпление щомъ обстановката позволи.

Дивизионенъ резервъ — 4/15. дружина при Вощаранъ.

Армейски резервъ — 7/18. и 8/18. не с. с. батареи при с. Д. Върбени и 2 роти отъ 2/15. друж. — Гарниз. въ Битоля.

[1]) Телегр. № 111, на 6. арт. п. [2]) О. № 6816, 1 ч. 35, 23. VIII., 1. армия. [3]) О. № № 130, 8 ч. 45, и 135, 17 ч. 05, 23. VIII., 8. дивизия.

*

Отъ досегашния ходъ на действията при Кайм.-Чаланъ командуващиятъ групата армии фелдмаршалъ Макензенъ не бѣ доволенъ. За това той *нареди*[1]) до I. армия: „По-нататъшното напредване на 1/3. п. бригада е безцелно, безъ смисълъ и ще струва много жертви. Бригадата да се затвърди на заетитѣ позиции и влѣзе въ тѣсна свръзка съ 3. дивизия. Да се освободятъ части отъ тази бригада и натиска да се премѣсти повече къмъ дѣсното крило на 8. дивизия. *Задачата* на дивизията остава и за напредъ сжща — да обходи неприятелскитѣ сили и да отбива всички нападения. Рѣшението на Македонскитѣ боеве е при армията и затова дефилето на езерото (Островско) съ всичкитѣ му височини, на всѣка цена, трѣбва да бждатъ взети."

Въ този день и главнокомандуващиятъ генералъ Жековъ *телеграфира*[2]) на командуващия I. армия: „Бригадата Поповъ (1/3.) да се утвърди на заетитѣ позиции и да не предприема безполезни атаки, които костуватъ много и съ нищо не оправдани загуби. Предъ неприятеля на Чеганска планина да се демонстрира и избѣгватъ фронтални атаки. Рѣшението на боя да се търси къмъ к. 907, или тамъ, дето мѣстнитѣ условия сж по благоприятни. Да се щадятъ хората. Тази заповѣдь да се съобщи въ групата Макензенъ."

Въ отговоръ, командуващиятъ I. армия донесе[3]) въ щаба на действ. армия, че е заповѣдалъ — 1/3. п. бригада да не предприема повече нападателни действия и да се затвърди на сегашнитѣ си позиции и; че единъ полкъ отъ 3. конна бригада получилъ задача — да настжпи по източния брѣгъ на Островското езеро къмъ ст. Острово.

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕТО НА III. СРЪБСКА АРМИЯ.

Разпореждания на Върховното командуване.

Въ щаба на Върх. ком. се узна,[4]) че III. армия е хванала свръзка съ батальона сърбски доброволци (майоръ Костичъ), комуто било заповѣдано да се движи за Катраница и че е пристигналъ единъ батальонъ французи.

Сжщевременно, до французкия консулъ въ Кожани, Върховното командуване съобщи[5]) — да предаде полковнику Марияновичу, щото — доброволческия отрядъ и батальонътъ сърбски доброволци веднага да се отправятъ за Кайаларъ и

[1]) О. № 6737, щаба груп. Макензенъ. [2]) Телегр. № 3825, 23. VIII., Главноком. Д. А. (О. Д. Л. 226). [3]) Телегр. на ком. 1. армия до Щ. Д. А. въ 21 ч. 10, 23. VIII. [4]) Разговоръ въ 22 ч. по телефона на полковникъ Димитриевичъ (3. армия) съ полковникъ Маричъ (Върх. командуване). [5]) О. № 4069, VIII., Върров. командуване.

Катраница, кждето има собствени войски и кждето ще получатъ нареждане отъ командуващия III. армия.

Разпореждания на командуващия III. армия.

Командуващиятъ III. армия отправи до тримата дивизионни командири единъ *апелъ*[1]), съ който изразяваше вѣрата си: „Съ българската пехота може лесно да се справи само, когато собствената артилерия би подпомогнала пехотата толкова, колкото българската помага на своята." Той нареждаше „артилерията да има за своя свѣта задача — да се пожертвува до край, но да подпомогне пехотата напълно, като бие неприятелската артилерия."

На отряда подполковникъ Миушковичъ[2]).

Нощьта при отряда премина спокойно. Командуващиятъ донесе[3]), че български пехотни и конни патрули разузнавали на истокъ отъ Елевисъ, к. к. 529 и 540, а собственитѣ — разузнавали южно отъ Елевисъ, Чалджиларъ, Кайаларъ. Нѣмалъ свръзка съ доброволческия отрядъ.

Въ по-късно донесение[4]) извести въ III. армия, че водача на патрула, изпратенъ презъ Кайаларъ за свръзка съ Доброволческия отрядъ, намѣрилъ въ този градъ 300—400 гръцки пехотинци и гръцкитѣ власти, безъ одобрение на гръцкия комендантъ, не пущали патрула презъ Кайларъ, поради което се върналъ.

Въ 18 ч. е забелязанъ единъ коненъ полкъ, който оставилъ 1 ескадронъ въ Нови градъ и заминалъ презъ Елевисъ за Кайаларъ[5]).

На Вардарската дивизия.

Презъ нощьта 22./23. VIII., отъ дивизията бѣха отбити три нападения, отъ по една рота, срещу центъра на дѣсния участъкъ. Презъ деня дивиз. артилерия води оживена стрелба, особено предъ дѣсния дивизионенъ участъкъ.

Дивизионниятъ к-ръ помоли[6]), да се усилятъ преднитѣ части на 22. п. п. (въ участъка на Дунав. дивиз.), съ когото телеф. свръзка била готова. Въ противенъ случай позицията на дивизията му щѣла да бжде застрашена.

Сжщиятъ извести, че българ. план. батарея, която презъ нощьта се приближила, биела съобщенията до отрога източно отъ к. 704. Той помоли да се засили дейностьта на Вардарското планин. отд., находяще се на лѣвото крило на Дунав. дивизия, тъй като тя съвсемъ не се чувствувала.

[1]) О. № 1473, 18 ч. 35, 23. VIII. [2]) Южно Остров. ез. [3]) О. № 4, 16 ч. 15, 23. VIII. [4]) О. № 6, 18 ч. 30, 23. VIII. [5]) О. № 10, 8 ч. 30, 24. VIII., отр. Миушковичъ. [6]) О. № 954, 6 ч. 30, 23. VIII., Вард. дивизия.

Следъ това дивизионният к-ръ, като взе предъ видъ, че полковетѣ бѣха вкарани въ боя по части, както пристигали и се размѣсили, помоли[1]), ако позволява обстановката (засилване Дунав. дивизия съ 1. Тимошка бригада), да му се дадатъ находящитѣ се въ участъка Дунавската: 1/21., 2/22. и 3/22. батальони, въ замѣна на 7. п. п., който ще й се изпрати. Последният полкъ, въ течение на боевете отъ 17. августъ, понесълъ много загуби (отъ двата му батальона се изброяваха 450 пушки и 6 картечници[2]).

Изобщо този день, дивизията премина[3]) въ двустранна арт. стрелба по цѣлия фронтъ, която почна въ 6 ч., засили се отъ 10 ч. до 16 ч. и отъ 17 ч. до 20 ч.

Дивизията отби атаката на българитѣ срещу дѣсният й участъкъ и дѣсното крило на лѣвия участъкъ, чиято подготовка бѣ почнала въ 18 ч. 20, съ силенъ артилер. огънь. Отъ 20 ч. настжпи затишие.

Сведенията въ дивизията гласеха: Предъ дѣсния участъкъ 6—8 дружини, 1 полска и 1 план. б-реи; предъ лѣвия— пехотата неустановена още и 2 б-реи. Българитѣ тукъ отслабвали дѣсното си крило, като измѣствали части на северъ изъ потока. Изобщо забелязвало се отслабване на тѣхния натискъ, а поради много силната непр. арт. стрелба и особено отъ тежъкъ калибъръ, безъ отдихъ, съ голѣми усилия войскитѣ едвамъ успѣли да се затвърдятъ на каменистия теренъ. Долавяла се неприятел. немощь предъ дивиз. фронтъ и възможна промѣна на плана въ по-късните нападения.

На **Дунавската дивизия.**

Отъ полунощь дѣсният участъкъ на дивизията се намираше подъ силенъ арт. огънь, насоченъ главно по дѣсния флангъ (к. 1500), кждето българитѣ нападаха 1/18. батальонъ, застаналъ съ фронтъ на северъ. Подъ натискъ се намираше и лѣвото крило на сжщия участъкъ. Борбата се засили между 1 и 2 ч. и 3 до 4 ч. 15, но ударитѣ бѣха отбити на два пжти.

Предъ лѣвия участъкъ, въ 0 ч. 30, българитѣ успѣха да заематъ предната позиция (по лѣвия брѣгъ на потока), като изтласкаха частитѣ, които я заемаха. Борбата тукъ продължи и отъ 5 ч. стана по-силна, но главната позиция се държеше. К-рътъ на дивизията оценяваше противника, предъ своя участъкъ, на 3 пехотни полка[4]).

Отъ 7 ч. 30, българската артилерия силно обстреля дѣсния участъкъ, следъ което, подъ закрила на мъглата, пех. настжпи и атакува, *„нападайки съ ожесточението на оси[5])“*.

[1]) О. № 954, 6 ч. 30, 23. VIII., Вард. дивиз. [2]) О. № 299, 22. VIII. 7. п. сръб. п. [3]) О. № 975, 23. VIII., Вардар. дивизия. [4]) О. № 498, 6 ч., 23. VIII., Дунав. див. [5]) О. № 501, 12 ч., 23. VIII., Дунав. дивизия.

Около 9 ч. 50, идвайки отъ северъ, атакуващитѣ *заеха* северния дѣлъ на к. 1500. Но съ контра-атака, извършена отъ 1/21. и 3/18. батальони изъ подучастъковия резервъ, българитѣ бѣха отблъснати отъ най-високата чука на к. 1500. Оставаше да се възвърне предната ивица, която влизаше порано въ главната позиция.

На лѣвото крило на участъка се водеше предимно артилер. борба Такава, до пладне, имаше и на лѣвия участъкъ.

Следъ силна арт. стрелба, въ 12 ч. 30, българитѣ срещу к. 1500 отново минаха въ нападение[1]) и въ 13 ч. *успѣха да вематъ* северната часть на *котата*, като защитницитѣ се задържаха на задната (южна) ивица на сжщата. Въпрѣки артилер. огънь тѣ останаха на това мѣсто и спрѣха по-нататъшното проникване, подкрепени отъ батареитѣ (6 орждия) на рида южно к. 1500.

За противодействие на натиска срещу котата (1500) бѣха поставени на рида, южно отъ к. 1800, 6 планински орждия. По този начинъ българитѣ върху северната ивица на к. 1500 се биеха съ кръстосанъ артилер. огънь.

Въ сжщото време, срещу центъра и лѣвото крило на дѣсния участъкъ, преднитѣ непр. части се намираха на 800 м. Тукъ се водеше силна артилерийска стрелба.

Предъ лѣвия участъкъ се отбеляза групиране на противника по брѣговетѣ на Петърския потокъ и премѣстване на части отъ северъ къмъ този подучастъкъ. К-рътъ на последния *оценява* българскитѣ части: предъ дѣсното му крило — до 6 дружини, а срещу лѣвото — до 3 роти.

Въ 16 ч. 50, по телефона, дивиз. к-ръ заповѣда на 2. Дунавска бригада: частитѣ на к. 1500 да се задържатъ, гдето се намиратъ, и да се окопаятъ. Щомъ пристигне планинската батарея отъ лѣвото крило и успѣе да сбие противника на котата и го разстрои, съ патрули и картечници ще настжпи къмъ сжщата (к. 1500) и заеме сев. ивица. Въ противенъ случай — да не се излагатъ хората. Презъ нощьта: ще постави телени мрежи и ще се затвърди, като избѣгва голѣми жертви и не се излага. Освенъ това ще се изпрати една рота пионери, за да помогне утвърдяването, а артилерията ще се подготви за нощна преградна стрелба.

По-късно (19 ч. 20) дивиз. к-ръ заповѣда на 1. Тимошка бригада, да изпрати 2 батальона отъ 13. п. п.[2]) задъ лѣвия участъкъ между 8. и 9. п. п., като оставатъ въ негово разпореждание, съ оговорка, въ случай на прекжсване телефона, к-рътъ на участъка ще може да го употрѣби.

Борбата на дивизионния фронтъ стихна въ 19 ч. 45,

[1]) О № 506, 18 ч. 45, 23. VIII., Дунав. див. [2]) Единъ (трети) батальонъ отъ този полкъ е вкаранъ въ действие при к. 1500.

се поднови отъ 20 ч. 30, до 21 ч. 15, като *българитѣ* продължаваха да *държатъ* северната ивица на к. 1500[1]).

На Дринската дивизя.

При Метеризъ тепе нощьта мина спокойно. На срѣдния и лѣвъ участъци имаше промѣнлива борба и бѣха отбити четири нападения. Когато призори се зачу „ура" къмъ к. 1500 (при дѣсното Дунавско крило), наредено бѣ артилерията отъ лѣвия участъкъ да съдействува къмъ котата. Следъ разсъмване — затишие.

Следъ пладне (15 ч.)[2]) при дѣсния и срѣденъ участъкъ промѣнлива стрелба (пехот. и артилер.). Картечницитѣ отъ цѣвия участъкъ презъ цѣлия день действуваха срещу българитѣ, които нападаха к. 1500. Освенъ това 12 см. батарея и взвода гаубици мощно биеха българскитѣ батареи при Горничево. Полската батарея помагаше за възвръщане на к. 1500, а една рота отъ 6. п. п. (лѣвия участъкъ), заедно съ Дунавската пехота, взе участие въ контра-атаката на к. 1500. Две дебанжови орждия бѣха прехвърлени отъ дѣсния участъкъ къмъ лѣв. крило на лѣв. у-къ и почнаха да стрелятъ.

К-рътъ на дивизията смѣташе, че щомъ се получатъ муниции за планинскитѣ с. с. орждия, подкрепата на дѣсното Дунавско крило ще бжде силна. Той намираше[3]), че презъ деня противникътъ срещу дивизията му не бѣ активенъ.

Изпратенитѣ патрули отъ Метеризъ тепе въ посока на Кара тепе заловили двама войника отъ 29. (?!) български полкъ,[4]) които дошли преди нѣколко дни[5]). Освенъ това, разузнавателнитѣ патрули отъ лѣвия участъкъ следъ пладне се върнали съ 9 български пушки и 2 бомби. Тѣ докладвали, че изъ предлежащата мѣстность намѣрили много голѣмъ брой пушки, но поради стрелбата не могли да ги изнесатъ. По преценка на участъковия к-ръ, това било доказателство за голѣмия безпорядъкъ, въ който българитѣ отстжпили после неуспѣлата атака (на 11. п. п.) презъ нощьта (22./23.).

Като съобщаваше, че билъ прехвърленъ 1 взводъ отъ 6. планин. батарея отъ дѣсния участъкъ, на лѣвото крило на лѣвия, дивизионниятъ к-ръ *заповѣда*:

Сегашната позиция решително да се брани.

К-рътъ на артилерията, рано на 24. VIII., да обедини действието на артилерията съ това на Дунавската артилерия и осигури мощна подкрепа на пехотата. За цельта да се направятъ потрѣбнитѣ поправки въ разположението.

Полковникъ М. Д., на 24. VIII, да обходи артилерията на дѣсния участъкъ и като огледа разположението ѝ, да донесе — какви поправки да се направятъ поради изтегленитѣ батареи отъ него.

[1]) О. № 508, 21 ч. 30, 23. VIII., Дунав. див. [2]) О. № 1552, 15 ч., Дрин. дивизия. [3]) О. № 1565, 20 ч., 23. VIII., Дрин. дивизия. [4]) По за вѣрване отъ 1/46. друж [5]) О. № 1568, 23 ч. 40, 23. VIII., Дрин. дивизия.

На конната дивизия.

Споредъ донесението на разузнав. отрядъ при к. 640,[1]) батальонътъ сърбски доброволци (капит. Николичъ Миланъ) на 22. VIII. занощувалъ южно отъ к. 1620 и на 24. VIII. ще пжтува за Вериа. Освенъ това добров. отрядъ на подполков. Поповичъ нощувалъ въ Кайларъ и ще пжтува за Вериа[2]).

8. ДЕЙСТВИЯТА НА 24. АВГУСТЪ.

(Схема № 8).

2/8. п. бригада остана на достигнатата линия.

Разезди отъ 2/7. дивизионъ заминаха за разузнаване къмъ Костуръ.

Полурота отъ 5/23. рота отиде въ с. Рула за охрана щаба на полка. 8/23. рота (3 взвода) слѣзе отъ позицията и остана при воденицата, а 1 взводъ за охрана и наблюдение. 1 картеченъ взводъ, 2 план. с.с. орждия и 1 пион. взводъ слѣзоха сжщо отъ позицията и нощуваха въ Поздевица, въ готовность да отпжтуватъ съ 3/23. дружина, презъ Кономлати за Невеска.

8. п. дивизия продължи натиска върху сръб. позиция по Св. Спиридон. масивъ и изт. на Петърския потокъ. Нощната атака на 12. п. п. (1/15. др.) юж. отъ к. 1500.

3. конна бригада не успѣ да премине р. Налбандъ-кьой, за къмъ Острово.

Въ 8. ч. 20, бригадниятъ к-ръ *заповѣда*[3]) на пристигналата въ Екши су 10/15. рота, веднага да се отправи за Соровичево и, като мине по западната му крайнина, да продължи и заеме голата висота южно отъ него, а конната батарея (1 взводъ—която предната нощь се бѣ оттеглила за нощуване), да настжпи отново и заеме сжщата висота, за да помогне на 10. коненъ полкъ, като разчисти пжтя му къмъ Кьоселеръ.

Сжщевременно[4]) 10. коненъ п. да настжпи въ гръцка територия и изпълни възложената му задача по източния брѣгъ на Остров. езеро — къмъ с. Острово.

Следъ това бригадниятъ к-ръ съ щаба си отиде на висотата 3 клм. ю.-и. отъ Соровичево. Отъ тукъ заповѣда (10 ч. 25,) — 10/15. рота да заеме южнитѣ ѝ склонове.

Сжщиятъ *узна*[5]), че бродоветѣ и висотитѣ около с. Кьоселеръ били заети отъ около 2000 души противникъ съ кар-

[1]) Въ 14 ч. 15, 23. VIII. [2]) О. № 1093, 19 ч. 30, на кон. дивиз. и о. № 381, 23 VIII. на 1. конна бригада. [3]) О. № 391, 8 ч. 20, 3. к. бриг. [4]) О. № 392, 8 ч. 50, 3. к. бр. [5]) О. № 28, 10. к. п., получ. 11 ч. 05.

течници, че разездитѣ били стреляни отъ това мѣсто и отъ с.с. Уджана и Мораларъ. Настжплението било невъзможно безъ пехота и артилерия. Рѣката се оказала проходима източно отъ Чалджиларъ, но по на северъ — не.

10. коненъ полкъ, съ конно-арт. взводъ, бѣ излѣзълъ при Елевисъ, като първия продължи къмъ Чалджиларъ и рѣката.

Въ 12 ч. 45. ротата (10/15.) пристигна въ Елевисъ. Следъ кратка почивка бѣ ѝ заповѣдано да настжпи и като мине по брода, да заеме височитѣ източно отъ Кьоселеръ, за да осигури минаването на конницата. Следъ като се развърна, съ подръжката на конно-арт. взводъ, тя напредна къмъ рѣката, посрещната съ пехот. огънь откъмъ лозята на Кьоселеръ. Попаднаха недалечъ и 2 снаряда. Къмъ 14 часътъ патрулитѣ минаха рѣката, а следъ тѣхъ и ротната верига.

10. коненъ полкъ, обаче, не успѣ да прехвърли рѣката откъмъ Чалджиларъ, поради пехотния огънь.

Въ донесението си бригадниятъ к-ръ *помоли*[1]), да му се изпрати поне една пех. дружина съ план. артилерия, съ които да разчисти цѣлото пространство отъ Налбандъ-кьой на северо-изтокъ, тъй като височитѣ, източно отъ рѣката, били осѣяни съ пехотни окопи. Той добавяше, че вечерьта ще оттегли 10. к. п. и ротата, за нощуване въ Елевисъ.

Но положението на 10/15. рота стана тревожно. Ротниятъ к-ръ донесе[2]), че противника билъ по-силенъ и при подобри условия. Последниятъ заемалъ на групи окопитѣ по склоноветѣ на гребена, източно отъ линията Мораларъ, Кьоселеръ. На фланговетѣ на ротата, изъ кукурузитѣ, имало неприятелски части, които заплашвали тила ѝ. Единъ непр. ескадронъ се прехвърлилъ отъ Кьоселеръ въ Мораларъ. Рѣката била 3—4 метра широка и $^1/_2$ м. дълбока, а дѣсниятъ брѣгъ 4—5 м. високъ и отвесенъ. Противникътъ, въ сила 1 батальонъ, обхождалъ. Единъ разездъ слѣзълъ къмъ дѣсно въ рѣката. Ротата имала ранени и убити. Поради изолираното ѝ действие въ широкото и равно поле, обрасло съ кукурузъ, настжплението било затруднено.

Пради всичко това, въ 17 ч., бригадниятъ командиръ заповѣда — ротата незабелязано да се оттегли до мръкване.

Сжщевременно той получи *заповѣдь*[3]) отъ ком. I. армия, веднага да изпрати по единъ взводъ конница въ Бабшоръ кале, Елево, Бѣлкаменъ и прохода Невеска, за да смѣнятъ пехотнитѣ роти тамъ, следъ което, подиръ нѣколко дни, щѣли да бждатъ замѣнени отъ части на 23. п.п. 10. коненъ полкъ да се ограничи въ наблюдение въ източна и южна посока до линията Мокрени, Налбандкьой, Нови градъ, като възложената задача[1]) (настжпление по източния брѣгъ на езерото — къмъ Острово) се отмѣня.

[1]) О. № 393, 16 ч. 30, 3. кон. бриг. [2]) О. № 3, 10/15. рота. [3]) О. № 6851, I. армия, получ. 17 часа.

Вследствие на това, бригадниятъ к-ръ, следъ като донесе въ дивизията, за получената заповѣдь отъ армията, *нареди*[2]): ротата незабавно да се оттегли къмъ с. Елевисъ; 7. к. п. да изпрати[3]) по единъ коненъ взодъ въ указанитѣ по-горе мѣста. 10. коненъ полкъ да не настжпва повече, а му се възлага наблюдението на линията Мокрени, Налбандъ-кьой, Нови градъ, като този участъкъ се раздѣли на два. Съ ядрото си да застане, съ огледъ, за своевременна подкрепа на участъцитѣ.

За 25. VIII., бригадата получи *задача*[4]): да охранява участъка в. Вичъ, Екши су вкл., Нови градъ вкл., като влѣзе въ свръзка въ дѣсно съ 2/8. п. бригада. Единиятъ полкъ (10.) да насочи къмъ Коларка, Кочана, Острово.

Загуби: убити коне—3, ранени коне—1. Изсѣчени отъ разездитѣ непр. войници—3.

1/8. пех. бригада насжпи къмъ главн. позиция Св. Спиридонъ. Бригадата имаше заповѣдь[5]), като използува тъмнината, да се приближи до противника и се окопае, а на разсъмване, следъ артилерийска подготовка, да продължи настжплението за овладяване даденитѣ обекти.

Полковетѣ се намираха близко до противника, изложени презъ цѣлата нощь на пехотенъ, артилерийски и миненъ огънь, какъвто за пръвъ пжть бѣ отбелязанъ тукъ. За това и тѣ трудно се справяха съ изнасяне раненитѣ, попълване бойнитѣ припаси и поднасяне на храната.

Командиритѣ на 10. п. п. бѣ донесълъ[6]), че настжплението срещу к. 907 (Св. Спиридонъ) било почти невъзможно. Платото, по което предстоело да се действува, било открито, безъ гънки, силно обстрелвано, безъ да може да се обходи, поради отвеснитѣ скали, които се спущали къмъ брѣга на езерото. Ротитѣ отъ 1/10. дружина (6/10. и 8/10. роти) останали въ половинъ съставъ; прибиране раненитѣ почти невъзможно, а веригитѣ страдали много отъ непр. огънь. И понеже 30. п. п. билъ назадъ, лѣвия флангъ на полка (10.) билъ изложенъ на страниченъ огънь. На край, той молеше собствената артилерия — да открие непр. батареи и ги ангажира съ огънь, следъ което 30. п. п. да настжпи, за да облекчи положението на полка му.

Сжщевременно и 30. п. п. бѣ донесълъ[7]), че 3/30. и 4/30. дружини не могли да продължатъ настжплението, понеже

[1]) Съ о. № 82 на I. армия. [2]) О. № 396, 6 ч. 35, 3. кон. бриг. [3]) О. № 397, 21 ч. 45, 3. кон. бриг. [4]) О. № 255, 22 ч., 24. VIII., 8. дивиз. [5]) О. № 138, 22 ч., 23. VIII., 8. дивиз. [6]) О. № 362, 10. п. п. [7]) О. № 234, 30. п. полкъ.

били фланкирани отъ дѣсно. Той молеше артилерията да не бие голѣмия гребенъ, но окопитѣ на противника, които се намирали непосредствено предъ веригитѣ на полка, а планинската батарея при 10. п. п. да ги поражава флангово.

Бриг. имаше въ резервъ само една рота отъ 2/30. друж.

Отъ заловенитѣ на 23. VIII. пленници, въ щаба на бригадата се *знаеше*: Срещу бригадата се намира Вардарската дивизия (21., 22. и 23. п. п.), а 24. п. п., два италиански и единъ руски полкове, очаквани били да пристигнатъ на помощь. По външни признаци се заключава, че противникътъ е силенъ, разполага съ много технически срѣдства.

Споредъ заповѣдьта[1]) на бригадния к-ръ: следъ подаване условния знакъ — началото на артилерийска стрелба отъ батареитѣ на 8. арт. полкъ — полковетѣ да минатъ въ решителна атака и да заематъ крайния обектъ, безъ огледъ на жертвитѣ.

Съ започване на артилер. огънь действията се подеха:

Дѣсната колона — 10. п. п. К-ръгъ на полка въ 7 ч. 25. *заповѣда*[2]) на дружинитѣ, по установения сигналъ (силенъ арт. огънь), да настжпятъ за заемане крайния обектъ, а планинскитѣ батареи да открияатъ честъ огънь по сръб. окопи.

Настжплението на полка бѣ посрещнато (8 ч.) съ силенъ картеченъ, минохвъргаченъ и артилерийски огънь.

Лѣвата група (3/10. дружина), начело съ дружинния к-ръ майоръ Поповъ Тачо, отблъсна преднитѣ неприятелски групи, достигна уврага предъ главната позиция на Св. Спиридонъ и се закрепи на северния склонъ[3]) (11 ч. 30). Тя обаче оставаше отдѣлена отъ непр. позиция отъ една широка падина[4]), която силно се биеше косо отъ лѣво. Друж. к-ръ изпрати оф. патрули за дирене подстжпи по голата, но осѣяна съ уврази мѣстность.

Срѣдната група съ лѣвия си флангъ се изравни съ лѣвата, но и тя попадна подъ силенъ артилерийски огънь и бѣ прикована въ канаритѣ, продължавайки движението по единично и съ малки групи. И 4/10. рота (отъ сжщата група), която имаше да настжпва по голото плато на масива, попадна подъ градъ отъ бризантни гранати и се разкжса на две: едната часть остана къмъ групата си, а другата се присъедини къмъ дѣсната. Съ това платото се оголи и свръзката между дветѣ групи се скжса.

Дѣсната група остана прикована на мѣстото си изъ канаритѣ.

Въ 13 часътъ, лѣвата група се намираше при уврага, по склона, подъ главната сръбска позиция и готвейки се за

[1]) О. № 887, 7 ч., 1/8. бриг. [2]) О. № 366, 7 ч. 25, 10. п. п. [3]) О. № 24, 11 ч. 30, 24. VIII., 3/10. др. [4]) О. № 25, 24. VIII., 3/10. др.

атака, помоли за артилерийска подкрепа. Долината предъ нея силно се поражаваше.

К-рътъ на полка поиска — цѣлата артилерия да съсрѣдоточи стрелбата по Св. Спиридонъ и к. 907, а 30. п. п. (отлѣво) да побърза да заеме висотитѣ предъ себе си, които оставали въ флангъ и тилъ на 3/10. дружина.

Следъ заповѣдьта отъ к-ра на полка—да продължи настжплението, к-рътъ 3/10. дружина майоръ Поповъ Тачо съ поручикъ Стаменовъ Георги поведоха една часть отъ войницитѣ и подъ силенъ огънь — артилерийски и пехотенъ — атакуваха и завладѣха една група предни окопи. Тукъ падна убитъ поручикъ Стаменовъ. 10/10. рота (2 взвода), 11/10. рота (2 взвода) и 2/10. рота бѣха се вече настанили въ преднитѣ непр. окопи, а 9/10. рота минаваше задъ тѣхъ презъ малката долинка, която силно се поражаваше.

По въ дѣсно настжплението се извършваше много бавно, поради силния огънь. Въпрѣки това к-рътъ на дружината (3/10.), за да подобри тежкото положение, поведе ротитѣ въ атака срещу главната позиция. Подъ градъ отъ куршуми, мини и бомби, тѣ достигнаха до окопитѣ, но тукъ на стотина м. отъ тѣхъ майоръ Поповъ падна тежко раненъ[1]).

Ротитѣ се спрѣха и почнаха да се укрепяватъ[2]), изложени на фланговъ огънь. Замѣстникътъ на дружинния к-ръ *реши* и *донесе*, че безъ съдействието на 30. п. полкъ, който предварително трѣбвало да заеме обекта си, нѣмало да атакува, за да се избѣгнатъ лишни жертви.

Дѣсната група, презъ всичкото време, настжпваше по единично и много бавно, поради това, че освенъ съ преграденъ артил. огънь, била бита и флангово съ картечници откъмъ брѣга на езеро. Дружинниятъ к-ръ *донесе*[3]), че 6/10. и 7/10. роти били почти унищожени отъ силния гаубиченъ огънь. Въ сжщо положение се намирали и преднитѣ $2^1/_2$ роти (1/10., 3/10. и часть отъ 6/10. р.). Дружината му не била способна за никакви действия и за по-нататъшно настжпление. Телефонната свръзка прекжсната и отъ силния огънь не могла да се възстанови.

Загуби: 10. п. п. убити: оф.—3, войници—42; ран. войн.—310.
Изстреляни патрони — 67,000.

Лѣвата колона — 30. п. п. Командирътъ на полка, въ 7 ч. 40, *заповѣда*[4]): 1/30., 3/30. и 4/30. дружини, следъ установения сигналъ — артил. стрелба, да започнатъ атаката, а полковия резервъ (2/30. друж., безъ 1 рота) да следва отзадъ.

Настжплението почна въ 8 ч. То бѣ посрещнато съ си-

[1]) Починалъ после отъ ранитѣ си. [2]) О. № 27, 17 ч. 55, 24. VIII, 3/10. друж. [3]) О. № 116, 17 ч. 25, и о. № 117, 19 ч. 25, 1/10. друж. [4]) О. № 234, 7 ч. 40.

ленъ пех. и арт. огънь. 1/30. дружина бѣ спрѣна, а 3/30. дружина, влѣво—задавена отъ неприятел. артил. и пехотенъ огънь.

По на северъ и 4/30. друж. остана на мѣстото си. Тукъ ротитѣ, подкрепени съ картеч. огънь, продължаваха да стоятъ въ окопитѣ, чувствувайки превъзходството на противника.

Къмъ 9 ч., идяща откъмъ Леринско, пристигна 13/30. рота. Веднага тя бѣ вкарана въ боя при дружината си (4/30.), съ задача да даде новъ тласъкъ на бойния редъ. Ротата настжпи смѣло, настигна излѣзлата напредъ 14. рота, но въ кжсо време понесе голѣми загуби. Нейниятъ к-ръ подпоручикъ Тасевъ Миланъ поведе единъ отъ взводоветѣ, но скоро падна сраженъ. Следъ него загина взводниятъ к-ръ подпоручикъ Стайковъ и много войници, всички покосени отъ непр. картечници. Единъ снарядъ избухна и въ ротния резервъ и изби десятки хора. Останала безъ началници, ротата спре настжплението.

Следъ това к-рътъ на дружината *донесе*[1]), че не само не могълъ да настжпи, но едва били задържани войницитѣ, които се намирали подъ унищожителния артилерийски огънь, и че ако собствената артилерия не съдействува и не прогони противника отъ окопитѣ му, дружината не би могла да се задържи.

* * *

Дивизионниятъ к-ръ, който следеше боя, искаше[2]) полковетѣ да не бездействуватъ и при липса на подстжпи — прецеждането да става постоянно, макаръ и по единично. Артилерията била достатъчна, но подготовката съ арт. огънь да не съставлява отдѣлна фаза, а да се извършва едновременно съ настжплението на пехотата.

Около това време (13 ч.), бригадниятъ к-ръ узна отъ к-ритѣ на полковетѣ за вървежа на боя и за голѣмитѣ жертви, които тѣ имаха, както и че артилерията не стреляла по непр. окопи, а нѣкжде по-назадъ.

Следъ пладне (въ 16 ч. 30) той получи по телефона нови *сведения*: *Отъ 10 п. п.* — че положението му било тежко; 1/10. друж., бита въ флангъ, не могла да настжпи; 2/10. друж. се намирала на 300 метра, а 3/10. — на 400 м. отъ противника и не могла да напредне, понеже 1/30. др. била назадъ. *Отъ 30 п. п.* — че имало голѣми загуби въ 3/30. др., а 11/30. рота била унищожена отъ картеченъ и арт. огънь откъмъ Чеганъ. Освенъ това 1/30. дружина, която имала много загуби и 4/30. друж. не могли да напредватъ.

Поради всичко това бригадниятъ к-ръ *реши*, временно, да спре настжплението, следъ което въ 19 ч. 30, да доближи гребена, тамъ, частитѣ да се окопаятъ, а 30. п. п. веднага да настжпи, за да облекчи лѣвия флангъ на 10. п. полкъ.

[1]) О. № 132, 12 ч. 20. [2]) О. № 140, 8. дивиз., получ. въ 11 ч.

При все това 30. п. п. не можа да се предвигне. Той давалъ безполезни загуби и въ 17 ч. 30, к-рътъ му по телефона *докладва*, че положението на полка било критическо; че сърбитѣ се готвели за контра-атака къмъ лѣвия му флангъ, за което поиска артилерийска подкрепа.

Отъ своя страна и бригадниятъ к-ръ по телефона изложи въ щаба на дивизията горното и *помоли* атаката да се отложи за вечерьта, или пъкъ напредналитѣ части да се оттеглятъ на старитѣ си мѣста[1]). Следъ известно време се получи отговоръ[2]), че не се разрешава на полка да се оттегли, а на мръкване да се атакува съ двата полка.

Следъ това той опредѣли *начало на атаката:* за 10. п. п. — 21 часътъ, а за 30. п. п. — 20 часътъ. Първиятъ ще остави на дѣсния си флангъ 2 роти, които ще се отбраняватъ, а втория ще даде на 10 п. п., отъ полк. рез., 2 роти; за себе си ще задържи една, а втора такава ще вземе отъ преднитѣ си дружини. *Установи* тайнитѣ думи и нѣкои осигурителни мѣрки за нощна атака „на ножъ" (безъ стрелба). Предупреди 8. арт. полкъ, че при успѣшна атака ще изнесе батареитѣ напредъ, като при неуспѣхъ — щѣли да се дадатъ червени ракети за откриване огънь по дотогавашната линия на противника.

Въ 18 ч. 50, бригадниятъ к-ръ *донесе*[3]) за взетото отъ него решение (нощна атака), което ако се одобри, да се нареди и 3/6. бригада, влѣво: или да атакува едновременно, или поне да ангажира непр. батареи, които фланкирали бригадата му. Той обаче подчертаваше, че въ случай на завладяване платото „Св. Спиридонъ", задържането му било невъзможно, защото силно се обстрелвало отъ сръб. батареи, а тѣзи отъ 8. арт. п. биели отдалеко, за да подкрепятъ изкачилата се тамъ пехота. Освенъ това, той далъ последната си рота отъ бриг. резервъ на 10. п. п. и останалъ безъ такъвъ.

Въ това време к-рътъ на дѣсната група отъ 10. п. полкъ. бѣ *донесълъ* въ полка[4]), че се намиралъ подъ адски огънь и при опитъ за настжпление—6/10. и 7/10. роти били почти унищожени отъ мощенъ гаубиченъ огънь; че това, което останало, не било годно за никакви действия. Въ сжщо положение били и преднитѣ две роти. За това настжплението било невъзможно. Телефонната свръзка скжсана, не могла да се възстанови.

Когато, въ 21 ч., горното бѣ докладвано по телефона на бригадния к-ръ и к-рътъ на 30. п. п. заяви, че дружинитѣ

[1]) И тамъ да се организиратъ за отбрана. [2]) Отъ щаба на I. армия по сжщия поводъ е отговорено на к-ра 8. дивизия: „За отстжпление и дума не може да става, освенъ да се отбранява достигнатата линия." [3]) О. № 894, 1/8. бригада. [4]) О. № 117, 1/10. дружина.

били разстроени и не готови за атака, първиятъ отложи атаката за 22 ч. и извести щаба на дивизията.

Ала и безъ това, поради предприетата въ сжщото време (21 ч.) непр. контра-атака срещу 3/10. друж. и срѣдна гр. на 10. п. п., която бѣ отбита съ огънь, заповѣданата атака бѣ *осуетена*. За подкрепа на 3/10. друж. се изпратиха 5/30. и 6/30. роти[1]), които въ 21 ч. 30, пристигнаха при 10. п. п.

Все пакъ положението на бригадата вечерьта бѣ тежко. Изложена на непр. огънь, безъ закрития, тя търпеше загуби. Особено действителенъ бѣ огъня на батареитѣ отъ източнитѣ склонове на Чеганъ, които биеха странично бригадния у-къ.

Въ 20 ч., к-рътъ на 30. п. п.[2]), оздравѣлъ вече, отново пое командуването.

Атаката окончателно бѣ *отложена* за следния день.

Загуби: 30. п. п. убити: офиц.—2, войн.—53[3]); ранени: оф.—1,[4]) войн.—189[5]); изчезнали войници—5.

Изстреляни патрони: пех. — 35,880 и картечни — 4600.

Артилерията на бригадата. Понеже, въ 1 ч., сръбската артилерия започна оживена стрелба, а пехотата съ ракети поиска артилерийска подкрепа, батареитѣ отговориха съ огънь по неприятелската позиция.

А когато, въ 8 ч., бригадниятъ к-ръ *заповѣда* артилерията да даде установения сигналъ — стрелба по пех. позиция, а пехотнитѣ полкове да започнатъ настжплението, батареитѣ откриха стрелба по опредѣленитѣ имъ обекти, която повечето отъ тѣхъ водеха съ голѣма интензивность на разстояния отъ 5·5 до 6·5 клм. Артилериститѣ не виждайки успѣхъ и знаейки, че бойнитѣ припаси сж на привършване, както на позициитѣ така и въ подвижнитѣ снабдителни източници, бѣха твърде угрижени, а к-рътъ на полка донесе[6]) за това въ щаба на 8. арт. бригада. Все пакъ, съ прекжсване, стрелбата продължи до 16 часа.

1/8. и 3/8. батареи, които отначало съдействуваха на настжплението на съседната 3/6. бригада, следъ напредването ѝ, получиха нови задачи — да подържатъ 4/30. друж. и биятъ сръб. батареи около Воденското шосе, които се издавали съ димътъ си. Тамъ стреляше и 15 см. герм. батарея. 4/8. батарея на поручикъ Владковъ Хр., обхванатa съ точенъ артилер. огънь, бѣ замълчана (11 ч.). Разбита и експлодира 4-а ракла и подбито тѣлото на 4-о орждие, при загуби: убити—3, ранени—4.

Презъ деня се разузнаха пжтища за изнасяне батареитѣ напредъ и к-рътъ на полка узна, че обещанитѣ му две 10·5 см. далекобойни орждия нѣмало да дойдатъ.

[1]) Отъ резерва на 30. п. п. [2]) Подполк. Бойдевъ Т. [3]) Отъ тѣхъ изъ 4/30. др.—26. [4]) Подпор. Беневъ Минчо, адютантъ 3/30. друж. [5]) Отъ тѣхъ изъ 4/30. др.—113. [6]) О. № 93, 15 ч. 30, 8. арт. полкъ.

Загуби: 8. арт. п. убити войници—3; ранени войн.—7; коне: убити—3, ранени — 2 (отъ 7/3. коне: убити—1, ранени—2).

Изстреляни снаряди — 3834 (1/8.— 339, 3/8. — 422, 4/8. — 298, 2/8.—783, 5/8.—880. 6/8.—487, 7/3.—75, 9/1.—550).

За 25. VIII. бригадата получи *задача*[1]): да продължи действията за овладяване линията Чеганъ, Жерви и Чаконъ, като атакува вис. Св. Спиридонъ и се насочи къмъ Чаконъ.

3/6. пех. бригада съ нощна атака времено проникна ю.-з. к. 1500. Бригадата имаше *заповѣдь*[2]), като използува тъмнината, да се доближи до противника съ по-малко загуби и се окопае, а съ разсъмване да продължи енергично настжплението за овладяване поставенитѣ обекти.

Дѣсната колона (дѣсенъ боенъ участъкъ). 51. п. п.[3]), съ 1/51. и 2/51. дружини въ първа линия по височитѣ на лѣвия брѣгъ на потока и 3/51. др. въ полк. резервъ, започна настжплението[4]), преди разсъмване, срещу опасанитѣ съ телени мрежи окопи, по продълговатата лесиста височина и подъ убийствения огънь на пехотата и на сръбскитѣ батареи. Поради това още въ самото начало то бѣ преустановено. Подкрепата отъ собственитѣ батареи, които откриха огънь отъ 6 ч. 30, се счете незадоволителна.

Действуващиятъ, по-влѣво, 52. п. полкъ, въ 4 ч. 30, започна движение къмъ предния склонъ на сръбската позиция по конусовидната височина, съ 3/52. друж. и 2/52. друж. въ първа линия. Обаче отъ силния непр. арт. огънь и то бѣ задушено. Повечето отъ ротитѣ останаха на мѣстата си. Само 12/52. и 8/52. роти влѣво достигнаха обратния склонъ на прикриващата ги височина, като се затвърдиха въ находящата се гънка, кждето прекараха цѣлия день подъ артилерийски огънь.

1/52. др. въ колон. резервъ остана сев. отъ Горничево.

Бригаденъ резервъ — отъ 15. п. п. — 1¼ дружина (III/15. и II/15.) съ 4 картечници—с.-з. отъ Горничево.

Къмъ пладне положението на двата полка бѣ много тежко. По телефона и писмено, к-рътъ на 52. п. п. донесе за голѣми загуби, за отпадане духътъ и че не ще може да се задържи на мѣстото си.

Въ сжщото време бригадниятъ к-ръ, като получи отъ 1/8. п. бригада съобщението[5]) за минаване въ настжпление на тази бригада (следъ сигнала — силна арт. стрелба) и желанието му — и 3/6. бригада да стори това и имайки предъ видъ, че съ общи усилия ще може да се завладѣе сръб. позиция, въпрѣки тежкото положение на полковетѣ, *заповѣда*[6]):

[1]) О. № 255. 22 ч. 24. VIII., 8. дивиз. [2]) О. № 138, 22 ч., 23.VIII., 8. дивиз. и о. № 113, 4 ч. 35, 24. VIII., 3/6. бриг. [3]) О. № 46 на 51. п. п. [4]) О. № 120, 12 ч. 45, 24. VIII., 3/6. бригада. [5]) О. № 888, 24. VIII, 1/8. п. бриг. [6]) О. №№ 118, 12 ч. 10, и 119, 12 ч. 20, 24. VIII. на 3/6. бр.

Дѣсната колона (дѣс. боенъ участъкъ) да настжпи едновременно съ 1/8. п. бригада, по установения сигналъ отъ тази бригада, а лѣвата колона (лѣв. боенъ участъкъ) — (12. п. п.), следъ сжщия сигналъ и нова заповѣдь, ще настжпи, като уведоми к-ра на съседния 55. п. п. Артилерията — да подържи съ силенъ огънь полковетѣ.

Той, чрезъ к-ра на 12. п. п., помоли, 55. п. п. да съдействува на атаката.

Но когато, следъ сигнала на своята артилерия, 1/8. п. бригада започна настжпление, 51. п. п. не го чу, поради усилената стрелба на непр. артилерия, а и поставенитѣ по фланговетѣ наблюдатели не забелязали настжпление. Това обстоятелство, силниятъ непр. артил. огънь, който не даваше да се вдигне глава и оставането назадъ на лѣвия флангъ на 1/8 п. бригада, били причината колоната и следъ пладне да остане на заеманата позиция.

Поради затягане на положението предъ фронта, бригадниятъ к-ръ възложи на началникъ щаба си да обходи участъка, наново да разузнае неприятелската позиция и лично *да предаде* на сътоветнитѣ командири:

К-рътъ на артилерията да премѣсти батареитѣ на по-близки до противника позиции, като организира по-добра свръзка съ дветѣ арт. групи (своята и тази на лѣвата колона) и обедини командуването имъ. Следъ това, че задачата на артилерията за следния день ще бжде, съ масиранъ огънь да бие фронта отъ к. 1500 до продълговатата лесиста висота, която е срещу дѣсния флангъ на 51. п. п. маневрирайки съ огъня си така, че да стреля най-малко съ половината отъ б-реитѣ по всѣка точка, която ще му се посочи на този фронтъ.

За дѣсната колона, границата съ 12. п. п. се опредѣля седловината между Лесистата висота (ю.-з. отъ к. 1500) и пирамидалната[1]) (ще посочи на самото мѣсто).

Въ потвърждение на горното до частитѣ отъ бригадата се изпрати оперативна *заповѣдь*[2]), споредъ която:

Утре, 25., атаката ще продължи по допълнителна заповѣдь. Артилерията въ дветѣ колони ще заеме удобни позиции на 2—4 клм. до противника, за да бие съ действителенъ огънь фронта отъ к. 1500, Лесистата гола висота и предъ дѣс. флангъ на 51. п. п. споредъ предадената днесъ устна заповѣдь и посочено разграничение на фронта. К-рътъ на 18. артил. полкъ ще обедини огъня на дветѣ артилер. групи, като к-ра на 2/18. арт. отд. съ телефонъ се свърже съ к-ра на 18. арт. полкъ. К-ритѣ на пехотнитѣ части (и на колонитѣ) да се свържатъ съ телефонъ съ артилерията, и ѝ искатъ помощь при настжплението. Да се припомнятъ знацитѣ и сигналитѣ за обозначение линията, която веригитѣ сж достигнали.

[1]) Конусовидната. [2]) О. № 121, 24. VIII., 3/6. бригада.

Нощна атака да не се произвежда, а частитѣ здраво да се укрепятъ на заетитѣ линии. Масирането на огъня ще започне най-напредъ отъ политѣ на масива (к. 1500).

Артилерията на колоната. Къмъ 1 ч., к-рътъ на 1/18. арт. отд., заедно съ тѣзи на 3/18. и 4/18. батареи[1]), заминаха къмъ новата позиция на отдѣлението. Следъ тѣхъ, къмъ 2 часътъ, по военния пжть тръгнаха и батареитѣ (3/18. и 4/18.). Къмъ 5 ч., когато 51. и 52. п. полкове бѣха започнали нощното настжпление, освѣтлявани отъ неприятелски ракети и бити съ снаряди, картечници и бомби, дветѣ батареи предпазливо заеха въ полумрака избраната отъ предния день закрита позиция, по лѣвия брѣгъ на потока, на 1·5 клм. отъ сръбскитѣ окопи, близу задъ линията на пехотнитѣ части. До 6 ч. 15, тѣ се окопаха и следъ това на разсвѣтъ откриха стрелба за подкрепа пехотната атака по, и отъ дветѣ страни на конусовидната висота. Но сравнително високия прикриващъ гребенъ не позволи стрелба на малкитѣ разстояния[2]). За това, следъ непродължително време стрелбата бѣ прекратена. Батареитѣ, предницитѣ на които, съ конетѣ, останаха въ сжщия долъ, бѣха обстреляни отъ една планинска батарея и дадоха нѣколко ранени[3]) хора и коне. Въ това време 1/18. батарея биеше окопитѣ на конусовидната висота.

За намаление мъртвото пространство, къмъ 8 ч., бѣ разузната нова позиция на 800 м. по-назадъ, а въ 9 ч., орждията временно се изтеглиха 200 м. назадъ и наново обсипаха сръбската позиция. Следъ това въ 15 ч., съ часть отъ прислугата, почна се укрепяването на новоизбраната позиция: 3/18. въ една гънка малко предъ и 4/18. задъ главното било на М. Ниджe. Въ 21 ч. тя бѣ заета отъ тѣзи батареи.

1/12. арт. отд., презъ нощьта, се бѣ окопало на новозаетата позиция[4]). Следъ разсъмване, батареитѣ отбелязаха съ изстрели по-важни точки, а отъ 8 ч. завързаха двубой съ две непр. батареи: Едната маскирана, между два гребена, въ окрайната на гората и издаваща се съ блѣсъци. Тя биеше 51. п. п. 1/12. и 3/12. батареи по нея обсипаха 300 м. площь. По другата батарея, добре закрита задъ дѣсната висота и поражаваща го, отдѣлението се нахвърли съ 2/12. батарея. Борбата продължи до 10 ч., когато непр. батареи замълчаха и огъня разреди. Следъ това батареитѣ обсипаха едно набл. мѣсто на дѣсния край на продълговатия обрасълъ гребенъ (съ 1/12. бат.), а по искане отъ 2/52. друж. бѣ обстреляна яйцевидната висота (картечници), (съ 1/12. бат.), въ подножието на която се намираше дружината.

Следъ пладне то води стрелба по набл. мѣсто на по-

[1]) Подполк. Игнатовъ Ил. капитани: Дошкиновъ П. и Стоиловъ Ст. 1/18. бат. остана на позицията си — вис. зап. отъ Горничево. [2]) За 3/18. — мѣрн. 1·6. клм. [3]) Отъ 3/18. бат. войници—2, коне убити—3. [4]) До (сев.) Горничево.

заденъ гребенъ (съ 2/12. батарея). Къмъ 16 ч., надъ отдѣлението летѣха два непр. самолета, следъ което три непр. батареи[1]) го обсипаха съ снаряди. Завърза се новъ двубой, който трая 1 часъ. Отдѣлението понесе чувствителни загуби[2]).

Къмъ полунощь (24./25.) пристигна 1. взводъ отъ 3/3. гауб. батарея и зае позиция влѣво отъ отдѣлението, напредъ отъ крайната батарея.

К-рътъ на 18. арт. полкъ презъ деня се намираше на набл. си мѣсто на височината с.-з. на Горничево.

Загуби: 51. п. п. убити войници—4, ранени войн.—11, изчезн. войн.—10. 52. п. п. (3/52. и 1/52. др.) убити войници—7; ранени: оф. —3,[3]) войн.—43; изчезн. войн.—2. Артилерията убити войници—2; ранени: оф.—1,[4]) войн.—11; коне: уб.—4, ран.—6.

Изстреляни патрони: 51. п. п. — 7700, 52. п. п. — ? Артилерията снаряди — 1962 (1/12. — 591, 2/12. — 392, 3/12. — 591, 3/3. гауб. — 61, 1/18.—?, 3/18.—47, 4/18.—?).

Командирътъ на 8. арт. бригада (съ този на 3/6. бриг.) сутриньта замина къмъ Лѣсистата височина, с.-з. отъ Горничево, за по-близко наблюдение, но понеже височината се обстрелваше силно и наблюдението се оказа невъзможно, и двамата съ щабоветѣ си се върнаха на старитѣ мѣста. Той нареди, съ едно далекобойно орждие да се опредѣли разстоянието до к. 1500, което се оказа 10·5 клм. Освенъ това узна: че 1/8. герм. далекобойна батарея била на позиция съ 4-тѣ си орждия; че отъ дивизията било съобщено въ 3/6. бригада за изпращане въ лѣвата колона (12. п. п.) на 3 полски, 2 гауб. б-реи отъ 6. арт. п. и отъ 3/3. гауб. бат. — 1 взводъ.

Лѣвата колона (лѣвъ боенъ участъкъ) — 12. п. п. Решената нощна атака[5]) съ полка, вмѣсто въ 1 ч., започна въ 2 ч., поради това, че 1/15. друж. била по-назадъ (отъ 4/12. др.).

По искане на друж. к-ръ, бѣха му дадени отъ полковия резервъ 5/12. и 8/12. роти, които получиха нареждане да се изнесатъ напредъ и му послужатъ за подкрепа.

Следъ това, като вкара въ бойна линия и тѣзи две роти, въ тъмнината, освѣтлявана отъ непр. ракети, 1/15. друж. настжпи, достигна гребена на Лесистата[6]) височина. Тукъ, тя, следъ огнева схватка, отхвърли сърбитѣ, завладя часть отъ позицията срещу дѣсния си флангъ, като проникна до една гаубична батарея.

Но 52. п. п., въ дѣсно, бѣ останалъ на мѣстото си. Възползувани отъ това сърбитѣ, подъ закрилата на огъня отъ картечницитѣ, 2 планински, 1 полска батарея отлѣво и 1 гаубична отдѣсно, съ резервитѣ си контра-атакуваха дружината въ флангъ и тилъ. Останала безъ подкрепа, тя бѣ принудена, по липса на подържка, въ 6 ч. 30, да се оттегли къмъ 4/12. дружина, съ голѣми загуби въ убити, ранени и пленници. Разпръснатитѣ, при отстжплението, се прибираха на групи и по единично презъ деня. Дружината бѣ разнебитена. Късно, презъ нощьта, тя бѣ смѣнена (отъ 2/12. друж.) и оставена отзадъ въ полкови резервъ, за да се уреди.

Находящата се влѣво 4/12. друж. (6 роти) бѣ останала на мѣстото си. По-късно, тя се опита да настжпи, но голѣмото отдалечение на артилерията и липсата на снаряди й попрѣчиха

Вследствие на неуспѣха и напредналото време, к-рътъ на колоната отсрочи повторението на атаката, до като се приготвятъ съседитѣ.

Той не изпълни и заповѣданото[1]) настжпление, което трѣбваше да почне съ разсъмване. Вмѣсто това *реши* — да дочака пристигането на изпратенитѣ отъ 6. арт. полкъ 3 батареи, съ които бѣ засиленъ[2]).

Презъ цѣлия день сърбитѣ усилваха своитѣ позиции и съ артил. и картеченъ огънь, отъ 6 ч., обсипваха разположението на колоната. Стрелбата имъ стихна въ 20 ч. 30.

Артилерията на колоната (2/18. арт. отд.) не взе участие въ нощната атака (23./24.). Отъ 6 ч., тя бѣ започнала стрелба по сръб. окопи, а следъ пладне (14 ч.) к-рътъ й бѣ предупреденъ за предстоящата обща атака (и съ 1/8. п. бригада), която щѣше да започне по сигналъ отъ артилерията на 1/8. п. бригада (честа арт. стрелба). Но при все, че честата канонада къмъ мръкване да бѣ чута, 12. п. п. не предприе нищо. Въ сжщото време (14 ч. 30,) съ артилер. огънь бѣ засегнато наблюдателното мѣсто на отдѣлението.

Къмъ 18 ч. отдѣлението стреля по неприятелското разположение срещу в. Жакъ.

К-рътъ на отдѣлението получи заповѣдь[3]), да разузнае най-близки, до неприятеля, позиции за пристигащитѣ къмъ Вощаранъ, три батареи отъ 6. арт. полкъ. Той оценяваше сръбската артилерия насреща си на 4 тежки, 2 далекобойни и 1 планинска батареи.

Загуби: 12. п. п. убити: офиц.—1. войници—32; ран.: оф.—4, войн.—182; изч.: оф.—1, войн.—265. 1/15. друж. убити: офиц.—5.[4]) в.—15; ран.: оф.—2, в.—124; изч.: оф.—1, в.—184. 2/18. арт. о. — нѣма.

---

[1]) Едната маскирана въ гората (бита съ 1/12. бат.), а другитѣ две—задъ продълговатата обрасла височина (бити съ 3/12. и 2/12. б-реи). [2]) Убити войници—1, ранеии—4, контузени—3; коне: убити—1, ранени—3. [3]) Ранени офицери: поручикъ Шишковъ, подпоручикъ Авpамовъ, подпор. Поповъ. [4]) Подпор. Константиновъ отъ 1/12. бат. [5]) О. № 583, 22 ч., 23. VIII., 12. п. п. [6]) Тази е друга—по-северна.

[1]) О. № 113, 4 ч. 35, 24. VIII., 3/6. бриг. [2]) О. № 149, 18 ч., 24. VIII., 8. дивиз. до 12. п. п. О. № 587, 18 ч. 30, 12. п. п. Тѣ пристигнаха на 25. VIII., 6 ч. 30, при Вощаранъ, а за излизане на позиция били потрѣбни 5 часа време (о. № 590, 25. VIII., 6 ч. 30, 12. п. п.) [3]) Сьгл. о. № 149, 18 ч., 24. VIII., 8. див. до 12. п. п. [4]) 4 рот. к-ри и 1 взв. к-ръ.

Бригаденъ резервъ — 5 роти[1]) отъ 15. п. полкъ — на вис 2 клм. с.-з. Горничево.

Горещото време, липсата на вода и нажеженатa камениста почва силно измжчваха войницитѣ, които приковани не можеха да мръднатъ отъ мѣстата си, безъ рискъ да бждатъ обсипани съ огънь, какъвто сръб. артилерия отправяше не само по групи, но и по отдѣлни хора и товари. Окопаването — трудно. Всѣки боецъ се ограждаше съ камъни.

Презъ деня бригад. к-ръ получи *нареждане*[2]): „артилерията при настжплението нощемъ да не стреля, дори за отбиване нощнитѣ атаки, освенъ когато се появатъ изгодни цели. Последнитѣ да се отбиватъ съ картеченъ и пушеченъ огънь, и на ножъ. Презъ нощьта батареитѣ да се поставятъ възможно близу до непр. позиции, за да могатъ на разсъмване да откриватъ най-действителенъ огънь по тѣхъ и батареитѣ. По последнитѣ да се стреля главно съ тежкитѣ батареи, а съ полскитѣ — главно по пехотнитѣ окопи. Разходътъ на снарядитѣ да става много икономично."

За 25. VIII. бригадата получи общата *заповѣдь*[3]) — да продължи действията за овладяване линията Чеганъ, Жерви и Чаконъ. Лѣвата колона (12. п. п.), засилена съ 3 батареи отъ 6. артилер. полкъ, ще завладѣе височинитѣ непосрѣдствено южно отъ к. 1500. Още презъ нощьта батареитѣ да се разположатъ на най-близки до неприятеля позиции (гористата вис. ю.-и. к. 1500) и съ огъня си подготви атаката. Първоначално бригадата, при съдействието на артилерията си, ще завладѣе гористата висота ю.-и. отъ к. 1500.

— ***I/3. пех. бригада остана въ бездействие.*** Задачата на бригадата остана сжщата, за това нови нареждания до колонитѣ не се дадоха. Бригадниятъ к-ръ имаше предвидъ нареждането[4]) отъ дивизията — „частитѣ да се затвърдятъ добре въ готовность да отблъснатъ нападението на противника..." Това тѣ извършваха подъ огъня на против., презъ цѣлия день.

Дѣсната колона (3/8. п. бриг.) — 55. п. полкъ. Нощьта мина въ оживена стрелба отъ противника. Срещу 1/55. друж. имаше три контра-атаки (на Кюнцитѣ и Жака). Отъ 12. п. п. пратенитѣ въ подкрепа при Жака 2 пех. взвода, още сутриньта се върнаха обратно. Дружинниятъ к-ръ помоли лѣвофланговата часть отъ 12. п. п. да се подаде напредъ и изравни съ дружината му, понеже нѣмалъ резерви.

На разсъмване полкътъ се намираше: 1/55. др. по Жака и върху Кюнцитѣ; 3/55. др. влѣво на 100 м., до тел. мрежи на терасата, по сев. склонъ на к. 1500.

[1]) 2/15. друж. (2 роти) и 3/15. друж. (безъ 10/15. рота) и картечната рота. [2]) О. № 6588, 24. VIII., 19 ч. 40, 8. дивиз. [3]) О. № 155, 21 ч., 24. VIII., 8. див. [4]) О. № 135, 17 ч. 05, 23. VIII., 8. дивизия.

Изпратениятъ арт. взводъ (отъ 1/6. батарея) презъ изтеклата нощь стигна на $^1/_2$ клм. източно отъ Сетина, но поради липсата на наблюдение остана въ бездействие.

Донесенията на дружиннитѣ к-ри не бѣха насърдчителни. Тѣ гласѣха: Отъ 1/55. дружина[1]) — състава на ротитѣ намаленъ. Половината началници излѣзли, фронта голѣмъ, заеманъ тънко; позицията неизгодна, командувана отъ к. 1500. Противникътъ превъзходенъ въ сили. Отъ силния действителенъ огънь има много загуби. Хората изморени, не въ състояние да продължатъ борбата. Дружината разбъркана отъ силния огънь и непрекжснати действия, не могла да се уреди. Ако не бжде бързо подкрепена съ прѣсни части и съ артил. огънь, катастрофата не е изключена и то твърде скоро.

Отъ 3/55. дружина[2]) — противника не е разколебанъ. Дружината се намира подъ силенъ огънь. Съ изтеглянето на 2/55. дружина отлѣво, застрашава се лѣвия й флангъ. Хората много изнурени отъ безсъние и нередовно хранене. Дружиниятъ командиръ молеше за смѣна и почивка на ротитѣ, чийто съставъ билъ въ повечето стари хора.

2/55. дружина бѣ получила заповѣдь[3]) отъ 11. п. п. — да събере тритѣ си роти, независимо отъ положението на противника насреща й и да се присъедини къмъ полка (4/11. друж.), а за осигуряване фланга на 3/55. друж., последната да стори това съ свои срѣдства.

На к-рътъ 1/55. дружина временно се подчини[4]) 10/12. рота, намираща се въ участъка на 1/55. и 8/55. роти.

Въ 15 ч. 20, к-рътъ на полка получи *съобщение*[5]) отъ този на 12. п. п. (чрезъ 4/12. друж.), за започване, следъ допълнителна заповѣдь, обща атака къмъ к. 1500 по сигнала — честа артилер. стрелба[6]) — и съ молба, да бжде подпомогнатъ най-енергично и че въ общата атака щѣли да участвуватъ 1/8. и 3/6. п. бригади.

За изпълнение на това, той нареди[7]) — 1/55. и 3/55. дружини да съдействуватъ съ всички сили, като атакуватъ к. 1500. Но атаката не се изпълни. 2/55. рота се изтегли въ полкови резервъ, а тритѣ батареи отъ 1/6. арт. полкъ въ 20 ч. тръгнаха[8]) презъ Живойна за Вощаранъ. Колоната остана съ 1 полска и 3 гауб. батареи и 1 теж. взводъ.

Презъ деня 1/55. (по Жака и на Кюнцитѣ) и 3/55. др. бѣха подъ оживенъ артилерийски огънь, а презъ нощьта (24./25.) срещу 1/55. друж. последваха една следъ друга три непр. контра-атаки, които бѣха отбити.

[1]) О. № 47, 6 ч. 30. 24. VIII., 1/55 др. и о. № 290, 6 ч. 25, 24. VIII., 3/8. п. бр. [2]) О. № 149, 7 ч. 20, 24. VIII., 3/55. друж. [3]) О. № 154, 7 ч., 24. VIII., 2/55. друж. [4]) 11 ч. 40. [5]) О. № 11, 15 ч. 20, 24. VIII., 4/12. др. [6]) Условенъ знакъ 111. [7]) О. № 304, 17 ч. 30, 24. VIII., 55. п. п. [8]) О. № 147, 15 ч. 40, 24. VIII., 8. дивизия.

Артилерията на колоната. Презъ деня артилериитѣ на двете страни проявиха слаба дейность.

Батареитѣ отъ дѣсната група (1/6. арт. отд.), отъ време на време, съ отдѣлни изстрели, отбелязваха нѣкои точки и обстрелваха пехотнитѣ окопи с.-и. отъ к. 1500. Тѣзи отъ срѣдната група (2/2. гауб. отд.), презъ изтеклата нощь (23./24.), стреляха по платото (5/2. гауб. б.—въ 1 ч.) и по седловината между Жака и к. 1500 (герм. взводъ 5 ч. 30, до 6 ч.), а отъ 8 ч. 30, до 9 ч. 30, по гребена ю.-з. к. 1500 и предъ Жака (герман. взводъ). Следъ пладне рѣдка стрелба — по непр. батарея (5/2. гауб. бат.). Въ 21 ч. — предъ Жака, източния склонъ и Седлото къмъ к. 1500 (герм. взводъ) и могилитѣ източно отъ Кюнцитѣ (8/6. батарея).

Неприятелскитѣ батареи стреляха: Въ 8 ч. — по 5/2. гауб. (бат. № 2 с.-и. отъ к. 1500) и по 2/6. и 3/6. батареи и повредиха (въ 11 ч.) 2 ракли[1]) и 1 орждие[2]). Въ 17 ч. 50, по 1/6. отд. — съ едно орждие (при № 1). Отговори му 2/6. батарея.

Въ 20 ч., 1/6. отд. се сне отъ позицията и се отправи за новото си назначение — с. Вощаранъ (12. п. п.).

Следъ това позициитѣ на 1/6. отд. се заеха: отъ 4/2. гауб. (тази на 1/6. бат.[3])) и отъ 8/6. (тази на 2/6. бат.).

Така разположенитѣ б-реи (6/2., 5/2., 4/2. гаубични и 8/6.) и герм. взв. (2/8.) образуваха една група (подполк. Зимбилевъ).

Загуби: 55. п. п. убити войници—4. ранени войн.— 23. Артилерията контуз.—1.

Изстреляни патрони 55. п. п. — 17,000; артилерията снаряди — 395 (1/5.—2. 2/6.—48, 3/6.—67, 5/2.—35, 8/6.—145, герм. взв.—98).

Срѣдната колона — 11. п. п.,[4]), къмъ 1 ч., отби едно нападение. Отъ 6 ч., сръб. батареи започнаха да действуватъ. Отговориха имъ батареитѣ отъ лѣвата група. Неприятелскиятъ арт. огънь по долината на р. Бродъ прѣчеше на подвоза и изнасяне раненитѣ.

За да се избѣгнатъ пораженията отъ своята артилерия, каквито често се случвали[5]), к-рътъ на полка поиска да се изпратятъ отъ всѣка батарея офицери, които да изучатъ разположението на ротитѣ, понеже всички други срѣдства се оказали недейств. и заповѣда[6]), друж-тѣ да се затвърдятъ.

Презъ нощьта между 22 ч. 45, и 24 ч. силенъ арт., картеченъ, пушеченъ, бомбовъ и миненъ огънь.

К-рътъ на 2/55. друж. (3 роти), който още не бѣ се присъединилъ къмъ 4/11. друж., поиска разрешение да се изтегли вечерьта. Това съ неудоволство бѣ одобрено.

Загуби: 11. п. п. ранени войници—11.

Изстреляни: патрони — 7500, бомби — 6, ракети — 7.

[1]) Отъ 3/6. бат. [2]) Отъ 2/6. бат. — слаби подбивания. [3]) Влѣво отъ 5/2 гауб. бат.; 6/2. гауб. бат. бѣ въ дѣсно на 5/2. гауб. [4]) Безъ 1/11. др. [5]) О. № 711, 10 ч. 24. VIII., 11. п. п. [6]) О. № 716. 24. VIII., 11. п. п.

Лѣвата колона — 56. п. п. (и 1/11. п. друж.). Презъ нощьта (1 до 2 ч.) силенъ артилер. и миненъ огънь. К-рътъ й като получи заповѣдьта[1]) на бригадния к-ръ — да се задържи на мѣстото си и при разколебаване у противника да го атакува и заеме позицията му; да вземе въ свое разпореждане 1/11. дружина, за да обезпечи лѣвия си флангъ . . . (и която предаде[2])), — заповѣда к-ру 1/11. друж., да донесе за мѣстонахождението на дружината и да изпрати единъ взводъ за свръзка съ 56. п. полкъ.

Презъ деня — непр. арт. и пех. огънь по разположението на полка и тила (пѫтеки и уврази по южнитѣ разклонения на к. к. 1944 и 2525). Особено силенъ огънь по коритото на р. Бродъ (13—14 ч.). К-рътъ на полка го *оценява* така: „Разточителностьта на непр. артилерия бѣ извънредно голѣма, дори по отдѣлни войници, които отиваха отъ превързъчното мѣсто (до р. Бродъ). По пѫтекитѣ за к. 1944 и к. 2525, тя хвърляше урагани. Чувствувайки своето артил. надмощие и нашето безсилие, непр. артилерийски наблюдатели, свободно и безнаказано отъ Джематъ и Папалазо съ флагове направляваха стрелбата на своитѣ батареи".

Загуби убити войн. — 2, ран. войн. — 13. *Изстреляни* патр. — 16,000.

1/46. дружина — получи заповѣдь[3]) — здраво да отбранява участъка си и да държи свръзка съ 1/11. дружина.

Въ 10 ч. и 12 ч., 1 непр. патрулъ се появи къмъ лѣвия флангъ на дружината (долътъ между к. 2525 и к. 2368), но бѣ прогоненъ съ огънь. Отъ 15 ч. 25 до 15 ч. 50, сръб. план. бат. отъ Папалазо стреля по Н.М. на дружината, а отъ 16 ч. 15, гауб. и полски батареи отъ Седлото стреляха по лѣвия флангъ на дружината (3/46. р.) и следъ това по дѣсния флангъ на съседната 4/11. рота. Съ артил. огънь бѣха обхванати резерва и 1/1. пл. батарея.

Загуби: 1/46. др. — ранени войници—6.

Изстреляни патрони — 1500.

4/11. рота — съ 1 взводъ за свръзка съ 1/46. дружина срещу Седлото, 1 взв. — съ 4/46. рота и 2 взвода на позиция между тѣхъ. До 17 ч. 40, спокойно. Следъ това до 19 ч. 10, непр. патрули настѫпиха, но бѣха прогонени съ огънь.

2/46. рота — въ бригаденъ резервъ. Презъ изтеклата нощь изпраща патрули за свръзка съ частитѣ предъ южнитѣ окопи на к. 2525, а презъ деня стоя на с.-и. склонъ (к. 2525).

Лѣвата арт. група, отъ 2 часътъ стреля слабо по окопитѣ на Метеризъ тепе (съ 4/6. и 7/6. б.) и Джематъ иери и отби нападение срещу 2/11. друж. и 56. п. полкъ.

Презъ деня, сѫщитѣ батареи отговаряха на неприятел-

[1]) О. № 578, 1/3. бригада. [2]) О. № 64, 9 ч. 30, 56. п. полкъ. [3]) О. № 578, 1/3. бригада.

скитѣ: южно отъ Джематъ иери, около Скалистата чука и задъ Папалазо, съ рѣдка стрелба. За морална подкрепа на пехотата, биха и непр. окопи, съ рѣдки изстрели, въ даденитѣ имъ участъци.

Отъ 16 ч., 1/1. план. бат. стреля окопитѣ на сев. склонъ на Седлото, поради забелязано движение въ тѣхъ. Отъ 18 ч. огъня стихна.

Загуби въ групата: убити войн.—1 (4/6. батарея).

Изстреляни снаряди — 250 (4/6.—143, 7/6.—33, 3/3. план.—37, 1/1. планинска—37).

Вечерьта бригадниятъ к-ръ *донесе*[1]), какво отъ лични наблюдения се е убедилъ, че следъ досегашния натискъ върху една и сжща посока, противникътъ билъ привлѣкълъ повечето отъ резервитѣ си къмъ Джематъ и Метеризъ и при новото положение на дивизията тази посока (Метеризъ) загубила значението си. Затова възнамѣрявалъ *да измѣни плана* и *да размѣсти* войскитѣ така: На 25. VIII. вечерьта 56. п. п. да заеме участъка на 11. п. п. и заедно съ 2/55. друж. подъ командуването на командира 3/8. бригада да отбранява пространството отъ най-издадената часть на сев. склонъ на Чеганска планина до Джематъ (вкл.), а 11. п. п. на 26. VIII. да осъмне задъ к. 2525 и вечерьта да атакува и заеме Седлото. Дългото герм. орждие на Попадия, да смѣни повреденото на к. 2525, кждето имало 300 снаряди и могло да се изпълняватъ повече задачи. Той чакаше одобрение на този планъ, за да го изпълни.

Сжщевременно заповѣда[2]) всички части да се затвърдятъ на мѣстата си, а к-рътъ на 56. п. п. да се запознае съ участъка на 11. п. п. и бжде готовъ да го смѣни. Освенъ това к-рътъ на 3/8. бригада още сжщата нощь да уреди телеф. свръзка отъ к. 1944, презъ Попад. колиби, до Рогачица.

Идеята на бригадния к-ръ бѣ: 3/8. бригада съ 1 полска, 1 гаубична б-реи и 1 теж. взводъ да задържи линията отъ Жака до Папалазо включени, а 11. п. п., 1/46. др. и две пол., две план., две гаубични батареи, 1 теж. взводъ и една пионерна рота презъ нощьта 26./27. да се насочи къмъ Седлото и на разсъмване да го атакува.

Дивизионенъ резервъ — 4. др. отъ 15. п. п. при Вощаранъ.

Дивиз. к-ръ заповѣда[3]): три батареи отъ 6. арт. полкъ да тръгнатъ презъ Живойна, Вощаранъ и влѣзатъ въ подчинение к-ру 3/6. бригада — участъка на 12. п. п.

Армейски резервъ — 2 не с. с. б-реи (7/18., 8/18.)—при с. Долно Върбени. Две роти отъ 2/15. дружина — гарнизонъ въ Битоля.

---

[1]) О. № 591, 22 ч. 10, 24. VIII., 1/3. бригада. [2]) О. № 590, 20 ч. 10, 24. VIII. 1/3. бриг. [3]) О. № 147, 24. VIII., 8. дивизия.

Командуващиятъ армията завършваше *донесението*[1]) си, за този день, така:

„Неприятелската артилерия заема отлични позиции, респектира нашата и затруднява настжплението на пехотата. Сега нашата артилерия се инсталира напредъ, за да подкрепи настжплението на пехотата".

Около пладне, *Престолонаследникътъ Князъ Борисъ Търновски* посети участъка на 1/8. п. бригада (германската тежка батарея при Баница).

За действията на 25. VIII., к-рътъ на дивизията *нареди*[2]):

3. конна бригада да охранява участъка в. Вичъ, Екши су, Нови градъ, като влѣзе въ свръзка въ дѣсно съ колоната на 2/8. п. бригада. Единъ коненъ полкъ да се насочи къмъ Коларка, Кочана, Острово.

1/8. п. бригада да атакува вис. Св. Спиридонъ и се насочи къмъ Чаконъ.

3/6. п. бригада да завладѣе участъка Жерви, Чеганъ. Съ лѣвата си колона (12. п. п.), усилена съ 3 батареи отъ 6. арт. полкъ, да завладѣе Гористата висота ю.-и. отъ к. 1500, следъ което да се насочи къмъ с. Чеганъ.

1/3. п. бригада: 55. п. п., въ свръзка съ 12. п. п., да овладѣе южнитѣ поли на к. 1500, а съ останалитѣ сили бригадата да съдействува за овладяване на гореказаната линия.

Презъ нощьта артил. да се премѣсти на близки разстояния и подържа съ ефикасенъ огънь настжпл. на пехотата.

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕТО НА III. СРЪБСКА АРМИЯ.

Разпореждания на командуващия III. армия.

Поради привършване пжтя отъ Батачинъ презъ с. Низиа къмъ Владово, снабдителнитѣ пжтища се разпредѣлиха:

На Дринската дивизия: Батачинъ—Низиа—Владово.

На Дунав. дивизия: Горничево—Острово—Воденъ (шосе).

На Вардарската: Горничево—Острово (до началото на равнината), после пжтя край ж.-п. линия, излиза по пжтя Острово—Владово при к. 551 и по шосето за Владово.

Полковникъ Миловановичъ *докладва*[3]) въ щаба Върх. командуване: Французката бригада да се изпрати бързо на фронта и да не се губи време съ маньовъра южно отъ Островското езеро; руситѣ дошли, а отъ французитѣ пристигналъ само единъ батальонъ.

---

[1]) Телеграма, 23 ч. 45, 24. VIII. на команд. I. армия. [2]) О. № 255, 22 ч., 24. VIII., 8. дивизия. [3]) Телефоненъ разговоръ 19 ч. 25, 24. VIII., между полковникъ Миловановичъ (III. ар.) и полковникъ Маричъ (Върх. командуване).

Генералъ Кордоние, следъ огледъ отъ позицията на Дунавската дивизия изказа *мнение* — да се маневрира отъ югъ.

Сведенията, въ щаба на III. армия за противника, гласеха[1]): Споредъ показанията на пленници, предъ фронта на III. армия сж: 11., 56., 51., 52., 53. (?!), 10. и 12. п. полкове, а по-назадъ: 3. (?!), 15., 33. и 57. (?!) п. п. Има пленници и отъ 29. (?!) п. п. Предъ Вардарск. дивизия — австрийски (?!) части.

На батальона сръбски доброволци.

Батальонътъ изморенъ, въ 17 ч., стигна въ Вериа. Имаше нужда отъ 1—2 дни почивка[2]). Съставъ 640 человѣка[3]).

На доброволческия отрядъ (подполк. Поповичъ).

Отрядътъ се намира[4]) въ с. Джума, с.-и. отъ Кожани. Заема участъка отъ Сараковица до блатото Сарж-гьолъ. Въ дѣсно — свръзка съ 1 коненъ полкъ, въ Кайаларъ. Молеше за нареждания и му се изпратятъ 100,000 патрони (французки), храна за 3 дни и то отъ Вериа въ Иликларъ. Такава нѣмалъ и не можелъ да намѣри.

На отряда подполковникъ Миушковичъ.

Отрядътъ остана на заетата позиция — рида к. 916, к. 850, а конницата при Мораларъ[5]). Разезди разузнаваха по лѣвия брѣгъ въ посока Чалджиларъ, Налбантъ-кьой, Кайларъ[6]).

К-рътъ на отряда *донесе* въ щаба на арм., за българитѣ: Въ 6 ч., забелязанъ 1 коненъ взв. въ Кайаларъ и 1 еск. презъ к. 540 влѣзе въ Елевисъ; една дружина съ обозъ и картеч. отдѣление се спусна къмъ Елевисъ. Ескадронътъ отъ Елевисъ отива къмъ Чалджиларъ; въ 8 ч., единъ коненъ полкъ се спусна въ Чалджиларъ, а 1 еск. източно отъ него отблъснатъ съ огънь[7]).

Въ 10 ч. 40, една батарея отъ к. 550 (сев. Чалджиларъ), на открито, започна да стреля по с. Кьоселеръ и долътъ к. 916 и к. 850. Пех. части не се виждатъ. Конниятъ ескадронъ кръстосва между Нови градъ, Елевисъ и Чалджиларъ[8]).

Къмъ 11 ч. 10, пех. групи прехвърлиха отъ Нови градъ къмъ Елевисъ, а въ 13 ч. 45, се развиха за нападение отъ

[1]) Телеф. разгов. 9 ч. 45, полк. Димитриевичъ (III. арм.) и полк. Маричъ (Върх. ком.) [2]) О. № 1102, 24. VIII., конна дивизия. [3]) Писмо фр. консулъ, 24. VIII. отъ Кожани. [4]) О. № 153, 12 ч. 30, 24. VIII., Добров. отрядъ — всичко 1700 човѣка (писмо фр. консулъ въ Кожани отъ 24. VIII. до Съюзното командуване. [5]) Телеф. разговоръ, 9 ч. 45, полк. Димитриевичъ (III. арм.) Полк. Маричъ (Върх. командув.) 24. VIII. [6]) О. № 18, 17 ч. 20. [7]) О. № 16, 14 ч. 40. [8]) О. № 14, 12 ч. 10.

Чалджиларъ и Елевисъ (2 роти) въ посока — Кьоселеръ, безъ да минатъ рѣката. Конниятъ полкъ въ Чалджиларъ. Ескадронътъ кръстосва между Чалджиларъ и Елевисъ. Българитѣ, отъ време на време, обстрелватъ ивицата западно на рида Мораларъ, к. 850, к. 916.

Изобщо, следъ пладне[1]) българитѣ опитваха да минатъ отъ лѣвия брѣгъ на рѣката срещу Чалджиларъ и Елевисъ, но сж отблъснати съ пех. огънь. Силата на противника — до 1 дружина. Изглежда — усилено разузнаване. Командирътъ на отряда молеше поне за 2 план. орждия.

На Вардарската дивизия.

Презъ нощьта (0 ч. 20—1 ч. 15) силна пушечна и картечна стрелба отъ дветѣ страни. Пехотни нападения съ малки сили отбити[2]).

Отъ 6 ч. до 20 ч. — двустранна артилер. стрелба. Българскитѣ нападения отбити[3]).

Споредъ показания на пленникъ отъ 23. (?!) п. п., полкътъ е атакувалъ дивизията южно отъ шосето. Въ дѣсно били австрийски (?!) войски въ неизвестна сила, а на лѣво— 51., 56., 57. (?!) п. полкове.

На Дунавската дивизия.

Предъ дѣсния участъкъ, преди разсъмване, българитѣ приближиха на 200 м. Къмъ 4 ч., 1/15. българ. дружина *атакува* центъра на дѣсния участъкъ (рида ю.-з. к. 1500) и *зае* единъ участъкъ отъ позицията дълъгъ 400 м., като изтласка заемащитѣ го две роти, които отстжпиха, а при к. 1500 фронта бѣ пречупенъ малко.

Дивизионниятъ к-ръ *нареди*: частитѣ по останалия фронтъ да се задържатъ на мѣстата си, а отъ дивизионния резервъ — единъ батальонъ отъ 17. п. п. да контра-атакува и възвърне изгубената позиция.

Контра-атаката бѣ извършена между 5 ч. и 5 ч. 30, съ 1 батальонъ отъ 18. п. п., три роти отъ 17. п. п. (резервъ на дѣс. у-къ) и батальона отъ 17. п. п. (въ дивиз. резервъ). Изгубената позиция и задната ивица на к. 1500 се възвърнаха.

1/15. българ. друж. бита, разстроена, остави около сто пленници. Голѣмъ брой войници отъ сжщата пръснати по гребенитѣ и доловетѣ се предаваха[4]). При к. 1500 — пленени 2 войника отъ 55. п. полкъ.

Предъ лѣвия участъкъ[5]), въ 2 ч., отбито непр. нападение на лѣвото крило. Отъ 6 ч., българската артилерия обсипва съ огънь позицията на това крило.

[1]) О. № 20, 21 ч. 50. [2]) О. № 977. [3]) О. № 1000. [4]) О. № 511, 7 ч. и № 513, 9 ч. 30. [5]) О. № 514, 11 ч. 30., Дун. дивизия.

Отъ 10 ч., лѣвото крило на дѣсния участъкъ бѣ подъ-силенъ огънь и къмъ 12 ч. българитѣ бѣха на 200 м.

Отъ заловенитѣ пленници на к. 1500 (55. п. п.) се узна, че срещу котата действува 1 друж. отъ 55. п. п., въ дѣсно-отъ нея 12. п. п., а на лѣво 11. п. п. Изобщо срещу фронта на армията е цѣлата 8. дивизия (3 бригади), 3 п. полка отъ 6. дивиз. (15., 51., 52.) и 11. п. п. отъ 3. дивизия. Само срещу Дунав. дивизия последователно, отъ югъ на северъ, сж: 52. п. п., 12., 55. (отъ когото една дружина заема предната ивица на к. 1500), (11. п. п. е влѣво на 55. п. п.). Една дружина отъ 15. п. п. вкарана за нощното нападение между 52. и 12. п. п., а другитѣ му 3 дружини — назадъ въ резервъ[1]).

Следъ пладне[2]) при силна артилер. стрелба отъ против-ника, между 12 и 14 ч., се води пехотна борба, при лѣвото крило на дѣсния участъкъ.

Дивизионната артилерия, къмъ 14 ч., съ силенъ огънь отблъсна атакуващитѣ, отъ 10 ч., 2 друж., откъмъ Горничево.

До 15 ч., българскиятъ нападъ, срещу лѣвото крило отъ-дѣсния участъкъ, е окончателно отбитъ и частитѣ му се от-теглиха на 800 м. отъ позицията. Следъ 18 ч., надъ пози-циитѣ летѣха 2 неприятелски самолети.

Отъ 15 ч. 30 до 19 ч., артил. стрелба по цѣлия фронтъ, на мѣста пехотна и картечна. Боятъ стихна въ 20 часътъ.

Следъ това 2 български роти въ мрака се доближиха на 500 м. предъ лѣвото крило на дѣсния участъкъ, а срещу к. 1500 забелязано да се групира до 1 дружина.

Още презъ деня, дивизионниятъ к-ръ заповѣда: 1. Ти-мошка бригада да смѣни 2. Дунав. бриг., като заеме у-ка ѝ. Следъ това дивизията следваше да има следната *групировка*[3]):

Дѣсенъ участъкъ[4]): 13., 14. (2 батальона) пех. полкове, 17. п. п., 1/21. батальонъ, 1 полска, 1 план. (2 ор.) б-реи, пи-онер. полубатальонъ (безъ $^1/_2$ рота) — всичко 9 батальона, 36 картечници, 6 орждия и $1^1/_2$ рота пионери — ще брани участъка — к. 1500 и вис. южно, като влѣзе въ свръзка съ съседитѣ. Смѣната на частитѣ — постепенно презъ деня и нощьта 24./25. Новиятъ к-ръ на участъка ще почне приема-нето на 25. сутриньта и го завърши въ 17 ч., сжщия день.

Поради това, че *българитѣ нападатъ нощемъ*, то смѣ-ната ще става презъ деня.

Наблюдателнитѣ елементи следъ смѣната ще се изтеглятъ отъ окопитѣ при мръкване, като се пази скришность и избѣ-гватъ лишни жертви.

Лѣвъ участъкъ[5]): 8. п. п., 22. п. п. (2 батальона), 1 пл. бат., 1 пол. арт. взв., $^1/_2$ пион. рота — всичко 5 батальона,

[1]) О. № 513, 9 ч. 30. [2]) О. № 522, 18 часътъ. [3]) О. № 520, 11 ч., 24. VIII., Дун. див. [4]) Полковникъ Докичъ. [5]) Полковникъ Стояновичъ.

20 картечници, 6 орждия и $^1/_2$ рота пионери — оставаха на досегашнитѣ си мѣста (до шосето).

Дивизионна артилерия[1]): $1^1/_2$ Дунав. батареи, 1 Вардар. пол. батарея, 1 Вардар. план. батарея, $^1/_2$ Дрин. пол. батар., 1 Дунав., 1 Дрин. гауб. батареи, 1 французка теж. батарея (4 ор.) — всичко 28 орждия — мощно да помага на отбра-ната на позицията, като постави Вардар. план. батарея и 1 полски арт. взводъ, за да биятъ к. 1500 съ силенъ кръсто-санъ артил. огънь, като попрѣчи тукъ на всѣко неприятел-ско нападение.

(Уч-ковитѣ артилерии се даваха на к-ритѣ на уч-цитѣ).

Дивизионенъ резервъ[2]): 9. и 18. п. п. — всичко 6 бата-льона, 22 катречници, следъ смѣната ще се събере: 18. п. п. — задъ дѣсното крило на дивизията. 9. п. п. ще получи ука-зание по-късно.

Отъ всѣки батальонъ на 2. Дунав. бригада се оставиха на позицията на 1. Тимошка бригада по 2 картечници.

Дивиз. превързъчни мѣста: на рида запад. с. Чеганъ; въ с. Чеганъ и ж.-п. станция Острово. Муниционно отдѣление при с. Чеганъ. Войскови обозъ — с. Острово. Дивиз. обозъ — на пжтя Острово—Владово, при к. 551. Снабдяване съ храна — ж.-п. ст. Острово. Дивиз. щабъ — на рида зап. с. Чеганъ, а презъ боя — на Гористата висота южно к. 1800.

На **Дринската дивизия.**

Презъ нощьта пехотна стрелба. Къмъ 0 ч. 30, българи-тѣ нападнаха къмъ срѣдния и лѣвъ участъци, като нѣкжде доближиха 100 м. предъ теленитѣ мрежи. Отбити съ огънь[3]). Заловени 3 войника отъ 56. п. полкъ[4]).

Презъ деня българ. артилерия действува противъ срѣдния и лѣвъ участъци. Пушечна и катречна стрелба.

Съ артилер. огънь бѣха бити неприятелски части на южнитѣ склонове на Каймакъ-Чаланъ, к. 1500 и непр. ба-тареи на М. Нидже и с. Горничево[5]).

Споредъ полученитѣ сведения отъ пленници (изъ 56. и 29. (?!) п. п.) въ дивизията се знаеше[6]), че 29. (?!) п. п. съ по-голѣмата си часть е предъ Каймакъ-Чаланъ, а по-малка срещу Пожаръ. 1 неговъ батальонъ съ 4 картечници на линията Плоча, Кара-тепе. 56. п. п. се намира срещу срѣдния уча-стъкъ (съ 3 дружини), а 11. п. п. срещу лѣвия участъкъ (съ 3 дружини). За 4. батальонъ липсватъ сведения.

[1]) Полк. Вучковичъ. [2]) Полков. Милетичъ. [3]) О. № 1517, 6 ч. [4]) О. № 1573, 7 ч. 45. [5]) О. № 1585, 20 ч. [6]) О. № 1581, 19 ч. 20, и № 1587, 21 ч. 30., на Дрин. дивизия.

На конната дивизия.

2. конна бригада осигурява ж.-п. линия отъ Пископия до рѣката между Чорнава и Яворница, като защищава посокитѣ: отъ Катраница презъ Кара-ташъ за Негушъ; по р. Арабица за Негушъ; отъ Арабица за Рупанъ и Копанова; и Чорнова—Яворница. Разузнавателни части изпратени въ посоката: Негушъ, Кара-ташъ, Катраница. Далечни патрули — по всички пѫтища, които водятъ презъ Негушка планина.

1. конна бригада осигурява ж.-п. линия отъ рѣката течеща презъ Чорнова, Яворница до с. Колудра, като защищава посокитѣ отъ Хайдарлии презъ Селе, за Костохоръ. Глав. поз. — рида при Чорнова, презъ Костохоръ до р. Ана-дере. Разузнав. отдѣления (1 еск. отъ Кралската гвардия съ 1 картеч. отдѣление) изпратени въ посокитѣ: шосето Вериа, Кожани, до срещу с. с. Чобанлий, Софуларъ, отдето разузнава до Джума и Кожани, затваря тѣснината на р. Бистрица. *Общъ резервъ* — 3. коненъ полкъ — рида южно Вериа.

9. ДЕЙСТВИЯТА НА 25. АВГУСТЪ.

(Схема № 9).

2/8. п. бригада зае Влахоклисура.

Бригадниятъ к-ръ получи *заповѣдь*[1]) — да изпрати въ Неокази, въ разпореждане на к-ра 8. дивизия, дветѣ планински батареи (5/1. и 6/3. план.), съ прикрие две роти. Тя се изпълни въ сѫщия день[2]). Планинскитѣ батареи (5/1. и 6/3.) тръгнаха за Рула, за да се присъединятъ къмъ 2/23. и 4/23. др.

Той *нареди*[3]) — 2/7. к. дивизионъ да прогони сръбскитѣ части отъ Влахоклисура, Загоричани, Зеленичъ и да влѣзе въ свръзка съ 3. конна бригада (щаба й въ Екши су). За засилване му даде 5/23. рота, която да заеме позиция по висотитѣ изт. и зап. на Костурското ез. За цельта въ 10 ч. 30. заминаха конниятъ дивизионъ и 5/23. рота.

Следъ изпращане дветѣ батареи и две роти, съ огледъ да се стѣсни фронта на бригадата, та отбраната да стане по-ефикасна, бригадниятъ командиръ *предложи*[4]): Съ една дружина отъ 23. п. п. да заеме за охрана отъ Маликъ, презъ Звезда, до Биклица и Капищица. Съ останалитѣ три дружини отъ 23. п. п., 2 план. не с. с. орждия и 4 картечници да настѫпи на югъ отъ Костуръ и заеме линията Хрупища, Богачко, к. к. 1250, 1630, 1371 и височинитѣ с.-и. отъ Мокрени. Това, обаче, не му се разреши[5]).

[1]) Телегр. о. № 6860, 25. VIII., I. армия, получена въ 1 ч. 10. [2]) О. № 44, 1 ч. 25, 25. VIII., 2/8. п. бриг. [3]) Съгласно телегр. № 148, 25. VIII., I. армия. [4]) О. № 46, 10 ч. 30, 25. VIII., 2/8. п. бриг. [5]) телегр. О. № 6689, 26. VIII., I. армия, получ. 15 ч. 25.

8. пех. дивизия не успѣ да развие атаката на Св. Спиридонъ и отложи атаката на главната позиция, изт. на потока, до пристигане изпратената артил. отъ Совичъ.

3. конна бригада охранява уч. Мокрени, Налбандъ-кьой, Нови градъ.

Задачата поставена отъ армията[1]) гласеше: бригадата да охранява участъка Вичъ, Екши су, Нови градъ, като държи свръзка съ колоната на 2/8. п. бригада. Единъ коненъ полкъ да се насочи въ посоката Коларка, Кочана, Острово.

Бригадниятъ к-ръ получи и друга заповѣдь[2]) — да изпрати 2 орждия отъ конната батарея, да заематъ позиция около с. Пателии и съдействуватъ за настѫплението на дѣсния флангъ на 10. п. п., като биятъ надлѣжно височинитѣ по западния брѣгъ на Островското езеро.

Взводътъ (1., заедно съ батарейния к-ръ) и часть отъ прикритието замина, преди разсъмване, и къмъ 9 ч. 30 зае позиция сев. отъ надписа „Пателии."

Въ 6 ч. 30, той изпрати 10/15. рота отъ позицията при Елевисъ къмъ 2. кон. батарея, която съ 2. взводъ се намираше при Кирли Дервентъ (изхода).

Ала бригадниятъ командиръ пристѫпи къмъ изпълнение само на първата часть отъ задачата.

Той *донесе*[3]), че по сведения отъ мѣстни хора, провѣрени чрезъ разпитъ на повече лица — пѫтеката Нови градъ, Коларка, Келемешъ, Кочана, Острово била само за пешеходци и коне. Коли не могли да се движатъ. При с. Нови градъ рѣката била непроходима[4]). Могла да се мине между Елевисъ, Кьоселеръ, а следъ това да се иде къмъ Коларка. Другиятъ удобенъ пѫть за кола — Чалджиларъ, Кьоселеръ, Острово минавалъ между к. 916 и вис. източно отъ нея и по долината въ с.-и. посока се съединявалъ съ пѫтя при к. 594. Той съобщи още, че на 24. VIII., къмъ 19 ч. 15, била забелязана въ движение неприятелска колона — 1 дружина — отъ Инели за Уджана, Мораларъ (главата й 1 клм. с.-з. Уджана) и спрѣла въ царевичацитѣ.

Единиятъ отъ разездитѣ, изпратенъ къмъ Вичъ, му *донесе*[5]), че 2-тѣ хиляди сърби[6]) съ 1 картечница отъ Вичъ, по най-кѫсия пѫть, се насочили за Воденъ.

Изпълнявайки първата часть отъ задачата, бригадниятъ к-ръ зае за наблюдение[7]): съ 2/10. еск. линията отъ Мокрени до Налбандъ-кьой (изключено) и съ 1/10. еск. отъ последното до Нови градъ.

[1]) О. № 156, отъ 8. дивиз., полученъ въ 7 ч. [2]) О. № 135 (?), 8. дивиз., получ. въ 3 ч. на 25. VIII. [3]) О. № 399, 10 ч. 20, 25. VIII., 3. к. бригада. [4]) О. № 390, 10. к. п. [5]) Споредъ разпитъ на мѣстни хора. [6]) Отряда на подполков. Поповичъ. [7]) О. № 30, 25. VIII., 10. к. полкъ.

Сѫщевременно, предъ постоветѣ на 1/10. еск., ю.-и. отъ Чалджиларъ, се явили непр. разезди, отъ по десетина конника, които били отблъснати съ огънь, а отъ Елевисъ преди пладне — наблюдени голѣми пехотни групи въ движение къмъ това село. Въ 15 ч., 2 непр. роти настѫпвали къмъ него.

Като резултатъ на всичко това, бригадниятъ поиска подкрепа поне отъ една пехотна дружина, както и да се повърне взв. отъ кон. б-рея, изпратенъ въ помощь на 10. п. п.

Късно вечерьта, той получи *донесение*[1]), че въ 19 ч. 30, с. Елевисъ било заето отъ противника въ състава: 2 роти и 2 ескадрона, а собственитѣ постове се оттеглили на гребенитѣ, западно отъ селото.

Поради това и считайки, че се заплашвали конно-арт. взводъ при Пателн и германскитѣ 4 самолети, които нощували на летището при Соровичево, той *заповѣда*[2]) на 10/15. рота да настѫпи веднага и да заеме височината 3 клм. южно Соровичево, като задържи противника, който би се опиталъ да настѫпи отъ Елевисъ, на северъ.

Сѫщата нощь, бригадниятъ к-ръ получи заповѣдь[3]), да не допуща минаване къмъ и отъ територията, заета отъ собственитѣ войски и изнасянето на храни на югъ.

I/8. пех. бригада не успѣ да развие атаката срещу к. 907.

Задачата на бригадата[4]) остана сѫщата — да атакува Св. Спиридонъ, а следъ това да се насочи къмъ Чаконъ. Сѫщевременно бригадниятъ командиръ получи *нареждане*[5]), споредъ което „като настѫпващи, собствената артилерия да не стреля нощемъ, дори за отбиване нощнитѣ атаки, освенъ когато се представятъ изгодни цели. Тѣ да се отбиватъ съ картеченъ и пушеченъ огънь и на ножъ. Презъ нощьта батареитѣ да се поставятъ на възможно близки до неприятеля позиции, за да могатъ на разсъмване да открияТъ силенъ огънь по неприятелскитѣ позиции и батареи.

По последнитѣ да стрелятъ главно тежкитѣ батареи, а полскитѣ да биятъ предимно пехотнитѣ окопи. Разходването на снарядитѣ да става икономично. Батареитѣ да се възползуватъ отъ нощната стрелба на непр. артилерия, за да откриятъ мѣстата на батареитѣ, чрезъ което значително ще се облекчи борбата съ тѣхъ на другия день."

Нощьта мина въ непрекѫсната пушечна, картечна и минна стрелба.

Въ 7 ч. 20, бригадниятъ к-ръ изпрати *заповѣдьта*[6]) за действията, споредъ която: 10. п. п. ще атакува съ лѣвия си участъкъ височината Св. Спиридонъ отъ югъ; съ дѣсния участъкъ (флангъ) ще се държи отбранително, като охранява фланга и тила. 30. п. п. ще атакува сѫщата височина отъ югозападъ, като държи свръзка съ 10. и 51. п. п. Артилерията ще поддържа атаката, като стреля съобразно разполагаемитѣ снаряди. Полковетѣ ще съгласуватъ действията си и настѫпватъ задружно, за да не излагатъ фланговетѣ си, особено лѣвитѣ, като изложени на артилерийски огънь откъмъ к. 1500. Набл. мѣсто — 2 клм. ю.-з. отъ Горничево.

[1]) О. № 33, 25. VIII., 10. к. п., получ. 22 ч. 20. [2]) О. № 409, 23 ч. 20, 25. VIII., 3. кон. бригада. [3]) О. № 166, 8. дивиз., получ. 22 ч. [4]) О. № 255, 22 ч. и телеграма № 154, 24. VIII., 8. дивиз. [5]) Телегр. № 152, 22 ч., 8. дивизия. [6]) О. № 896, 7 ч. 20, 25. VIII., 1/8. п. бригада.

Дѣсната колона — 10. п. п.[1]) Преди разсъмване придадената 5/30. рота влѣзе въ бойната часть на 3/10. друж. и застана въ дѣсния [illegible] отъ 11/10. рота. Въ 6 ч. сръбски разузнавателни части се спуснаха въ дола срещу тази (5/30.) рота. К-рътъ и подпоручикъ Поповъ Станчо настѫпи, огради отъ изтокъ изнесенитѣ два сръбски взвода и съ огънь и ржчни бомби ги унищожи. Само единични хора се спасиха съ бѣгство. На мѣстото бѣха преброени 40 трупа.

Заповѣдьта за настѫплението се получи въ 7 ч. 20. К-рътъ на полка нареди — 3/10. дружина, заедно съ 2/10., 4/10. роти, 5/30. и 6/30. роти, съвмѣстно съ 30. п. п. да атакуватъ и завладѣятъ масива Св. Спиридонъ—к. 907 отъ югъ.

Настѫплението почна въ 9 ч., обаче ротитѣ отъ 3/10. дружина, едва изминали 50—60 крачки, бѣха посрещнати и спрѣни отъ силенъ непр. артилерийски огънь.

На пристигналия и заелъ позиция при с. Пателн конно-арт. взводъ, на когото височината сев. отъ селото пречеше да наблюдава въ северна посока, к-рътъ на колоната възложи наблюдение на непр. батарея изт. отъ езерото. На височината бѣ поставенъ наблюдатель съ телефонъ.

Лѣвата колона — 30. п. п. — получи задачата къмъ 7 ч. 30. Разпорежданията за действията бѣха дадени, когато пристигна донесение отъ к-ра на 3/30. дружина[2]) за забелязани непр. наблюдатели върху скалистата височина, северно отъ шосето, които сигнализирали и че други групи се промъквали къмъ долината, въ съседство на шосето. К-рътъ на полка смѣтна, че противникътъ, като използува скрититѣ подстѫпи отлѣво, ненаблюдаеми отъ 51. п. полкъ, ще иска да обхване лѣвия му флангъ.

До като бригадата продължаваше да стои на мѣстото си, въ 9 ч. бригадниятъ к-ръ получи *съобщение* отъ к-ра на 3/6. п. бриг., съ което го уведомяваше, че въ 11 ч. бригадата му ще започне атака. Молеше и той да атакува, отбе-

[1]) Безъ 4/10. друж., още на в. Вичъ (13. и 14. роти), 16. рота на в. Потонъ (Невеска) и 15. рота на к. 993. Полкътъ образуваше три групи: дѣсна, срѣдна и лѣва. Къмъ последната влизаха 5/30. и 6/30. роти. [2]) О. № 112, 3/30. дружина.

лязвайки, че дѣсния му флангъ (51. п. п.) билъ фланкиранъ откъмъ Св. Спиридонъ.

Предвидъ на това, бригадниятъ к-ръ (1/8. бр.) *заповѣда*[1]: 30. п. полкъ да приведе частитѣ въ редъ, да мине въ настѫпление и овладѣе платото съ дневна или нощна атака; а 10. п. п. въ 11 ч., щомъ почне да стреля собствената артилерия, да мине въ енергична атака.

К-рътъ на 10. п. п. получи заповѣдьта въ 10 ч. 40, но намираше, че 3/6. бригада останала назадъ отъ 30. п. п., когато неговата 3/10. друж. се намирала на 100—200 крачки отъ неприятелскитѣ окопи и, като така, невъзможно било да атакува преди да му се осигури лѣвия флангъ. Той заповѣда на 3/10. дружина, да мине въ атака, следъ като 30. п. п. настѫпи и се изравни съ лѣвия флангъ на дружината.

Обаче 30. п. п. продължаваше да стои на мѣстото си. И понеже се получи телеграма отъ к-ра 3/6. бригада (11 ч. 15,) (за отлагане атаката поради това, че артилерията на 12. п. п. не била пристигнала), бригадниятъ командиръ заповѣда — настѫплението да спре, до нова заповѣдь.

Действията следъ това се изразиха въ непрекѫсната огнева дейность отъ двете страни, а опитътъ на противника, да обхване лѣвия флангъ на 30. п. п. (16. рота), останаха безъ успѣхъ. Огневата дейность стихна къмъ 12 ч. и се поднови къмъ 14 ч. 30, отначало пехотна, а следъ това и артилерийска. Тя продължи нѣколко часа при „безспорното надмощие на сръбската артилерия".

Бригадниятъ к-ръ *реши*, вмѣсто дневна да произведе нощна атака, но к-ритѣ на полковетѣ, по телефона, докладваха, че частитѣ били разстроени и въ невъзможность да атакуватъ.

Той изпрати офицеръ да изучи възможностьта за изнасяне полска батарея на изтокъ, ала се оказало, че това било възможно само по шосето и то следъ падане на в. Чеганъ и съседнитѣ му висоти.

Презъ деня, сръб. батарея, източно отъ езерото, биеше тила на 10. п. п., а друга отъ източния склонъ на к. 1500 — фланкираше 30. п. полкъ.

Огневиятъ бой по-слабъ продължи презъ нощьта, при участие и на минохвъргачки.

К-рътъ на 10. п. п., като се убеди, че атаката е изостава, *заповѣда* — щомъ се мръкне, размѣстенитѣ роти да се прибератъ при дружинитѣ си; въ полкови резервъ — 5/10. р., а 6/10. и 7/10. въ резервъ на 1/10. друж. Следъ това всички да се затвърдятъ и запазятъ отъ изненади. 8/10. рота влѣзе въ уч. на 1/10. др., а 5/30. и 6/30. роти се дадоха на 3/10. др. Движението за размѣстване завърши до 22 часа.

[1]) О. №№ 901 и 902, 10 ч., 25. VIII., 1/8. бригада.

Отъ непр. артилер. стрелба полкътъ презъ нощьта не можа да получи храна, а за утоляване жаждата войницитѣ отиваха въ Островското езеро, гдето отъ неприятелския огънь даваха доста жертви. Въ помощь се притече и населението отъ Пателi, особено жени, които изнасяха вода до резервитѣ. Много отъ тѣхъ, обаче, пострадаха отъ артилерийския огънь въ тила, който засегна единствения пѫть отъ селото за позицията[1]). Отъ центъра и лѣвия флангъ на бригадата войницитѣ взимаха вода на 6 клм. отъ Петърското езеро, сѫщо подъ артилерийски огънь.

По сведения отъ дезертиралъ сръбски войникъ, на масива Св. Спиридонъ, този день, била цѣлата Вардар. дивизия.

Загуби: 10. п. п. убити—18; ранени: оф.—1[2]), войн.—165; изчезнали—9. 30. п. п. убити—4; ранени войн.—43.

Изстреляни 10. п. п. патрони: пехот. — 23,000, картечни—2000; бомби—39, ракети—20. 30. п. п. патрони: пех.—27,000, карт.—3000.

Артилерията на колоната имаше *задача*[3]), да подкрепи атаката, като 1/8. арт. отд. (1/8., 3/8., 4/8. и 6/8. батареи) подържа 30. п. п. и съдействува и на 3/6. п. бригада, а 2/8. арт. отд. (2/8. и 5/8. батареи), планинскитѣ (7/3. взводъ, 9/1.) батареи подържатъ 10. п. п. 15 см. гаубич. батарея ще бие неприятелскитѣ батареи.

Артилерийскиятъ двубой почна рано сутриньта. Участвуваха 1/8. полска и 15 см. гаубична батареи, като стреляха по две сръб. батареи, известни и бити отъ вчерашния день.

На останалитѣ батареи бѣ възложено въздържано да биятъ съ рѣдъкъ разрушителенъ огънь неприятелскитѣ окопи, картечни гнѣзда и пр.

7/3. планин. взводъ стреля по приижда щи неприятелски групи и то много слабо.

Сръбскитѣ батареи, до тогава 4 и увеличени още съ 2, се указаха далечъ за полскитѣ б-реи — надъ 7 клм. (за 1/8.).

Загуби: 8. арт. п. ранени—3 (7/3. пл. взводъ).

Изстреляни снаряди: 8. арт. п. — 327 (1/8.—113, 3/8.—14, 4/8.—28, 2/8.—54, 5/8.—3, 6/8.—60, 7/3. пл. взв.—48, 9/1. пл.—7).

Бригадниятъ к-ръ, още преди започване боя, остана съ убеждението, че резултатитѣ не можеха да бѫдатъ по-добри отъ тѣзи въ предишнитѣ дни, особено поради слабата и недостатъчно снабдена съ бойни припаси артилерия, добре укрепения противникъ съ неговитѣ 7., 21., 22. и 23. п. п., 5 полски, 3—4 планински, 2 далекобойни и 2 гаубични батареи и минохвъргачки.

Равносмѣтката отъ боя, той преценява, като такава безъ никакви резултати, поради многобройния противникъ съ по-

[1]) За запазване водоносцитѣ, к-рътъ на 10. п. п. заповѣда да се построи каменна стена, отъ преднитѣ окопи до езерото. [2]) Поручикъ Ванчевъ Димчо. [3]) Получена въ 8 ч. 30.

давляваща артилерия, машини, изобилие на бойни припаси, който не жалеше снарядитѣ и че духътъ у войницитѣ започналъ да отпада.

3/6. пех. бригада отложи атаката срещу главн. сръб. позиция. Изтеклата нощь премина въ редка стрелба по бригадното разположение, особено около Горничево и шосето.

Бригадата въ съставъ 12 дружини, 12 полски[1]) и 1 гаубична батареи, въ 0 ч. 30, получи *задача*[2]): На 25. VIII. да продължи настжплението за завладяване участъка Жерви—Чеганъ. Съ лѣвата си колона (12. п. п.), усилена съ 3 батареи отъ 6. арт. полкъ, да завладѣе Гористата висота ю.-и. отъ к. 1500, следъ което да се насочи къмъ Чеганъ. Въ свръзка съ тази колона е насоченъ 55. п. п., за да завладѣе южнитѣ поли на к. 1500.

За изпълнение на тази задача бриг. к-ръ *нареди*[3]):

Артилерията още тази нощь да се постави на най-близки до противника позиции, за да открие действителенъ огънь по непр. позиция и да поддържи настжплението на пехотата.

К-рътъ на 18. арт. полкъ да уреди управлението огъня на дветѣ артилерийски групи (въ дветѣ колони).

Дѣсната колона да атакува и овладѣе висотитѣ отъ Гористата висота, ю.-з. отъ к. 1500 изключена, до продълговатата Гориста (Лесиста!) висота включ., като поддържа тѣсна свръзка съ 1/8. п. бригада.

Лѣвата колона да атакува и овладѣе Гористата висота, ю.-и. отъ к. 1500, следъ което да се насочи къмъ с. Чеганъ.

Резервътъ да следва задъ дѣсната колона.

Атаката да се води енергично и дружно. Особени мѣрки за изправностьта на свръзкитѣ. Н.м. височ. сев. Горничево.

По-късно тази заповѣдь бѣ последвана отъ друга[4]), съ която бригадниятъ к-ръ, като предупреди колонитѣ, че артилерията на бригадата била настанена на новитѣ си позиции и подготвила даннитѣ за стрелба по разнитѣ точки у противника, *заповѣда:* „Точно въ 11 ч. да почне движението за атака, която да се води най-енергично. Да се подържа свръзка съ съседитѣ и съ артилерията, които да се уведомяватъ за предстоящитѣ действия, за да бждатъ въ положение да имъ съдействуватъ . . . “

Отъ друга страна, като получаваше постоянно оплаквания отъ полковетѣ, които молѣха — съ артилерията да се облекчи положението имъ, а сжщо така да се изпратятъ подкрепления и считайки, че колебанието и недовѣрието къмъ собствената артилерия расте, а духътъ отпада, бригад. к-ръ

[1]) Отъ тѣхъ 3-тѣ (1/6. отд.) още не пристигнали откъмъ Совичъ. [2]) О. № 255, 22 ч., 24. VIII., 8. дивиз. [3]) О. № 122, 1 ч. 30, 25. VIII., 3/6. бриг. [4]) О. № 2, 9 ч. 20, 25. VIII., 3/6. бригада.

полковникъ Тасевъ изпрати к-ру дѣсната колона *писмо*[1]), съ което даваше следната *преценка за дейностьта на своята артилерия:* „Че нашата артилерия действува добре, свидетелствуватъ сръбскитѣ пленници, които казватъ, че и въ сръбскитѣ войници е имало ужасенъ страхъ отъ нашия огънь. Ако нашитѣ снаряди не всѣкога се насочватъ въ живи цели, причината е, че противника, като отбраняващъ се, се прикрива добре, поради което артилерията стреля съ предположение, че на известно мѣсто може да има противникъ. Освенъ това тя стреля и за да даде на пехотата да разбере, че сжществува и е готова да ги подкрепи. Опустошаванията въ редоветѣ на противника ние не можемъ да ги видимъ, защото той прибира раненитѣ си и закопава убититѣ. Пленницитѣ обаче свидетелствуватъ, че неприятелскитѣ ранени сжтвърде много; пренасяли ги съ влакове, съ камиони и на кола. Сръбската артилерия за сега е въ по-изгодно за стрелба положение, но всички виждаме, какво грамадно количество снаряди тя разпилява напраздно.“ Това писмо той завършваше съ предупреждението, че „за смѣна сега не може да се мисли. Това ще стане следъ завладяване на даденитѣ обекти. То трѣбва да се знае отъ всички и въ предстоящия решителенъ бой да се покаже сжщата самоотверженость, както до тогава. Въ резервъ има само една дружина, така че частитѣ трѣбва да облекчаватъ дружинитѣ си, една съ друга . . . “

Дѣсната колона[2]) — 51. и 52. п. п. Още въ 6 ч. сръбската артилерия засили огъня по позициитѣ и тилътъ на бригадата. Дѣсниятъ флангъ на 51. п. п. се биеше странично откъмъ Св. Спиридонския масивъ, срещу когото 30. п. полкъ билъ въ отстжпъ (на 51. п. п.). По тази причина бригадния к-ръ *помоли*[3]) този на 1/8. п. бригада: 30. п. п. да настжпи и овладѣе казаното плато (масивъ), а 51. п. п. ще му съдействува. Сжщевременно (7 ч. 10) той донесе въ дивизията[4]), че 1/6. арт. отдѣление още не било пристигнало при 12. п. п. и че, за да се предпази 51. п. п. отъ фланговия огънь отъ дѣсно, трѣбвало 30. п. п. да завладѣе неприятелската позиция.

Споредъ заповѣдьта[5]):

51. п. п. отдѣсно (съ 1/51., 2/51. дружини и 10/51. рота въ първа линия и 3/51. дружина — безъ 10/51. рота — въ втора линия) трѣбваше да атакува и овладѣе Продълговатата, слабо обрасла съ храсталакъ висота (ю.-з. отъ Конусовидната), като подържа свръзка съ съседитѣ — въ дѣсно (1/8. п. бриг.) и лѣво (съ 52. п. п.).

[1]) О. № 123, 1 ч., 25. VIII., 3/6. п. бригада. [2]) Полковникъ Петровъ. [3]) О. № 1, 7 ч. 15, 25. VIII., 3/6. бриг. [4]) О. № 124, 7 ч. 10, 25. VIII., 3/6. п. бриг. [5]) О. № 6, 5 ч., 25. VIII. на к-ра дѣсната колона — 52. п. полкъ.

52. п. п. да атакува и овладѣе Конусовидната висота, находяща се ю.-з. отъ „Лесистата.“ Свръзка съ съсединѣ.

Придаденитѣ къмъ участъка батареи — да масиратъ силенъ огънь по тия 2 точки.

Резервътъ — задъ 52. п. п. К. н. м. — на Скалистата висота, 800 м. сев. на Горничево.

Съ огледъ на това, командиратъ на 51. п. п. заповѣда, дружинитѣ да се въздържатъ отъ настжпленне, до като 30. п. п. не напредне съ лѣвия си флангъ и се подравни съ полка, а 2/51. др. да не настжпва до като 52. п. п. не се подравни съ лѣвия си флангъ.

Къмъ 9 ч. 20, бригадниятъ к-ръ *съобщи*[1]) на подчиненитѣ си к-ри и въ дивизията, че артилерията била настанена на новитѣ си позиции и подготвила даннитѣ за стрелба по разни точки и *заповѣда* — въ 11 часътъ да почне движението за атака, която да се води най-енергично. Той напомняше да се държи свръзка съ съсединѣ и съ артилерията.

Въ последния моментъ обаче, к-ръть на 8. дивизия, който се намираше на в. Висина, като взе предвидъ, че батареитѣ отъ 1/6. арт. отд. още не бѣха пристигнали, *реши* да ги дочака и заповѣда атаката да се отложи до нова заповѣдь. Това бригадниятъ к-ръ съобщи[2]) до своитѣ части и на съсединѣ.

Частитѣ отъ колоната останаха на своитѣ мѣста, бити отъ фронта и дѣсния флангъ съ силенъ артилерийски огънь. На голѣмо изпитание се намираше 51. п. п., стрелбата по когото често взимаше видъ на барабаненъ огънь и ротитѣ му трѣбваше да стоятъ приковани, по скритѣ склонове на височинитѣ. А горещия день, безводието и нагорещенитѣ скали измъчваха войницитѣ.

Бригадниятъ к-ръ *считаше*, че собствената артилерия, макаръ и приготвена да издържи настжплението съ своя огънь, слабо облекчаваше тежкото положение на полковетѣ и това всѣвало недовѣрие къмъ нея, защото не могла да открие мѣстата на всички добре скрити и маскирани непрятелски батареи, а за обстрелване на разположението имъ на площади, не разполагала съ нуждното количество снаряди.

Вследствие на това, той *помоли*[3]) к-ра на 1/8. п. бригада, да нареди — неговата артилерия да облекчи положението на дѣсния му флангъ, кждето дружината отъ 51. п. п. (1/51.) силно страдала отъ фланговия огънь на противника, находящъ се срещу 30. п. полкъ.

Но положението на колоната се влошаваше и къмъ пладне, бриг. к-ръ го смѣташе за доста критическо. Полковетѣ редѣяли отъ силния артилерийски огънь, съседнитѣ колони

[1]) О. № 2, 9 ч. 20, 25. VIII., 3/6. бр. [2]) О. № 3, 10 ч. 50, 25. VIII., 3/6. бриг. [3]) О. № 4, 11 ч. 55, 25. VIII., 3/6. п. бригада.

не се подавали напредъ, за да се подравнятъ съ дѣсната му колона и съ това да я облекчатъ.

Надвечерь той получи отъ дѣсната колона последователно две *донесения*[1]):

Споредъ първото — к-ръть на 51. п. п. по телефона докладвалъ, че отъ силния непр. артилерийски огънь, въ една отъ дружинитѣ му излѣзли отъ строя всички офицери, съ изключение на единъ; въ друга дружина останали само трима, а въ третата останали само по 1 офицеръ въ рота. Много отъ по-малкитѣ началници и голѣмо число войници били убити и ранени. Поради това, ако полка му не бжделъ смѣненъ презъ идващата нощь, не би могло да се изнесатъ раненитѣ отъ окопитѣ. Най-много страдалъ отъ огъня отдѣсно. Неприятелскитѣ батареи едвамъ сега били намѣрени отъ собственитѣ . . . Сжщиятъ добавяше, че отъ неприятелския огънь често и за продължително време била прекжсвана телефонната свръзка съ този полкъ.

Съ второто донесение, като допълнение на първото, к-ръть на колоната съобщаваше, какво, споредъ писменото донесение отъ к-ра на сжщия (51.) п. п.: 1. и 2. дружини отъ полка, находящи се въ бойна часть, били почти унищожени, поради това, че били изложени на кръстосанъ артилерийски огънь. Всички офицери отъ тѣзи дружини били ранени и контузени. Останалитѣ войници се разбѣгали. 7. рота цѣла била унищожена и се разбѣгала. За запазване позицията нуждно било да се изпрати нова часть, защото инакъ се рискувало позицията да остане безъ хора. Моралътъ силно отпадналъ. Войницитѣ отъ три дни не видѣли вода.

Съзнавайки тежкото положение на 51. п. п., бригадниятъ к-ръ *заповѣда* на к-ра на артилерията да не жали снарядитѣ и да накара неприятелската артилерия да замълчи поне до вечерьта. Той *счете* за неумѣстно да изпрати смѣна или подкрепления отъ прѣсни части, тъй като бѣ увѣренъ, че артилерията ще ги стопи преди пристигането имъ.

Следъ това на 1/12. артилер. отдѣление бѣ възложено да обезвреди неприятелската батарея, което отчасти то изпълни, като привлѣче върху си огъня на нѣколко непр. батареи, но то понесе чувствителни загуби.

Сжщевременно бригадниятъ к-ръ *заповѣда*[2]): 3/15. др. (безъ 10/15. р.) отъ резерва, щомъ се мрькне, да се даде въ разпореждание на 51. п. п. и друж. командиръ веднага да влѣзе въ свръзка съ к-ра на полка, за да узнае кжде ще отиде дружината и пжтя на движението. Въ разпореждане на бригадния к-ръ оставаше една рота.

[1]) О. №№ 43 и 44, отъ 17 ч. и 18 ч., 25. VIII., на дѣсната колона (к-ра 52. п. полкъ). [2]) О. № 7, 17 ч. 40, 25. VIII., 3/6. бр. до 15. п. п.

На 2/51. и 1/51. дружини бѣ съобщено, че ще бждатъ смѣнени (отъ 3/15. др.), следъ което да застанатъ въ полкови резервъ за уреждане при кладенчето, въ дола западно отъ Горничево, гдето ще се попълнятъ съ млади войници отъ 30. п. полкъ.

Тази смѣна почна въ 20 ч. и завърши въ 24 ч. 9/15., 12/15. и 1 взводъ отъ 11/15. роти заеха позиция на Голата висота, 3 клм. с.-и. Горничево и 11/15. рота — 3 взвода — политѣ на езика, спущащъ се отъ противника къмъ лѣвия флангъ на 30. п. полкъ.

Бригадниятъ к-ръ съобщи, че ще донесе за положението на дѣсната колона вѣрвайки, че ще бжде изтеглена отъ бойната линия за устройване, но се надѣваше, че ако това не станеше, то офицеритѣ и войницитѣ ще намѣрятъ подържка въ себе си, съ съзнанието, че ще изпълнятъ своя святъ дългъ къмъ Отечеството. Той обаче препоржчваше и подчертаваше да се приготвятъ закрития.

Непр. артилерийски огънь продължи и къмъ мръкване се засили по 1/12. арт. отд. Споредъ преценката на бригадния к-ръ, каточе ли противника се засилвалъ не само съ пехотни части, но и съ артилерия, при изобилие на снаряди. Той подчертаваше доброто държане и храбростьта на артилериститѣ отъ 1/12. арт. отдѣление, въ лицето на командира на сѫщото — подполковникъ Карадимовъ.

Колоната занощува на сутрешнитѣ си позиции.

Загуби: 51. п. п. убити войн.—19; ранени: офиц.—4[1]), войн.—88; изчез.—10. 52. п. п. (3/52. др.) убити войн.—3. ран. войн.—16.

Изстреляни патрони: 51. п. п. — ? 52. п. п. — 1000 (3/52. др.).

Артилерията на колоната. К-рътъ на артилерията въ бригадата (на 18. арт. п.) бѣ получилъ заповѣдьта, да обедини командуването на артилериитѣ въ дветѣ колони на бригадата, обаче не бѣ направилъ още съответнитѣ нареждания по нѣмане телефонна свръзка[2]). Обаче още сутриньта, като виждаше трудното положение на 1/51. дружина подъ силния арт. огънь, заповѣда на 3/3. гауб. (1. взв.) и на 1/8. 10·5 см. дълга германска батареи да усилятъ огъня по неприятелскитѣ батареи. Той нареди да се изпратятъ напредъ наблюдатели отъ артилерийскитѣ отдѣления, за да разкриятъ позициитѣ на непр. батареи и да подпомогнатъ борбата съ тѣхъ. Обаче нѣкои отъ изпратенитѣ, забелязани, съ артилер. огънь бѣха прогонени. Все пакъ въ щаба му се знаеха приблизителнитѣ

[1]) Ранени отъ 51. п. п. — майоръ Тройчевъ, поручикъ Бояджиевъ, подпор. Анастасовъ и Марковъ. Контузенъ к-рътъ на полка — подполковникъ Жабински. [2]) Такава имаше, чрезъ станцията и кабела на 12. п. п., до 3/6. бригада, но, поради много пех. разговори, не се чувало нищо (донесение о. № 129, 8 ч. 30, 25. VIII.) 2/18. арт. отдѣл., и нѣмала кабелъ.

мѣста на 3 полски[1]), 1 гауб.[2]) батареи, 1 план. взводъ[3]) и 1—2 дълги орждия[4]).

К-рътъ *1/12. арт. отдѣление,* още въ 6 ч. 30, изпрати адютанта си, като дѣсенъ страниченъ наблюдаталь (съ телефонъ), за да открие „дѣснитѣ" дълбоко закрити батареи. И когато най-дѣсната бѣ забелязана по блѣсъцитѣ ѝ, върху нея се нахвърлиха 2/12., 3/12. батареи и 3/3. гауб. взводъ.

Завърза се усилена артилер. борба, която трая половинъ часъ. Сръб. батарея замълкна; следъ нея и отдѣлението.

Следъ това 1/12. и 2/12. батареи стреляха по две наблюд. мѣста и прогониха наблюдателитѣ.

По-късно, когато дѣсната непр. батарея откри фланговъ огънь по лѣвата дружина на 51. п. п., тя бѣ замълчана отъ 1/12., 2/12. батареи и 3/3. гауб. взводъ (съ 1 гаубица).

Следъ пладне (14 ч. 30), когато „дѣсната" и „фронталната" (въ гората) батареи откриха кръстосанъ огънь по преднитѣ дружини на 51. п. п., к-рътъ на отдѣлението насочи (чрезъ стран. набл.) по първата 2/12. и 3/3. гауб. взв., по втората 1/12. и 3/12. батареи. Съ силенъ ураганенъ огънь, фронталната въ скоро време бѣ замълчана. И като я остави подъ огнево наблюдение на 1/12. батарея, премѣсти стрелбата на 3/3. гауб. взв. по дѣсната батарея, като успѣ да замълчи и нея. Общо борбата трая и тукъ $^1/_2$ часъ.

Надвечерь (17 ч.) отдѣлението стреля по наблюдателни мѣста (съ 1/12. батарея).

Къмъ 19 ч., надъ него се появиха два непр. самолета. Последва силна стрелба отъ нѣколко полски и гаубични батареи, която обхвана позициитѣ на отдѣлението и наблюд. мѣста. Управлявана отъ самолетитѣ съ цвѣтни ракети, тази стрелба принуди отдѣлението да спре борбата до изчезването имъ и до спиране неприятел. стрелба (19 ч. 30). Отъ този огънь отдѣлението имаше значителни загуби[5]) въ хора, коне и материална часть.

Едновременно съ стрелбата на отдѣлението действуваше и лъжливата му батарея, разположена въ дѣсно и напредъ отъ него. Съ помощьта на командира ѝ (кандидатъ-подофицеръ) и прислугата — двама редници, които хвърляха блѣсъци и петарди, когато отдѣлението стреляше, противниковата артилерия бѣ заблудена (преди пладне). Тя я обстреля оживено, при което бѣ убитъ к-ра ѝ, кандидатъ-подофицеръ

[1]) Две отъ тѣхъ — 5 клм. източно отъ к. 1500 и 5 клм. сев. отъ Петърско езеро; една — 3 клм. ю.-и. к 1500. [2]) 2 клм. ю.-и. к. 1500. [3]) ю.-и. к. 1500. [4]) Между полскитѣ батареи. [5]) Щ. отд. ранени войници—2 (единия при фалшивата батарея); въ 1/12. батар. ранени: войн.—2, коне—1; въ 2/12. батар. ранени войн.—5, коне: убити—7, ранени—15; 3/12. батарея ранени войници—1.

Лилко Якимовъ. Следъ изчезване на самолетитѣ (после пладне) тази примамка не бѣ поражавана.

1/18. артил. отдѣление. Съ 1/18. батарея, отъ 6 ч. 40, а следъ това и съ 3/18. и 4/18. батареи, (отъ новата позиция върху билото на М. Нидже 1·5 клм. с. отъ Горничево) отъ 7 ч., отдѣлението започна стрелба и отбелѣзване съ изстрели разни точки и цели върху непр. позиция[1]). Къмъ 13 ч. обаче, 3/18. батарея слабо маскирана, особено откъмъ св. Спиридонския масивъ, бѣ силно поражавана отъ една гаубична батарея (отъ дѣсно на св. Спиридонъ). Тя бѣ добре налучкана и понесе загуби[2]).

Загуби: 1/12. арт. отд. убити войн. — 2; ранени войн. — 8; коне убити — 7, ранени — 15, разрушени 2 ракли, 1 предн. 1/18. арт. отд. ранени войн. — 3[3]), разрушенъ — 1 предн. 3/3. гауб. взв. разрушенъ — 1 предникъ.

Изстреляни: снаряди — 1157 (1/12. бат.—285, 2/12. б. — 141) 3/12 б.—417, 3/3 гауб. в. — 127, 1/18 бат.— ?, 3/18 б.—115, 4/18 б. — 72.,

Лѣвата колона—12. п. п.—получи задачата[4]) въ 5 ч. 20. К-ръть й, още предната вечерь, бѣ далъ *нареждането*[5]) си — колоната да се подготви за настжпление (следъ нова заповѣдь) и овладѣе голия гребенъ, южно отъ к. 1500, така:

Дѣсенъ участъкъ: 4 роти[6]) и 2 картечници ще заеме участъка на 1/15. друж. и ще атакува непр. позиция, въ дѣсно отъ жълтата нива на Лесистия гребенъ, до гребена западно отъ Трапецовидната висота.

Лѣвъ участъкъ: 4/12. друж., 2 роти отъ 3/12. друж.[7]) и 2 картечници[8]) ще атакува непр. позиция отъ жълтата нива (включ.) на Лесистия гребенъ, до седловината на северния край на гората (включително).

Полкови резервъ[9]): Отъ 12. п. п. — 6 роти[10]), 1/15. друж. и 2 картечници ще се разположи: 9/12., 11/12. роти и 2 картечници[11]) на позиция при Облата висота, изт. отъ Висина, на досегашнитѣ си мѣста; 5/12. 8/12. роти и 1/15. дружина — задъ височината ю.-и. отъ Висина; 2/12. и 3/12. роти — на мѣстата си върху зап. склонъ на Висина.

---

[1]) 3/18. батарея отбелѣза: Конусовидната вис. (мѣрн. 2·650 клм.); окопа въ лѣво, по голия гребенъ (м. 2·375 клм.); Подковообразния гористъ гребенъ (м. 2·600 клм.); Лесистата висота (м. 3·150 клм.); план. бат. въ гората, лѣво на конуса (м. 5·100 клм.); с.-з. Гористъ връхъ (м. 3·650 клм.); кота 1500 (м. 6·400 клм.); окопа съ картеч. на голия гребенъ, дѣсно отъ конусовид. (1·875 клм. до 2·200 клм.). [2]) Ранени войн. — 3 и разбитъ 1 предникъ. [3]) Отъ 3/18. — 1 и отъ 4/18. — 2. [4]) О. №122, 1 ч. 30, 25 VIII, 3/6 п. бриг. [5]) О. № 589, 21 ч., 24 VIII, 12 п. п. [6]) 6/12., 7/12., 1/12. и 4/12. — к-ръ подполковникъ Шкодревъ. [7]) 10/12., 12/12. роти. [8]) К-ръ на участ. майоръ Бояджиевъ Ст. [9]) Майоръ Коларовъ Ст. [10]) 2/12., 3/12., 5/12., 8/12., 9/12. и 11/12. роти. [11]) Съ к-ръ майоръ Велевъ.

Артилерията[1]): 2/18. и 1/6. артил. отдѣления. Първото отъ досегашната си позиция, а второто, като се изнесе напредъ, ще заеме позиция по указание на к-ра 2/18. арт. отдѣление.

Свръзка — между атакуващитѣ части и съ съседнитѣ колони (4/12. друж. съ 55. п. п. и 2/12. др. съ 52. п. п.) и грижи за фланговетѣ.

Командно и наблюд. мѣсто — в. Висина.

Следъ като цѣлата изтекла нощь, командирътъ на колоната, чакà да пристигнатъ батареитѣ на 1/6. арт. отд., за които бѣ изпратилъ хора да ги срещнатъ, въ и оттатъкъ Вощаранъ и рота, за да имъ помага въ изкачването, едвамъ къмъ 6 ч. 30, узна, че пристигнали. Той смѣтна[2]), че за поставянето имъ на позиции били необходими най-малко 5 часа; че съ чакането си е изгубилъ времето за нощни действия; че за атаката презъ деня била нуждна по-силна артилерия, а разполагаемата (въ момента на позиция артилерия) била слаба, за да подготви последователното овладяване на неприятелската позиция.

И, като се убеди, че къмъ 11 ч. артилерията му ще бжде готова, въ 10 ч., *заповѣда*[3]): точно въ 11 ч. да се започне атаката, която да се води най-енергично. Действията на артилерията да обедини к-ръть на 1/6. арт. отдѣление, който да влѣзе въ телефонна свръзка съ него и съ мощенъ огънь подкрепи пехотата. Сжщиятъ внимателно да следи движението напредъ на пехотата.

При все това, поради неготовностьта на артилерията[4]), общата атака, въ последния моментъ *се отмѣни.*

Следъ това деньтъ премина въ артилерийски двубой.

Артилерията на колоната[5]), въ този день не предприе огневи действия.

К-ръть на 8. арт. бригада се намираше при к-ра на 18. арт. полкъ с.-з. Горничево, когато къмъ 11 ч. бѣ повиканъ отъ к-ра на дивизията на Висина. Следъ ориентирането му (14 ч.), той заповѣда: командирътъ на 1/6. арт. отд. да обедини командуването на артилерията въ колоната, като неговото отдѣление заеме позиция въ котловината западно отъ Висина; гауб. взводъ (2.) по-близу до гребена, полскитѣ батареи по-назадъ, а 5/18. бат. се изнесе напредъ. Следъ това я раздѣли въ две групи: дѣсна[6]) (2/18. арт. отд., 3/6. б. и 3/3. гауб. взв.) и лѣва[7]) (1/6. отдѣление: 1. и 2. батареи).

---

[1]) К-ръ 1/6. арт. отд. — подполков. Драгановъ. [2]) О. № 590, 6 ч. 30, 25. VIII., 12. п. п. [3]) О. № 591, 10 ч., 25. VIII., 12. п. п. [4]) 1/6. арт. отд. зае позицията си вечерьта. [5]) 2/18. арт. отд., 1/6 арт. отд. и 3/3 гауб. взв. [6]) На майоръ Станчевъ. [7]) Подполковникъ Драгановъ Ст.

К-ръть на бригадата (8. арт.) остана на н. м. — при това на 2/18. арт. отдѣление.

2/18. арт. отдѣление прояви слаба огнева дейность. Въ 11 ч., къмъ него се присъедини 3/3. гауб. взв., а на мръкване то бѣ обсипано съ силенъ артилерийски огънь.

1/6. артил. отдѣление, въ 4 ч. 30, пристигна въ Вощаранъ. Следъ това то продължи къмъ в. Висина, посрещнато отъ дадената му въ помощь рота, отъ 12. п. п. На н. м. на к-ра 2/18. арт. отд. (9 ч.), к-ра на отдѣлението (1/6) бѣ ориентиранъ. Посочиха му се позициитѣ за дветѣ му батареи (въ лѣво отъ 2/18. отд.), а за третата, той изпрати адютанта си да избере такава, къмъ в. Висина.

Ала като разбра, че позициитѣ и на дветѣ батареи ще бѫдатъ много отдалечени отъ гребена, следователно и отъ наблюдател. мѣста (700—800 м.), сѫщия тръгна да търси други позиции — по-близу до противника. Но и отъ новоизбранитѣ, той се отказа, поради каменистата почва и като много изложени на непр. артилерийски огънь.

Следъ пладне (16 ч. 35), к-ръть на 8. арт. бригада му заповѣда да заематъ позиции така: 3/6. батарея влѣво отъ 2/18. арт. отд., като влѣзе въ състава му; 1/6. и 2/6. б-реи — напредъ по сѣдловината, въ подножието на Висина, и пристигащитѣ по-късно 4/2. и 6/2. гауб. батареи[1]) — въ котловината ю.-и. отъ тѣхъ. Четиритѣ б-реи ще образуватъ лѣва група[2]).

Следъ това, съ к-ра на 2/2. гауб. отдѣл. и батар. к-ри (1/6. отд.) извърши разузнаване на посоченитѣ позиции, които следъ мръкване се заеха, а презъ нощьта окопаха, складираха снаряди и приготвиха даннитѣ.

Наблюд. мѣсто на групата на Висина — при к-ритѣ на 12. п.п. и на 8. дивизия.

Поради обстрелването имъ презъ деня, всички предници и бойния обозъ се изпратиха значително назадъ. Снабдяване съ бойни припаси — отъ гара Баница.

Загуби — нѣма. *Изстреляни* 2/18. арт. отд. снаряди — 191 (2/18.—71, 5/18.—80, 6/18.—40).

Бригаденъ резервъ — 2/15. др. (2 роти), 15. картеч. рота (3/15. друж. — до 21 ч.).

1/3 пех. бригада започна прегрупиране. За настѫпващия день оставаше въ сила заповѣдьта[3]) — всички части здраво да се затвърдятъ на заетитѣ мѣста. Бригадниятъ к-ръ чакаше отговоръ на решението си[4]), да измѣни плана на действието и да смѣни участъцитѣ на 11. и 56. п. полкъ.

[1]) Съ о. № 2503, 2 ч. 45, 25 VIII, 1/3 п. бриг. тѣ бѣха получили заповѣдь, съ к-ра на отдѣлението, да усилятъ 12. п. п. и въ 5 ч. тръгнаха. [2]) На подпол. Драгановъ. [3]) О. № 590, 22 ч. 10, 24. VIII., 1/3. п. бр. [4]) О. № 591, 22 ч. 20, 24. VIII, 1/3. п. бригада.

Полученията отговоръ[1]) *гласеше*: размѣстването на войскитѣ се одобрява; 1/55. и 3/55. дружини, по севернитѣ склонове на к. 1500, подъ командуването на командира на 55. п. п. да настѫпятъ въ свръзка съ 12. п. п., като ще имъ се придаде една план. батарея, вѣроятно на 26. VIII., презъ деня. Препоржчваше му се да образува по-значителенъ бриг. рез.

Следъ това, той даде *нареждането*[2]) си до к-ръть на 3/8. п. бригада и 11. п. п., споредъ които:

К-ръть на 3/8. п. бригада да поеме командуването на бригадата си, усилена съ 8/6. и 5/2. (гаубична) батареи, съ *задача:* 1/55. и 3/55. дружини, които на 26. VIII. ще бѫдатъ усилени съ една план. батарея, най-енергично да настѫпятъ къмъ к. 1500 и съдействуватъ на 12. п. п. за завладяване на южнитѣ й склонове. Съ останалитѣ части ще заеме участъка срещу Джематъ до 3/55. друж., т. е. Шопа включително, и прикове противника отпреде си, като 3/3. пл. батарея се използува за увенчаване гребена щомъ бѫде заетъ. 11. п. п., въ 22 ч. тази вечерь, да бѫде смѣненъ отъ 56. п. п. или 2/55. друж. и ще му се възложи атаката въ друга посока. Самъ той да застане по-близу до 56. п. п. и установи сигурна свръзка до к. 2525, и

11. п. п. ще атакува Седлото. За цельта, полкътъ предварително ще бѫде смѣненъ и то най-късно до 22 ч., като до този часъ предаде участъка си (включително 2/55. друж. и 3/3. пл. батарея) на к-ра 3/8. бригада (а до неговото пристигане — на к-ра 56. п. п.) и до 4 ч. на 26. VIII., незабелязано да се изтегли съ 2., 3. и 4. дружини и картечната рота. Следъ това да застане на сев.-изт. склонъ на к. 2525. Ако обаче се намѣри скрито мѣсто около 1/11. друж., да остави на запазено още една дружина. Презъ настѫпващата нощь да се изучи пространството между 1/11., 1/46. дружини, Седлото и то—незабелѣзано. За часътъ на тръгването на 11. п. п., къмъ к. 2525, да донесе.

К-ръть на 3/8. п. бригада, въ 13 ч., получи горното нареждане. Въ резултатъ той *заповѣда*[3]):

55. п. п. (безъ 2/55. др.) 6 картеч., 1 план. батарея и 1 взв. пионери — ще настѫпи къмъ к. 1500 и съдействува на 12. п. п., за завладяване южнитѣ му склонове.

56. п. п., 6 картечници, 3/3. пл. батарея, следъ като смѣни 11. п. п., ще заеме участъка срещу Джематъ включ. до в. Шопа включ. и действува най-енергически, съ цель да прикове противника насреща си.

2/55. друж. — въ бриг. резервъ ще застане тази нощь до Попадийски колиби.

[1]) О. № 158, 9 ч. 40, 25. VIII., 8. дивизия. [2]) О. № 601, 12 ч. 05 и 602 14 ч., 25. VIII., 1/3. п. бригада. [3]) О. № 16, 13 ч. 30, 25. VIII., 3/8. п. бригада.

Артилерията: 8/6. и 5/2. гаубична батареи отъ позициитѣ си ще съдействуватъ за овладяване к. 1500.

Дружинитѣ да се свържатъ съ полка чрезъ телефонъ.

Следъ пладне щабътъ на 3/8. бриг. тръгна отъ Совичкия участъкъ и вечерьта пристигна на к. 1944 — новото ком. и наблюдателно мѣсто.

Дѣсната колона — 55. п. п. Презъ изтеклата нощь отби две контра-атаки. Поради изтеглянето на 2/55. друж., 3/55. друж. премѣсти резерва си (12/55. полурота) задъ лѣвия свой флангъ. Презъ деня непр. артил. и пехотенъ огънь.

Заповѣдьта[1]) за предстоящитѣ действия се получи въ 13 ч. 30. К-рътъ на колоната *реши* да ги почне на следния день — 26. августъ.

Споредъ донесенията отъ к-ра 1/55. друж., патрулитѣ забелязали (на к. 1500) 3—4 реда окопи. Той билъ убеденъ, че предъ фронта на дружината му имало $1^1/_2$ полка, съ 15 картечници и 2 планински батареи.

Загуби: 55. п. п. убити—1, ранени—1; артилерията — нѣма.

Изстреляни патрони 55. п. п.—48,000; лѣва арт. група—нѣма.

Срѣдната колона — 11. п. п.[2]) премина нощьта при рѣдка противникова пех., арт. и минна стрелба и светящи ракети. 50—60 кгр. мини сж падали къмъ 6., 8. и 11. роти. Нѣкой не се пръскали[3]). Окопитѣ за взводове — завършени до колѣни, съ малки заслони задъ тѣхъ. Движение денемъ невъзможно, поради артилер. огънь. Въ 5 ч. 30, пристигна (на 500 м. сев. отъ 4/11. дууж.) 2/55. дружина ($2^3/_4$ роти) и застана въ полкови резервъ—задъ дѣсния флангъ.

Нарежданията[4]) за предстоящитѣ действия се получиха въ 16 ч. 30, и к-рътъ на колоната *разпореди*[5]): До 22 ч. дружинитѣ да предадатъ участъцитѣ си на 56. п. п. и тръгнатъ за к. 2525, кждето да бждатъ до 4 ч., на 26. VIII.

Изтеглянето имъ почна въ 20 ч. 4/11. др., въ 22 ч., сдаде на 2/55. др. и тръгна за к. 2525. Между 1 ч. 30, и 4 ч. (на 26. VIII.) бѣ смѣнена 2/11. дружина, но не можа да стигне на опредѣленото мѣсто. Щабътъ на полка тръгна въ 20 ч. и стигна въ 24 ч. 1/11. др. остана на мѣстото си.

Загуби — нѣма. *Изстреляни* 11. п. п.: патрони — ?

Лѣвата колона — 56. п. п.[6]) премина нощьта въ окопаване, подъ арт., карт. и миненъ огънь. Въ 1 ч. 10, к-рътъ на полка получи заповѣдь[7]), да се запознае съ участъка на 11. п. п. и въ всѣки моментъ да бжде готовъ да смѣни по-

[1]) О. № 16, 3/8. бр. [2]) Безъ 1/11. дружина. [3]) О. №№ 727 и 733 отъ 9 ч. и 17 ч. 15, 11. п. п. [4]) О. № 602, 14 ч., 25. VIII., 1/3. бриг. [5]) О. №№ 731, 732 и 736, 25. VIII., 11. п. п. [6]) И 1/11. дружина (1., 2., 3. и 16. роти). [7]) Телефгр. о. № 590, 22 ч. 10, 24. VIII., 1/3. п. бр.

следния. Следъ като получи и заповѣдьта на к-ра 3/8. п. бригада,[1]) той *нареди*[2]):

Полкътъ съ 3/3. пл. батарея да заеме участъка отъ в. Джематъ иери включ., до 3/55. друж. (в. Шопа включително) съ цель, чрезъ смѣли и енергични действия, да прикове противника насрещу участъка му, така:

3/56. друж. съ 2 картечници ще заеме цѣлия досегашенъ участъкъ на полка, да го охранява добре и съ огънь прикове противника на мѣстото му.

1/56. друж. (3 роти), 2/55. др. ($2^1/_2$ роти) и 1 картечница отъ 55. п. п.[3]) ще заематъ досегашния дѣсенъ участъкъ на 11. п. п., до в. Шопа вкл., охранява и съ огънь прикове противн.

2/56. друж. съ 4/56. рота и 2 картечници — ще заеме лѣвия участъкъ на 11. п. п., охранява сжщия и съ огънь прикове противника.

Да се свържатъ съ набл. м. на полка[4]), чрезъ телефонъ: 3/3. пл. батарея и дружинитѣ.

Въ дѣсно 55. п. п. ще атакува к. 1500 (юж. склонове), а влѣво 11. п. п. — ще атакува и заеме Сѣдлото.

Свръзка съ съседитѣ: влѣво съ 11. п. п. — 1 взводъ отъ 1/56. др. и въ дѣсно съ 3/55. др. — 1 взв. отъ 1/56. др.

Горнитѣ задачи предварително се дадоха и по телефона, за осигуряване смѣната.

Но поради това, че 1/56. друж. щѣше да закъснѣе съ смѣната на 4/11. друж. (на дѣсния флангъ), допълнително се нареди временно фронта й да се заеме отъ 2/55. друж. Това се изпълни въ 22 ч. 30, а 1/56. друж. зае участъка си едва въ 2 ч. 30, на 26. VIII[5]).

Загуби — нѣма. *Изстреляни* патрони 56. п. п. — 2000.

Презъ деня — слабъ дъждъ. На к. 2525, t^0=3°.

1/11. дружина — безъ промѣна (1., 2., 3. и 16. роти).

1/46. дружина. Презъ деня значителна непр. арт. дейность, главно съ батареитѣ отъ Низи-дагъ (полска) и Папалазо (план.) — по предната линия, резерва и 1/1. пл. бат[6]).

4/11. рота. Партулни схватки въ долината на р. Бродъ и Биюкъ-дере[7]).

2/46. рота — бригаденъ резервъ. Презъ нощьта изпрати патрули за свръзка напредъ.

[1]) О. № 16, 13 ч. 30, 25. VIII., 3/8. п. бриг., получ. 16 ч. [2]) О. № 79, 25. VIII., 56. п. п. [3]) Н-къ — к-ра 1/56. др. подполковникъ Витановъ Т. [4]) Това на 11. п. п. [5]) 2/56. др. зае участъка срещу Метеризъ съ 4/56., 5/56., 6/56., 7/56. роти, и 2 картечници въ 1-а линия и 8/56. — въ втора. 4/56. др. срещу Джематъ — съ 4 роти и 2 карт. въ първа линия. Свръзката съ съседитѣ: 7/55. рота съ 55. п. п., въ дѣсно и 1 взводъ отъ 12/56. р., съ 1/11. друж., въ лѣво. [6]) О. № 46, 14 ч., 25. VIII., 1/46. др. [7]) О. № 97, 18 ч. 40, 25. VIII., 4/11. рота.

Лѣва артилерийска група. Презъ нощьта и презъ деня батареитѣ отговаряха на неприятелскитѣ съ рѣдка стрелба.

Загуби — нѣма.

Изстреляни снаряди — 138 (4/6.—8, 7/6.—61, 1/1.—37, 3/3.—32).

Дивизионенъ резервъ — 4/15. дружина — при Вощаранъ

К-ртъ на дивизията отъ 18 ч. 30, премѣсти ком. и набл. си мѣсто на к. 824 — при Баница. Сѫщиятъ получи *донесение*[1]) (отъ 8. арт. бриг.), че снарядитѣ били на привършване. Дневния разхода билъ 5000, а се получавали по 1400. Това бѣ съобщено въ щаба на армията.

Армейски резервъ — 7/18. и 8/18. не с.с. батареи при с. Дол. Върбени; 2 роти отъ 2/15. др. гарнизонъ въ Битоля.

За 26. VIII., дивиз. к-ръ *заповѣда*[2]) — частитѣ да продължатъ настѫплението за овладяване лин. Чаконъ—Жерви:

1/8. п. бригада да атакува противника на св. Спиридонъ и продължи настѫплението за овладяване Чаконъ к. 606.

3/6. п. бригада — ще продължава настѫплението за завладяване Гористата висота, южно отъ Чеганска пл. и се насочи за завладяване участъка Чаконъ, Жерви. Къмъ нея се придаватъ 2 гауб. батареи (отъ 2. гауб. полкъ) и 3 полски (отъ 6. арт. полкъ).

1/3. п. бригада да атакува: съ 2 дружини отъ 55. п. п. — височинитѣ ю.-з. отъ к. 1500 и действува съвмѣстно съ 12. п. п. К-ртъ на 3/8. бригада — съ 56. п. п. и 3/55. друж. — да действува срещу участъка Джематъ иери и Метеризъ. 11. п. п. ще атакува Седлото срещу к. 2525.

Конната бригада да охранява участъка Мокрени, Налбандъ-кьой, Нови градъ и изпрати по 1 взв. конница къмъ с.с. Бабшоръ-кале, Елево, Бѣлкаменъ, билото на Мала рѣка (сев. Невеска), к. 993 (сев. Айтосъ), които ще смѣнятъ находящиятъ се тамъ роти и разузнаватъ въ южна посока.

Бригадата да влѣзе въ свръзка съ колоната на 2/8. п. бриг., отъ която тия взводове ще бѫдатъ замѣнени после съ пехотни части.

Отъ конната батарея да се изпратятъ две орѫдия къмъ Пателi, за да биятъ западния брѣгъ на Островското езеро и непр. орѫдия около с. Коларка.

Следъ като узна, че 2 непр. роти и 1 ескадронъ конница заели с. Елевисъ, разпореди, на 26. VIII., да се изпрати една рота отъ 30. п. п. въ Соровичъ, въ помощь на кон. бриг.

Вечерьта, щабътъ на дивизията се премѣсти на к. 824.

За този день *положението*, предъ фронта на армията, въ щаба на сѫщата се рисуваше така[3]):

[1]) Телегр. 25. VIII,8 арт. бриг. [2]) О.№179,19 ч.10,25.VIII.,8.дивизия. [3]) Телеграфенъ разговоръ подполков. Ганчевъ Ал. (щ. I. армия) съ щаба Действ. арм. (вѣроятно на 25. VIII.) — безъ дата е.

„Фронтътъ, срещу който се води борбата, представлява остръ жгълъ, съ върхъ на к. 1500, а крайнитѣ точки — едната на Островското езеро, другата на Метеризъ тепе. Отъ два дни усилията сѫ насочени да счупятъ линията к. 1500—Чаконъ въ нѣкоя точка. Оказа се обаче, че предъ главната отбранителна линия на противника, по контра-форса, който свършва предъ к. 606, има редъ други по-малки линии отъ отдѣлни висоти, всѣка една отъ които трѣбваше да се преодолѣе. Днесъ борбата е за да се строши едничката още малка линия, предъ главната. Войната тукъ въ нищо не се различава отъ обсадата на единъ секторъ отъ добре защитена крепость. Отъ тукъ и бавностьта на операциитѣ. По всичко изглежда, че противника е още доста сигуренъ за положението си и се бори съ усилията на играющия последната карта.

Ако днесъ се успѣе съ завладяване к. 907 и презъ нощьта задъ тѣзи гребени се инсталира тежката артилерия, смѣта се, че решителната крачка, за която отъ 3 дни е вдигнатъ кракъ — ще бѫде направена. Дали и следъ това противника ще продължи да упорствува, ще зависи отъ новитѣ подкрепления, които чакалъ. Такива той може да получи само отъ французкитѣ, италиански или руски резерви.

Борбата се води съ 3 сръбски дивизии, други две сѫ срещу 3. дивизия и една е срещу 5. дивизия. До сега обаче не сѫ отбелязани други неприятели, освенъ сърби.

Сведенията за движение на сръбски полкъ край източния брѣгъ на Островското езеро не сѫ положителни, обаче отрядътъ на подполковникъ Поповичъ (доброволч. полкъ) се събира нѣкѫде на югъ отъ Островското езеро.

Впечатленията[1]) отъ вчерашнитѣ (на 24. VIII.) действия, сѫдейки по донесенията сѫ, че операциитѣ се развиватъ бавно, но сигурно, явление обикновено въ сегашната война. Чувствува се (отъ донесенията), че у противника се засилва артилерията.

Полковникъ Тасевъ[2]) (3/6. бригада) е вече предъ последната, но затова най-силна неприятелска позиция, която остава да се завладѣе, за да се слѣзе въ Чеганъ. Ако Балканскиятъ полкъ успѣе да достигне дадения му обектъ, ще има богати резултати. Къмъ него се присъединяватъ и 2 дружини отъ 55. п. п., които действуватъ срещу к. 1500. По всичко изглежда, че сърбитѣ замислятъ нѣщо, но войскитѣ сѫ достатъчно силни, за да се предотврати каквато и да е изненада. Действията се развиватъ въ единъ лабиринтъ отъ скалисти контра-форси, каквито по картата човѣкъ никога

[1]) Тел. разговоръ подполк. Ганчевъ Ал.(I. Арм.)—подп.Георгиевъ К. (щ. Д. а.) на 25. VIII., 12 ч. 05. [2]) Телеграф. разг. подполк. Ганчевъ Ал. (I. арм.) — подполк. Георгиевъ К. (щ. Д. а.), 25. VIII., 19 ч.

не би успѣлъ да си ги представи. Днесъ артилерията на дѣсното крило се усили съ 5 батареи (къмъ 12. п. п.), изнесе се напредъ и утре ще се настѫпи къмъ Чеганъ, Жерви . . .

За настѫплението на 3. дивизия липсватъ пѫтища за спущане на полската ѝ артилерия въ долината на Мъгленица. Едно сериозно настѫпление на тази дивизия би дало богати резултати, но само когато се успѣе да се сринатъ тритѣ сръбски дивизии на Чеганска пл. Иначе, нейното положение (на 3. дивизия), слѣзла въ долината безъ полска артилерия, би било твърде рисквуано".

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕТО НА III. СРЪБСКА АРМИЯ.

Разпореждания на Върховното командуване.

Върхов. командуване *нареди*[1]): на 26., к-рътъ на 2. к. бригада съ щаба си и 4. коненъ полкъ да отпѫтува по най-краткия пѫть презъ Негушъ планина за Катраница, гдето ще получи нови нареждания отъ командуващия III. армия, подъ чието командуване ще влѣзе временно. Съ 1. к. бригада и гвардейския ескадронъ, дивизията (конна) ще остане при Вериа съ досегашната задача, като въ посока на Катраница влѣзе въ свръзка съ лѣвото крило на III. армия. 2. к. полкъ ще остане за осигуряване желѣзния пѫть. Освенъ това[2]) батальонътъ сръбски доброволци[3]), на 26., да се премѣсти въ Катраница (презъ Негушъ и Негушка планина), кждето да бѫде на 27. и влѣзе въ подчинение на III. армия.

По поводъ писаното въ *гръцкия вестникъ „Ембросъ"* отъ 23. августъ, че сръбската войска е претърпѣла *поражение*[4]), Върхов. командуване *извести*[5]): „Българитѣ имаха първоначаленъ успѣхъ, защото съ три пѫти повече сили атакуваха Дунавската дивизия и доброволцитѣ, които се оттеглиха на главната позиция западно Островското езеро. Засилени съ Вардарската дивизия и половинъ Тимошка, тѣ напълно задържаха българската контра-офанзива къмъ Леринъ. Нашето положение е добро. Духътъ е отличенъ и изгледитѣ за успѣхъ сѫ голѣми. Загуби около 1000 души".

Въ дневния бюлетинъ *за положението* въ този день[6]), то отбелязва, че „българитѣ днесъ не извършиха нападение, вѣроятно поради огромнитѣ загуби отъ вчера и че по досегашни сведения установено е, че предъ фронта на III. армия се намиратъ: Всички 6 полка отъ 8. дивизия; 15., 51. и 52.

[1]) О. № 4181, Върх. к., 25. VIII., получено въ конната дивизия 7 ч. на 25. VIII. [2]) О. № 4169, 0 ч. 10, 25. VIII., Върх. ком., до конната дивизия. [3]) Който на 24. VIII. стигна Вериа. [4]) Питане по този поводъ отъ адютанта на краль Петръ № 384 до Главната квартира. [5]) О. № 4185, 25. VIII. [6]) О. № 4189 (къмъ 16 ч. 30.).

п. п. (отъ 6. дивизия) съ 1 арт. отдѣление отъ тази дивизия и 11. п. п. отъ 3. дивизия".

Разпореждания на командуващия III. армия.

Командуващиятъ армията *заповѣда*: На к-рътъ доброволческия отрядъ подполковн. Поповичъ, който, въ 1 ч. 30, се обади на телефона въ Катраница, че съ отряда си е при с. Учора (?!), да заеме позицията к. 674, к. 850 и на северъ и влѣзе въ свръзка съ отряда на подполковн. Миушковичъ, като се свърже, съ телефонъ, съ Катраница.

Освенъ това Дринската дивизия да постави[1]) веднага подъ командата на Дунавската, 120 мм. французка батарея, на позиция при с. Чеганъ.

Сѫщиятъ изпрати армейската ескадрила и помоли[2]) да се изпрати и тази на Върховното командуване, за разузнаване пѫтя къмъ Битоля и Велесъ.

Въ този день непр. самолети на три пѫти бомбардираха Островo[3]). Загуби: убити оф., — 1 чинов.—1, войн.—5; ранени: войници—2, коне—25. Командуващиятъ армията поиска противовъздушни орждия и самолети за преследване.

Доброволческиятъ отрядъ подполковн. Поповичъ.

Отрядътъ стигна при Мораларъ[4]) (идвайки отъ Кайаларъ презъ Катраница) и застана на лѣвото крило на III. армия. Отъ Върхов. командуване му било пратено храна и муниции.

Отрядъ подполковникъ Миушковичъ.

Отрядътъ прояви разузнавателна дейность.

К-рътъ на отряда *донесе*[5]), че батареята, която вчера била северно отъ Чалджиларъ, днесъ не се виждала на това мѣсто. Рано сутринѣта — забелязани единъ ескадронъ и 1 пех. рота въ движение отъ Чалджиларъ презъ Елевисъ, къмъ Соровичъ. Отъ к. 916 видѣно при Соровичъ движение на колона (2 роти), на пѫть отъ станцията къмъ рида сев. на селото. За освѣтление на положението наредилъ: армейската конница, рано сутринѣта, да извърши разузнаване презъ лѣвия брѣгъ на Налбандкьой-дере и изпратилъ пех. патрули за разузнаване на Чалджиларъ и Елевисъ.

Въ резултатъ, отъ днешното разузнаване се *установи*[6]), че конния патрулъ къмъ Чалджиларъ намѣрилъ южно отъ

[1]) О. № 1552, 11 ч. 50, 25. VIII., III. армия. [2]) Телеф. разговоръ 25. VIII., 7 ч., полк. Димитриевичъ (III. арм.) полк. Маричъ (Върх. к.). [3]) О. № 1576, 25. VIII., III. армия. [4]) Сѫщия разговоръ (т. 1.). [5]) О. № 25, 15 ч. 45, 25. VIII. [6]) О. № 26, 21 ч., 25. VIII.

селото, на к. 649, 1 непр. коненъ взводъ. Изпратенитѣ офицерски патрули къмъ Уджана, Инели, Кайаларъ и Кожани къмъ Рудникъ — донесли, че на линията Мала Ракита, к. 649 се намиралъ единъ коненъ полкъ съ картечници. Селяни отъ Рудникъ твърдѣли, че тамъ имало единъ български ескадронъ, а 30 войника заминали къмъ Мокрени. При с. Ракита имало нѣмски патрулъ, а въ селото една рота. Патрулътъ въ Кайаларъ не намѣрилъ противникъ. Тѣзи, изпратени къмъ Чалджиларъ, минали на лѣвия брѣгъ на рѣката Налбандкьой-дере и при едноименното село видѣли взводъ конница. Отъ селяни узнали, че въ Чалджиларъ имало 6 орждия, конни пехотни части, но въ нощьта 24./25. се оттеглили, като оставили въ селото 15—20 конници.

На **Вардарската дивизия.**

Нощьта мина въ слаба престрелка[1]), която продължи и презъ деня, съ двустранна арт. стрелба[2]), обаче българската артилерия била по-малко активна. Дивизията остана на заетата позиция, като съ 2 роти и офицерски патрули извърши усилено разузнаване. Отбелязано, че българитѣ измѣствали свои части на северъ, срещу дѣсното крило на дивизията.

Отъ заловенъ български войникъ (10. п. п.) — узнато: предъ лѣвия участъкъ се намира 1/8. българ. бригада; предъ дѣсния — 2/8. бригада. При първата имало 6 план., а при Горничево—4 германски орждия.

На **Дунавската дивизия.**

Изтеклата нощь (24./25.) мина въ силна борба[3]). Още въ 22 ч. (24. VIII.) българитѣ (уч. 12. п. п.) започнаха нападение срещу центъра и лѣвото крило на дѣсния участъкъ и *успѣха да скжсатъ* позицията на дивизията. Тѣ се намираха на 200 м. разстояние, а презъ нощьта на три пѫти се опитваха да минатъ въ атака, но бѣха отбити съ пех. и картеченъ огънь, при силното съдействие на артилерията, презъ цѣлата нощь.

Къмъ 5 ч. 30, настжпи затишие по цѣлия фронтъ. Предъ центъра на дѣсния участъкъ българитѣ се намиратъ на близко разстояние, но следъ това частитѣ имъ, срещу центъра и лѣвото крило на сжщия участъкъ, се оттеглиха на вчерашната си позиция. Предъ лѣвия участъкъ се намираха на 1000 м. отъ позицията на дивизията. Предъ фронта й — отбелязани една-две групи тежки гаубици и едно 150 (?!) мм. дълго орждие, на позиция при с. Баница (Св. Илия).

[1]) О. № 1006, 25. VIII., Вардар. див. [2]) О. № 1027, 23 ч. 15, 25. VIII., Вард. див. [3]) О. № 527, 5 ч. 30, 25. VIII., Дунав. дивизия.

Презъ цѣлия день дивизионната артилерия води силна борба съ българската артилерия предъ своя фронтъ[1]). Особено интензивна тя бѣ между 14 ч. 30, и 15 ч. 30, когато сръб. батареи взеха надмощие. Къмъ 15 ч. 45, е отбелязано действието на едно тежко дълго орждие отъ Совичъ — противъ тила на к. 1800 и Гористата висота източно отъ нея.

Къмъ 20 ч. 30, борбата престана, а отъ 22 ч. 30, дивизионната артилерия обсипа българскитѣ части, които се събираха на 1000 м. предъ фронта на лѣвия участъкъ[2]).

Презъ деня (16 ч.) на к-ръ на дивиз. артилерия бѣ подчинена франц. дълга бат., находяща се при с. Чеганъ.

На **Дринската дивизия.**

Освенъ 120 мм. французка батарея отъ дивизията сж поставени на разположение на Дунав. дивизия една полска батарея (3-орждейна) и взв. гаубици (2 орждия[3])).

Предъ дивизионния фронтъ деньтъ мина тихо, при слаби престрелки и рѣдъкъ артилер. огънь. Една гаубица отъ лѣвия участъкъ би непр. батарея при с. Горничево, а планинската артилерия, отъ време на време, биеше българ. пехота по северния склонъ на к. 1500.

Задъ дивиз. фронтъ сж заловени наблюдателя и пилота на германския самолетъ, сваленъ[4]) (повреда на машината) отъ единъ французки Нюпоръ. Плененитѣ авиатори заявили, че още преди 5 дни тѣхнитѣ самолети отбелязали движението на сръбскитѣ подкрепления отъ Воденъ къмъ Острово и че сж бомбардирали Островската гара, като разтоварителна станция[5]).

Наблюдателната служба забеляза движение на 60 кола, които по единично се прехвърляли по пѫтя отъ Старковъ гробъ къмъ Совичката позиция и за с. Бачъ[6]).

На **конната дивизия.**

Дивизионниятъ к-ръ *нареди:* К-рътъ на 2. к. бригада съ щаба си и 4. к. полкъ, на 26. VIII., 6 ч., да се премѣсти отъ Негушъ за Катраница и се постави подъ заповѣдитѣ на III. армия, като вземе само товарнитѣ коне на 2. к. п. Снабдяване въ Острово, а к-рътъ на 1. к. бригада въ сжщия день (26. VIII.), съ тѣзи на 1. и 3. к. полкове, да разузнае позиция отъ р. Бистрица, к. 1620 по гребена къмъ к. 1550 до Селя, съ огледъ на 27. да я заеме (на самия вододѣлъ). Особено

[1]) О. № № 534, 12 ч. и 541, 18 ч., 25. VIII., Дунав. дивизия. [2]) О. № 574, 21 ч. 30, 25. VIII., Дунав. див. [3]) О. № 1623, 23 ч. 30, 25. VIII., Дрин. див. [4]) Но запаленъ отъ екипажа му. [5]) О. № 1621. 23 ч., 25. VIII., Дрин. дивизия. [6]) О. № 1606, 13 ч., 25. VIII., Дрин. дивизия.

внимание за уреждане съобщенията къмъ дѣсния участъкъ (к. 1550—Селя).

К-рътъ на дивизията получи донесение[1]), че офиц. патрулъ съобщилъ: войскитѣ на подполков. Миушковичъ заемали к. 916 до с. Коларка, а отрядътъ на подполков. Поповичъ — 850. Армейската конница се намирала на к. 633 (638?!) — на лѣвия брѣгъ на Куру-дере.

Сѫщиятъ донесе[2]), че батальонътъ сърбски доброволци стигналъ Вериа въ 17 ч. (на 24. VIII.) и че му били необходими 1—2 дни за почивка.

2,2 XI

10 ДЕЙСТВИЯТА НА 26. АВГУСТЪ.

(Схема № 10).

2/8. п. бригада съ 3 дружини се отправи за Неокази.

Въ 19 ч., бригадниятъ к-ръ получи *заповѣдъ*[3]): Незабавно да събере възможно повече части и заедно съ планинска артилерия се насочи къмъ Неокази, съ оговорката, че отъ бързината на пристигането зависи успѣха на боя. При това, охраната на пограничната линия се възлагаше на к-ра 23. п. п.

За това той *насочи*[4]) за Неокази 2/23. др. (безъ 5/23. рота[5])), 3/23.[6]) и 4/23. дружини[6]), 5/1. и 6/3. пл. батареи, а на к-ра 23. п. п. *възложи:* съ останалитѣ сили — 1/23. др., 5/23. рота, 14/23. рота и 2 не с.с. пл. орждия, 2 картечници, 1 пион. взводъ и 2/7. коненъ дивизионъ—да заеме за охрана и отбрана участъка (отъ Маликъ до Айтосъ включително) Маликъ, Креспанъ, Звезда, Голо-бърдо, Мочурище, Прогри, Биклища, до сев. Лабаница и охранява дѣс. флангъ на армията.

К-рътъ на полка *нареди*, участъка да се заеме така: 2 взвода отъ 1/23. рота — при моста Маликъ; 2 взвода отъ сѫщата съ 2 картеч., 1 взводъ отъ 2. рота, 2 не с.с. ор. и пион. взв. — прохода Звезда; 1 взводъ (2.) отъ 2/23. рота — прохода Голо Бърдо, Лещница (срещу обходъ на Звезда). 2 взвода отъ сѫщата рота — участъка отъ к. 842 до к. 849; 3/23. и 4/23. роти — участъка Тръстеникъ, Лабаница.

9/23., 11/23. роти съ 5/1. и 6/3. пл. батареи тръгнаха, въ 16 ч., отъ Рула за Леринъ и въ 20 ч. 30, стигнаха на бивакъ въ Писодери.

2/23. дружина: 7/23. рота съ 3 взвода—бивакъ при Черновище, 1 взводъ наблюдава и охранява к. 1120, 6/23. рота работи окопи на в. сев. Жервени, 8/23. рота на почивка.

[1]) О. № 363 на 2. к. бригада. [2]) О. № 1102, 2 ч. 30, 25. VIII., конна дивизия. [3]) Телегр. о. № 6898, 26. VIII., I. армия. [4]) О. № 58, 21 ч., 26. VIII., 2/8. п. бриг. [5]) Презъ Леринъ. [6]) Презъ Рула, Леринъ.

8. п. дивизия направи неуспѣшенъ опитъ за дневна атака съ 1/8. и 3/6. бригади. Неуспѣшната нощна атака на 1/8. бригада. Нощната атака на 3/6. бригада.

3. конна бригада охранява и разузнава. *Задачата*[1]) на бригадата оставаше сѫща: да охранява участъка Мокрени, Налбандкьой, Нови градъ и да изпрати по единъ взводъ конница къмъ с. с. Бабшоръ кале, Елево, Бѣлкаменъ, билото на Мала рѣка (сев. Невеска), к. 993 (сев. Айтосъ). Тия взводове ще смѣнятъ находящитѣ се тамъ роти и ще разузнаватъ за противника въ южна посока. Бригадата да влѣзе въ свръзка съ колоната на 2/8. бригада, отъ която тия взводове после ще бѫдатъ замѣнени съ пех. части. Отъ конната батарея да се изпратятъ 2 орждия къмъ Пателi[2]), да обстрелятъ западния брѣгъ на Островското езеро и неприятелскитѣ орждия около с. Коларка.

Въ 4 ч. 45, бригадния к-ръ *узна*[3]), че 10/15. рота въ 1 ч. заела височината 3 клм. южно на Соровичево, окопала се и влѣзла въ подчинение на 10. коненъ полкъ и че следъ това с. Елевисъ отново било възвърнато, а противникътъ — 2 роти и 2 ескадрона — се оттеглилъ къмъ Кьоселеръ. Колоната отъ Налбандъ кьой, къмъ полунощь заминала на изтокъ. Въ 6 ч. 30, — пристигна въ Екши-су 7/30. рота и следъ това зае позиция въ дѣсно, до 10/15. рота при Елевисъ.

Къмъ 8 ч. *разположението* на бригадата бѣ[4]):

Два ескадрона (1. и 2.) отъ 10. к. п. изпълняватъ охранит. и наблюдателна служби по линията Мокрени, Налбандъ кьой, Нови градъ.

Останалитѣ два ескадрона отъ полка, съ 10/15. и 7/30. роти — при Елевисъ.

Конната батарея: 1 взводъ при Пателi и 1 взводъ на Кирли Дервентъ.

Цѣлиятъ 1/7. дивизионъ[5]) изпратенъ за заемане дефилето на Мала рѣка пл. и за прикритие на конната батарея.

Въ донесението си[4]) бригадниятъ к-ръ изказа *мнение*, — 2/8. п. бригада да настѫпи на изтокъ и да очисти отъ противника този край.

Следъ пладне, сѫщиятъ получи отъ 10. к. п. *донесения*[1]):

Въ 18 ч. 45, — по сведения отъ мѣстни жители, презъ изтеклата нощь, въ Елевисъ влѣзли пехота (300 души) и конница (150 души), заели вис. западно отъ селото, но въ полунощь се оттеглили къмъ Кьоселеръ. Въ Налбандкьой имало пехота, която въ сѫщото време отишла на изтокъ, и

[1]) О. № 179, 19 ч. 10, 25. VIII., 8. дивиз., полученъ въ 1 ч., на 26. VIII. [2]) Изпълнено [3]) О. № 6, 10/15. рота. [4]) О. № 411, 7 ч. 35, 26. VIII., 3. кон. бриг. [5]) 2/7. к. дивизионъ, при 2/8. бриг., около Костуръ. [6]) О. № № 35 и 36, 26. VIII., 10. к. полкъ.

Въ 20 ч. 35, — забелязанитѣ, къмъ 7 ч. 35, при Налбандкьой (дружина) и при Уджана и Мораларъ (около 2 роти), въ дълги вериги отстжпили къмъ Инели.

Въ *донесението си*[1]) вечерьта, като съобщаваше горното, бриг. к-ръ добави, че по сведения отъ мѣстенъ житель (Налбандкьой) имало:

Между Налбандкьой и Чалджиларъ — 50—60 конника;

Въ гората при Инели — 500—600 души пехота.

Турци отъ Кьоселеръ казвали, че въ долината източно отъ селото (около к. 916) имало единъ сръбски пех. полкъ, а при Уджана — 1 план. орждие.

Пристигналиятъ отъ 2/7. к. дивизионъ (подпоручикъ Недѣлковъ съобщи, че днесъ дивизионътъ билъ въ Влахоклисура и щѣлъ да нощува въ Мокрени.

1/8. пех. бригада извърши неуспѣшна нощна атака. Презъ изтеклата нощь (3 ч. 30), срещу участъка на 3/10. друж., противникътъ извърши, въ течение на 10 минути, силно огнево нападение съ артилерия, картечници и бомби.

Бригадата трѣбваше да продължи изпълнението на задачата, поставена отъ предния день[2]).

При това, бригадниятъ к-ръ бѣ уведоменъ (отъ дивизията) за наличностьта на три последователни укрепени линии върху св. Спиридонския масивъ, а следъ разсъмване забеляза на нѣкои мѣста новопоставени телени мрежи, предъ първата линия окопи.

Ала като видѣ, че нѣкои части отъ 3/6. п. бригада се измѣствали по на северъ, той помоли[3]), да се опредѣли точно бригадния участъкъ, за да запълни образуваната междина на лѣвия му флангъ.

За действията даде заповѣдьта си предния день[4]), преди да получи тази отъ дивизията. Споредъ нея на колонитѣ се оставяха сжщитѣ обекти и начинъ на действие: „Частитѣ да продължатъ настжпл., съгл. дадената на 25. т. м. заповѣдь."

Понеже непр. батареи отъ 8 ч. 30, започнаха да биятъ 3/6. п. бригада, въ 9 ч., отговори имъ 1/8. батарея. Тя предизвика и привлѣче къмъ батареитѣ на 8. арт. полкъ (4/8. и 6/8.) огъня на сръб. артилерия, която не имъ попрѣчи да се обадятъ, но безъ особенъ резултатъ, като добре закрити.

Дѣсната колона — 10. п. п., бѣ получила заповѣдьта за настжпление по телефона въ 5 ч. К-рътъ на полка обаче счете, че атаката е обречена на предварителенъ неуспѣхъ, ако не се поведе дружно съ 30. п. п. и 3/6. п. бригада, тъй като очакваше непр. артилерия да се нахвърли върху изненитѣ напредъ части и следъ тѣхното унищожение да се насочи по другитѣ. За това, по телефона, той запита—кога да започне атаката. Отговорътъ гласеше — да чака заповѣдь.

Лѣвата колона — 30. п. п., въ 1 ч., изпрати 7/30. рота[1]) къмъ гара Соровичево, въ подкрепа на 3. конна бригада.

Заповѣдьта[2]) за действията се получи едвамъ въ 9 часътъ.

К-рътъ на полка разпореди, първа да започне настжпление 1/30. друж., а находящитѣ се влѣво 3/30. и 4/30. дружини, като издадени напредъ, да тръгнатъ, когато първата се изравни съ тѣхъ. Следъ това, той засили дѣсния флангъ съ 8/30. и 12/30. роти, които съ 3/30. и 4/30. роти образуваха една сборна дружина (2.[3])), а 1/30. рота бѣ изтеглена и зае участъка на 12/30. рота.

Частитѣ отъ бригадата въ 1. линия продължаваха да стоятъ на мѣстата си.

И бригадниятъ к-ръ бѣ убеденъ въ неуспѣшния изходъ на атаката. Затова той имаше следнитѣ *съображения*[4]):

„Настжплението на бригадата по осѣяното съ неприят. окопи и изложено на погледи откъмъ Чеганскитѣ висоти обширно каменисто плато „Св. Спиридонъ", като лишено отъ естествени закрития, е свързано съ много трудности. То се бие съ артилер. огънь, изходящъ отъ Лесистата висота, а възможно и откъмъ к. 1500. Излизането по него е рискувано, ако предварително не се заставятъ неприятел. батареи да замлъкнатъ. Иначе, тѣ ще биятъ флангово настжпващитѣ части, които, лишени отъ закрития, е невъзможно да се задържатъ. Изнасянето върху него на полски батареи може да стане само по шосето и до като съседитѣ влѣво не заематъ Лесистата висота и околнитѣ ѝ, то не е свободно. А когато бригадата излѣзе върху платото, ще остане лишена отъ подкрепата на своята артилерия, която отъ досегашнитѣ си позиции не би могла да имъ помогне при настжплението и задържане върху предлежащия теренъ. При това силитѣ на противника отсрещу му сж значителни. Отъ пленницитѣ се знае за присжтствието на 7., 21., 22. и 23. п. полкове, на 5 известни и други 2 неизвестни батареи. Срещу тѣхъ бригадата разполага само съ $6^3/_4$ дружини и то въ намаленъ съставъ[5])." Той заключаваше, че „атаката ще струва много загуби и дори при неуспѣхъ задържането ѝ не е сигурно, по липса на арт. подкрепа" *и счете* за по-добре „бригадата

---

[1]) О. № 412, 22 ч. 30, 26. VIII., 3. к. бриг. [2]) О. № 179, 19 ч. 10, 25. VIII., 8. див. [3]) О. № 912, 5 ч., 26. VIII., 1/8. бригада. [4]) О. № 913, 17 ч., 25. VIII., 1/8. бригада.

[1]) Отъ полковия резервъ, който остана само съ 8/30. рота. [2]) О. № 913, 17 ч., 25. VIII., 1/8. бр. [3]) На капитанъ Стояновъ Ст. [4]) Донесение о. № 918, написано въ 11 ч. 30, което не успѣ да изпрати, поради получена заповѣдь, за атака въ 13 ч. 15. [5]) Общо въ бригадата загубитѣ възлизали до тогава на 1,200 человѣка.

първоначално да остане на заетитѣ мѣста, запазена въ окопитѣ, а да атакува когато съседната влѣво бригада напредне и застави батареитѣ, които фланкиратъ платото, да се оттеглятъ и освободятъ шосето за изнасяне артилерията".

Размишлявайки така, той се колебаеше какво да предприеме, още повече, че артилерията му съ огъня си подържаше 3/6. бригада.

И тъкмо завършваше донесението си въ горния смисълъ, съ което въ края питаше—какъ да действува—по телефона той бѣ уведоменъ отъ к-ра на 3/6. бригада за дадената отъ к-ра на дивиз. *заповѣдь* — „въ 13 ч. да почне атаката".

За нейното изпълнение той изпрати до колонитѣ бърза *телефонограма*[1]): „Въ 13 ч. 15, да започне атаката на даденитѣ обекти: 30. п. п. веднага, съ откриване артил. огънь, а 10. п. п. — следъ като първия се изравни съ него", а устно *добави* за „повече смѣлость и на всѣка цена се заематъ обектитѣ."

Дѣсната колона — 10. п. п. 3/10. дружина получи заповѣдь да се приготви и чака до подравняването на 30. п. п.

Лѣвата колона — 30. п. п. Ротитѣ отъ дѣсния участъкъ (сборната дружина), при опита имъ (16 ч. 30), да настжпятъ, бѣха приковани съ огънь; отъ 1/30. друж. — 2/30. рота напредна 40—50 м. и отъ огъня спрѣ, започна да се окопава. Влѣво, 1/30. рота остана на мѣстото си.

При това положение, по заповѣдь на бригадния к-ръ, дружинниятъ — майоръ Добревъ лично поведе едно отдѣление отъ 1/30. рота (8 души), но въ кжсо време то бѣ унищожено, а майоръ Добревъ тежко раненъ. При този никакъвъ резултатъ загубитѣ въ тази дружина бѣха значителни.

3/30. дружина първоначално остана на мѣстото си. Но срещу нея противникътъ се опита да обхване 1/30. рота, спущайки се по дола предъ 10/30. рота. Щомъ въ него се събра значителна група, 3/30. дружина на подполковникъ Нягуловъ Ст. мина въ контра-атака, прогони групата и премѣсти позицията си на 100-тина метра напредъ, а ротитѣ (9/30. и 10/30.) се окопаха (съ камъни).

4/30. др. отъ мѣстото си води огневи бой.

Стрелбата продължи до вечерьта. Общо, полкътъ имаше доста загуби.

Артилерията на колоната — 8. арт. полкъ. Батареитѣ осъмнаха съ много малко снаряди. Тѣзи отъ 1/8. арт. отд.— срѣдно съ по 600, а отъ 2/8. — съ по 300. А презъ нощьта, още (въ 2 ч.), се получи отъ к-ра на 8. арт. бригада строга заповѣдь — снарядитѣ да се *икономисватъ*, по липса на възможность да се набавятъ. Той считаше, че ежедневниятъ разходъ до сега билъ твърде голѣмъ.

[1]) О. № 920, 26. VIII., 1/8. бригада.

За подготовка на заповѣданата, за 13 ч. 15, атака, огъньтъ започна въ 13 ч. 20, и бѣ насоченъ по батареитѣ и окопитѣ, южно отъ шосето. Но скоро 4/8., 6/8. и нѣкои отъ останалитѣ б-реи бѣха взети подъ огънь отъ непр. артилерия.

К-рътъ на полка не бѣ доволенъ, че следъ започнатото, макаръ и бавно, настжпление (16 ч. 30), отъ дѣсното крило и центъра на 30. п. п., 10. п. п. не мръдналъ отъ мѣстото си[1]) тогазъ, когато 2/8. и 5/8. батареи подържали рѣдъкъ огънь по непр. окопи предъ него (10. п. п.) и чакали да се даде знакъ за започване настжплението, за да учестятъ стрелбата. Той узна, че пехотата изразила негодувание отъ слабото действие на артилерията — за дето тя не сринала пехотнитѣ окопи и така не улеснила настжплението.

И бригадиятъ к-ръ (1/8.) намираше собствената артилерия, огнево, за твърде слаба; липсвало й единство; батареитѣ стреляли разхвърляно и нито веднажъ не събрали огъня си върху мѣстото на атаката, както билъ случаятъ при 1/30. и 2/30. (сборната) дружини. Изобщо, заключаваше той, — дето пех. атакуваше, артилерията не стреляше, и обратно.

Следъ всичко това, въ 19 ч. 10, бригадниятъ к-ръ получи отъ дивизията нова *заповѣдь*[2]): „Поради близостьта до противника и днешния силенъ артилерийски огънь, той е разколебанъ, затова една нощна атака, на ножъ, ще се увѣнчае съ успѣхъ. Тази вечерь всички части отъ дивизията, къмъ 19 ч. 30, да предприематъ стремително настжпление за овладяване непр. позиция. Въ време на настжплението артилерията да не стреля, сжщо и пехотата. Частитѣ още сега да изучатъ и разузнаятъ обектитѣ си за нощна атака. Само такава атака, при сжществуващата обстановка, може да има сигуренъ успѣхъ. Пехотнитѣ части могатъ да открияъ стрелба, следъ като се уредятъ върху неприятелската позиция, за преследване съ огънь".

Но времето, което оставаше, бѣ недостатъчно. Затова, бригадниятъ к-ръ предостави на полковитѣ к-ри да се споразумѣятъ за часа на атаката, тъй като следъ запитване по телефона въ дивизията — ще ли се опредѣли общъ часъ за началото на атаката за бригадитѣ, — получи се *отговоръ*: всѣки когато се приготви.

Въ резултатъ, к-ритѣ на полковетѣ *установиха* начало на атаката — 22 ч.; при удара да се вика „ура," а съ заемане на окопитѣ да се дадатъ зелени ракети. Самата атака да се извърши едновременно, ненадейно и безъ подготовка съ огънь. Артилерията, въ готовность, ще помага при нужда. Установиха се и тайнитѣ думи.

[1]) Споредъ заповѣдьта на бриг. к-ръ, 10. п. п. трѣбваше да чака изравнението на дѣсния флангъ на 30. п. полкъ. [2]) О. № 187, 26. VIII, 8. дивизия.

Нощьта не бѣ много тъмна. Движение се забелязваше до 100 кр. Противникътъ съ рѣдки изстрели подържаше бодрость. Жаждата продължаваше да измѫчва войницитѣ, а неприятелската артилерия периодически стреляше по пѫтекитѣ, езерата и тила.

Дѣсната колона — 10. п. полкъ. К-рътъ на полка, като имаше предъ видъ добрата организация и силата на отбраната, поради превъзходството на противника въ оржжия и муниции, а и разколебания духъ на своитѣ войници, бѣ убеденъ, че една несполучлива нощна атака, ако бѫде последвана съ противо нападение, можеше да донесе катастрофа.

И подъ предлогъ, че настѫплението на съседния влѣво 30. п. полкъ не успѣло, полкътъ (10.) остана на своята позиция, като една сръбска рота, врѣзала се между 10/10. и 12/10. роти въ оврага, бѣ заградена и унищожена. А понеже се видѣха червени ракети, 2/8. батарея стреля въ тила на противника. Нощьта следъ това премина въ оживена стрелба и освѣтяване съ ракети.

Лѣвата колона — 30. п. п. Заповѣдьта за нощната атака се получи въ 19 ч. 30. Следъ уговарването съ к-ра на 10. п. п., въ 22 ч. к-рътъ на колоната заповѣда да почне действието:

Сборната (2/30.) дружина бѣ построена: въ бойна часть 4/30. и 12/30. роти съ командиръ поручкъ Абаджиевъ и задъ тѣхъ въ резервъ — 3/30. и 8/30. роти. Следъ кратка подготовка, к-рътъ на 12/30. рота поручикъ Дѣлчевъ Велко, застана на чело и поведе ротата въ атака. Но щомъ стигна до непр. окопи, тя бѣ посрещната съ пехотенъ огънь и бомби. Наскоро следъ това поручикъ Дѣлчевъ падна тежко раненъ и понеже отъ строя излѣзоха ранени часть отъ подофицеритѣ, разколебанитѣ войници залегнаха, нѣкои отстѫпиха. Така разстоена, ротата се оттегли. Въ сѫщото време, действуващата въ дѣсно, 4/30. рота остана на мѣстото си и не подкрепи 12/30. рота.

Въ центъра — 2/30. и 1/30. роти трѣбваше да атакуватъ едновременно. 2/30. отдѣсно тръгна, но отъ силния огънь се върна въ окопитѣ съ жертви. 1/30. рота откри стрелба въпрѣки забраната и предизвика такава отъ противника.

3/30. и 4/30. дружини, споредъ плана, отъ мѣстата си съ огънь трѣбваше да подкрепятъ (съ преднитѣ си роти) атаката на съседитѣ си.

Така, полкътъ остана на досегашнитѣ си мѣста и продължи окопаването, при пониженъ духъ.

Следъ като узна, че 10. п. п. не успѣлъ, двамата к-ри *решиха* да преустановятъ действията, а излѣзлитѣ напредъ части да се върнатъ въ изходнитѣ си мѣста.

Раненитѣ трудно се изнесоха презъ нощьта.

Загуби: 10. п. п. убити войн.—23, ран. войн. — 86, изчез. войн. —5. 30. п. п. убити: офиц. — 2,[1]) войн.—34; ран.: оф.—11,[2]) войн.—215; изчезн. войн.—15. 8. арт. п. убити войн.—2, ран. коне—5.

Изстреляни — 10. п. п.: патрони—21,000, бомби—33, ракети—11. 30. п. п.: патрони—134,000. 8. арт. п.: снаряди — 1650 (1/8.—373, 3/8.—390, 4/8.—231, 2/8.—46, 5/8.—178, 6/8.—228, 7/3. пл.—127, 9/1.—77). Кон. арт. взв. — 0

Презъ нощьта последва нова заповѣдь за пестене снарядитѣ, като неприятелската артилерия се бие само съ тежки батареи[3]), а полската — да бие пехотата.

3/6. пех. бригада извърши смѣла нощна атака, но безъ успѣхъ. Презъ изтеклата нощь рѣдъкъ неприят. арт. огънь, но особено оживенъ около Горничево и шосето за Баница.

Задачата[4]) на бригадата оставаше сѫщата — да овладѣе Лесистата висота южно отъ Чеганска планина и продължи, за да заеме участъка Чеганъ, Жерви.

Сведенията за противника въ щаба на сѫщата, събрани отъ пленници и лични наблюдения, потвърждаваха присѫтствието отсреща на Дунавската и на бригада отъ Вардарската дивизии и че той разполагаше съ голѣмо количество артилерия и снаряди, заемайки позиция отъ масива к. 1500 до Св. Спиридонския масивъ включително. Не бѣ известно положително, где се намираха 23. и 24. п. п. отъ Вардарската дивизия, но отъ пленникъ се узнало за присѫтствието на 17. п. п. отъ Дринската дивизия. Неприятелската артилерия се състояла отъ планински, полски, гаубични и далекобойни орждия. Бригадниятъ к-ръ считаше непр. позиция естествено много силна, укрепена, снабдена и съ телени мрежи.

Въ 5 ч. 30, той *заповѣда*[5]) на лѣвата колона, съ разсъмване, артилерията да открие огънь за подготовка на атаката. Пехотата да настѫпи и атакува противника[6]). Сѫщевременно, устно по телефона, *нареди:* дѣсната колона — „настѫплението да почне[7])“ и до к-ра на артилерията въ сѫщата колона — да подържи атаката съ най-резултатенъ огънь.

При това, бригадниятъ к-ръ допълнително, устно, обясни на к-ра дѣсната колона — настѫплението да става методично по групи, дори по единично, като се подържа тѣсна свръзка съ артилерията. Да иска съдействието ѝ, като ѝ указва

[1]) Убити: подпоручикъ Желѣзковъ Дончо, офиц. к-ть Писевъ Георги. [2]) Ранени: майоръ Добревъ Дим., поручици Дѣлчевъ Велко, Василевъ Сава, подпоручици: х. Станчевъ Христо, Драгиевъ Тиню, оф. к-ть Думевъ Ив., кап. Кочевъ Дим., подпор. Сталевъ Вълю, Поповъ Иванъ, Поповъ Георги, Тодоровъ Теню. [3]) 15 см. гаубична и 2 ор. дълги—на позиция зап. отъ Горничево до шосето. [4]) О. № 179, 19 ч. 10, 25. VIII., 8. дивиз. [5]) О. № 11, 5 ч. 30, 26. VIII., 3/6. бр. [6]) Споредъ о. № 122, отъ 25. VIII., 3/6. бригада. [7]) Сѫщиятъ О. № 122, 3/6 бриг.

отъ кои части най-много страда и се внуши на войницитѣ, че собствената артилерия е мощна и ще ги подържи. Да се държи тѣсна свръзка съ съседитѣ и се избѣгва увлѣчение, като всѣко действие добре се обмисля и полковетѣ разчитатъ на собственитѣ си сили.

Артилерийската борба започна въ 6 ч., по цѣлия фронтъ. Неприятелскитѣ батареи въ изобилие сипѣха снаряди по бригадата. Не оставаше незасегната пех. група, която извършваше движение. Собствената артилерия биеше пех. окопи по цѣлия фронтъ и неприятелскитѣ батареи.

Дѣсната колона (51. и 52. п. п.). Като счете, че лѣвата колона (12. п. п.) е достатъчно напреднала, бригадниятъ к-ръ заповѣда[1]) (10 ч 10), — дѣсната колона да започне настжплението, споредъ даденитѣ сутриньта инструкции, при което дѣсниятъ флангъ на колоната (на 51. п. п.) могълъ да се задържи на мѣстото си, до като лѣвиятъ на 30. п. п. се подравни съ него, но при удобенъ случай да завладѣе обекта си, безъ да чака заповѣдъ.

Сжщевременно, той *съобщи*[2]) на 1/8. бригада заповѣдьта на дивизионния к-ръ — бригадата (1/8.) да почне настжплението, като 30. п. п. настжпи преди 51. п. п., за да освободи отъ страниченъ огънь дѣсния му флангъ.

Въ 11 ч. 12, к-рътъ на колоната *заповѣда*[3]): движението къмъ даденитѣ обекти да започне, като дѣсния флангъ може да остане и дочака подравняване съ него на 30. п. п.

Но, поради силниятъ артил. огънь (започналъ въ 5 ч. 35), който поражаваше дружинитѣ на 51. п. п., последниятъ продължаваше де стои на мѣстото си[4]), толкозъ повече, че съседитѣ не настжпваха.

52. п. п., съ 2/52. и 3/52. дружини въ бойна часть и 1/52. друж. въ резервъ, срещу конусовидната висота се изнесе незначително напредъ.

Понеже преди това (10 ч.) бѣ забелязано настжпление отъ противника къмъ дѣсния флангъ на 51. п. п. (образуванъ отъ 3/15. друж.), 9/15. и 12/15. роти излѣзоха на гребена, за да отбиятъ атаката, но тѣ понесоха голѣми загуби отъ непр. артилерия и къмъ 11 ч. се оттеглиха отзадъ — на склона, въ закритията си.

Следъ пладне (13 ч. 20), за запълване образуваната значителна междина между 9/51. рота и 52. п. п., к-рътъ на 51. изпрати тамъ 12/51. и картечната роти. Ала движението бѣ забелязано и въпрѣки артилер. огънь, изъ скрити подстжпи, ротитѣ заеха у-ка срещу конусовидната (пирамид.) висота.

[1]) О. № 12, 10 ч. 10, 26. VIII., 3/6. бр. [2]) О. № 129, 10 ч., 26. VIII., 3/6. бр. [3]) О. № 46, 11 ч. 12, 26. VIII., 52. п. п. [4]) Въ дѣсно съ. 3/15. дружина, въ лѣво 10/51. и 9/51. роти; въ полкови резервъ — 11/51. и 12/51. роти и задъ Горничево—1/51. и 2/51. др. се уреждаха.

Щабътъ на 15. п. п., съ 2 роти отъ 2/15. дружина и карт. рота останаха на мѣстото си (с.-з. Горничево)—въ бриг. рез.

Следъ това (16 ч.) противникътъ се опита да обхване дѣсния флангъ на 10/51. и 9/51. роти, обаче наново бѣ отбитъ (17 ч.) отъ 3/15. друж., която излѣзе на гребена, но пакъ понесе значителни загуби отъ артилерията. Картечницитѣ й стреляха и по два низколетящи самолета.

Артилерията на колоната. Презъ изтеклата нощь пристигна отъ Битоля противовъзд. взводъ отъ 1/18. батарея и се присъедини къмъ нея.

По липса на кабелъ, к-рътъ на артилер. въ бригадата (18. арт. п.) не обедини командуването й. Той обаче имаше телефонна свръзка съ к-рътъ на артилерията въ лѣвата колона[1]) (2/18. арт. отд.), чрезъ 3/6. п. бригада и 12. п. полкъ.

1/12. арт. отд.[2]) (10 орждия), отъ 7 ч., завърза борба съ неприятелскитѣ батареи, които биеха 51. п. п. и с. Горничево, така: по батарея отдѣсно, въ гората (съ 1/12. бат.) и по други две задъ продълговатия гребенъ, използувайки дѣсния страниченъ наблюдатель (съ 2/12., 3/12. и 3/3. гауб. батарея — I. взводъ[3])). Раненъ бѣ и остана въ строя к-рътъ на 2/12. бат. поручикъ Виденовъ. Въ течение на 20 минути борба, неприятелскитѣ батареи бѣха замълчани.

Следъ пладне (13 ч.), по искане на 52. п. п., за подготовка атаката, отдѣлението стреля 30 минути (съ 1/12. бат.) по Яйцевидната висота и прогони защитницитѣ, следъ което премѣсти огъня по батареята предъ фронта си и я замълча. Въ 15 ч., тя прогони наблюд. на Обраслата вис. (Лесистата).

Къмъ 17 ч. цѣлото отдѣление обсипа неприят. пехотни части, които въ множество групи се спущаха отъ Продълговатата обрасла (Лесистата) висота срещу 10/51. и 9/51. роти (51. п. п.) и въ течение на 30 минути, съ урагани и обсѣйване, противникътъ бѣ спрѣнъ и повърнатъ.

Наблюдателнитѣ мѣста и батареитѣ, презъ времето на двубоя (7 ч.) и отбиване непр. настжпление (17 ч. 30), оживено бѣха бити отъ непр. артилерия, а свръзкитѣ на нѣколко пжти — прекжсвани. Разбита ракла—1 и подб. ор.—1.

1/18. арт. отд. започна арт. подготовка (8 ч. 20), по дѣсния край на дългия окопъ, влѣво отъ конусовидната висота[4]) и по последната[5]). На много мѣста дългия окопъ бѣ разрушенъ отъ 3/18. бат., стрелцитѣ се разбѣгаха. Тѣ бѣха преследвани съ огънь въ ненаблюдавания долъ до 400 м. задъ гребена. После стрелбата продължи влѣво по окопитѣ на подковообразния гористъ гребенъ[6]).

[1]) О. № 129, 8 ч. 30. 25. VIII., 2/18. арт. отд. [2]) Въпреки силниятъ арт. огънь и загубитѣ отъ предния день, 1/12. арт. отд., по липса на друго подходяще мѣсто остана на заеманата позиция. [3]) Мѣрн. 4·6 клм. [4]) 3/18. бат. м. 2·325 клм. и 1/18. бат. [5]) Съ 4/18. бат., която имаше голѣмо мъртво пространство. [6]) 3/18. бат. — м. 2·6 клм.

Но затова, къмъ 10 ч., две непр. батареи (гауб. и пол., откъмъ мон. Св. Спиридонъ) продължително биха странично 3/18. батарея и разбиха лафета на 2. орждие, подбиха единъ затворъ, възпламениха два орждейни предници (находящи се въ дѣсно и напредъ) и раниха 7 прислужници. Така тази батарея бѣ замълчана и поднови стрелбата съ 2 орждия отъ 11 ч. до 11 ч. 15, и отъ 13 ч. 10, до 14 ч. Следъ всѣка проява, тя биваше обсипвана и замълчавана отъ сжщитѣ батареи.

Въ 14 ч. 20, сжщата (3/18. бат.) стреля по картечница въ окопитѣ на Лесистата вис. и разпръсна защитницитѣ.

Лѣвата колона[1]) — 12. п.п. При наблюдател. мѣсто на к-ра на колоната, на в. Висина, се намираше и дивизионния к-ръ, за да наблюдава боя. Тази висота отъ 9 ч. 30, бѣ подъ артилерийски огънь.

Когато, къмъ 10 ч., дѣсната колона се готвеше за настжпление, 12. п. п. продължаваше да стои, понеже билъ на 3 клм. напредъ и въ тилъ на к. 1500, въ очакване настжплението на съседитѣ. Въ това време (10 ч.) артилерията на колоната започна огневия бой, като насочи огъня по непр. окопи предъ фронта (2/18. арт. отд.) и по батареи и окопи (1/6. отд.). Въ сжщия часъ по телефона бѣ узнато, че настжплението ще започне по сигнала — силна канонада отъ артилерията на дѣсната колона.

Движението на полка започна подъ силенъ огънь, съ който непр. батареи (полски и гаубични) биеха веригитѣ и резервитѣ. То се извършваше бавно, презъ долината, между Малка Нидже и южнитѣ разклонения на Чеганския масивъ, съ прецеждане на веригитѣ.

Артилерията на колоната. Дѣсната артил. група (2/18. отд., 3/6. батарея и 3/3. гауб. взводъ) следъ разсъмване (8 ч.) отговори на непр. артилерия съ стрелба по разни точки отъ пехотната позиция (съ полскитѣ батареи) и по батарея издаваща се съ блѣсъци (съ 3/3. гауб. взв.). Следъ това, по заповѣдь на к-ра на 8. арт. бригада, групата отбеляза нѣкои точки срещу дѣсната колона.

Щомъ колоната започна настжплението (10 ч.), полскитѣ батареи (4) отново се насочиха по пекотнитѣ окопи, а 3/3. гауб. взв. — непр. артилерия. Ефектътъ на снарядитѣ по окопитѣ — добъръ, забелязваше се раздвижване следъ сполучливи попадения и усилията на началницитѣ да задържатъ и повърнатъ разбѣгалитѣ се.

Къмъ 12 ч. стрелбата затихна. К-рътъ на групата бѣ повиканъ отъ дивизионния к-ръ, който му заповѣда да премѣсти 5/18. батарея, понеже била далечь. Това се изпълни ве-

[1]) Получи заповѣдьта за настжпление (о. № 179, 5 ч. 30, 26. VIII., 3/6. бриг.) въ 7 ч. 40, съ обектъ Гористата висота ю.-и. отъ к. 1500.

черьта. Надвечерь батареитѣ отъ 2/18. арт. отд. останаха съ много малко снаряди, а 2/18. батарея се попълни отъ 3/6.

Лѣвата артилер. група: 1/6. арт. отд., (безъ 3/6. бат.) и 2/2. гауб. отд., (безъ 5/2. бат.). Следъ голѣми усилия за изваждането имъ на позиция презъ изтеклата нощь, батареитѣ бѣха готови за стрелба, едвамъ къмъ 7 ч. По перспективна скица, к-ритѣ имъ се запознаха съ закрититѣ непр. батареи, съ разположението на 12. п. п. и на противника. Препоржча имъ се, щомъ се започне стрелбата, поражението да се води методично, съ равномѣрна скорость на изстрелитѣ въ батареитѣ, за да се добие непрекжснатъ огънь (безъ празднини). А поради недостигъ на снаряди, да се обърне внимание на точностьта. Групата получи зона за наблюдение и действие отъ т. № 3 на северъ до к. 1500.

Първоначално полскитѣ батареи (1/6. и 2/6.) се насочиха по две неприят. батареи (Б и В). Едно орждие отъ тѣхъ по к. 1500, за да я наблюдава. Стрелбата започна въ 10 ч. —по батареитѣ, биейки площади.

Къмъ 10 ч. 30, единъ взводъ (2/6. б.) пренесе огъня по окопитѣ на в. Жака, а другия — по участъка между т. т. № № 1 и 3; гауб. батареи — едната да наблюдава непр. гауб. батарея, а съ другата—долинитѣ срещу лѣв. у-къ на колоната.

Къмъ 11 ч. 15, групата засили огъня по окопитѣ на южния склонъ на Жака (1/6. б.) и по непр. батарея (А) (съ 2/6. б.).

Следъ пладне (14 ч.) — по картечници сев отъ № 3 (съ 1/6. б. въ 18 ч.), по окопи на т. № 5 (1/6. бат. дѣсната и 2/6. бат. — лѣвата половина).

А поради предстоящата нощна атака (за 19 ч.), групата стреля рѣдко, по всички долини и окопи, предъ лѣвия у-къ на 12. п. п. Огъня спрѣ въ 20 ч. К-рътъ на групата общо счете стрелбата безъ резултатъ, поради ограниченото число снаряди, съ които разполагаше.

Бригадниятъ к-ръ (3/6.) считаше, че тритѣ му полка въ първа линия сж се врѣзали напредъ, срещу подковообразната позиция на противника, и то преди да се заематъ южнитѣ склонове на к. 1500 (срещу които трѣбвало да настжпи 55. п. п. и който получилъ заповѣдь отъ дивизионния к-ръ да се подравни съ 12. п. п.) и Св. Спиридонския масивъ.

Той *донесе*[1]), че поради лошата почва за окопаване и неудобното положение на бригадата, въ резервъ на която останали две роти отъ 15. п. п., необходимо било, освенъ 30. п. п. да настжпи и 55. п. п. по-близу и напредъ, за да се поставили сърбитѣ по ю.-з. склонове на к. 1500 подъ кръстосанъ огънь и сами да напуснатъ окопитѣ.

Огневиятъ бой продължаваше, и бригадата се окопаваше, при голѣма горещина и липса на вода.

[1]) О. № 13, 13 ч. 55, 26. VIII., 3/6. бригада.

Къмъ това време на наблюдателното мѣсто на 3/6. бригада и на артилерията, сев. отъ Горничево, *пристигна Престолонаследникътъ Князъ Борисъ*, който съ *явенъ рискъ* мина презъ бойното поле, въ моментъ, когато неприят. артилерийски огънь бѣ въ своя разгаръ. Той се ориентира върху положението и изказа похвала къмъ полковетѣ.

Надвечерь (18 ч. 30), гара Баница бѣ атакувана отъ 6 самолети, които хвърлиха 20 бомби върху находящитѣ се тамъ полска гаубица (5/8.) и бойни обози, дошли да получатъ снаряди. Тѣ понесоха голѣми загуби въ хора и коне[1]).

Виждайки силното противодействие на непр. артилерия, която цѣлия день би всички гънки[2]) и съ цель да не се даватъ излишни жертви, к-рътъ на дивизията *реши*, да отложи атаката за мръкване и *донесе*[3]) на командуващия армията, че артилерийския бой почналъ съ закъснение (8 ч.), понеже гаубичнитѣ батареи не били готови още. „Настжплението върви бавно. Всички предпочитатъ нощната атака, която привечерь ще извършимъ и вѣроятно ще сполучимъ съ помалко загуби", завършваше той.

Нощната атака на 3/6. п. бригада на 26./27. августъ.

Въ 18 ч. 40, по телефона, въ бригадата бѣ приета следната *заповѣдь*[4]): „Предъ видъ близостьта ни до противника и днешния силенъ арт. огънь, той е силно разколебанъ; поради това една нощна атака на ножъ ще се увѣнчае съ успѣхъ. Заповѣдвамъ: Всички части отъ дивизията тази вечерь, къмъ 19 ч. 30, да предприематъ стремително настжпление, за овладяване неприятелската позиция. Въ време на настжплението артилерията да не стреля, сжщо и пехотата. Частитѣ още сега да изучатъ и разузнаятъ обектитѣ си за нощна атака. Само съ подобна атака, при тази обстановка, може да има несъмненъ успѣхъ. Пехотнитѣ части могатъ да откриятъ огънь, следъ като се уредятъ на неприятелската позиция, и то за преследване".

Късното получаване на тази заповѣдь и малкото време което оставаше, не даваше възможность да се направятъ необходимитѣ предварителни приготовления и отдадатъ, преди мръкване, съответнитѣ заповѣди.

Споредъ *оценката* на бригадния к-ръ, самото разузнаване на неприятелската позиция и подстжпи, не можело да бжде повече отъ повърхностно. Нападението трѣбвало да се

[1]) Въ 5/8. пол. болница ранени: офиц. — 2, чинов.—1, войн.—?; убити: войници—2, коне—20 (о. № 6915, 8. див.). Отъ 18. арт. п. — войн.: убити—2. ран.—8; коне: уб.—18, ран.—7. [2]) Тилътъ, до 2—3 клм. въ дълбочина. [3]) О. № 598, 19 ч., 26. VIII., 8. дивиз. [4]) О. № 187, 17 ч. 40, 26. VIII., 8. дивиз., получена въ 18 ч. 40.

извърши по единъ фронтъ отъ около 6 клм., върху който частитѣ били различно отдалечени отъ противника и като така не могло да се осигурятъ дружността, скритността и изненадата. А голѣмитѣ загуби, горещината и жаждата силно понижили морала на частитѣ. Противникътъ не билъ толкова разколебанъ. Поради това успѣхътъ на нощната атака изглеждалъ съмнителенъ. Това особено, за силно пострадалитѣ 51. и 52. п. п., които не били годни за нощна атака.

По тази причина, той се опита да влѣзе въ свръзка съ дивизионния к-ръ, който билъ на в. Висина, но не успѣ, понеже той билъ на пжть отъ тамъ за щаба си; а н-къ щаба не можалъ самъ да разреши въпроса.

Нѣмайки повече време за бавене и като счете, че нѣкои отъ колонитѣ заповѣдьта може да е приведена въ изпълнение, въ 18 ч. 50, бригадниятъ к-ръ даде своитѣ *заповѣди*, за подготовката на които, времето отъ 18 ч. 40 до 19 ч. 30, едва стигна. И, за колонитѣ оставаше малко време да направятъ своитѣ нареждания. Затова бригадниятъ, по телефона, предварително предупреди колонитѣ и изпрати началникъ щаба си при дѣсната (колона), за да предаде лично заповѣдьта, а следъ това, да покаже на бригадния резервъ позицията, която да заеме за посрещане на случайноститѣ. Такава той бѣ избралъ, височината ю.-и. отъ Висина, на дѣсния брѣгъ на Петърския потокъ. Задачата бѣ — съ помощьта на резерва, при неуспѣхъ и възможното отстжпление на 12. п. п., както и на лѣвия флангъ на 52. п. п., противникътъ да се задържи, за да се осигури на отстжпващитѣ възможностьта да се устроятъ. А при подаване назадъ на дѣс. колона — да атакува против. въ флангъ, ако преследва.

Като резултатъ на всичко това, опредѣленията часъ за атака — 19 ч. 30, не можа да се спази.

Настжплението почна едвамъ къмъ 20 ч. Дѣсната колона се насочи: 51. п. п. съ 3/15. др. — къмъ продълговатата (Лесистата) висота и тази южно отъ нея; 52. п. п. — къмъ голата Конусовидна (Пирамидална); 12. п. п. съ 1/15. друж. — къмъ гористия гребенъ. Мѣстностьта — пресечена, пречеше на ориентирането. Свръзката се поддържаше съ ординарци.

До 22 ч. владѣеше мъртва тишина. Ракети освѣтляваха мѣстностьта.

На нѣколко пжти последваха запитвания отъ дивизията, за движението на частитѣ и за достигнатата линия отъ преднитѣ части, но поради липса на специална телефонна свръзка, бриг. к-ръ не можеше да отговори. Искаха му се сведения за всѣки часъ.

По-късно (22 ч. 30,) въ дѣсно, при 30. п. п. се зачу оживена пехотна стрелба, която трая 10-на минути. По-слаба такава се чу и въ участъка срещу к. 1500. Полковетѣ донесоха, че сж напреднали — дѣсната колона около 300—400 м., а

12. п. п. — до Жълтата нива, по склона на Гористия гребенъ и продължавалъ.

Къмъ 23 ч. 30, началникъ щаба на дивизията съобщи, че къмъ 23 ч.: 30. п. полкъ овладялъ св. Спиридонския масивъ, а 55. п. п. бързо напредвалъ, поради което бригадата да настжпи смѣло и още тази нощь овладѣе непр. позиция.

Тази заповѣдь веднага бѣ протелефонирана въ щабоветѣ на колонитѣ.

При все това, до 1 ч. (на 27. VIII.) напредването ставаше бавно. Ала като узна, че 30. п. п. въ дѣсно е успѣлъ и като чуваше стрелбата при него, за да не бждатъ разбити съседитѣ му и въ изпълнение последната заповѣдь отъ дивизията, бриг. к-ръ *нареди*[1]): К-ритѣ на частитѣ (и на полковетѣ) да застанатъ на чело и ги поведатъ за овладяване даденитѣ обекти, до разсъмване, а к-ритѣ на колонитѣ отблизу следятъ действията.

Дѣсната колона: 51. п. п. Дружинитѣ (3/15. и 3/51.[2])) използувайки нощната тъмнина бѣха приближили до непр. позиция и до 3 часътъ (27. VIII.) чакаха подравняването на съседнитѣ — 30. и 52. п. п. Следъ това, къмъ 5 часътъ, тѣ се *нахвърляха* на първата, а подиръ нея и на втората линия— по продължговата (Лесистата) висота, заемани отъ 2/8. сръб. батальонъ (2. и 3. роти), като плениха 1 подпоручикъ съ 4 войника. Изненаданиятъ противникъ откри пехотенъ и арт. огънь. Дружинитѣ, сжщо, откриха огънь по непр. батареи, нѣкои отъ които запрѣгаха. Свръзка съ съседитѣ нѣмаше, понеже 30. п. п. не настжпилъ. (На разсъмване се указа, какво съобщението отъ дивизията—че този полкъ овладѣлъ своя обектъ — не било вѣрно). Въ момента, дружинитѣ се видѣха изолирани (52. п. п. следъ несполучлива атака се бѣ оттеглилъ), навлѣзли въ неприятелски чувалъ, съ застрашени отъ обхватъ флангове. И наистина 3/22. сръбски батальонъ поведе контра-атака отдѣсно; други части настжпиха срещу лѣвия флангъ. Така застрашени и подъ най-силенъ кръстосанъ огънь, дружичитѣ почнаха да отстжпватъ бързо къмъ изходната позиция. Атаката завърши неуспѣшно. 3/15. дружина (безъ 11. рота и 10. рота) се разпръсна. Една часть паднаха убити и ранени, безъ да могатъ да ги изнесатъ, а друга поголѣма — въ пленъ. Отначало се спасиха 30 човѣка. Дружината изгуби[3]): убити — подпоручикъ Живовъ, войници— 20; ранени: Друж. к-ръ майоръ Ивановъ, поручикъ Илиевъ, подпоручици Белерчиновъ, Ивановъ, войници—120; изчезнали: подпоручици Бъчваровъ, Георгиевъ, Николовъ, войници — 270, часть останали на полесражението. Подобна участь постигна и 9/51. рота, находяща се на лѣвия флангъ на

[1]) О. № 15, 1 ч. 20, 27. VIII., 3/6. бр. [2]) 9/51. и 10/51. роти, всичко —160 бойци (60+100). [3]) О. № 132, 13 ч., 27. VIII., 3/6. бригада.

полка. Незасегнати останаха тритѣ взвода на 11/15. рота — за свръзка съ 30. п. п., за които к-ръть на полка поиска да се изпрати подкрепление[1]), за да задържатъ важната позиция, която заемаха.

Бригадниятъ резервъ — 9/15. и 12/15. роти се изпратиха[2]) да заематъ гребена срещу Лесистия и приематъ атакуващитѣ следъ неуспѣшната атака. Въ сжщото време 12/51. и 51. картечна роти се намираха[3]) при острия (скалистъ) гребенъ, въ края на горичката, като влѣво оставаше незаетъ участъкъ, безъ да имаше съ какво да се запълни.

52. п. п. — бѣ започналъ настжплението съ 2/52. и 3/52. дружини още въ 20 ч.[4]) Използувайки долинитѣ и увразитѣ, частитѣ вървеха въ колони[5]) къмъ предлежащата долина, надъ която се надвисваше гребена на неприятелската позиция. Така, следъ 2 часа, тѣ се доближиха отъ 150 до 600 м. отъ последната, разположена върху конусовидната (голата) висота. После, 3/52. друж. заходи съ лѣвия флангъ, зацепи се въ основата на склона, свърза се съ 2/52. др. въ дѣсно и съ 1/12. рота влѣво. И като се изкачи още 100 метра, организира бойния редъ. Противникътъ се намираше на 300 м. Къмъ дружинитѣ се приближи (22 ч.) полковиятъ резервъ (1/52. дружина), разви се въ боенъ редъ задъ 2/52. др. и се свърза напредъ (съ 1 взводъ отъ 1/52. рота). Така полкътъ остана да чака изравняването на съседитѣ и донесение отъ свръзкитѣ при 12. п. п. (при който между 1 ч. 50, и 2 ч. 15, на два—три пжти имаше стрелба). Последнитѣ въ 2 ч. 10, (27. VIII.) се върнаха и съобщиха, че този полкъ билъ въ подножието на височината влѣво и почналъ да се възкачва по нея. Като се увѣри, че 12. п. п. напредва, к-рътъ на полка заповѣда (2 ч.) на дружинитѣ да настжпятъ. Тѣ тръгнаха (2 ч. 15). Движението ставаше безпрепятствено, съ наскоци (11. и 12. роти) отъ по 50—60 кр. и съ почивки. При свѣтването на ракетитѣ войницитѣ залѣгаха. Но едва изминали 200 кр., защитницитѣ започнаха артилер. преградна стрелба и откриха огънь съ всички оржжия. Атакуващитѣ отъ 2/52. дружина, много оредѣли *достигнаха*[6]) до теленитѣ мрежи по върха на конусовидната висота, *нахвърлиха* се на неприятелскитѣ окопи, защитени съ непроходима телена мрежа. Мнозина увиснаха простреляни върху нея. Този ударъ бѣ отбитъ съ огънь и бомби и атакуващата вълна, следъ тежки загуби, повърна назадъ—къмъ изходната позиция.

3/52. дружина, която бѣ изложена на фланговия огънь, на фронта си нѣмаше повече отъ сто бойци. Куршумитѣ на

[1]) О. № 51, 12 ч. 50, 27. VIII., 3/6. бр. [2]) О. № 49, 8 ч. 45, 27. VIII., 3/6. бр. [3]) О № 51. 12 ч. 50, 27. VIII, 3/6. бригада. [4]) О. № 48. 7 ч. 24, 27. VIII, 52. п. п. (дѣс. кол.). [5]) 3/52. др. се изтегли по ротно, ротитѣ една следъ друга. [6]) О. № 48, 7 ч. 24, 27. VIII., 52. п. полкъ.

2 картечници свистѣха срещу лѣвия й флангъ. Числото на излѣзлитѣ отъ строя бѣ значително, а мнозина имаше изостанали или повърнали назадъ. Начело на 12/52. рота, храбриятъ ротенъ командиръ поручикъ Денковъ, на нѣколко пжти се хвърли въ ударъ. Но тукъ, при теленитѣ мрежи, той падна тежко раненъ, а около него убити — единъ отъ взводнитѣ подофицери, трима отдѣльонни и ранени — два взводни и три отдѣльонни. Оцѣлѣлитѣ отъ тази рота — 62 (отъ 163) се оттеглиха[1]) къмъ дружинниятъ резервъ (10/52. рота), а на разсъмване (5 ч. 10), се прибраха къмъ изходната позиция, като всички убити и ранени при теленитѣ мрежи бѣха изоставени. Това оттегляне се извърши подъ прикритието на ротата въ полкови резервъ. На разсъмване (и презъ цѣлия день) артилериститѣ (1/18. арт. отд.) виждаха, нависнали по теленитѣ мрежи на Конусовидната висота, части отъ облѣклото на героитѣ, които бѣха увѣнчали челото й, избити въ неравната борба. Въ това време влѣво — 12. п. полкъ стоеше залепенъ по склона на атакуваната висота.

Лѣвата колона (12. п. п.) бѣ започнала настжплението въ 21 ч., единъ часъ по-късно отъ дѣсната колона, понеже била напредъ и чакала подкрепата на своята артилерия. Нѣкои отъ батареитѣ излѣзли късно, не били готови съ прострелката. Но полкътъ не атакува до край. Така въ 3 ч. 30, той достигна гребена 700—800 м. предъ противниковата позиция. По-нататъкъ, подъ силенъ огънь, дѣснофланговитѣ 1/12. и 7/12. роти продължиха до 150 м. отъ теленитѣ мрежи. Останалитѣ роти отъ този участъкъ (6., 8. (4., 3. отзадъ)) и тѣзи отъ лѣвия участъкъ (15., 13., 14.), следъ като достигнаха Лесистия гребенъ съ жълтата нива, спрѣха, а после повърнаха назадъ[2]), като оставиха две роти да задържатъ гребена предъ непр. позиция. По тази причина бѣ смѣненъ к-рътъ на 4/12. дружина[3]). 1/15. др. остана въ полкови резервъ.

55. п. п., влѣво, не напредна и това позволи на противника да фланкира 12. п. п., отъ тази страна.

Отъ бригадниятъ резервъ—2/15. др. (2 роти и карт. р.) въ 19 ч. 30 (26. VIII.), получи заповѣдь да излѣзе на височината отпреде й, за въ случай на контра-атака. На нея тя остана отъ 20 ч. 30, до сутриньта (на 27. VIII).

Резултатътъ отъ боя на 26. VIII. (и нощната атака) бѣ:

Загуби: 51. п. п. убити: офиц.—3,[4]) войн.—23; ран. войн.—110; изчез. войн.—67. 3/15. др. убити: офиц.—1, войн.—29; ранени: оф.—5. в.—126; изчез.: оф.—3, в.—86. 52. п. п.[5]) убити войн.—6, ран. в.—116.

[1]) Убити и изчезнали — 40, ранени—61. [2]) До изходно положение, задъ гребена при Жълтата нива и източ. Скалиста вис. [3]) Майоръ Бояджиевъ Ст. [4]) К-рътъ на 3/51. др. майоръ Кантарджиевъ, на 9/51. р. поручикъ Стефановъ и подпоручикъ Дончевъ Каменъ. [5]) Нѣма сведения за 2/52. дружина.

1/12. арт. о. ран.: оф.—1, в.—5; коне: уб.—3, ран.—10. 3/3. гауб. взв. коне ран.—1. 1/18. арт. о. — уб. в.—2, ран. в.—16; коне уб.—6, р.—14. 12. п. п. убити: оф.—1, в.—53; ран.: оф.—2, в.—186. 2/18. арт. о. (3/6. и 3/3. гауб. взв.) уб. в.—1, ран. в.—1; коне: уб.—16, ран.—3. 1/6. арт. о. (безъ 3/6. бат. и 2/2. гауб. отд.) ран. в.—1.

Изстреляни патрони: 51. п. п. — 7100; 52. п. п. — ?; 12. п. п. —?; 3/15. др.—45,100. Снаряди: 1/12. арт. о. (и 3/3. г. взв.) — 1346 (1/12.—701, 2/12.—351, 3/12.—294, 3/3. г. взв.—227). 1/18. арт. о. — 874 (1/18.—?, 3/18.—260, 4/18 —?.) Дѣс. арт. гр. (2/18. о., 3/6. б. и 3/3. г. взв.) и лѣва арт. гр. (1/6. арт. о. и 2/2. гауб. о.) — 2987 (2/18.—664, 5/18.—576, 6/18.—597, 3/6.—240, 3/3. гауб. в.—188; 1/6.—450, 2/6.—272, 4/2. гауб. —?, 6/2. гаубична—?). *На лице* снаряди: 2/18. б.—60, 5/18. б.—60, 6/18. б.—20.

Бригадниятъ к-ръ *обяснява* неуспѣхътъ на нощната атака съ неблагопроятнитѣ условия, при които е била предприета. Така: Поради широкия й фронтъ, тя не могла да има другъ резултатъ, щомъ едни атакували, а други стояли на мѣстата си. Голѣмитѣ жертви се дължали на това, че нѣмало достатъчно началници; бригадата била попълнена съ млади, не добрѣ обучени данъчни войници и голѣмъ процентъ турски елементъ. За неуспѣха повлияло и трудно достжпната мѣстность, за която разполагаемата карта не давала представа за нея. Ориентировката била толкова трудна, че дори единъ генералъ-щабенъ командиръ на полкъ[1]), следъ нѣколкодневни боеве, се заблудилъ върху дадения му обектъ (в. Висина). Десетдневнитѣ боеве и лишения значително намалили морала въ частитѣ. Чувствувала се нужда отъ почивка. Това налагало или смѣната съ други, прѣсни части, или вземане отбранително положение на завладѣната мѣстность[2]). Бригадата започнала офанзивата съ 4200 пушки и до 25. VIII. излѣзли 1400 души, т. е. 38% (офицери 39%) и че ранени имало 3 титулярни дружинни командири.

Кризата въ бойни припаси за артилерията бѣ голѣма. Началникътъ на артилер. отдѣлъ въ армията (I.) *телеграфира*[3]) на к-ра 8. арт. бригада: „Абсолютно е невъзможно да се попълва огромния ежедневенъ разходъ. . . Опредѣлете най-голѣмъ дневенъ разходъ. . . ", а к-рътъ на 8. арт. бригада бѣ *заповѣдалъ*[4]) още на 24. VIII.: „батареитѣ нощемъ да не стрелятъ, дори за отбиване нощна атака."

[1]) На 12. п. п. [2]) О. № 132, 13 ч., 27. VIII., 3/6. бригада. [3]) Шифр. телегр. № 2848, I. армия (о. № 286, 26. VIII., 16 ч. 30., 8. арт. бр.). [4]) О. № 274, 24. VIII., 8. арт. бригада.

1/3. пех. бригада натиска срещу к. 1500 и размъства 11 и 56 пех. полкове.

Презъ изтеклата нощь бѣха отбити: едно нападение (0 ч.) срещу 3/55. р., подготвено съ пех. и арт. огънь и друго пакъ срещу 3/55. дружина (11. и 12. роти) въ 3 часътъ[1]).

Бригадата довършваше размѣстването на частитѣ (11. и 56. п. п.) и поради това не се предвиждаха нападателни действия, изключая съ дѣсната колона (55. п. п.).

3/8. п. бригада:

Дѣсната колона[2]) — 55. п.п. К-рътъ на колоната, рано сутриньта, заповѣда[3]): 1/55. друж. (съ 10/12. рота, полуротата отъ 2/55. друж. (8. р.) и 2 картечници) да настжпи енергично къмъ к. 1500 и съдействува на 12. п. п. за завладяване южнитѣ склонове на сжщата висота; 3/55. друж. съ две картечници и единъ пионеренъ взводъ да съдействува на атаката, по западнитѣ склонове на сжщата кота. Полковиятъ резервъ (3/55. полурота) да застане 1 клм. задъ 1/55. др. (3. рота). Свръзка — съ съсѣднитѣ полкове. Н. м. — в. Кюнцитѣ.

Сутриньта, к-рътъ на 1/55. дружина получи известие[4]) отъ к-ра на съсѣдната въ дѣсно 4/12. друж., съ което му съобщаваше *заповѣдь* отъ дивизионния к-ръ: „Следъ като се подготви добре съ артилерийски огънь атаката, да се изпратятъ тънки патрулни вериги, чрезъ което да се накаратъ пехотнитѣ и картечни части на противника да се явятъ (очертаятъ), за да може артилерията да ги сломи и осигури успѣха на атаката."

Въпрѣки усилената бомбардировка на артилерията, отъ състава на 12. п. п., която започна да действува отъ 10 ч. и засегна окопитѣ и батареитѣ около к. 1500 и на която отговори неприятелската съ стрелба по 1/55. друж. (1., 3., 8. роти), атаката не бѣ предприета[5]). Само 9/55. и 10/55. роти къмъ 18 ч. се подадоха 200—300 кр. напредъ.

Къмъ противника, въ това време (12 ч. и 15 ч.), се забелѣза групиране на частитѣ му срещу 1/55. др. (1. и 3. р.), като биеха въ флангъ 3. рота.

Надвечерь, последваха *заповѣди*[6]) отъ к-ритѣ на 1/3. и 3/8. бригади: предъ видъ предприемане решителна атака, 55. п. п. да почне ново настжпление, което да бжде въ свръзка съ 12. п. п., като атаката се извърши на ножъ, безъ стрелба.

Нуждитѣ нареждания[7]) своевременно бѣха дадени, обаче не се изпълниха, защото 12. п. п. не настжпилъ.

[1]) О. № 57, 3 ч. и № 58, 5 ч., 26. VIII., 1/55. др. [2]) Времето — дъждовно, студено. [3]) О. № 60, 4 ч., 26. VIII., 55. п. п., съгл. о. № 16, 13 ч. 30, 3/8. п. бриг. [4]) О. № 14, 8 ч. 20, 26. VIII., 4/12. др. [5]) О. № № 62, 11 ч., 1/55. друж. и 168, 14 ч. 50, 3/55. друж., 26. VII. [6]) О. № 122, отъ 3/8. бр., получ. 18 ч. 10, и о. № 616, 19 ч. 30, отъ 1/3. бр. [7]) О. № 332, 20 ч. 20, 26. VIII., 55. п. полкъ.

Загуби: убити войн.—3, ранени войн.—10.

Изстреляни патрони — 22,000. *Трофеи* оржжие и др.[1]).

Лѣвата колона — 56. п. п. До 7 ч., полкътъ окончателно смѣни 11. п. п. и зае позицията му: дѣсния участъкъ — 1/56. др. (съ 3 роти и 1 картечница) и лѣвия участъкъ — 2/56. друж. (съ 5 роти и 2 картечници). По-влѣво, старият участъкъ на полка се зае отъ 3/56. др. съ 1 картечница (другата картечница повредена).

Нощьта мина при слаба пушечна и бомбова стрелба. Презъ деня дружинитѣ се запознаха съ участъцитѣ си. Непр артилерия цѣлия день стреля позицията и особено оживено въ 10 ч. и 13 ч. — въ участъка на 3/56. др. А една рота, между Джематъ и Метеризъ, при опита и за настжпление, въ 14 ч. 30, бѣ разпръсната съ огънь отъ 3/3 .пл. и 7/6. батареи.

Загуби: убити войн.—2, ранени войн.—15.

Изстреляни патрони — 3700.

2/55. др. остана въ бриг. рез. (на 3/8. бр.) на Рогачица.

1/11. дружина, до 11 ч. и следъ пладне (15 ч. 30,—17 ч.), бѣ силно поражавана отъ непр. артилерия (батарея между Папалазо и Джематъ), а пехотни части се спуснаха отъ Папалазо и Седлото къмъ р. Бродъ (Остра чука). При рѣката, непр. патрули бѣха спрѣни съ пех. огънь и повърнати.

1/46. дружина премина нощьта спокойно. Предъ нея сърбитѣ се окопаваха върху Седлото, а отъ 2 ч. до 3 ч. освѣтляваха съ прожектори.

Къмъ 10 ч., усиленъ непр. патрулъ приближи междината на 1/11. и 1/46. дружини, но съ огънь отъ 16/11. рота бѣ повърнатъ. Непр. артилерия би разположението на дружината, особено резервитѣ при 1/1. пл. батарея.

4/11. рота — въ охрана на лѣвия флангъ и свръзка съ 3. дивизия — безъ промѣна.

Бригаденъ резервъ: 2/46. рота и 11. п. п. (безъ 1. друж.).

2/46. рота изпраща патрули за свръзка съ предн. части.

Отъ *11. п. п.* — Само две роти[2]) пристигнаха на опредѣленото мѣсто (задъ к. 2525); други шесть роти[3]) до разсъмване едва достигнаха позицията на 7/6. батарея, дето престояха до мръкване. Последнитѣ три роти[4]) — останаха при 3/3. пл. батарея. Бриг. к-ръ заповѣда, 3-тѣ дружини на полка да се събератъ при 9. и 11. роти (к. 2525), като се запазятъ отъ арт. огънь и самолетно набл. Да проучи подстжпи къмъ Седлото.

Артилерията на бригадата (лѣва арт. група 2/6. отд.) — презъ деня прояви слаба дейность. Тя стреля: отъ 11 ч.

[1]) Отъ 22. до 25. VIII. преброени предъ позицията на полка 300 непр. трупа, (и на 1 капитанъ) и взети — 320 пушки, 1 бомбохвъргачка, патрони, бомби, платнища и др. и пленници — 2 офицери и 120 войника. [2]) 9. и 11. [3]) 7., 8., 10., 12., 13. и 14. [4]) 5., 6., 15.

по непр. батарея между Папалазо и Джематъ (съ 4/6. бат.) и по пехотни части, които настжпваха между 1/11. и 1/46. друж. (долътъ на Остра чука), (съ 1/1. пл. батар.); по пех. части спускащи се отъ Метеризъ (съ 3/3. пл. бат.), които бѣха разпръснати. Къмъ 14 ч. 40 — по пех. части отъ Джематъ къмъ Метеризъ (съ 7/6. батарея).

Загуби: 11. п. п.—0. 2/6. арт. отд.—0.

Изстреляни снаряди — 85 (4/6.—23, 7/6.—20, 1/7. пл. — 30, 3/3. планин.—12).

Дивизионенъ резервъ — 4/15. дружина — при Вощаранъ.

Армейски резервъ — две не с. с. батареи (7/18. и 8/18.) при Долно Върбени. Две роти отъ 2/15. дружина — гарнизонъ въ Битоля.

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕТО НА III. СРЪБСКА АРМИЯ.

Разпореждания на Върховното командуване.

Върховното командуване *съобщи*[1]) въ III. армия, че при Вертекопъ ще пристигне, въ разпореждане на командуващия, едно отдѣление авто-орждия (противовъздушни). То обръщаше вниманието на сжщия[2]), че затишието въ непр. армия може да се обясни съ намѣренията на противника да извърши ново групиране на силитѣ за нападение. Поради това, препоржча да се вематъ мѣрки за своевременно узнаване подобни намерения и да осуети всѣки опитъ за нападение. Сжщо така да се извършва често въздушно разузнаване, особено въ посока на Леринъ и на Костуръ, Кожани, Кайаларъ. Заедно съ това нареди до началника на въздушнитѣ сили — освенъ назначеното оглеждане посоката къмъ Битоля, Прилепъ, въ длъжъ на р. Черна и на югъ въ посока Кожани Костуръ, да се изследва и пжтя Кожани, Лариса. Това да се изпълни на 27. августъ, като за напредъ се разузнава всѣки день и то по нѣколко пжти.

А предвидъ зачестилитѣ въздушни нападения на гара Острово, то поиска[3]) отъ французкото командуване да се дадатъ на III. армия орждия за защита.

Сжщото заповѣда[4]), още днесъ I. армия да изпрати на III. армия три самолети за усилване ескадрилата на III. армия.

Разпореждания на командуващия III. армия.

Въ 9 ч. 30, по телефона се съобщи[4]) на подполковникъ Миушковичъ: два французки зуавски батальона съ по една планинска батарея къмъ всѣки и 1 ескадронъ сж били из-

[1]) О. № 4219, 26. VIII. Върх. ком. [2]) О. № 4220, 26. VIII., Върх. ком. [3]) О. № 4230. 26. VIII., Върх. ком. [4]) По телефона.

пратени отъ Негушъ; единия въ посока на Граматикъ и другия — на Катраница. Заповѣда му се да влѣзе въ свръзка съ тѣхъ, да разузнава и съ конницата да бжде по-активенъ.

А на повикания въ щаба на армията полковникъ Душанъ Васичъ[1]) се *заповѣда*[2]):

Двата французки отряда отначало ще се спратъ на планинския гребенъ и ще пратятъ патрули на западъ.

Той ще формира новъ отрядъ „полковникъ Васичъ", който ще действува офанзивно въ южната страна на езерото, въ *състава:* 3/14. батальонъ съ 4 картечници, батальона сърбски доброволци, доброволческия отрядъ подполковникъ Поповичъ, 4. коненъ полкъ, дивизиона армейска конница, 1 взв. дебанжови орждия, една с. с. батарея и едно отдѣление дивизионенъ лазаретъ.

Задачата на този отрядъ е: да затвори всички пжтища, които отъ Соровичево и Кайаларъ, по източната страна на Островското езеро, водятъ въ посоката Острово, Воденъ и доколкото обстановката ще допусне, енергично да действува на дѣсния флангъ и тила на противника, оттатъкъ линията Нови градъ, Чалджиларъ, къмъ линията Айтосъ, Орѣхово. Да изпрати разезди, колкото може по-далече, презъ Айтосъ и Екши су и презъ Влахоклисура и Кайаларъ. Свръзка съ французкитѣ части и съ конната дивизия. При успѣшно настжпление да се погрижи и своевременно се докопа до голѣмия ж.-п. виадуктъ между Екши су и Церово и попрѣчи на всѣка цена на неговото разрушение. К-рътъ на 2. к. бриг. и щаба му се даваха въ негово разположение. Снабдяване—въ Острово.

На отряда подполков. Миушковичъ.

Наблюдателната служба забеляза 1 непр. взв. конница, че влѣзе въ Елевисъ, а около 10 ч. — излизането на 2 орждия на к. 540, западно на Нови градъ.

Коннитѣ разезди отъ с. Налбандкьой[4]) пратени: на лѣвия брѣгъ на р. Налбандкьой дере въ посока на Чалджиларъ, Елевисъ; други къмъ Конюи, Чоръ, Ракита, Рудникъ; трети къмъ Ракита и четвърти къмъ Кайаларъ, Конюи, Мокрени, сж спрѣни съ огънь отъ противника на линията к. 578, Елевисъ, к. 540. Следъ престрелка, се оттеглили къмъ Налбандъ кьой. Два непр. конни взвода се появили отъ Ракита и к. 578. При последното село забелязани 2 конни ескадрона.

Пехотнитѣ патрули, пратени къмъ Чалджиларъ и Елевисъ, били срещнати съ огънь отъ високитѣ изт. отъ Елевисъ и се оттеглили. Отъ к. 916 забелязано на к. к. 540 и 529

[1]) Пом. к-ръ Вардар. дивизия. [2]) О. № 1622. 26. VIII., III. арм. [3]) О. № 4268, 26.VIII., Върх. командуване. [4]) О. № 31. 23 ч. 10, 26. VIII., отр. Миушковичъ.

окопаване. К-ръть на отряда заповѣда да се прекжснатъ телеграфнитѣ и телеф. съобщения между Кайаларъ и Леринъ.

На **Вардарската дивизия.**

Презъ изтеклата нощь[1]) слаба стрелба (въ 3 ч.). Неприятелското нападение срещу центъра бѣ отбито съ картеченъ, пехотенъ, артилерийски огънь и бомби. Бомбови отдѣления, изпратени презъ нощьта, успѣха да заематъ непр. окопи на чуката, предъ центъра на дѣсния участъкъ.

Въ 7 ч. 30, започна[2]) двустранна арт. стрелба. Непр. артилерия бѣ твърде активна. Особено гаубичната батарея[3]) поставена около караулката, изт. отъ Горничево, нѣкжде въ дола, при к. 963. Тази батарея биеше странично цѣлия лѣвъ участъкъ и часть отъ дѣсния и нанасяше голѣми загуби. Макаръ да бѣ бита отъ дивизионната и отъ Дунавската артилерии, не можа да бжде обезвредена. К-ръть на дивизията поиска да се открие мѣстото ѝ съ самолети, да се обезвреди отъ тежки орждия и да се бомбардира съ самолети, тъй като направеното до тогава останало безъ резултатъ.

Двустранната артилер. стрелба бѣ особено силна отъ 15 ч. до 18 ч. Борбата стихна въ 19 ч. 30. Частитѣ запазиха мѣстата си. Непр. пех. бѣ задържана на 800 м.[4]). Тя не атакува[5]).

К-ръть на дивизията *нареди*[6]): Безотложно да се поставятъ телени мрежи предъ първата линия на отбраната. На 60 м. задъ гребена, да се построятъ окопи, които ще служатъ за сигурно задържане позицията, ако нѣкжде първата линия се загуби. Тази задна линия ще служи и за заслонъ на резервитѣ срещу артилер. огънь, както и за почивка. Той препоржчваше, между предната и задна линии на отбраната да се обмисли и осигури излаза въ нѣколко посоки (2—3) на единъ участъкъ. Освенъ това — да се запомни, че тежестьта на отбраната да се сведе до задържане първата линия, за което резервитѣ да се подготвятъ да засилятъ тази линия. Поради общата стратегическа и тактическа обстановка, заеманата позиция нѣма да се напуска. Въ преднитѣ окопи да има доста муниции и бомби, а всички к-ри да обиколятъ своитѣ участъци и наредятъ за допълване укрепяването.

На **Дунавската дивизия.**

Къмъ полунощь (0 ч.), противникътъ съ слаби сили предприе нападение[7]) срещу дѣсния участъкъ, но бѣ отбитъ съ пехотенъ и артилерийски огънь.

[1]) О. № 1307, 7 ч. 55, 26. VIII., Вард. див. [2]) О. №№ 1049 и 1055, 20 ч., 26. VIII., Вардар. див. [3]) Касае се за 3/3. гауб. батарея — 1. взводъ. [4]) Телеф. разг. 23 ч. 40, 26. VIII., между полков. Димитриевичъ (III. арм.) и полков. Маричъ (Върх. ком.). [5]) О. № 4266, 26. VIII., Върх. ком. [6]) О. № 1051, 26. VIII., Вардар. дивизия. [7]) О. № 550, 6 ч., 26. VIII., Дунав. дивизия.

До пладне[1]) води се жива артилерийска борба, като въ 9 ч., противникътъ настжпи срещу дѣсното крило и центъра на дѣсния участъкъ[2]). На к. 1500, въ сжщото време, започна пушечна и картечна стрелба.

Съ силенъ артилер. огънь, противникътъ срещу к. 1500 бѣ спрѣнъ и отблъснатъ. Частитѣ му, които настжпиха срещу центъра на дѣсния участъкъ, бѣха заставени: едни да отстжпятъ, а други—останаха на близко разстояние. Наблюдаваше се групиране на пехотата, по ридоветѣ сев. и западно отъ к. 1500 и задъ гребена на М. Нидже. Артилерията му срещу дѣсния участъкъ засилена, действуваше *много активно*, като обсипваше всички окопи, биейки съ силенъ огънь к. 1500, а рида южно — съ кръстосанъ огънь.

Заключението на к-ръть на дивизията е, че противника групира силитѣ си за нападение срещу дѣсния му участъкъ.

Следъ пладне[3]) артилер. борба продължи съ сжщата сила, като обсипваше най-вече центъра и лѣвото крило на дѣсния участъкъ. Около 14 ч., тя стана много жестока, поради което положението на дѣсния участъкъ стана *тежко*, а на лѣвото му крило (17. п. п.) — *непоносимо*. Всички опити и старания на дивизионната артилерия, да замълчи неприятелскитѣ батареи, останаха *напразди*, тъй като трудно се наблюдаваха.

Въ 14 ч. 30, започнаха да действуватъ едно дълго орждие отъ Каймакчаланъ, а веднага следъ това едно или две дълги орждия отъ Совичъ. Тѣзи орждия, заедно съ дългото орждие отъ Горничево (или Баница), *биха* (до 19 ч.) *отъ три страни к. 1500*, рида южно и пространството между к. к. 1500, 1800 и 1700.

Въ 15 ч., дивизионната артилерия успѣ да намѣри и замълчи гауб. батарея сев. отъ Горничево, която стреляше по 17. п. п., но другата батарея на М. Нидже, която обсипваше центъра на дѣсния участъкъ, остана *незамълчана*.

Въ 15 ч. 30, французката батарея стреля и разпръсна обози, на ю.-з. склонъ на М. Нидже (сев. Баница[4])).

Следъ пладне, непр. пехота на групи приближи центъра и лѣвото крило на дѣсния участъкъ и се прикри въ мъртвитѣ пространства предъ позицията. При това движение тя силно бѣ бита съ артилер. огънь, а нѣкои части принудени да се оттеглятъ.

Надвечерь (19 ч.), *положението* на противника бѣ следното: На дѣсния участъкъ: предъ дѣсното крило — държи сев. ивица на к. 1500; предъ центъра — събрани две роти, които дивизионната артилерия биеше; предъ лѣвото крило

[1]) О. № 555, 12 ч., 26. VIII., Дунав. див. [2]) Съ 2 пех. полка — о. № 4266, 26. VIII., Върх. ком. [3]) О. № 560, 19 ч., 26. VIII., Дун. дивизия. [4]) Бойниятъ обозъ на 1/18. арт. отд., който понесе загуби.

— на 300—400 м. отъ окопитѣ. Срещу лѣвия участъкъ — отстоеше на 1500 м.

Дивизионниятъ к-ръ и вечерьта остана съ *убеждението*, че противникътъ насочва своя напоръ срещу дѣсното крило на дивизията, а силата му оценяваше на 2 полка. Той помоли—за успѣшното действие срещу противника, особено по артилерията му, собствената артилерия да бѫде подпомогната съ самолетно наблюдение. Споредъ донесение, отъ дѣсния участъкъ, войскитѣ на лѣвия му подучастъкъ (17. п. п.) били *разнебитени*; загубитѣ значителни и боя продължавалъ.

На Дринската дивизия.

Нощьта премина тихо и при слаба стрелба на лѣвия участъкъ[1]). Отъ кота 1800 е било наблюдено: Въ 9 ч.[2]) — при монастира Св. Илия паркъ отъ 60 кола и при ж.-п. ст. Баница 10 голѣми палатки и паркъ отъ 200 кола. Въ 12 ч. 30[3]), — обозъ въ паркъ при Вощаранъ, Дол. Върбени и Сакулево. При Вощаранъ много волове и биволи.

Предъ лѣвото крило на лѣвия участъкъ неприятеля се намираше[4]) на 300—400 м. отъ окопитѣ, а артилерията на сѫщия участъкъ сегизъ-тогизъ стреляше[5]) по него, върху сев. склонъ на к. 1500.

Около 19 ч., наблюдателитѣ на дивизията сѫ отбелязали 5 бомби, хвърлени отъ самолети върху ж.-п. станция Баница.

120 мм. дълга батарея отъ лѣвия участъкъ се даде[6]) въ разпореждане на к-ра Дунавската дивизия. На сѫщия, дивизионниятъ к-ръ постави на разположение гауб. взводъ и 2. полска батарея (безъ 1 орждие), отъ лѣвия участъкъ.

На конната дивизия.

Дивизионниятъ к-ръ получи заповѣдь[7]) — да обърне внимание на посоката Вериа, Кайаларъ и Вериа, Кожани.

Въ 6 ч. — щаба на 2. конна бригада и 4. кон. полкъ тръгнаха за Катраница[8]).

* * *

Положението на III. армия за този день, въ щаба на сѫщата, се *преценяваше* така:

Къмъ 16 ч.[9]). — Неприятеля силно напада дѣсното крило и центъра на Дунавската дивизия. Артилерията му е *надмощна*, особено тежката артилерия, която *мощно поражава* пѣхотата. Собствената артилерия не успѣ да я обезвреди, защото не можа да я намѣри.

[1]) О. № 1626, 6 ч., 26. VIII., Дрин. див. [2]) О. № 1627, 9 ч., 26. VIII., Дрин. див. [3]) О. № 1638, 12 ч. 30, 26. VIII., Дрин. див. [4]) О. № 1645, 15 ч., 26. VIII., Дрин. див. [5]) О. № 1648, 19 ч. 30, 26. VIII., Дрин. див. [6]) По запов. команд. армията (о. № 1652, 22 ч., 26. VIII., Дрин. дивизия). [7]) О. № 4220, 26. VIII., Върх. командув. [8]) О. № 1138, 14 ч., 26. VIII. [9]) Телеф. разговоръ; 16 ч., полковникъ Димитриевичъ (III. армия), съ полк. Пешичъ (Върх. командув.).

Къмъ 19 ч[1]). — На фронта на Дунавската дивизия силна борба. Пехотата се държи добре, макаръ неприятелската артилерия да разви *необикновено силенъ огънь* по нея (17. п. п.). Противникътъ стреля и въ тила, около пѫтя за Острово. *Собствената артилерия стои по-долу отъ неприятелската*, чиито батареи тя не можа да вземе подъ огънь, тъй като останаха *неоткрити*.

Изобщо, следъ пладне[2]), артилерийскиятъ огънь, при тази дивизия, бѣ необичайно силенъ. Особено бѣха бити, съ кръстосанъ огънь, центъра и лѣвото крило, отъ всички калибри, до 15 см. Подъ негова закрила, неприятелската пехота доближи до 400 м., срещу центъра на Дунавската дивизия и тука тя бѣ спрѣна съ артилерийски, пушеченъ и картеченъ огънь и особено отъ този на артилерията, отъ дѣсното крило на Вардарската дивизия, която прѣчеше на настѫплението.

На фронта на Вардарската дивизия сѫщо имаше силна артилер. борба. Неприятелската пехота е задържана на 800 м.

И така, всички позиции сѫ задържани, но действието на неприятелската артилерия, особено при Дунавската дивизия, поради нанесенитѣ загуби, неизбѣжно *подействува върху моралъ на войницитѣ*.

Борбата спрѣ въ 20 ч. 15 минути.

Надмощието на неприятелската артилерия трѣбва да *се разбира* въ невъзможностьта собствената артилерия да замълчи неприятелската и така да защити своята пехота, нѣщо, което и противник не можа да постигне спрямо артилерията ни.

Поради това, бѣ поискано отъ Върх. ком. да изпрати ескадрила за регулиране стрелбата на тежката артилерия.

Въздушното разузнаване[3]) не е отбелязало никакво движение на войски въ областьта Кравица, Прилепъ, Битоля, Кенали. Летцитѣ на армията хвърлиха 36 бомби върху гара Баница.

Въ този день командуващиятъ Източната френска армия[4]) изпрати до генералъ Бастонъ оперативна *наредба*[5]), споредъ която:

Отрядътъ генералъ Бастонъ (175. п. п., 1 маршеви афр. полкъ, 1 арт. отдѣление (75 мм.), 1 арт. отд. (65 мм.), 1 афр. шасьорски п. (3 ескадрона) има *задача*—въ случай на нужда да засили войскитѣ на ген. Васичъ (III. армия) и да имъ

[1]) Телеф. разг. 19 ч., полк. Димитриевичъ—полк. Пешичъ. [2]) Телеф. разг. 23 ч. 40, полк. Димитриевичъ (III. армия) — полк. Маричъ (Върх. командуване). [3]) О. № 4266, 5. VIII., Върх. ком. [4]) Генералъ Кордоние. [5]) О. № 266 — съ о. № 157, 26. VIII., на Изт. Фр. армия.

осигури лѣвия флангъ, отъ Островското езеро до около Джума, съвмѣстно съ частитѣ, които се намиратъ вече тукъ.

Той ще разпореди, съобразно нарежданията на генералъ Васичъ, да се опредѣли задачата на 75 мм. арт. отдѣление на сръбския фронтъ.

175. п. п. ще бѫде съсрѣдоточенъ въ Острово, готовъ, при първо поискване отъ генералъ Васичъ, да се отправи за засилване фронта на Дунавската дивизия, като:

1. маршеви афр. п. и арт. отд. (65 мм.) ще се разположи:

1 батальонъ и 1 батарея — около Острово, за евентуално пазене Катраничкия полкъ, заедно съ сръб. отрядъ тамъ.

1 батальонъ и 1 батарея — западно отъ Няуста.

1 батальонъ и 1 батарея — ю.-з. отъ Няуста.

Задачата на последнитѣ два батальона — да попрѣчатъ на противника да заеме височитѣ Вермионъ Оросъ.

За ескадрилата ще се приготви мѣсто за спущане въ Острово и тя ще сътрудничи за оправяне стрелбата на французката артилерия.

Щабъ на отряда — Острово.

11. ДЕЙСТВИЯТА НА 27. АВГУСТЬ. КРАЙ НА НАСТЪПЛЕНИЕТО.

(*Схема № 11*).

2/8. п. бригада (три дружини отъ 23. п. п.) стигна Неокази, Леринъ, Писодери.

К-рътъ на 23. п. п. съ 1/23. дружина, 5/23. и 14/23. роти, 2 план. не с. с. орждия, 1 пион. взводъ, 1 карт. взводъ и 2/7. коненъ дивизионъ остана за охрана и отбрана на участъка Маликъ до Екши су (5/23. рота съ 2/7. коненъ дивизионъ на позиция при Костуръ и Мокрени). Дивизионътъ обезпеляза появяване противникъ къмъ Кожани и Кайаларъ баси.

Останалитѣ части отъ бригадата се намираха:

2/23. дружина: 6/23. и 7/23. роти, следъ като се събраха въ Поздевица, въ 6 ч. тръгнаха за Конома[illegible], Арменохоръ. 8/23. рота съ картечния взводъ и взводътъ на 3/8. пион. рота, въ 7 ч., тръгнаха по шосето за Леринъ. Въ 18 ч. 30, дружината пристигна на бивакъ източно отъ града[1]).

3/23. дружина продължи отъ Писодери презъ Леринъ и пристигна въ Неокази (18 ч. 30).

4/23. дружина (безъ 14/23. рота) и пион. взв. вечерьта достигнаха Писодери.

[1]) На 28. VIII. тази дружина тръгна за Баница, но въ 11 ч., при Росна бѣ върната въ Арменохоръ за да чака и другитѣ дружини. Вечерьта тамъ се събраха и три дружини отъ 23. п. п. (между Арменохоръ и Росна).

8. п. дивизия съ артилерията си бомбардира Жака и к. 1500. Спиране настъплението по цѣлия дивизионенъ фронтъ.

3. конна бригада. Положението предъ фронта на бригадата безъ промѣна. Взводътъ за свръзка намѣрилъ 2/7. дивизионъ на бивакъ южно отъ Влахоклисура. Въ 13 ч. единъ непр. взводъ мина Налбандкьой дере и настъпи къмъ Елевисъ, но бѣ повърнатъ съ огънь.

1/8. пех. бригада се урежда на позицията си. Нощьта измина въ двустранна пехотна стрелба, придружена съ отдѣлни артилерийски и минни изстрели. Въ 5 ч., противникътъ откри силенъ пушеченъ и картеченъ огънь, по цѣлия бригаденъ участъкъ. 3/30. и 4/30. роти, до 6 ч. 30, отбиха едно нападение.

Предъ видъ донесенията на к-ритѣ на полковетѣ за състоянието на войницитѣ, които били изморени отъ непрекъснатитѣ боеве; че повечето началници излѣзли отъ строя; духътъ пониженъ и по-нататъкъ полковетѣ не би могли да изпълнятъ сериозни бойни задачи и най-после необходимостьта отъ почивка, или смѣна за нѣколко дни, бригадниятъ к-ръ поиска[1]) такава.

До получаване отговоръ и за привеждане полковетѣ въ редъ, той *разпореди*[2]): Да се провѣри наличностьта на хората, повдигне духътъ, усили окопаването, попълнятъ бойнитѣ припаси и се вематъ мѣрки за отбиване възможна контра-атака. Частитѣ да се разполагатъ всѣкога разчленени и прикрити, но не и групирани по цѣли дружини и роти на едно мѣсто — за да не страдатъ отъ артилер. огънь, бомбардиране или наблюдение отъ самолети.

При размѣстването, даденитѣ на 10. п. п., 5/30. и 6/30. роти се върнаха въ полка си.

Презъ деня, на бригадниятъ фронтъ имаше рѣдка непр. пехотна и артилер. стрелба, съ едно засилване на артилер. огънь, отъ 10 до 11 ч., по батареитѣ и на мръкване по пехотното разположение. Следъ това, само пех. стрелба до 22 ч.

За предпазване отъ възможна контра-атака, бриг. к-ръ *заповѣда*[3]): преди мръкване да се усили бдителностьта, като презъ нощьта се изнесатъ напредъ патрули и секрети; резервитѣ да се приближатъ, за положение да подкрепятъ преднитѣ части. При настъпление на противника да се противодействува съ силенъ огънь, а позицията да се брани упорито . . .

[1]) О. № 925, 27. VIII., 1/8. п. бриг. [2]) О. № 926, 9 ч., 27. VIII. 1/8. пех. бригада. [3]) О. № 931, 19 ч., 27. VIII., 1/8. бригада.

Артилерията на бригадата (8. арт. п.) — остана въ наблюдение. Тя не стреля цѣлия день. 3/8. батарея постави 1 взводъ за противовъздушенъ.

Загуби: 10. п. п. убити: офиц.—1[1]), войн.—5; ран. войн.—11. 30. п. п. уб.: офиц.—1[2]), войн.—5; ран. войн.—36. 8. арт. п. — 0.

Изстреляни 10. п. п. пех. патрони—16,000, картеч.—250, бомби —61, ракети—30. 30. п. п. пех. патр.—15,000.

3/6. пех. бригада. Артилер. борба при Горничево. Бомбардировката на в. Жакъ. Следъ неуспѣха на нощната атака, утрото завари разстроенитѣ части въ изходната имъ позиция. Загубитѣ, отъ 17. до 27., бригадниятъ к-ръ пресмѣташе до 50% за офицеритѣ и 45% за войницитѣ. Нѣкои дружини се командували отъ запасни поручици, а една—отъ зап. подпоручикъ. Непр. артилерия биеше съ силенъ огънь разположението на бригадата.

Като взе предвидъ възможностьта, противникътъ да мине въ настжпление (въ резервъ имаше само 2 роти (отъ 2/15. др.) и 4 картечници) и за да облекчи положението на дѣсната колона (51. и 52. п. п.), като отклони вниманието му отъ фронта ѝ, *реши* да мине въ настжпление съ лѣвата колона (12. п. п.). За това *заповѣда*[3]): артилерията да открие силенъ огънь по непр. позиция, а 12. п. п. да притегли резервитѣ си и наново премине въ настжпление.

Дѣсната колона — 51. и 52. п. п. Оцелѣлитѣ останки на 3/15. друж., само съ постове, заеха позицията за отбрана. 9/51. и 10/51. роти бѣха смѣнени отъ 12/51. рота[4]). До вечерьта, къмъ наличнитѣ 25—30 човѣка на дружината (3/15.) се прибраха и пръсналитѣ се, следъ нощната атака. Така дружината нарастна до 160—180 човѣка. Къмъ 20 ч. 30, тя бѣ смѣнена отъ 1/51. и 2/51. дружини, които заеха участъка ѝ с.-и. отъ Горничево. 3/15. др. се отправи за полка си. Презъ цѣлия день (6 ч. до 20 ч.) непр. артилерия би оживено разположението на колоната и засилваше тамъ, гдето забелѣзваше движение на групи, дори на отдѣлни хора. 52. п. п. остана на мѣстото си.

Артилерията на колоната. Когато се извършваше нощната атака (26./27.), к-рътъ на 1/12. арт. отд. бѣ въ свръзка съ този на 51. п. п. Отдѣлението бѣ готово, при нужда, да се притече на помощь. И къмъ 5 ч. 30, когато полкътъ настжпваше по Обраслата висота и се водеше пушечна стрелба, наблюдателитѣ на отдѣлението забелязаха сгжстени сръбски части да се спущатъ къмъ полка. Съ съгласие на к-рътъ на полка, той заповѣда батареитѣ да ги обстрелятъ, въ опре-

[1]) Подпор. Колинкоевъ Рашо. [2]) Подпоручикъ Вапцаровъ Георги, к-ръ 6/30. рота. [3]) О. № 130, 8 ч. 25, 27. VIII., 3/6. бр. [4]) Въ 20 ч., 20. къмъ нея (влѣво) се присъедини 11/51. рота, върху скалистия гребенъ.

дѣленитѣ имъ участъци. Сърбитѣ бѣха спрѣни. Следъ това огъня на 2/12. и 3/12. батареи бѣ премѣстенъ по движещи се групи, въ храсталацитѣ, които бѣха повърнати, а 1/12. бат. продължи да обсипва гребена на Обраслата (Лесиста) висота.

Отъ 6 ч., срещу непр. батареи, които биеха отдѣлението, бѣха насочени 2/12., 3/12. б-реи и 3/3. гауб. взводъ. Завърза се артилер. двубой, въ който ненаблюдаванитѣ непр. батареи взеха връхъ, а отдѣлението замълча. 1/12. батарея обсипа наблюдателното мѣсто на дѣсния край на Обраслата висота и успѣ да прогони наблюдателитѣ. Въ резултатъ, непр. батареи млъкнаха. Въ време на борбата бѣ раненъ взводния к-ръ отъ 3/12. батарея — подпоручикъ Цековъ.

К-рътъ на артилерията въ колоната (и въ бригадата) бѣ изпратилъ страниченъ наблюдатель на висотата, южно отъ Горничево, за да открие непр. далекобойни орждия. По блѣсъцитѣ и звука бѣ забелязана една батарея около Куру чешме, сев. на шосето. Той заповѣда на 1/8. 10·5 см. герм. батарея да я обстреля, а после и к. 1500, което предполагаше, че е наблюдателно мѣсто. И наистина, още първитѣ сполучливи изстрели пропъдиха наблюдателитѣ.

1/12. и 1/18. арт. отдѣления, презъ деня, водеха рѣдка стрелба по непр. позиция (окопи и батареи). На тѣхъ отговаряше непр. артилерия, която около 18 ч. засили огъня си. Надвечерь летѣха надъ позициитѣ два сръбски самолета.

Сведенията на артилер. командуване за разположението (мѣстата) на непр. батареи бѣха много оскждни и затова борбата съ тѣхъ не даваше задоволителни резултати. Така, к-рътъ на 18. арт. полкъ *донесе*[1]): „Всички неприятелски батареи сж дълбоко закрити. Дори нощемъ, блѣсъцитѣ не се забелязватъ. Страничнитѣ наблюдатели сж открили блѣсъцитѣ само на 3—4 отъ тѣхъ и тѣ се обстрелватъ. Останалитѣ, на посоки, се биятъ безъ резултатъ. Мѣстата на гаубичнитѣ батареи не се знаятъ и тѣ биятъ разположението и шосето Горничево, Баница. Моля съ самолети и артилерийски наблюдатели да се опредѣли точното имъ мѣсто".

Загуби: 1/12. арт. отд. убити войн.—3, ранени: оф.—1, войн.—4; коне: уб.—1, ран.—2 (орждия подб.—2, ракли разр.—2). 1/18. арт. отд. —0. 3/3. гауб. бат. (взв.)—0.

Изстреляни снаряди 1/12. арт. отд. — 304 (1/12.—147, 2/12.—95, 3/12.—62). 1/18. арт. отд. — 137 (1/18.—?, 3/18.—94, 4/18.—43). 3/3. гаубиченъ взводъ — 74.

Лѣвата колона — 12. п. п.—следъ неуспѣшната нощна атака, бѣ се оттеглила въ подножието на Гористия гребенъ, а съ дѣснофланговитѣ две роти — 1/12. и 7/12. останаха на 150—200 м. отъ противника.

[1]) О. № 209, 8 ч. 40, 27. VIII., 18. арт. полкъ.

К-ръ̀тъ на полка *заповѣда:* к-ръ̀тъ на 3/12. рота (капитанъ Ботевъ) да организира разбърканитѣ роти въ центъра и съ помощьта на 3., 9. и 12. роти да завладѣе Лесистия гребенъ, а к-ръ̀тъ на дѣсния участъкъ[1]), сѫщо — да настѫпи къмъ него.

Настѫплението на центъра (кап. Ботевъ) започна въ 7 ч. То бѣ посрещнато отъ силенъ непр. арт. и пех. огънь, затова се поведе по групички, чрезъ прецеждане. Къмъ 12 ч. първитѣ групи достигнаха височината, а до вечерьта пристигнаха и останалитѣ. Така, вдаващия се като подкова къмъ противника близъкъ Лесистъ гребенъ, напуснатъ отъ слабитѣ неприятелски части, бѣ заетъ отъ полка, а сърбитѣ се оттеглиха на по високия Лесистъ гребенъ.

Съ заемане на Лесистия гребенъ, полкътъ остана доста издаденъ напредъ. Той се фланкираше, дори биеше отъ окопитѣ по южния склонъ на в. Жакъ и отъ заграденото съ телени мрежи укрепление, на самия върхъ. Затова к-ръ̀тъ на колоната заповѣда да се обезвреди, като се съсрѣдоточи върху му огъня на всичката артилерия въ участъка. По това си решение, нѣколко часа по-рано, той предупреди к-ра на 55. п. п., а 10/12. р. и 1/55. друж.—да заематъ укреплението.

Бомбардировката почна въ 19 ч. Гаубичната стрѣлба бѣ много точна и ефикасна. Укреплението се покри въ гѫсти облаци прахъ и пушекъ. Следъ 15—20 минути, защитницитѣ му въ бѣгство го напуснаха, преследвани съ огъня на две полски батареи. При все това 55. п. п. не настѫпи, и наскоро сърбитѣ се върнаха.

Загуби: 12. п. п. уб.: оф —1[2]), войн.—20; ран.: оф.—2[3]), войн.—89.

Артилерията на колоната[4]). Отъ разсъмване, непр. батареи започнаха да биятъ лѣвата артил. група. Тѣмъ отговори дѣсната арт. група. Лѣвата арт. група, следъ неуспѣшната атака на в. Жакъ (т. № 5), обстреля: окопитѣ отъ дветѣ страни на т. 3 (съ 1/6. батарея). Предъ тѣхъ на склона, подъ жълтата нива, въ това време се намираха две роти (1/12. и 7/12.). Поставената ѝ *цель* бѣ—да подкрепи настѫплението имъ. А за наблюдение непр. позиция, влѣво отъ т. 3, срещу която настѫпваха 10/12. и 8/55. роти, бѣха натоварени останалитѣ батареи отъ сѫщата група (2/6., 4/2. гауб. и 6/2. гауб.). Тѣхната *задача* бѣ—щомъ пехотата заеме гребена, съ силенъ огънь да я закрилятъ. По-късно, до 9 ч. 20, за подкрепа настѫплението, групата последователно стреля: непр. батарея А (съ 2/6. и единъ гауб. взводъ) и окопитѣ на Жака (т. № 5) (съ 2/6. бат.). Отъ 9 ч. 25, до 10 ч. огъня се засили,

[1]) Майоръ Шкодревъ, командиръ 2/12. дружина. [2]) Поручикъ Михайловъ. [3]) К-ра 4/12. др. майоръ Бояджиевъ Ст., к-ръ картачната рота — кап. Вазовъ Ив. [4]) Дѣсна арт. гр.: 2/18. арт. отдѣл. 3/3. гауб. взв. и лѣва арт. група: 1/6. и 2/2. гауб. отдѣления.

като последователно бѣха бити на Жака: т. № 5 и окопа въ лѣво (съ 4/2. и 6/2. гауб. батареи).

Къмъ пладне, когато предниттѣ части на центъра (12. п. п.) бѣха достигнали подножието на близкия Лесистъ гребенъ, к-ръ̀тъ на дѣсната група получи заповѣдь, съ силенъ огънь да подготви настѫплението на крайнитѣ лѣвофлангови роти (10/12. и 8/55.), които ще атакуватъ вис. Жака, а следъ заемането му, да го премѣсти по Леснатия гребенъ (№ 3), гдѣто ще настѫпи 12. п. полкъ. Въ сѫщото време (12 ч. 30,) лѣвата артил. група засили огъня по пехотнитѣ окопи (т. № 5) (съ 4/2. и 6/2. гауб. батар.), а съ една гаубица — по предполагаема картечница въ каменната кариера. Обаче, въпрѣки засиления огънь, пехотата срещу Жака (т. № 5) не настѫпи.

Надвечерь (17 ч. 10) лѣвата група получи *заповѣдь* (отъ 12. п. п.), да се подготви да *масира* огъня на повече батареи по окопитѣ на т. № 5 (в. Жакъ), съ цель да облекчи завладяването на височината отъ 55. п. п., който се готвилъ да я атакува. Сѫщата задача бѣ дадена и на дѣсната група.

Отъ своя страна групитѣ насочиха батареитѣ си и следъ пристрелка отбелязаха даннитѣ така:

Лѣвата група: по цѣлия фронтъ на вис. Жакъ (4/2. гауб., 6/2. гауб. — мѣр. 4·025 клм.), при данни за всѣка гаубица въ своя участъкъ и съ огледъ, че на 50 м. отпредъ има телена мрежа, а на 200—250 м. отъ нея — собствената пехота. Полскитѣ ѝ батареи — по окопитѣ въ вѫтрешностьта на сѫщата висота и тилътъ ѝ (съ 1/6. бат.) и по непр. батарея А (съ 2/5. батарея).

Дѣсната група: по вис. Жакъ (3/3. гауб. взв. и 3/6. батарея); по нейния тилъ (2/18., 6/18. батареи) и по непр. ба-батарея (5/18. батарея).

Така подготвениятъ масовъ огънь, по заповѣдь на к-ра 12. п. п. започна въ 19 ч. 10. Отначало сдържанъ, постепенно той се засилваше, при една безупрѣчна точность, по тази издадена, но добре укрепена часть (висота) отъ неприятелската позиция. Следъ 5—6 минути, височината заприлича на вулканъ, изхвърлящъ камъни, пръсть—обвита въ гѫстъ черенъ димъ. Този добре разпредѣленъ, съкрушителенъ огънь скоро даде неочакванъ резултатъ — *безпорядъчно масово оттегляне на сръбската пехота*, преследвана съ изстрелитѣ на полскитѣ батареи, които сипѣха чугунена градушка по една ширина отъ 700—800 метра.

Обаче 55. п. п. не настѫпи, за да заеме височината. Това не направи и крайната 10/12. рота отъ 12. п. п., макаръ че к-ръ̀тъ на 8. артил. бригада, който наблюдаваше стрелбата, по телефона предупреди к-ра на 12. п. полкъ.

Огъня на артилерията постепенно намаляваше. Следъ това останаха да подържатъ до мръкване съ огънь по укреплението: 1/6. полска и 4/2., 6/2. гауб. батареи и по батарея

А[1]) (съ 2/6. б.). Непр. батареи стреляха по 55. п. п. Но поради стръмния склонъ всички прехвърляха. Други батареи стреляха разхвърляно и слабо въ участъка на 12. п. п. и артилерията му. Боя затихна въ 20 ч. 20.

Обаче постепенно и на групи сърбитѣ, които бѣха отстжпили, се връщаха и заеха укреплението.

Презъ време на боя, отъ фланговия пехотенъ огънь много страдаше 2/18. артилер. отдѣление. Така, въ 17 ч., падна убитъ при орждията отъ снарядъ взв. к-ръ на 5/18. батарея подпоручикъ Гиргиновъ.

За запазване отъ пех. огънь и съ разрешение на к-ра 8. арт. бригада, 5/18. батарея, въ 22 ч. 30. се изтегли къмъ старата си позиция. Въ това време бѣ раненъ съ пех. коршумъ нейния вр. командиръ подпоручикъ Цончевъ.

Загуби: Дѣсна арт. група: 2/18. арт. отд.: убити; оф.—1, ран.: оф.—1, войн.—3. 3/3. гауб. взв.: убити войн.—3. Лѣва арт. група: 1/6. арт. отд.: убити войн.—1, ран. войн.—4, коне ран.—1. 2/2. гауб. отд.: убити войн.—2, ран. войн.—9; коне: уб.—1, ран.—?

Повредени и разрушени: 5/18. батар.: орждия—1 (разрушено), 2/6. гауб. батар.: орждия—1 (повредено).

Изстреляни снаряди: 2/18. арт. отд. — 585 (2/18.—278, 5/18. —152, 6/18.—155, 3/6.—?). 3/3. гауб. взв. — 48. 1/6. арт. отд.—737 (1/6. —354, 2/6.—383). 2/2. гауб. отд. — ? (4/2.—?, 6/2.—?).

Въ края на боя, *наличность* на снаряди: 2/18. арт. отд. — 59 (2/18.—15, 5/18.—40. 6/18.—4). 1/6. арт. отд. — 1438 (1/6.—580, 2/6.—858).

— 1/3. пех. бригада не произведе нощната атака. Дневниятъ натискъ къмъ к. 1500, Шопа и Джематъ иери.

Бригадниятъ к-ръ, като имаше предъ видъ неготовностьта на 56. и 11. п. полкове, бѣ *наредилъ*[2]) — нощната атака да се произведе само съ 55. п. (въ свръзка съ 12. п. п.), а 56. п. п., като уморенъ още (следъ смѣната на 11. п. п.), да задържи здраво позицията си. Но тъй като, къмъ 3 ч. 45, последва, по телефона, заповѣдь отъ дивизията, за почване нападението, бригадниятъ командиръ *нареди*[3]): 55. и 56. п. п. веднага да настжпятъ и атакуватъ.

3/8. п. бригада:

Дѣсната колона — 55. п. п. — бѣ преминала нощьта при рѣдка пушечна, картечна и арт. стрелба срещу 3/55. дружина, безъ да предприеме заповѣданата нощна атака. Мотивъ за това бѣ, че 12. п. п., съ който трѣбвало да действува едновременно, не извършилъ нищо предъ своя фронтъ. Но като че липсваше и желание за продължение нападението, което личеше отъ донесението отъ к-ра на полка[4]),

[1]) Дълбоко закрита по юж. склонъ на к. 1500. [2]) О. № 616, 19 ч. 30, 26. VIII., 1/3. бриг. [3]) О. № 620, 3 ч. 45, 27. VIII., 3/8. п. бр. [4]) О. № 335, 4 ч., 27. VIII., 55. п. полкъ.

отъ 4 часътъ. Съ него той рисуваше положението на частьта си, като твърде тежко, вследствие значителнитѣ му загуби въ убити и ранени (480 вънъ отъ заболѣлитѣ), непрекжснатия денонощенъ огневи тероръ и нападения, отъ които войницитѣ, повечето стари, били изтощени. Той считаше за невъзможно да атакува, поради проявеното бездействие на 12. п. п. презъ нощната атака, липсата на планинска артилерия и на прѣсни части.

А следъ като получи *заповѣдьта*[1]), да настжпи и атакува противника предъ себе си и да донесе за часа на настжплението си, той се задоволи да приповтори заповѣдьта[2]), т. е. и дружинитѣ да донесътъ за часътъ, въ който ще настжпятъ, безъ да имъ опредѣли такъвъ.

Настжплението започна едвамъ въ 8 ч. Крайната, дѣснофлангова — 8/55. рота, още въ самото начало, изложена на фланговъ и тиленъ огънь отдѣсно, поиска[3]) и съседната 4/12. дружина да се подаде напредъ. Дружината (1/55.) въ състава на която съдействуваше тази рота (8/55.) напредна (9 ч.) само съ центъра (3/55. рота), срещу к. 1500, чийто южни склонове били силно укрепени и опасани съ телени мрежи, а на всѣки 50 м. имало картечница. Но тя бѣ посрещната съ силенъ огънь. По-влѣво — 3/55. др. при настжплението си[4]), което ставаше бавно, срещна огнево противодействие отдѣсно и отъ к. 1500. Нейнитѣ 11/55. и 12/55. роти стигнаха до телените мрежи, но бѣха приковани отъ фронталенъ и фланговъ огънь изъ „блиндиранитѣ окопи“ на сърбитѣ.

За този резултатъ, к-рътъ на полка *донесе*[5]), че положението на 8/55. и 1/55. роти, които настжпили, било извънредно трудно и обречени на унищожаване, ако 12. п. п. не настжпилъ.

Къмъ пладне, 1/55. др. съ 10/12., 8/55. и 1/55. роти бѣ напреднала[6]) около 200 м., но 3/55. др. оставаше прикована[7]) и изложена на силенъ огънь. Наистина, 9/55. и 10/55. роти напреднаха 300—400 м., като завиха съ дѣсния си флангъ къмъ платото, но тука спрѣха, за да се запазятъ отъ фланговъ и тиленъ огънь. Дружинниятъ к-ръ *счете*, че повече не може да върви, до като съседнитѣ полкове — 12. и 55. — не напреднатъ и не ангажиратъ огъня на противника и защото 9/55. и 10/55. роти мжчно щѣли да се задържатъ. За сжщото и к-рътъ на 3/8. бригада *донесе*[8]). Следъ това, до вечерьта, дружинитѣ останаха на мѣстата си.

Загуби: 55. п. п. убити войници—14, ранени войници—36.

Изстреляни 55. п. п.: патрони — 17,000.

[1]) О. № 127, 4 ч., 27. VIII., 3/8. бриг. [2]) О. № 336, 4 ч. 50, 27. VIII., 55. п. п. [3]) О. № 72, 10 ч. 30, 8/55. р. [4]) О. № 179. 8 ч. 50, 27. VIII., 3/55. дружина. [5]) О. № 342, 10 ч. 30, 27. VIII., 55. п. п. [6]) О. № 82, 12 ч., 27. VIII., 1/55. друж. [7]) О. № 181, 11 ч. 45, 27. VIII., 3/55. др. [8]) О. № 344, 12 ч., 27. VIII., 55. п. полкъ.

Лѣвата колона — 56. п. п., получи *заповѣдьта*[1]) *за нощната атака* въ 4 ч. 15. Командиръть на полка *заповѣда*[2]) (4 ч. 30), като приповтори заповѣдьта (както 55. п. п.), безъ да опредѣли началния часъ. Дружинитѣ имаха за обекти: 1/56. и 2/56. — в. Шопа включ. до източнитѣ склонове на Метеризъ; 3/56. др. отъ тамъ до в. Джематъ включена. 2/55. друж. (полкови резервъ) — застана между 2. и 3. дружини.

Подъ силенъ артилерийски и пехотенъ огънь, въ 6 ч. 15, частитѣ настжпиха: 1/56. дружина достигна 200—300 м. до теленитѣ мрежи, 2/56. др. — сжщо (на 300 м.), но тукъ тя бѣ открита и спрѣна съ прегражденъ артил. огънь, бомби и картечници. 3/56. др. напредна сжщо толкова (съ 200—300 м.). И тя бѣ спрѣна съ огънь.

Дружинитѣ започнаха да се окопаватъ и занощуваха на тази линия.

Загуби: 56. п. п. убити: оф. — 1[3]), войн.—15; ранени: оф.—3[4]), войн.—83; изч. войн.—12.

Изстреляни патрони—11,000, бомби—8.

1/11. дружина. Следъ артилер. подкрепа, една непр. полурота настжпи срещу дружината. Тя бѣ спрѣна съ огънь. Отъ 18 ч. до 19 ч. 20, дружината бѣ обсипана съ артил. огънь и повърна настжпващи пехотни части[5]). *Загуби*: ран. —3. *Изстреляни* патрони—1000.

1/46. дружина. До 8 ч. 10, едно непр. отдѣление (15 човѣка) нападнало (предния) най-лѣвия охранителенъ постъ на 3/46. рота. То бѣ отбито съ пушеченъ огънь, отъ 1. взводъ и дѣсния взводъ на 4/11. рота. Отъ 9 ч. 30 до 11 ч., три непиятелски батареи и единъ гаубиченъ взводъ обстрелваха 1/1. пл. батарея и дружинния резервъ. *Загуби*—? *Изстр.* патр.—?

Бригаденъ резервъ — (2/46. рота и 11. п. п.). 11. п. п. до разсъмване се събра (3 дружини) на с.-и. склонъ на к. 2525.

Артилерията на бригадата. — Въ 7 ч. 15, настжпващиятъ 56. п. п. поиска артилерийски огънь по Метеризъ тепе. Назначената 7/6. батарея обстреля пехотнитѣ окопи и една батарея, на западния край на Джематъ иери. Сжщевременно 4/6. бат. обстреля и юж. край на изгорѣлата гора на Джематъ.

Отъ 9 ч. 50 до 10 ч. 20, 1/1. пл. бат. прогони наблюдатели на Седлото, а отъ 11 ч. обсипа пех. групи на сев. склонъ на Седлото. Сжщевременно, 7/6. батарея обстреля и разпръсна спущащи се по сев. склонъ на Метериза, пехотни части.

3/3. пл. батарея презъ цѣлото време (подчинена на к-ра 56. п. п.) подкрепи съ огънь настжпл. на полка до тел. мрежи.

[1]) О. № 127, 4 ч., 27. VIII., 3/8. бр. [2]) О. № 89, 4 ч. 30, 27. VIII., 56. п. п. [3]) Поручикъ Петровъ Д. [4]) Подпоручици: Добревъ Слави, Паталевъ Бончо, Дамяновъ Христо Велчевъ. [5]) О. № 758, 4 ч. 40, 28. VIII. 11. п. полкъ.

За смѣняване повредения лафетъ на 10·5 см. орждие, на к. 2525, се получи съобщение[1]) — едно орждие отъ 2/8. герм. батарея при Совичъ ще се премѣсти на тази кота.

Загуби: ран. войн.—1 (4/6. б.), коне ран.—8 (1/1. пл. бат.).

Изстреляни снаряди — 798 (4/6.—72, 7/6.—459, 1/1.—28, 3/3.—239).

Предвидъ безрезултатнитѣ действия на колонитѣ до пладне, бригадниятъ к-ръ (на 1/3. п. бригада) *реши* — да произведе нощна атака срещу неприят. позиция, като главния ударъ се нанесе съ 11. п. п. и 1/46. дружина — въ посока на в. Седлото. За цельта, въ 14 ч., той изпрати до частитѣ *заповѣдьта*[2]) си, и за начало на настжплението опредѣли 20 ч.

До като приготовленията се извършваха, бригадниятъ к-ръ, като не знаеше резултата отъ нощнитѣ действия на 1/8. и 3/6. п. бригади, въ 18 ч., *пожела* да узнае отъ к-ра на дивизията — до колко решената нощна атака съ бригадата съвпада съ неговия общъ планъ. Но дивизионниятъ к-ръ въ това време се намираше при командуващия армията, за обсжждане общия планъ за предстоящитѣ действия.

Следъ това съобщи въ дивизионния щабъ, че ще чака мнение за предстоящата нощна атака (27/28) и че само следъ одобрение ще я извърши. И понеже такава не последва, до 19 ч. 30, той я отмѣни, като изпрати заповѣдь[3]).

За неуспѣшния завършекъ на операцията на фронта на 1/3. п. бриг., к-ръть на сжщата отбелязва следнитѣ *причини:*

Въ първиятъ день — 17. августъ, когато духътъ билъ високъ и първия успѣхъ щѣлъ да има най-голѣмо значение — 56. п. п. не билъ на мѣстото си (на к. 2525), а при Кенали — въ равнината, при положението, че деня за настжплението се очаквалъ съ нетърпение.

Пристигналиятъ 56. п. полкъ, отъ дългия походъ, билъ изморенъ и неориентиранъ. Така се изгубило ценно време, за да се осжществи изненадата. На противника се дало възможность да се опомни и добре ориентира.

Поради прибързаность, т. е. преди всички части да заематъ изходно положение, тѣ били вкарани последователно въ боя.

Нерешителни действия на колонитѣ, особено на дѣсната (55. п. полкъ).

Неправилность въ схващането отъ к-ра на дѣсната колона (3/8. п. бриг.) — где да нанесе главния ударъ и нео-

[1]) О. № 176, 9 ч., 27. VIII., 8. дивиз. до 1/3. п. бриг. [2]) О. № 51. 14 ч., 27. VIII., 1/3. п. бригада. [3]) О. № 627, 19 ч. 35, 27. VIII., 1/3. п. бригада.

правданото му стремление да притегли повече части отъ бригадата си.

Липса на солидна свръзка между частитѣ, особено между срѣдната и лѣва колона.

Труднодостжпния предлежащъ теренъ и непознаването му, поради запрещението до тогава да се минава гръцк. граница.

Липса на достатъчно артилерия, особено гаубична; така сжщо и на планинска, за борба съ укрепения противникъ и многочислена артилерия.

Липса на взаимно подпомагане между съседитѣ и въ нѣкои случаи не подържане задължителната свръзка, особено по охрана фланговетѣ.

Неумѣлитѣ действия на дѣсната колона. Вмѣсто да предприеме решителни действия, предъ лицето на добре очертания противникъ, изпратила разузнавателни роти.

Многото заповѣди и контра заповѣди, въ които личело колебание и нерешителность.

Дивизионенъ резервъ — 4/15. дружина въ с. Вощаранъ.

Армейски резервъ: 2 не с.с. батареи (7/18. и 8/18.) при Д. Върбени; 2 роти (2/15. др.) на гарнизонъ въ Битоля, 4/10. дружина въ с. Росна (пристигнала отъ в. Вичъ и Мала рѣка пл.) и 23. п. п., който занощува: въ Писодери (4. др.), Леринъ (2. др.) и Неокази (3. др.).

Най-после и въ щаба на армията биде схванатa причината за незадоволителния развой на офанзивата: липсата на единно артилерийско командуване и действие. Затова едвамъ въ нейния неуспѣшенъ край, отъ този щабъ бѣ *наредено*[1]) до 8. дивизия: . . . „Нуждно е командиратъ на артилерията въ дивизията да поеме ржководството на огъня на артилерията, особено на тежката и гаубичната, за да може да го съсрѣдоточава".

За голѣмата липса на арт. бойни припаси, въ края на офанзивата, най-красноречиво говорятъ изпратенитѣ телеграми отъ к-ритѣ на 8. артил. бригада, 8. и 18. арт. полкове:

На 24. VIII., 18 ч.[2]): . . . „Отъ всѣкжде артилерията вика: снаряди и снаряди . . . Бързайте да доставите снаряди на всѣка цена . . . Работата е много сериозна, *а снаряди нѣма*. . ."

На 26. VIII., 13 ч. 30[3]): Отъ щаба на I. армия съобщаватъ[4]): . . . „абсолютно било невъзможно да се попълва огромния ежедневенъ разходъ. Знаейки съ колко бойни припаси разполагате, въ никой случай не трѣбваше да допущате това. Вземете мѣрки и въ краенъ случай опредѣлете

[1]) О. № 6946, 10 ч. 40, 29. VIII., I. армия. [2]) О. № 270, 18 ч., 24. VIII., 8. арт. бриг., до Н-ка 8. дивиз. огн. обозъ. [3]) Телеграма о. № 286, 13 ч. 30, 26. VIII., 8. арт. бриг., до 18. арт. полкъ. [4]) Шифр. телегр. о. № 2848, I. армия.

най-голѣмия дневенъ разходъ на орждие . . . Положението е сериозно и отговорността Ви по него е голѣма".

На 27. VIII., 7 ч. 35[1]): „К-рътъ на 8. арт. бригада намира[2]) разходитѣ въ полка (8. арт. п.) на бойни припаси за огромни и *невъзможно да се попълнятъ*. Вземете мѣрки да не се стреля по маловажни цели и когато противника не предизвиква това. При подготовка на пехотната атака да се стреля щомъ пехотата даде знакъ, че почва настжплението. При стрелба по непр. артилерия, когато се наложи изразходване на повече снаряди, да се иска разрешение[3])".

* * *

Въ този день (27. VIII.), Ромжния обяви война на Австро-Унгария и въ 18 ч., командуващиятъ армията *заповѣда*[4]): „За да може да се затвърди за насъ завзетата мѣстность отъ 17. до 27. августъ и се даде заслужената почивка — *да се прекрати по-нататъшното напредване* и се вематъ мѣрки за укрепяване позицията[5]), между езерата Островско и Петърско и по гребена на М. Нидже. Следъ затвърдяване на тази позиция и отморяване на частитѣ, ще се даде нова заповѣдь за по-нататъшно движение на дивизията. Да се попълнятъ бойнитѣ припаси. Артилерията може да стреля само при възможно настжпление на противника".

И тъй *целитъ на операцията* — да се отклони Румжния отъ намѣсата ѝ на страната на Съглашението и да се скжси фронта на армията—*не се постигнаха*.

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕТО НА III. СРЪБСКА АРМИЯ.

На фронта на армията пристигнаха[6]) подкрепления отъ французки части: 2 дълги 120 мм. батареи[7]), 1 полско арт. отд. (3 батареи) — за позицията на Дунавската дивизия; 1 пех. полкъ (175.) стигна въ Острово. Презъ нощьта ще бжде въ подножието на Чеганска планина[8]).

На отряда полковникъ Васичъ[9]).

Нощьта и деньтъ при отрядитѣ: доброволческия на подполков. Поповичъ и на подполков. Миушковичъ минаха спокойно. Въ 20 ч. полконникъ Васичъ пое командуването на тѣзи войски[10]).

[1]) Телефоногр. 7 ч. 35, 27. VIII., отъ к-ра 8. арт. п. до к-ритѣ на отдѣленията (1/8. и 2/8. и 1/1. планин.). [2]) О. № 286, 8. арт. бриг. [3]) Съгласно телегр. № 152 отъ 8. дивиз. [4]) О. № 6916, 27. VIII., I. армия. [5]) О. з. № 14, 18ч., 28. VIII., 8. дивизия. [6]) О. № 1087, 27. VIII., Вардар. дивиз. [7]) Станаха всичко 4 батареи. [8]) На 29. VIII. ще стигнатъ въ Катраница: 3 фран. ескадрони и 12 полски орждия. [9]) Въ него влѣзоха отрядитѣ: на подполков. Поповичъ (доброволческия) и на подполков. Миушковичъ. [10]) О. № 2 27. VIII., полк. Васичъ.

На Вардарската дивизия.

Презъ изтеклата нощь 26./27.[1]), съ силенъ огънь, предъ центъра, бѣха отбити три нападения отъ противника, извършени (отъ 23 ч. 30) въ гѫсти строеве и въ повече линии. Първото нападение започна въ време, когато защитницитѣ пристѫпиха къмъ поставяне телени мрежи предъ окопитѣ. Презъ деня — затишие, отъ време на време, слаба артилер. и пехотна стрелба.

Поради усиленитѣ действия планинското отдѣление[2]) отъ 10 орждия остана само съ 3 годни за действие и то съ затруднения[3]).

На Дунавската дивизия.

На дѣсния участъкъ, 17. п. п. бѣ нападнатъ[4]) (8 ч.) отъ две дружини на лѣвото крило и една дружина на дѣсното. Съ мощно и успѣшно действие на окопнитѣ батареи, противника срещу лѣвото крило понесе голѣми загуби и бързо отстѫпи по цѣлия фронтъ на 17. п. полкъ.

На лѣвия участъкъ, преди разсъмване, 8. п. п. бѣ нападнатъ отъ една дружина отъ 15. п. п. (3/15.) и части отъ 51. и 52. п. п. (общо се пресмѣтаха въ сила на 1 пех. п.). При това нападение, три неприятелски роти (отъ 3/15. др.) *успѣха около 5 ч. да влѣзатъ въ окопитѣ* на 2. и 3. роти отъ 2/8. батальонъ, но съ противоударъ, извършенъ отъ 3/22. батальонъ, въ течение на 10 минути, бѣха отхвърлени съ значителни загуби. Тукъ бѣха намѣрени между много жертви[5]) у противника: убити 2 офицери (к-ри на роти), раненъ дружиненъ командиръ и пленени 2 офицери. Въ единия отъ тѣхъ — отъ 51. п. п. — бѣ намѣрена заповѣдьта по полка за атаката[6]). Изобщо, презъ изтеклата нощь, въ центъра на дивизията, бѣха отбити 3 нападения: Първото съ начало 0 ч., а последното около 4 ч., при което една непр. дружина съ противонападение бѣ пръсната[7]).

Отъ 7 ч., по цѣлия дивизионенъ фронтъ, започна артилерийска борба, като крайното дѣсно крило на к. 1500 силно се обсипваше съ *кръстосанъ* арт. огънь, отъ Совичъ и Горничево. Съ арт. огънь се биеше и лѣвото крило на дѣсния участъкъ (17. п. п.). Непр. части се групираха с.-з. отъ к. 1500,

[1]) О. № 1062, 27. VIII., Вардар. див. [2]) О. № 1091, 28. VIII., Вардар. див. [3]) Съставътъ на дивиз.: хора—12854, пушки—6978, картеч.—41, ор.—32. [4]) О. № 569, 12 ч., 27. VIII. [5]) О. № 593, 22 ч., 27. VIII., Дунав. дивиз. [6]) Телеф. разговоръ 16 ч. 10, 27. VII., полков. Димитриевичъ (III. арм.) — полков. Калафатовичъ (Върх. ком.). [7]) Телеф. разгов. 7 ч., 27. VIII., полк. Миловановичъ—полк. Маричъ (Върх. ком.).

срещу лѣвото крило на 14. п. п. Но къмъ 11 ч. непр. артилерийски огънь намаля.

Следъ пладне[1]) (до 18 ч. 30), по дѣсния участъкъ, отъ време на време, силенъ арт. огънь, особено по к. 1500, а на лѣвия — слаба артилерийска дейность.

Но отъ 18 ч. 30, непр. артилерия започна да *бомбардира* усилено, съ кръстосанъ огънь отъ разнокалибрени орждия, цѣлия дѣсенъ участъкъ, а особено к. 1500. Къмъ 19 ч., стрелбата бѣ *най-силна*. Отъ нея окопитѣ бѣха *сринати*, всички наблюдатели отъ 2/14. батальонъ[2]) въ преднитѣ окопи на к. 1500 *избити*. Подъ закритието на *гѫстия димъ* отъ артилер. снаряди, неприятелската пехота (2 дружини) се вдигна напредъ[3]). Въ 19 ч. 30, *защитницитѣ* заемащи котата, поради убийствения огънь и заплашвани отъ пех. атака, *напуснаха позицията*. Обаче малко по-късно, следъ мощна артил. подкрепа, 2/14. батал. се върна обратно въ окопитѣ си.

До 20 ч. 10, неприятел. артилерия безъ резултатъ обстрелваше котата.

Отъ досегашната усилена дейность планин. дебанжови орждия се *повредиха* бързо и план. дунавско артилер. отдѣление остана *безъ орждия*[4]). Повредиха се и две 12 см. гаубици. Надвечерь (17 ч. 45), въ дивизията имаше само 2 планински батареи. Но и въ тѣхъ (Вардарско план. отдѣление) едната бат. имаше изправно само 1 орждие, отъ всичко 5[5]).

Презъ нощьта, противникътъ се опита[6]) (23 ч.) съ малки части да повреди теленитѣ мрежи, предъ лѣвото крило на дѣсния участъкъ, а две роти нападнаха (23 ч. 15), центъра и лѣвото крило на дѣсния участъкъ. Съ пехотенъ и арт. огънь бѣха отбити.

Отъ показанията на пленници и намѣрената заповѣдь за боя[7]) въ убития офицеръ отъ 51. п. п., вечерьта (17 ч.), за противника срещу Вардарската и Дунавска дивизии, въ щаба на последната се *знаеше*[8]):

Конната бригада, въ посоката Соровичъ, охранява дѣсния флангъ, като единъ коненъ полкъ действува къмъ Коларка—Острово.

1/8. п. бригада (10. и 30. п. п.) действува на Св. Спиридонъ, къмъ Чаконъ.

3/6. п. бригада — 51., 52. п. п. и две дружини отъ 15. п. п. — действува срещу Дунавската дивизия и то: 51. п. п.

[1]) О. № 581, 18 ч., 27. VIII. [2]) О. № 605, 28. VIII., Дунав. див. [3]) Този фактъ не се потвърдява отъ българ. източници. Напротивъ 55. п. п. е останалъ на своитѣ мѣста (Н. Б.) [4]) Повреди се и последното орждие—о. № 580, 17 ч. 45, 27. VIII., Дун. див. [5]) О. № 597, 11 ч., 28. VIII., Дунав. див. [6]) О. № 594, 6 ч., 28. VIII., Дунав. дивизия. [7]) Съобщено въ Върх. командув. о. № 4292, 16 ч., 27. VIII. на сѫщото. [8]) О. № 577, 17 ч., 27. VIII., Дун. дивизия.

съ 3/15. дружина срещу лѣвия участъкъ на дивизията; 52. п. п. съ 3/15. дружина срещу лѣвото крило на дѣсния участъкъ и една дружина отъ 15. п. п., между 52. и 12. п. п. — сѫщата, която презъ нощьта (23./24.) нападна центъра на дѣсния участъкъ.

Колоната полковникъ Поповъ—12. (?!) и 55. п. п.—действува срещу центъра и дѣсния участъкъ на дивизията и то: 12. п. п. срещу к. 1500 и Шумовития ридъ (южно), съ фронтъ отъ зап. и 55. п. п., срещу к. 1500, съ фронтъ отъ сев.

Влѣво отъ колоната Поповъ се намиратъ 11. и 56. п. п.

Нападението отъ 3/6. пех. бригада и 12. п. п. се подпомага отъ 18. арт. полкъ (полковникъ Дочевъ) състоящъ отъ отъ две групи, а освенъ това, на 12. п. п. сѫ придадени три батареи отъ 6. арт. полкъ.

Една дружина отъ 15. п. п. останала въ Битоля, а две роти на друго мѣсто.

На Дринската дивизия.

Презъ изтеклата нощь пушечна стрелба[1]). Отъ сутриньта, непр. артилерия започна да бие окопитѣ на лѣвия участъкъ, а следъ това и срѣдния[2]). Около една непр. рота се събираше срещу дѣсното крило на лѣвия участъкъ и 2—3 роти —срещу дѣсното, на сѫщия участъкъ.

Следъ пладне[3]), непр. артилерия би отдѣлни части отъ позицията. Забелязваха се части, които се събираха предъ дѣсното и лѣво крило, на лѣвия участъкъ.

На конната дивизия.

Безъ промѣна[4]).

* * *

Сръбскиятъ официаленъ *Бюлетинъ* отъ 28. августъ, *въ отговоръ*[5]) на неприятелскитѣ комюникета и печатъ, които

[1]) О. № 1657, 6 ч., 27. VIII., Дрин. дивиз. [2]) О. № 1660, 11 ч. 15, и 1677, 20 ч. 45, 27. VIII., Дрин. див. [3]) О. № 1684, 27. VIII., Дрин. дивиз. [4]) О. № . . . 27. VIII. [5]) По поводъ на строго пов. о. № 120, отъ 26. VIII., на Военния министръ, до Върхов. сръб. командуване, споредъ което първиятъ ималъ *сведения*, че: „Ромжния много грижливо следи събитията на Солунския фронтъ и макаръ цѣлата ѝ армия да е напълно мобилизирана до 23. августъ и около 28. VIII. би трѣбвало да влѣзе въ действие, пакъ не била изключена възможността, да се опита, да спечели време — още нѣколко дни, мотивирайки се съ неопредѣленото положение на Солунския фронтъ. Отъ досегашнитѣ събития при Солунъ тя нѣма поводъ, но, отъ друга страна, загубата на Леринъ изглежда е предизвикала повече грижи, отколкото заслужава и не е изключена възможността да намѣри поводъ въ това, че съюзната офанзива при Солунъ още не е почнала. Следствие на това, моля Върховното командуване да го има предвидъ и въ своитѣ бюлетини *за положението* на военния театъръ *да даде обликъ, който добре ще подействува на духоветѣ въ Ромжния*. Мисля, че *ще бжде полезно* да се направи едно изложение *(комюнике)* за развоя на операциитѣ презъ последнитѣ дни, съ което *загубата на Леринъ ще намали онова значение*, каквото му се дава отъ българска страна.

„искатъ да представятъ българското нападение, въ района Леринъ, Корча, Костуръ, като нѣкаква победа надъ тамошнитѣ сръбски войски", въ едно „резюме за операциитѣ отъ 17. до 28. августъ, на франко-сръбската армия", *отбелязва*:

„Истината е следната: Крайното лѣво крило на сръбската армия постоянно се намираше на височитѣ с.-з. отъ Острово, точно тамъ, гдето и сега се то намира, следъ голкова прославената българска офанзива. Въ района Леринъ и западно до Охридското езеро, намираха се само наши слаби наблюдателни части, съставени отъ нередовни войски, безъ едно орждие.

При нападението отъ българитѣ, преднитѣ части, отъ нашено крайно лѣво крило, се оттеглиха отъ 17. до 20. августъ на своята главна позиция, а нередовнитѣ войски—въ южна посока.

Отъ 20. августъ до днесъ, българитѣ не сѫ имали абсолютно никакъвъ успѣхъ, противъ нашата главна позиция и не сѫ направили нито една стѫпка напредъ.

Въ района на Мъгленско, напротивъ, нашата офанзива се развива успешно. Българскитѣ загуби въ мъртви, ранени и пленени най-малко сѫ двойно повече отъ нашитѣ . . .

Крайния български успѣхъ до сега се свежда въ заемане гръцка територия, която никой не бранеше и съ цената на голѣми загуби, които ще улеснятъ нашитѣ операции предстоящи на Балкана".

* * *

За българскитѣ действия срещу Св. Спиридон. масиръ, командиръ̀тъ на 2. к. батарея, поручикъ Доросиевъ Л., намира, че 10. п. п. бѣ слабо подкрепенъ отъ артилерията, при атаката на тази естествено силна Св. Спиридонска позиция, тъй като мѣстността била неизгодна за полска артилерия. „Родопци, следъ като се сблъскаха съ грубата техника на противника и следъ проява на необикновено себеотрицание и *дивна храбрость*, дадоха много жертви, не постигнаха желанитѣ успѣхи. Отъ тази безподобна по ожесточение, неравна борба, остана една легенда, за която кървавитѣ скали между езерата заслужено могатъ да бждатъ наречени „Родопски Термопили."

* * *

Въ споменитѣ си: „Mon commandement en Orient", и Главнокомандуващиятъ съюзнитѣ армии, генералъ Сарай, дава твърде *неискрена преценка* на българската офанзива: „Отначало успѣшнитѣ операции на българитѣ се изразиха въ окупирането на гръцка територия, *не отбранявана* нито отъ съюзницитѣ, нито отъ гърцитѣ, съ кървави загуби предъ позициитѣ на лѣвото сръбско крило, къмъ Островското езеро".

* * *

Все пакъ, като се съпоставятъ проявенитѣ усилия отъ страниτѣ, оценкитѣ на командуващитѣ и преживѣната криза въ III. сръбска армия—отъ 22. до 27. августъ—ще се дойде до вѣрното заключение, направено въ следващата книга II. — *Анализъ* на операцията.

КРАЙ НА КНИГА I.

ЦЕНТРАЛНА БИБЛИОТЕКА - СОФИЯ

КОМАНДНИЯТЪ СЪСТАВЪ
на 8. п. Тунджанска дивизия (усилена)
отъ 17.—27. VIII. 1916 г.

Щабъ на I. българ. армия

Генер.-Лейт. Бояджиевъ Климентъ — Командуващъ I. армия.
Полковникъ Азмановъ Стефанъ — Началникъ Щаба.
Полковникъ Кушевъ Христо — Началникъ на артил. отдѣлъ.
Подполковн. Ганчевъ Александръ — Н-къ на опер. отдѣление.
Майоръ Ловчански Георги — за поржчки.

Щабъ на 8. дивизия (усилена)

Генер.-Майоръ Митовъ Тодоръ — Командиръ на 8. дивизия.
Подполковн. Лефтеровъ Христо — Началникъ Щаба.
Полковникъ Русчевъ Димитръ — Командиръ 8. арт. бригада.

3. конна бригада

Полковникъ Данаиловъ Стоянъ — Командиръ на бригадата.
Ротмистръ Тулешковъ Конст. — Началникъ Щаба.
Полковникъ Китанчевъ Евтимъ — К-ръ 7. коненъ полкъ.
Полковникъ Даскаловъ Владимиръ — К-ръ 10. коненъ полкъ

1/8. п. бригада

Полковникъ Серафимовъ Владимиръ — К-ръ на бригадата.
Майоръ Поповъ Тодоръ — Началникъ Щаба.
Полковникъ Ватевъ Иванъ — К-ръ на артилерията (8. арт. п.).
Полковникъ Атанасовъ Петръ — К-ръ 10. п. полкъ.
Полковникъ Бойдевъ Теню — К-ръ на 30. п. полкъ.

2/8. п. бригада

Полковникъ Пашиновъ Иванъ — Командиръ на бригадата.
Подполковн. Нерѣзовъ Христо — Началникъ Щаба.
Подполковн. Подгоровъ Антонъ — Командиръ на артилерията.
Полковникъ Маневъ Петъръ — Командиръ 23. п. полкъ.
Подполковн. Янакиевъ Никола — Командиръ на 12. п. полкъ.

3/8. п. бригада

Полковникъ Върбановъ Иванъ — Командиръ на бригадата.
Подполковн. Куюмджиевъ Панайотъ — Началникъ Щаба.
Полковникъ Китайковъ Ив. — К-ръ на артилерията (6. арт. п.).
Полковникъ Василевъ Лазаръ — Командиръ 55. п. полкъ.
Полковникъ Алексиевъ Димитръ — Командиръ 56. п. полкъ.

3/6. п. бригада

Полковникъ Тасевъ Стефанъ — Командиръ на бригадата.
Ротмистъръ Златевъ Петко — Началникъ Щаба.

Полковникъ Дочевъ Димитръ — К-ръ на артилер (18. арт. п.).
Подполковн. Жабински, Майоръ Тройчевъ Никола — Командири 51. п. полкъ.
Полковникъ Петровъ Атанасъ — Командиръ 52. п. полкъ.

1/3. п. бригада

Полковникъ Поповъ Алекси — Командиръ на бригадата.
Майоръ Кирпиковъ Иванъ — Началникъ Щаба.
Подполковн. Бояджиевъ Денчо — К-ръ на арт. (2/6. арт. отд.)
Полковникъ Христовъ Никола — К-ръ на 11. п. полкъ.

1/6. п. бригада

Полковникъ Николовъ Асенъ — Командиръ на бригадата.
Майоръ Николовъ Константинъ — Началникъ Щаба.
Подполковн. Илиевъ Стефанъ — Командиръ на 15. п. полкъ.

КОМАНДНИЯТЪ СЪСТАВ
на артилерията въ 8. Тунджанска дивизия (усилена)
отъ 17.—27. VIII. 1916 г.

Полковникъ Русчевъ Димитръ — К-ръ на 8. арт. бригада.

8. артилерийски полкъ

Полковникъ Ватевъ Иванъ — К-ръ на 8. артилер. полкъ.

Подполковн. Кирковъ Христо — К-ръ на 1/8. арт. отдѣл.
Капитанъ Вариклечковъ Василъ — К-ръ на 1/8. батарея.
Капитанъ Козаровъ Тодоръ — К-ръ на 3/8. батарея.
Поручикъ Владковъ Христо — К-ръ на 4/8. батарея.

Майоръ Савовъ Александръ — К-ръ на 2/8. артилер. отдѣл.
Капитанъ Разсукановъ Антонъ — К-ръ на 2/8. батарея.
Поручикъ Богдановъ Никола — К-ръ на 5/8. батарея.
Поручикъ Кусевъ Трайчо — К-ръ на 6/8. батарея.

18. артилерийски полкъ

Полковникъ Дочевъ Димитръ — К-ръ 18. артилер. полкъ.

Подполковн. Игнатовъ Илия — К-ръ на 1/18. арт. отдѣление.
Поручикъ Владевъ Минко — К-ръ на 1/18. батарея.
Капитанъ Дошкиновъ Петръ — К-ръ на 3/18. батарея.
Капитанъ Стоиловъ Стоилъ — К-ръ на 4/18. батарея.

Майоръ Станчевъ Георги — К-ръ на 2/18. артил. отдѣление.
Поручикъ Урумовъ Боянъ — К-ръ на 2/18. батарея.
Капитанъ Атанасовъ Димитръ, Поручикъ Славовъ Георги — К-ри на 5/18. батарея.
Капитанъ Коновъ Вѣнко — К-ръ на 6/18. батарея.

Подполковн. Карадимовъ Димитръ — К-ръ на 1/12. арт. отдѣл.
Поручикъ Леонкиевъ Цено — К-ръ на 1/12. батарея.
Поручикъ Виденовъ Борисъ — К-ръ на 2/12. батарея.
Капитанъ Дамяновъ — К-ръ на 3/12. батарея.

6. артилерийски полкъ

Полковникъ Китайковъ Иванъ — К-ръ на 6. артилер. полкъ.

Подполковн. Драгановъ Стефанъ — К-ръ на 1/6. артил. отдѣл.
Капитанъ Кондаковъ Захари — К-ръ на 1/6. батарея.
Поручикъ Данаиловъ Тиню — Командиръ на 2/6. батарея.
Капитанъ Ганевъ Спасъ — Командиръ на 3/6. батарея.

Подполковн. Бояджиевъ Денчо — К-ръ 2/6. арт. отд.
Капитанъ Сотировъ Стефанъ — К-ръ на 4/6. батарея.
Капитанъ Халачевъ Иванъ — Командиръ на 7/6. батарея.
Капитанъ Сотировъ Тотю — Командиръ на 8/6. батарея.

Планинска артилерия

Подполковн. Подгоровъ Антонъ — К-ръ на 3/3. план. арт. отд.
Поручикъ Христовъ Константинъ — К-ръ 5/1. пл. батарея.
Поручикъ Баевъ Христо — Командиръ на 6/3. пл. батарея.
Поручикъ Бетовъ — 9. не с.с. план. взводъ.

Майоръ Стаматовъ Стаматъ — К-ръ 1/1. план. арт. отдѣл.
Капитанъ Консуловъ Георги — К-ръ на 7/3. пл. батарея.
Поручикъ Ганчевъ Стилиянъ — К-ръ на 9/1. пл. батарея.

Капитанъ Геровъ Василъ — Командиръ на 1/1. пл. батарея.
Капитанъ Михаиловъ Киро — Командиръ на 3/3. пл. батарея.

Гаубична артилерия

Поручикъ Тодоровъ Василъ, Поручикъ Богдановъ Светославъ — К-ри на 3/3. гауб. батарея.

Майоръ Зимбилевъ Иванъ — К-ръ на 2/2. не с. с. гауб. отд.
Капитанъ Христовъ Иванъ—К-ръ на 4/2 не с.с. гауб. батарея.
Капитанъ Петровъ Петръ—К-ръ на 5/2. не с.с. гауб. батарея.
Поручикъ Георгиевъ Ник. — К-ръ на 6/2. не с.с. гауб. батарея.

Конна артилерия

Поручикъ Доросиевъ Лука — К-ръ на 2. конна батарея.

Не с.с. артилерия

Поручикъ Станчевъ Петръ — К-ръ на 7/18. не с.с. батарея.
Поручикъ Дѣлчевъ Колю — К-ръ на 8/18. не с.с. батарея.

Германска тежка артилерия

Капитанъ Шуте — Командиръ на Германска тежка група.
Поручикъ Хенингъ — К-ръ на 1/8. 10·5 см. герм. батарея.
Капитанъ Цинкенъ — К-ръ на 2/8. 10·5 см. герм. батарея.
Поручикъ Шнепфе — К-ръ на 15 см. № 491 гауб. герм. батар.